

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Richard Zimler

Lizbon'un Son Kabalacısı

ÇEVİREN AYLIN ÜLÇER

Yıl 1507, kana susamış Hristiyanlar gruplar halinde Lizbon sokaklarını arşınlamakta, karşılarına çıkan Yahudileri ya oracıkta boğazlamakta ya da götürüp yakmaktadırlar. 1497’de din değiştirmeye zorlanmaları ve “Yeni Hristiyan” diye adlandırılmaları Yahudileri kurtarmaya yetmemiş, yerli halkın *marrano* (domuz) diye çağırdığı bu insanlardan iki bini isyanda hayatlarını kaybetmiş, birçoğu da kentin merkezindeki Rossio Meydanı’na yığılan kütüklerin alevlerinde can vermiştir. Gizli bir kabalacı ve tezhip ustası olan Abraham Zarco, bu kargaşada evinin kilerinde ölü bulunur; yeğeni Berekiyah bir *şohet* bıçağıyla öldürülen dayısının katilinin, gizli batinî meclisinin üyelerinden biri olduğuna inanmaktadır. Genç Berekiyah, dayısının yaptığı son “*Hagada*”daki resimlerin yardımıyla katili bulmaya çalışırken sonu Konstantiniye’de bitecek bir yola girer. Entrika ve gizemle örülü bu yolda en büyük yardımcısı, Mağripli genç bir Müslüman olan Farid’dir. Yayımlandığı yıl büyük ilgi gören *Lizbon’un Son Kabalacısı*, gizemli kitaplar, elyazması metinler, dinî resimler arasında iz süren, polisiye tadında bir Ortaçağ serüveni.

İLETİŞİM 820

ÇAĞDAŞ DÜNYA

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

ISBN 975-05-0055-5

RICHARD ZIMLER • Lizbon'un Son Kabalacısı

RICHARD ZIMLER 1956 yılında New York'ta doğdu. Duke Üniversitesi'nde müzik ve karşılaştırmalı din eğitimi aldıktan sonra Stanford Üniversitesi'nde yazılı basın üzerine *master* yaptı. 1986'da öykü ve roman yazmaya başlayan Zimler'in öyküleri birçok dergide yayımlandı. İlk romanı *Lizbon'un Son Kabbacı*sı, 1996'da Portekiz'de basıldığında kısa sürede çok-satan kitaplar arasına girdi. Edebiyat alanında birçok ödüle sahip olan yazarın, Portekizce'den İngilizce'ye çevirdiği, çeşitli dergilerde yayımlanmış şiirler de bulunmaktadır. 1990 yılında Portekiz'e taşınan Zimler, halen bir üniversitede gazetecilik dersleri vermektedir.

The Last Kabbalist of Lisbon

© 1996 Richard Zimler

"Dr. Ray-Güde Mertin, Literarische Agentur
(Bad Homburg Germany)" ile yapılan anlaşma ile yayımlanmıştır.

Akcalı Telif Hakları

İletişim Yayınları 820 • Çağdaş Dünya Edebiyatı 182

ISBN 975-05-0055-5

© 2002 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2002, İstanbul (1000 adet)

EDİTÖR Osman Yener

KAPAK Utku Lomlu

KAPAK FILMİ 4 Nokta Grafik

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Asude Ekinçi

MONTAJ Şahin Eyilmez

BASKI ve CİLT Sena Ofset

İletişim Yayınları

Klodfarer Cad. İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34400 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Fax: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rante.org>

RICHARD ZIMLER

Lizbon'un Son Kabalacısı

The Last Kabbalist of Lisbon

ÇEVİREN *Aylin Ülçer*

i l e t i ş i m

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Alexandre Quintanilha'ya

*Ruth Zimler, Tracy Carns, Cynthia Cannell,
Joanne Gruber ve Lizbon'daki Quetzal Editores'e
teşekkür ederim.*

Yazarın Notu

Berekiah Zarco'nun Eserinin Gün Işığına Çıkması

İstanbul'da serbest avukatlık yapan Abraham Vital, kaza veya hastalık gerekçesiyle çalışamaz duruma gelen kişileri temsilen Türk hükümetine açtığı tazminat davalarından hayatını kazanıyordu. 1981 yılında geçirdiği bir araba kazasından sonra sağ koluyla sağ eli felçli kalan, elli dokuz yaşındaki Ayaz Lugo isimli bir marangoz adına yürüttüğü hukuk savaşından galip çıktı.

Lugo, 1988 haziranında öldü. Karısı ondan altı ay önce ölmüştü. Çocukları yoktu. Avukatına duyduğu gönül borcunu, vasiyetinde evini ona bıraktığını bildirerek ödedi.

1990 yılında İstanbul'da, Sefarad şiiirini, özellikle de baladları araştırmakla geçireceğim yedi aylık süre içinde Lugo'nun evinde kalacaktım. Bu nazik teklif, benden kira almayı reddeden Abraham Vital'den gelmişti. Ortak dostumuz Doktor Isaac Silva Rosa sayesinde tanışmıştık. Önce U.C. Berkeley, şimdi de Portekiz'deki Porto Üniversitesi'ndeki tez danışmanımı doktor.

Vital ile Lugo'nun ortak noktaları, her ikisinin de Sefarad olmasıydı: 15., 16., 17. ve 18. yüzyılda İspanya ve Portekiz'deki zulümden kaçan Yahudilerin soyundandı ikisi de. Ataları, ta 1492 yılında, o sıralar Hristiyanlar ve Yahudilerce Konstantiniye olarak bilinen İstanbul'a sığınmıştı. O yıl II. Beyazıt, İs-

panya Kralı Ferdinand ve Kraliçe Isabella'nın emirleriyle sınır-
dışı edilen binlerce Yahudi'yi imparatorluğuna kabul etmişti.

Mayıs başında, bunaltıcı derecede sıcak bir günde, Vital ara-
basıyla Lugo'nun köhne evine götürdü beni. Ev, Ortaçağ İstan-
bul'unun Yahudi mahallesi olarak bilinen Balat semtinin bir
ucundaydı. Sıvaları dökülen iki katlı bir taş yığını halinde, bir
fırınla plakçı dükkânı arasından, terk edilmiş bir gözetleme
kulesi gibi yükseliyordu.

1990 yılı mayısının dokuzunda bu eve taşındım. Toz alma
işine sıra gelinceye kadar, evin içindeki her şey, sepya fotoğraf-
lardaki renkler gibi gri-kahverengi bir görünümdeydi.

Evin her iki katının bel vermiş tavanlarına parmak uçları-
m da yükselmeden değebiliyordum. Yatak odamın servis tabağı
büyüklüğündeki oval pencerelerinden içeriye ışıklar süzülü-
yordu. Mobilyalar ağırdı, zamana yenik düşerek çürümüş ah-
şap eşyaların, Lugo henüz çocukken alındığı belliydi; hepsi bi-
rer antika sayılırdı şimdi.

Yatak odamdaki dolapta, deri valizlerin içine düzenli bir şe-
kilde istif edilmiş binlerce kesmeşeker buldum. Belli ki İkinci
Dünya Savaşı zamanında şeker kolay kolay bulunmuyordu.
Acaba kesmeşekerler Lugo'nun çabucak ülkeden ayrılmak zo-
runda kalması olasılığına karşı mı böylece doldurulmuştu va-
lizlere? *Belki de Yahudiler hiç değilse bir valizlerini hep hazır
tutmak zorundalar,* diye düşündüm kendi kendime.

Kurtlara yem olmuş bir şifoniyerin içinde, pamuklu iç ça-
maşırların altında, küflenmiş Türk çikolataları buldum. Mem-
nun olmuştum; demek Lugo da benim gibi tatlıya düşkündü.

Şiltesi Konya'da yapılmış olan yatağım demir bir iskeletten
ibaretti. Şiltenin yaftasındaki yazılar Arapça'ydı. Bu da en az
yetmiş yıllık olduğunu gösteriyordu; çünkü Latin alfabesi,
Türkiye'de ancak 1920'lerden sonra kullanılmaya başlanmıştı.

Evde banyo yoktu. Lavaboların birinden ip gibi akan kahve-
rengi soğuk su, klor ve pas kokuyordu. Lugo'yla karısı herhal-
de hamamlara gidiyorlardı.

Ev, can yoldaşı bir sürü fareyle doluydu. Ama her nasılsa,
karınca ve tahtakurusu yoktu.

Temmuz ayında, Abraham Vital, evi yirminci yüzyılın batı standartlarına uyacak şekilde yenilemeye karar verdi. Benim fazla rahatsız olmamam için tadilata bodrumdan başlandı.

18 temmuzda işçiler, altmış santim derinlikte, üzeri tahta parçalarıyla ve çimentoyla örtülmüş on metrekairelik gizli bir sığınak buldular. Bu saklanma yerinin içinde bir *tik* duruyordu. Bu, Sefarad Yahudilerinin *Tora*'yı, yani Eski Ahit'in ilk beş kitabını muhafaza etmek için kullandıkları silindir biçimli kutuydu. Ama, çapraşık gümüş tellerle ve mineli tavus kuşlarıyla bezenmiş olan kutunun içinde *Tora* yerine, deri ciltli toplam dokuz adet yazma vardı.

Yazmalar İberya'ya özgü eski İbrani harfleriyle yazılmıştı, kullanılan dil ise büyük ölçüde Yahudi Portekizcesi, yani eski İbrani harfleriyle yazılan eski Portekizce'ydı. Ancak eski tarihli yazmalarda yer yer Ortaçağ İbranicesi de kullanılmıştı. Kâğıtlar kusursuz durumdaydı.

Yazmaların üçü dışında hepsinin, üzerinde bir başlık bulunan parlak, kaliteli parşömen kapakları vardı. Başlıklar üst bölümlerine kuş şekilleri verilmiş yaldızlı harflerle yazılmıştı. Daha çok ibibikler, baykuşlar, ardıçlar, Avrupa sakaları ve tavuskuşları göze çarpıyordu. Yeni Dünya'da rastlanan bir kuş familyasından olmasına rağmen, her nasılsa sinekkuşunun bir cinsi de resmedilmişti. Başlıkların arka planını ise dantel inceliğinde işlenmiş, girift geometrik motifler ve arabeskler oluşturuyordu. Altın varak serbestçe kullanılmıştı. Göze en çok çarpan renkler, parlak bir lâl rengi ve lazürit mavisiydi.

Yazmaların tümünün, Mısır turnası şeklinde bir imzayla, Berekiyah Zarco adlı bir adam tarafından özenle imzalanmış olduğunu fark ettim. İmzaların yanına atılmış tarihlerden ve metindeki göndermelerden, yazmaların İbrani takvimine göre, 5267 ile 5290 arasındaki yirmi üç yıllık bir süre içinde yazılmış oldukları anlaşıyordu; bu da Miladi takvimde 1507 ile 1530 yılları arasına karşılık geliyordu.

18 Temmuz 1990 tarihinde Zarco'nun yazdıklarını okumaya başladım.

Bulduğum metinler, kabalanın çeşitli sorunları üzerine yazıl-

miş altı uzun makaleydi. Ortaçağ'ın başlarında Provence'te filizlenmiş olan kabala, Yahudi diasporasına yayılarak hem sözlü hem de yazılı bir gelenekle sonraki yüzyıllara aktarılmıştı. Bu mistik felsefenin en çok bilinen metinleri, Bahir ve Zohar'dı.

Öte yandan Berekiah'nın yazmalarından üçü -kapak sayfaları olmayanları- daha dünyevi konuları ele alıyordu. Deri bir kayışla biraraya getirilmiş olan bu yazmaların ilki 1507, diğer ikisi ise 1530 yılına aitti. Daha göz atar atmaz, bunların nisan 1506'daki Lizbon katliamıyla ilgili olduğunu anladım. Neredeyse iki bin Yeni Hristiyan (başka deyişle 1497 yılında dinleri zorla değiştirilmiş olan Yahudiler) bu isyanda hayatlarını kaybetmiş, birçoğu da halen Lizbon'un merkezinde yer alan Rossio meydanında yakılmıştı.

Ne yazık ki, yazmaların birçok bölümü, hatta tek tek sayfaları bile, Yahudi Portekizcesi'nden anlamadığı açıkça belli olan biri tarafından karmakarışık edilmişti. Çıldırmamak elde değildi. Yazmaları sıraya koymak iki ayıma mal oldu. Bu iş tamamlandığında, neyse ki eserin rahatlıkla okunabildiği ortaya çıktı.

Tarihsel bir izleğe dayalı üç yazma biraraya getirildiğinde, nisan 1506'nın trajik olayları sırasında Berekiah'nın ailesinin başından geçenleri anlatan bütün bir eser ortaya çıkıyor. Bu yazmalarda, özellikle Berekiah'nın, tanınmış bir kabalacı olan sevgili Abraham Dayısı'nın katilini araması konu edilmiş. Lizbon Okulu'nun, yazarları bugüne dek gizli kalmış *Kapıları Tıklatmak* ve *Kutsal Meyve'nin Kitabı* gibi eserlerinin bu Abraham Dayı'nın ürünleri olması da hikâye ilerledikçe açıklık kazanan nedenlere bakılırsa, yüksek bir olasılık.

Lizbon katliamıyla ilgili elimizdeki diğer kayıtlar, ki bunlardan biri Berekiah'nın da sözünü ettiği Solomon Ibn Verga'ya ait, bu yazmalara kıyasla daha üstünkörü bir üslupla yazılmış olmakla birlikte, yazmalarda anlatılanların tarihsel doğruluğu konusunda kuşkuya yer bırakmıyor. O döneme ilişkin yazılı kayıtlar da Berekiah'nın hikâyesinde yer verdiği bütün önemli olayları doğruluyor. Hikâyede atıfta bulunulan, Didi Molcho, Dom Jose Mascarenhas ve Isaac Ibn Farraj gibi kişiler, hem

kendi yazdıklarından hem de Kilise'ye ve Portekiz Krallığı'na ait belgelerdeki kayıtlarından bilinen isimler.

Berekiah'nın hikâyesini bir polisiye roman biçimine sokmuş olmam ve gündelik dilin ön planda olması, 16. yüzyılın Sefarad ve Yeni Hıristiyan yazınıyla tanışık olmayan bazı okurlara anlaşılması güç gelebilir. Ne var ki, Berekiah Zarco biçem ve duruş açısından çağdaşlarının birçoğu gibi modern bir yazardır. Yazmaların özellikle ikincisinde, İspanyol *pikaresk* romanlarındakine benzeyen dosdoğru bir yazım tekniği kullanıldığı görülüyor. İlk örneği, Berekiah'nın eserini tamamlamasından kısa bir süre sonra yayımlanmış olan bu tür romanların yazarlarının dönme Yahudiler olması da ayrıca ilginç.

Öte yandan pikaresk romanlardakinden farklı olarak Berekiah'nın üslubu alaycı olmaktan çok uzak ve kesinlikle abartılı değil. Hikâyenin odaklandığı kişi, başka bir deyişle kendisi, ne bir düzenbaz, ne de bir kahraman. Yalnızca Berekiah Zarco ne olması gerekiyorsa o: Zeki, kafası karışık genç bir tezhîp ustası, bir manav ve kabalacı; dayısının ölümüyle perişan olmuş bir genç adam.

Berekiah'nın dolambaçsız dili, sövgüleri, açıkça küfürlü ifadeleri, hatta argoyu bile içeriyor; ben de bunların tümünü olduğu gibi korumaya çalıştım.

Açıkça görülüyor ki, Berekiah daha başka bir mistik trakt veya ağırbaşlı tarihsel bir metin yazmaya kalkışsaydı, rahatlıkla yapardı. Bunun için gereken yeteneğe de bilgiye de sahipti. Ne var ki bunu yapmadı. Bunun yerine üç bölümden oluşan ve son bölümü çağdaş eleştirmenlerce bir sonsöz olarak nitelendirilebilecek bir polisiye yazdı. Modern okurun işini kolaylaştırmak için, bu üç bölümü yirmi bölüme yaydım. I'den IX'a kadar olan bölümler Berekiah'nın yazmalarının ilkinde, IX'dan XXI'e kadar olan bölümler ikinci yazmaya, XXI. bölüm ise yazmaların sonuncusuna karşılık geliyor.

Lizbon'un *Son Kabalacısı* çeviriden öte bir nitelik barındırıyor da olsa, Berekiah'nın yazdıklarının içeriğine olabildiğince sadık kalmaya çalıştım. Yalnız, uzun boylu dua tekrarlarıyla tilavetlere yer verdiği ve kabalayla ilgili gizemli tinsel noktaları aydınlı-

ğa kavuşturmak üzere konudan ayrıldığı yerlerde bu sadakatten ödün vermek zorunda kaldım. Bilimsel anlamda dikkate değer olmakla birlikte, okura muhtemelen zorlayıcı ve sıkıcı gelecek bu bölümleri büyük ölçüde kendi derlememin dışında bıraktım. Ayrıca asıl metinde, Berekiyah'nın ortaya koymaya çalıştığı tinsel açıklamayla birbirine bağlanmış olan bazı bölümleri de tarihsel bir sıraya soktum. Berekiyah'nın eserini özünden uzaklaştırmayacağına inandığım bu yapısal değişikliğin, modern okura daha anlamlı geleceğinden hiç kuşku yok.

Genelde çağdaş dille, ara ara rastlanan eski sözcükler veya kullanımlar arasında bir denge tutturmaya çalıştım. Eserin tamamı, umuyorum ki, yazarının ruhuna sadık kalmıştır.

Ana dilini İbrani harfleriyle yazmanın getirdiği güçlükten olsa gerek, Berekiyah Portekizce yazım kurallarına uyma konusunda tam anlamıyla tutarlı değil. Bu nedenle Portekizce alıntılar metne, günümüz Portekizcesi'nin yazım kurallarına uygun olarak geçirildi.

Eserin içinde İbranice olarak bırakılmış sözcükler, Amerikalı ve Avrupalı okurların da telaffuz edebilmeleri için Latin harfleriyle yazıldı.

Berekiyah'nın yazmaları, İberyadaki İbranice kitapların tarihesine ilişkin bazı ilginç soruları da gündeme getiriyor. Yazarın, dayısının *genizasında* bulduğu resimli *Tora*, şu anda Kennicot Incili adı altında Oxford Üniversitesi'nin Bodleian Kütüphanesi'nde bulunan kitapla aynı kitap mı? Yan yana gelen harflerin hayvan şekilleri oluşturmalarına ve Isaac Bracarense'ye (bu kişi kuşkusuz yazmanın resimlenmesini isteyen Isaac Braga ile aynı kişi) ilişkin göndermeler bunun gerçekten de böyle olduğunu düşündürüyor. Tamamlanma tarihi olan 1476 yılından, kütüphaneci Dr. Kennicot'un önerisiyle Oxford Kitaplığı'na kazandırıldığı 1771 yılına dek söz konusu Incil'in nerede bulunduğu, kimler tarafından korunduğuna ilişkin en ufak bir bilgi yok. Belki de kitap, gerçekten de Abraham ve Berekiyah Zarco tarafından korunmuştu.

Peder Carlos'un elinde tuttuğu *Hayat Çeşmesi*'nin İbranice ve Arapça kopyasına gelince, bu eserin Selanik'e kaçırıldığı

doğru muydu? Öyleyse akıbeti neden bilinmiyor? Arapça aslı ortaya çıkarılamadı, yalnızca Latince çevirileri var elimizde.

Lizbon'un Son Kabalacısı'nın kendisi başlı başına bir yapboz. Yazmalar Ayaz Lugo'nun bodrumunda ne arıyordu? Nasıl oluyor da dönemin Yahudi yazmaları arasında adına rastlanmıyor? Hiç yayımlanmadı mı? Yeni Hristiyanları ve Yahudileri, Avrupa'da karşı karşıya oldukları süregelen tehlikeye karşı uyarmak gibi bir amaçla yola çıkan Berekiah'nın, yazdıklarının hedeflediği kitleye ulaşması için elinden geleni ardına koymaması gerekirdi.

Paris Üniversitesi'nden Profesör Ruth Pinhel, sonraları kendilerine danıştığım Ortaçağ Sefarad yazını uzmanlarının çoğu tarafından da doğrulanan birkaç kuram öne sürdü bu konuda.

İlk akla gelen, Berekiah'nın Eski Hristiyanları kötüler nitelikteki tiplmelerinin ve Yahudilerle Yeni Hristiyanların Avrupa'yı terk etmesine yönelik açık çağrısının Avrupa krallarını ve dini makamları, özellikle de Portekiz ve İspanya Engizisyonu'nu kızdıracığının kesin olduğu. Eserini Hristiyan Avrupa'ya getirmiş olsaydı, yazmaların bulunan tüm kopyaları yasaklanacak ve yakılacaktı.

Diğer bir olasılık da, kendini tüm varlığıyla adadığı Yahudi göçü davasının, ister Portekiz ve İspanya'daki gizli Sefarad cepheleri, ister Kuzey Avrupa Aşkenaz topraklarındaki daha dışa açık cemaatler olsun, bölgenin zaten diken üstünde olan Yahudi cemaatlerinin önde gelenlerini öfkeli edilecek oluşuydu. Avrupa'dan gerek tinsel, gerek duygusal, gerekse maddi anlamda hâlâ beklentileri olan bu Yahudiler ya da Yeni Hristiyanlar da onun yazdıklarının açığa çıkmasına engel olmuş olabildi.

Öte yandan Berekiah'nın cinsellik ve kabalacı otoritelerle hahamlık otoritelerinin hizipleşmesi gibi konuları ele alış biçimindeki aşırı açık sözlülük, kimi okurların beğenisini kazanmasını güçleştirecek bir unsur olabildi. Ufukta görünmeye başlayan laik Yahudi çağıyla mücadele içinde olan birçok muhafazakâr Yahudi lider için, yazdıkları kaçınılmaz olarak tabu niteliğinde olacaktı.

Bu konuda bazı kuşkularım olmakla birlikte, bir tezi daha dikkate almak gerekiyor: Yazdıklarının açığa çıkmasını Bereki-ah'nın kendisinin engellemiş olması da bir olasılık - metinde bahsedilen gizli Yahudileri ele vermeyi istemeyecek oluşu bir yana, sözde bir sapkınlık yaftasıyla aforoz edilme korkusundan. Bir Yahudinin cemaatinden böylece dışlanması olmamış şey değildi. Avrupa Yahudilerini, dayısının öngördüğü akıbet konusunda uyarmak zorunluğuna duyduğu güçlü inanca karşın, tıpkı ondan bir asır sonra Portekiz kökenli başka bir Yahudinin, Baruch Spinoza'nın başına geldiği gibi, cemaatinden bütünüyle kopuk yaşamaya mahkum edilmekten korkmuş olabilir. Belki kitabının kopyalarını gizlice dağıtıyor, okurlarına kitabın içeriğini açığa vurmamaları, hatta kitabın varlığından dahi söz etmemeleri için yalvarıyordu. Belki de kitabın isimsiz olmasının nedeni buydu.

Diğerlerine göre daha cesaret kırıcı son bir olasılık daha: Bereki-ah'nın Portekiz'e yeniden giderek kuzeni Reza'yı kurtarmaya çalışırken öldürülmesi işten bile değildi. Bu durumda, çoğaltarak Iberya'ya götüreceği yazmaların bütün kopyaları kuşkusuz onunla birlikte mezara gömülecekti. Ancak Konstantiniye'deki evinde geride bıraktığı eserlerin sonraki kuşaklara aktarılma şansı vardı.

Yazmaların saklandığı yere gelince, büyük olasılıkla yazmaların hepsi Nazi dönemi sırasında olabileceklerden korunmak üzere bizim bulduğumuz şekilde gizlenmişti. Çimento kasa da bu dönemden kalma. Hatırlanacak olursa, Portekiz'deki Yeni Hristiyanlar, 16., 17. ve 18. yüzyılda gerçekten de kitleler halinde, sonraları Nazi Almanyası'nın ya tehdidi ya da işgali altına giren bölgelere, başta Osmanlı İmparatorluğu'na, Yunanistan'a, Kuzey Afrika'ya, Hollanda'ya ve İtalya'ya göç etmişlerdi. Örneğin Yeni Hristiyan göçünün bir sonucu olarak, 16. yüzyılın sonlarında, yalnız İstanbul'da, 30.000 kişiden oluşan bir Yahudi cemaati vardı. Elli dört sinagoğa sahip bu cemaat, Avrupa'nın en büyük Yahudi cemaatiydi.

II. Dünya Savaşı sırasında, Yunanistan'da, Yugoslavya'da ve güneydoğu Avrupa'nın diğer bölgelerinde yaşayan Iberyalı Ya-

hudilerin çoğu, 200.000 veya daha fazla kişi, tutuklanarak gaz odalarında öldürülmüştü. Berekiah'nın, Yahudilerin ve Yeni Hıristiyanların Hıristiyan topraklarını terk etmesine yönelik davası göz önünde tutulduğunda, Müslüman Türkiye'deki Yahudi cemaatinin hükümet tarafından korunduğu ve yok olma tehlikesinin yakınından uzağından geçmediği gerçeği de ilginç bir nokta. Böyle bile olsa, Berekiah'nın yazmalarının sahibi veya sahipleri, belki de Lugo'nun annesiyle babası, tıpkı dört yüz yıl önce (engizisyon mahkemelerinin Portekiz'de tam anlamıyla işlerlik kazanması 1536 yılına rastlıyordu, yani İspanya'dakinden hemen hemen elli yıl, Berekiah'nın yazmalarının sonuncusunu tamamlamasından ise tam altı yıl sonra) Berekiah'nın engizisyonun Kastilya'dan Portekiz'e sıçramasından korktuğu gibi, II. Dünya Savaşı sırasındaki katliamın Türkiye'ye sıçramasından haklı olarak korkmuş olacaktı.

Acaba Ayaz Lugo yazmaların varlığından haberdar mıydı? Vasiyetinde bundan hiç söz etmiyor. Belki de yazmalar, o bilmeden annesiyle babası tarafından saklanmıştı.

Öncelikle, bana cömertçe evini açan, sonra da Berekiah Zarco'nun metinleri üzerinde çalışmama izin veren Abraham Vital'e teşekkür etmeliyim. Ayrıca Porto şarabı ve ev yapımı kuskusuyla sayısız geceler sabahı çıkartmamı sağlayan Bayan Miriam Rosencrantz-Vital'e de şükranlarımı iletiyorum.

Ayrıca tezime ara verip yazmalar üzerinde çalışmam konusunda beni cesaretlendirdiği için Isaac Silva Rosa'ya, tarihsel göndermeler konusundaki yardımları için Ruth Pinhel'e, İbrance çevirilerde bana yardımcı olan Ari Diaz-Lev ve Carl Konstein'e, İspanyolca ve Portekizce kabala konusundaki uzmanlığıyla çözülemez olanı çözdüğü için Joseph Amaro Marcus'a teşekkürlerimi sunarım.

Bu kitap Berekiah Zarco'nun kendisinin, ailesinin ve dostlarının anısına yayımlanmıştır.

Hikâyemizi kaydetmeye başladığım ilk zamanlarda, kâmiş kalemimin ucundan dökülenleri acılarım koyultuyordu. İbrani takviminin 5567 yılıydı, Hıristiyanlara göre de 1507.

Tanrı ruhuma avuntu vermemeye başlayınca ben de bencilikle, yazmayı bıraktım. Bugün, intikam arayışımı kaydetmeye başladığım bu zavallı girişimden yirmi üç yıl sonra, yazmamın sayfalarını tekrar aralıyorum. Sessizliğin zincirlerini neden kırdım ki?

Dün öğle sularında, Konstantiniye'deki evimizin ön kapısı çalındı. Evde aileden bir tek ben olduğumdan gelenin kim olduğunu öğrenmek için kapıya baktım. Sahanlığımızda, uzun siyah saçlı, yorgun bakışlı, kırmızı ve yeşil sırmalı şık bir İberya pelerinine sarınmış kısa boylu genç bir adam duruyordu. Tutuk, tereddütlü bir Portekizce'yle sordu bana, “Efendi Bere-kiah Zarco'yla görüşme şerefine mi nail oluyorum?”

“Evet oğlum,” diye yanıtladım. “Acaba kim olduğunu sorabilir miyim?”

Alçakgönüllü bir tavırla eğilerek sorumu yanıtladı: “Lourenço Paiva. Lizbon'dan yeni geldim, sizi bulmayı ümit ediyordum.”

Adını kendi kendime fısıldarken, onun eski bir dostumuzun geceye teslim olmuş o şehri apar topar terk etmemizden he-

men önce Lizbon'daki evimizi verdiğimiz Hristiyan çamaşırcı kadının en küçük oğlu olduğunu çıkardım. Yirmi yıldan fazla olmuştu. Kendini tanıtmayı sürdürüyordu ki, elimi bir hareketiyle bu faslın gereksizliğini belli ettim, onu mutfağıımıza aldım. Bahçemizdeki lavanta ve mersin çalılarının çevrelediği bir pencerenin önündeki sıralara oturduk. Ona annesini sorduğumda, Allah'ın rahmetine yeni kavuşmuş olduğunu öğrenerek üzüldüm. Ciddi ve gururlu bir ifadeyle, bir süre övdü annesini. Daha sonra küçük bir karafa dolusu Anadolu şarabını paylaşmanın tadını çıkararak Portekiz'den buraya yaptığı deniz yolculuğundan ve ilk kez ziyaret ettiği bu Türk başkentinin onda uyandırdığı hayret dolu izlenimlerden söz etme fırsatı bulduk. Ne var ki, kapıldığım rahatlık duygusu, bu konuşmaların arkasından ne geleceği konusunda beni hazırlıksız bırakmıştı. Nihayet bu ziyaretini neye borçlu olduğumu kendisine sorduğumda, pelerinininden, gümüş bir zincire asılı iki demir anahtar çıkarttı. O anda, bir dehşet ürpertisi yürüdü sırtıma. Bir söz söylememe meydan bırakmadan, kendinden büyük birine armağan veren gençlere mahsus o hevesli gülümseme kapladı yüzünü ve anahtarları elime sıkıştırdı. "Eğer dönmek isterseniz Efendi Berekiah, Lizbon'daki eviniz sizi bekliyor," dedi.

Kendimi toparlamak için koluna uzandım; kalp atışlarım tek bir sözcüğü yankılıyordu: *Sıla*. Anahtarların dişleri, etrafını çevreleyen yumruğuma batmaya başladığında parmaklarımı araladım ve metalin o eski bozuk para kokusunu almak için eğildim. Yılankavi sokakların ve zeytin ağaçlarının anısı beni, baştan ayağa terden sıırıslıklam etti. Kollarımdaki ve boynumdaki tüyler diken diken olmuştu. İçimde bir kapı aralandı ve bir hayalin orta yerinde buldum kendimi: Lizbon'un Alfama mahallesindeki eski evimizin arkasındaki avluya açılan büyük demir kapının hemen dışında duruyordum. Abraham Dayı avlunun ortasındaydı, kapı kemeriyle çerçevelenmişti. İngiliz yününden yapılmış kızıl seyahat cüppesine sarınmış, bir yandan kendi kendine, halinden memnun bir halde mırıldanıyor, bir yandan da ağacımızdan limon topluyordu. Tarçın renkli

esmer teni, üzerine günbatımını müjdeleyen ışıklar vuruyor-muşçasına altın parıltılar saçıyor, gümüş renkli saçlarının deli kabarıklığı ve kalın kaşları büyülü bir gizilgüçle parıldıyordu. Orada olduğumu hissederek şarkı söylemeyi kesti, bir hoşgel-din gülümsemesiyle bana döndü ve normalde yalnızca sinag-gogda başvurduğu ördek yürüyüşüyle ayaklarını sürüye sürü-ye daha yakınımaya geldi. Faltaşı gibi açılmış sıcak yeşil gözleri beni kucaklar gibiydi. Dudakları muzipçe kıvrılmış olduğu halde yürürken bir yandan da cüppesini tutan mor kuşağı çöz-meye koyuldu ve giysisinin avlunun arduvaz taşları üzerine düşmesine izin verdi. Omuzlarındaki *talled* dışında çırlıçıplak kalmıştı. Bana yaklaşmayı sürdürdükçe, bedeninden ışıklar ya-yılmaya başladı. Bedeni o kadar parlaklaştı ki, gözlerim yaşar-maya başladı. Gözümden akan ilk damlanın tuzu ağzımın ke-narına süzölmüştü ki, durdu ve bana ağabeyimin adıyla ses-lendi: "Mordehay! Demek sonunda dualarımı duydun!" Yüzü şimdi beyaz alevden bir gölgeyle çevrelenmişti. Başını, sanki eski irfan dizelerinden birini okuyacakmış gibi sallayarak bir limon attı bana. Yakaladım. Ama başımı eğip meyveye baktı-ğımdaya gördüğüm, kararmış Portekizce harflerin birbirine geç-mesiyle meydana gelmiş bir zincirdi. Harfleri okuduğumda or-taya "*as nossas andorinhas estao nas maos do farao*" sözcükleri çıkıyordu: Kırangaçların kaderi hâlâ Firavun'un elinde. Bakış-larımı, Yeni Hristiyan şifresi olan bu sözcüklerin üzerinde bir kez daha gezdirdiğimde, birbirine kenetli sözcükler havada yükseldi ve bir çingirtıyla kırılıp gitti.

Kendimi yine anahtarlara bakar buldum. Gözlerim ılık göz-yaşlarıyla bulutlanmış, hayalime aralanan kapı kapanmıştı.

Paniğe kapılmış olan Lourenço, yüzü bembeyaz halde omuzlarımı kavramıştı. Onu bir şeyim olmadığına ikna edecek sözler, nasılsa dudaklarımın yolunu buldu.

O anda bana gelen tanrısal ilhamın anlaşılabilmesi için, İbra-nice'deki *mesirat nefes* sözcüklerinin açıklanması gerekiyor. Bu sözcükler, tabii ki, kendini kurban etmeye gönüllü olmak anla-mına geliyor. İçlerinde barındırdıkları gizemli güç ise, yalnızca bir ayağı çukurda olan dünyamızın yaralarını sarmakla kalma-

yıp öbür dünya için de sağaltıcı etkileri olacak bir amaç uğruna, bazı kabalacılar tarafından benimsenen, gerekirse cehennem dibine bile gitmeye hazır olma geleneğine dayanıyor.

Anahtarlar avucumun içinde zonklarken, ilk kez, Abraham Dayı'nın yaptığı fedakârlığın ne olduğunu anlamaya başlıyordum - *mesirat nefes* kavramının dayımın kalp atışlarına o vazgeçilmez, bir o kadar da kırılgan ritmi nasıl verdiğini. Dahası, hikâyemizin gidişatı içinde açıklık kazanacak nedenlere dayanarak, gördüğüm hayalin bana dayım tarafından Portekiz'e dönmem ve orada çok önceden benim için hazırlanmış olan bir kadere boyun eğmem için gönderilmiş bir çağrı olduğunu anladım. Daha önce boyun eğmeye yanaşmamıştım bu kadere, ne olduğunu anladığımda dahi.

Yavaş yavaş anlamaya başlıyordum ki, Lizbon'a geri dönmekle, kaderimden kaçışımı telafi etme fırsatına sahip olacak, *mesirat nefes* vaaadinin kendi payıma düşen kısmını yerine getirecektim. Çünkü dönüş yolculuğumun yaşamımı tehlikeye atacağı kesindi. Engizisyon'un pençesindeki İspanya'nın ve Engizisyon'un yaydığı alevlere her geçen gün biraz daha yaklaşan Portekiz'in durumu düşünüldüğünde, dönüşüm pekâlâ karım Letiça ve çocuklarım Zuli ve Ari ile geçirdiğim zamanların sonu anlamına gelebilirdi.

Demek kalemimi tekrar elime almam onları düşündüğüm-den. Ayrılışımın nedenlerini ve bu nedenleri yüreğime dayatan yirmi dört yıl öncesinin olaylarını, ailemin tüm bireylerinin tek tek okumasını istiyorum. Hayatlarımızı sonsuza dek karartan cinayetin ve esrarlı katili amansızca arayışımın hikâyesi, kendi ağzımdan anlatamayacağım ölçüde uzun ve karışık. Daha da önemlisi, söylenmemiş, eksik kalmış hiçbir şey olsun istemiyorum.

Yazmamın bir nedeni de, gizliliğin getirdiği soğukluğu evimizden uzaklaştırmak; böylece Zuli ve Ari de hem çocukluklarında hem de birer yetişkin olarak, Lizbon'dan kaçışımı hazırlayan olaylarla ilgili sorular sorduklarında, onlara verdiğim kaçamak yanıtların nedenini sonunda anlayacaklar. Göçmen Yahudilerden oluşan cemaatimizin birçok üyesinin dilini meş-

gul eden, geçmişi karanlık bir babalarının olması, onlar için hiç de kolay olmadı. Gözlerinde yaşlarla, yumruklarını parmaklarındaki kan çekilinceye kadar sıkarak, bana katil ve sapkın dendiğini duydular. Karım bile kaç kere, benim Lizbon'da Kastilyalı bir soylu kadın kılığına bürünmüş *Lilith* tarafından baştan ıkarıldığıma, hatta bu şeytan kadının bugün dahi kalbimin sahibi olduğına ilişkin söylentilere tahammül göstermek zorunda kaldı.

Katil olmasına katilim. Bir adamı öldürdüğümü ve başka bir adamın yaşamına son verecek bir anlaşma yaptığımı kabul ediyorum. Çocuklarım, içinde bulunduğum koşulları okuyacak ve bu konuda kendi yargılarına varacaktır. Artık her şeyi bilecek yaştalar. Ama bir sapkın olduğumu sanmıyorum. yleysem bile, sapkınlık oklarını etime zorla batıran, kısaca sözünü edeceğim olayların kendisidir. Kalbime gelince, onun sahibini tayin etme işini sevdiklerime bırakıyorum. Dilerim gerçek, bu sayfalardan *Roş Haşana*'yı selamlayan bir şofarın müjdeli çağrısı gibi, korkusuzca yayılır. Dilerim ben de kendimi son yanılğılarımdan ve ocukken Yahudiliğimi saklamak için takındığım maskenin geriye kalan izlerinden sıyrabileyim. Kalemim hatıralarımın peşinden koşarken, kendime ilişkin pek çok şey öğrenmeyi umduğumu gizleyecek değilim; geçmişi deşmekte zgr bırakılan bellek bizleri daima kendimize ilişkin bilgilerle dllandirmez mi?

Tabii ki, cehaletimin ve başarısızlıklarımın, hatta bunlardan da beter gnahlarımın doğurduğı, kendimle birlikte Konstantiniye'ye sürgüne taşıdığım o suçluluk duygusu, şimdi bile peşimi bırakmıyor. Bazıları bunun, beni yazmaya zorlayan en büyük neden olduğunu söyleyecektir. Ne var ki, lbranice harfleri bu parlak tırşeye dökerken, en önemli ilham kaynağımın on yıllarca sonrasına seslenerek henüz isimleri konmamış evlatlarımı huzura kavuşturmak olduğunu anlıyorum; benim ve kız kardeşimin doğmamış torunlarını. Benden sonra gelenler, sözüm size: Bu hikâyeyi okuyun, böylece atalarınızın Portekiz'i niçin terk ettiğini anlayacaksınız; ustamın sizler için yaptığı büyük fedakârlığı; yüzyılın sona ermesine yalnız altı Hırs-

tiyan yılı kala Lizbon Yahudilerinin başına neler geldiğini. Hayatta kalmanız için, bellekleriniz öksüz çocuklar gibi sarılmalıdır bu olaylara.

Her şeyden önemlisi, bu sözcüklerin ezgisini ve ritmini son nağmeye kadar dinlerseniz eğer, neden Hristiyan Avrupa'ya asla ayak basmamanız gerektiğini de anlayacaksınız.

Sizler yanlışla düşmeyin, bu hikâyenin altında, bir uyarının keskin ağzı yatıyor. Eminim ki, Abraham Dayı'yı bana görmeye ve beni Portekiz'e çağırmaya iten neden sizlerin güvenliğinden başka bir şey değildi. Bu yazdıklarımı yazmamış olsaydım, belleğimi tasasız bir sessizliğe gömseydim, sizlerin vebali de benim üzerime kalabilirdi.

Sizler için aralanacak esrar perdesine gelince, düşmanlarımların gözünde bu, olsa olsa kendi ellerime bulaştırdığım kanı gizlemek uğruna başvurmak zorunda kaldığım çapraşık bir süsleme olacaktır. Ama kanıtlar bunun tersini gösterecektir. Abraham Dayı, bana tamamen kendim gibi yaşama fırsatı vererek beni ödüllendirdi ve onu bir kez daha hayal kırıklığına uğratmayacağı. O halde başkalarınınkinden daha sade cümlelerimin örgüsünde bir çetrefillene, hatta çelişkiye rastlarsanız, bilin ki bu, sizlerin olayları gerçekten oldukları şekilde görmeyiz, beni olduğum gibi görmeyiz içindir. Çünkü bir Yahudi kesinlikle, Hristiyanların bizi hep inandırmaya çalıştığı ölçüde basit değildir. Yahudi bir sapkın da hahamlarımızın iddia edeceği kadar sığ değildir. Hepimiz bir nehir dolusu paradoksu ve bilmeyeyi içimize sığdırabilecek kadar derin ve genişiz.

İtiraf etmek istediğim son bir şey daha var: Abraham Dayı'nın, hayalimde neden bana ağabeyim Mordehay'ın adıyla seslendiği konusunda hiçbir fikrim yok ve bu anlayışsızlığım beni huzursuzluğa sürüklüyor. Ustamın bana görünmesinde sanki daha derinlerde yatan bir anlam var - yirmi dört yıl önce-sinin ölümlerine ilişkin, benim halen kavrayamadığım bir alt anlam. Örneğin dayımın bana şimdiye dek bir kez olsun görünmemiş olması neden? Bu konuyu düşünmek için daha fazla zamana ihtiyacım olduğu açık. Yine de dayım, anlayışın ışığının, ben hikâyemizi yazdıkça karanlığıma süzülmesini istemiş

de olabilir. Geçmişle şimdiki zaman arasındaki o incelikli bağlantıları, ancak yazmamın sonlarına geldiğimde mi kavrayabileceğim? Bu olasılık beni gülümsetiyor, kuşkularımı biraz olsun gideriyor, ilahi anlamının son demini sunmadan, benden geceli gündüzlü dünyevi bir çalışma beklemek tam dayıma göre bir iş! Böylece, ben de yazmaya devam ediyorum...

Başımıza gelen felaketleri bir yazmanın sayfalarına dökmeye ilk karar verdiğimde, ailem ve ben evimizin bodrumunda saklanıyorduk. Esrar perdesi gözlerimin önünde, tüm karmaşıklıkla açılmıştı. Yirmi üç yıl önce hikâyeme başladığım yer orasıydı. Ve şimdi yeniden başlayacağımız yer de orası.

Hayatlarımızı değiştiren o cinayete gelmeden önce üç şeyden bahsedeceğiz: Tövbekârlar alayından, sevdiğimiz bir dostumuzun yaralanmasından ve ailemizden birinin tutuklanmasından. Bu alametlerin anlamını kavrayabilmiş olsaydım, onları Azrail tarafından yazılmış tek bir şiirin dizeleri gibi okumuş olsaydım, birçok hayat kurtarabilecektim. Ama cehalet sırtımdan vurdu beni. Belki bu sayfalardaki sözcüklerimi okuyan sizler benden daha talihli olursunuz. Tanrı sizlere berrak bir görüş nasip etsin.

Kokulu bitkilerin ve çiçeklerin taçlandığı sessiz bir odada oturun öyleyse. Yüzünüzü doğuya, sevgili Yeruslayim'e çevirin. Aklınızın düğümlerini müzikle çözün. Ve çevirdiğiniz bu sayfaların yumuşak bir mum ışığıyla aydınlanmasına izin verin

Bruheem kol demuyay eloha! Tanrı'nın bütün suretleri kutsaldır.

Berekiah Zarco, Konstantiniye
Altı Av, 5290 (MS 1530)

BİRİNCİ KİTAP

Bölüm I

Sekiz yaşımdayken -Miladi takvimin bin dört yüz doksan dört yılıydı bu- Musa'nın içi yılan kaynayan bir Etiyopya bataklığını geçmesine yardım eden kutsal Mısır turnalarıyla ilgili bir şey okudum. Abraham Dayı'nın boyaları ve mürekkepleriyle kırmızı ve siyah renkli, tırpan gagalı bir yaratık çizdim. Dayım yaptığım resmi incelemek üzere havaya kaldırdı. "Gözler neden gümüş rengi?" diye sorguladı beni.

"Musa'yı yansıtıyorlarsa, nasıl başka renk olabilirler ki?"

Dayım beni alnımdan öptü. "Bugünden itibaren sen benim çırağım olacaksın. Dikenleri güllere dönüştürmene yardım edeceğim senin ve yemin ederim ki, seni yolumuzda bekleyen tehlikelerden koruyacağım. Birer kapı olan sayfalar, bir dokunuşumuzla açılacaklar."

Bir gün dayımı böylesine büyük bir hayal kırıklığına uğratabileceğimi nereden bilebilirdim ki?

Zamanın dışında olduğunuzu düşünün. Geçmişin ve geleceğin etrafınızda döndüğünü, ama kendinizi ne birine ne ötekine gereğince yerleştiremediğinizi. Bedeninizin, o sığınagın, tarih duyusunu kaybedip hissizleştiğini. Ben böyle hissettiğim için, kötülükün ne zaman ve nerede başladığını tam olarak görebiliyorum: Dört gün önce, nisanın yirmi ikisinde; Judaria Pequena'mızda,

Lizbon'un Alfama bölgesindeki küçük Yahudi mahallesinde.

Parlak bir sabahtı, tıpkı o bahar ayının gerdanlığındaki yerini almış diğer ısıtılı boncuklar gibi. Yeni Hristiyanlar için yıllardan beş bin iki yüz altmış altıydı. Yürekten Hristiyan olan lanetlenmişler için ise nisan bin beş yüz altı.

Burada bodrumda saklanırken tanıklık ettiğim çarşamba gününün erken saatlerindeki karanlıktan sonra, cuma gününün doğuşunu, güneş ışıkları sanki delice bir fûgün ilk notalarını muştuluyormuş gibi hatırlıyorum.

Aradığım o yüzü, bu ezginin notalarından birinin arkasına saklanmış, hatıralarda gizlenmiş olarak bulacağım.

Pesah sederimizin ilk günü, son günlerdeki bütün günbatımları gibi sönük ve kuruydu. Yağmur yağmayalı on bir haftadan fazla olmuştu. Bugün de yağmayacaktı.

Vebaya gelince, Heşvan'ın ikinci haftasından bu yana bedenlerimizi ve ruhlarımızı korkuyla titretiyordu, üstümüze bu korkuyu salalı yedi aydan fazla olmuştu.

Kral Manuel'in yarı Hristiyan hekimleri, hastalığın suçunu hava yoluyla yayılan mikroplarda bulmuş, bu mikropları kapmaya en yatkın olan hayvanların da sığırlar olduğuna kanaat getirmişti. Bu da sersemlemiş ve sıcaktan pestili çıkmış iki yüz ineğin sokaklarda başıboş dolaşmaya terk edilmesine yetmişti.

Manuel'in kendisi, aristokratların çoğuyla birlikte, yaşadığımız sefaleti çoktan geride bırakmıştı. Üç hafta önce Abrantes'ten çıkardığı bir kararla, her hafta Tanrı'nın rahmetine kavuşan sürüyle insan için şehir duvarlarının dışında iki yeni mezarlık yapılmasını buyurmuştu. Bu kararı, olsa olsa kralın bir işe yaramayan faydacılığının ve ödekliliğinin yeni bir belirtisi olarak gören yaşayanları ise kim suçlayabilirdi ki? Bu bir dönüm noktası mıydı? Günlük yaşama, zalim, onulmaz bir çılgınlığın en uç noktasının hakim olmaya başladığı su götürmezdi. Son üç gün içinde, sahibinin kamasıyla kör edilmiş, gözlerinden kan fışkıran göçmüş bir eşek; dört katlı sıraevlerden birinin çatısından çığlık çığlığa bağırarak kendini atan bir kız görmüştüm; beş yaşında ya vardı ya yoktu.

Yoksul olanlar, açlık sancılarını gidermek için kumaş parçaları yiyip üzerine su içmeye alışmışlardı.

Yirmi yaşına yeni basmıştım. Dindarlığımın fazlasıyla kendi iyiliğime yönelik olduğunun en büyük kanıtı, şehrimizin *Tora'nın* yalın varlığıyla cömertçe ödüllendirilmiş olduğuna değin inancımdı. Bana göre her şeyde, korkunç, zamansız bir güzellik ve dehşet vardı. Yeni ölmüşlerin pis ayaklarının kötü kokulu veba arabalarının çadır bezinden dışarı uğrayışı bile hüznü ve saygı uyandıran bir zarafet barındırıyordu. Çünkü bunlar düşüncelerimizi, İnsan'ın ölümlülüğüne ve Tanrı'yla yaptığımız akde yöneltmemizi sağlıyordu.

Sokak sokak dolaşır Tanrı'nın Portekiz'den elini çektiğini ve dünyanın sonuna olsa olsa beş hafta kaldığını haykıran, yine de bakır paralarla yapacağımız bağışlarda yeterince cömert davranmamız halinde bir erteleme olabileceğini de söylemeyi ihmal etmeyen keçi kılıklı vaizlere burun kıvrıracak ölçüde kendine güvenen tek kişi Abraham Dayı'ydı. Kaşlarını sinirli sinirli çatarak bana şöyle demişti: "Sence Tanrı, dünya üzerindeki son kapıyı kapatmak üzere olsaydı bana bir işaret göndermez miydi?"

Papaz olmasının yanı sıra aile dostumuz da olan Peder Carlos'un, şehri avucuna alan çılgınlığa tamamen yenik düşen talihsizler arasında olduğu söylenemezdi henüz. Ama onun da elden gitmesine fazla zaman kalmadığı belliydi. Bir komplocu edasıyla fısıldayarak, "Kuraklık ve veba... bunlar Şeytan'ın ikiz kardeşleri!" diyordu bana, Aziz Peter Kilisesi'nin kemerli girişinde durduğumuz sırada.

Hristiyanlığın yolunu yordamını öğrenmesi için o sabah küçük kardeşim Judah'yı Peder Carlos'a din dersine getirmiştim. Üçümüz, uçlarında teneke ve renkli cam parçalarıyla dolu balmumu toplar olan deri kırbaçlarıyla sırtlarını döven tövbe-kârlar alayını izliyorduk. Onların hemen arkasından, üzerlerine çarpmıha gerilmiş İsa figürleri işlenmiş sarı mavi flamalarını savurarak Lizbon manastırının rahipleri geliyordu. En arkada ise, üstlerinden dökülen ipekli, süslü püslü giysiler içinde, aziz ikonalarını taşıyan kibirli loncacılar vardı.

Alayı izlemeye gelen kalabalık, sokağın her iki tarafına sıralanmış, evlerin tozlu beyaz cepheleri önünde ta katedrale uzanan iki hırpani kuyruk oluşturmuştu. Su ve merhamet feryatları, her bir üyesi ayrı telden çalan bir koro sesi gibi havada çınlıyordu. Kasabamızda kaç türlü insan varsa, hepsi oradaydı: Süvariler ve köylüler, sokak kadınları ve rahibeler, dilenciler ve siyah köleler, hatta kuzeyden gelmiş mavi gözlü denizciler.

Hareket halindeki alaya yetişmeye çalışan sokak çocukları ve köpekler birden Peder Carlos'un, Judah'nın ve benim önümden fırlayıp batıya doğru koşmaya başladılar. Peder gözlerini yumdu, asabi asabi birtakım dualar mırıldandı. Havadaki tehlikenin geniz yakıcı kokusunu derin derin içime çektim. *Ve bu gece, diye düşündüm, bu çılgınlık denizinin nereye varacağı belli olmayan akıntılarına Pesah'ın yasak gemisini salacağız.* Aslında Pesah kutlamalarımızın tam bir hafta önce başlamış olması gerekiyordu. Ama ailem dahil birçok gizli Yahudi, etrafımızı saran Eski Hristiyan dedikodularının kirli sularında güvenle yol alabilmek umuduyla Pesah'ı ertelemişti.

Yakınımızda duran darmadağın saçlı pis bir oduncu birden var gücüyle bağırmaya başladı. "İlahi yağmurun yağması için daha fazla kana ihtiyacımız var! Lizbon, kanın Venedik'i olmalı!"

Judah korkuyla sırtını bacaklarıma bastırdı, ben de omzunu kavradım. Peder Carlos, kendini savunmaya çalışır gibi ellerini alnına götürdü ve çıkık alnını ovuşturdu. Tıknaz, kısa boylu, yumuşak ve solgun tenli, şiş burunlu bir adamdı, fazla içmekten her iki yanağında sıra sıra kırmızı damarlar çıkmıştı. Onu ciddiye alan fazla insan yoktu ama, bence iyi bir arkadaştı. Yere bakan gözleri bana takıldı. "İnsanların kutsal olana saygısızlık etmek kadar sevdiği bir şey daha yoktur oğlum," dedi bana.

Birden kaderimizi düşünerek üzüntüye kapıldım. Burnuma gelen Hint biberi kokusuyla düşüncelerimden sıyrılmıştım ki, pantolonuma ve Judah'nın yüzüne kanlar sıçradı. Bir çömez, feryatlar içinde, kürek kemiği üzerindeki deriyi sıyrıp kaldırmış, Allah sevgisinin yakıcılığına ulaşmak için üstüne başına baharatlar döküyordu. Kardeşimin korkulu gözlerinde Kızıl-

deniz'i geçerek kaçmaya hazırlanan bir İbrani çocuğunun bakışlarını gördüğümü sandım. Bir anlık, olağandışı kesinlikte bir önseziyle sarsıldım: *Biz Lizbon Yahudileri Çıkış'ı yeniden canlandırmak için gereğinden fazla beklemiştik ve Firavun kaçış planlarımızı öğrenmişti.*

Kendime geldiğimde, Carlos dik bakışlarını pelerininin yakasına saklamış, fısıltıyla bağıırıyordu. "Bu genç çömez iniltileri... Bu iniltilerden Şeytanın çocuklarının feryatları geliyor!"

Judah başını kaldırmış, dehşet içinde, soluksuz bir merakla bana bakıyordu. Gözleri yaşlarla dolduğunda onu kucağıma aldım, kömür karası saçlarının gür buklelerini karıştırdım. Kollarını boynuma doladı. "Sana ne kadar teşekkür etsem az," dedim Carlos'a. "Seninle bu deliler arasında, bugün için ihtiyacımız olan din dersini fazlasıyla aldık galiba."

Hıçkıra hıçkıra, burnunu çeke çeke ağlayan Judah'nın mantosunun yün başlığını başına geçirdim ve onu okşayarak sakinleştirmeye çalıştım. Tövbekârların sonuncusu da eski sinagogumuzun önünden çekilip gittikten sonra, Carlos bizi meydana götürdü. Evimiz köşedeydi, beyaz kireçle sıvanmış tek katlı bir yapıydı, dikdörtgen çevresi koyu mavi bir renk şeridiyle sarılmıştı. İki renk arasındaki hisımlığı fark edince bakışlarımı yukarıya, aydınlık gökyüzünün saydam turkuvazlığına çevirdim, sonra da aşağıya, çatının omurgasına indirdim. Alacalı, sarı-kahverengi kiremitlerin oluşturduğu bir ufuk çizgisi, ortasına yakın bir yerden, kurumdan kararmış, orası burası hava delikleriyle dolu beyaz bir koniden ibaret bacamızla kesilmişti. Bacanın ucundan, doğuya, Yeruslayim'e doğru bakan bir halk ozanının tenekeden silueti yükseliyordu. Ocağımızdan gelen kesif duman bulutları ozanın etrafında dolanıyor, nehre doğru giden güney esintisinde dağılıyordu. "Bugünkü dersimizi iptal etsek de olur," dedi Carlos, hem bizim evimize hem de sevgili arkadaşım Farid'in babasıyla oturduğu eve bekçilik eden demir süslemeli kapıyı açtığım sırada. "Dayınla sürekli erteleyip durduğumuz bazı tatsız işlerimiz var."

Avlumuzun gizli manzarasına adımımızı attık. Beyaz cephele ve duvarlarla sarmalanmış, gri arduvaz taşı döşenmiş av-

lunun orta yerinde zakkum çiçekleriyle çevrelenmiş, insanda saygı uyandıran bir limon ağacı duruyordu. Farid uzun iç donuyla, yalınayak, evinin önündeki sahanlıkta duruyor, siyah saçlarının omuzlarına düşen buklelerini elleriyle geriye doğru tarıyordu. Arap çöllerinin savaşçı şairlerine has ne kadar özellik varsa hep onda toplanmış gibi gelirdi bana: İnce, yapılı bir vücut, keskin yeşil şahin gözleri, yumuşak esmer bir ten ve kıvrak, kestirilmesi güç bir zeka. Yanaklarından eksik etmediği pis sakalı, ona mahmur ama baştan çıkarıcı bir hava veriyor, kadınlar kadar erkekler de onun o esmer güzelliğine kapılmadan edemiyordu. Şimdi ise, halı dokumaktan kaslanıp damarlanmış güçlü ellerini kıvrarak bana günaydın işareti yapıyordu. Doğuştan sağır ve dilsiz olmasına rağmen, derdini bu yolla bana anlatmakta bugüne dek en ufak bir güçlük çekmemişti; çocuk yaştayken aramızda el kol işaretlerinden oluşan bir dil geliştirmiştik. Bunun nedeni kuşkusuz, aramızda yalnızca iki gün olması ve içtiğimiz suyun dahi ayrı gitmemesiydi.

Arkadaşımın selamına karşılık vererek Peder Carlos'u, kenarı yeşil ve pas rengi mozaik yıldızlarla göz alıcı bir şekilde süslenmiş çapraz tonozlu bir eşikten ibaret olan mutfak kapısına götürdüm. Kuşkulu bir sesle, "Belki şu dersi yapıp bitirsek daha iyi olur," dedi.

Bir evin bir bedeni, bir ruhu olabilir mi? Bizimki, yüzlerce yılın yağmurdan ve güneşinden sonra boynunu bükmüş, yorgun düşmüştü, ama sıra içinde oturanlara kol kanat germe-ye gelince ondan iyisi bulunmazdı.

Tezhip ustalığının verdiği bir alışkanlıkla, Abraham Dayı'yla birlikte evimizi pek çok kez, Tevrat'ta sözü edilen mekânlara benzetmeyi denemiştik. Evin duvarlarını süt beyazı yapmış, Av ve Tışri aylarında ürkütücü bir şekilde gıcırdayan alçak, bel vermiş kestane rengi ahşap tavanların rengini tutturabilmek için ise onları, sirke, gümüş tozu, bal ve şaraptan elde ettiğimiz zengin bir kahverengine boyamıştık. İnsanın ayağını acıtan saman sarısı yer karolarına cıvayla sülfürün birleşiminden elde ettiğimiz normalden açık bir zincifre rengini uygun görmüştük.

Çatlak temeller zemine, annemin evin günbatımı tarafında

kalan minnacık yatak odasına giden bir eğim veriyordu. Bir koridordan azıcık daha büyük olan bu odanın tek iyi yanı, anneme elbise diktiren müşteriler için Kilise Sokağı'nda ikinci bir girişi daha olmasıydı. Güneşin ilk ışıklarını alan oda da yımla yengemin samimi, apaydınlık odasıydı. Bu iki oda arasında, orta yerinde zamanımızın çoğunu etrafında geçirdiğimiz kocaman meşe masanın bulunduğu mutfak ve Judah ve kız kardeşim Cinfa ile paylaştığımız yatak odası vardı. Taş işçiliğine bakılırsa eve iki yüzyıl önce eklendiği anlaşılan manav dükkânımız bu odadan Kilise Sokağı'na doğru uzanıyordu.

İçeri adımımızı attığımızda Carlos, yeni badana yapılmış beyaz duvarlardan yayılan keskin koku karşısında yüzünü buruşturdu. O ve küçük kardeşim kilerde dayıma bakınırken ben de odanın iç tarafındaki pencereden dükkâna bir göz atmak niyetiyle yukarı çıktım. Orta koridorun aşağısında; incir, hurma, sultanî kuru üzüm, acı portakal, fındık ve ceviz sepetlerinin, kısacası o sıralarda Portekiz'de bulunan akla gelen her çeşit meyvenin ve yemişin az ilerisinde, Cinfa ve annem Mira tahta fiçiler içindeki zeytinleri teşhir için seramik çanaklara dolduruyordu. Pencereden eğildim ve onlara seslendim, "Lizbon sabahımızı aydınlatan Tanrı'ya şükürler olsun!"

Cinfa hemen gülümsedi bana. Sırık gibi, yabani bir kızdı. Sesi, sanki ağzına tıkılmış birşeyler varmış da, bunların arasından sonsuza dek gıcırdayarak çıkacakmış gibi gelirdi insana. Yeni yeni bir zarafet gelmeye başlamıştı üzerine. Neredeyse on iki yaşındaydı ve sımsıkı kenetli dudaklarının dolgunluğunda, çıkık elmacık kemiklerinde, o ser verip sır vermeme havalarında bir kadın güzelliği uyanıyordu. Yaban tavşanlarını kovalamak, iribaş yakalamak uğruna saatler harcayan o kız gitmiş, yerini aynadaki gösterişsiz ela gözlü ikizini seyretmeye can atan bir kıza bırakmıştı.

Cinfa'yla ben öpüşürken annem bana duygusuzca, dik dik baktı. Ufak tefek, gözleri çukurlarına kaçmış, omuzları çökmüş, toplu bir kadındı annem. Daima üzerine bol gelen kara elbiseler ve siyah önlük giydiğinden vücut hatlarını kestirmek imkânsızdı. Önlerinden kırıklı beyazları çıkmış koyu kahve-

rengi saçları, gri dantelden bir şapkayla örtülmüş, başının arkasında topuz yapılmıştı. Topuzu, kendisine yıllar önce ağabeyi, yani Abraham dayım tarafından verilen Kudüs işi siyah kediye bir kurdele tutuyordu. Kurdelenin sıkılığı, son birkaç yılda mutluluk sayılabilecek her şeye solgun bir ifadeyle ket vurmuş yüzünün rengini de alıyordu sanki. Uzun zaman önce topırağa verdiği kocasının ve ilk erkek evladının, ağabeyim Mordehay'ın yasını tutacaktı sonsuza dek. Onu bir zamanların şen şakrak genç annesi olarak tanımış olan herkes için, bu tükenmiş hali, yaşamın en zalim oklarını kadınlara sakladığına dair bir hatırlatmaydı, yitip giden çocukları karınlarında taşımış olan ve sonra da onların yasını tutan o kadınlara...

“Dayımı gördünüz mü?” diye sordum.

Cinfa omuz silkti. Annem onu işinden alıkoymama bozulmuş gibi çatlak dudaklarını yaladı ve başını iki yana salladı.

Peder Carlos ve Judah'yla mutfakta buluştuk. “Hiçbir yerde yok,” dedi papaz.

Beklemek üzere hep beraber masaya oturduk. Birden avlu kapısında Esther Yenge belirdi; üzerine giydiği yüksek yakalı siyah ceket solgun yüzünü aydınlatmış gibiydi. Çarpıcı, koyu harelî badem gözleri dehşetle açıldı. Pantolonuma işaret ederek, “Bu lekeler ne böyle?!” diye sorguladı. “Judah ağladı mı?” Cevap vermeme fırsat bırakmadan anlayacağımı anladım dercesine dudaklarını kenetledi; bir yandan kınalı saçlarını koyu kırmızı başörtüsünün altına sokuştururken bir yandan da bana ters ters bakıyordu. İnce uzun, belirgin hatlı ve gölgeli bir güzelliğe sahip bu kadın, bir odaya zarîf burnunun ucundan tek bir bakışıyla hükmedebilirdi.

“Yalnızca biraz kan,” diye açıklamaya giriştim. “Tövbekârlar...”

Elini kaldırarak beni susturdu ve yanaklarını Mağribî dansçılara benzemesine neden olan bir edayla içine çekti. “Bana anlatma! Duymak bile istemiyorum! Allahım temizlenmekten de mi acizsiniz? Bak söyleyeyim, ne yaparsan yap da annen Judah'yı bu halde görmesin. Bir konuşmaya başlarsa bir daha sonu gelmez, ona göre!”

“Evet, gidip yıkanın,” diyerek onayladı Peder Carlos, elini dışarı çıkmamız için sallayarak. Esther Yenge'ye döndü ve ekledi, “Ona döner dönmez yapması gereken ilk şeyin bu olduğunu söylemiştim.”

Pedere pis bir bakış fırlattım. Dudaklarını kıvrarak çarpık çarpık gülümsedi ve sanki yengemin sevgisini kazanmasında ona rakip oluyormuşuz gibi kaşlarını kaldırdı bize. Ona dönerek devam etti: “Benim küçük sorunuma gelince...”

Judah'yı da alarak yatak odamıza gittim ve üzerindeki elbiseleri, sonra da kendiminkileri çıkarttım. Annemin her zaman ısrarla tek çözüm olarak dayattığı sirke ve su karışımıyla Judah'yı yıkarken, bedeni ellerimde gevşiyordu. Daha şimdiden kaslı bir vücuda ve baştan çıkarıcı gri mavi gözlere sahip bu beş yaşındaki çocuk, ileride beyaz tenli bir Samson olup çıkmaya yazgılı gibi görünüyordu.

Yıkanmaya hiç gelemediği için onu giydirdiğim anda yine mutfaka fırladı. Odaya girdiğimde Esther Yenge'nin ceketinin eteklerine asılıyor, bir yandan da tahta topacıyla oynuyordu. Yengem de memleketi İran'da öğrendiği, onun için vazgeçilmez olan sütlü, ballı kahvesini hazırlamakla meşguldü.

Dışarıdan döküntü at arabalarının kulağı tırmalayan gürültüleri ve gıcırtiları geliyordu. Birden bir kadın çığlığı bu sesleri bastırdı. Olup biteni daha iyi duyabilmek için pencerenin kepenklerini açtığımda, sokağın aşağısında bir yana yatmış olduğu halde ilerleyen tanıdık kırmızı bir araba gördüm. Atlar her zaman olduğu gibi mavi saçaklı gümüş haşalarla örtülmüştü. Ama çiçek bozuğu yanaklı her zamanki Eski Hristiyan arabacının yerinde, geniş kenarlı, mor renkli bir şapka takmış sarışın bir *Goliath* vardı. “Tahmin edin kim geliyor,” diye seslendim içeridekilere.

Esther Yenge beni biraz yana itekledi ve dışarı baktı. “Allahım bir bu eksikti, Dona Meneses. Mira'ya yine iş çıktı,” diye söylendi. Elimi sıkı. “Çok ayıp, gözetlemesene kadını.”

Gözlerimi çevirdim ve pencerenin yanından uzaklaştım. Araba kenara çekti ve kapısı gıcırdayarak açıldı. Dona Meneses'in pıtır pıtır ayak sesleri annemin odasının Kilise Soka-

ğı'ndaki girişine yöneldi. Eve girer girmez yanında getirdiği kumaşın özelliklerini yapmacık bir sesle, kendinden geçercesine anlatmaya koyuldu. Annemin odasının kapısı kapandığında sesi hafif bir mırıltıya dönüştü.

Esther Yenge sanki bir sır verecekmiş gibi bize doğru eğilerek "Mira, yanında getirdiği o korkunç patlıcan moru kadifeden doğru dürüst bir şey çıkarabilirse bu bir mucize olur!" dedi. Ocağa doğru giderek *matzamızı* aldı ve keten bir eldivenle tutarak masaya getirdi.

"En azından borçlarımızı ödüyor," dedim.

"Orası öyle. Bir de başımızda şu kuraklık..."

"Şeytan!" diye bağırdı Peder Carlos birden, bizi uyarırcasına.

"Dona Meneses pek sevimli olmayabilir ama Öteki Taraf'tan olmadığı kesin," diye yanıtladım.

Papaz gözlerini kısıtı ve bana ters ters baktı. Dili, dolgun ve yumuşak dudakları arasından fırladı. "Ondan bahsetmiyorum, seni aptal! Vebanın ve kuraklığın arkasında Şeytan var diyoruz!"

"Sen iflah olmaz delinin tekisin," dedi Esther Yenge oına, bir küvet dolusu suyu dondurabilecek o meşhur kaş çatışıyla. "Öyle avaz avaz da bağırma, onu kaçırmaya niyetimiz yok!"

St. Peter'in çanları arka arkaya çalmaya başladı. Peder Carlos bu dinî çağrıya boyun eğercesine kendi kendine birşeyler mırıldandı, şükran duasını çabucak okudu ve tombul parmaklarıyla bir parça sıcak matza aldı. Tiksinti dolu bir ses tonuyla, Judah'nın anlamaması için konuşmasına İbranice olarak devam etti. "Yani Şeytan yok mu diyorsun Estherciğim?"

"Diyorum ki, bu saçmalıklarla küçük yeğenimi bir kere daha korkutmaya kalkarsan..." Lafının burasında Esther Yenge demir ocak süngüsünü ateşten aldı ve süngünün kızgın ucunu papazın şiş burnuna doğrulttu, "Hristiyan kurtarıcına beklediğinden daha erken kavuşman için elimden geleni yapacağımdan kuşkun olmasın! Korkutacak başka birini bul kendine!"

"Yengenin tehdit savurma konusundaki ustalığı her zaman tartışılmaz olmuştur," diye fısıldadı Carlos bana, zampara bir gülümsemeyle. "Seni vaftiz etmek için katedrale sürükledikle-

ri günü hatırlıyor musun? Onlara yedi ayrı dilde küfür etti... İbranice, Farsça, Arapça, Portekizce...”

“Evet gayet iyi hatırlıyoruz,” diyerek araya girdim, bu kötü anının batağına saplanmamamız için elimi anlatacaklarını savuşturmak niyetiyle kaldırarak. Ama çok geçti. Yengem kendini bizden soyutlamış, gözleri donuklaşmış, derinlerdeki bir manzaraya odaklanmıştı. Elini kırmızı başörtüsünün altına kaydırmış, zoraki vaftiz törenimizin lanetli sabahında alnına vurdukları haç damgasının izini yokluyordu. O günlerde, Kral tarafından Yahudilerin yaka paça katedrale götürülerek vaftiz edilmeleri için görevlendirilmiş icra memurlarına karşı var gücüyle savaşmış, elinden geleni ardına koymamıştı. Bize ibret olsun diye muhafızın teki onu yere atmış, kollarını ve bacaklarını Sao Pedro Sokağı'nın kaldırım taşlarına mıhlamıştı. Domini'ken bir papaz haç şeklindeki kızgın bir demiri dikey olarak yengemin alnına yapıştırmış, herkesin duyabileceği bir şekilde “İşte böylece seni Tanrımızın işaretiyle ödüllendiriyorum,” diye bağırıyordu.

Bana gelince, vaftiz töreni dönüşünde Hristiyan çocukları tarafından domuz kanına ve testere talaşına bulanmıştım. Ama bana verdikleri o armağanı hiçbir zaman öğrenemediler; yürek paralayıcı aşağılanışım Tanrı'nın inayetine kavuşmamı sağlamış, böylece hayallerimden ilkinin görmüştüm o gün.

Bu olağandışı deneyim, Farid beni avluda gördüğü an baş göstermişti. Utanç içinde ondan kaçtım tabii. Ama mutfak kapısına ulaştığımda, yukarıda bir yerlerden bir şeyin beni izlediğini sezinleyerek olduğum yerde kalakaldım. Başımı kaldırıp göğe baktığımda, uzaklarda, Magribi şatosunun yukarısında beyaz bir ışık göründü gözlerime. Işık yaklaştığında bir çift kanat peyda oldu ve bu ışıltının doğaüstü bir yumurtadan başka bir şey olmadığını gördüm. Birden gözlerimin önünde, yakut kırmızı, siyah ve beyaz renkli bir balıkçıl ete kemiğe büründü ve küçük Yahudi mahallesinin üzerinde kanat çırparken biriktirdiği rüzgâr bütün kuvvetiyle yüzümü yaladı. Bakışlarımı kendime çevirdiğimde, üstümde kan ve testere talaşından eser olmadığını gördüm.

Dayım Tanrı'nın bana saflığımdan hiçbir şey kaybetmemiş olduğumu gösterdiğini ve Hristiyanlık damgasının yalnızca bir yanılsama olduğunu ifşa ettiğini söyledi. Benimse yanıtlım şuydu: "O Tanrı değildi; yalnızca bir kuştı."

"Ama Berekiah," dedi, "Tanrı her birimize, onu en iyi algılayabileceğimiz şekilde görünür. Daha şimdi, sana bir balıkçıl olarak gösterdi kendini. Başka birisine, bir çiçek, hatta bir esinti olarak da gelebilir."

Gerçekten de haklıydı; en karanlık saatlerimde, Tanrı daima bir kuş olarak göstermişti kendini bana, belki de yaradılışın güzelliğini en çok, uçma yetisi bağışlanmış bu yaratıklarda görebildiğimdenidir.

Dayımın hikmetine ilişkin diğer sözleri hatırlayarak Esther Yenge'ye döndüm ve şöyle dedim: "Şeytan yalnızca bir eğretilimedir. Dini bir terim, o kadar. Bütün sözcüklerin gündelik anlamlara sahip olmasını bekleyemezsin."

"Allah biliyor ya, başımıza kabalacı kesilmen için henüz çok erken!" diye karşılık verdi.

Esther Yenge'nin sesindeki sertlik Judah'yı sandalyeye tırmanarak benim yanıma oturmaya itti. Kenetlenmiş dudaklarında, annemin azarlarının ve tokatlarının ona bellettiği o zorunlu sessizlik çizgisi belirmişti. Son zamanlarda annemin kaldıramayacağı son yük olmamak için yapabileceği her ne varsa yapmayı, çocukluğunu koşarak yaşamak yerine parmak uçlarında yürüyerek yaşamayı öğrenmişti.

Mutfağın güneybatı köşesinde bulunan kilerimizin kapağı aniden açıldı. Abraham Dayı - manevi ustam merdivenlerde boy gösterdi, alnı terden sıırıslılandı ve saçının her bir teli, mistik bir fırtınaya yakalanmışçasına farklı bir yöne kıvrılmıştı. Ufak tefek, girişken, ispinoz kılıklı bir adamdı, sivri yüzünü ortalayan uzun, kemikli burnu yabancıların gözüne gülünç görünmesine neden olsa da onu tanıyan herkes için her şeyi didik didik eden zekâsının bir belirtisiydi bu. Tarçın renkli pürüzsüz esmer teni, gümüş saçlarının deli dağınıklığını ve kalın kaşlarını daha bir belirginleştiriyor gibiydi. Ağarmaya yüz tutmuş pis sakalı yanaklarının ifadesini yumuşatıyor, içe

doğru kıvrıldığı yerlerde, yüzüne bilgece bir ihtiyarlık gölgesi katıyordu. Gözleri her zaman, özellikle de dualardan sonra, yetkin bir kabalacı olduğunu ortaya koyan gizemli yeşil bir ışıkla yanıp tutuşurdu. Gözlerini kısarak “O da kim?” diye sordu. “Ha, desenize ahbab çavuş papazımızmış!”

“Nerden çıktın sen?” diye sorguladı, dayımın gökten zem-bille inmiş gibi öylece önümüzde bitmelerine bir türlü alışa-mamış olan Carlos. “Daha beş dakika önce baktık kilere. Ba-zen bir lez olduğunu düşünüyorum senin.”

“Lez de nedir?” diye sordu Judah.

“İnsanlara oyun oynamak için dünyaya geri dönen bir hayalet - bir hayalet soytarı,” diye yanıtladım onu.

Dayım hoşnutsuzlukla sırtıttı ve beş parmağı olduğunu göster-mek için sağ elini havada salladı; Yahudi mitolojisinde, lezle-rin alameti farikası bir ellerinde yalnızca dört parmak olması-ydı. “Hareketlerim yaşamın gizemiyle koşutluk kuruyor,” dedi dayım, elini konuyu geçiştirmek istercesine sallayarak. Kaşla-rını kaldırarak başıyla evin arka tarafından gelen mırıltıları sorguladı.

“Dona Meneses,” diye açıkladım. “Yine bir elbise için ku-maş getirmiş. Bu seferki pathican moru.”

Kendine kahve aldı ve alalecele bir duadan sonra katı bir yumurtayı, kıtlıktan çıkmışçasına yemeye koyuldu. Sabah du-alarımızı beraberce etmiş, şahariti bitirmiş olduğumuz halde, dudaklarımı öperek bana tekrar günaydın dedi. Judah'yı kuca-ğına aldı ve bir yandan şapur şapur öperek, bir yandan da ısırır gibi sesler çıkararak onu sıkıştırdı. Her zaman belli etmese de Pesah bayramı gelip çatığında dayım delice bir sevecenliğe boğulurdu.

“Safiri satmamaya karar verdiğimi söylemek için geldim bu-roya,” dedi Carlos, özür dilercesine iç çekerek.

Ustamın dudakları tehditkâr görünmesine yol açan bir edayla kıvrıldı. “Bence sen bunu bir daha düşün,” dedi.

“Mücevher mi almaya başladın yoksa?” diye sorguladım. Yengeme döndüm ve tepkisini bekledim. Ama bakışlarını Eski Hıristiyan bir asilzade için daha yeni kopya ettiği Mezmurlar

Kitabı'na çevirmiş, yazdıklarını dikkatle kontrol etmekle meşguldü. Tekrar dayıma dönerek ekledim: "O kadar paramız varsa, bari dükkânı kapatalım da bu çölden birkaç haftalığına kaçalım."

Ustam meydan okurcasına baktı bana. "Haham Solomon Ibn Gabirol zamanında işlenmiş bir safir," dedi. Portekizce olan *safira* sözcüğü dışında İbranice söylemişti bunları.

Solomon Ibn Gabirol on birinci yüzyılda yaşamış Malagalı, Yahudi bir ozandı. "Korkarım dediklerinizden en ufak bir şey anlamıyorum artık," dedim.

"Petah et atsmehah shetifateh delet. Kendi evinin kapısına vur, bakalım içeride kimse var mı?" diye karşılık verdi dayım.

Kendince bir lütufta bulunmuş, sessiz ol ve bulamadığın cevabı içinde ara demeye getirmişti bana. "Gizemli nasihatlarını anlayabilmem için daha yüz fırın ekmek yemem lazım," diyerek cevabı yapıştırdım.

Bardağıma su doldurarak şöyle karşılık verdi bana: "Ne kadar su içersen mizacın da o kadar yumuşar. Sıvılar bu aksiliğini üzerinden atacak."

"Bir yudum daha içersen boğulup gideceğim," dedim ona.

"Ancak Tanrı'nın okyanusunda kaybolduğunda boğulup gidersin." Parmağını dudığına götürerek sessiz olmamı istedi. Tekrar Carlos'a döndü ve ciddi bir sesle konuşmaya başladı. "*Safira* kaybolabilir, sen de biliyorsun."

"O benim sorunum."

Dayım Judah'yı kucağından indirdi ve İran minderlerinden birine oturttu. "Hadi bakalım, dışarı," dedi. Pedere dönerek ekledi: "Demek istediğim tamamen kaybolur. İçinde bulunduğun konum, seni de tehlikeye sokuyor."

Konuşmasını sürdürdükçe, söz konusu şeyin mücevherlerle uzaktan yakından ilgisi olmadığını anladım. *Safira*, İbranice'de kitap anlamına gelen *Sefer* sözcüğünü karşılayan bir şifreydi. Kuşku yoktu ki, Haham Solomon Gabriol'un bir eserini ele geçirip Portekiz'in dışına kaçırmaya uğraşıyordu dayım. Ama kendi evimizdeyken, Eski Hristiyanların muhbir gözlerinden uzak olduğumuz halde şifreli konuşmasının sebebi neydi ki?

Peder Carlos özür dilercesine başını salladı ve gitmek üzere ayağa kalktı.

“Son bir uyarı: Seni ikna etmeye çalışmaya devam edeceğim,” dedi ustam, sesinde katı bir kararlılıkla.

Papaz eli titreyerek haç çıkardı. Abraham Dayı’yı yumuşatma niyetiyle bir espri yaparak konuyu değiştirmeye çalıştı ve “Kabala büyücülüğüne beni korkutamazsın...” diye karşılık verdi.

Ustam Carlos’a kötü kötü bakarak oturduğu sandalyeden fırladı. Öfkesi, odanın içindeki tüm devinimi dondurmuş gibiydi. “Ben asla büyü yapmam!” dedi. Bu yasak eylemi, Ibranice’de uygulamalı kabala anlamına gelen *kabala ma’asit* terimi ile ifade etmişti. “Bunu gayet iyi biliyor olman gerekir dostum.”

Dayım pederin Musa’nın inancına öteden beri duyduğu sadakatle ilgili dedikodular yayan bir iftiracıyı öldürmek amacıyla kendisinden bir muska hazırlamasını istediği zamanı kastediyordu. Tabii ki böyle bir şey yapmayı reddetmiş, ama kralın gökbilimcisi olan Haham Abraham Zacuto’yla bizzat görüşerek bu habisin adamın çenesinin kapatılmasını sağlamaktan da geri durmamıştı. Şimdi ocağa doğru gidiyor, ateşin ışığında tırnaklarının arkasına bakıyordu. Üzerine ilahi fıkıhın simgesi olan Mısır turnası şekli oyulmuş topaz yüzüğü, içinden gelen bir ışıkla kor gibi parlıyordu. “Adem ile Havva Aden’de doğduklarında baştan ayağa tırnakla kaplıydılar. Bu, onlar için koruyucu bir zırh görevi görüyordu.” Carlos’a dönerek ekledi: “Şimdiyse bu birincil zırhımızdan geriye kala kala parmaklarımızdaki tırnaklar kaldı. Sence de oldukça ince bir sınır, değil mi? Kilise’nin silahları karşısında neredeyse bir hiç.”

Papaz dayımın imasına aldırmadığını belirtircesine omuz silkti ve gözlerini yere indirdi.

“Safirin sende olduğunu öğrenirlerse, tırnakların seni kurtarmaya yetmeyecek.”

“Ona ihtiyacım var,” dedi Peder Carlos, üzgün olduğunu açığa vuran bir sesle. “Anlaman gerekir. O elimdeki son...” Sesi giderek zayıfladı. Soğuk bir sesle ekledi: “Şimdi gitmem gerekiyor. Hazırlanmam gereken bir ayın var.”

“Seni piç!” diye bağırdı dayım. “Çocuklarımızın, hatta Tanrı’nın ihtiyaç duyacağı bir *safirayı* esirgemek ha!” Carlos’a sırtını duvar gibi döndüğünde, peder geri kalanlarımızdan özür dilercesine başını eğdi ve gitti.

“Biraz daha anlayışlı olabilirdin,” dedim dayıma. Bu eleştiri mi eliyle geçiştirdiğinde hemen sordum: “Söylesene, Carlos’la neden şifreli konuşuyordunuz? Dona Meneses’in ta oradan bizi duyması imkânsız. Ayrıca hâlâ Yahudiliğimize bağlı olduğumuzu bilmiyor da olamaz. Bu onu rahatsız ediyor olsaydı, bizi şimdiye çoktan ihbar etmişti yetkililere.”

“Papaz kimselere güvenmez. Ölüler bile ikiyezlü, diyor. Ben de öğrendiğim şeyler karşısında, ona giderek daha çok hak veriyorum.” Kafasını kaşdı ve kaşlarını çattı. “Dona Meneses’e saygılarımı sunup geleceğim.” Bana sertçe baktı ve odadan çıktı.

“İnsanlar ne kadar kolay unutuyor,” diyerek içini çekti Esther Yenge.

“Neden bahsediyorsun?”

Boynuna biraz gülsuyu damlattıktan sonra keten bir eşarp sardı. “Vebadan. Birkaç yıl ortadan kayboldu mu insanlar vebanın Şeytan’ın yeni bir oyunu olduğuna hükmediveriyor.” Titreyen elini alına sürdü ve söylediklerini tekrar düşündü. “Belki de unutmak Allah’ın bir lütfudur. Düşünsene...”

“Benim unuttuğum falan yok! Ne bir sözcük, ne bir hareket, ne de tek bir yara çıkıyor aklımdan!”

Esther Yenge yüzünü buruşturdu; bunları derken babamla ağabeyim Mordehay’ı kastettiğimi biliyordu. Üç yıldan biraz daha fazla olmuştu; beş bin iki yüz altmış ikinin kışında, vebanın sillesi onları Kislev ayının ıslak kuzey rüzgârları karşısında savunmasız bırakmıştı.

İçlerinden irin akan siyah yaralardan ve iltihaplı çibanlardan görünmez hale gelen babam, *Hanuka*’nın altıncı gününde titreyerek ölmüştü. Ondan bir ay sonra da, Mordehay olduğuna bin şahit isteyen yaşayan ölü, kollarımda can verdi.

Yengemle sessizliğe gömülerek oturduk. Birkaç dakika sonra Dona Meneses, bize her gelişinde doldurmayı adet edindiği

kocaman meyve sepetiyle evimizden çıktı. Esther, “Cinfa’nın dükkânda yardıma ihtiyacı var mı bir bakayım,” diyerek, o kaskatı, öne yatık yürüyüşüyle odadan çıktı. Kapı aralığında topacıyla oynayan Judah’yı seyrediyordum ki dayım geri geldi ve “Kilerde yardımına ihtiyacım var,” dedi.

Kilere açılan kapağın altındaki beş kaba granit basamağı in-dik. Her biri Tora’nın bir kitabını simgeleyen bu basamaklar, orta yerinde yeşil ve sarı mozaikten bir *menoranın* bulunduğu bir düzlüğe çıkıyordu. Sonraki girişten de geçerek diğerinden daha ince on iki kireç basamaktan oluşan bir merdivenden in-meye başladık. Bu on iki basamak da Peygamberlerin kitapla-rını simgeliyordu. Miladi takvimin 1497 yılında, sinagoğumuz zorla kapatıldıktan sonra, burası bizim ibadethanemiz haline gelmişti. Merdivenlerden inerken bir raftan silindir şeklinde bir takke alıp kafama geçirdim. Dayım omuzlarına uzandı ve *talledini*, başörtüsü gibi başının üzerine çekti. Birlikte söyle-meye başladık: “Cömertliğinin yüceliğinde gireceğim Sen’in evine.”

Kiler alçak tavanlı, beş adım genişliğinde ve bunun iki misli boyundaydı. Zeminine avludaki kaba arduvaz taşlarının aynısı döşenmişti. En az bin yıllık ibadete tanıklık etmişti burası; ma-vi ve yeşil karoların iç içe geçmiş şekilleriyle parlayan duvarlar sayesinde dışarıdan tamamen tecrit edilmiş serin, küf kokulu havasına, sanki eskil hatıraların kokusu sinmişti. Avludaki ar-duvaz taşlarının seviyesinde kalan, kuzey duvarının en tepesin-deki pencere gözleri, içeriye yumuşak, loş bir ışık sızdırıyordu ancak. Odanın doğu duvarını kuşatan merdivenin bittiği nok-tadan itibaren yere, üzerinde ibadet ettiğimiz seccade serilmişti. Seccadenin çevresinde, seramik çömlekler içinde yedi yeşil bit-ki vardı; yaradılışın her bir günü için bir tane. Çömleklerden üçünde mersin, üçünde lavanta ve *Şabat*’ı simgeleyen sonuncu-sunda iç içe geçmiş halde her iki bitkiden bulunuyordu. Oda-nın batıya bakan ve seccadenin dışında kalan diğer yarısı dün-yevi işlerimizi gördüğümüz yerdi. Esther Yenge burada yazma-ları kopya ediyor, dayımla ben de onun kopya ettiği yazmaları resimliyorduk. Birbirimizin yaptığı işi görebilelim diye, kuzey

duvarına bakan ve en âlâ şekilde cilalanmış olan, kestane ağacından üç yazı masamız arasında, yalnızca otuzar santimlik aralık bırakmıştık. Herkesin payına yüksek arkalıklı birer sandalye düşüyordu. Hemen karşıda, güney duvarında, yere gömülü iki granit banyo küveti vardı. Arada ise kaba damarlı bir meşeden yapılmış, hantal malzeme dolabımız duruyordu. Dolabın ayakları aslan pençesi şeklindeydi ve her birinde on çekmece bulunan sekiz sıradan ibaretti. Tümü ince uzun olan bu çekmeceler, matbaacıların harf kalıplarını sakladıkları gözlere benziyordu. En altta olan sonuncu sırada yalnızca iki çekmece vardı. Altın varağımızla lâcivert taşımızı burada saklıyorduk.

Odadaki en tuhaf eşya kuşkusuz, dayıma ait olan ortadaki yazı masasının arkasındaki duvarda duran yuvarlak, servis tabağı büyüklüğündeki aynaydı. Kestane ağacından bir çerçeve içindeki aynanın gümüş yüzeyi içbükeydi, bu yüzden de şekilleri olduğundan basık ve çarpık gösteriyordu. Çoğunlukla meditasyona başladığımızda, zihni alışlageldik manzarasından, özellikle de bedenle olan yakın ilişkisinden uzaklaştırmak amacıyla bakardık bu aynaya. Aynanın şöhreti civar mahallelere de yayılmıştı; çünkü Miladi takvimin bin üç yüz doksan bir yılında, haziranın altısında, o sıralar Iberya'da baş gösteren ayaklanmalarda on binlerce Yahudinin öldürülmesi üzerine aynadan kan aktığı söyleniyordu. Büyük büyükbabam Abraham da, ne zaman bir Yahudi ölse, aynadan çıplak gözle görülmesi mümkün olmayan bir miktar kan aktığını iddia ederdi. Ona göre kanın yalnızca Yahudi karşıtı ayaklanmalar sırasında görülmesinin nedeni on binlercemizin birden bir anda katledilişiydi. Her halükârda, o günden sonra aynanın adı *O Espelho a Sangrar*, yani Kanayan Ayna olarak kalmıştı.

Hepimiz aynanın bu marifetini bize tekrar göstermemesini diliyorduk.

Dayım beni gömme küvetlere doğru götürürken, “İşemeni istiyorum,” dedi.

“Ne yani, şimdi mi?” diye sordum.

Küvetlerden birinin kenarından bir testi aldı. “Bunun içine. Bahar geldi çattı. Bakire idrarına ihtiyacım var.”

Her yıl Pesah'tan hemen önce, ustam tezhip işlerimizde kullanacağımız yeni yeni boyalar yapar, çeşit çeşit renkler elde ederdi. İdrardaki asit, bazı elementlerle biraraya geldiğinde ortaya değişik renkler çıkıyordu. Özellikle Brezilya tahtası, şap ve beyaz kurşunla karıştırıldığında güzel bir gül rengi, asma dallarının külleriyle sönmemiş kireçle karıştırıldığında ise harika bir lâl rengi elde edilebiliyordu.

“Artık bakir değilim ben,” dedim, Helena'yı tepelerin üzerinde durmuş, Lizbon'un hemen batısında inşa edilmekte olan dev manastıra tepeden bakan o haliyle hayalimde canlandırarak. Kararını vermesi için çok uzun zaman beklemiştim. İş o kadar uzamıştı ki, neredeyse cinselliği ve yaşamı asla diğer insanların yaşadığı gibi yaşayamayacağıma inanmaya başlamıştım. Neden sonra, tam her şey bitti derken, onu Corfu'ya götürecek gemi bile Lizbon'da demir atmış beklerken, kolları Tanrı'nın inayetinin kapıları gibi açılmıştı bana.

“Bakireler Hanı'ndaki bir fahişeyle mi yaptın yoksa?” diye sordu dayım, beni düşlerimden uyandırarak. Şehir duvarlarının dışındaki bu kötü şöhretli geneleve gitmemi nasihat edip durmuştu.

Ben “Helena,” deyince, kaşlarını düzenbaz bir ifadeyle çattı. “Karıştırma şimdi, hâlâ İbranice kitaplar resimlediğimizi dünyaya aleme ilan etmeden bulabileceğim en bakir kişi sensin. Judah daha çok küçük ve ben de çok yaşıyım. Kadınların çışı de çok sert oluyor. Hele hele yengeninki... Yıllar önce, ilk evlendiğimizde denemiştım onunkini. Her şeyi bir anda, Asmodeus'un ruhu gibi kapkara yapıyor.”

Karşılıklı pis pis sıırttık. “Bana onca sıvıyı niçin içirdiğini şimdi anlıyorum,” dedim.

Çişim sıcak sıcak, baharatlı bir kokuyla dayımın kavanozlarına boşalırken, dayım da sinagogda görmeye alıştığımız ördkvari yürüyüşüyle, ayaklarını sürüye sürüye yazı masalarına gitti ve masaların tozunu almaya başladı.

Altı farklı seramik kavanoza işedikten ve kapaklarını sıkıca kapadıktan sonra, dayımla kavanozları gömme küvetlere koyduk. Dayım ellerini yıkadı, mersin ve lavantadan oluşan Şabat

çalılarına sürerek kuruladı. Kaşlarını şaşkın şaşkın çatarak söylendi: “Allah Allah, matbaacı Diego da epey geç kaldı.”

Diego, dayımın kabala tartışmak üzere gizlice toplanan ehli-lerden oluşan batını meclisine katmaya çalıştığı bir aile dostumuzdu. Dediğim dedik aile reislerini hatırlatan ağaran sakalı ve sert bakışlı kahverengi gözleriyle dinç bir adam olmasına rağmen, yüreği karısıyla kızını elinden alan Sevil Engizisyonu'nun alevlerinde kül olup gitmişti. Kendisi ise engizisyonun elinden zor kurtulmuştu. Dayım ve ben çoğu kez onun ruhunu avutmanın yollarını aramış ve nihayet bugün, kocaman beyaz turlar kuzeye göç etmeden önce onların resmini yapmak üzere onu Sintra ormanında bir yürüyüşe çıkmaya ikna etmiştik.

“Belki de Senhora Belmira'nın ailesi onu alıkoymuştur,” dedim. Diego'nun hem komşusu hem de ahababı olan bu hanım, iki ay önce şehrin doğu mahallelerinden Xabregas'ta dövülerek öldürülmüştü. Diego son zamanlarda zamanının büyük kısmını Senhora Belmira'nın sevdikleriyle geçiriyordu.

Dayım omuz silkti ve ellerini burnunun etrafında kavuşturdu. “Biraz dinlen,” dedi. Parmaklarındaki mersin kokusunu içime çekerken ekledi: “Biraz sonra burada olmazsa beraber ona gider, bir bakarız. Ha bu arada, dışarı çıktığımızda Yeni Tüccar Sokağı'na uğramam gerekiyor. Yeni bitirdiği Mezmurlar Kitabı'nı sahibine teslim edeceğime söz verdim Esther'e.”

Dayımın böyle iş görüşmelerini meleklerin cinsel yaşamı ve diğer batını meseleler üzerine birer tartışmaya dönüştürmek gibi bir huyu vardı. “Tamam ama, Diego'yla Tavanarası Hanı'nda birer bardak şarabı mideye indirmemize yetecek kadar vaktin var, daha fazla değil, ona göre.” Han döküntü bir tavanarasından ibaretti, ne var ki el altından koşer şarap satıyorlardı.

Kaş çatısına insanın içine korku salmakla birlikte hoşnutluğunu da gösteren bir dudak büküş eşlik etti bu kez. “Emirleri verene de bak sen!” diyerek dile getirdi gözlemini.

Bu meydan okumasını, *Talmud* derslerinden söz açtığında babamı kızdırmak için başvurduğum bıkkın ifadeyle karşıladım. Başıyla anlaştığımızı belirtti. “Tamam tamam, yarım saat-ten fazla sürmez.” Yanıma gelerek başımı eğdi ve beni kutsadı.

Ben malzeme dolabından boyaları ve renkleri seçerken, genizanın kapağını açtı. Burası, sinagoglarda eski kitapların saklandığı yerdı. Bizimki bir çukurdan ibaretti; doksan bir santim genişliğinde ve yüz yirmi iki santim boyundaydı, seccadenin batıda kalan kısmındaki zeminin altına gömölüydü. İçindekiler sürekli olarak değişiyordu; Portekiz'den dışarı kaçırılan kitapların yerini kısa sürede, dayımın bulduğı veya satın alarak ya da yalvarıp yakarak ele geçirdiğı yeni yeni kitaplar alıyordu.

Dayım işimizi çıkartmak için genizanın içine ayağını attı. Dışarı çıktığında, masamın başında fırçalarımıyla boyalarımı düzenlemekle meşguldüm. Yazmamı önümdeki masanın hafif eğimli yüzeyine düzgünce koyduktan sonra eliyle ensemini kavradı ve bir kıssa anlatarak, bana üzerinde çalıştığım son tezhibin renklendirilmesiyle ilgili tavsiyede bulundu. Ünlü 'Tilki Masalları' derlemesinden bir masalı resimliyordum. Dediklerinin kendimce bir çözümlemesini yapmaya yeni girişmiştim ki dudakları titremeye başladı ve eli tenimde soğudu. "Ne oldu dayı?" diye sordum.

İki eliyle gözlerini ovuşturdu, bir çocuk gibi, zorlu bir işe girişecekmişçesine derin bir nefes aldı. "O kadar büyüdün ki," dedi şefkatle. "Birçok konuda bana denk oldun şimdiden. Ama diğer meselelerde..." Başını olumsuz anlamda salladı ve hasretle gülümsedi. "Sana söylemek istediğim o kadar çok şey var ki... Beri, Tanrı yakında yollarımızın ayrılmasını isteyebilir." Elini kesesine attı ve bir parşömen tomarı çıkarttı. Bana uzatarak, "Lütfen bu küçük hediyeıı kabul et," dedi.

Tomar açıldığında, ikimizin isimlerinin zarif altın yaldızlı İbranice harflerle yazılı olduğı parşömenden bir kurdele çıktı ortaya. "Esther benim için yaptı," diye devam etti sözlerine. Ensemini sıkı sıkı tuttu ve telaşlı bir sesle ekledi: "Bana ihtiyacın olduğunda, nerede olursan ol, ne kadar uzakta veya ne denli çaresiz bir durumda olursan ol, bu kurdeleyi bana gönderdiğin an koşarım yardımına." Diğer elini başımın üzerine koydu, gözlerime ısrarla baktı. "Ve bir şekilde dünya içinde sana ulaşabileceğim bir yerde değilsem de, bunun üzerine dua et; sana görünmek için elimden geleni yapacağım."

Bu inceliği, ustamın bu cömertliği karşısında öylesine duyulanmışım ki, boğazım bir tür ümitsiz arzuyla kavruldu bir süre. Oda gözyaşlarına boğuldu. Ona, “Ama biz hiç ayrılmaya-
cağız ki,” diye fısıldayabilmek için bile birkaç kez yutkunmam
gerekti. “Ben her zaman...”

“Gençler yaşlılardan bir süre ayrılmak zorundadır. Sen de
olması gerektiği gibi kendi yoluna gidecek, sonra da geri dö-
neceksin. Ama hiçbir şeytan, ne kadar güçlü olursa olsun, ba-
şın sıkıştığında yardımına koşmamı engelleyemez!” Elini başı-
mın üzerinden çekti ve yanağımı okşadı. “Gel şimdi, beraber
çalışalım.”

“Ama yapabileceğim bir şey..”

Elini kaldırdı ve yazmama işaret etti. “Çırağının ağzından
çıkan her soruyu yanıtlayan kabala ustasının başına taş yağ-
sın! Hadi işinin başına bakalım!”

Birkaç dakika sonra, resmimdeki genç bir köpeğin güçlü ba-
caklarını ince siyah gölgelerle vurgularken, bir camın tuzla
buz oluşunu andıran bir çığlık havayı yarı. “Kalk!” diye ba-
ğırdı ustam.

Merdivenlerden yukarı fırladım. Mutfak boştu. Dışarıdan
gelen gürültüler duvarlarda yankılanıyordu. Yatak odamdaki
pencereden dükkâna geçtim ve Kilise Sokağı'na fırladım. Tak-
kemi kafamdan çıkarırken, Esther Yenge'yi dostumuz matba-
acı Diego'nun üzerine eğilmiş halde gördüm. Adamcağız inli-
yordu. Sakallı çenesindeki derin bir yaradan yengemin ellerine
kanlar akıyordu.

Bölüm II

Matbaacı Diego, bizleri sonraki birkaç gün içinde dört bir yanı acıyla çevrelenmiş bir çöl manzarasına sürükleyecek kan gölünün ilk kurbanıydı. Ama o günlerde bu ölüm coğrafyası henüz bütünüyle kendini göstermemişti bize.

Alnından boşalan ter şehrin bitmez tükenmez tozuna bulanmış, şakaklarıyla yanaklarında pis lekeler oluşturmuştu. Boyunu, çenesindeki yaradan akan kandan sıırıslam olmuştu. Öksürerek nefes almaya uğraşıyordu. “Buraya doğru yürüyordum... yalnızca yürüyordum,” dedi Portekizce. “Nehre gelince, Kral Pınarı’nda ellerimi yıkamak için durdum.” Esther Yenge, Diego’nun kaskatı yeleğinin üst düğmelerini açtı, gömleğinden yırttığı bir parça kumaşla göğsünü temizledi. Göğsünde eski bir yaranın kahverengi izini fark ettim; tam köprücük kemiğinin altındaydı, oraya yuva yapmış bir solucan gibiydi.

Etrafımıza komşular toplanmaya başlamış, aralarında fısıldaşıyorlardı. “İki çocuk..,” diye devam etti Diego, “pınarı veba mikrobuyla zehirlediğimi söyleyerek bağırırdılar bana. Peşimden koşular. Kaçayım derken düştüm. Taş atmaya başladılar. ‘Koca kuyruklu hahamı yakalayın. Yakalayın koca kuyruklu...’ Mavi pelerinli esmer bir adam kurtardı beni. Uzun boylu, güçlü kuvvetli...”

Diego'nun son sözleri, çaresizlikten anadilinin rahatlığına sığınmış, lbranice olarak çıkmıştı ağzından. Yengemle onu kaldırım taşlarına geri yatırırken "Portekizce konuş," diye fısıldadım kulağına.

Diego'nun sarıgi başından kaydı ve kulaklarını örten incelmış gri saç tellerini, kafasındaki kahverengi doğum lekelerini gördüm ilk kez. Bu arada katlanmış bir kâğıt düştü yere. Yahudi olduğunu ortaya çıkaracak kişisel bir mesaj veya bir dua formülü olabilecegi endişesiyle kâğıdı kaptığım gibi o anda boynumda asılı tuttuğum, bir nevi bohça görevi gören keseme sakladım. Judah yanıma gelerek bana süründü. Korkudan kasakati kesilmişti; öyle ki Doktor Montesinhos'a koşması için onu sarsmam gerekti. Dayım da yanımıza gelmişti. Çarçabuk bir dua mırıldandıktan sonra, "Ben içeri gidiyorum, bir ilaç uydurmaya çalışayım," dedi.

Esther'in uyduruk sargı bezine parmağımlı bastırarak Diego'nun yarasını kapalı tutmaya çalıştım, ama bez iki saniye içinde kıpkırmızı oldu. Esther temiz su getirmek için eve koşarken ben de kandan sıırıslıklam olmuş sargı bezini kendi gömleğimden yırttığım kumaşla değıştirdim. Dayım, Farid'le geri geldi bu kez. Yanlarında eşekkulağı, mumagacı ve sardunya özleri, macunlar ve renkli tozlar, Arap zamkı ve kükürtlü su getirmişlerdi. Ama bu kan kesicilerden hiçbirini kanı durdurmadı. "Lanet olası sakalı yüzünden!" diye homurdandı dayım. "Doktor Montesinhos sakalını tıraş etmek zorunda kalacak," dedi Diego'ya.

Yahudilikte kutsal sayılan Levi sülalesinden gelen Diego bunu duyunca bizi üzerinden itti. "Buna izin vermem!" diye bağırdı lbranice. "Sakalım kalmalı. Sakal kesmek yasaktır..."

"Sakalı olmayan Leviler de var," dediysem de Diego karşılık olarak inlemekle yetindi yalnızca. Dayıma döndüm, fısıldayarak konuştum: "Güpegündüz bir saldırı. Bu hayra alamet değil. Bu kuraklık birkaç hafta daha sürerse..."

"Bunun planlanmış bir şey olmadığından nasıl bu kadar emin olabiliyorsun?" diye çıkıştı dayım.

Bu çıkışının ne demeye geldiğini sormaya niyetlenmişim ki

tepemizde bir gölgenin belirmediğini fark ederek lafımı ağzıma tıkadım. Beyazlar ve altın yıldızlarla süslenmiş bir arabaya eşlik eden iki süvari tepemizde durmuş bize ters ters bakıyordu. Gümüş miğferler ve zırhlar güneş ışığında parlıyor, üstlerine kralın zırhlı küreleri işlenmiş flamalar kuru kuru esen rüzgârda dalgalanıyordu. “Orada sorun nedir söyler misiniz?” diye sordu biri sert bir sesle.

Birden ustamın dua giysilerinin hâlâ üzerinde olduğunu fark ettim. Mavi beyaz *talledi* omuzlarındaydı, sol kolu *tefilini* nin kayışlarıyla sarılmıştı ve alnında, üçüncü gözünün üzerinde deriden bir dua kutusu duruyordu. Bu kılıkta yakalansa, Portekiz Afrikası’na köle olarak sürgün edilmesi işten değildi. Arkama dönüp aramızdaki işaret diliyle Farid’e onu buradan kaçırmamasını söyledim. “Bir adam yaralandı,” dedim.

“Yeni Hristiyan mısın sen?” diye sorguladı süvari.

Kalbim beni kaçınılmaz cevabı inkâr etmeye zorlarcasına deli gibi çarpıyordu. Gözümün ucuyla Farid’i, kalabalığın arasından dayımın koluna yapışıp götürürken gördüm.

“Sana Yeni Hristiyan mısın diye sordum,” diye tekrar etti süvari tehdit edercesine.

Birden arkasında duran arabanın kapısı açılıverdi. Kalabalık bir anda sessizleşti. Dışarı, menekşe rengi bir tünik ve siyah beyaz tozluklar giymiş zayıf, narin bir adam çıktı. Altın rengi ipekten kabarık yakası, sıska, habis suratını bana bir tabakta sunar gibiydi adeta. Kara gözleri, cezalandıracak masum birini arıyormuşçasına süzdü kalabalığı. Zümrütleri badem iriliğinde iki yüzüğün ağırlığını taşıyan elini sallayarak Kastilya İspanyolcası’yla konuştu: “Onu yanımızda götüreceğiz. Estaus yakınlarında bir hastane olmalı.”

Parıldayan taşlardan örülü kocaman, kuleli bir yapı olan Estaus Sarayı Lizbon’a yaptıkları resmi ziyaretlerde soylu misafirlere ev sahipliği ediyordu. “Rossio Meydanı’nın sağında yeni Cümle Azizler Hastanesi var efendim,” dedim. “Gideceğiniz yere en fazla on yarda uzaklıkta.”

Bir seksenin üzerindeki boyuyla oldukça iri yarı bir adam olan Diego’yu yerden kaldıramıyordum için bir muhafızın ve asil-

zadenin Mağribi kılıklı arabacılarından birinin bana yardım etmesi gerekti. Kastilyalı asilzadenin karşısında oturan, menekşe renkli peçeli bir şapka ve gül renkli ipek bir ceket giymiş genç bir kadın vardı arabanın içinde. Sarı saçlı, beyaz tenli, yuvarlak yüzlüydü. Diego'ya buruk bir ilgiyle baktıktan sonra, bir açıklama bekleyen zeki gözlerini merakla çevirdi.

“Yabancı denizcilerin saldırısına uğramış,” diye uydurdum.

Yüzünde birden beliren o şaşkınlık, çaresizliğindeki olanaksızlık hissi, yüzünün kendi sürgün edilmiş hayatıma yakınlığı... Anlamın kınından sıyrılmasıydı bu; bir *şefa*, Tanrı'nın lütfunun insanın içine doluvermesi. Tıpkı *Tora*'daki bir mısranın birden üzerindeki kıyafetleri yere serip kendisini çıplak anlayışın pırıltısıyla gün ışığına çıkarması gibi.

Kızın yanında mavi sarı yamalı bir kıyafet içinde basık suratlı bir köpek vardı. Arabanın koyu kırmızı zemininde gümüş bir kutu duruyordu. Kastilyalı, arabacısına hazırlanması için seslendiğinde ancak bu son ayrıntıları fark edebilmiştim. Yaşamın izlerini, dayımın *Tora* hafızam olarak adlandırdığı zihninin gerisindeki o yere kazımak üzere daha önceleri pek çok kerele yapmış olduğum gibi incelemiştim bu sahneyi. Kapı kapandığında asilzade camdan bana doğru eğilerek şarap kokan nefesiyle fısıldadı: “Korkmana gerek yok. Dostun bu kutsal günde ölmeyecek.” İki arabacısına seslenerek, “Elinizi çabuk tutun! Burada yaralı bir adam var!” dedi.

Arabacılar atları kamçılama başladığında endişeye benzer bir merak sardı içimi. Bu Kastilyalılar kimdi? Bizim gizli Yahudi olduğumuzu biliyorlar mıydı? Asilzade beni alaya mı almıştı, yoksa o sözleriyle bizden yana olduğunu mu belli etmeye çalışmıştı? Bir anlığına, caddeden aşağı hızlanan arabanın camına yapışmış, çocuk parmakları kadar minik parmaklar gördüm. Ama cam hemen bir perdeyle örtülmüş, sorularım da sessizliğe gömülmüştü.

Dayımı avluda, Farid'le satranç oynarken buldum. Talledi itinayla katlanmış halde kucağındaydı, üzerinde de tefilini duruyordu. Ona, Diego ve Kastilyalı asilzade ile ilgili gelişmeleri anlattıktan sonra, başını kaldırıp yüzüme baktı; “Bu kafir beni

büsbütün alt etmeden önce, seninle hastaneye gidelim de Diego'ya iyi baktıklarından emin olalım," dedi.

Dayımın dudaklarını okuyan Farid keyifle sırtıttı. Dayımla ben üzerimizi değiştirmek, sokak kıyafetlerimizi giymek istiyorduk. Mutfağa girdiğimizde ona Diego'ya yapılan saldırının planlanmış olabileceğini ima etmekle neyi kastettiğini sordum. Cevap vermek yerine bir soru sordu bana: "Asırlarca yaşar, yine de doğmadan ölebilir, bil bakalım nedir?"

Gözlerimi devirdim. "Bilmece değil, yalnızca bir cevap istiyorum," dedim.

Bir hafta sonra dayımın paradoksunun cevabıyla burun buruna geldim. Bu cevabı önceden anlamış olsaydım kurşundan kaderimizi altına çevirebilir miydim acaba?

Ustamla nehri izleyen bir yol seçtik; çünkü yön değiştiren rüzgâr şimdi bizi şehrin mazgallı surlarının ötesinde, belediyeye ait gübre yığınlarının birinden gelen berbat kokuyla cezalandırıyordu. Halk mezarlıkları ağzına kadar dolmuştu ve son zamanlarda, ölü Afrikalı köleler bu yığınların üzerine fırlatılıp atılıyordu. Akbabalarla kurtların yeterince erken davranıp kapamadıkları cesetler kokuşuyor ve dışkı kokusuyla karışan bu koku insanın tenini ve kemiklerini gözle görünmez bir asit gibi eriten kabus gibi bir kokuya dönüşüyordu.

At Pınarı Kapısı'ndan geçerken, Eski Hristiyan gardiyanların Yahudileri gece olduğunda içeri kilitledikleri zaman Judaria Pequena'nın kapılarının çıkardığı o metalik titreşimi hatırladım. Tepemizden gelen bir bağırıyla durduk. Eski hahamımız Fernando Losa, Sinagog Merdivenleri'nin tepesinden bize onu beklememiz için el sallıyordu. Vaftiz edildikten sonra Hristiyanlara dini kıyafetler satmaya başlamış, Lizbon piskoposunu bile, o kırılınca elleriyle giydirmişti. "Olamaz, Haham Losa," diye inledim. "Ne günah işledik de rastladık ona!"

Dayım güldü. Birden bir kadın, "Su!" diye feryat etti ve üçüncü kattaki camından aşağı boşalan pis su selinden kendimizi korumak için duvara yapıştık.

Losa nefes nefese yanımıza geldi; dar omuzlarından incilerle

dolu bir yakayla süslenmiş göz kamaştıran koyu kırmızı bir pelerin dökülüyordu. Zayıflığıyla, gaga burnuyla, yuvalarına kaçmış hain gözleriyle, ayna gibi dazlak kafası ve yüzünde ağız niyetine duran incecik korkunç yarıkla, gözlerime toprağın altında yaşayan kemirgenleri avlamak üzere yaratılmış akbabamsı bir *golem* gibi görünüyordu. Bütün çocuksuluğumla, parmakları yerine pençeleri olmalıydı diye düşünmekten kendimi alamıyordum; ne zaman rüyalarım girse konuşmak yerine, hep tıslıyordu. “Bu pis sefil karılardan gözümüzü açamaz olduk!” dedi sahte, aristokrat bir edayla.

“En azından *koşerler*,” diye hatırlattı dayım.

Haham Losa dayıma dudak bükerek konuya girdi: “Matbaacı Diego’nun bu kötü talihi seninle çeşme hakkında konuşması yüzünden, biliyorsun değil mi?” Şifreli olarak kabalayı kastediyordu; dayımın, Diego’nun batını meclisine katılmasını istediği gerçeği onun için bir sır değildi.

Dayım ona hak verircesine başını eğdi ve İbranice fısıldadı: “*Hakham mufla ve-rav rabanan*, üstatların üstadı, hahamların hahamısın.” Yaptığı kelime oyununu anladığımdan emin olmak için göz ucuyla bana bakmayı da ihmal etmedi; h, a, m ve r harflerini vurgulayarak Losa’ya hakaret ediyordu aslında. Bu harfler biraraya geldiklerinde, İbranicedeki *hamor*, yani eşek sözcüğü çıkıyordu ortaya.

Dayım gitmek üzere arkasını dönmüştü ki, haham, “Bekle biraz!” diyerek durdurdu onu. Lezzetli bir sosun tadına varırcasına dudaklarını yaladı. “Buraya seni uyarmak için geldim. Eurico Damas’ın sana bir mesajı var. Onun ismini rüyada bile ağzından kaçırarak olursan seni parçalarına ayırıp sosisli sandviç haline getireceğini söylüyor. Seni ilgilendirmeyen işlere burnunu sokmasan iyi olur ufak adam!”

Birden karamsarlığa kapıldım. Damas, eski din kardeşleri hakkında casusluk yapması karşılığında Kral’dan parsa toplayan yeni Hıristiyan bir silah tüccarıydı; bu yakınlarda, çocuk yaşta bir kızla evlenmişti. Bundan iki hafta önce dayım, Yahudi mahkemesinin gizli bir toplantısına sızmayı başarıp, Damas’ın tecavüz ettiği ve sonradan da evlenmeyi reddettiği bir

çiçekçi kızın yeni doğmuş bebeğini boğarak öldürmekten yargılanmasını talep etmişti. Soruşturma bir hafta önce, çiçekçi kızın gizemli bir şekilde ortadan kaybolması üzerine sona ermişti. Dini mahkeme dayımın adını gizli tutacaktı güya ama, belli ki birisi, belki de Losa'nın ta kendisi, onun adını Damas'a vermişti.

“Bütün söyleyeceğin bu muydu?” diye sordu dayım.

“Akli olana bu kadarı yeter de artar. Eğer ben araya girmeseydim kendi gelecekti.”

“Sana nasıl teşekkür etsem az öyleyse, ey üstatların üstadı, hahamların hahamı,” diyerek karşılık verdi dayım, alaylı bir reveransla.

Losa bir tavuk gibi çenesini içeri çekti; savaşı şimdilik kaybeden, yine de sürdürmeye kararlı olan birinin bozguna uğramış, ama sabırlı havalarıyla gidişimizi seyretti.

Şehir merkezindeki hastaneye doğru aceleyle yürüdüğümüz sırada, ustamı kabalada sözü edilen bir alay iblisten ve Tervat'ta anlatılan devlerden korumakla ilgili bir hayale daldım. Büyüsem bile böyle hayaller kurmaktan bir türlü kurtulamayacaktım belki de. Ama Lizbon'un büyük balık pazarında ve limanında kopan kızılca kıyametin orta yerinden geçerken, bu hayaller birden duruma son derece uygun düşüyormuş gibi geldi bana. Dayım ben çocukken mistik yol göstericiliğimi üstlenmek adına beni korumaya yemin etmemiş miydi? Belki de bu yemin daha önce hiç farkına varmadığım iki taraflı bir vaadi kapsıyordu.

Azizler Hastanesi'ndeki bir kâhyaya geliş nedenimizi anlattığımızda, gururla şişinerek bize Diego'yu hastaneye getiren asilzadenin Almira Kontu'nun ta kendisi olduğunu söyledi. Bu isim bana hiçbir şey ifade etmiyordu ya, cazibesine kapıldığım yol arkadaşını düşünerek Tora hafızama altın harflerle yazdım onu. Yeniyetme bir rahibe bize Diego'nun odasına kadar eşlik etti. İçerisi kasvetli, basık tavanlıydı; sirke, kehribar ve ölüm kokuyordu. On iki karyolanın her birinin üzerine kanlı bir haç asılmıştı. Sararmaya başlamış keten perdeler, deri kayışlar-

la karyolalara raptedilmiş, bakışlarına gözakları ve yaşamaya duydukları açlık hakim olmuş, her yanları sargılarla kaplı, gübre gibi kokan adamlardan oluşan bir manzaraya açılıyordu. Meydanın karşısındaki Dominiken Kilisesi görünsün diye kepenkler biraz aralanmıştı.

Diego sonuncu karyoladaydı. İri, ciddi gözlerini ve safran sarısı sarığını tanıyarak sevinçle, tutukça gülümsedim. Ama tamamen değişmiş görünüyordu. Tıraş edilmiş yanakları mermer kadar beyazdı ve yer yer kesilmişti. Önceden sakalının gizlediği çene kemiği, yüzüne ağır, sarkık bir ifade vermişti. Birden insanları cömertçe armağanlara boğan, çocukların üzerine titreyen, ama kendisini ihmal etmiş olmanın da bedelini ödeyen yufka yürekli bir adam gibi görünmeye başlamıştı; sürgünlüğünden ve tecrit edilmesinden önce böyle biriydi belki de.

Çenesindeki yara dağlanmış ve dikilmişti. Bizi fark ettiğinde güçlükle nefes alarak doğruldu. Gönülsüzce, sanki ölüme hazırlanmış gibi yüzünü duvara çevirdi.

Dayım duraladı; zümrüt yeşili delici gözleri Diego'ya bakıyor, onun yerinde olabilmiş olmayı diliyordu. Yürümesi için dürttüğümde arkadaşına doğru gitti ve onu yüreklendirmek isteğiyle gülümsedi. Olduğumuz yerden alev alev yandığını, terden sıırıslam olduğunu görebiliyorduk. Veba olmaması için dua ettim. "İyi görünüyorsun, kanaman durmuş," dedi ustam.

"Buraya gelip beni bu halde görmemeliydiniz." Diego yüzünü tekrar duvara çevirdi ve gözlerini kapattı.

"Çenen iyileşir iyileşmez sakalını uzatmaya başlayabilirsin," dedim yüzüne bakarak.

Fısıltıyla, "Geldiğiniz için teşekkür ederim, ama her ikinizden de gitmenizi istemek zorundayım," dedi bize.

Dayım başıyla bu isteği yerine getirmemi işaret etti. Koridora çıktığımda, Diego'nun karyolasının ayakucunda oturuyordu. Fısıldayarak konuştukları şey her neyse, dayımın kendini kaybetmişçesine, delice, öfkeli el kol hareketleri yapmasına neden oluyordu. Diego gözlerini ellerinin arkasına sakladı, başını üzgünce öne eğdi. Dayım yanıma gelinceye kadar dua et-

tim. Duyduğu üzüntüyü iç çekerek dışa vurdu. “Kötü bir durum. Diego’nun bir süre acı çekmesi gerekecek.”

“Sanırım Leviler için geçerli yasaklara hepimizin tabi olması iyi bir şey,” diye karşılık verdim.

“Her birimiz dış etkenlere tabiyiz. İnsan ya bunlara kendini alıştırır ya da ıssız bir yere çekilip münzevi gibi devam eder yaşamaya. Hatta öyle bile yapsa...” Kafasını kaşıırken ustamın sesi giderek zayıfladı. “Bu zindandan dışarı atalım kendimizi bir an önce,” dedi. “Her tarafım kaşınmaya başladı.”

“Belki birkaç yazma neşesini yerine getirir,” dedim. “O çok istediğı Latince risaleleri ödünç almayı deneyebiliriz ve ...”

Dayım, her iki elini birden hızla giden bir arabayı durdurmak istercesine havaya kaldırarak, “Kitap mitap yok!” dedi.

Dışarıda, monoton bir şarkı Rossio Meydanı’nın ılık havasını ürpertiordu; her günkü yürüyüşüne koyulmuş tövbekârlar alayı Nehirkenarı Sarayı’na doğru ilerliyordu. Dayımın yere çevrilmiş gözlerine vuran güneş, Diego’nun çaresizliğinin ona ne denli dokunduğunu belli ediyordu. “Gerçek, dünyaya çıplak gelmek yerine, imgelere ve isimlere bürünmüş olarak geldi. Peki ya yalanlar? Yalanların neye büründüğünü söyleyebilir misin?” diye sordu dayım.

“Gerçeğin büründükleri neyse, ona,” dedim. “Ayırt etmek bize kalıyor.”

“Evet,” diye kabul etti kuru bir sesle. “Peki işlenen bütün suçlar Tanrı tarafından görülür mü?”

“Sormak istediğın, Diego’ya saldıran o çocukların cezalandırılıp cezalandırılmayacağı mı?” diye sordum.

“Mesela.”

Tam vereceğim cevabı düşünüyordum ki dayım elime sarıldı. “Üzgünüm. Bu konuyu daha fazla konuşmaya dayanamayacağım. Hadi kararlaştırdığımız şu yürüyüşe çıkalım.”

“Ama resim defterimi getirmedi,” diye karşılık verdim.

“Kuşları Tora hafızana çiz oğlum.”

Dayımla birlikte çok sevdiğimiz turnalarımızı seyrederek harika bir öğleden sonra geçirdik. Böylesine büyük ve uzun, böyle-

sine beyaz yaratıkları izlemek, onların o ansızın tüy hafifli inde al alı ları solu umuzu kesti. Hafif hafif esen rüzgâr,    ek yumu aklı ıyla yanaklarımızı yalıyordu. Dayım, eve gitme zamanının geldiğini söylediğinde, günün önceki saatlerinde olup bitenlerden ne denli uzakla mı  olduğuma ben bile  a ırdım.

Evimize vardığımızda, Cinfa ile Esther Yenge mutfakta Pesah sederimizi hazırlamakla meşguldü; en iyi beyaz masa  rt m z n üzerine yaydıkları pirinçleri ayıklıyorlardı. Evin dört bir yanından insanı mest eden buharlı kokular geliyor, ocağı-mızda    e geçirilmiş nefis bir kuzu kızartıyordu; kuzunun mis kokulu ya ları eriyerek mangal demirlerine damladık a bir tıslamayla buharla ıyordu. Ba  döndürücü kokusuna bakılırsa, pi erken kurumaması için di i koyundan alınan zengin kuyruk ya ına bulanmı tı kuzu; Esther'e İran'dan miras kalan bir a cılık sırrıydı bu. "Nefis kokuyor," dedim.

"Ama önce dua," diye araya girdi dayım. Kapağı açıp kilere geçti.

Dükkâna giderken yanıma bir havan ve havaneli, ayrıca elma, ceviz, hurma ve bal aldım; müşterilerden fırsat buldu umda haroset hazırlayacaktım.

Müşterilere bakma bahanesi, annemi mutfakta Esther ile Cinfa'ya yardım etme derdinden kurtarıyordu. Gitti imde dükkân sakindi; sonra nedense Portekiz Afrikası'ndan yeni gelen muzlarımızı kapıya en yakın yerde sergileme fikri dank etti kafama. Belki tesadüftü ama, birden içerisi in anlarla dolup ta maya başladı. Gizli Yahudiler ak amki Pesah sederleri için son anda verdikleri sipari lerle, ak ama kadar beni bir an bile boş bırakmadılar. G nbatımını m  deleyen pembe ve altın sarısı bulutlar gökyüzünü i ıtmaya başladığında yorgunluktan t kenmi tim. Kapıları kilitledim, perdeleri çektim ve dayım mutfak a  a ırınca kadar kendi kendime sessizce dua ederek oturdum. Beyaz cüppesi içinde m kemmел görünüyordu dayım,  abat geceleri adet edindiği üzere  ne doğru özenle taramı tı saçlarını. "Acaba Reza bugün dükkâna uğradı mı?" diye sordu umutlu bir sesle.

Kuzenim Reza, Esther ile dayımın hayatta olan tek  ocu uy-

du, daha yeni evlenmişti ve *Pesah*'ı kocasının ailesi ile birlikte geçirecekti. "Hayır, uğrayacak mıydı?" diye sordum. "Benim bildiğim bu gece gelebileceğinden bile emin olmadığını söylemişti."

"Düşündüm ki belki..." Dayım elimi avucuna aldı ve hüzünlü bir edayla: "*Hagadam*'da kullanacağım *Haman* yüzünü buldum. Bakarsın bundan sonrası çorap söküşü gibi gelir," dedi.

Dayım Barcelona'da yaşayan gizli Yahudi bir aile için bir *Hagada* resimliyordu ve tanıdığımız insanlar arasında *Haman*'ın yüzü için model oluşturabilecek birini bir türlü bulamamıştı. Ama niye üzgündü ki? Reza'nın gelmeyişi yüzünden mi? Sor-mama fırsat kalmadan bana dualar okumaya başlamıştı. Onu kucakladım ve kendimi bildim bileli ilk kez bedeninin benim sevgime boyun eğmesine izin verdi. Bu son birkaç günde bana olan güveninin artmasına neden olan birşeyler mi olmuştu? Birden kanına işlemiş engel tanımaz kuvvetiyle, sanki benim enerjimi içine almışçasına dudaklarımı öptü ve beni kavradı. "*Pesah* geldi!" diye fısıldadı. Birbirimize mutlulukla gülümsedik.

Cinfa ve Judah masayı kurdular. Komşumuz Samir'in bizim için yaptığı safran sarısı seramik *Pesah* tabağına, *sederin* sembolik yiyecekleri olan marul, haşlanmış yumurta ve ateşte pişmiş kuzu kemiği konmuştu. Esther'in onayıyla tabağa, *Israiloğullarının* esaret altında Mısır'ın lahitlerini, saraylarını ve piramitlerini inşa ederken kullandıkları harcı simgeleyen *harose*timden de bir kaşık koydum. *Matzamız* keten bir beze sarılmıştı. Eliya Peygamber anısına geleneksel olarak masanın bir kenarına konan gümüş kadeh, sofranın, dayımın oturacağı yere denk gelen kısmını şerefletirmişti.

Pesah'ın bu ilk gecesini nasıl anlatmalı, bilmiyorum. Sözlerdeki, yüzlerdeki o ferahlıktan mı söz etmeli, duyduğumuz çocuksu neşeden mi? Yoksa artık aramızda olmayanlar için duyduğumuz üzüntüden mi? Hepimizi sarmalayan hazırlık duygusuyla yerlerimizi aldık. Törende bize, her zaman olduğu gibi dayım kılavuzluk ediyordu. Görünürde olup biten bir anma, Tanrı'nın Yahudileri esaretten kurtarış hikâyesinin bir yeniden dile getirilişi olsa da, gizli bir özü de vardı *Pesah* bayramının. *Tora*'nın vü-

çudunun içinde, yumurtasını çatlatmamış bir zümrüdüanka kuşu gibi büzülmüş duran o öz, her birimizin esaretten kutsallığa doğru yapabileceği o manevi yolculuğun hikâyesidir. *Pesah Hagadası* altından bir çandır; “Kutsal Topraklar’ın senin içinde olduğunu daima hatırla,” der bize ezgili sesiyle.

Önce annem ocakta bir mum yaktı ve bu mumla masanın iki ucundaki şamdanların incecik kollarında yeni alevler dans ettirdi. Geçmişle gelecek birbirine bağlanmıştı böylece. Sina Dağı’nda Musa’yı bekleyen İsrailoğullarıydık artık, bembeyaz soframız sunağımız, mutfak ise çöldeki ibadethanemiz olup çıkmıştı.

Sıra dayıma gelmişti; aile büyüğümüz sıfatıyla geleneksel olarak içtiğimiz ilk dört kadeh şarap için okuduğu makamlı duayla bayramın ilk ve en kutsal kapısını açıyordu. “Yücesin Sen ey Tanrım, Rabbimiz, Kainat’ın Efendisi, asma dalının verdiği meyvenin yaratıcısı.” İbranice söylüyordu; Eski Hristiyan muhbirlerin kapılarımızı dinleme tehlikesinden uzak olduğumuz günlerde ibadetimizi başlatan o boru sesinin duyarlı bir yankısıydı yumuşak sesi. Bu dizeyi ve sonrakileri, İbranice derslerinde geri kalan Judah’nın da anlayabilmesi için Portekizce olarak tekrar ettikten sonra masanın etrafındaki herkesin sesi iç içe geçerek bir sözleşme ve dayanışma yumağı oluşturdu: *Quem tem fome que venha e coma. Todo necessitado que venha e festeje Pessa. Este ano aqui, no proximo em Israel. Este ano escravos, no proximo homens livres.* Her kim açsa, gelsin ve yesin. Her kim yoksulsa Pesah’ı bizimle kutlasın. Bu sene buradayız; gelecek sene İsrail topraklarında olabiliriz. Bu sene esaretteyiz; gelecek sene hür olabiliriz.

Biraz sonra, dayım buharı tüten kuzuyu matzalarımızın üzerinde pay etmeye başladığında, İbrani alfabesindeki her bir harfin bir melek tarafından yönetildiğini, yazdığımız ve söylediğimiz sözcüklerle ortaya çıkarak sıradan insanları şaşkınlığa düşüren o mucizelerin de o sözcüklerle biraraya gelen meleklerin işi olduğunu anlattı bize.

O geceki dualarımızın ve hikâyelerimizin göksel bir güzellik taşıdığı kuşkusuzdu.

Ama melekler ne kadar da kırılğanmış meğer; büyüleri bir anda bozuluvermişti. Cinfa, Pesah sırasında ruhunun her eve uğradığı söylenen Eliya Peygamber için avlu kapısını açmaya gitmişti. İçeriye, serin havayla birlikte uzaklardan bir yerlerden gelen belli belirsiz feryatlar doldu. Ustam ayağa fırladı; sözcükler İbranice'ydi. Bir kez daha uzun soluklu bir çığlık işitildi. Sonra sessizlik.

“Neydi bu?” diye sordu annem.

Dayımın yüzü kireç gibiydi. “Hiçbir şey,” dedi dalgın dalgın, sanki trans halindeymiş de bir hayal görüyormuş gibi. Yemeğin sonuna kadar, töreni bitirmek için söyledikleri dışında bir daha ağzını bıçak açmadı. “Seneye Yeruslayım'de,” ebedi kavuşmayı simgeleyen bu dilekle bitirdik kutlamamızı; ama içinde bulunduğumuz durumda, havada kalmıştı bu sözler.

Ertesi gün sabahın erken saatlerinde avlu kapımıza, annemin akşamki sorusunun cevabını veren bir kâğıt bırakılmıştı gizemli bir şekilde. Kâğıtta Yeni Hıristiyan şifresiyle şöyle yazıyordu: *On altı kırlangıç dün gece yuvalarının yerini bellemeyi unuttu ve Firavun tarafından götürüldü. Senin Reza'n da onların arasındaydı.*

Görünüşe bakılırsa kuzenim Reza, dün akşam evlerindeki gizli sedere katılan diğer konuklarla birlikte tutuklanmış ve belediye hapishanesine götürülmüştü. Biri onları ihbar etmiş olmalıydı. Dayım mistik güçleri sayesinde bu gerçeğe tanık mı olmuştu, yoksa sadece çok kötü birşeylerin olduğunu mu kestirmişti?

O tan vaktinde, kapıya bırakılan pusulayı okurken, “Esther ve dayın sarayda çalışan Yeni Hıristiyan aristokratlarla görüşmeye gitti,” dedi annem. “İçlerinden birinin bir yardımının dokunabileceğini düşünüyorlar.”

Pesah'ın ikinci kutsal akşamından bir önceki gündü ve Şabat'tı; o zamanlar böyle günlerde inanılmaz dindar olurdum. Böylece, bütün sabahı ve öğleden sonrayı dua ve ibadetle geçirerek Reza'nın kurtuluşunu çabuklaştırmak için kendi üzerime düşeni yapmaya karar verdim. Ama bu bir işe yaramamıştı; karanlığın çökmesinden hemen önce dayımla yengem kan ter

içinde, cesaretleri kırılmış bir halde eve geldiler. “Saraydaki Yahudilerden biri müdahale etmeye çalışacak,” dedi ustam kafasını öfkeyle kaşıyarak. Dedigine kendi de inanmıyordu. “Ötekilerin hepsi... gözyaşları döküp sahte sözler söylüyorlar.”

Sonraki akşam Reza’nın süregelen tutukluluğu yüzünden iyiden iyiye cesareti kırılmış olan dayım kilerde yanıma geleerek ilk defa Portekiz’i terk etme olasılığımızdan söz açtı. “Senden bu ülkeyi bir daha dönmek üzere terk etmeni isteseydim gider miydin?” diye sordu.

“Gerekliyse evet,” diye yanıtladım.

“İyi. Ya annen... o bırakabilir mi buraları?”

“Korkuyor. İnsanın tanıdığı düşman tanımadığı düşmandan iyidir ona sorarsan.”

“Doğru. Ve annen gitmezse, Esther hiç gitmez. Reza için de zor, daha yeni evlendi ve bir aile kurmaya çalışıyor. Onu bir çıkartabilseydik oradan.”

“Bu yüzden mi bu kadar üzgünsün? Buradan gitmek mi istiyorsun? Ama bunu...”

Dayım sorularımı geçiştirdi ve Kraliçe Esther duasını okumaya başladı; bu mısralar bizim için özel bir anlam taşıyordu, çünkü Kraliçe Esther de tıpkı bizim gibi Yahudiliğini gizlemek zorunda bırakılmıştı: “Tanrı’dan başka sığınacak kimsesi olmayan bana yardım edin. Çünkü ben hayatımı ortaya koyuyorum...”

Dayım ellerini yumruk yapmış, parmak boğumlarındaki kan çekilmişti; dudakları titriyordu. Ayağa fırlayarak omuzlarına atıldım. Gözlerinden yaşlar boşandı. Zavallı dayım, diye düşündüm, Portekiz dayanma sınırının son noktasına getirdi onu. “Yahudi saraylılar nasıl olsa Reza’yı oradan çıkartır,” dedim. “Ondan sonra, eğer istersen buradan gitmek üzere plan yaparız. Herkesi de bir şekilde ikna ederiz. Ama şimdi dinlenmen gerek. Gel, seni yukarı götürüyüm. Bu ıssızlıktan kurtuluncaya kadar bana güvenebilirsin.”

“Burada kalalım daha iyi,” dedi. “Lütfen.” Başıyla yardımımı kabul ettiğini işaret ederek, “Beni seccadeye götür,” dedi. “İbadet ortamı bana daha iyi geliyor.”

Gömleğinin yeniyile gözlerini silerken sessizlik içinde oturduk.

Sonra dayım elini başıma koyarak kırık bir sesle sordu: “Üzerinde ikimizin isimleri olan o parşömen kurdeleyi ne yaptın?”

“Dolabımda saklıyorum.”

“İyi.” Tatlı bir gülümseme kapladı yüzünü. “Onun sende olduğunu bilmek içimi o kadar rahatlatıyor ki.”

Kolunu kavradım. “Bak dayı, seni böylesine...”

Elini alnıma bastırarak beni susturdu. “Sen değerli bir varisin,” dedi. “Öfkeliyken sana bağırıp çağırmama bakma, çırağım olmandan bir an bile pişmanlık duymadım. Asla. Yeter ki biraz daha büyü ve inancını eyleme dökmeye bak, o zaman büyük bir tezhip ustası olacaksın işte. Baban bir keresinde şöyle demişti bana: ‘Berî’mın yüreğinde bir kabala aslanı yaşıyor.’ Bu dediğinde çok da haklıydı. Böyle bir aslanı içinde taşımak, tabii ki bir lütuftur. Ama vahşi bir hayvan, kabaladan doğma bile olsa, bazen insanı zor durumda bırakabilir. Şimdi beni iyi dinle. Şimdiye kadar bu fazla önemli değildi, çünkü hayatın yalnız çalışmaktan ibaret oldu. Ama gerçek dünyaya çıktığında, bu dünyadaki eylemlerin ibadetin yanındaki haklı yerini aldığı anda, bazı güçlüklerle karşılaşabilirsin. Çünkü sen hiçbir zaman bizler gibi maskelerin arkasına gizleyemeyeceksin kendini. Her maske takmaya kalkıştığında, içindeki o aslanın kükreyişini duyacaksın. Dinin değiştirilirken o denli umutsuzluğa kapılmanın nedeni buydu belki de, Tanrı’nın sana bahşettiği o hayalin de. Senin için hiç kolay olmayacak. Bir süre insanlardan uzak yaşamak veya onların dünyevi yargılarına katlanmak zorunda kalabilirsin. Ama ne olursa olsun ayağını yere sağlam bas ve içindeki aslanı kucakla. Dediklerimi anlıyor musun?”

Başımı salladığımda sözlerine devam etti: “O zaman bu kadar konuşma yeter. Allah çırağını kibirden şişiren ustanın başına bin türlü bela versin. Dört bir yanımdan tehdit ediliyoruz ve yaşamak istiyorsak çok çalışmalıyız. Bu, doğuştan gelen yetenekten de yatkınlıktan da daha önemli. Aslanının ihtiyacı olan çalışmak!”

Dayımla masalarımızın başına geçtik. Haman ve Mordehay tiplerini boyarken, sevecen gözlerle beni süzmeye başladı.

Gözleriyle beni böyle kucaklamakla kendine, Reza'nın tutukluluğuna rağmen, dünyanın hâlâ iyi ve güzel olduğunu hatırlatıyor olduğunu hissettim.

Sonraki gün, pazar günü, katedralin saat kulesi altıncı çanı vurduktan hemen sonra, annemin odasının dış kapısı çalındı. Annem bağırarak çağırdı beni. Elimde ne işe yarayacağı belli olmayan saçmasapan bir ermin fırçası olduğu halde kilerden yukarı koştum. Odasında gece kadar güzel siyahı bir köle vardı. İnce mavi ipekten bir ceket giymişti, tozlukları sarıydı. Kalın kırmızı balmumuyla mühürlenmiş bir kâğıt tutuyordu elinde. “Dom Joao’dan,” dedi tutuk bir Portekizce’yle. Yardım için başvurduğumuz saraylı Yahudilerden biriydi bu.

Esther koşarak girdi içeriye, adamın geliş sebebini çoktan anlamıştı. Kâğıdı almam için bana başıyla işaret etti, ellerini ağzının üzerinde kenetledi ve Farsça birşeyler mırıldanmaya başladı. Kâğıdı aldım ve yırtarak mührünü açtım. “Firavun’u altınla kandırdık,” diyordu. “Kırlangıçlar akşam olmadan evde olurlar.”

Ben, sabah servisinden arda kalan kuru üzümleri ağzı sıkı kölenin eline sıkıştırırken, Esther de dayıma haberi vermeye koştı. Mutfığa girdiğimde birbirlerine sarılıyorlardı. “Hapishaneden çıktığında ben de orada olmak istiyorum,” diyordu ustam.

Esther dayımın yanağını okşadı. “Onun için biraz kuzu ısıtayım.” Birden dayıma sert bir bakış fırlatarak dediğim dedik dercesine işaret parmağını ona doğru salladı. “Ama eve geldiğinde uyuyacaksın.”

Dayım gözlerini kapattı ve küçük bir çocuk gibi boyun eğdi. Bana dönerek, “Beri,” dedi. “Halletmeni istediğim iki iş var.” Kesesinden bir yazma çıkarıp bana verdi. “Öncelikle bu Mezmurlar Kitabı’nı sahibine teslim et. Kitabı sipariş eden asilzadenin oturduğu yeri biliyor musun?” Evet anlamında başımı salladığımda, “Kitabın içinde bir not var,” dedi. Ciddi bir ifadeyle bakışlarını yüzüme sabitledi. “Bu notu evin reisinden başka kimseye verme. Yalnızca ona! Ve bunu senin önünde okumasına dikkat et.” Ses tonunu yumuşatarak ekledi: “Sonra da Samson Tijolo’dan biraz *koşer* şarap al.” Kırmızı bir kurde-

leyle bağlanmış bir tomar verdi elime. “Bu mektup da ona.”

Dayımla evden beraber çıktık, ama o kuzeye, hapishaneye doğru giderken ben batıya yöneldim. Birbirimizi öptük. Hepsi bu. Sonraki birkaç saat içinde yaşayacağım olaylardan sonra bir daha asla seven bir Tanrı'nın gözettiği bir dünyada hareket ettiğimi hissedemeyeceğimi o zaman anlamış olsaydım, ne bir insan-
noğlu ne de şeytan, dayımın eteğine yapışıp geleceği değiştirmek uğruna bütün kuvvetlerini kullanması için ona yalvarmamı engelleyemezdi. Tozlarla iksirleri birbirine karıştırıp bizim için daha farklı bir kader yaratamaz mıydı acaba? Kendime dönüp içeriden gelecek cevabı dinlemekten nasıl da korkuyorum.

Önce Mezmurlar Kitabı'nı teslim etmeye çalıştım, ama olmadı; çünkü evin reisi evde yoktu. Sonra, Lizbon'a şarap almaya giderken Tanrı'nın bahsettiği bir sağgörüyle olsa gerek, Pesah yemeğimiz için *alheiras* aldım. *Alheiras*, din değiştirmeye zorlandığımız sırada, boynumuzu ipten, kendimizi de dini yemek kurallarımıza karşı gelmekten kurtarmak üzere icat edilmiş bir nevi sosisti. Şekli ve tadı itibarıyla domuz sosisine benzemekle birlikte, içinde yalnızca tütsülenmiş keklik, bıldırcın veya tavuk, bundan başka da hamur ve baharat vardı.

St. Anne Kapısı'ndan çıkarak şehirden ayrıldım; güneşin batışı beni yanıltmadıysa iki saat kadar sonra Samson Tijolo'nun çiftlik evinin kapısını çalıyordum. İçeriden cevap gelmeyince bodrum kapısına dolandım. Kapı açıktı. Davet beklemeden içeri daldım ve küçük bir fıçı şarap aldım. Bir not yazmak için yanımda mürekkep ya da kalem olmadığından şarabın parasını kapının yakınındaki bir masaya bırakmakla yetindim. Kesmeden bir parça matza çıkartıp kartvizit olarak oracığa bıraktım. Böylece Samson, dayımın mektubunu bırakıp şarap alanın ben olduğumu anlayacaktı.

Lizbon'a en az beş millik bir yolum vardı, ama yüküm yüzünden kısa sürede kan ter içinde kalmışım. Şehrin kapısından girmeden önce, rüzgârda salınan zeytin ağaçlarının uzun öğle sonrası gölgelerinin altında iki kez dinlendim. St. Anne Kapısı'ndan yarım mil uzaklıktaki bir çam korusunda, ayaklarımı kuru, sert çam iğnelerine basmak için ayakkabılarımı çı-

kardim. Çıkınımın içinden atıştırmak üzere bir *matza* çıkartırken Diego'nun sarığından düşen kâğıt geldi elime. Açıldığında *Magen David*'in tılsımlı şeklini alan kâğıtta şöyle yazıyordu: "Isaac, Madre, nisanın yirmi dokuzu." O gün yirmi dördüydü.

O anda bu mesaj herhangi bir şey düşündürmedi bana.

Lizbon surlarını tekrar gördüğümde, eğer yanılmıyorsam, saat öğleden sonra dördtü. Dokuzuncu çanın üzerinden en az bir saat geçmiş olduğu kesindi. Yoldayken kilise çanlarının komşu köylerdeki inançlı insanları dua etmeye çağırdığını duymuştum. Şehre girdiğimde keskin, dumanlı bir koku karşıladı beni. Uzaktaki bir kalabalıktan gelir gibi belli belirsiz bir mırıltı duyuluyordu. Gerçekten de tuhaftı; evlerin kepenkleri sıkı sıkı kapatılmış, dükkânlar, sanki akşam olmuş gibi kilitlenmişti. Etrafım öğle sonrası güneşinin uzun gölgelerine bürünmüş bomboş sokaklarla çevrenmişti. Kaldırım taşları üzerinde adımlarımı yavaşlatarak temkinli temkinli ilerledim. Mağribi Şatosu'nun granit duvarlarının altında, iki genç işçi ellerindeki tırpanları savurarak bana doğru koştu. Önce kaçmaya niyetlendim, ama bunun bir işe yaramayacağını anladım. İşçilerden biri, arkamdan dolanarak tırpanının ağzını boynuma dayadı. Genç bir kadının kesik başını saçlarından tutmuştu, baştan yere kanlar damlıyordu. Kadın tanıdık değildi. "Sen *Marrano* musun?" diye sordu işçi, dönme Yahudi olup olmadığımı kastederek. Yalnızca akından ibaret sarkmış sağ gözü, duyduğum korkuyu şeytani bir pırıltıyla yansıtıyordu. "Söyle de bilelim, çünkü bu sefer niyet ettik, bütün *Marranoları* haklayacağız."

Yerinden fırlayacakmış gibi çarpan kalbim, hayatta kalmak için dua ediyordu. Başımı iki yana salladım, çıkınımı ona uzattım. "Bak!"

Çıkını sakallı arkadaşına uzattı. Arkadaşı çıkının içini koklayarak hırladı: "Sosis." Çıkını bana geri verdi.

Ben Allah'a şükürler etmekle meşgulken ölü gözlü adam tırpanını indirdi ve sordu: "Bu şarap mı?" Başımı salladığımda çıkını elimden aldı.

Titreyerek, yaşamı içime çeker gibi derin bir nefes aldım. "Bu duman... duman nereden..?"

“Rossio'daki kutsal adaktan. Dominikenler Yahudi etiyle beslenen bir ateşle Tanrı'ya bir işaret göndermek istiyorlar.”

Halkımın kaderi için duyduğum dehşet boğazımda düğüm-
lenerek daha fazlasını sormamı engelledi. Adamların ikisi de
tıka basa içtikten sonra fıçının musluğunu kapattılar. Kadın
başına diktim gözlerimi. Gözleri ifadesiz değildi. Ya neydi o
zaman? Bu dünyadan çekiliyor muydu? Şimdi bana uzattıkları
fıçıyı alırken sanki kaçıp giden bir hayaletin neden olduğu bir
ürpertir delip geçti göğsümü. Sakallı adam öylece sarkan başı
kaldırdı ve sevgilisinin terinin tadına varıyormuşçasına başın
yanağını iki kere yaladı. Uçkurunu çözerek sünnetsiz aletini
meydana çıkardı. Kadının kara ağzı adamın pislikten çatlamış
parmaklarıyla zorla aralandı. Baş, şimdi adamın beli hizasın-
daydı. Söylemesi ayıp bir şey yapmaya başladı adam. Diğeri ise
bir yandan seyrediyor, bir yandan da avucuyla kendininkini
sıvazlıyordu. Gözlerimi kapamaya cesaret edemedim, ama ba-
şımı çevirdim. İniltisi kesildiğinde adam önünü kapattı ve ba-
na “Nereye gittiğine dikkat et. Seni Yahudi sanabilirler!” dedi.

İşçiler gittiğinde bir tentenin dibine çömeldim. Başımın
dönmesi yavaş yavaş geçti. Şarap da ağzımdaki dikenli, kötü
tadı biraz olsun aldı sanki. Yani bütün eski Yahudiler birer av
mı olmuştu?

Alfama'nın merdivenlerinden, dar sokaklarından uçarcasına
geçerek Rua de Sao Pedro'ya varıncaya kadar koştum. Avlu ka-
pımız yolun üzerinde yamuk yumuk bir halde duruyordu.
Eşegimiz gitmişti. Mutfak kapısı açıktı. Bir ayrılığın eşiğindey-
mişçesine içeri attım kendimi. Bakışlarımı gitgide çoğalan bir
sessizlik çevreliyordu. Ocaktaki kor ateş sönmeye yüz tutmuş-
tu ve sofrada iki bardak vardı. Bardaklardan birinin yanında
ikiye bölünmüş bir matza duruyordu. Yırtık pırtık halımız ki-
lere açılan kapağın üzerine çekilmişti. “Dayı!” diye bağırdım.
“Anne!” Kaskatı kesilerek, ne yapacağımı bilmez halde yatak
odama girdim. Yataklarımız darmadağın edilmiş, odadaki san-
dıklar yağmalanmıştı. Dükkâna indiğimde devrilmiş fıçılar
karşıladı beni. Yerlere saçılmış zeytinler Kilise Sokağı'ndaki gi-
rişten sokağa uzanan siyahlı yeşilli bir halı oluşturmuştu.

Annemin odası boştu, hiçbir şeye dokunulmamıştı. Yastığının üzerinden eksik etmediği kartal şekilli parşömen muskaya dokunurken, “Kiler... Hep beraber saklanıyor olmalılar!” diye geçirdim içimden.

Halıyı, alttan yerine çekilmesini sağlayan ipi koparmamaya dikkat ederek yavaşça kapağın üzerinden çektim. Sonra kapağı yerinden oynatıp açarak merdivenlerden süzıldüm ve sahanlığa ulaştım. Kiler kapısı kilitliydi. “Benim,” diye seslendim kapı ile kapı kasası arasındaki karanlık yarıktan. “Dayı, aç kapıyı.” Sessizlik. Kapıya tıklattım. “Benim,” diye seslendim. “Anne, orada kim varsa... benim diyorum.” Merdivenlerden yukarıya, sessizliğe gömülmüş mutfığa baktığımda, arttıkça artan bir endişe bacaklarımı titretti. Kapıyı yumrukladım, tekrar tekrar seslendim. Cevap yoktu.

Tora’yı, Talmud’u ve Zohar’ı konuşturan, mucizeler erbabı dayıma bir şey olmayacağından emindim. Mistik alemin bu duayeni insan eliyle yapılmış aletlerle öldürülemezdi. Ama ya Judah, ya Cinfa... Ya içeride onlar varsa ve ses çıkarmaya korkuyorlarsa? Yoksa kiler boş muydu? Hepsi kaçmış mıydı? Belki de ustam gizli bir yöntemle kapıyı dışarıdan kilitleyebiliyordu. Kitapları korumak için. Evet, böyle olmalıydı.

Bu bir uyarı mıydı? Basit bir mantık mı yürütmek gerekiyordu? Dayımın başına gerçekten de korkunç bir şeyin gelmiş olabileceği düşüncesiyle sarsıldım. Mozaik *menoranın* üzerinde dururken, birden bütün gücümle kapıya abanmaya başladım. Sonunda kapının kol demiri yerinden fırladı.

İçerideydim.

Kuru ve yoğun bir lavanta ve dışkı kokusu aynı anda burun deliklerime doldu. Kandan görünmez haldeki iki çıplak vücutta bakar buldum kendimi. Dayım ve bir kız. Birbirlerinden yarım metre kadar uzakta yatıyorlardı; kız yanlamasına, dayım ise sırtüstü. Elleri neredeyse birbirine değiyordu. Kenetlenmiş parmakları sanki onlar uykuya daldıktan sonra birbirinden ayrılmıştı.

Bölüm III

Onları gördüğümde nefesim birden kesildi ve bedenim istem dışı olarak geriledi. Merdivenlerden aşağı koşarak boğuk seslerle ve titreşen ışıklarla çevrelenmiş ılık bir mağaraya iniyor, duvarların sallantısının ritminde soluk alıyordum. Dayım çıplaktı. Kandan bir perde göğsünü örtmüştü. Yanındaki kızın da üzerinde hiçbir şey yoktu ve o da kan içindeydi.

Etrafımı saran berbat koku sanki gözlerimi yaşartmıştı. İnleyerek ustamın üzerine çömeldim ve bileğine uzandım, nabzını kontrol ettim; buz gibi bir sessizlikten başka bir şey yoktu.

Eski Hıristiyan isyancılar dayımın canını almıştı!

İki bedenın arasına anlayamadığım bir yazıyı okumaya çalışırcasına, çılgına dönmüş bir halde bakakaldım. Sevişiyorlar mıydı yoksa? Kız kim olabilirdi?

Boyunlarında ve gövdelerinde kuruyan kan kahverengi yollar bırakmıştı tenlerinde. Dayımın başucuna çömeldim. Boyunda, hâlâ kanı kurumamış derin bir yarığın birbirinden ayırdığı iki parça deri sıyrılmış ve kalkmıştı.

Biri bana yardım etsin, diye geçirdim içimden. Güzel Allahım, lütfen bana yardım et.

Yapayalnız olduğumun, sonsuza kadar ustamsız kalacağımın ayırdına vardığımda buz gibi bir dehşet dalgası bağırsaklarımdan yukarı kıvrıldı ve göğsüme gelip dayandı. İçim kalk-

mıştı; yerdeki arduvaz taşlarının üzerine, burnumdan acı bir sıvı gelinceye kadar kustum.

Kendimi ısıtmak için kollarımı omuzlarıma sardım. Hiçbir şeyin yeri değiştirilmemeli, diye düşündüm. Bu sahneyi Tevrat'tan bir bölüm gibi *Tora* hafızama kazıyıncaya kadar hayır. Bayılmamalıyım!

Üzerinde dua ettiğimiz seccade kanla lekelenmiş, iki bedenden dökülen hayat suyunu içine çekmişti.

Ama kapı sıkı sıkıya kilitliydi. Katil nasıl dışarı çıkmış olabilirdi ki?

Yoksa burada mıydı?!

Ayağa fırladım, bıçağıma uzandım. Onu karanlıkta bir alev gibi önümde tutarak tekrar geldiğim yere, merdivenlere yöneldim ve sonra dönerek etrafı kolaçan ettim. Beklentinin sessizliği bacaklarımı titretiyordu.

Ama gözlerimi diktiğim duvar karoları ve pencere gözleri, yazı masaları ve sandalyeler, en ufak bir devinim ele vermiyordu. Oda, sanki kalbi birdenbire atmaz olmuş bir hayvanın göğüs kafesi gibi bomboştı.

Üzerinde isimlerimizin yazılı olduğu parşömen kurdeleyi bana uzatan dayımın anısı, bir kış duasını izleyen sessizliğin kuşatması altında aklıma sokuldu. Öyle ya, diye düşündüm, *Ölüm Meleği'nin yaklaşmakta olduğunu biliyor olmalıydı. Beni gelecek bir ayrılıkla ilgili uyarması bu yüzdendi.*

Sırtımı kilerin güney duvarına vererek durdum, kaybımın büyüklüğü karşısında duvarın granit sertliğine gömülürcesine yaslandım ve onlara baktım.

Şimdi, yirmi dört yıl sonra bile, her bir ayrıntı kafamda Tekvin'in ilk satırları kadar berrak.

Ustam sırtüstü, dümdüz yatıyordu, başı ciddi ve huzurlu bir duruşla sola yatmıştı. Kız sol yanına yatmıştı ve vücudu dayımdan ancak bir kol uzaktaydı.

Dayımın ayakları yuvarlak seccadenin ortasındaydı, başı ise seccadenin çevresinin hemen dışındaydı. Gözleri açıktı, hayat-tayken olduğundan daha koyu ve donuktu; hiçbir şeye bakmıyordu. Her iki yanağına ve sağ kulağının üzerindeki karışık

gümüş buklelerine kan bulaşmıştı. Sol kolu yanındaydı, avucu dışa dönük ve parmakları kıvrılmış. Ama sağ kolu, nasılsa kıza doğru uzanıyormuş gibiydi ve parmak uçları kızın açılmış elinden olsa olsa beş santim uzaktaydı.

Ölümünden önceki o anda dokunuşuyla kıızı rahatlatmak istemiş olsaydı, ona daha kolay ulaşabilmesi için vücudunun ve başının da sağ yanına dönmüş olması gerekmez miydi?

Bu son pozisyonunu almadan önce çoktan ölmüş olduğu düşüncesine vardım ve kukuletalı Dominiken bir rahibin onu arkadan kısıktırak yakalayıp soyduğunu, boğazını kestiğini, akan kanın göğsünden aşağı, oradan da ayaklarına boşaldığını getirdim gözlerimin önüne. Sonra, nasılsa yavaşça, hatta neredeyse saygılı bir şekilde yere indirilmişti. Sağ kolu kazara kıza doğru düşmüştü. Yoksa kızın ıstırabını dindirmeye çalıştığı izlenimini vermek için mi kıza doğru uzatılmıştı kolu? Ama neden? Canını alan adamlar ölüm sanatkarları mıydı ki?

Abraham Dayı'nın kalçalarına dışkı bulaşmıştı. Seccadenin Şabat'ı simgeleyen mersin ve lavanta çiçeklerinin bulunduğu kısmında da dışkı vardı, kanla lekelenmişti, ama ezilmemişti.

Odadaki koku çiçek kokusuyla dışkı kokusunun kötücül bir evliliği idi.

Kız yirmi yaşından fazla olamazdı. Zayıf ve solgundu, el kadar bir şeydi. Şimdi kuruyan kanla keçeleşmiş, uzun kahverengi saçları vardı. Boyu bir elli vardı, küçük ve sıkı göğüsleri mermer kadar beyazdı ve onlara da kan bulaşmıştı.

Bir kadın vücudunu kıyafetlerle örtünmüş olmadan görmüşlüğüm o kadar azdı ki zarif hatları ve derin gölgeleri, beni şimdiki zamandan daha da uzaklaştırmaktan başka işe yaramadı. Çoktan hissizleşmiş bir halde ve gördüklerime inanamamış olarak, sanki geçmişime ait ne varsa unutmuşum gibi ona bir süre öylece bakakaldım.

Uylukları ve bilekleri dışkıyla kirlenmişti. Dayımda olduğu gibi, uzunca bir yarığın birbirinden ayırdığı iki deri parçası kalkmıştı boğazında. Ama nedense ona dayıma göre daha nazik davranılmıştı; bir bıçağın ağzı ruhunu dünyevi evinden azat ettikten sonra tıpkı bir *tref* gibi yere atılmış olmalıydı.

Yere taş gibi, bütün ağırlığıyla, sertçe düşmüştü ve düşerken burnu lavanta çalılarının bulunduğu saksılardan birine çarpmıştı; başının yanında paramparça halde bir saksı duruyordu, topraklar ve seramik parçaları ta merdivene kadar dağılmıştı. Bu arada burnu da kırılmış, sağa doğru garip bir şekilde çarpılmıştı; akan kan burnunun üzerinde pıhtılaşmıştı. Şimdi vücudunun sol yanına yatmış, başı sanki gözlerini saklamaya uğraşıyor gibi koltukaltına kıvrılmıştı. Sol kolu dosdoğru dayıma uzanmıştı; sağ kolu ise gayri ihtiyari sırtına doğru açılmıştı. Bacakları, sanki çocukluğun o korunaklı uyku pozisyonunu almak istercesine hafifçe göğsüne doğru çekilmişti.

Kendimi, boynunda, kurumuş kanla kaplı yarığın beş santim kadar üstündeki halka şeklindeki çürüklere bakar buldum. Bu çürükler boncuklu bir kolyenin neden olduğu izlere benziyordu ve ilk bakışta, fazla kurcalamadan onların gerçekten de süslü bir kolyenin izleri olduğunu düşündüm.

Sonra dayıma baktım ve aynı izlerin onda da olduğunu fark ettim. Boynu, Adem elmasının hemen üstünden başlayan çürüklerle çevrelenmişti.

Düğümlü bir iple mi boğulmuşlardı?

Kızın yanına çömeldim, sol elini tuttum. Eli buz gibiydi, ama henüz kaskatı kesilmemişti. İşaret parmağında, altın örğüleri birbirine geçmiş bir evlilik yüzüğü vardı. Yüzüğü çıkartıp alarak keseme koydum ve kendi kendime fısıldadım: *İnşallah kocası hayattadır da bunu bağrına basar.*

Başlangıçtaki inanamazlığımın karanlığını aniden delip geçen kendi sesimdi; derin bir nefes alarak, boğazlarının nefes borusunun büyük halkasının hemen altından kesilmiş olduğunu söyledim kendime; tıpkı dinen farz olan şekilde öldüren Yahudi bir kasabın, bir şöhetin yapacağı şekilde.

Hain bir Yeni Hristiyan Nasıralının takipçilerini dayımın ayağına getirip sonra da onun boğazını mı kesmişti? Gözlerinin önüne, kilerimize zorla girmeleri için kalabalığı kışkırtan bir Dominiken rahip geldi, dayımı yakalıyorlar ve kurbanlık bir koyun gibi Yahudi paragözün ellerine teslim ediyorlardı.

Yeni Hristiyan silah tüccarı Eurico Damas'ın adı yankılandı içimde. Son tehdidiyle dayımın canına kastetmiş olduğunu Haham Losa'nın ağzından duymamış mıydık? *Damas'ın ismini rüyanda bile ağzından kaçırarak olursan...*

Damas cemaatimizin en saygın üyelerinin saklandıkları yerleri söylemesi karşılığında Dominikenlerden bir kese altın mı kabul etmişti? Abraham Zarco'nun adını listesinin baş köşesine mi yazmıştı yoksa?

Ama Damas bir *şohet* gibi öldürebilir miydi?

Gözlerim merdivene çevrildi. Yukarıdan gelen ışık kilerin doğu duvarını süsleyen karoların parlamasına neden oluyor, bir sır saklıyormuş gibi görünen on iki köşeli yıldızlardan oluşan süregelen bir şekil seriyordu gözlerimin önüne. Işık. Şekiller. Sırlar. Yıllar süren *Tora* ve *Talmud* eğitimim, kendi aklım mantık yolundan -ister Yunan ister Yahudi mantığı olsun- şaşkınlığında bana hislerime güvenmeyi öğretmişti ve aklım karolar da kendini arındırmasına yardımcı olabilecek bir şekil aranıyordu. Karolardaki mavi, beyaz ve altın renkli sırların kıvrılışlarına bakarak, *azulejo*, yani karo sözcüğünü, sözcüğün anlamı yitip gidene, geriye yalnızca parlak bir yüzeye sabitlenmiş gözler kalıncaya kadar yineledim. Boşluk denen o özgürlüğe kavuştuğumda farkına vardığım şey, olduğum yerde çakılma, nefesimin kesilmesine neden oldu: Dayımın ruhu Hristiyan isyancılar tarafından azat edilmiş olamazdı; geldiğimde kiler kapağını kapalı, yırtık pırtık İran halımızı da yerli yerinde bulmuştum. Ortalığı yakıp yıkan o kalabalık, iki insanı katledip sonra da her şeyi olduğu gibi bırakarak kapıyı arkalarından çekip halıyı da yerine koymuş olamazdı. Onlar olsaydı, ellerini kızıştıran Yahudi kanıyla iyice galeyana gelir, buradan çıkmadan ortada ne var ne yoksa hepsini dümdüz ederlerdi. Kilerimiz enkaza dönmüş olurdu!

Odanın Hristiyan ayaklarıyla çiğnenmemiş olduğu tezini doğrulamak amacıyla etrafa göz gezdirdim. Yazı masaları ve malzeme dolabı ellenmemiş gibiydi. Eşyaların içinde, yalnızca dayımın yazı masasının arkasındaki duvarda duran çarpık aynada açıkça görülebilen bir kan lekesi vardı. Tek bir kahveren-

gi damlacık aynanın üst kenarından gümüş, içbükey yüzeye doğru süzölmüştü.

Katil aynanın çarpıttığı aksine bakarken kanlı eliyle aynanın çerçevesini mi tutmuştu? Kanayan Ayna ile ilgili efsane doğru muydu yoksa?

Yanıt ne olursa olsun, içeri Hıristiyanların girmediği kesindi; kiler kapısının gizli eşiği onları yanıltmış, aramaları sonuçsuz kalmıştı.

Buraya Yahudi bir kasap falan da gelmemiş! diye bir iç onay izledi bu vargımı. Çünkü hiçbir kasap gizli girişimizin varlığından haberdar değildi. Eurico Damas da biliyor olamazdı kilerin girişini. Öyleyse kilere açılan kapak açık unutulmuş olmalıydı. Dayım bu kadar dikkatsiz davranmış olabilir miydi?

Bu sorunun yanıtını onun varlığında ararmışçasına avucumun içini dümdüz edip ustamın göğsüne yerleştirdim. Bedenini henüz terk etmemiş belli belirsiz bir ılıkılık soluk alıp verişimi yavaşlattı. Üzerinde başka izler olup olmadığını araştırdığımda sol omzunda koyu renkli bir çürük buldum, çürüğün etrafında hafif bir şişlik vardı. Beyazlamış teni parmak uçlarıma olduğundan daha kalın, sanki köseleymiş gibi gelse de, canlı bir bedenin o esnekliğinin korkunç izlerini taşıyordu hâlâ.

Ölümünden bu yana yarım saatten fazla geçmemiş olduğunu tahmin edebiliyordum, öğleden sonra saat dörtten hemen önce ölmüş olmalıydı. Pek mücadele etmediği de anlaşılıyordu.

Sağ elini, kutsama ve resim yapma elini avucumun içine alarak çok eski zamanlardan kalan bir parşömene yazılmış bir dilli çözmeye uğraşır gibi elindeki gözenekleri ve çizgileri incelemeye koyuldum. Birden, hayatımda ilk kez, Tanrı'nın varlığının bedenimi terk edişini gerçek anlamda hissettim. Dayımın üzerine çökmüş kan perdesinin yalnızca bir düş olması için dua ettim, beşe kadar, *Tora*'nın kitaplarının sayısınca saydım ve bakışlarımı tekrar ona çevirdim... Nefesim boğazımda bir yumruk gibi düğümlenip kaldı. Ona bakamıyordum; keskin, derinden ve sonu gelmez hıçkırıklara boğuldum.

Ne kadar ağladım bilmiyorum. Böyle duyguların ağırlığı altında zaman yitip gidiyor.

Sessizliğin lutfuna yeniden kavuştuğumda yere oturdum ve ileri geri sallanmaya başladım. Bir keresinde sokakta, aynen böyle sallanan kör ve sağır küçük bir çocuk görmüş olduğumu hatırladım; şimdi neden öyle yaptığını anlayabiliyordum; böylesine uçsuz bucaksız bir dışlanmışlık, böylesine büyük bir yalnızlık karşısında beden kendi deviniminin nimetleriyle kendi kendini rahatlatma yoluna gidiyordu.

Kendi varlığımın ayırına vardığımda, kırılan saksının keskin bir parçasını tutar buldum kendimi. Dayımın göğsünün yanı başına oturdum. Gömleğimi yırtarak çıkarttım ve yüzüne çöreklenmiş o eğri maskenin üzerindeki kanı silmeye başladım. Dudaklarım, büyülü sözler söylüyormuşçasına onun ismini sayıklıyordu.

Mersin çiçeklerinden birinin dibinde dertop edilmiş haldeki kanlı talledi ilişti gözüme. Talledi omuzlarımin üzerine attım. Bir yadigâr gibi. Ama neyin yadigârı, hiç bilmiyordum. Göğsüm açıkta oturuyordum. Titreyerek. Sağ elindeki mürekkep lekelerini gömleğimle tekrar tekrar sildim, topaz yüzüğünü parmağından çıkarttım. Tanrı'nın tacı, ustamın gözlerinin zümrüt yeşili parıltısını içine hapsetmişti; oysa ben o ışık sonsuza dek benim yanımda olsun istiyordum.

Onun için, sonra da kız için bir *kadiş* fısıldadıktan sonra sol elini temizlemek üzere avucuma aldım. Baş parmağının tırnağına bir iplik parçası takılmıştı. İpliği göz hizama kaldırdığımda siyah ipekten olduğunu gördüm. Dilimin ucuna telaffuz etmekte tereddüt ettiğim bir isim gelip dayandı ve sonunda dudaklarımdan fısıltıyla döküldü: Simon Eanes, kumaş tüccarı.

Sevil Engizisyonu'nun ellerinden, ustam tarafından ödenen servet değerinde lacivert taşı karşılığında kurtarılmış olan Simon, bir aile dostumuz ve dayımın batını meclisinin bir üyesiydi. Şimdi elleri gözlerimin önüne geliyordu, annemin Dona Meneses'in artan kumaşlarından onun için ördüğü siyah ipek eldivenler içinde sıkılmış yumrukları. Bu eldivenler nazik ellerinin nasırlanmaması içindi; sağ bacağı gençliğinde kesildiğinden yalnızca sol bacağı vardı ve tahta koltuk değneklerinin yardımıyla zorlukla yürüyordu.

Bulduğum iplik bu eldivenlerden birinden mi çekilmişti?

Batını meclisinin bir üyesi olarak kilerin varlığından haberdar olmaması, kiler kapağının yerini bilmemesi mümkün değildi. Ama yalnızca tek bacağı olan bir adamda bir *şohet* gibi öldürecek kuvvet ve denge olabilir miydi?

İpliği keseme koyduktan sonra ustamın tırnaklarında deri veya saç gibi başka herhangi bir iz kalmış olup olmadığını kontrol ettim. Hiçbir şey yoktu. Sonra da yüzünü inceledim. Dudaklarındaki kılcal damarlar çatlamış, yollarını şaşırmış çizgiler oluşturmuşlardı. Göz kapaklarını kapattım. Onlar da sanki morarmış gibi kopkoyuydu.

Ustamın kanlı talledini omuzlarımda hissetmenin etkisiyle olacak gözlerimi çalışma masalarımıza, dünyevi işlerimizi gördüğümüz yere çevirdim. Dayımın terlikleri ve beyaz cüppesi masaların orada, yerde duruyordu. Oraya gittiğimde terliklerden birinin ters dönmüş olduğunu fark ettim. Öteki eşi ise ondan en az bir metre ötedeydi. Sanki biri, belli bir mesafeden onları oraya öylece fırlatmıştı.

Giysilerinin hepsi kan içindeydi. Dayım onlar üzerindeyken öldürülmüş, sonradan soyulmuş olmalıydı.

Kilerde dolanarak ortalıkta başka giysi olup olmadığını araştırdım, yalnızca bir anlığına, Kanayan Ayna'daki cücemsi yansımamı görmek için duraladım. O anda ne kadar berbat, ne kadar çirkin görüldüğümü size anlatamam: Ekşi yüzlü ve yılan gözlü bir yaratık, Medusa'nın kiler gibi düğüm düğüm saçlar.

Odada kıza ait tek bir şey bulamadım. Ne bir bluz, ne bir eşarp. Ona ait bir çöp bile yoktu.

Utancın acımasızca eşlik ettiği bir olasılığın ağırlığıyla gözlerimi kapadım. Dayım son günlerde epey düşünceliydi. Neden o halde olduğunu da bir türlü tam olarak anlatmamıştı bana. Üzüntüsünün sebebi bu kız olabilir miydi? Ona bunun gizli buluşmalarının sonuncusu olacağını söylemiş bir sevgili. Ya da hamile olan ve "Karını boşa, yoksa bebeğin babasının sen olduğunu dünya aleme söylerim!" diye kestirip atmış bir sevgili.

Dayım onu yukarıda soymuş, kilere indirmiş, giriş kapısını sürgülemiş, onu öldürmüştü sonra da kendi canını almış olabilir

miydi? Peki ama boğazındaki o yarığa ne demeliydi? İnsanın kendi kendini bu şekilde yaralaması mümkün müydü? Sonra dayım göğsünde Tanrı'nın verdiği bir can taşıyan birini öldürebilecek biri miydi?

Peki bıçak neredeydi?! Büyülü bir sözcük fısıldayarak mı ortadan kaldırmıştı onu?

Cesetlerin altında birşeyler olup olmadığına bakarken solugumu tuttum. Ama ölümün gömülmeyi bekleyen soğuk ağırlığından başka bir şey bulamadım.

Bıçağı hiçbir yerde bulamamıştım. Ama malzeme dolabımızın en alt çekmecelerinde duran ceviz kutularımızın kapaklarının çıkartılmış olduğunu fark ettim; altın varaktan ve lacivert taşından oluşan hazinemizin yerinde yellere esiyordu. Katil veya başka bir hırsız daha değersiz malzemelerimizi es geçmiş, doğrudan en değerli mücevherlerimize yönelmişti.

Tabii ki önemli olan katilin ne aldığı değil, hazinemizi nerede bulacağını tam olarak biliyor olmasıydı. Malzeme dolabımızın içini bu kadar iyi bilen insanların sayısı bir elin parmaklarını geçmezdi: Farid, babası Samir ve batıniler.

Katil onlardan biri olmalıydı.

Dayımın batını meclisinde olan dört kişinin ismi, haklarında şimdiden bir hüküm verilmiş gibi yankılanıyordu kulağıma.

Kumaş tüccarı ve tezhip ustası Simon Eanes.

Peder Carlos, papaz, Judah'yı Hristiyanlık eğitimi için emanet ettiğimiz adam. Elden çıkarmaya yanaşmadığı o Solomon İbn Gabirol yazması yüzünden dayımla daha geçen gün tartışmamışlar mıydı?

İki gün önce, cuma sabahı çocukların taşlı saldırısına uğrayan dinibütün Levi, matbaacı Diego Gonçalves.

Bu sabah koşer şarap almak için gittiğim güçlü kuvvetli şarap tüccarı Samson Tijolo.

Samson'un adını içimden geçirirken, dayımın ona göndermiş olduğu notu hayıflanarak hatırladım ve o notu okumadığım için kendi kendime yüksek sesle lanet okudum.

Yüzümü doğu duvarına döndüm ve duvar karolarına bakmaya başladım; ilk kez, hakettiğini bulmasını sağlamak istedi-

ğim adama bahşedilmiş olan kendini gizleme yeteneğinin büyüklüğünün farkına vardım, bizleri bir dostluk maskesinin arkasına sığınarak aldatmış olduğunu anladım. Onu yakalamak istiyorsam, bu kilerde olup biten her şeyi en ince ayrıntısına kadar öğrenmek zorunda olduğumu hissettim.

Bir peygamber devesinin temkinli adımlarıyla yavaşça odanın içinde gezinmeye başladım, parmak uçlarımı *Tora*'nın açık olan bir sayfasının üzerinde gezdiriyormuşçasına, gördüklerimi en ince ayrıntısına kadar aklıma kazımak istiyordum.

Yazı masalarımızdan birinin bir ayağının arkasında üzerinde kan izleri olan bir boncuk duruyordu. Koyu renkliydi, üzerinde yılantaşından ince şeritler vardı. Onu yerden kaldırırken dayımın boynuna bağlanmış bir tespih getirdim gözlerimin önüne. Acaba Peder Carlos'un muydu?

Boncuğu keseme attım.

Kilerin batı duvarında asılı duran iki deri duvar süsünden birinin alt kenarında iki büyük kan lekesi vardı. Deri duvar süsü bu iki lekenin arasında kalan kısımdan dümdüz kesilmişti. Katil önce bıçağının ağzını eliyle ikiye katladığı deri süsün arasına sıkıştırmış, sonra da kuvvetle aşağı doğru çekerek temizlemişti besbelli.

Batı duvarı, seccade ve merdivenler arasında her yönde kanlı sandalet izleri vardı, ama izler yukarıya gitmiyordu. Katil tuzağa düşmüş, dışarı çıkacak bir yol aranmış sonra da öylece ortadan kaybolmuştu.

Ortada o kadar fazla ayak izi vardı ki... Dayımınkiler ve kızınkiler seccade üzerinde kolayca seçilebiliyordu. Anlayabildiğim kadarıyla katil sandalet giymişti, ayakları da dayımınkilerden iki santim daha uzun ve çok daha genişti.

Bu ayak izleri Diego'ya veya Samson'a ait olamaz mıydı? İkinin de ayakları dev gibiydi.

Yoksa birden fazla katil mi vardı? Seccadenin pürüklü yüzeyinde kalan ayak izleri çok belirgin değildi; kapkara arduvaz taşlarının üzerinde ise, katile ya da katillere ait olabilecek ayak izlerini birbirinden ayırt etmem iyice imkânsızdı, hele de ayak büyüklükleri ve şekilleri de birbirini tutuyorsa.

Kumaş tüccarı Simon... Onu kafamda tekrar evirip çevirdim. Eğer duaya gömülmüş bir kabalacıya karşı silah olarak şaşırtmacayı kullanmışsa tek bacaklı bir adam da pekâlâ bir şöhet gibi öldürebilirdi. Ama o, yalnızca sol ayak izini bırakabilirdi ardında. Oysa yerde, dayıma ait olmayan en az iki sağ ayak izi daha açıkça seçilebiliyordu.

Simon işin içindeyse, bir suç ortağı olmalıydı.

Ama biraz fazla acele etmiyor muydum? Bulduğum iplik suçu Simon'un üzerine yıkmak niyetiyle dayımın tırnağına özellikle konmuş olabilirdi ve boncuk da şüphenin sahte ışığını Peder Carlos üzerine düşürmek isteyen kurnaz bir el tarafından rahatlıkla oracığa atılmış olabilirdi. Ayak izleri bile bir şaşırtmaca olabilirdi.

Tekrar dayımın göğsünün üzerine eğildim ve baş parmak tırnağını incelemek için sol elini kaldırdım. Ondan beklenecek şekilde gayet düzgün bir şekilde törpülenmişti tırnak, yalnız bir yerinde kanla kaplı incecik bir yarık vardı ki iplik de oraya takılmıştı. O halde iplik, Simon'u zan altında bırakmak isteyen bir batını tarafından oraya konulmuş olabilirdi pekâlâ.

Dayımın tenini son bir kez daha hissedebilmek ve duasını alabilmek için, tuttuğum eli sonrasını düşünmeden dudaklarına götürdüm. Onu kendime doğru çektim ve yanaklarını, dudaklarını öpmeye başladım.

Kan içinde kalmıştım. Kanla boyanmıştım adeta. Canlanan bir resim gibi...

Gözlerimi kapadığımda içimde duyduğum açıklanamaz hissin buz gibi rüzgârıyla ayağa kalktım. Alnımda boncuk boncuk ter birikti. Vücudumda ne kadar tüy varsa, sanki hepsi diken diken olmuştu. Göğsümde biriken bir çığlık içimde bir kapı araladı ve bir hayal gelip dayattı kendini:

Etrafımı kayalık tepelerden oluşan bir çöl manzarası sarmıştı. Hava sıcak ve kupkuruydu. Batan güneş, vadilere ve bayırlara şekilsiz gölgeler düşürüyor, önümde açılan sahneye *Tora'nın* yalın berraklığını bahşediyordu. Uzaktan, doğu ufkundan beyaz bir ışık yükseliyor, bana doğru yaklaşıyordu. Havadaki yükselişini sürdürürken, sanki birşeyler anlatmak isterce-

sine ışıldıyordu ve bana öyle geldi ki ışık bu yolculuğu her neyse kesinlikle bir mesaj iletmek için yapıyordu. Dua etme pozisyonuna geçtiğimde etrafımı muazzam bir hışırtı sesi sardı bu kez. Sanki göze görünmez bir yaratık ya da havanın kendisi soluk alıyor gibiydi. Beyaz ışıktan birden bir çift kanat peyda oldu ve ışık, kocaman, parıl parıl parlayan bir Mısır turnasının şekline büründü. Beyaz tüylerinin rengi düpedüz aydan damıtılmış gibiydi. Kuş, siyah ayaklarını gövdesinin önünde toplayarak alçaldı ve tam önüme indi, dengesini bulmak için bir metre kadar daha ilerledi, kanatlarını kapadı ve sonra tüylerini kabartmak için tırpana benzeyen gagasını göğsüne daldırdı. Bir adam boyundaydı. Gözlerimin önünde bütün görkemiyile durup dururken kocaman gümüş gözlerinde sıvı halde cıva varmış gibi geldi bana - Musa'nın ruhani çekimini hissetmemin nedeni de bu olmalıydı. Gagasını açıp kapatarak dayımın sesiyle konuşmaya başladı. "Arkanı dön!" Dediyini yaptığımda bir suyun yanı başında olduğumu fark ettim, belki bir mil genişliğinde bir su kütlesiydi bu ve önceden duyduğum o tuhaf soluk alma sesi dalgaların kıyıya çarpıp uzaklaşma sesinden başka bir şey değildi. Karşı kıyıda on binlerce insan karınca sürüleri gibi koloniler oluşturmuş, uzak tepelerin bayırlarına tırmanıyorlardı. "Bana dön," dedi Mısır turnası. Bir kez daha dediyini yaptım. "Şüphelerinde haklısın, bu yıl Çıkış'a geç kaldın ve seni burada bıraktılar. Şimdi karşı kıyıya geçmenin tek yolu kaldı, o da uçmak. Musa'nın geri dönmesini bekleyecek vaktin yok." Ona, "Ama kanatlarım yok ki," diye karşılık verdiğimde, "Bir kabalacının uçmak için kanatlara ihtiyacı yoktur, yalnızca irade göstermesi yeter," dedi Mısır turnası. "İrade" anlamına gelen *vontade* sözcüğünü özellikle ilk harfini fazla vurgulamadan söylemişti; böylelikle "iyilik" anlamına gelen *bontade* sözcüğünü de ima ediyordu. "Şimdi güneye dön yüzünü," dedi Mısır turnası bu kez. Dediyini yaptığımda manzara zaman içinde donup kaldı. Bir parşömen kokusu dört bir yanıma sarmıştı ve deminki denizin, tepelerin, hatta Mısır turnasının kendisinin resimli bir *Hagada*'nın bir sayfasını süsleyen figürler olduğunu gördüm. Mısır sahilinde, Çıkış'ı betim-

leyen koca bir resmin üzerinde duruyordum. Firavun'la birlikte geride bırakılmıştım.

Sokaktan gelen sesler şimdiki zamana dönmemi sağladı. *Ta-bii ki, diye düşündüm, iki gün önce tövbe-kârları seyrederken hissettiklerim bu hayalin habercisiydi. Tanrı cuma gününden beri bana ulaşmaya, bunları bana göstermeye çalışıyordu. Tam iyice açmam gereken bir zamanda nasıl da tıkamıştım kulaklarımı!*

Sorun şuydu: Ailemi Kutsal Topraklar'a güvenle götürecektir irade ve iyilik bende var mıydı?

Birden bedensel bir korkunun verdiği içgüdüyle bıçağımın o mutlak koruyuculuğunu aradım, onu kesemden çıkartarak kavradım. Judah ve Cinfa... Annem, Esther... Bu isimleri düşündükçe yumruğumu daha da sıktım. Onları bulma isteğim beni içimden fışkırırcasına gelen bir güçle doldurdu, öyle bir güçtü ki bu aldığım her soluk ciğerlerimde sıçrar gibiydi.

Merdivenleri rüzgâr gibi çıkarken kesemden dayımın sahibine götürmemi istediği Mezmurlar Kitabı'nı çıkardım; önemi ne olursa olsun o anda bu fazladan yük beni ölesiye rahatsız ediyordu. Ama birden aklıma gelen bir fikirle duvara yapışıp kaldım: *Dayımın asilzadeye yazmış olduğu mektup bu kitabın içindeydi! İçinde yazan her neyse kafamın karışıklığını biraz olsun gideremez miydi?*

Mektup kapakla yazmanın ilk sayfası arasına sıkıştırılmıştı. Kiler merdivenlerinde durarak, içimi kaplayan bir endişeyle balmumundan mührü yırtıp açtım:

Muhterem Dom Miguel,

Şu anda karşında Mezmurlar Kitabı'nı ve yeğenim Berekiyalı'yı görüyorsun. Sana soruyorum şimdi: Aralarında büyük bir fark olduğunu söyleyebilir misin? Her ikisi de aynı güzellikte değil mi? Her ikisi de hatırlanmaya değer dünyaları barındırmıyorlar mı içlerinde?

En ufak bir kuşkun varsa yeğenimin gözlerinin içine bak. Bu denli iyi ve zeki bir bakışı ölüme mahkûm eder miydin?

Sana, Tanrı'nın suretinden yaratılmış, ayakları olmayan, yalnızca sayfaları olan bazı yaratıklar olduğunu söylemişim ya,

işte o zaman seni korkutmamak için lafı kısa kesmiş, bu satırlardaki soruları sormamıştım. Ama içinde bulunduğum çaresizlik kalemimi böylesine zorlarken, bu soruların içimde kalmasına izin veremem.

Bir kitabın nefes almadığından emin olabilir misin? Ya da çoğalmadığından? Belki her şeyin görünmez bir tül altında olduğu bu alçak dünyamızda olmasa bile, ya öteki dünyalarda?

Meleklerin Tanrı tarafından kendilerine şekil bahşedilmiş kitaplar olmadığından emin olabilir misin?

Tora'nın kendisi Tanrı'nın bedeni değil midir?

Sana söyleyeceğim tek bir isimdir: Metatron.

Bu ismi kendi kendine tekrar et. Cesaretin varsa yüz altmış dokuz kere söyle.

Melek Metatron yaptığın iyilikleri mi yazacak, yoksa bakışlarını isminden kaçırmakla mı yetinecek, buna sen karar vereceksin.

Bir adada mahsur kalmış bir kazazedesin sen. Sana bir sandaldan halat uzatıyorum. Belki bu halat senin istediğin halat değil, belki ben de umutla beklediğin o kurtarıcı değilim. Peki sen ne yapacaksın? Ben demir alıp seni orada bırakıncaya kadar kaderine yanıp, hayalkırıklığını mı haykıracaksın? Yoksa bu hayatta hiçbirimizin istediğimizi tam olarak elde edemediğini anlayacak mısın sonunda? Tanrı'nın sana verdiğiyle yetinmeyecek misin? Pesah'ta sandalya Kızıl Deniz'i geçen bir Yahudinin uzatacağı bir halatın burun kıvrılacak bir şey olduğunu söylemeyeceksin herhalde!

Yolculuk etmek hoşuna bile gidebilir, kim bilir.

Kafanda herhangi bir şüphe varsa, her zaman seninle olan o akde bak. Kararın ne olursa olsun Tanrı seni kutsasın.

Abraham Zarco

Haşiye: Oldu olacak Hristiyan hekimlerin karıma, biricik Estherime bekaretini geri vereceklerini de söyle bari bundan sonra!

Mektubu okumayı bitirdiğimde kafamda bir şimşek çakar gibi oldu; ünlü Hristiyan asilzade Miguel Ribeiro da gizli Yahudi olmalıydı! Yoksa dayım her zaman seninle olan o akit derken, sünnet edilmiş erkeklik organından başka neyi kastedi-

yor olabilir ki? Dayımın Dom Miguel'den yerine getirilmesi güç bir istekte bulunmuş olduğu apaçıktı; bu her ne idiye Dom Miguel tarafından geri çevrilmişti. Aksi takdirde ustam Israiloğullarının iyiliklerini kaydeden *Talmud* meleş *Metatron*'a gönderme yapmazdı.

Asilzadeyi *Metatron*'un adını yüz altmış dokuz kere tekrar etmesi için kışkırtmasına gelince, bu dayımın her zaman baş vurduğu bir yöntemdi. "Hatırlamak," anlamına gelen *zakhar* fiili Eski Ahit'te çeşitli çekimlerde tam yüz altmış dokuz kere geçiyordu. Ustam ne zaman felsefe alanında fazla deneyimi olmayan birinden *Tora*'daki zor bir metni anlamasını istese, ona bu metinle ilgili kutsal bir cümle vererek bunu birçok kez tekrar etmesini isterdi. Sonunda kabala kanallarının yardımıyla metnin anlamı öznenin aklında yavaş yavaş şekilleniyordu nasılsa.

Dayımın Dom Miguel'den istediğı şeyin kitaplarla ilgili olduğu açıktı. Gün ışığına çıkarılan bazı yazmaları satın alabilmek için ondan daha fazla maddi yardım talebinde mi bulunuyordu? Batını meclisindekilerin gözlerini döndürecek denli özel ve değerli bir kitap mı bulmuştu acaba? Bu mektupla batıniler arasındaki bağlantı bu muydu?

Merdivenleri çıkmaya devam ederken ilk kez gerçeğe uzanan bir yola adım atmış olduğumu hissettim. Bu işin içinde batını meclisinden birileri olduğu kesindi. Belki meclisin dışından biriyle işbirliği yapmıştı. Dayımı, bulduğu paha biçilmez bir yazma yüzünden öldürmüşlerdi; bu yazma öyle bir değere, öyle büyük bir büyüğe güce sahipti ki dayımın arkadaşlarından birinin altın kalbini buza döndürmeye gücü yetmişti.

Merdivenlerin başına geldiğimde dayıma ve kıza bir kez daha baktım. İkisi de seccadenin üzerinde yatıyordu. Birbirlerine doğru uzanmışlardı sanki... Gerçekten de sevgili olabilecekleri düşüncesi kafamdan tamamen uçup gitti ve beni dayımdan ayıran ölüm uçuşumu, aklımı kurcalayan kuşkuyla korkunç bir derinlik kazandı. Onu gerçekten tanımış mıydım, yoksa yalnızca maskesini mi görmüştüm?

Birden Kilise Sokakı'nın aşağısından bir kadın cıglığı geldi.

Aşağıda yatan ölü bedenlere, uyuyan çocuklarla vedalaşır gibi, fısıldayarak elveda dedim.

Mutfaktan annemin odasının hemen dışarısındaki bir kalabalığın birbirine karışan seslerini duyabiliyordum. Avlumuzdan gelen temkinli ayak sesleri. Dışarıya bakınca yalınayak, tarak yüzü görmemiş kahverengi saçları keçeleşmiş yabani bir oğlan gördüm. Ağacımızdan limon koparıyordu. Ona doğru bir adım attım ve tehditkâr bir tonda fısıldadım: “Buradan hemen çık!”

Soluğu kesildi, fırlayıp arkasını döndü ve kapıdan koşa koşa çıktı.

Tam duvarın üzerinden ona bakmaya başlamıştım ki hemen eğildim; Kilise Sokağı’ndan nehre inen yolu çapaçul elbiseler içinde, ellerinde tırpanlar, çapalar, kazmalar ve kılıçlar olan belki yüz belki daha fazla köylü doldurmuştu. Kalp atışlarımla kuvveti başımı döndürüyordu. Sersemliğim geçsin diye bir dakika kadar oturdum, sonra çekiç ve çivi almak için odunluğa koştum.

Çaresizliğin verdiği bir hızla kiler kapağını çivilerle tahta çerçevesine çaktım ve yırtık pırtık halıyı yerine çektim; bütün bunları yaparken aklımda tek bir düşünce vardı: *Cesetlere kimse elini sürmemeliydi*. Odama gittim, üzerimi değiştirdim; dolaşım yağmalanmış olsa da dibine fırlatılıp atılmış yırtık pırtık bir gömlek ve bir pantolon bulmayı başardım. Dayımın kanıyla ağırlaşmış eski elbiselerimi evin dışındaki kireç kokan çukura attım.

Evden çıkmadan Faridler’in evine uğradım. Sağır olduğundan saklandığı yerden çıkması için bağırarak boşunaydı. Fısıldayarak babası Samir’e seslendim. Ama evden çıt çıkmıyordu. Mutfak ve yatak odalarını kolaçan ettim. Ev baştan aşağı yağmalanmış, Farid’le babasının dokuma tezgâhı paramparça edilmişti. Ama ikisinden de hiçbir iz yoktu. Kaçmış olmalıydılar. Emin olmak için ayağımı yere önce üç kere, sonra dört kere daha vurdum. Mısırlıların sihirli pi sayısını kodluyordum, bu Farid’le acil durumlarda başvurduğumuz bir haberleşme yöntemi idi. Burada olsaydı pi sayısını ayak tabanlarında hissedirdi.

Ama cevap gelmedi.

Avluya döndüğümde kedimiz Roseta, annemin alameti fari-ka niyetine boynuna astığı iki vişneyi deli gibi iki yana sallayarak bana doğru koştu. Sırtını keyifle kabartarak gri tüylerini bacağıma sürttü ve mırıldamaya başladı. Ayağımla yavaşça iteleyerek onu kovdum ve sokak kapımıza yürüdüm. Rua de Sao Pedro'ya adımımı attığımda gökyüzünün Lizbon'un merkezine denk gelen batı kısmının duman bulutlarıyla kaplı olduğunu gördüm. Ailem aklıma geldi ve bıçağımlı kavradım. Ama yine de bir adım daha atmayı başaramadım; bunun yerine arkama, St. Peter kilisesinin granit kemerli girişinin hemen ilerisindeki iki katlı eve uzanan boş meydana bakakaldım. Peder Carlos'un dairesi üst kattaydı. Evin kepenkleri sıkı sıkı kapatılmıştı. Batını meclisinden olduğuna göre dayımın cinayetiyle bir ilgisi var mıydı acaba? Yoksa ailem onunla birlikte mi saklanıyordu?

Dairesine giden merdivenleri üçer üçer çıktım ve kapısını kilitletim buldum. Ona seslendim. "Aç kapıyı!" diye bağırdım. "Benimle güvende olursun. Judah senle mi, yeter ki onu söyle bana. Cevap ver lanet olası!" Ama kapı duvar gibiydi. Sırf cinayetle ilgisi olmadığına kendimi inandırabilmek uğruna birinin ölmüş olmasını dileme günahını iliklerimde hissettim o an.

Yeniden dışarıya çıktığımda insanı ürkütecek denli boş meydana nehrin aşağısından gelen bağırırları dinlerken ayaklarım beni, Lizbon'un merkezinden yükselen o duman bulutuna götürmeye başladı. Kabuklu bir hayvan gibi ağır ağır yürüdüm, uzun gölgem adımlarım lekeliymişçesine ben yürüdükçe arkamdan çekiliyordu.

Katedralin güney duvarından geçtiğim sırada bir grup kadın birilerinin saldırısından kaçır gibi yanımdan koşarak geçti, ama hiçbirini beni durdurmaya ya da uyarmaya kalkışmadı. Bu kadınlar Firavun'dan kaçır kırılancılar mıydı? İnsanların yüzlerine bakmıyordum; piskoposlar ne derse desin ölümden kaçır bir Yahudinin sesiyle ölümden kaçır bir Hristiyanın sesi arasında hiçbir fark yoktu.

Magdalena Kilisesi'nin önünde ellerinde çapalar ve kazmalar olan bir grup gencin beklediğini görür görmez sola saptım

ve nehre doğru ilerlemeye başladım. Kendimi Misericordia Kilisesi'nin oradaki Nova d'El Rei sokağında buldum. Kumaş tüccarı Simon'un dükkânı yalnızca elli adım batıdaydı. Oraya doğru aceleyle yürürken yolun karşısındaki bir kapı aralığında konuşan tüccar kılıklı dört adam gözlerini üzerime dikti; bir süre peşimden baktılar, ama nedense harekete geçmediler. Daha ileride bir alay sokak çocuğu hasırdan bir sepeti meşin bir topla oynar gibi çalımlıyordu.

Sokaktaki her bir kepengi kapalı, balkonları bomboş görmemin, ortalıkta tek bir araba bile olmayışının yarattığı o etkiyi nasıl anlatmalı? *İşte içten içe istila edilmiş bir şehrin görüntüsü*, diye geçirdim içimden. *Geleceği olmayan bir şehrin*. Kendimi bir hayalet gibi hissettim, sanki Simon'un kapısını var gücümle yumruklasam yine ses seda çıkmayacaktı. Tabii ki çıktı. Yükarıdaki kepenkler açıldı. Geniş kenarlı mavi bir şapka giymiş sakallı bir adam çıktı pencereye. Bu Simon'un ev sahibi ve aynı zamanda bir Eski Hıristiyan olan Efendi Joao'ydu. "Kes şu gürültüyü!" diye bağırdı.

"Beni çıkarabildiniz mi..? Efendi Abraham Zarco'nun yeğeniyim. Simon Eanes'e bakmaya gelmiştim. Onu bulmam lazım. Orada mı acaba?"

"İki saat geç kaldın. Dominikenler onu almaya geldiler. Karnını deştiler ve şuraya sürüklediler..." Şuraya derken eliyle, Rossio Meydanı'nın üzerinden kıvrıla büküle yükselen dumanı işaret etti. "Şimdi git buradan. Aklın varsa sen de saklanırsın!"

"Yani öldü mü?"

"Kör müsün nesin seni gerizekâlı! Şu dumanı görüyor musun sen? Al sana Simon. Dominikenler bana da bulaşmadan düş yakamdan seni Marrano piçi!" Kepenkler gürültüyle kapandı.

Oradan uzaklaşırken geriye kalan üç batınının isimleri beni Tevrat'tan alınma bir ıssızlığa çağırır gibi içimde yankılandı: Şarap tüccarı Samson, matbaacı Diego ve Peder Carlos.

Şimdi Samson'u bulmalıydım; mahallemizden eski bir ahbabımız olan karısı Rana benden gerçeği saklayamazdı nasılsa.

Eğer Samson eve elleri dayımın kanına bulanmış halde geldiyse, hiç yolu yok gözleri gerçeği ele verirdi.

Rossio Meydanı, bağırıp çağıran akın akın insanla kurtlanmış iltihaplı bir yara gibi açıldı önümde. İnsanlar devrilmiş arabaların etrafına üşüşüyor, Azizler Hastanesi'nin büyük sırakemerlerinin arasından ilerliyor, balkonlardan ve camlardan gülererek sarkıyorlardı. Martılar çığlık çığlığa meydanın tepesinde dönüyordu. Paçavralara bürünmüş adamın teki ayaklarındaki kabuk bağlamış yaralardan iltihap aktığı halde dans ediyordu. "Tarantula sokmuş ayaklarını!" diye bağırırdı kösele tenli bir yaşlı kadın bana. "Ama bu bile onu durdurmaya yetmiyor!" Güldü, sonra bir kocakarı öksürüğüne tutularak tıkanı.

Dominiken Kilisesi'nin önünde, kalabalığın başları üzerinden kara duman bulutları yükseliyordu.

Beni biraz daha ilerlemeye iten, korkunun karşı konulmaz ateşiydi. O noktada geri dönmek Tanrı'nın kendisine sırt çevirmek gibi olacaktı sanki. Ya da tam saldıracağı anda şeytandan kaçmak gibi. Bu irade yalnızca azizlerde vardır.

Birden o hengâme içinde, sarraf Solomon Efendi'yi gördüm nasılsa. Kasları demircilerinki gibi parlayan dev irisi bir herif ellerini arkasına kenetlemişti. Saçlarına, boynuna dışkı bulaşmıştı. Yuvalarından fırlamış gözleri bana kaçmam için yalvarıyordu. Sesini hayal edebiliyordum: "Durma, durma Berekiah, çok geç olmadan kaç!"

Öne doğru iteklendi ve kalabalık bir anda onu yutuverdi.

Peşinden kalabalığa daldım ve hortum gibi, bir anda her şeyi içine çeken insan seline kapılarak ortalara doğru sürüklendim. Bu insan sürüsünün orta yerinde yakınlarımı da tutsak edilmiş bulma korkusu benliğimi sardı. Yine de cinsel arzuya benzer karşı konulmaz bir ateş bana güç verdi. Bir rüyanın kollarından düşer gibi duraksızca sürüklendim öne doğru ve nihayet bir boşluğa geldim. Yığınla odunun beslediği bir ateş. Alevlerle çatırdayan odunlar. Kilisenin çatısına doğru uzanan portakal rengi ve yeşil asma bıyıkları. Çan kulesinde guatrı şişmiş bir Dominiken rahip, bir kılıcın ucundaki kesik bir başı

güruha doğrultmuş, onları nefret dolu bir sesle galeyana getiriyordu: “Kafirleri öldürün! Yahudi iblisleri öldürün! Öldürün ki Tanrı’nın adaleti yerine gelsin! Onlara Hıristiyan çocuklarına karşı işledikleri günahları ödetin! Onları...”

Kendisine adak gibi sunulan ölü Yahudi bedenler yığının-
dan beslenen ateş korkunç bir sıcaklık yayıyordu. Uyuşmuşça-
sına, hiçbir şey düşünmeden bu gördüklerime boş boş bak-
tım bir süre; ta ki alevden bir pencereden bana bakıyormuş gi-
bi görünen çevirmen ve tefeci Necim Farol’u tanıyınca ya-
dar. Başı kömürleşmiş, gözlerinin bir tek akı kalmıştı geriye.
Kendimi tehlikeye atmamak için bakışlarımı yere kaçırdım,
ama bu sefer de ayaklarımın dibinde urgancı Moses Almal’ın
başını gördüm. Kaidesi koyu kırmızı kandan bir Vaftizci Yahya
büstü gibi duruyordu yerde. Ateşin etrafı, cesetlerden beslen-
nen kan gölleriyle sarılmıştı çepeçevre.

Insan böyle bir sahne karşısında zaman kavramını yitirdi-
ğinden olsa gerek, tam bilemiyorum, belki saniyeler, belki da-
kikalar sonra sakallı adamın teki Almal’ın kafasını yerden alıp
koşa koşa oradan uzaklaştı.

Adamın güruhun arasından delice firar etmesini izlerken bir
maden işçisi gibi terleyen üstü çıplak bir adam yere boylu bo-
yunca yatmış yaşlı bir kadının vücudunu baltayla doğramaya
başladı. Önce sol el, sonra sağ el kesildi. Sağ elde bir yüzük
vardı: Senhora Rosamonte’nin akuamarin yüzüğüydü bu; bana
durmadan limon hediye eden yaşlı komşumuzun. Eli baltalı
adam öldürmenin zevkine kendini o kadar kaptırmıştı ki bu
mücevheri fark etmedi bile. Gülüyor ve bağırıyordu: “Bu Ya-
hudilerin külleri tarlalarımıza o biçim gübre olacak ha!” Sen-
hora’nın ellerini kalabalığa fırlattı. Kalabalıktan bir tezahürat
yükseldi ve ben de onlarla birlikte sürüklendim. Yüzüklü el
şimdi soluk benizli, sivilceli kuzeyli bir denizcinin kafasınday-
dı, midesinden geliyormuş gibi boğuk bir sesle kendi dilinde
bir sarhoş türküsü tutturmış dans ediyordu. Yüzümü ona çe-
virdiğimde dansını kesti. Cebimde ne kadar bozukluk varsa
ayaklarının dibine döktüm ve alması için işaret ettim. Başını
salladı, yine o tuhaf dilinde birşeyler homurdandı ve kesik eli

dosdoğru havaya, martılara fırlattı. El etrafa kanlar sıçratarak yere düştü. Onu düştüğü yerden kaptım ve keseme attım. Dominiken Kilisesi'nin granit merdivenlerinden yükselen birtakım kıyamet tellâli nidalar duyarak döndüm: "Kafirleri öldürün! Hemen şimdi öldürün!" Sesin sahibi tıknaz, baykuş göz-lü, kapkara bir cüppeye sarınmış bir rahipti. Kanlı bir haçı bir zafer işareti gibi güruha doğru tutuyordu. Sarraf Solomon oradaydı, kilise merdivenlerinin dibindeki kaldırım taşlarının üzerinde sırtüstü yatıyordu. Yaralı bir köpek gibi kan döküyordu. Ona doğru bir adım attığımda ismimi söyledi, tek bir kere, ama kuşkuya yer bırakmayacak bir şekilde. Beyaz elbise-si koyu kırmızı kan lekeleriyle dolmuştu. Kana ve tere batmış iki adam bir yandan homurdanarak haç şeklinde çatılmış, çivilerle takviye edilmiş tahta parçalarıyla durmaksızın vuruyordu ona. Altın tozunu elleriyle tanrısâl fısıltılara dönüştüren Solomon. Onun için yaptığım Esther Kitabı'nı gördüğünde beni dudaklarımdan öpüp ağlayan Solomon. Ah Solomon...

İnsan öldürmek deyip geçmemeli, epey zahmetli bir işti. Her bir darbeye, gökyüzüne yükselen bir fıskiyeyi andıran oluk gibi kan fışkıırıyordu sarraftan. Etleri paramparça olmuş delik deşik ellerini iki yana açmış onları durdurmak için çırpınıyordu. Yakarışlar. Kral Manuel'e İbranice yakarışlar. Şimdi İbrahim'e, Musa Peygamber'e. Tanrı'ya. "Yeter! Tanrım! Sen bitir bu işkenceyi!" Ağzından çağıldarcasına gelen kan, nefesi-ni kesti.

"Ölmeden bir de tıraş edelim şu Yahudiyi!" diye bağır-dı adamlardan biri. Odun yığının-dan ucu yanan bir dal alıp Solomon'un gri sakalına dayadı ve onu tutuşturdu. İşkence edilen sarrafın gözleri acıdan büyümüş, birinin çıkıp yardım etmesi için dünyaya delice bakıyordu.

Etrafımı saran bu sapkınlık seli benim de mi aklı-mı çelmişti neydi? Böyle bir acıyı başka bir insanoğlundan çekip kendi üzerimize alamayışımız Tanrı'nın bir eksikliği olmalı, diye geçirdim içimden.

Alnına kırmızı bir haç boyanmış, elinde paslı bir balta tutan hantal bir dev birden öne atılarak feryat figân merhamet ve

yağmur dilendi Tanrı'dan. Sonra baltayı başının üzerinde şöyle bir savurarak Solomon'a fırlattı. Baltanın keskin tarafının Solomon'un boynunu paramparça etmesiyle fışkıran kanlar ayaklarının dibine kadar sıçradı ve sarrafın perişan bedeni, nihayet oyuncak bir bebek gibi cansız yere yığıldı. Şarap yeni açılmış bir fıçıdan nasıl akarsa, kanlar da öyle fışkırıyordu boğazından.

Kendime geldiğimde Hristiyanlar bana bakıyorlardı; tam bir ahmaklıktı ama, korkumdan ister istemez İbranice dualar mırıldanmaya başlamıştım kendi kendime!

Birden bir el beni yakaladı ve kuvvetle geriye çekti. Olduğum yerde sertçe sarstı. Tanıdık bir yüzdü. David Moses mi? Üzerimize çullanan etten duvarın arasından kabuslardaki gibi uçarcasına koştuk. Kıvıl kıvıl insan selinin arasından köşeler döndük. Taştan merdivenler çıktık. Gölgeyi ara sokaklardan geçtik. Bir eve attık kendimizi. Kapanan bir kapının ardındaki karanlığın huzuruna.

Bir el ağzımı kapattı. Sahibinin soluğunu yanağımın dibinde hissediyordum. Tanıdığım bir ses adımı fısıldıyordu. "Ses çıkartma Beri," dedi.

David Moses'ti bu, eski hazanımız.

"Efendi David, sarraf Solomon'u gördün mü?" diye sordum.

"O kadar çok insan gördüm ki," diye cevap verdi.

"Ama Solomon. Ona ne yap..."

Kapının dışından gelen bağırtilar. "Nehrin aşağısına! Elinizi çabuk tutun! Arabayı getirin!"

Efendi David eliyle ağzımı kapattı. Yere çömeldik. Aynı anda soluğumuzu tuttuk, aynı anda bıraktık.

"Bizimkileri gördün mü? Annemi, Judah'yı..."

"Hayır. Ama her yerde olabilirler."

"Geri dönmem lazım... belki eve gidebilmişlerdir. Onları bulmam lazım ve..."

Yakama yapıştı. "Beni iyi dinle, onları bulmanın tek yolu hayatta kalman. Kaçman gerek."

"Peki nasıl başladı bütün bunlar?! Bu olanlar kimin başının..."

"Dominiken Kilisesi'nde. İçindeki deliğe ayna konmuş bir haç ve arkadan rahipler tarafından tutulan bir mum. Herkese

ışığın İsa'nın gönderdiği bir işaret, bir mucize olduğunu söylüyorlar. Bir saat kadar önce, bir Yeni Hristiyan, şu terzi Jacob Chaveirol..."

"Onu tanıyorum. Oğlu Menni'yle aynı sınıftaydım. Tora konusunda tam bir dahidir. Mucizevi bir adam. Dükkanı da..."

"Gerizekâlinin teki! İsa bize ışık göndereceğine yağmur gönderse daha makbule geçerdi dedi!"

"Eee...?"

"Ölesiye dövüldü. Karnını deştiler ve bağırsaklarını çıkardılar... İki papaz, cemaati Yahudileri öldürmeye çağırdı. Kardeşi Isaac'i de öldürdüler, öldürmekle kalsalar iyiydi, parçalarına ayırdılar. Çan kulesindeki kafayı gördün mü? Onun kafası. Kuzeyli denizciler o gördüğün yığındaki odunlar için aralarında para topladılar. Sonra... sonra da... " David'in sesi titredi.

"Peki ya Kral? Neden bizi savunmaya gelmiyor? Bize yirmi yıl tanıdı..."

"Kral Manuel mi?!" diye iç çekti Efendi David. "Ödleşin teki olabilir, ama aptal değildir. Yardımımıza birlikler göndermesi halinde o güruhun kendi kellesini isteyeceğini çok iyi biliyor. İnsanlar en az Yahudiler kadar nefret ediyor ondan. İsyanın biraz yatışmasını bekleyecek ve sonra tekrar şehrin iplerini eline alacak."

Sessizlik içinde birbirimize sokulduk. Dayımdan söz etmeye dilim varmamıştı; o gördüklerim bana hiçbir zaman geri dönmeyeceğini anlamama yetmişti. Ve cinayetle ilgili daha fazla bilgi edinmeden de hiçbir Yeni Hristiyan'a güvenemezdim. "Peder Carlos'tan veya matbaacı Diego'dan haberin var mı?" diye sordum ona. David olumsuz anlamda başını sallayınca ekledim: "Peki ya şarapçı Samson'dan?"

"Hiçbir fikrim yok," diye cevap verdi.

Gözlerim karanlığa alışıyordu; sarmal bir merdiven boşluğundaydık. Yukarıımızdan, önü mazgallı ince bir kapaktan içeriye donuk bir ışık süzülüyordu. Birden tepemizde, merdivenlerin ortasından bize bakan bir yüz seçtim. Yüzün sahibine doğru atıldım. Bir bacağıny yakaladım. Dilinin ucundaki çılgınlığı elimi ağzına tıkararak bastırdım. Bir kızdı bu. Kurtulmak

için çırpındı, ama içimde biriktirdiğim korkunun kuvvetiyle tutuyordum onu. “Kes artık! Sana bir şey yapacak değilim!” dedim.

Bir an daha bana karşı koymaya çalıştı, sonra korkusundan sıyrıldı. Nefesinin ılıkliğini avucumda hissettim.

“Lanet olası!” diye yarı fısıldayarak yarı bağırarak parladı hazan.

“Zaten burada kalamayız,” dedim. “Rossio’ya çok yakınız. Sen şimdi git, seninle St. Anne Kapısı’nın dışında buluşalım. Manastırı geçince karşına çıkacak bir sonraki tepede, bir başına duran kocaman bir meşe ağacı göreceksin. Beni orada bekle. Sen buradan uzaklaşıncaya kadar bağırmasını sağlayacağım.” Arkadaşımı şimdi iyice görebiliyordum. *Talledini* yırtık pırtık mantosunun içine sokuşturmuştu. “Allah aşkına sen de şu *talledinden* kurtul.”

“Sen ne yapacaksın peki?” diye sordu.

“Hayatımı bir kere kurtardın. Gerisini ben hallederim. Artık rüyadan uyandığıma göre, ben de kaçacağım. Sen dediğimi yap da şu *talledinden* kurtulmaya bak.”

“Kurtulamam,” dedi. Onu tekrar mantosunun içine sakladı.

“Ne sanıyorsun sen, terzi Jacob’un deli filan olduğunu mu? Seninle St. Anne’in dışında görüşürüz tamam mı. Git şimdi!”

Efendi David bir şey söylemek istercesine duraladı, sonra kolumu sıktı ve kapıdan fırlayıp gitti.

Gücün ve korkunun bileşiminden doğan o duygu başka hiçbir şeye benzemiyor; kızı kollarımın arasında öylece tutarken bedenimin gümüşten, ayna gibi ve ele avuca sığmaz olduğunu hissediyordum. “Bir dakika sonra seni bırakacağım,” dedim.

Ilık nefesini vücudumda hissedebiliyordum. Elimin baskısını gevşettiğimde doğruldu ve parmaklarımı tekrar ağzına bastırdı. Dili, bir şehvet duası gibi avucumun içinde oynatıyor, başparmağımın ve işaret parmağımın en duyarlı yerlerini yokluyordu. Parmak uçlarıyla erkeklik organıma uzandı. Merakla beni bir kere yokladı. Birbirine karışan soluklarımız, iki kişilik bir dansa girişmiş dillerimizin ritmini belirliyordu. İki günahkâr deliydik biz, dışarıdaki isyana hiçbir şey yokmuşçasına

kulak tıkaş bir merdiven boşluğunda kendimizden geçiyor-duk. Elimi tuttu. "Yukarı," diye fısıldadı.

Bedenin akıldan ayrı, kendine mahsus bir yaşantısı mı var acaba? Dayımı öyle gördükten sonra beni baştan çıkarmasına nasıl izin verebilmişim? Yoksa sevişmenin kabul etmek iste-medığımız bir sağaltıcılığı mı var?

Çekilmiş perdelerin kararttığı loş bir odaya girdim peşi sıra. Kapının kilidi bir rüyada insanın arkasından kapanan bir sür-gü gibi yerine oturdu. Pencereden gelen ışık huzmeleri beni ondan uzaklaştırdı. Olduğum yerden Rossio Meydanı'na elli adım mesafede, Mağribi Mahallesi'nin hemen içindeki bir ara sokakta olduğumuzu görebiliyordum. Dışarıdan gelen bağırtı-lar kat kat kumaşın altında boğulmuşçasına uzaktı. Kalbim bir an durur gibi oldu. Efendi Solomon'un yüzü gözlerimin önün-de yanıyordu. Yalnız gözleri... gözleri onun gözleri değildi, Abraham Dayı'nın zümrüt yeşili gözleriydi. Bu gözler ifadesiz ve soğuktu, arkamda bir yere bakıyordu. Bu kadar ölüm, bu kadar kan. Kızın eli kalçalarımı okşuyordu. Ağzını bulmak için arkamı döndüm, ama çömeldi ve ıslak bir ılıklıkla arzu-mun merkezini okşamaya başladı, çılgın bir arzunun girdabı-na kapılmış gibiydi, beni şekli şemali olmayan, yalnızca ihti-yaçtan ibaret bir gölgenin içine alıp saklıyordu; onu kendime bastırdıkça, saçlarını ürperen göğsüme savurdukça, kulakları-nın taç yapraklarını yaladıkça çaresizce inliyordu. Düpedüz karanlığın sınırlarını kavrıyormuşçasına omuzlarını kavradım ve göğüslerinin en duyarlı yerlerini okşadım; kız ağlar gibi so-luk alıp vermeye devam etti, bense dipsiz bir uçurumdan aşağı öylece düşer gibi boşalıncaya kadar o ılık ıslak karanlığa gide-rek daha sert, daha derinlemesine girdim.

Dilinin insanı çıldırtan ucuyla benden alabileceği her şeyi aldıktan sonra, yüzümü okşadı. "Yıkanacağım," diye fısıldayışı yumuşacık bir esinti gibi yaladı yüzümü. Yatakta yatarken ka-pının açıldığını duydum. Merdivenlerden aşağı acele acele inen ayak seslerini. "Marrano!" diye bağırışını. "Odamda bir Yahudi var!"

Pantolonumun önünü kapadım ve perdeyi açtım. Sokakta,

bir arabanın yanı başında duruyordu, etrafında pelerinlere bürünmüş adamlar vardı ve onlara parmağıyla beni gösteriyordu. Kesemi kaptığım gibi sahanlığa atladım, oradan dama geçtim ve karşı taraftaki bir verandaya süzıldüm. Arkamdan gelen bağırışlar bana daha uzağa kaçmaktan başka bir çare bırakmıyordu. Kiremitlerin üzerinden koştum, oluklardan aşağı kaydım. Aşağıdaki binadan gelen sesler haşin bir rüzgâr gibi kulaklarımı acıtıyordu. Önümdeki son düz çıkıntı bir kitabın kapanışı kadar ani bir şekilde karşıma çıkıverdi. Aşağıdaki kaldırım taşlarıyla aramda on iki metrelik hiç engelsiz bir yükseklik vardı. Bir sonraki dam ise en az iki adam boyu uzağımdaydı. “Olduğun yerde kal, Yahudi!” Dünyada ne kadar Hıristiyan varsa hepsiyle o an yüzleşecekmişçesine arkamı döndüm. Çatının aşağısında uzun saçlı, genç bir soylu sakarca yürümeye çalışıyordu. Uzun boylu ve zayıftı; sıksa bir suratı vardı, çıkık çenesi aristokratlığının alameti farikasıydı. Sarı tozlukları şeytani bir yazının işaretleri gibi kanla lekelenmişti. Uzun parmaklı zarif ellerinde bir kırbaç vardı.

İşte arkadaşlarına ve ailesine yiğitliğini kanıtlamaya çıkmış genç bir avcı, diye geçirdim içimden. Ben de bu çalımları boşa çıkmasın diye canımdan olmak zorundayım. Onu beklerken ayaklarımı basabileceğim sağlam bir yer arandım. Altı metre kadar uzağımda durdu ve bana şaşkın bir bakış fırlattı. Garip bir şekilde ona karşı daha üstün durumda olduğumu hissediyordum.

“Bu benim için zevk olacak,” diyerek süzdü beni; sesine, dediğine kendisinin de inanmadığını belli eden yapmacık bir güven vermeye çalışmıştı. Ayaklarını birleştirdi, kırbacını arkaya attı ve bir narayla bana doğru savurdu. Kırbacın ucu ayaklarımın dibinde şakladı. İki kiremit tuzla buz oldu. Birkaç saniye sonra kiremit kırıklarının yere düşerek çıkarttıkları acı çatırtı, kendini beğenmiş yüzüne bir tatmin ifadesinin yayılmasını sağladı.

İçimden bir hayalet geçmişçesine ayak parmaklarımdan göğsüme, oradan da başıma bir ürperti yürüdü: Tanrı'nın inayetine kavuşuyordum nihayet. Bu hisse sıkı sıkı sarıldım.

“Bir Yahudiye yeterince kuvvetli vurursan, göğüs kafesinde şıkırdayan altınların sesini duyabilirsin diyorlar,” dedi sırtarak. “Bakalım doğru muymuş?”

Bu, korkunç bir gerçeğe dayanan bir efsaneydi. Bin dört yüz doksan iki yılında İspanya’dan kovulan Yahudilere değerli eşyalarını yanlarında götürmeleri yasak edilmişti. Ve o yıl Portekiz sınırını geçen on binlerce Yahudiden kimisi işi altınlarını yutmaya dek vardırırmıştı.

Damın en tepesine doğru ilerlemeye çalışırken kiremitlerden biri yerinden kurtuldu. Onu kaldırdım ve göğsümün önünde bir kalkan gibi tuttum. Aklıma Musa ve On Emir tabletleriyle ilgili bir görüntü geldi. *Tora* çağının kavurucu güneşi beni gökyüzüne doğru çeker gibiydi. Hasmım halime gülüyordu. Büyük hantal adımlar atarak damın tepesine tırmandı. Aramızda üç metrelik bir sessizlik vardı. Yüzünü küçümseyici bir ifadeyle buruşturmuştu. Adlandırılmaz olanın adlarını saymaya başladım.

“Büyülü bir *Marrano* şarkısı mı bu yoksa?” diye sorguladı.

Kendimi savunmak için ölümünü getirecek bir kabala duasına başvurma fikri girmişti kanıma. İçimdeki sesi susturmak için büyük çaba sarf ederek kendimi bu düşüncelerden uzaklaştırdım, geriye yalnız ruhuma yaslanan hafif bir ürperti kaldı.

“Deli Yahudi,” dedi. “Hepinizi öldüreceğiz. Derilerinizi yüzüp altınlarınızı alacağız!”

Birden içgüdüsel bir gücün etkisi altında ileri atıldım. Ona saldırdım. Zaman sıvılaşmış donmuşçasına kırbacını ağır ağır kaldırdı. Bir Yahudinin uyarıda bulunmadan saldırmaya mı şaşmıştı acaba? Yana kaçıp hamlemi savuşturmaya bile kalkışmadı. Kalkan niyetine tuttuğum kiremiti göğsümden ayırmadan, ona bir boğa gibi kafa attım. Soluksuz kalmıştı. Damın ucuna fırladı, düz çıkıntıdan kaydı ve aşağıya düşene kadar da bağırды. Yere çarptığında eldivenli bir elin bir kapıyı tıklatmasına benzer tok bir ses geldi.

Aşağı baktığımda onu kaldırım taşlarının üzerinde olanaksız bir pozisyonda yatar gördüm, bir kenara fırlatılmış bir kukla gibi biçimsizce yığılmıştı yere.

Kaçmak için hâlâ damdan kurtulmam gerekiyordu. Karşıya atlamaya karar verdim. Ama atladığım an, nasılsa önceden üstesinden gelebileceğimi düşündüğüm uzaklık daha da büyümüş gibi oldu. Duvara çarparak bir taş gibi düşmeye başladım ve bütün ağırlığımla aşağıdaki tahta cumbalı verandanın üzerine kapaklandım. Kolum fena sıyrılmıştı ve yüzüm kandan yanıyordu. Burası eski softa Müslümanlara ait olmalıydı; çünkü üzerine düştüğüm yer, onların ibadetlerinin de yasadışı ilan edilmesinden önceki günlerde Müslüman kadınların başka gözlere görünmeden dünyayı gözetledikleri yerd.

Cumbanın mavi tahtalarına kırılıncaya kadar vurdum, sonra da açtığım delikten aşağı atladım. Işıktan mahrum kalınca kendimi tuhaf bir şekilde kendimden uzaklaşmış hissettim. Çömlekçi ispatulalarıyla ve deri yaygılarla dolu bir yatak odasıydım. Soluk soluğa beyaz badanalı bir salona ayaklarımı sürürken duvarlardan bazı sesler geldi. Bir aile, içten içe yanan bir ocağın başında toplanmıştı. Yeşil bir aba ve beyaz takke giymiş uzun boylu, esmer tenli bir adam karşıma dikildi. Geniş, güçlü kuvvetli omuzları vardı. Açık kahverengi gözleri birbirine yakın ve kartal gözleri gibi tehditkardı. Kaşlarının arasına düşen simsiyah saçları, ona gizemli bir hava veriyordu. İçimden şöyle düşündüm: *Dövüşemeyecek kadar yorgunum. Eğer bu adam da canımı almak isterse, istediğini bir dua gibi hediye edeceğim kendisine.*

Tereddütlü bir Portekizce'yle sordu: "Sığınacak yer mi arıyorsun?"

Ibranice'ye çalan Arapçamla sorusuna cevap verdim: "Peşimdeler." Kolumdan akan kanın deriden bir yaygıya damlayışını seyrettik. Kanı elimle sildim. "Kirlettiğim için özür..."

Karısını çağırdı. Kadın, elbisesinin eteklerine asılmış genç bir kızla yanıma koştu. Saçına ve tırnaklarına kına yakmıştı. Kolumun kesilen yerine zeytin yeşili bir merhem sürdükten sonra, bir kumaş parçasıyla kolumu sardı. Kapkara, iri gözleri beni korkuyla süzüyordu; ancak Farid'in yazdığı Arapça bir dizeyle kızının güzelliğini övdüğümde korkusundan sıyrılabildi.

Düştüğümde sağ omzum yerinden çıkmıştı ve şimdi soğukkanlılığıma biraz olsun kavuşmuşken omzumu neredeyse hiç

oynatamadığımı fark ettim. Bir süre acıdan sızladı, sonra da büsbütün hissizleşti.

“Adım Attar,” dedi adam. “Çömlekçiyim. Tavirali’yım aslen.”

“Berekiah Zarco. Manavım. Kendimi bildim bileli Lizbon’da oturuyorum.”

Beni bir mindere oturttu ve bana su verdi. Ona Farid’in babası Samir’den bahsettiğimde, yüzü hoşnutlukla aydınladı; birbirlerini tanıyorlardı, hatta Granada’nın hâlâ İslam Krallığı’nın başşehri olduğu günlerde birlikte Kuran bile çalışmışlardı. “Sana biraz daha su getireyim,” dedi bardağımdakini bitirdiğimde. Arkama dolandı, birden beni kavradı. Sırtıma var gücüyle abandı. Omzum ktırdadı. Denizin yükselişi gibi bir acı kapladı her yanıma, sonra da geçti. “Şimdi daha iyi hissedeceksin,” dedi. “Ama bir süre damdan dama atlamak yok.”

Ben kolumu oynatmaya çalışırken, karısı ılık suyla yüzümü sildi. “Tehlike geçinceye kadar burada kalabilirsin. Başımızın üstünde yerin var,” dedi Attar.

“Bir arkadaşımın buluşmaya çalışacağım, sonra da ailemi bulmalıyım.”

Pantolonum iç dikişinden fena halde yırtılmıştı. Attar, yakasında sarımsı yeşil zarif işlemeleri olan bej renkli bir aba verdi üstüme.

“Sana borcumu nasıl ödeyebilirim bilmem,” dedim ona.

Bu gereksiz kaygımı eliyle geçiştirdi. “Göçebelerin sahip oldukları er ya da geç başkalarının olmaya yazgılıdır,” dedi. “Böylesi daha iyi. Kanatları olmayan, yazgımızı bize dikte eder.” Başıma örgülü bir takke geçirdi.

“Allah seninle olsun,” dedi kapıda.

Ben de aynı sözlerle onunla vedalaştım ve başımı eğerek teşekkür ettim. “Elbiselerini en kısa zamanda geri getirmeye çalışacağım.”

Abamın başlığını kafama geçirdi ve başını eğerek veda etti.

Dışarıya süzüldüğümde sokak boştu. Kaldırımda acele acele yürürken nafile bir çabayla ayak seslerimi bastırmaya çalışıyordum. Yanmış Yahudi etinin buruk kokusu dört bir yanı iyiden iyiye sarmıştı. Başımı azıcık kaldırsam havada yükselen

dumanları görebileceğimden emindim, ama bakmaya cesaret edemiyor, ağzımdan nefes alıyordum. Kapıda gözcülük yapan iki süvarinin küçümseyici bakışları altında Magribi Kapısı'ndan geçtim. Neyse ki üzerimde bu kıyafetler olduğu sürece kraliyetin bekçileri bana el sürmeye cesaret edemezdi; eski Müslümanlara yönelik resmi bir şiddet politikası, bu politikanın Türk topraklarında ve Kuzey Afrika'da Hristiyan kanı dökülmesiyle karşılık bulması anlamına gelirdi çünkü.

Çığırından çıkmış güruha gelince, onlara karşı tek silahım bıçağımdı ve onu kullanmak zorunda kalmamak için de dua ediyordum.

Şehir surlarının dışına kendimi atar atmaz, başlığımı indirdim ve St. Anne kadınlar manastırına bakan tarlaları koşarak geçtim, karşıma çıkacak tümsekte tek başına yükselen koca meşe ağacına yaklaşırken sık katır tırnağı çalılıklarının ve yanmış uzun otların arasından süründüm. Efendi David orada değildi ama. Aşağıda kalan eski Roma köprüsünün hemen ilerisinde bir grup endişeli Eski Hristiyan toplanmıştı; guruhun Yahudilerle uzaktan ilişkili insanlara bile nasıl saldırdığıyla ilgili çılgın hikâyeler anlatıyorlardı birbirlerine. Bazı ödlelerin isyanı kişisel intikamlarını almak ya da kendilerini borçtan kurtarmak için kullandığını söylüyorlardı.

"Bu Yeni Hristiyanların hatası, kuraklık onların yüzünden!" diye bağırıp duruyordu karalara bürünmüş bir kocakarı karşısına çıkan herkese.

Yağmalanmış bir demirci dükkânından aldıkları çekiçler ve demir sopalarla silahlanmış bir grup köylü aniden, Marrano haklamak umuduyla St. Anne Kapısı'ndan çıktı; kan kokusu almış avcılar gibi keyiflerinden geçilmiyordu. Göğsümü yere yapıştırdım ve bekledim. Güneş batmıştı, alacakaranlık gökyüzünü ısıtıyordu. Başımın üzerinde yükselen yalnız meşenin dallarında kargalar kanat çırpıyordu. Ölümü, karnımdan elle rime, oradan da ayaklarıma yayılan bir mürekkep gölü gibi düşündüm. Merak ediyordum, acaba ne günah işlemiştik de Tanrı elini üzerimizden çekiyordu? Bizi cezalandırmak için neden şu Lizbonlu Hristiyanları kullanıyordu?

Haçlıların sesleri az sonra uzaklaştı. Tam kendime geliyordum ki, birden Senhora Rosamonte'nin keseme attığım eli geldi aklıma ve tekrar korkunun pençesine düştüm. Parmaklarının yanı başında matbaacı Diego'nun türbanından düşen ve artık bir de kanla lekelenmiş not duruyordu. *Isaac, Madre, nisanın yirmi dokuzu* sözcüklerini tekrar okurken, bu notun dayımın öldürülmesiyle ilgili olup olamayacağı ihtimalini evirip çevirdim kafamda. Bu cinayet aslında Diego tarafından beş gün sonra, yani nisanın yirmi dokuzuna gelen cuma günü gerçekleşecek şekilde planlanmış olabilir miydi? Isaac, kilisenin bağış kutusundan, hatta Baş Kilise'nin yani *Madre*'nin bağış kutusundan alınan bir avuç dolusu altın karşılığında kiralalmış bir katilin adı mıydı?

İler tutar yanı olmayan bir kâğıt parçasını kafamda büyüterek aslı astarı olmayan bir hikâye yazdığımın, bu senaryonun uzak bir ihtimalden başka bir şey olmadığını farkındaydım tabii ki. Ama kendimi o kadar yalnız, ailemin, Lizbon'un ve Tanrı'nın sevgisinden öylesine mahrum kalmış hissediyordum ki, en olmayacak şey de olsa, hayatımın bu en korkunç gününün olaylarını mantıklı bir yere oturtacak bir masala inanmaya ihtiyaç duyuyordum.

İşte bir başına kalmak böyle şeyler yaptırıyor insana. O anda, özgürlüğün, hele de terk edilmiş öksüzlere ve ustasız kalmış çıraklara miras kalan sözümona özgürlüğün, hayatta insanın başına gelebilecek en kötü şey olduğunu anladım.

Bölüm IV

Pazar gecesi idi, yani *Pesah*'ın üçüncü kutsal gecesi. Saat gece yarısını geçeli çok olmuştu. Efendi David buluşma yerimize gelmemişti; ya ölmüştü ya da gizleniyordu herhalde. St. Anne Kapısı'nı dolduran Hristiyan güruh daha da kalabalıklaşmış gibiydi. Ama doğuda kalan Keşişler Kapısı'nda durum farklıydı. Lizbon'a tekrar girmek için tahta çanaklardan hüpürdete hüpürdete çorba içen birkaç uykulu köylünün önünden süzülerek hızlı adımlarla, takviye edilmiş Vizigot tarzı köprüye yürüdüm; elimi kesemin içindeki bıçağımdan bir an olsun ayırmıyordum. Yarımaya alttan geçen suyun üzerinde göksel bir kayak gibi geziniyordu. En ufak bir ses bile fildişi bir iğnenin batışı gibi acıtıyordu kulağımı. Bunca şeyin arasında bir de ateşle cebelleştiğimi fark ettim içim daralarak. Yine de ömrümde hiç bu kadar sağ hissetmemiştim kendimi. Vücudumdaki her bir sinir birşeyler hissedebilmek uğruna şimdiki zamana uzanıyordu.

Şehrin güvenli olduğu söylenebilir miydi? Bu sorunun cevabı hiç önemli gelmiyordu bana; göğsümden yükselen ve en az dayımın *Tora* okuyuşu kadar karşı konulmaz bir arzu beni eve çekiyordu.

Şehre açılan kapının ötesinde, sesleri birbirine karışıp kayna-

şan boruların belli belirsiz müziği, şehrin eski kısmını kuşatan yüksek Mağribi surları boyunca bir gölge gibi dans ediyordu sanki. Biraz daha yukarı çıktığımda, sarımsak başını andıran kuleleri karanlığı bir sis gibi perdeleyen turuncu bir ışıkla parlayan Alçaçova Sarayı yükseldi önümde. Lizbon'un merkezi ve en büyük Yahudi Mahallesi, Küçük Yeruslayim, onlarca metre altımda, hareket edişime içerliyormuşçasına uyuyordu; ayın ısıttığı yirmi bin ev yamaçlara ve vadilere yaslanıyor, Tajo ırmağının kıvrımlarına sokuluyordu. Ailem için dua ederken göz kapaklarımın ardındaki havlı gri ayışığı, melekler gibi ayrışıp birleşti.

Eski merdivenlerin ve ara yolların dimdik aşağı inen labirentinden süzıldüm. Sao Martinho Kilisesi'nin oraya geldiğimde, burnuma gelen duman kokusuyla ürperdim. Yavaşladım ve beyaza boyalı duvarlara yapışarak ilerledim. Kendimi Loios Meydanı'nda buldum. Kadınlar manastırının kırılğan sırakemerlerinin önünde, hışımla yanan bir şenlik ateşi, başında birikmiş kalabalığın üzerine keskin ışık-gölge kelebekleri yağıdırıyordu. Kalabalığın ortasında Küçük Yahudi mahallemizden tanıdığım bir grup Yeni Hristiyan, gemici halatlarıyla kollarından ve bacaklarından birbirlerine bağlanmış halde duruyordu. Perişan bir şekilde sıralanmışlardı, giysileri lime limeydi ve başları bitkinlikten önlerine düşüyordu. Kimseden çıt çıkmıyordu. Yüzlerdeki ölgün, umutsuz ifadeden şehirde saatlerce bu şekilde dolaştırıldıkları anlaşılıyordu.

Ellerinde kılıçlar ve mızraklı baltalar olan kaba saba adamlar onları hizaya soktu. Arkalarından süzıldüm ve köşedeki meyhanenin boyası dökülmüş duvarına sindim.

"Yalvarırım yapmayın!"

"Beni öldürün, ama çocuklarıma dokunmayın!"

Alev alev yanan ışıktaki yakınlarımın yüzlerini ararken bunlar gibi belki yüz farklı yakarıyla dağıldı kalbim. Allah'tan hiçbir orada değildi. Yine de birbirlerine bağlanmış tutsakların hepsini, cerrah Solomon Eli de dahil olmak üzere tanıdım ve yüzlerini *Tora* hafızama kazıdım.

Gaga burunlu bir keşiş bir yandan dumanı tüten bir buhurdanlığı sallıyor, bir yandan Yahudilere Latince lanet okuyordu.

Kaç kişi mahallemizden götürülüp kle dönüştürülmüştü kimbilir? Büyüyünce şair olacağına kesin gözüyle baktığımız küçük Didi Molcho da mı? O da geleceği ailesinin ellerinden sklp alınanlardan mıydı? Ya St. Vincent'ın arkasındaki karanlık bir köşede bana gizli yerini göstererek kadın vücuduyla tanışma-mı sağlayan Mura Benjamin? Onun o muhteşem vücudu da mı bu alev emberinde...? *Yalvarırım*, diye dua ettim içimden, *bu gece kimse yakılmasın*. Yine de nefes almak için duama ara verdiğim her an şu soru yankılanıyordu kafamda: "Tanrı neden kendi suretlerinin bu denli aşağılanmasına göz yumuyordu ki?"

Nalbant Samuel Bispo meydanın ortasındaki kocaman taştan haça bağlanmış kırbalanmayı bekliyordu. Arkama bakmadan karanlıkta kayboldum. Boş sokaklara geri döndüğümde, göğsümden yankılanırcasına yükselen kalp atışlarım da yavaşlar gibi oldu. Nasıl bir korkaktım ki, onları ve geri kalan tutsakları orada öylece bırakabilmiştim? Tevrat'tan aldığım ders bu muydu yani?

Göğsüm ve incinen omzum, dinedeği yerde giderek fazlalaşan bir ağrıyla sızlıyordu ve duyduğum korkudan utanıyordum. Nefes alabilmek için yere çömeldim ve bir çıkar yol göstermesi için Tanrı'ya dua ettim. Tatlı bir koku burun delikleri-mi yaktı. Elimi burnuma götürdüğümde, burnumun kanadığını anladım. Peşimde birileri mi vardı? Ayağa fırlayıp bir kapı aralığına sırtımı verdim ve seslere kulak kabarttım. şıp şıp damlayan bir su sesi geldi. Ansızın havayı yararak açık bir pencereden dalıveren bir yarasanın rzgarıyla korkudan donakaldım. Tekrar yola koyuldum. Praa de Limoeiro'da, meşhur Limon Ağacı Meydanı'nda, paçavralar içindeki fakirler kuzuların arasında uyuyorlardı. Ilerinden biri uyanıktı, gözlerinde boş bir merakla beni izledi.

Eski mahallemizdeki hanın önünden geçerek din değiştirme fermanından sonra Isaac Ibn Zachin'in kendisini ve çocuklarını öldürdüğü lanetli evin yanı başındaki merdivenlerden indim. Sao Miguel Kilisesi'nin arkasındaki ara yola daldım. Sanki paldır küldür oraya yuvarlanmışım gibi kendimi Rua de Sao Pedro'da yürürken buldum. Bir araba devrilmişti, yerlere saıl-

miş soğanlardan ve sarımsaklardan ayağımı basacak yer bulamıyordum. Çırılçıplak ve başsız bir adamın deşilmiş bağırsaklarına karınca sürüsü gibi çoğalan bir kara sıçan ordusu dadanmıştı. Eve doğru koşturdum. Mahallemiz yalnızca yarım gün içinde tanınmayacak bir hale gelmişti. Duvarlar dışkıya bulanmış, dükkânlar yağmalanmış, kapılar ve kepenkler paramparça edilmişti. Eski okul binamızın girişine bir ceset asılmıştı. Doktor Montesinhos'tu bu. Göğsüne kanla bir haç çizilmişti. Ağzına bir altın para sıkıştırılmıştı; cüretkâr bir Yahudi, Ürdün Nehri'ni kayıkla geçebilmesi için koymuş olmalıydı onu oraya. Sandaletlerinden biri ayağından çıkmış, topuk kısmındaki bir yarığa bir zakkum dalı sıkışmıştı. Onu aldım.

Gizlenerek eve doğru yürüdüm, kapımızdan içeri süzuldüm. Komşu kümeslerden kaçmış iki tavuk avluda koşturup gıdaklıyordu. Limon ağacımız bir baltayla kesilmişti. Savaş halinde dahi meyve ağaçlarının kesilmesini yasaklayan Tesniye'deki Tanrı buyruğunu geçirdim içimden: *"çünkü onlardan yiyebilirsin ve onları kesmeyeceksin."* Fısıldayarak seslendim: "Cinfa, Judah, Esther..."

Dayımın adı da dilimin ucuna gelmişti, ama onu bıraktığım yerde o kaskatı, bembeyaz yatışı gözlerimin önüne gelince dudaklarım kenetlendi. Kapının kolunu kavradığımda, Roseta bir hortlak gibi yanımdaki duvara sıçradı. Boynundaki vişnelerin yerinde yeller esiyordu. "Bekle," diye fısıldadım ona. Ama kapı açılır açılmaz içeri fırladı.

"Anne... Esther..." diye seslendim alçak sesle.

Gecenin karanlığı soluğunu tutuyordu.

Mutfağımızdaki ocak soğuktu. Yer karolarını elimle yokladım. Yerler ıslaktı. Kan mıydı bu? Parmak uçlarımı ağzıma götürdüm. Yalnızca suydı. Yere düşmüş bir bıçağın ucu elimi kesti, önce bir küfür savurdum, ama sonra Demire Gücünü Veren'e şükürler ettim. Judah ve Cinfa'yla paylaştığım yatak odasına doğru el yordamıyla ilerlerken bıçağı önümde tuttum. Üzerinde yattıkları soğuk, çıplak şilteye sarılarak sağ salim olmaları için dua ettim. Sendeleyerek annemin odasına girdim, fısıltıyla ona seslendim, ama yatağının gergin boşluğunu par-

mak uçlarımda hissetmekle yetinmek zorunda kaldım. Titrememi durdurmak için battaniyesini omuzlarıma attım.

Böyle hep beraber nereye kaybolmuş olabilirlerdi?

Hırsızlar dolabımı bir kez daha yağmalamışlar, ama yine de ağabeyimden ve babamdan kalan eski püskülerimin çoğunu yerli yerinde bırakmışlardı. Battaniyeyi omuzlarımdan atarak Attar'ın ağır abasını çıkarttım ve babamın keten bir pantolonuyla ağabeyimin gömleklerinden birini giydim. Dayımın dolabında Nuh Nebi'den kalma yün pelerinini buldum. Artık bütün giysilerinin vârisi, hikâyesinin anlatıcısı olarak bir başıma mı kalmıştım?

Avludan Faridler'in evine geçerek babası Samir'e seslendim. Ama dışardan gelen hoyrat ayak seslerini duyunca hemen başımı eğerek saklandım. Camdan dışarı baktım. Eli kılıklı iki adam avluyu kolaçan etmek için başlarını uzatmıştı.

Birden ayak tabanlarımda yer fayanslarından gelen üç vuruş hissettim. Bir vuruş daha. Sonra arka arkaya dört vuruş. Farid'di bu, evinden pi sayısını kodluyordu bana. Ön kapıdan içeri süzülerek mutfığa girdim. Terli bir el koluma uzandı. Sarılıp öpüştük, sessiz hıçkırıkları tenimi aşıp kalbimi buluncaya dek Farid'i kollarımda tuttum. Ama beni duygusallaştırmasına izin veremezdim, kendimi ondan uzaklaştırdım. Aramızdaki işaret diliyle avucuna "kimseyi bulamıyorum," anlamına gelen işaretler yaptım. Bir an ona dayımdan söz etmeyi düşündüm, ama sonra sanki gerçek başka türlüymüş gibi bunu kendime sakladım. Ustam böyle bir yanılsama yaratabilecek kadar kudretli bir kabalacı mıydı?

Farid vahşi, çılgın hareketlerle işaret dilinde konuşmaya başladı. Sözlerini avucumun içinden okumaya alışkın değildim. "Daha yavaş," diye yalvardım.

"Hıristiyanlar geldiğinde mahalleden kaçmaya çalıştım," diye anlattı. "Ama çok kalabalıktılar. Çekirge sürüsü gibiydiler. Geri döndüm ve saklandım. Bir an Judah'yı gördüm. Yalnızca onu. Peder Carlos onunla birlikte Rua de Sao Pedro'dan aşağı koşuyordu. Pederin kilisesine girdiklerinde onları gözden kaybettim. Onlara seslenmeye çalıştım, ama sesim..."

Demek Carlos hayattaydı! Belki kapısını çaldığımda gerçekten de saklanıyordu! Peki ama Judah neredeydi?

Farid avucunu açtı ve benimkine bastırdı. Nabızı hızlanmıştı. Zaman ve mekân, geriye ılık bir eşikte buluşmuş iki varlık bırakarak silinip gitti.

“Sana bu öğleden sonra bir kere pi kodladım, dokuzuncu çandan bir ya da iki saat sonraydı, ama cevap gelmedi,” dedim işaret dilinde.

“Samir’i arıyordum.”

“Bulabildin mi peki?”

Başını olumsuz anlamda salladı. “Hıristiyanlar geldiğinde, Mağribi Mahallesi’ndeki gizli camilerden birindeydi. Oraya gidemedim. Bilmiyorum.”

“Eli kılıçlı iki köylü avlumuzun mahremiyetine el uzattı,” diye açıkladım. “Buradan çıkalım da, St. Peter’e gidip Judah’yla Carlos’u arayalım.”

Farid önden giderek beni, arka kapılarına uzanan karanlık ve ışık dehlizlerinden geçirdi. Ama dışarıya adımımızı atar atmaz eli mızraklı uzun saçlı bir adam bizi gafil avladı. Neye uğradığımızı anlayamadan mızrağı bana isabet etti. Kendimi kaldırım taşlarına attım. Sağ dirseğimin altı acıdan yanıyordu. Dirseğimin yakınındaki bir yaradan kan akıyordu.

Farid beni ayağa kaldırdı ve nehre doğru deli gibi koşmaya başladık. Yahudi Merdivenleri’ne geldiğimizde hasmımızın peşimizden koştuğunu fark ettim, bağıra çağıra yardım istiyordu; onu bir şekilde susturmamız lazımdı, yoksa başımıza bir kalabalık toplayacağı kesindi. Durdum, Farid’i yakaladım ve ona işaretlerle planımı anlattım. Başını salladı, merdivenlerden aşağı koştu ve Senhor Benadife’nin eczane dükkânının olduğu yola daldı.

Dirseğimdeki yaradan sol elime kan damlata damlata en üst basamakta hasmımı bekledim. Kaldırım taşlarına daha sağlam basabilmek için ayağımdaki sandaletleri çıkarıp attım. Soluk soluğa bana doğru geldi. Onu yakından görünce benden daha genç olduğunu fark ettim; yuvarlak çiftçi suratlı, karmakarışık siyah saçlı bir çocuktü. Bütün zalimliğine rağmen gözlerinde

korku olduğunu görebiliyordum. Kemerinden insan kulakları sarkıyor, kalça hizasında sallanan bir kulak memesinde süslü bir küpe parılıyordu. Başka bir yerde, başka bir zamanda karşılaşmış olsaydık, onu Saul'un korkmuş oğullarından biri olarak tasvir ederdim. Peki bütün bunlar ne demeye geliyordu? Sanki Lizbon, kapılarını giderek artan bir çılgınlık furyasına ardına kadar açmıştı. Korkunun ötesindeki ürkütücü manzardan sıyrılan soluğum her nasılsa düzene girdi. "Sen arpana buğdayına geri dönsene," dedim ona.

"Babamın en iyi arazilerini çaldın!" diye yanıtladı. Üstüme atlamaya niyetlenircesine gerildi. "Sakın kıpırdayayım deme!" diye tehdit etti. Mızrağının ucunu beceriksizce salladı; böyle silahlar taşımaya alışkın değildi besbelli.

"Ben bir tezhip ustası ve manavım. Hayatım boyunca hiçbir şey çalmadım."

Espri anlayışının en kötü anlarda harekete geçmesi kadar anlaşılabilir bir şey yoktur ya, o an "Hımmmm," diye geçirdim içimden, "tabii bir keresinde bir arkadaşımın aşırıldığı pan-dispanyayı saymazsak..."

"Marranolar, burada!" diye bağırıyor avazı çıktığı kadar. Sonra nefretle dolup taşan bir sesle ekledi: "Yüzyıllardır bizim olan toprakları çaldınız! Sizin insanlarınız... Sırtımızdan geçiniyorsunuz, veba taşıyorsunuz, çocuklarımızın kanlarını içiyorsunuz!"

"Toprağını kim çaldıysa git onunla uğraş!" dedim ona.

"Onlara o akılları veren sizsiniz. Servetlerini idare ediyor, vergilerini siz topluyorsunuz!"

Farid bir damdan kedi gibi çocuğun arkasına atladı ve parmak uçlarında ona doğru yürüdü. "Mızrağını yere at ve git buradan. Sana zarar vermeyeceğim."

Aniden bana doğru atıldı. Eğilerek kurtulmaya çalıştım, ama sağ omzumu sıyırmayı başardı. Kanımın boşanmasını izlerken bir daha hiçbir Eski Hristiyanın canımı acıtmasına izin vermemeye kendi kendime söz verdim.

Farid onu arkadan kısıvrak yakaladı. Güçlü kolunu çocuğun boynuna doladı ve Mağribi hançerinin kavisli ucunu yanağına dayadı. Mızrağı elinden alarak, "Bizi tehdit edeceğine

soyluları tehdit etseydin, şimdi bu durumda olmazdın!” dedim ona.

Yolun aşağısından gelen bağırtıları duyunca durduk: “Tut onları evlat! Yetiştik!”

Farid’e onu bırakmasını işaret ettim; hayatta kalmak için onu bırakıp kaçmak zorundaydık. Çocuk serbest kalır kalmaz yüzüme tükürdü. “Sizi yakaladığımızda, taşaklarını doğrayıp kemerime asacağım!” diye bağırdı.

Mızrağı uyluklarına savurdum. Yere düştü. Kan sanki ısırap dolu haykırıışlarını örtmek istercesine bacağına boydan boya kapladı. Farid beni yakalayıp oradan uzaklaştırdı. Yahudi Merdivenleri’nden nehre doğru koşturduk. Benim kanımla Eski Hıristiyan kanının karıştığı lanetli silahı da gümüş sulara fırlattım.

Koştüğümüz sırada, içimdeki şiddetin ne kadar kolay kopardığına takıldı aklım. Bunca yıldır yaptığım, bir dindarlık ve nezaket maskesinin arkasına saklanmak değil de neydi? Yalnızca öfke ve çaresizlik anlarında gerçek yüzünü gösteren başka bir Berekiah mı vardı acaba?

Şafak, pembe ve paslı altın renkleriyle söktü. Lizbon ve Santa lria arasında, sazlarla kaplı bir denizkulağının içindeki bir sahil kordonuna saklanmıştık. Deliksiz bir uyku çektim ve güneşin geri gelişinin şaşkınlığıyla, irkilerek Farid’in kollarında uyandım. Alnımdaki teri silip beni kaldırırken, onun o doğal güzelliği, hele de yanaklarının esmerliğini süsleyen pis sakalının koyuluğu, diriliği karşısında çarpıldım. Geniş omuzlarına gelen kömür karası saçlarının iri, deli bukleleri yüzünü bir yele gibi çevrelemiş, alnına düşmüştü. Alabildiğine cahillikleriyle sağırınların kötü olduğuna inananlar, sessizliğinden ve açık yeşil gözlerinin keskin yargılarından korkanlar onda tam bir düzenbaz tipi olduğunu söylerlerdi. Ne var ki Farid’in bütün düzenbazlığı kafiyelere yönelikti. Doğuştan şair olduğu su götürmezdi ve gözleri yalnızca içe dönüktü çoğunlukla; bir dizenin devamını nasıl getireceğine veya şiirinin vezin yapısının nasıl olacağına kafa yorardı olsa olsa. Şimdi ise, dudakları düşünceli bir şekilde birbirine kenetlenip incelmışti. Üzgün ol-

duğunda hep yaptığı gibi, sağ kulağının uzun kulak memesiy-
le oynuyordu. Sanki konuşmak istermiş gibi duruyordu ama,
bu tabii ki imkânsızdı.

Bir süre, Farid'in güzelliğinden etkilenmemden olsa gerek,
çevremizi saran sakın sulara vuran kendi yansımama bakakal-
dım. Onunla karşılaştığımda, kendi bedenimi kaba buluyor,
bana gözlerindeki gafil avlanmış ifadeyle, çenesindeki pis sa-
kalıyla, omuzlarına düşen karmakarışık saçlarıyla bakan bu
ikizimi hiç tanıımıyormuşum gibi bir hisse kapılıyordum. Da-
yısının araştırmacı kişiliğini almış bu genç alim, ormanın sıs-
ka, deli çehreli delikanlısının, bir intikam Pan'ının büyüüne
kapılmış gibiydi. Yoksa Dominikenlerin bizim hakkımızdaki
inançlarını haklı çıkarıp yarı insan bir yaratık haline mi gel-
miştim?

Farid omzuma vurdu ve bana kesesinden çıkardığı ekmeği
uzattı. Geri çevirdim; Pesah'ın daha üçüncü günüydü ve hâlâ
Çıkış'ı kutluyorduk.

"Gece ateşin çıktı," diye işaret etti. "Şimdi iyi misin?"

Yerinden çıkan omzum hâlâ kendini inceden inceye hatırla-
tan ve hayatımın geri kalan kısmında daima o lanetli *Pesah*'la
özdeşleştireceğim amansız ağrıdan kaskatı kesilmişti. Dirseği-
min altındaki yaradan akan kan kurumuş, yumuşak yaranın
üzerinde kabuklaşmıştı. Sağ ayağım acıyor, tabanlarım yara
bereden geçilmiyordu. "Musa bizi terk etti; Kızıl Deniz'in öte-
ki kıyısına kendi başımıza geçmemiz gerekecek. Yapayalnızız,"
dedim Farid'e işaretlerle.

Farid karnını doyururken, etrafımızdaki sazlar ağır gelgitle
uyum içinde salınıyorlardı. Geyik yavrularının su içerken çı-
kardıkları o ses geliyordu denizden. Her şeye, olması gerektiği
gibi, bir sükûnet hakimdi. Sanki Sırat Köprüsü'nün eşiğine
gelmiş, Tanrı'nın merhametiyle baş başa kalmışçasına ağlama-
ya başladım, arkadaşşıma dönüp sordum: "Gerçek dünya han-
gisi peki? Bu mu, yoksa..?"

Cevabı hazırıdı: "Cennet ve cehennem, deniz ve gökyüzü-
dür. Sana gelince, sen ufuk çizgisisin."

Bu dedikleri o zaman hiçbir şey ifade etmemişti bana. Yalnız

güçlü ellerinin, bunları söylerken yaptığı dayanılmaz güzellikteki dansa takılmıştı gözlerim. Yüzümü okşadığında, boğazımda düğümlenmiş hıçkırıklar birden boşaldı. Dünkü insan yangınının anısı, erimiş, gözü dönmüş bir halde, her ikimizin de üzerine çöktü. Ama hâlâ, dayımla ilgili tek bir kelime edemiyordum. Farid Senhora Rosamonte'nin elini benden aldı. O kadar korkmuştu ki... Tir tir titriyordu. Yine de, dua ederken elin kan leke- li mermeri andıran parmak uçlarını kapalı göz kapaklarına değ- dirdi. O anda boynundaki çürükleri ve kamçı izlerini fark ettim. "Onu limon bahçesine gömeriz," diye işaret etti. "Böylece bize her zaman o çok sevdiği meyveyi hediye edebilir."

"Burana ne oldu?" diye sordum işaretlerle, yumuşak yarala- rını göstererek.

"Hiç," diye yanıtladı.

"Söyler misin?"

"Dün sokakta... adamın biri beni durdurmaya çalıştı. Onu öldürdüm."

O güne kadar ikimiz de "öldürmek," fiilini işaret dilinde hiç birinci tekil şahısta kullanmamıştık. Anlıyorduk ki, işaret dili- miz bile bu yeni, Eski Hristiyan yüzyılına ayak uydurmak için değişmek zorundaydı. Bu zorunluğun altından kalkamayacak- mışçasına, Tajo boyunca Lizbon'a kadar hiç konuşmadan yü- rüdük. Kendi duygularımdan uzaklaşınca, damdan aşağı itti- ğim genç soylu aklıma geldi. Tanrı sevgisinin bir kıvılcımını olsun taşıyan birini bu dünyadan silme günahım nasıl olur da bağışlanırdı ki?

Santa Cruz Kapısı'nın hemen dışında rıhtıma yanaşmış tuz ge- milerine rastladık. Çömlekten tuz testilerini başlarının üzerin- de taşıyan, şiş şiş ayakları nasır bağlamış kadınlar bize gülüm- sediler. Çocuklar oynuyor, köpekler dostça kuyruk sallıyorlar- dı. Kırmızı yeşil bir elbise giymiş tüccarın teki, neden bilmem, şapkasıyla bizi selamladı. Farid nehir kenarında yiyecek bir- şeyler satan bir kadından tatlı pirinç ve ızgara edilmiş sardalye aldı. Bunlarla midesini tıka basa doldurdu, ama ben, tabii ki yiyemiyordum.

Küçük Yahudi Mahallesi'ne geri dönmek bir hayal dünyasından gerçeğin ortasına düşmek gibiydi. Gözlerimize ansızın kendini dayatan bu manzara ne Tanrı'nın üstümüzden elini çekmesiyle, ne de kimsesiz kalmışlığımızla açıklanabilirdi; düpedüz dışkıyla çevrelenmişti ve leş gibi de şiddet kokuyordu; ağızlarından salya akıtan köpeklerin havlayışıyla çentilmiş, ortalıkta cirit atan fareler ve sıçanlarla taçlanmıştı.

Geride kalanlar boş gözlerle kapılarının önündeki kanı temizliyor, göz yaşına geçit vermeyen maskelerinin arkasında, çıplak, büsbütün cesareti kırılmış ayaklarını sürüyorlardı. Ceset görmeden bir adım atmak olanaksızdı: Saul Ha-Kohen yatak odasındaki pencerenin pervazına asılmış duruyordu, bir kolu tuzlanmış et gibi kaskatı, rüzgarda bir ileri bir geri sallanıyor, yandaki kepenge bilinmeyen bir alfabede vuruyordu. Bağırsakları deşilmiş Raziela Mor, ağzında bir soğan olduğu halde, kızı Nafa tarafından yerden kaldırılıyor, etrafında dört dönen sinek sürüsü döl yatağına yumurtalarını bırakmaya uğraşıyordu. Okulumuzun kapısı üzerindeki yilankavi süslerden kaskatı sarkan Doktor Montesinhos'un şişmiş bedeni... Bir küreğin içinde oturan başı kesik isimsiz bir bebek.

Akla sığmaz olanı karşılarında böyle ete kemiğe bürünmüş olarak görmekten olsa gerek, kimse konuşmaya cesaret edemiyordu.

Bir küreğin içinde oturan başsız bir bebeğe bakmak ne demektir bilir misiniz? Sanki dünyanın bütün dilleri unutulmuş, yazılan ne kadar kitap varsa el değmeden öylece tozlanmaya bırakılmıştır. Ve böylesi daha iyi diye düşünürsünüz. Çünkü bizim gibi insanların ne konuşmaya, ne yazmaya ne de tarihte bir iz bırakmaya hakkı vardır.

Dükkanımızın kapıları şimdi kaldırım taşlarının üzerinde karşılıklı yatıyordu; çarpık bir yeraltı dünyasının giriş kapıları gibi. Senhora Faiam'ın yolun karşısındaki evinden Ibranice boğuk iniltiler geliyordu. Köpeği Belo'nun mavi gözleri duvarın üzerinden bana yalvarırcasına baktı. Ağzında, beklemekten sararmış eğri büğrü, paramparça bir kemik taşıyordu; görünüşe bakılırsa bir kez daha yeni kesilen ve Senhora Faiam tara-

fından St. Peter Kilisesi'nin arkasındaki bahçeye gömülen sol ön ayağından arta kalanlara benzeyen bir şey bulmayı başarmıştı. Burnu, ganimetini göstermek istediği kişinin izini sürüyormuşçasına seğiriyordu.

Annemle Cinfa beni avluda karşıladılar. Yerdeki kırık arduvaz parçalarını topluyorlardı. Cinfa, *Beri* diye haykırarak bana doğru koştu ve düşmekten korkarcasına tırnaklarını omuzlarıma geçirdi. Annem dizlerinin üzerine çöktü ve bir feryat kopardı. Boynundan iki parşömen muska sarkıyordu. Onu yerden kaldırdığımda, beni çaresizlikle, parmaklarındaki kan çekilesiye sıktı. Kusacak gibi hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Soluğu düzene girdiğinde, “Judah kayıp,” dedi. “Ne yapsam bilmem...”

Bana öyle bir sarıldı ki, bir an kalbinin benim göğsümün içinde attığını hissederek gibi oldum. Yanımda oluşunun verdiği bir baş dönmesiyle, “Onu bulacağım,” dedim.

Elini dediğime inanmazcasına saçlarımdan arasından geçirdi, göğsümün üzerine koydu. Cinfa kendisini Farid'in kollarına attı. “Bir şeyin yok ya?” diye sordu annem. “Bir şey olmadı değil...”

“Ben iyiyim. Esther'le Reza'dan ne haber?”

“Esther yaralı, ama hayatta. Reza'yı bilmiyoruz.” Annem Farid'e döndü. Onunla dostluğumuzu hiçbir zaman tam olarak onaylamamakla ve onun sessizliğinden korkmakla birlikte, şimdi ona endişeli bir ilgiyle bakıyordu; elini kaldırdı ve Farid'le benim selamımızı taklit etmeye çalıştı. “*O Farid esta bem, iyi misin?*” diye sordu.

Farid kibarca gülümsedi ve başını eğerek teşekkür etti.

“O da iyi,” dedim. “Dün gece hepiniz birden nereye kayboldunuz? Geri döndüm, ama evde kimse yoktu.”

“Nerede olacağız, buradaydık! Cinfa'yla birlikte dükkânda saklanıyordum. Hristiyanlar geldiğinde öğle uykusundaydık. Didi ve annesiyle beraber. Eve koştuk, ama bula bula...”

“Beni duymadınız mı?” diye kestim sözünü.

Annem mor lekeler içindeki ellerini gösterdi. “Cinfa'yla dükkâna girip etrafımızı fasulye fıçılarıyla çevirdik, sonra da

üzerimizi sepet sepet çürük incirle örttük. Dayanabildiğimiz kadar kaldık öyle, pek bir şey duymadık.”

Üstleri başları mosmor lekelerle kaplı, mayalanmış şeker kokan annemle Cinfa bu halleriyle birden, gözlerime kutsal bir güzelliğe sahipmiş gibi göründüler; dirimle ışıldıyorlardı. Anlamsız bir ferahlığa kapılmış gülüyordum. Cinfa’yı alnından öptüm. “Akıllı kız!” dedim ona sanki babamın yerini almışım gibi.

“Eski Hıristiyan adamlar, St. Steven Kilisesi’nin önünde Esther’i yere yapııştırıp, kollarını kaldırım taşlarına mihladılar,” diye fısıldadı kulağıma gizlice. “Sonra da...”

Başımı sallayarak anladığımı belirttiğimde bakışlarını yere çevirdi.

“Anne, batınilerden kimseyi gördün mü? Peder Carlos’u, Diego’yu, Samson’u...?”

“Hayır, kimseyi görmedim.”

Evini kolaçan edip geri gelen Farid Samir’in geri dönmemiş olduğunu söyledi işaretlerle. Bizim eve girdik. Esther, elini bacaklarının arasına sıkıştırmış, çıplak ayakları bir leğen suyun içinde, mutfakta oturuyordu. Onu alnından öptüm. Buz gibiydi. Ağzını bıçak açmıyordu. Cinfa’yla Judah’nın paylaştığı yaktan aldığım bir battaniyeyle üzerini örttüm.

“Öyleyse... demek dayımı görmediniz?” diye fısıldadım aneme korkuyla.

“Yok. Kilerdedir herhalde diye düşündüm. Ama kiler kapağı çivilenmiş. O yapmış olacak. Pencerelerdeki perdeler de çekilmiş. İçerisi görünmüyor. Yüz kere kapıya vurup seslendik ona, ama cevap vermedi. İçeri girmeye de korkuyorum. Kapağı kapatmasının bir nedeni olmalı, ne bileyim, kitapları korumak içindir veya daha... daha gizli bir nedeni vardır. Umarım iyidir. Herhalde bizi aramaya, dışarı çıkmış, sonra da geri dönmemiştir.”

“Onu en son ne zaman görmüştün?” diye sordum.

“Pazar günü, öğle yemeğinden sonra. Şeyler... onlar gelmeden az önce. Dua etmek için kilere indi. Ben de Cinfa’yla çıkıp...”

“Anne kapağı ben öyle çiviledim,” dedim soğuk bir sesle.

“Sen mi? Niye ki?”

“Geri döndüğümde, aşağı indim ve... Bir dakika.” Avluya çıktım, kulübeden çekici aldım, kiler kapağına vurmaya başladım. Son tahta parçası, bir daha evimizde asla güvende olamayacağımızın korkunç kesinliğini ima edencesine, çatırdayarak yerinden kurtuldu.

“Daha gelme,” dedim anneme, merdivenlere geçerken. “Önce bir bakayım.”

Belki çılgınlıktı ama, önce dayımı kendi gözlerimle bir kez daha görmek istiyordum. Çünkü o günlerde kabala üstadlarının yapamayacağı pek az şey varmış gibi gelirdi bana. Boğazı kesilmeden önce, yeniden canlanmak için özel bir dua formülü ya da ne bileyim Tanrı’nın gizli bir ismi yazılı olan bir parça kâğıt yutmuş olamaz mıydı?

“Neden... ne var...?” Annem kolumu yakaladı. “Bir şey mi saklıyorsun? Dayın aşağıda mı?!”

“Tamam, gel,” dedim ve kendi sesimin titremesinde, dayımın bu dünyadan ebediyen ayrılışının kesinliğini duydum. “Ama bilmen gereken bir şey var, dayım artık aramızda değil.”

Annem çılgınlığını bastırmak için elini ağzına götürdü. Ellerini tutmaya çalıştım, ama sanki pismiğim gibi geri çekti.

Bir eliyle gözlerini siper edip yavaşça merdivenlerden inerken, diğer eliyle de boynundan sarkan muskaları tutuyordu. Ama ağlamadı. Onu gördüğünde koyverdiği inilti. Dehşetle iç çekişi. Sanki nefesi tıkanmış gibi. Hepsi bu kadar.

Dayımın parmak uçlarını yanağına değdirmek için çömelirken, saçlarını yolmaya başladı. Kendini tutamayıp hıçkırıklara boğuldu. Arkamı döndüm; ikinci kişiye yer olmayan bir andı.

Bölüm V

Varoluşu belgeleyen bir mühür gibidir zaman. Ve her mühür gibi de yapaydır. Dayımın her zaman dediği gibi, geçmiş, şimdiki zaman ve gelecek, aslında aynı şiirin dizelerinden başka bir şey değildir. Bize düşen ise bu şiirin kafiye düzeninin izini, gerisin geri Tanrı'ya varıncaya dek sürmektir.

Yine de ikindi gelip çatmıştı işte, pazartesi günüydü, dayımın ölümünden bu yana bir gün geçmişti.

Pesah'ın dördüncü gecesine girmek üzereydik.

Annem kilerden yeni çıkmış ve bana kızı daha önce hiç görmediğini söylemişti. "Emin misin?" diye sordum.

"Çok eminim," diye fısıldadı utanç içinde. *Zina günahı yüzünden öldü*, diye düşündüğünü gözlerinden okuyabiliyordum.

Şimdi yanımda yengem olduğu halde bir kez daha cesetlerin başında duruyordum. Yengem ne inledi, ne de ağladı; yalnızca yerden kırık bir çömlek parçası alıp keskin ucuyla elini kesmeye başladı.

"Esther, kes şunu!" dedim. "Esther..."

Sabit bakışlarındaki uzaklık ve çocuksuluk, dayımın ölümünün kalplerimizin içine işlemek için bir yol arayan o kesinliğinden kendini sakındığını gösteriyordu. Midesinden yükselen bir inilti, birden bin parçaya bölünerek soluğunu tıkadı.

Kızla kendisinin arasındaki bir noktaya bakıyordu, sanki dayım tarafından çekilmiş gibi öne eğildi ve işaret parmağını, evlilik kurdelesini taşıdığı o parmağını kesmeye başladı. Yanına koştum, çömlek kırığını elinden alıp attım. Sıcacık kanı ellerime boşaldı.

Farid merdivenlerden aşağı koşa koşa inerek Esther'ı belinden tuttu. Yukarı sürüklenirken uzun bir yolculuk arifesinde vedalaşırcasına omzunun üzerinden uzun uzun baktı bana. O önde Farid arkada, hayaletsi bir zarafetle vücudunu merdivenlerden yukarı taşıdı.

Tam olarak nasıl bir güzergâh izlediğini bilemesek de, üzüntüyle zekâmızın işleyişi arasında Tanrı'nın özenle döşediği bir yol olduğu kesin. Malzeme dolabımızın içindekileri eliyle koymuşçasına bulan bir katilin genizamızdan da haberdar olması gerektiği birden kafama dank etti.

Kanayan Ayna'nın arkasında asılı duran yılanbalığı derisinden keseden anahtarı alarak seccademizin kuzey duvarının dibinde kalan kenarını kaldırdım, arduvaz taşlarından birini yerinden oynattığımda ortaya bir kilit çıktı. Sağa doğru yüz seksen derece döndüm. Kilidin açılan dilinin sesini duyduğumda, duvara bitişik, doksan bire yüz yirmi iki santim ölçülerinde, arduvaz taşlarıyla gizlenmiş tahta bir kapağı açtım. Genizamız şikâyetçi bir iniltiyle açıldı.

Düşündüğümde haklıydım; en üstteki yazmalarda kan lekeleri vardı: Benim resimlediğim Tilki Masalları'nda ve yengemin kopya ettiği Esther Kitabı'nda. Daha altta, çoğu temiz, ama yine de kıyılarında köşelerinde katilin kanlı parmak izleri görülen aile *Toraları*, *Hagadalar* ve dua kitapları vardı; Judah Abenzara'nın çizdiği bir Akdeniz haritası; dayımın arkadaşı Abraham Sabah'ın tefsirleri; Farid-ud-din Attar'ın *raanzum* eserleri ve dayımın henüz gizli kaçakçılara emanet etmeye cesaret edemediği, ruhani liderimiz Abraham Abulafia'nın imzasını taşıyan iki batını risale. Bunların da altında ellenmemişe benzeyen, büyülü hayvan resimleriyle süslenmiş bir *Tora* duruyordu, dayıma arkadaşı Isaac Bracarense'den miras kalmıştı bu; sonra İran menşeli bir Kuran; dayıma ait üç deste mektup;

bakır ve gümüş sikkelerle dolu yün para çuvalımız; son olarak da yengemin yazıp dayımın resimlediği evlilik akdi.

Her şeyi yerli yerine koyup *genizayı* kilitledim.

Katilin alttaki yazmalara sıra gelmeden aradığını bulmuş olduğu açıktı; çünkü kan izleri buraya ulaşmamıştı. Zaten eli oralara kadar uzanmış olsaydı, paramızı da alırdı mutlaka.

Ortadan kaybolmuş olan tek eserse yeni bir esrar perdesini aralıyordu: Bu dayımın ölümünden önce üzerinde çalıştığı *Hagada*'ydı. Girift tezhiplerinin ve kuş başı şekilli harflerinin inkâr edilemez albenisine rağmen, bazı kısımları yüzyıllar öncesinden kalma Abulafia yazmalarının yanında hiçbir değeri yoktu.

Öyleyse dayımın *Hagadası* katil için özel bir önem taşıyor olmalıydı.

Bu kesinlik beni başka bir ipucuna yöneltti; çalışma masalarımızı karşıma alacak şekilde döndüm. Katil *genizanın* anahtarını Kanayan Ayna'nın arkasına gizlenen yılanbalığı derisinden kesenin içinde bulmuştu. Bu da dayımın batını meclisinden birinin cinayetle ilgisi olduğunu kuşkuya yer bırakmayacak şekilde kanıtlıyordu. Peki ama, *geniza* neden tekrar kilitlenmişti? Yalnızca sıradan bir düzen merakından mı?

Sezgilerimi bileyecek birşeyler aranırken, kesemden dayımın Mısır turnalı yüzüğünü çıkarttım ve yüzüğü sağ işaret parmağıma geçirdim.

Farid kilere geri dönmüştü, şimdi cesetlerin arasında durmuş dayımın boynunda kuruyup kalan kan katmanlarına bakıyordu. Birden yer ayaklarının altından çekilircesine sendelemeye başladı. Bana baktığında, gördüğü bir şey... Gözleri kaydı ve bedeni kendini bıraktı. Yerimden fırlayıp son anda onu tutarak düşmesini engelledim. Ayılana kadar onu kucağımda tuttum.

Cinfa merdiven sahanlığında duruyordu. Kızcağızın gözleri, *Tora* değnekleri gibi dayıma sabitlenmişti. Elleri bilinçsizce boynunun arkasındaki saçlara yapıştı. Pantolonunun paçalarından çiş süzülüyordu.

Bu ölüm manzarasını daha yakından görmeyi kaldıramaya-

cağından korkarak ona, “Yukarı çık ve kapıda dur! Kimseyi de içeri bırakma!” diye bağırdım.

Dediğimi yaptı. Farid yavaş yavaş kendine geliyordu, gömleğimin yeniyle alnında biriken teri silmeye başladım. Doğrudu. “Bir şeyim yok,” diye işaret etti. “Birden çok fazla geldi. Bir de... gözüme bir şey takıldı...”

“Neden bahsediyorsun?”

“Dayının sağ kasığında...” Farid ellerini kavuşturdu ve derin bir nefes aldı.

“Ne?!” diye ısrar ettim.

“*Semente branca.*” Farid, meni dememek için ak tohum anlamına gelen kabala terimini kullanmıştı.

“Neden bahsediyorsun sen?”

“Gel,” diye işaret etti. Beraberce yere çömeldik. Dayımın kasığında, kurumuş kanların arasında, evrenpulu parçaları gibi benekler vardı.

“Bu her şey olabilir!” diye karşı çıktım delice işaretlerle. “Dökülmüş bal, badem sütü. Dayım o kadar savruktu ki...”

“Hayır, bu *semente branca*,” diye tekrar etti Farid, mimiklerine sabırsız ve bıkkın bir ifade vererek. “Demin kokladım ve...” Onu durdurumama fırsat kalmadan, küçük bir parçayı sıyrıp diline götürdü. Yeni bir baharat deniyormuşçasına tadına baktı. Birden öksürerek, ağzındakini eline tükürdü ve elini pantolonuna sildi. “Sevişmişler,” diye işaret etti kesin hareketlerle.

Beni şok eden, dayımın Esther Yenge’mden başka biriyle birlikte olması değildi. İbadethanemize, sinagoğumuza sevgilisini getirmiş olmasıydı... Bu imkânsızdı. Her şeyi değiştiriyordu. Ama yine de...

Onun olağanüstü yeteneklerine güvenme zamanının geldiğinin bilincine vararak, “Dinle,” diye işaret ettim Farid’e. “Yardıma ihtiyacım var.” Seccadeyi kızın üzerinden çektim ve ona bildiklerimi ve kimlerden kuşkulandığımı anlattım; dayımın Dom Miguel Ribeiro’ya -yengemin Mezmurlar Kitabı kopya ettiği şu asilzadeye- yazdığı notu gösterdim ona. Okumayı bitirdiğinde, güçlü ellerini kavradım ve kalp atışlarımı hissedebilmesi için avucunu göğsüme koydum. İşaret dilimizde

onunla konuşmaya başladım. “Farid, ne düşünüyorum biliyor musun? Belki Tanrı, yalnızca bu *Pesah* için kesiştirmiştir bizimizin yolunu. Belki dayımın katilini birlikte bulmamızı istiyordur. Birazdan çıkıp Judah’yı aramalıyım. Ama şimdi, senden bu odayı karış karış dolaşmanı, büyük küçük demeden bulduğun her şeye bakmanı istiyorum. Benim göremediğim bir şey yakalarsan bana haber ver. Bu ne olursa olsun! Burada olup bitenlerle ilgili fikir yürütmeni istiyorum.”

Farid dediklerimi yaptı. Bulduklarını bana anlatmaya hazır olduğunda, dayımın yanına gitmemiz için bana eliyle işaret etti. Başucunda çömeldik. *Onu ne zaman toprağa verebileceğiz?* diye sordum kendi kendime birden, dayımı en kısa zamanda kutsal toprağa iade etmemiz gerektiği gerçeğini dehşetle hatırlayarak.

“Boğazındaki kesikte hafif bir meyil var,” diye söze girdi Farid. “Bana sorarsan katil dayının başını arkadan sola çevirdi ve sağ elinde tuttuğu keskin bir bıçakla...” Farid ustamın hayatına son veren hareketi göstermek için kolunu göğsünün önüne hızla çekti.

Ayağa kalktı, kızı doğru gitti, ellerinin yanına çömeldi, eğildi ve ellerini uzun uzun, köpek gibi burnunu çeke çeke kokladı. “Zeytin yağı ve biberiye kullanıyormuş. Bir de kokusu neredeyse uçmuş başka bir şey, bir ihtimal limon yağı,” diye işaret etti bana bakarak. İşaret parmağının ucuyla kızın başparmağını elledi. “Burada biraz kül var. Sanırım kız fırıncıydı. Külü fırından almış olabilir.”

Başımla onayladım; Farid’in burnuna veya gözlerine güvenmemek, kendimi aptal yerine koymak olurdu.

“Sağ şakağına bak şimdi,” diye işaret etti. “Orada küçük yuvarlak bir çizik var. Bir tane de sol şakakta.”

“Sence ne bunlar?”

“Hiçbir fikrim yok. Ama bu simetri çok tuhaf. Şimdi beni takip et.” Beni batı duvarında asılı duran, katilin bıçağını temizlemek için kullandığı deriden duvar süsünün başına götürdü. Süsün saçaklarını başının üzerine kaldırarak, duvar fayanslarından birinin kenarında sona eren, kanlı beş parmak izi

gösterdi. Sanki parmak uçları olan, ama avucu olmayan biri duvara parmaklarını silmişti.

Duvarlara kanla gizli simgeler çizerek ortadan kaybolabilen biri miydi bu katil? Dayımın batını grubundan biri, onu öldürmek için bir cin veya ruh mu çağırmıştı? Öteki Taraf'a ait böyle bir yaratık kapımızdaki mezuzayı geçebilir miydi ki?

“Ne dersin?” diye sordu Farid endişeli el hareketleriyle. Başımınla bilmediğimi belirtince, süsü yerine bıraktı, “Bana şu boncukla ipi ver şimdi,” dedi.

Istediklerini kesemden çıkartıp ona uzattım.

İkisini de kokladı ve yaladı. “Boncuk keçi boynuzu ağacından, cilası iyi. Pahalı bir şey. Bana sorarsan yerli malı. Ama Pedro Carlos’a ait değil. En azından, onun elinde gördüğüm tespihten değil. İplik, tahmin ettiğin gibi ipekli. Çok kaliteli bir ipekten. Aynı olup olmadığını anlamam için Simon’un eldivenlerini görmem lazım. Ama görsem bile... Yani ona bakarsan Lizbon’daki bütün siyah ipek topları açılacak olsa, sokakların toplam uzunluğunu ikiye katlar.” Elleri benden bu kadar dercesine iki yanına düştü.

“Başka bir şey yok mu?” diye sordum.

“Dayımın giysileri üzerindeyken öldürüldüğü konusunda haklı olduğun dışında hiçbir şey. Giydiği cüppenin içinde dışkı ve *semente branca* lekeleri var.”

Sanki ustamın bedeni bütün sıvılarını bir anda boşaltıvermişti. Belki zor bir ölümle burun buruna geldiğinde, beden kendini bu şekilde arındırarak ruhun çabucak Tanrı’ya kavuşmasını sağlıyordu.

“Bu kadar mı?” diye sordum. Başıyla onayladığında, ona sordum: “Peki sence katil nasıl dışarı çıktı? Kapının içeriden sıkıca sürgülü olduğundan adım gibi eminim. Kiler duvarlarından falan geçebilmesi lazım ki... Başka bir çıkış yok.”

“Aklıma tek bir seçenek geliyor, ama şimdiden söyleyeyim pek parlak bir fikir değil,” diye işaret etti.

“Neymiş?”

Farid parmağıyla minnacık pencereleri işaret etti. Toplam üç pencere vardı, üçü de ovaldi, uzunlukları yirmi beş santimi

geçmezdi ve genişlikleri ise ancak bir el kadardı. Kilitlenebilen minik kepenklerle ve içeriye ancak loş bir ışığın süzülmesine izin veren iyice cilalanmış deri kapakçıklarla örtülmüşlerdi.

“Bunlardan değil bir çocuk, bir cüce bile geçemez. Tabii katil mink veya engerek yılanı değilse...” dedim ona.

“Kötü bir fikir olduğunu söylemiştim.” Farid omuz silktili, başparmağıyla işaret parmağını dudaklarına götürdü, sonra zarif bir kavisle parmaklarını yukarıya çevirdi. Sorularımızın cevabının Allah'ta olduğunu söylemek istiyordu.

“O’nu bekleyemem,” diye yanıtladım. Merdivenlere giderek bu esrar yumağını kafamda tekrar evirip çevirmek için oturdum. *Belli belirsiz bir boşluktan ve fiziksel bir zafiyetten başka bir şey hissetmemem ne tuhaf* diye düşündüm. Dayımla birlikte sevgim de ölmüştü sanki. Geçmişimle, yaşadığım anla tüm bağlarım kopartılıp atılmışçasına, katili bulmaya yönelik önüne geçilmez bir istek dışında bütün duygulardan arınmıştım.

Birden kalbim göğsümden fırlayacakmış gibi oldu; biri demin konuştuğumuz pencerelerden birinin kepenklerini kurcalıyordu. Kiler merdivenlerini koşarak çıktım, mutfaktan avluya fırladım. Bula bula, dayımın onun için yeni yaptığı kırmızı bir yün yumağına pati atan Roseta’yı buldum. Bir kuyuya düşmüş gibi sırlıslıklamdı.

“Seni Allahsız aptal!” diye çıkıştım ona.

Derin bir nefes aldım, ondan özür diledim ve kapıdan çıkarak sokağa yürüdüm. Doğuda, Rua de Sao Pedro’nun yaklaşık yüz adım aşağısında, Dr. Montesinhos’un cesedi eski okul binamızın girişinde hâlâ asılı duruyordu. Uzun mor pelerinli ufak tefek bir adam cesedin önünde durmuş, onu kutsamak için sağ elini kaldırıyordu. Onu sadece yandan görebiliyordum, ama saçları dayımın gri deli saçlarıydı ve teni de onunki gibi esmerdi.

Bu dayım! dedim birdenbire, ölümüyle ilgili önceki vargılarını tamamen aptallıkmişçasına. *Tabii ya, hepimizi kandırmak için büyü yapmış!*

Bunun çılgınlık olduğunu biliyorum, ama içim birdenbire ferahladı ve ona doğru atıldım. Gülmeye başlamış bile olabilirdi.

rim. Ama yaklaşan ayak seslerimi duyan ufak tefek esmer adam bana doğru döndü, olduğu yerde donakaldı, sonra da Sao Miguel Kilisesi'nin arkasına çıkan köşeden sıvıştı. Ben oraya varana kadar gözden kaybolmuştu bile.

Umutsuzca altüst olmuş bir halde, Dr. Montesinhos'un cesedine doğru gittim. Göksel Ürdün Nehri'ni geçebilmesi için ağzına konmuş altın paranın yerinde yeller esiyordu. Yüksek bir duvardan atlandığında hissedilen sarsıntıya benzer bir duyguyla kendime geldim: *Mor pelerinli adam dayım değildi, niyeti de cesedi kutsamak falan değil, parayı çalmaktı. Yalnızca sıradan bir hırsızdı.*

Eve geri yürürken, tarihin Tanrı'nın kendisinin bile öngöremediği yanlış bir yola sapmış olduğu duygusuna kapıldım. İster Yahudi ister Hristiyan olalım, Lizbon'da yaşayan bizler hayatta kalmak için kendimizden başka kimseye güvenemezdik. İşte o zaman aklımın ucundan geçebileceğini bile düşünmediğim buz gibi bir düşünce sardı benliğimi: *Bizi esirgediğini düşündüğümüz o Tanrı hiçbir zaman varolmamıştı! Kabalanın ortaya koyduğu özüyle bile, Tora bir kurmacadan başka bir şey değildi. Akit makit yoktu. Tüm yaşamımı bir yalana adamıştım.*

Kilere iner inmez, tekrar merdivenlerin en alt basamağına oturdum ve başımı ellerimin arasına sakladım. Farid yanıma geldi, elini başıma koydu. "Şu anda hangimiz Tanrı'dan şüphe etmiyoruz ki?" dedi işaretlerle. "Daha büyük dertleri şimdi boşver, onlar hepimizin başında. Önümüzde bir cinayet var. Kafamızı buna yoralım. Şimdi söyler misin, dayının kaybolan Hagadasının katil için ne gibi bir önemi olabileceği konusunda bir fikrin var mı?"

Farid'e ustamın Tevrat kişilerini hep ünlü Lizbonluların, komşularımızın, ahabplarımızın ve batını meclisindeki sevgili meslektaşlarının yüzleriyle resimlediğini hatırlattım. Tabii ki bu tanışılarımızı hep benzer kişisel özellikleri ve ilgileri olan Tevrat kişileriyle bağdaştırmaya çalışıyordu.

"Bu yakınlarda batınilerden biri kötü bir adam olarak resimlenmiş miydi?" diye sordu Farid.

"Hayır," diye yanıtladım. "Hiçbirinden kuşkulandığını san-

mıyorum. Ya da ihanete uğradığını yeni öğrenmiştir. Ama böyle olsa bile, eski yaptıklarından vazgeçip, onların geçtiği tabloları yeniden resimlemezdi herhalde. Bu durduk yere bir sürü iş çıkartmak olurdu, hem de ne için...” Cümlemin yarısında kalakaldım; her şey yerli yerine oturuyordu. Geçen cuma, Pesah sederimizden hemen önce dayım, son *Hagada*sındaki Haman için bir yüz bulduğunu söylemişti bana. Sesinde üzüntüyle karışık bir rahatlama vardı bunu söylerken. “Dayım o gün arkasından iş çevirenlerin kimliğini öğrenmiş olmalı,” dedim Farid’e işaret dilimizde. “Ve bence hain Haman’a baş düşmanının yüzünü verdi... onu öldürecek olan adamın. Böyle olmuş olmalı. Son yaptığı *Hagada*’nın çalınmasının nedeni de bu. Katilin bu çizimden haberi vardı. Ya da böyle bir şeyden kuşkulanıyordu. Belki de genizadaki yazmaları açgözlü elleriyle karıştırırken tesadüfen gördü kendisini. Paniğe kapılıp yazmayı aldı. Alttaki yazmalarda kan lekesi bırakmayışı, paramızı çalmaya fırsat bulamayışı da bu yüzden.”

Farid kulak memesini çekiştirdi, büyük burnunun üzerinden bana ciddi bir ifadeyle baktı. “Batınileri tek tek düşünmeliyiz,” diye işaret etti. “Peder Carlos’tan başlayalım, böyle bir şey yapmasını gerektirecek neden ne olabilir? Haman o olabilir mi?”

“Elden çıkarmak istemediği bir Solomon Ibn Gabirol *safirası* yüzünden dayımla tartışmışlardı.”

“Ya Samson Tijolo? Dayın son zamanlarda onunla ilgili bir şey söylemiş miydi sana?”

“Onun evine şarap almaya gitmeden hemen önce dayım bana, onunla konuşmak istediğini söylemiş, benimle ona bir not göndermişti.”

“Konuşmak istediği konu neydi peki?”

“Bilmiyorum,” diye işaret ettim. “Ama bir şey daha var. Birbirleriyle bir tek batını toplantılarında görüşüyorlardı. Yalnızca evlerimiz birbirine uzak diye mi, bilmiyorum. Ama ara sıra merak ederdim bunun sebebini.”

“Pek hoşlanmazlar mıydı birbirlerinden?”

“Bana kalırsa, hoşlanmamaktan çok rekabet. Düşünsene ikisi de birbirinden zeki, birbirinden kudretli kabalacılar. Reka-

bet dediğin şey bazen melekler arasında bile olur.”

“Bir de Diego var,” diye işaret etti Farid.

“Diego biraderliğe tam olarak kabul edilmemişti henüz,” diye yanıtladım. “Gizli genizanın yerini ona söyleyip söylemediklerinden emin değilim.”

“Bunu öteki batınilerden öğrenebilirsin.”

“Diego’nun türbanından düşen notu çıkartıp Farid’e gösterdim ve notun elime nasıl geçtiğini anlattım. “Sana bir şey ifade etti mi?”

“*Madre*, anne tabii ki; özellikle Meryem Ana’dan *madre* diye söz edilir. Bana kalırsa bu yarı Yahudi, yarı Hristiyan işi bir muska falan olmalı; ayın yirmi dokuzunda Isaac’la ilgili bir dileğin gerçekleşmesi için Kutsal Bakire’ye adanmış bir dua.” Kâğıdı bana geri verdi. “Siz Anusların son zamanlarda yaptıklarına akıl sır ermiyor. Yahudi kalpli, Hristiyan başlı sfenksler gibisiniz.”

“Göz önüne almamız gereken bir şey daha var Farid, o da Diego’nun o sırada yaralı oluşu. O çocuklar tarafından taşlanıp o hale getirildikten sonra iki boğaz kesecek kadar güç toplamış olması mümkün mü?”

“Öyle gerektiğine inanmışsa neden olmasın. Bakma sen, Diego yedi canlıdır. Engizisyonun pençesine düşmesine ramak kalmışken Kastilya’dan savuşmayı başarmış bir adamdan bahsediyoruz. Ondan kuşkulananacak olsak, yaralı oluşu kuşkularımızın haksızlığını gösterecek en sağlam delil olurdu.”

“Ama evi bizimkinden kilometrelerce uzakta. Buraya gelmek için onca Yeni Hristiyan’ın arasına karışmayı göze almış olabilir mi? Bana pek akıl kârı gelmiyor.”

“Tabii Eurico Damas’la işbirliği yapmadıysa...”

“Ya da Haham Losa’yla,” diye ekledim. “Losa dayımdan oldum olası nefret etmiştir. Üstelik dini kıyafetler satıyor, şüphesiz tespih de.”

Farid derin bir nefes aldı. “Ve son olarak Dom Miguel Ribeiro var,” diye işaret etti.

“Dayım çok değerli bir yazmayı satın alabilmek için maddi destek sağlamak amacıyla gitmiş olmalı ona. Batını meclisinde bir sürtüşmeye neden olan bir kitap muhtemelen. Ama bu

kez, dayımın her bir lbranice sayfayı yok olma tehlikesinden kurtarma tutkusu, onu ölüme götürmüş olmalı.”

“Peki ya kızın kocası?” diye sordu Farid. “Onu da hesaba katmamız gerekmez mi?” İsyanımı bastırmak için ellerimi tuttu. “Onunla dayının sevgili olmasının neredeyse imkânsız olduğuna ben de inanıyorum,” diye işaret etti. “Ama herkes sevdiğine senin dayına duyduğun güveni duymaz. Belki de kocası kadının onu fena halde boynuzladığını düşünüyordu. Kız dayına bir konuda yardım istemek, ya da ne bileyim dini bir konuda akıl danışmak için gelmiştir. Kocası da buluşacağı kişinin gizli bir sevgili olduğu fikrine kapılarak kadını köşe bucak izlemiştir. Karısının kilere inip gözden kaybolduğunu görünce, içeriye dalıp dayının üzerine atılmıştır. Sonra da yakayı ele vermemek için kendi karısının kıyafetlerini almıştır.”

“Hastalık derecesinde kıskanç bir koca, karısına güvenmiyor, inançsız, her şeyi yapabilecek kadar gözü dönmüş.”

“Çok da uzak bir ihtimal olmasa gerek. Lizbon bu tip insanlardan geçilmiyor. Kendi tanıdıklarımızın kaçی doğru dürüst sevmesini biliyor ki?”

“Ama öyle olsaydı karısının yüzünün onu ele vereceğini de düşünmesi gerekirdi. Yani sırf kadının kıyafetlerini alması saçma bir delil yok etme şekli.”

“Tabii kıyafetlerin bilmediğimiz bir önemi yoksa,” diye işaret etti Farid. “Adamın kimliğini ele verecek özel bir mücevher ya da bir borç mektubu. Bir ihtimal daha var Beri.” Farid gergin bir halde dudaklarını yaladı.

“Neymiş o?”

“Etrafı gözü dönmüş bir kovan arıyla sarılmış acemi arıcılar gibi, Esther’i aklımıza getirmemeye çalışıyoruz.” İtiraz çabalarımı eliyle geçiştirdi. “Tanıdığımız hiç kimsenin şiddete başvurmak için onun kadar fazla nedeni yok, doğru mu değil mi?” diye cevap istedi benden.

Başımı sallayarak onayladım.

“Bu sessizliği çok tuhaf. Belki kızı kilerde dayınla yakalayınca...”

“Saçmalıyorsun!” diye kestim sözünü. “Bir kıskançlık nöbe-

tine kapılarak avluda nasıl olduysa buluverdiği bir tespihle ikisi birden boğmuş, üstüne üstlük bir de boğazlarını kesmiş, lacivert taşımızı ve altınlarımızı çalmış sonra da yolun ortasında tecavüze uğramaya bayıldığı için buradan kaçarcasına uzaklaşmış olabilir mi diyorsun yani? Yok artık. Sana bir şey söyleyeyim mi Farid? Kâğıttan kule yapıyorsun ama masan düz değil! Sessizliği hiç de tuhaf değil bence. Onu gayet iyi anlayabiliyorum. Vicdan azabından değil, artık hiçbir şeye inancının kalmamasından kaynaklanıyor o sessizlik.”

“Haklısın. Yalnız masa düz olmasa iyi, bir de kum fırtınası var,” diye yanıtladı Farid elleriyle özür dileyen zarif bir hareket yaparak. “Ama aklımızdan bir önce atalım diye söylemek zorundaydım bunu. Peki söyler misin Beri, batınilerden biri niçin Eurico Damas’la ya da meclis dışından biriyle işbirliği yapma gereği duysun?”

Şantaj? Bu sözcük kafama öyle bir dank etti ki, birden ayağa fırladım.

“Ne oldu?” diye sordu Farid. “Bir şey mi duydun? Birisi mi geliyor?”

“Bir şey duyduğum falan yok.” Ona düşünmem için biraz beklemesini işaret ettim. Eurico Damas batını meclisinden birine, dayımı öldürmesi ve malzeme dolabımızla *genizamızı* soyması için şantaj yapmış olabilir miydi? Belki de fıçı fıçı altınımız, sandıklar dolusu yakutumuz olduğunu filan düşünmüştü. Kızı eve getirip, dayımla kızın sevgili olduğu fikrine kapılmamız için onu oracıkta öldürecek kadar ileri gitmiş olabilir miydi? Biz de saf saf bu felaket cinayeti kocanın işledigine inanacaktık...

Aklıma çok kötü bir şey daha geldi: Belki de dayımın üzerinde bulduğumuz meni de katile aitti! Bu tüyler ürpertici bir şeydi. Ama bu son iki gün içinde gördüklerimiz böylesine korkunç bir şeyin gerçekte olup bitenlerden hiç de uzak olmadığını öğretmemiş miydi bize?

“Şantaj,” dedim Farid’e. “İkiyüzlülüğün saltanatını ilan ettiği bu lanetli zamanda herkesin açığa çıkmasından korktuğu bir iki sırrı olsa gerek!”

Yanıma gelip omzumu tuttu. “Ama bu da bizi bir belirsizliğe

sürüklemes mi? Yani herkesin saklaması gereken sırları varsa, o zaman herkese katil gözüyle bakmamız gerekir. Böyle herkesten kuşkulananarak nasıl bir yere varabiliriz ki?”

Tam o anda en akla gelmeyecek korku içimde düğümle ni p kaldı. Alnımda boncuk boncuk ter birikti. Midem bulandı, yüksek sesle inledim. O kadar sarsılmıştım ki, Farid’le işaret dilinde konuşacağıma yüksek sesle konuşmaya başladım. “Peder Carlos Judah’yla birlikteydi! Çocuk cinayetlere tanık olmuş olamaz mı? Carlos kendinde onu öldürecek cesareti bulamamıştır. Onu kaçırmıştır!”

Farid dudaklarımı okudu, bu olasılığı bir an önce defetmek istercesine gözlerini kapadı. “Bu aklıma gelmemişti,” diye işaret etti mecalsizce. Elleri duaya çevrildi.

“Carlos’un üstünde başında kan gördün mü?!” diye sordum omzuna dokunarak.

“Uzakta ydılar. Sanmıyorum, ama emin de değilim.”

Vahim bir sessizlik parmaklarını dudaklarımıza bastırdı. Geriye Eurico Damas, Haham Losa ve Dom Miguel Ribeiro kalıyordu. Bunlardan biri ya da birkaçı batını meclisinden biriyle işbirliği yapmış olmalıydı.

“Hepsiyle konuşmamız gerekecek,” dedi Farid.

Dediğini başımla onaylarken, elimizdeki ipuçlarından bir hikâye şekillenmeye başladı aklımda:

Dayım bütün gün evde yalnızdı, yıllar öncesinden tanıdığı bir kız ziyaretine geldi; belki bir fırıncı yamağıydı bu, belki de eski bir arkadaşının kızı. Büyük bir sorunu vardı. Son zamanlarda kocasından dayak yiyordu. Dayıma akıl danışmak istedi. Ustam onu mutfaktaki masanın başına oturttu, ona içine biraz su katılarak sertliği alınmış bir bardak şarap ve matza ikram etti. Sokaktan gelen bağırtılar dikkatlerini çekinceye kadar kızın içinde bulunduğu açmazı konuştular. Dışarıda neler olup bittiğini derhal anlayan dayım ona ses çıkartmamasın söyledi, aile üyelerimizi aramak için parmak uçlarında avluya, oradan da dükkâna geçti. Ama ben koşer şarap almak için gittiğim Samson Tijo-lo’nun evinden dönmemiştım ve Esther de St. Steven’in önündeki

pazara gitmişti. Judah Peder Carlos'la birlikteydi. Annemle Cinfa bir komşunun evinde öğle uykusuna yatmışlardı. Eski Hıristiyanlar dükkânımızın kapılarını yumruklamaya başladığında kız kilere indirdi, yırtık pırtık İran halısını aşağıdan kiler kapağının üzerine çekti. İçerisi görünmesin diye kuzey duvarının üzerindeki pencerelerin perdesini çekmeyi ihmal etmedi. Küçük kepenkleri kilitledi.

Biraz sonra, dışarıdaki ayaklanmanın durulduğu bir anda, kiler kapağına vurulduğunu duydu. Tanıdık bir ses yardım istiyordu. Dayım merdivenleri koşa koşa çıkararak sinagogumuzun kapısını batını meclisinden bir biraderine açtı. Bu adam değerli bir yazma yüzünden dayımla tartışmış, hatta belki bu yazmayı dayımdan gizli satın almak için birtakım dolaplar da çevirmişti. İşlediği günah her neyse, dayımın Haman'ı onun yüzüyle resmetmesine yetmişti. Ama dışarıda kopan kızılca kıyamet böylesine çıkırından çıkmışken aralarındaki kırgınlığı düşünmenin sırası değildi.

Birden dayımın batını biraderinin arkasından Eurico Damas göründü. Dayım daha ne olduğunu anlamadan adam onun üzerine atıldı ve dayımı merdivenlerden aşağı itti. Omzundaki derin çürük bu sırada oldu. Dayım tam yerden kalkacakken arkadan kısıkvırak yakalandı. Boynuna bir tespih dolandı. "Bana karşı koymazsan, Tora üzerine yemin ederim ki kıza dokunmayacağım!" diye bağırdı Damas.

Dayım o anda Tanrı'nın kendisinden beklediği fedakârlığın ne olduğunu anlayarak Damas'a boyun eğdi. Canını söküp aldılar. Eski bir şöhet olan birader, dayımın cansız bedenini kollarının arasına aldı ve dirilmeyeceğinden emin olabilmek için boğazını kesti. Sonra bu bedeni nazikçe yere bıraktı. Kanı seccadeye serbestçe aktı.

Şüpheyi Simon'un üzerine çekmek için başparmak tırnağının arasına siyah bir iplik parçası koydular.

Bütün bunlar olurken kız, kilerin doğu duvarına sinmiş, korku içinde yere çömelmiş merhamet dileniyordu. Damas dayıma verdiği sözü tutmadı, onu yakaladı; ama tam onu boğacağı sırada tespih koptu. Kızın boğazını kesti ve onu yere fırlattı. Bu sırada kızın başı bir saksıya çarptı, burnu kırıldı ve garip bir şekilde yamuldu. Çok geçmeden kan kaybından öldü.

Tespihten dökülen boncuklar kilerin arduvaz zeminine gelişi güzel saçılmıştı. Damas batıniye onları yerden toplamasını emretti. Ama masalarımızın altına kaçan bir boncuğu atlادılar.

Daha sonra yılanbalığı derisinden kesenin içindeki geniza anahtarını alan birader, gizli kapağı açtı. Dayımın üzerinde çalıştığı son Hagada en üstte duruyordu, katil açgözlü parmaklarını kitabın sayfalarında gezdirdi, ta ki kendi yüzüyle resmedilmiş Haman'la burun buruna gelinceye kadar. Paniğe kapılarak yazmayı pelerininin altına sakladı ve Damas'a oradan hemen çıkmaları gerektiğini söyledi.

Altın varagımızın ve lacivert taşımızın nerede olduğunu öğrenmiş olan Damas, onları kutularından almıştı bile.

İki adam, dayımla kızın sevişmiş oldukları izlenimini vermek için beraberce cesetleri soydular. Ailemize layık gördükleri son zalim şakaydı bu. Bir niyetleri de, şüphe oklarını kızın kocasına çevirmektir tabii ki. Birader bir ihtimal buna karşı çıkmış olsa da bütün bunları yapmaya mecbur bırakan o korkunç sırrı bir kez daha hatırlatıldı kendisine.

Cinselliği şiddetten ayrı tutamayan insanlardan olduğundan, bu öldürme işi Damas'ın içinde bir heyecan uyandırmıştı sonra. Ya da belki önünde duran manzarada son bir şairane rötuşun ekşik olduğunu düşünmüştü sapıkça. Dayımın bedenini daha beter kirletmeyi aklına koymuştu.

Uçkurunu çözdü ve kendi tohumunu dayımın üzerine boşalttı.

Kıza gelince, biraderin de iyi kötü tanıdığı biriydi. Babası yalnız dayımın değil, onun da iyi bir arkadaşıydı belki. Ve kıyafetlerinde bu bağlantıyı eleverecek birşeyler vardı. Böylece kızın elbisesini, bluzunu hatta iç çamaşırlarını bile alıp gitti.

Bu sırada Judah da merdivenlerin başında durmuş olup biteni seyrediyor olabilir miydi? Katil tarafından kısıkvrak yakalanıp kaçırılmış mıydı?

Sonra birader önce kendi alnına, ardından Damas'inkine Tanrı'nın gizli bir ismini yazdı. Belki Judah'ninkine de. Uygulamalı kabala kitaplarının birinden bulunup çıkarılmış son derece kudretli bir isimdi bu, duvarlardan geçmelerini sağlayacak bir isim.

Sonra da ortadan kayboldular.

Bölüm VI

Kafamdaki senaryoyu Farid'e anlattığım sırada, avludan gelen bir erkek sesi duydum. Yukarı koştum. Komşumuz Haham Solomon Ibn Verga'ydı bu. Mutfağın eşiğinden sakallı yüzünü görebiliyordum; Cinfa'ya avutucu bir sesle Tanrı'nın merhametinden bahsediyordu. Bir elinde üç arduvaz taşı, diğerinde de bir sepet soğan vardı. "Demek yaşıyorsun evlat!" dedi bana, gülümseyerek. Evimize açılan eşiği geçmekten korkarcasına yanıma gelmekten kaçındı.

"Evet ama birçoğumuz başaramadı. Judah kayıp. Ve dayım..."

"Biliyorum, Cinfa'yla ondan bahsediyorduk." Sepetini yere bıraktı ve yanına gelmemi işaret etti eliyle. Yaşlılara özgü bir sevecenlikle omzumu tutarak, "Canının sana hatırlaman için bağışlanmış olduğunu asla unutma," dedi bana. "Bana gelince, Yahudi tarihini anlattığım kitabımı bu kalles isyanla sonlandıracam."

"Tarih kitabı mı yazıyorsun?" diye sorguladım, Josephus zamanından bu yana bir Yahudi tarafından böyle bir eser yazıldığını duymamış olmanın verdiği şaşkınlıkla.

"Kesinlikle evet," diye yanıtladı haham. "Zeytin Dağı'na doğru, geçtiğimiz bütün dikenli yolları ayrıntılı olarak anlatıyorum."

Gerçekten de yeni bir çağa giriyor olmalıyız, diye geçirdim içimden. Tanrı'nın eserleri yerine tarih metinleriyle tanımlanacak bir dünya görünüyor ufukta. Hahamların ve kabalacıların modası geçecek.

"Son iki gündür yaşadıklarını resimlerine de yansıtmayı tavsiye ederim sana," diye ekledi haham. "Başından geçenleri resme dök. Biz Yahudilerin sanatkârlığının sırrı da budur zaten." Arduvaz taşlarını bana uzattı. "Sizin avlunun taşları herhalde. Yolda buldum."

Ona teşekkür ettikten sonra, bana esenlik diledi ve gitmeye davrandı. "Bu arada, soğana ihtiyacınız olursa..." Elindeki sepeti kaldırdı. "Birisini bir araba devirmiş. Çok fazla yok ama, epey ucuza geldiler."

İşte yine mizah duygusunun bizlere her zamanki oyununu oynadığı tuhaf anlardan biri. Yine de karşılıklı bir gülümsemeyle anlaştık.

Yoksa çılgınlık da, sezgi gibi aniden mi doğuyordu insanın içine?

Sonra onları duydum. Bağıra çağıra olduğumuz yöne yaklaşan ilk Eski Hıristiyan dalgasını. Konuşumuzu iteleyip geçerek kapıya koştum. Gitgide artan mırıltılardan ve bağırıtlardan, batıdan, katedralin olduğu yönden geldiklerine kanaat getirdim. Üstelik çok da hızlı yaklaşıyorlardı.

"Ne oluyor evlat?" diye sordu Haham Solomon.

Ona döndüm. "Eve gitsen iyi olacak haham. Henüz bitmedi galiba."

Pelerininin şapkasını başına geçirdi. Yanımdan geçerken, Meseller Kitabı'ndan bir dizeyi dile getirdi: "En sevdiği oğlunu cezalandıran bir baba gibi Tanrı da sevdiğini cezalandırır. Biz O'nun seçilmiş insanlarıyız. Tapınağın yeniden inşa edilmesini göreceğiz daha."

Ailemizi topladım ve onlara eşyalarını toplamaları için tam bir dakikaları olduğunu söyledim. Dışarı koştum, orta yerde duran dışkı yığınının tahta bir çanak daldırıp, pisliği kiler kapığını örten yırtık pırtık halının üzerine bulaştırdım; hırsızları veya davetsiz misafirleri bu şekilde yollarından çevirmeyi

umuyordum. Odamdan bir şamdan, bir çakmaktaşı, birkaç battaniye ve bir sürahi su aldım. Dolabımın altındaki gizli bir bölmede dayımla isimlerimizin yazılı olduğu parşömen kurdele duruyordu. Kurdeleyi alarak bileğime bağladım, altın yaldızlı yazıyı görünmemesi için ters çevirdim. Sonra kendime hiç durmaksızın lanet okuyarak herkesi kilere indirdim; Farid'le konuşarak harcadığımız dakikaları Judah'yı aramaya ayırabilirdim. Ama şimdi...

Dayımı o gün toprağa veremeyeceğimizi anlayınca takatsiz bir sesle dua ederek Tanrı'dan af diledim. Gözlerim kapalı, bedenim kalp atışlarıma uymuş sallanırken, bu ihmalimizin ruhunun yolculuğunu engellememesi için yakardım Tanrı'ya.

Pazartesi gününün geri kalanı beklemekle geçti; annem, Esther, Farid, Cinfa ve ben vardık. Kendi dünyalarımıza çekilmiş oturuyorduk, kimsenin ağzını bıçak açmıyordu.

Ölü kızın üzerini örten seccadenin morumsu mavi rengi; başını gömleğimin altına soktuğunda sıcak soluğunu bedenimde duyduğum Cinfa'nın saçının ılık, yoğun kokusu; avludaki ağustos böceklerinin sinir bozucu cırlayışı. Her hain duyum dönüp dolaşıp aynı soruya getiriyordu beni: Bu kadar kişi ölmüşken benim burada durup görmemin, işitmemin, koku almamın anlamı neydi?

"Keşke onlarla beraber ben de ölseydim diyorum bazen," diye fısıldadım anneme.

"Vicdan azabı tıpkı Tanrı gibi insanın yakasını bir türlü bırakmaz," diye yanıtladı. "Başka türlü olması mümkün mü?"

Ne zaman annemin uğraşmaya değmez biri olduğu fikrine kapılsam böyle bir şey söyleyip beni şaşırtırdı.

"Hatırlamak için yaşıyoruz," dedi Cinfa, Haham Solomon'un sözlerini tekrarlayarak.

Çocukların umuda böylesine sarılmaları yetişkinlere özenmelerinden miydi?

Birden sokaktan birtakım bağırtilar yükseldi, Marranoları büyü yaparak kuraklığa neden olmakla suçluyorlardı.

Olduğumuz yerden İsa'nın takipçilerinin seslerini duyduğumuz üç seferden ilkiydi bu. Hadım oğlanlarının tiz, yüksek

perdeden sesleriyle kendi rızamızla dışarı çıkıp ateşte temizlenmemizi haykıran Dominiken rahiplerinin peşinden yüzlercesi akın akın üzerimize çöküyor, iblis Yahudilere bağıra çağırarak küfürler savuruyorlardı. “*Bichos meio-humanos*, yarı insan yaratıklar,” diyorlardı bize. Öğleden sonra ise gaydalardan yükselen bir melodi bizi bir panayıra davet edercesine kiler tavanımızın kestane ağacından kirislerini titretti. Sonuncusu ise, hesabıma göre Pesah bayramımızın dördüncü gecesi gelip çatıktan üç saat kadar sonra, karanlığımızı delen acı böğürttülerdi; sanki sokakta bir domuz kırbaçlanıyordu. Gerçekten de böyle olması için dua ettim.

İki kez evimize dalıp eşyalarımızdan geriye kalanı kırıp döktüler.

Cinfa Farid’le benim aramıza sokulmuştu. Esther kayıtsızca oturuyordu. Gözlerinden eksik etmediği koyu makyajı yoktu ve ağaran saçları dağınık bir şekilde omuzlarına düşüyordu. *Bütün sahne arkadaşları göçüp gitmiş, tiyatro salonu yerle bir olmuş bir oyuncu gibi*, diye düşündüm kendi kendime.

Annem muskalarına sarılmış sessizce dua ediyordu. Bana her baktığında, yüzümün Judah’ya benzeyen yanlarını incelediğini fark edebiliyordum.

Hristiyanlar kiler kapağını bir bulmuş olsalardı, bütün umutlarımız bir anda tuzla buz olurdu; kapağın üzerindeki tahtalar alelacele yerlerine çivilenmişti ve kilerin asıl kapısının sürgüsü de dayımı bulmak için kapıya yüklendiğimde kırılmıştı. Yukarıdaki halının orta yerine doğru atacakları tek bir yanlış adım, kelimenin tam anlamıyla üzerimize düşmeleri demekti.

Karanlık çöktükten sonra, ruhun bedeni terk ettiğine işaret eden kokuları bastırmak için dayımla kızı mürrüsafiyle boyadım. Sonra tekrar seccadelerle üzerlerini örttüm.

Üzerine sürdüğüm eşek kulağı merhemi sayesinde çocuğun mızrağıyla kolumda açtığı yara nihayet kapanmıştı. Tamamen iyileşmesi için üzerine azıcık kadife çiçeği suyu sürdüm ve keften bir mendille sardım.

Bir kere cesaretimi toplayarak Esther Yenge’ye, “Ölen kızı

daha önce hiç görmüş müydün?" diye fısıldadım. Mutfaktan getirdiğimiz bir tahta sıraya oturmuştu, annemin kahverengi Flaman yününden kalın şalı omuzlarını örtüyordu. Kanlı bir keten havluya sarılmış sağ elini, kirletilmiş olan yerini korurcasına bacaklarının arasına sıkıştırmıştı.

Tek kelime etmedi, ruhunun bedeninin çok derinlerinde bir yerine saklanmış olduğunu anlamıştım.

Esther'e bu soruyu sormak zalimlik miydi? Umurumda değildi öyle olması; kızı tanıyıp tanımadığını öğrenmek zorundaydım ve bu ısrarımın onun büyük ihtimalle aklından geçirdiği cinsel nedenlerle de ilgisi yoktu.

Kızın altın nikâh yüzüğünü, kocasına vermek üzere kesemde saklıyor, bir yandan da yüzüğü bağrına basabilmek için kocanın hayatta olmasına dua ediyordum.

Dayımın Mısır turnalı yüzüğünü ise öptükten sonra, altın varığımızı sakladığımız tahta kutuya koymuştum; yüzüğü benim elimde görmenin Esther'e verebileceği acıyı sezinliyordum.

Annem bu yadigârın nerede olduğunu sorunca, bunun onunla konuşmak için uygun bir zaman olduğunu düşünerek sordum: "Genizanın varlığından kimler haberdardı?"

Başını tavuk gibi içeri çekti, deliymişim gibi yüzüme baktı ve artık daha fazla soru sormamamı söyledi.

Katedralin çanları gece yarısını haber verdiğinde, kaybolmuş bir martının kulak tırmalayıcı çığlığıyla umutsuzca bize seslenen Brites'ın, Eski Hristiyan çamaşırcımızın sesini duyduk avludan. Tam ona karşılık vermek üzereyken annem parmaklarını dudaklarıma bastırdı.

Cehennemin, küçük bir erkek kardeşi, ne insan bedeninin güzelliğine, ne de ruhun kutsallığına saygısı olan birtakım işkencecilerin pençesine bırakıp bırakmamakta kararsız olduğunu kavradım o anda.

Dayımı katletmenin günahının kimin defterine işlenmiş olabileceğini merak ettim kendi kendime. Kızın kimliğini ortaya çıkarmaya ant içtim. Onun bu işin tek anahtarı olduğuna her zamankinden fazla inanıyordum.

Salı sabahının erken saatlerinde, karanlıktan da kararsızlıktan da yeterince nasiplenmiş olduğumu fark ettim. Kollarım ve bacaklarım açık havaya çıkmamaktan, hareketsizlikten tutulmuştu. Tan sökümünden önceki morumsu pusta, Judah'yı, Reza'yı ve batınileri aramak için dışarı çıkmaya karar verdim. Sabahın o saatinde ortalıkta fazla Hıristiyan olmayacağına güveniyordum.

“Çıkamazsın!” diye fısıldadı annem. Tırnaklarını etime geçirdi. “Olmaz! Güvenli değil. Daha sabah dualarını bile etmedin. Tanrı'ya karşı görevlerini yerine getirmezsен dayın da kızar sana.”

“Sabah duaları bekleyebilir!” dedim ona. Kendimi ondan kurtardım ve Farid'e verdiğim bir bıçak dışında her şeyimi keseme attım.

Ona uzattığım bıçağı ifadesiz bir yüzle aldı. Gözleri kan çanağına dönmüştü, yanaklarından terler akıyordu. Alnını öpünce, ağzıma kötü hastalığın tadı geldi, alev alev yanıyordu. Onu inceleyen bakışlarımdan gözlerini kaçırdı, boynundaki çürüklerin morla sarı arasında bir renk almış olduğunu gördüm.

“Neyin var?” diye sordum işaretlerle.

“Dikenli bir hayvanın teki, dışarı çıkmak için bağırsaklarımı kazıyor,” diye cevapladı halsizce.

Veba mıydı bu? O da gitse, içimdekileri kim dile getirebilirdi ki? Dayımın katilini bulmama kim yardım edebilirdi?

Umutsuzlukla olduğum yere çakılarak ona bakmayı sürdürdüm. Hatırlıyordum da, ikimizin farklı anne babalara bağışlanmış ikizler olduğumuzu ilk söyleyen kişi Murça Benjamin'di. Hastalığa yenik düşen ilk kocasını kaybeden canım Murça'm yakında yeniden evlenecekti. Acaba hayatta mıydı ki?

Arayışma, kulübemizdeki çekici elime alıp Tanrı'ya fısıldayarak başladım: “Judah'yı bize geri ver ve onun yerine beni al.”

Hıristiyanlara karşı kendimi korumak için, içimden Zohar'daki dizeleri okuyordum.

Boş bulduğum en yakın sokak Rua de Sao Pedro'ydu. Karanlık, neredeyse elle tutulur bir sis gibi şehri örtmüştü. Isyancıla-

rın saldırılarına göğüs geren kepenkler, bir daha hiç açılmamacasına kilitlenmişti. Tepede, sanki bir anda alev alacakmışçasına parıldayan martılar uçuyordu. St. Peter Kapısı'nın ilerisinde, başının üzerinde hasır bir sepet taşıyan tombul bir kadın bir ayağı aksayarak, acıyla koşmaya başladı. Kadının üzerinde, katedralin ikiz kulelerinin ilerisinden, havaya duman bulutları dağılıyordu; Rossio'daki ateş hâlâ yanıyordu demek.

Peder Carlos'un evinin kapısı hâlâ kilitliydi. St. Peter Kilisesi'nin içinde, duvarlara asılı kandillerin alevleri titriyordu. Kilisenin ana nefinde yığınla ceset boğulup sahile vurmuş balıklar gibi istiflenmişti.

Terzi Senhora Telo, kilisenin kanat cephesinde, Cebraill'in Meryem'e Hz. İsa'yı doğuracağını muştulayan freskin altında sırtüstü yatıyordu. Yüzü beyaz ve solgundu, gözleri kapalıydı. Kan yoktu. Hem de hiç. Çocuklarını çağırmak için kullandığı teneke düdüğü omzundan aşağı sarkıyordu.

Duyduğum bir hırıltıyla arkama döndüm. Pembe burunlu, sarı-kahverengi bir sokak köpeği ön patilerini göğsü kapkara olmuş bir adamın karnına dayamıştı. Kulaklarını dikerek, kabuklu, titrek dudağını araladı ve cesedi elinden almamdan korkarcasına bana dişlerini gösterdi.

St. Michael Kilisesi'ne doğru gittim. Kaskatı ve sessiz bir sürü beden yatıyordu İsa sunağının önünde. Yandaki küçük kiliseden bir mum alarak cesetlere baktım. Judah yoktu aralarında.

St. Steven Kilisesi'nin avlusunda, ömrümde gördüğüm en güzel kadife çiçeklerinden olma yuvarlak bir çiçek tarhının orta yerinde ergenliğe yeni adım atmış bir kızın cesedini buldum. Kamburu çıkmış işbilir bir akbaba, gözlerinde kayıtsız bir ifadeyle cesedi didikliyordu. Akbabayı gözlemleyerek, bu kuşların önce yumuşak etleri, dudakları, dili, gözleri parçalamayı tercih ettiklerini öğrendim. Kız tanınmayacak hale gelmişti.

Eski Hristiyan kilise hizmetlisi, ben oradan çıkmadan saklandığı yerden çıkarak yanıma geldi. Ona yönelttiğim soru üzerine başını iki yana sallayarak, "Yok, Peder Carlos yoktu. Başkaları. Çoğu nehre doğru gidiyordu. Yahudileri karşı kıyıya taşıyacak gemilerle ilgili bir konuşma duydum sanki," dedi.

O anda beni üzebilecek tek şey nezaketmiş meğer. Adam beni kucaklayınca, zırhım büsbütün düştü. Onu itekledim ve yüzümü duvara sakladım. Sonra da oradan koşarak uzaklaştım.

Şafak, ufka saydam bir ışık yayıyordu. Kırılmaçılar dört bir yanımda büyük kavisler çizerek havayı yarıyor, aralarında acele birşeyler konuşur gibi ötüşüyorlardı. Tajo'nun kıyısına gidecek bir gece önce yakaladıklarını satmak için tezgâh açan balıkçılara Judah'yı tarif ettim. Hiçbir şey görmemişlerdi. "Yahudilerden ölen oldu mu?" diye sordu kadının biri. Bu düşünce onda can sıkıntısı yaratmışçasına esnedi.

Balık tezgâhını devirdiğimde bir papağan gibi çılgılığı bastı. Yine de kimse yolumu kesmeye çalışmadı; neyse ki insanlar deliliği görünce tanıyıp uzak durmayı akıl ediyorlar.

Sonra, Terreiro do Trigo'nun, meşhur Buğday Meydanı'nın ortasına gelinceye dek şehrin merkezine doğru yürüdüm. Daha fazla ilerlemeye cesaret edemiyordum; rıhtımın olduğu tarafta, iki Portekizli liman işçisi ve bir grup sarışın kuzeyli denizci bağır çağır bir küfür düellosuna girişmişti. Aralarında dört ceset yatıyordu. Öldürülmüş bir köpek sürüsünden arda kalan leşler, meydanın ortasını süsleyen haçın etrafına gelişi güzel dağılmıştı, leşlerden akan kan gemilerden yeni indirilmiş saman balyalarını ıslatıyordu. Az ileride, gemilerin onarılmasında kullanılan platformlardan birinde toplanmış bir alay insan tezahürat yaparak, Afrikalı bir köle kıza tecavüz edilmesini seyrediyordu. Yapış yapış tahtaların üzerine yüzüstü mihlanmış kız, arkasına abanan küçük adamın kaba çılgınlığı karşısında inim inim inliyordu. Gemilerden oluşan yüzer şehrin ahalisi, denizciler ve tüccarlar bu sahneyi gülererek izliyorlardı. Buralara göre sanki daha güvenli olabilecekmış gibi görünen Küçük Yahudi Mahallesi'ne gitmek üzere arkamı döndüm. İlk adımlarım tek bir soruyu yankılıyor gibiydi: *Eski Hıristiyanların bizden bu kadar fazla nefret etmesinin nedeni onlara İsa'yı, hiçbir zaman istemedikleri o kurtarıcıyı vermiş olmamız mı acaba?*

Reza'nın akrabalarıyla paylaştığı tek katlı ev, Limon Ağacı Meydanı'nın kuzey yakasının merkezindeydi. Oraya vardığım-

da güneş doğu ufkuna yeni yeni gözlerini dikmişti. Evin kapısı kapalıydı, ama kilitli değildi. Mutfaktaki büyük kestane ağacından masa eğilmişti, iki bacağının yerinde yeller esiyordu.

İçeriye kolaçan ettiğim sırada çıkan seslere gelen bir komşu ön kapı aralığından bana baktı. Yanakları usturadan kızarmış, mahmur gözlü ufak tefek bir adamdı bu. Ona Reza'yı görüp görmediğini sorunca yüzüme tükürdü.

Bu Hristiyanlar bütün hakaretlerine her daim uysalca boyun eğmemizi sonra da ayaklarımızı sürüye sürüye belirsiz bir geleceğe yürüyüp gitmemizi mi bekliyorlardı bizden?

Onu öyle bir ittim ki sokağa savrulup bir çılgılık koyvererek yere yapıştı.

Belki dört yaşlarında bir kız çocuğu, Reza'nın sebze bahçesinde, bir yastığın üzerinde kayıtsızca oturuyordu. Üstü çıplaktı. Alnına kömürle bir gamalı haç çizilmişti. Aynı boyda kesilmiş siyah saçları omuzlarına geliyordu, ser verip sır vermeyen kahverengi gözleri uzun güzelim kirpiklerle çevrelenmişti. Avucunda biriktirdiği kuru üzümleri atıştırıyordu. Sağ başparmak tırnağı yoktu. "Evden kaçtım ben," dedi.

"Adın ne senin?" diye sordum.

Uzak gözlerle yüzüme baktı ve başını iki yana salladı.

"Annen baban nerede peki?"

Kuru üzümleri ağzına attı. Bir çarşafı yırtıp ikiye ayırarak onu örttüm. "Seni benim evime götüreceğim," dedim ona. "Orada güvende olursun." Onu omzuma almamı istedi. Bir çocuk gülüşü duymak öylesine tuhaftı ki... Onu yere indirdim ve yürüttüm.

Eve geldiğimde ilk kez mutfağın nasıl darmadağın edilmiş olduğunu fark ettim. Soğumuş ocağın yanında duran çatlak bir sürahinin dibinde kıymetli birkaç damla sirke kalmıştı. Sirkeyi elime döktüm ve kızın alnına sürdüm. O haçı tamamen sildim. Kilere indik.

"Bu da kim?" diye sorguladı annem, kızı acısına saygısızlık eden biriymişçesine bakarak.

"Onu Reza'nın evinde buldum. Ama Reza yoktu. Yalnızca o vardı evde."

Annem sessizce lanet okudu, sonra kızı benden alıp ona sıkı sıkı sarıldı. “Ya Judah?” diye sordu.

Başımı iki yana salladım. “İzini kaybettim.”

Gözlerini duvara çevirdi. Ağabeyim Mordehay’ın ölmeden hemen önce yaptığı ıstırap dolu hareketin aynısıydı bu. Nihayet nefesi kesildiğinde, gözünden akan son damla yaşı parmağımla silmiş, dudaklarımda gezdirmiştim. Gözyaşının tuzu ağzıma geldiğinde içimi sızlatan, çölde esen rüzgâr gibi bir ferahlık sarmıştı her yanımlı.

Hayallerimin ikincisini o zaman görmüştüm; din değiştirmeye zorlandığımız günden sonraki ilk hayali. Ayaklarımdan başıma doğru patlarcasına yükselmiş ve ağzımdan bir çığlık olarak fırlamıştı. Avlumuzda duruyordum. Mordehay evin damında, halk ozanı şeklindeki teneke rüzgâr gülünün yanında oturuyordu. Oraya çıkıp yanına oturmak için yanıp tutuşuyordum. Sonra bakışlarım hayallerimden eksik olmayan o uzaktan gelen ışığa teslim oldu. Yaklaştıkça, renkleri parlayan kocaman yelpaze kuyruklu bir kartala dönüştü ışık. Başı hayaletimsi bir beyazlıktaydı ve gözleri prizmatik kristaller gibi bir mor bir kırmızıya çalıyordu. Gıdısı sarı-yeşildi; sağ kanadı gümüş, sol kanadı altın rengindeydi. Göğsünde mürekkep balığının moru vardı. Evimizin damına inerek koca pençelerini açtı ve hiç zorlanmadan Mordehay’ı öylece alıp götürdü. Ona “Ben ne olacağım?” diye seslendim. Cevap Mordehay’dan geldi: “Yıllar sonra senin yardımına ihtiyacımız olacak. Henüz Tanrı için yapman gereken işler var.” Kartalın güçlü pençesinin emniyetinde doğuya, Yeruslayim’e, Zeytin Dağı’na doğru uçu.

Gerçek görevim ailemi Firavun’un ellerinden kurtarmak, onları güvenli bir şekilde Portekiz’den çıkarmak olarak mı tayin edilmişti ta o zamandan? Bir adam yaşamı boyunca tek bir büyük amaca hizmet etmek için mi doğar?

Bu kez anneme dönerek sordum: “Son birkaç hafta içinde dayım sana batını biraderleriyle ilgili ilginç bir şey söylemiş miydi, hatırlıyor musun? Duyduğu bazı kuşkularda ... bir kızgınlık, ne bileyim..?”

Bir cevap vermedi, şakaklarındaki saçlarla oynamaya, saçlarını çekiştirmeye başladı.

Reza'nın bahçesinde bulduğum kız taşta oturmuş boş gözlerle bana bakıyordu. Cinfa yüzünü kıza dönmüş gözlerini kısarak onu inceliyor, bir yandan da ensesine gelen saçları topluyordu. Umutsuzluk haleti ruhiyesi üzerime büsbütün çökmeden batınileri aramak için dışarı attım kendimi.

Diego şehrin doğru surlarının az ilerisinde, Alfama'nın daha çok Hristiyanların yaşadığı bir kesiminde, St. Thomas Kilisesi'nin yanındaki bir evde oturuyordu. Evine doğru giden yokuşları tırmandıkça evlerin kepenkleri de birer ikişer açılmaya başladı. Şehir ahalisi, başlarındaki gece takkeleri alınlarına kadar çekilmiş halde eğilip bana bakıyor, esniyor, gözlerini kırptırıyorlardı. Hüzünlü işçiler işlerine doğru isteksizce yürümeye koyulmuşlardı. Karnım birazcık peynir veya bir parça matza hayaliyle guruldamaya başladı. Ama yanıma para almayı unutmuştum. Belki bir lokma ekmek için dilenebilirdim, ama Pesah'ın beşinci akşamının arifesiydi ve doğal olarak *hametz* yiyecekler bana hâlâ yasaktı.

Uykusunda darmadağın olmuş saçlarının orasında burasında samanlar kalmış güzel bir kız kapalı bir kapı aralığında duruyordu. Bir battaniyeye sarınmıştı, yaşça Cinfa'dan büyük olamazdı. Fısıldayarak bana seslenip, battaniyesinin önünü açıp kapadı. Çıplaktı, küçük göğüsleri ve incecik erkeksi kalçaları vardı. "İki yumurta karşılığında seni yalnızlığıma sokarım," diye fısıldadı. "Neden hemen..."

Soylu mu soylu, kadim şehrimizde çocukların kaderi sevgisizlik tanrısının eline bırakıldığında böyle oluyordu işte.

Hristiyan kasırgasının sona erip ermediğini anlamak için, hemen ileriden, Sao Bartholomeu Kilisesi'nin yanındaki küçük meydana bakan yamacın dik kenarından Lizbon'un merkezine bir göz atmayı düşünüyordum. Bu kasırganın sona ermiş olabileceğini aklımdan geçirmiş olmam bile saflıktı oysa; Rossio, aşağıda kalan vadinin göbeğindeydi, yalnızca birkaç millik mesafede. En az bin kişilik bir Eski Hristiyan güruhu mey-

danda toplanmıştı bile. İki büyük ateşin yalazları gökyüzüne yükseliyordu.

Yamacın tepesinden bakarken, Eski Hristiyanlar insan gö-rüntülerinden bir an için sıyrılıp, bulduklarıyla beslenen peri-şan bir karınca sürüsü gibi göründüler gözüme.

Çapulcuların küçük gruplara ayrılarak kısa sürede şehre ya-yılacağı endişesiyle Diego'nun evine doğru koşturdum. Evinin kapısı kilitliydi. İkinci katta oturuyordu, ben de çareyi ona seslenmekte buldum. Sokağın karşı tarafında pençemsi elinde iki tokmak birden tutan bir deri bir kemik yaşlı bir ayakkabı tamircisi kuşkulu gözlerle beni izlemeye başladı. Ben de aynı şekilde ona bakınca birden başka tarafa döndü.

Yoldan birkaç taş alarak Diego'nun kepenklerine atmaya baş-ladım. Gözleri kan çanağına dönmüş, sivri çenesi ağarmış sa-kallarla dolu sarı benizli bir yaşlı kadın bir üst katın pencere-sinden başını çıkardı. Başının üzerinde kara bir şal tutuyordu ve kimbilir hangi hastalıktan eriyip gitmiş kıpkırmızı bir burnu vardı. "Kimi istedin sen?" diye tersledi beni Navaro şivesiyle.

"Diego Gonçaves'i. Onu gördün mü?"

Abartılı hareketlerle başını iki yana salladı ve dudaklarını şa-pırdattı. Dediklerinin yağda kayar gibi ağzının içinde yuvarlan-masına neden olan şivesiyle konuştu: "Herkeslerin işine bur-numu sokmam ben, biliyo musun. Kocamın bütün işini ben görüyom, başka da bi şeye karışmam Allah şahidim olsun ki. Ama olur ya soru Allah'tan gelende, bak o zaman cevabımı da veririm. Çünkü yukarda Allah var, gözler bizi, biz demezsek..."

Ya sarhoş ya deli olduğunu düşündüm. "Eee burada mı?" diye kestim lafını.

"Ojos," dedi ağzını yaya yaya, ciddi bir tavır takınarak; sanki bu tek sözcüğün arkasında yılların tecrübesi gizliydi.

"Ne?"

"Gözler diyorum! Bu Portekizli adamlarda bi göz var ki, nah ceviz kadar. Bi baktılar mıydı, sankim ciğerinin rengini görmek isterler. Sen bunu anlamadı mıydın bugüne kadar?"

"Bak Diego bugün buraya geldi mi, gelmedi mi? Başka bir şey sormayacağım."

“Allah’ın gözü her daim üzerimizde. İblis ondan geri kalır mı sandın? Bi de bu koca gözlü Portekizliler dolanıyo ya orta yerlerde, kaç kaçabilirsen. Eskiden...”

Bıyık altından söylendim: “Sen bunları külahıma anlat cadı karı!” Biraz daha taş toplayarak Diego’nun kepenklerine daha sert fırlatmaya başladım.

“Yok işte burda,” diye bağırdı kadın meydan okurcasına.

“Peki nerede o zaman? Fazla zamanım yok!”

Gözlerini gökyüzüne çevirdi ve haç çıkardı. “Onun katındaki adamları dün götürdüydüler,” deyip bir cadı kahkahası patlattı. “Nah bu kadar gözlü adamlar aldı götürdü onları.”

“İçeriye bakabilir miyim?” diye rica ettim.

“Kimsin ki sen?”

“Yeğeniyim onun,” diye attım.

Dışarıya sarktı ve değnekle arkadan dürtülen bir eşek gibi üst dudağını kaldırarak sokağı kolaçan etti. Ayakkabı tamircisi ona bakıyor olmalıydı ki, yumruğunu ona doğru uzatıp, “Sen kendi işine bak hele, bunamış hıyar noolucak!” diye veryansın etti adama.

Adam elini havada iki kere döndürerek deli işareti yaptı, gözlerini kıstı ve küçük parmağıyla işaret parmağını kaldırarak kadına bir beddua okudu.

Kadın haç çıkartarak adamın bedduasını savuşturdu, sonra tekrar adama bağırıp çağırdı. Göğsünden bir anahtar çıkartarak bitiştiirdiğim ellerime attı. “Yemeyesin sakın ha,” diye uyardı beni, “ondan başkası da yok.”

Yine bir deli kahkahası patlatacak sandım, ama bu sefer son derece ciddiye. “Yemem, söz,” diye güvence verdim.

İkinci kata vardığımda Diego’nun kapısını açmaya davrandım, ama kapı kilitliydi. Ancak komşu dairenin kapısı yerle bir edilmişti. Kapıdan dışarı, tuzlu su kokusu gibi tuhaf bir koku yayılıyordu. Ne olduğuna bakmadan önce anahtarı üst komşuya iade ettim. “Sen de Yahudi misin ki?” diye sordu kadın. “Onlar öyleydilerdi de ondan diyorum biliyor musun.”

“Evet Yahudiyim,” dedim kuru bir sesle.

Kolumu kavradı. “Bi de bana sor şimdi madem, bakalım ben de öyle miyim?”

“Gitmem lazım,” dedim.

Tırnakları etime geçti. “Sor diyorum!” diye ısrar etti; ani heyecanının tükürükleri yüzümü yıkadı.

“Yahudi misin?” diye sordum istediği olsun diye.

Savuşturmama fırsat kalmadan nasır bağlamış buruşuk eliyle suratıma bir tokat yapıştırdı. “Sizi gidi Portekizli piçler sizi. Navarolu bir hanfendiyi horlamak için eline fırsat geçti sanmıştın di mi?!” diye bağırdı. “Yok öyle yağma...”

Diego’nun dairesinin kapısına geri döndüğümde hâlâ arkamdan bağıırıyordu. Kapıya vurdum ve Diego’ya seslendim, ama cevap olarak sessizlikten başka bir şey gelmedi. Birden başına bir şey gelmiş olmasından endişe duyarak bağırmaya başladım: “Diego! Diego! Benim, Berekiah!”

Ama içeriden çıt çıkmıyordu.

Yandaki daireye girdim. Eczacılıktan emekli Talmud üstadı yaşlı Levi Califa, dul damadı ve iki torunuyla oturuyordu burada. Evin hali Diego’nun başına gelmiş olabilecekler konusunda hiç de iyiye işaret etmiyordu. Ön odadaki sayvanlı yatak parçalanmıştı. Doğu duvarına kanla bir haç çizilmiş, haçın altına ise yarım metre boyunda harflerle *Vincado Pelo Cristo!* sözleri yazılmıştı. *İsa’nın intikamı alındı.*

Eski Hristiyan kör cahiller ordusunun Portekiz manzarasını kirletmesi karşısında duyduğum küçümsemeyle, *vingado* sözcüğünün yanlış yazılmış olduğunu fark ettim. Ne doğru dürüst yazabiliyor ne de okuduklarını anlayabiliyorken Tanrı’nın bir nazarına bile haiz olmayı nasıl bekleyebiliyorlardı ki?

“Efendi Levi?” diye seslendim temkini elden bırakmayarak. Sessizlik.

Dairenin diğer kısmına açılan en uç duvardaki kapı yerle bir edilmişti. Kapının üzerinden atladım ve açık girişten parmak uçlarımda geçerek küçük bir odaya girdim. Oda kare biçimindeydi, eni de boyu da üç adımı geçmezdi, yerlerine en kaba meşeden bir parke döşenmişti, yegâne eşyası tahtadan bir ta-

bureydi. Ama hayatımda bundan daha dolu bir odaya girmiş sayabilir miydim kendimi?

Kutsal bir eşikten geçmiş olduğumu hemen anladım.

Beyaz badanalı duvarlarda, siyah minnacık İbrani harfleriyle yazılmış Çıkış duruyordu. Hem de tamamı. Mısır'a Hz. Yakup ile birlikte giren İsrailoğullarının isimlerinden, İbrani kölelerin Kızıl Deniz'i aşarak özgürlüğe kavuşmalarına, çadır tapınağın Musa önderliğinde inşa edilmesine kadar her şey. Dizeler doğu duvarının tepesinden başlıyor, düz yatay bir çizgi halinde güneye doğru devam ediyor, sonra batıya ve kuzeye doğru uzanarak bir döngü oluşturunuyordu. Bu şekilde iki yüzden fazla döngü satır yazılmış olduğunu tahmin ediyordum. Yazılar odanın üst yarısını kutsal bir çardak gibi tamamen kaplıyordu.

Levililer'in yazımına da başlanmış, ama nedense bu kısım Rabbe takdime olarak bal ve maya yakmama emriyle birlikte aniden sona ermişti. Hristiyanlar tam o anda odaya dalıp fıkıhçıyı almış olmalıydı.

Bunları yazanın kim olduğunu düşünmeye gerek yoktu. Bunun yaşlı Levi Califa olduğundan yüzde yüz emindim. Ondan başka kim zamanını saklandığı yerde Pesah'ın hikâyesini yazmaya vakfedecek kadar dindar olabilirdi ki?

Öylesine huşu içinde kalmıştım ki ister istemez olduğum yerde yazıları döne döne okumaya koyuldum; gözlerim dönmenin tadına varan Mevleviler gibi giderek hızlanıyordu.

Califa'nın kendisini bulmayı hiç mi hiç beklemiyordum. Ama mutfakta, yerde, kırık bir tabak parçasının üzerinde bir sağ el duruyordu. Elin ona ait olduğunu biliyordum, çünkü akik yüzüğünü eksik etmediği işaret parmağı kesilmişti. Hemen yanında yazarken kullandığı ve parmaklarının arasından kayıp gitmiş olduğunu tahmin ettiğim son kömür parçası duruyordu.

Kesik bir el insana hiç de gerçek gelmiyor. Ama neden? Akılımızın böylesi bir zalimliğin mümkün olabileceğini reddetmesinden mi?

Ya Hristiyanların bizi oracıkta öldürmek yerine uzuvlarımızı kesme merakına ne demeli? Bu, bizi insanlık dışı yaratıklar

haline getirme, bize yakıştırdıkları şeytan imgesine daha uygun düşmemizi sağlama çabası mı?

Parmak uçlarının hemen yanı başında Califa'nın pek düşkün olduğu Brezilya papağanlarının çördükotu renkli başları duruyordu. Bunlara Ternura ve Empatia adlarını vermişti. Şefkat ve duygudaşlık: Talmud üstadının iki sözcükten ibaret düsturu...

Ternura'yla Empatia'nın gövdeleri değerli tüyleri için çalınmış olmalıydı. Belki de şimdiden Hristiyan bir asilzadenin şapkasını süslüyorlardı.

Eli gömmek üzere almak için eğildiğimde bir ayak sesiyle yerinden oynayan tahtaların sesi çalındı kulağıma. Yolun karşısında gördüğüm ayakkabı tamircisi, sabırlı gri gözlerini üzerime dikmiş ön odada duruyordu. Zayıf, yanık tenli bir adamdı, üzerine yalnızca terden lekelenmiş bir atlet giymişti, altında ise görüp görebileceğim en kaba ketenden bir pantolon vardı. En azından elli yaşında olmalıydı, ince bilekleri, dar ve düşük omuzları vardı. Kulaklarının arkasından karmakarışık birkaç uzunca saç teli çıkmıştı.

Bir elinde bir ıskarpela, diğerinde ise bir tokmak vardı.

Bıçağıma davrandım ve kınından çıkartıp elime aldım. *Beni yine dövüşmek zorunda bırakacaklar*, diye geçirdim içimden. Onunla Tora'yla bezenmiş bu dört duvarın kutsallığında karşılaşmak istemediğimden ön odaya geçtim. Karşısına çıktığımda boğuk bir sesle konuştu: "Fazla zamanın yok."

Cevap vermedim, içimden düşündüm: *Hristiyanlar neden dövüşmeden önce illa biz Yahudilerin konuşmasını bekliyorlar acaba?*

İçimde bir öfke uyandı, damarlarımda kan yerine kızgın cıva dolaşıyormuş gibi hissettim birden. Ona üç adım yaklaşıp bıçağımın altında nasıl can vereceğini hayal ederek ilk hamleyi yapmasını bekledim.

Yine de canını yakmak içimden gelmiyordu; birini haklı nedenlerle öldürmekle, soğukkanlı bir cinayet işlemek arasında çok ince bir çizgi vardır derler ve ben kendi adıma bu ikisini birbirinden ayırt etmek için gereken görüşe sahip olduğumu pek sanmıyordum.

Tokmağının sapıyla kafasının tam ortasındaki kel vadiyi kaşdı. “Ne demek istediğimi anlamıyorsun, ben dostunum,” dedi.

“O zaman silahlarını at.”

Şaşkın bakışlarını karşısında silahlarını düzgün bir şekilde ayaklarının dibine bıraktı. Alnı endişeden kırıışmış bir halde, “Fazla zamanın yok,” dedi. “Nehirden bu tarafa doğru geliyorlar. Evine geri dönmelisin. Buraya seni uyarmak için geldim.”

“Neden?” diye sordum.

“Diyelim ki Efendi Levi iyi bir arkadaşı.”

“Onu en son ne zaman gördün?”

“Hadi ama evlat,” dedi elini bana uzatarak.

“Lütfen. Bana onu en son ne zaman gördüğünü söyle. Bilmek zorundayım.”

“Dün,” diye yanıtladı ayakkabı tamircisi. “Dominikenler onu ve ailesini götürmeye geldi.” Elini tekrar uzattı ve kolumu sıvazladı.

Elimde olmadan geriledim. “Ya Diego Gonçalves? O da Efendi Levi’yle beraber miydi?”

Gergin bir şekilde kapıya yöneldi. “Bak, buradan gitmen lazım! Anlamıyor musun?”

“Diego Gonçalves’i gördün mü?”

“Hayır. Bildiğim kadarıyla buraya gelmedi. Belki de yakalanmıştır.” Omuz silkti ve sinirli bir halde sözlerine devam etti: “Bak, ben gidiyorum tamam mı. İster benimle gelirsin, ister burada durup seni yakalamalarını beklersin. Merak etme fazla da beklemezsin zaten, nasıl olsa o Navarolu kocakarı seni olabildiğince çabuk bulmaları için elinden geleni ardına koymayacaktır. Efendi Levi’yi yakalamaları için kapıyı onlara kim açtı sanıyorsun? Onu bulmak için zahmet etmelerine bile gerek kalmadı.” Tokmağıyla ıskarpelasını almak için yere eğildi. Birden içimden onu ensesinden öylece bıçaklamak geçti. Ama bu dürüst Hristiyanı yaralamakla ne geçecekti ki elime?

Yoksa damarlarımda dolaşan cıvanın kendine mahsus arzuları mı vardı?

“Hadi gel,” dedi doğrularak. Sesinde, babamın beni ders çalışmaya zorladığı zamanlardaki o rica minnet vardı. Birden

evin arkasından bir bağırıtı geldi kulaklarımıza. Ayakkabı tamircisi kıvrık işaret parmağını dudaklarına götürerek ses çıkartmamamı önerdi.

Beraberce, tehlikeli bir maceraya atılmaya hazırlanan çocuklar gibi parmak uçlarımızda merdiven boşluğuna indik. Onun deyişiyle Navarolu kocakarı, yüzünü kırıştıran bir küçümseme ifadesiyle merdivenlerin yukarısında durmuş bize bakıyordu. İhtiyar adam, yerimizi belli etmesi halinde başına geleceklere bildirmek için elindeki tokmağı hafifçe kendi başına vurdu. Avlarına yaklaşan kediler gibi tetikte, merdivenlerden indik. Şimdi Samson'u bulmak istiyordum, dayımın ona gönderdiği o mektubu okumak... Kafamdaki plan *Porta de Sao Vicente*'ye, St. Vincent Kapısı'na gidip şehirden çıkmak, sonra da kuzey-batı yönünü takip edip Samson'un evine varmaktı.

Sokakta, kırlangıçlar hâlâ sabah ayazını çılgınca yararlanıyorlardı. Tehlike için yaşayan delikanlıların coşkunu kahkahası, batı yönünden gelen bir uğultuyu deldi.

Ayakkabı tamircisi parmağıyla sokağın doğuya giden kısmını, güneşin titrek gözünü işaret etti. "Tanrı seninle olsun," dedi omzumu kavrayarak.

Ona yarım ağızla teşekkür ettim, sonra da koşup gittim.

Dayımın ölümünün olayları değerlendirme yetime nasıl sekte vurduğunu anlatmam mümkün değil; benim yerimde olan her Yahudi, Dominikenlerin sabah çanlarıyla beraber şehrin bütün çıkışlarını kapatmış olacaklarını akıl ederdi.

Hele koşmam başlı başına bir hataydı. Ayak seslerim Eski Hristiyanların sesini bastırdı ve yerimi ele verdi.

Belki yüz kişilik belki daha kalabalık bir grup St. Vincent Kapısı'nın önünde bekliyordu. Beni fark ettiklerinde, hepsinin de parmakları havada uçan oklar gibi beni işaret etti.

Mideme korkudan kramplar girmiş bir halde olduğum yerde kalakaldım. Öyleyken bile kaçınılmaz bir kötü sona doğru kayıyor olduğum hissiyle, tutunabileceğim bir tırabzan veya duvar arandım el yordamıyla. Ama havadan başka bir şey yoktu tabii ki ve ben de içgüdüsel olarak bıçağımın emniyetini arandım. Soluksuz bir anda, canıma kıymayı bile düşündüm.

Ne de olsa kolay olurdu bu; o günlerde hâlâ bizleri, beni gözetten bir Tanrı'nın varlığına inanıyor ve ölümden korkmuyordum. Ölmekten evet. Ama Öbür Dünya'ya yapacağım o muhteşem dönüş yolculuğundan asla. Son bir dua, bıçağımın tek bir darbesi ve işte azat edilmiş olacaktım. *Asıl derdim ruhumu azat etme işini ellerinde haç tutan bu adamlara bırakmaktansa kendi ellerimle yapmaktı.*

Tabii ki dış görünüşümden Yeni Hıristiyan olduğumu anlayamazlardı. Ama beni soysalardı, sünnetim, Tanrı'yla yaptığım o akit, inancımı gün gibi belli edecekti.

Yaşama dürtüsü düşünmeden daha baskın. Belki de o anda Judah'yı bulma isteğim çok güçlüydü.

Döndüm ve sanki başka bir seçenek yokmuşçasına koşmaya başladım. Düşmanlarım peşimde miydi? Bilemiyordum; gidecek hızlanan nabzım tüm algılarımı kör etmişti. Ortılığı kasıp kavuran bir fırtına sırasında yeri göğü inleyen kurşundan bir çanın yanında durduğunuzu farz edin. O anda fırtına soluğumsa, çan da kalp atışlarımdı işte.

Şimdi o andan aklımda kalan, aşağı doğru biteviye inen merdivenlerle ilgili belli belirsiz bir anı ve kendi korkumun kokusu. *Tora* hafızama kazınmış bir sonraki imge ise bir çan kulesine ait. Sao Miguel Kilisesi'nin cephesinin önündeydim, evimin olsa olsa iki yüz adım uzağında.

Bir şey anlamama fırsat kalmadan kule yana doğru yıkılır gibi oldu. Yer ayağımın altından kayıp gitmişti, kendimi kaldırım taşlarının üzerinde sırtüstü yatar buldum.

Soluk soluğa olmama rağmen herhangi bir acı hissetmiyordum, yalnızca sessiz bir kafa karışıklığı. Başım camdan bir amfora içine hapsedilmiş gibiydi. Sanki Tanrı'nın eli beni habersizce mekân içinde hareket ettirmişti.

Etrafı kumla çevrili bir nilüferin birden alazlanışına dair uçup giden bir imge bakışlarımı yaktı. Sonradan anladım ki, bir an için bilincimi kaybetmiş ve ayıldığım sırada kaşla göz arasında olağan düşüncelerimin altında akan hayali bir dünyanın görüntüsünü bir ucundan yakalamıştım. Yine de o zaman bile o imge, alevler içindeki o nilüfer, Tanrı tarafından bahşe-

dilmiş olan, dört elle sarılmam gereken bir armağan gibi yaşamsal gelmişti bana. (Bu imgenin anlamına dair ipucunu ise bir gün Konstantiniye’de bir Esther Kitabı’nı resimlerken buldum; anladım ki Tanrı o ölümcül Pesah’ta Lizbon’u alevler içinde yanan bir çiçek gibi görmüştü.)

Solumda, bir buçuk iki metre ötemde, parlak deriden bir pelerin giymiş, yere çömelmiş bir adam olduğunu fark ettim birden; yaralıymış gibi omzunu tutuyordu. Gizli bir kapı aralığından üzerime saldırmış, beni yere sermiş ve bu sırada kendi de yaralanmış olmalıydı.

Perişan giyimli sırık gibi iki adam yokuş yukarı çıkan sokağın aşağısından bana doğru koşuyordu. Tek yumurta ikizleri gibiydiler. Kısacık kesilmiş siyah saçları başlarını çevreliyordu. İkisinin de elinde birer balta vardı; beni bir kütük misali orta yerimden yarmak istediklerini hissettim.

Hemen arkalarında, ortalığı yakıp yıkarak bana doğru koşan kadınlı erkekli bir kalabalık vardı. Her şey gürültüden ve rüzgârdan, ışık ve gölgeden ibaret bir girdaptı sanki.

Baltalı ikizler bir anda birleştiginde, olup bitene bir süre anlam veremedim. Sonra durum bütün açıklığıyla kafama dank etti: Düşerken başıma yediğim darbe yüzünden bir süre çift görmüştüm.

Güneşte parlayan soğuk demirin tehdidi insanı nasıl da silahına davranmaya itiyor. Bir anda ayağa kalktım ve bıçağımı kavradım.

Aşağı Alfama’nın yilankavi sokakları ve ara yolları yıllar öncesinden beynimdeki haritaya kazınmıştı; yaralı hasmım ayağa kalkmaya davrandığı sırada batıya doğru saptım. Birkaç saniye içinde Cantina Meydanı’na inen dik merdivenlere ulaştım. Bu merdivenlerin en üst basamağından yandaki evlerin damlarına atlamak işten bile değildi ve ben de aynen öyle yaptım. Damdan dama atlayarak dört evi geri bıraktıktan sonra ilk girdiğim sokağın bir paralelindeki sokağa vardım. Peşimde üç adam vardı. Altı metre kadar gerimden gelen ikisinin elinde kılıçlar vardı. Arkadan gelen üçüncü kişi bir rahipti, silah olarak haçını kullanıyordu. “Yakalayın şu Marrano’yu,” diye bağıırıyordu

boğuk bir sesle. “Şeytanla yaptığı akdin kanıtını getirin bana!”

Bu dediğinden adamın erkeklik organımı kişisel bir ganimet olarak ele geçirmek istediğini anlıyordum. Dünyayı simgesel olarak okumak üzere eğitilmiş biri olarak, Dominikenlerin asıl niyetlerinin üreme faaliyetlerimizi büsbütün sonra erdirmek olup olmadığını da merak ediyordum bir yandan.

Sokak boştu. Aşağı atlayarak Senhor Pinto’nun avlusuna açılan alçak duvarın üzerinden geçtim. Mutfak kapısı tahmin ettiğim üzere yerle bir edilmişti. Evin içi de darmadağındı. Mutfağın diğer kapısından Sao Pedro sokağı ile Adiça sokağının kesiştiği köşeye çıktım. Faridler’in evi sokağın hemen karşısındaydı. Duvarın üzerine bir hamlede çıktım, avluya atladım ve bizim evin mutfağına koştum.

Ama kilere inmedim. Peşimde kimsenin olmadığından emin olduktan sonra Abraham Dayı’yla Esther Yenge’nin odasındaki gizli dolabın önünde duran göstermelik resmi kaldırdım, dar günler için kenara koyduğumuz birkaç kuruş paranın bulunduğu kurutulmuş yılan derisinden keseyi dolaptan çıkardım. Kilise Sokağı’ndan gelen bağırıtların dinmesi için birkaç dakika bekledim. Sonra ortalık kalp atışlarımdan başka bir ses duyulmaz olana dek yatışınca nehre doğru yola koyuldum. Çocukluğumdan beri görüp durduğum, ama hiç konuşmadığım bir balıkçı kıyıya yakın bir yerde, mavi renkli sandalında oturmuş, paslı bir bıçakla bir parça peynir kesiyordu. İhtiyar bir adamdı, belki elli yaşlarında, tıknaz; yanık, meşin gibi bir yüzü ve cahillere özgü bir bakışla bakan gri gözleri vardı. Beni gördüğünde ona bir altın para gösterdim ve nehrin aşağısına, batıya doğru baktım; şehrin kapılarının dışına bir kez çıktuktan sonra Samson Tijolo’nun bağına giden beş millik yolu yürüyerek katetmeyi planlıyordum.

Balıkçı başını salladı, bana doğru kürek çekti ve sandalını nehrin kenarına yanaştırdı.

“Şehirden çıkmam lazım,” dedim ona.

İki altın paramı solucanlarla dolu yem kavanozuna attıktan sonra, bir yandan oflayıp pullayıp bir yandan da küfürler savurarak kıyıdan otuz metre kadar açıldı. Sağ ayak başparmağı-

nın griye çalan su toplamış derisinde kıpkırmızı kızgın bir yara derin bir gedik açmıştı.

“Yengeç ısırgı,” diye homurdandı. “Bir türlü geçmek bilmedi.”

İki büyük balıkçı teknesinin arasından geçip bayrağında kırmızı Portekiz haçını taşıyan bir kadirganın etrafından dolandıktan sonra, akıntıyı yakalayınca kadar sandalı döndürdü. Kürekler hızlandıkça Lizbon’un tehditkâr surları giderek küçüldü ve nihayet kilise kulelerinin ve şehrin dış mahallelerinin arasından geçen bir kurdele gibi arkamızda kaldı. Balıkçı kumsalın kayalık bir çıkıntısının ilerisinde demir attı ve elini kaldırarak bana iyi şanslar diledi.

Ona başımla teşekkür ettim, pantolonumun paçalarını sıvardım ve soğuk suya girdim.

Kıyıda başlarına deniztarağı şekilli şapkalar geçirmiş, Santiago de Compostela’ya giden iki Endülüslü hacı beni çevirerek yakınlarda bir meyhane bilip bilmediğimi sordular. Dillerini konuşamıyormuş gibi yapıp yanlarından uzaklaştım.

Bölüm VII

İki saat sonra, Samson'un karısı Rana mahallemizden eski bir arkadaşıyla birlikte, kucağında emzirdiği yeni doğmuş bebeğiyle bana kapıyı açtı. "Berî... aman tanrım, yaşıyorsun! İçeri gel!" Beni tutup içeri çekti, kapıyı arkamdan kapattı ve sürgüledi. "İnanamıyorum!" diyerek gülümsedi.

Öpüştük, Miguel bebeğin yumuşacık saçlarını okşamak için elimi uzattım. O kadar minikti ki, yumuk gözleri sanki hiç açılmayacakmış hissi veriyordu. "Güzel minik," sözleri çıktı ağzımdan; ilk kez doğum yapan bir anneye bir aylık oluncaya kadar bebeğinin bir sincaba benzeyeceğini söyleyecek değildim ya.

"Güzel mi? Yine kendini tefekküre mi verdin yoksa?" diye laf attı Rana. Gülümsemeye çabaladı, ama kirpikleri yaşlarla dolmuştu bile. Yere çevirdiği gözleri çaresiz bir yalnızlığa işaret ediyordu; anladım ki Samson da Hıristiyan kasırgasında kaybolup gidenler arasındaydı.

Ocağın başına oturduk. "İsyanı nereden haber aldın?" diye sordum.

"Komşulardan bir iki tanesi gelip beni uyardı."

"Belki birlikte buradan gitsek iyi olur. Geri döner..."

"Biliyorsun gidemem," diye kesti sözümü.

Onu Öbür Dünya'dan gelebilecek tehlikelere karşı korumak için Rana, Miguel kırk günlük oluncaya kadar evden çıkmayacaktı. Bu, büyük tufanın süresi ve aynı zamanda Yahudilerin çölde gezinerek geçirdikleri zamandı. "Samson'dan en son ne zaman haber aldın?" diye sordum.

"Pazar gününden beri hiç haber yok. Bunun için kumaş lazımdı da..." Başıyla Miguel'i işaret ediyordu. "Küçük Yerusala-yim'e, Simon Eanes'in dükkânına gitmek için çıktı. Sen bir haber almadın mı ondan? Ya Simon'dan?"

"Yok, hiçbir haber yok. Ama Simon'un başarabildiğini sanmıyorum."

Yüzünü duvara çevirdi, dudaklarından dualar döküldü. "Yine de güvenli bir yere sığınmış olabilir," dedim. "Samson akıllıdır. Üstelik de güçlü kuvvetlidir. Hristiyanların çoğu onu görünce korkardı. Çocukken ben de korkardım ondan, hem de nasıl. Bence hâlâ geri dönme ihtimali var." Ona güç vermek için kolunu tuttum, oysa fark ediyordum ki bu yaptığım kendimi Judah'nın güvende olabileceğine ikna etmekten başka bir şey değildi.

"Hayır," dedi. "Hayatta olaydı, şimdiye kadar dönmüş olurdu."

"Saklanıyor olabilir."

"Samson mu saklanıyor diyorsun? Beri, elli yedi yıldan sonra ilk kez baba olan bir adam, çocuğunun yaşamı tehlikedeyken saklanmaz."

Rana, kendi kendilerini kandırmaktan hoşlanmayan o ender insanlardan biriydi. Çoğularının onu saldırgan, hatta acımasız bulması da bundandı. Başını sallayarak durumu kabullendiğini belirtti, boştaki elini kahverengi kıvrıkcık saçlarının arasından geçirdi. "Bundan sonra yalnız başıma idare etmem gerekiyorsa, o zaman..." Sözlerinin devamını getiremedi, ağlamak için dudaklarını ısırdı. "Uyku, yemek, başka şey bildiği yok," diye Miguel'e çevirdi lafı gülümsemeye çalışarak. Meme-sinin ucu bebeğin ağzından kurtulmuştu, bebeğin huysuzlan-masına fırsat vermeden göğsünü tekrar ağzına yerleştirdi. Yeniden emzirmeye başlayan Miguel'den, halinden hoşnut olduğunu belli eden mutlu bir inilti çıktı. Rana umutlu gözlerini

yüzüme dikti. “Berî, annemlerden bir haber aldın mı?”

“Yok. Özür dilerim. Gelmeden önce yoklamam gerekirdi. Aklıma gelmedi.”

“Sorun değil. Uygun bir an bulduklarında gelecekler sanırım... tabii gelebilirlerse.”

“Rana, geçen cuma şarap almak için size uğramıştım. Bir fiçî şarap alıp bir de mektup bıraktım.”

“Ha evet, matzayı görünce sen olduğunu anladık.” Kolumu okşadı. “Bazî şeylerin hiç değişmemesi ne kadar güzel. Uyuyakalmış olmalıyım. Çok fazla uyumuyorum. Ama uyuduğumda da top atılsa duymam. Tabii Miguel ağlarsa başka. O zaman bir avcî kalbime hançer saplamış gibi oluyor.”

“Rana, o gün bıraktığım mektup hâlâ duruyor mu?”

“Tabii duruyor,” diye yanıtladı. “Önemli bir şey miydi?”

“Onu okumam lazım. Dayım Samson’a birşeylerden söz etmiş olabilir... Nerede şimdi?”

“Miguel’e bakmak bende akıl bırakmadı. Yatak odasında bir yerlerde olması gerekiyor ama.”

“Bir bakabilir misin?”

“Şunu tut bakalım,” dedi, Miguel’i kaldırıp bana uzatarak. Rana, sandıkları ve masaları araştırırken ben de bebeği kollarımda tuttum ve Judah’nın o yumuşacık tenini hatırladım. Mordehay’la birlikte ağlamasın diye onu kucağımızda gezdirdiğimiz sayısız gece geldi aklıma; kolay bir bebek değildi, ciğerlerindeki su yüzünden çok kötü öksürürdü. Gözlerimi kapattım, bebeğin yumuşak teni parmak uçlarımı ürpertti. *Judah, Judahcığım benim*, diye fısıldadım kendi kendime. *Lütfen güzel Allah’ım, lütfen yaşıyor olsun.*

Üzerime çöken korkuları defetmek için, mektubu aramakla meşgul olan Rana’yı lafa tuttum. Miguel’in mide sorunlarından bahsettik. “Dışkısı saksağan pisliğine benziyor,” dedi endişeli bir sesle. “Doktor Montesinhos endişelenecek bir şey olmadığını söylüyor ama...”

“O bir şey değil canım,” dedim elimle geçiştirerek. “Judah’da da aynı sorun vardı. Bence tüm bebekler biraz da kuştur ne de olsa.”

Güldü, ama arkadan gelen sessizlik evin içindeki havayı ağırlaştıran o kasvet hissini daha da pekiştirdi. Samson'un hiçbir zaman geriye dönemeyebileceği gerçeğini kabullendiğimiz bir göz göze gelme anını paylaştık ve yüzümü okşamak için bana uzandı. "Sevgili Beri," dedi. "Mahalleyi özlüyorum." Bakışlarımız kötü ruhları kovan çocuk ordumuzun anılarıyla birbirine bağlandı.

Yanımdan uzaklaşıp aramayı sürdürdü. Yatağın yanındaki bir şifonyere doğru gitti. Metal kilitli küçük tahta bir kutunun içinden bir tomar kâğıt çıkarttı. "İşte," dedi bir zafer nidasıyla. Tomarı bana uzattı. "Buydu değil mi?"

"Galiba." Miguel'i ona verdim. Tomarı açınca ortaya beş sayfalık bir mektup çıktı.

Beni bir maceraya davet edercesine, "Dinle Beri, sen ona göz atarken ben de ekmek ve şarap getireyim," dedi Rana. Sonra birden durakladı: "Ama sen Çıkış'ı anıyorsundur herhalde. O zaman yalnızca şarap getiririm, olur mu? Kalırsın değil mi? En azından mektubu bitirinceye kadar kal. Lütfen."

"Bitirinceye kadar kalırım. Sonra ailemin yanına dönmeliyim. Ama Rana, evinizde hâlâ hametz varsa... demek daha Pesah'ı kutlamadınız, öyle mi?"

"Hayır. Ortalığın biraz yatışmasını bekliyorduk."

Beni tekrar mutfak masasının başına oturttu, bir bardak şarap getirdi ve boşta kalan elimi tuttu. Dayım mektubunda şöyle diyordu:

Sevgili Samson,

Miguel Ribeiro beni geri çevirdi. Bu yüzden sana bir hikâye anlatacağım. Bu ölüm kalım anında hepimizin bir fedâkarlıkta bulunması gerektiğini anlayacağını umarak yazıyorum bunu sana. Tarihin bu dönüm noktasında tercihimizi Haham Graviel'in kullandığı yönde kullanmazsak, varımızı yoğumuzu kaybedebiliriz.

İnancını yitirmiş olman önemli değil, önemli olan yaptıkların, yapacaklarındır.

Şimdi soruyorum: Samael kazanacak mı?

Bir sonraki sayfanın başında, *A Historia da Crestadura do Sol do Rabbim Graviel - Haham Graviel'in Güneş Yanığının Hikâyesi* yazıyordu. Bu, dayımın son Şabat gecesinde bana anlattığı hikâyenin aynısıydı; başlık dudaklarımdan döküldüğünde dayımın elinin ensemdeki dizginlere uzanır gibi olduğunu hissettim. Bana şöyle fısıldıyordu: “Evet, baştan oku Berekiaah, böylece sen de önemini anlayabilirsin. Bu hikâyeyi hem sana hem de Samson’a anlatışım bir tesadüf değil.”

“Ne yazıyor?” diye sordu Rana, birden heyecanlandığımı hissederek.

“Bir hikâye. Atalarımdan birinin, Haham Graviel’in hikâyesi. Kızının yaşaması için İspanya’da hapis yatmak zorunda kalışına dair. Bence dayım da bir rüyasında, böyle büyük bir fedakârlık yapmak zorunda kalacağını gördü. Evet... Kilerdeki kızın yaşaması için kendi yaşamını feda etmesi gerekti. Bunun için bir anlaşma yaptı. Ama katil sözünü tutmadı.”

“Berî, yani şimdi dayın... Olamaz, aman Tanrım.” Ustamın ölmüş olduğunu o anda anlayan Rana’nın omuzları sarsıldı. Miguel’i masaya yatırdı, ayağa kalktı ve elleriyle kulaklarını kapadı. Bana dehşet içinde baktı.

Titremeye başladığında, ona doğru gittim, ellerini zorla aşağı indirdim. “Rana! Rana!”

Bana yüzümde gördüklerini çözmeye, kim olduğumu anlamaya çalışırcasına baktı. İçindeki çalkantıdan süzülüp geldiği belli olan tekdüze bir sesle konuştu: “Samson... Ve şimdi de Efendi Abraham... Peki Esther, o...?”

“Hayır, o güvende. Annemle Cinfa’nın yanında. Ama Judah kayıp.”

Rana’yı masaya oturttum ve ona şarap içirdim. Bardağı bir çocuk gibi iki eliyle birden kavradı, içindekini bir dikişte içti ve şarap fıçıları arasında gezinmeye başladı. Tekrar sessizliğe gömüldüğümüzde sordum: “Samson sana batını meclisiyle ilgili herhangi bir sorundan söz etti mi?”

Başını olumsuz anlamda salladı.

“Dayımla aralarında geçen bir tartışmadan falan?”

“Hayır,” diye yanıtladı.

“O zaman dayım niye Samson’un inancını yitirdiğinden bahsetsin ki? Başı bir şekilde dertte miydi?”

Rana kolumu kavradı ve fısıldayarak konuştu: “Samson be-beği Hristiyan olarak yetiştirmemizi istiyor, Yahudi olmak artık iyi değilmiş. Bu yıl Pesah’ı kutlamayacağız. Yani ortalığın durulmasını beklediğimiz falan yok.” Miguel’in kundak bezle-rini açarak bana bebeğin sünnet derisini gösterdi. Sekiz gün-lükken sünnet olması gerekiyordu, ama görünüşe göre olma-mıştı. Gözlerini çaresizlikle kapattı. Kirpikleri gözyaşlarıyla sı-rılsıklam olmuştu. Miguel de annesiyle ağız birliği etmişçesine ağlamaya başladı. Onu kucağıma aldım ve belki bir yararı olur diye yavaşça salladım, ama nafile. Rana’nın içinde birikenler dört bir yana savrulurcasına ansızın dudaklarından dökölme-ye başladı: “Bir bilseydim... nasıl bu kadar değişebildi ki? Ev-lendiğimiz zaman ... sonra bebek geldiğinde, her şey o kadar iyiydi ki. Geçen Pesah’ı hatırlıyor musun? Hatırladın mı Beri?! Sonra... dur biraz, sana bir şey göstermek istiyorum.”

Ocağın üzerindeki nişten kalın bir kitap indirdi. Kitabın ka-pağındaki karmaşık, dantel gibi işlenmiş süsleme onun Eliezer Toledo’nun elinden çıkma bir Eski Ahit olduğunu gösteriyor-du; benim çocukluğumda yapılmış bir şeydi. Kitabı bana uzat-tı. “Bak!” diye emretti.

Kitabı elinden alarak sordum: “Ne demek istiyorsun, nesine bakacağım?”

“Aç da bak! Herhangi bir sayfasına!”

Miguel’i ona verdim ve yazmayı rasgele açtım. Karşımda Ez-ra Kitabı duruyordu, Tapınak’ın yeniden inşa edilmesiyle ilgili dizeler. Tanrı’nın her bir isminin üzeri kahverengi mürekkeple karalanmıştı. Tüyler ürpertici bir görüntüydü bu, kötülük muskası gibi bir şeydi.

Rana, peşinden kovalayan varmışçasına açıklamaya girişti. “Samson bana Yahudi Tanrı’yı gömmemiz gerektiğini söyledi. Pesah’tan sonra Tanrı’ya dua edecekmişiz, sonra onu göme-cekmişiz ve sonra da onu unutmamız gerekiyormuş. Samson Tanrı’nın bütün isimlerinin üstünü karaladı.”

Kucağımda duran lekelenmiş kitaba gözlerimi diktim ve bir

daha bakmamaya and içerek onu kapattım. Kitabı masanın üzerine koydum.

“Bir Hıristiyan olarak yaşayamam!” diye bağırdı birden Rana. “Canıma kıyarım daha iyi!”

Çılgılığı sanki soluduğumuz havayı ikiye bölmüştü. “Ya oğlun?” dedim. “Sen böyle yaparsan ona kim bakacak?”

“Ölmüş olmasını tercih ederim!”

Bir yazmada, bundan dokuz yıl önce dinlerini değiştirmeye zorlanan Yahudi anne babaların çocuklarını öldürdüklerini, sonra da kendi canlarına kıydıklarını okumuştum; hiçbir zaman anlayamayacağım bir şeydi bu. “Bunu yapmak istiyor olamazsın,” dedim Rana’ya.

Öne doğru eğildi, Miguel’i kucığıma verdi. Gözleri korkutucu bir kararlılıkla parlıyordu. Masadan büyük bir ekmek bıçağı aldı, ayağa fırladı, vücudu öfkeyle gerilmiş bir halde bıçağın ucunu bana doğrulttu. “Eğer inandığım Tanrı’ya bir kefen dikmemi söyleseydin hemen şimdi kıyardım canına onun!”

“Bu bebeğe zarar vermeye kalkarsan büyük bir günah işlemiş olursun. O Tanrı’nın bize gönderdiği bir elçi. Burada karışında duruyor olsalardı, İbrahim’i, İshak’ı, Musa’yı öldürebilir miydin?”

Kılı kıpırdamamıştı.

“Bu çocuk da bir İbrahim, bir İshak, bir Musa. Bu çocuk Yüce Tanrı’nın kendisi!” diye haykırdım.

Rana silahını düşürdü ve hıçkırıklara boğuldu. Onu sandalyeye oturttum ve saçlarını okşadım. Onun ağlayışı bebeği de büyülemiş gibiydi. Ama Rana sakinleşir gibi olunca, bebek tekrar huysuzlanmaya başladı. Onu susturmaya çalışmaktan vazgeçerek tekrar Rana’nın kucığına verdim.

Kendime düşünecek zaman tanımadan kirletilmiş Eski Ahit’i masadan aldım, nefesimi tuttum ve kitabı ocağa attım.

Rana olduğu yerde donakaldı. “Berekiah! Yapma! Bu yaptığın...”

Kıvrılarak sararan sayfalardan dumanlar ve alevler yükselirken, sanki dayımdan gelen bir sesle konuşmaya başladım: “Benim için yazılmış olan sözcüklere ihtiyacım yok. Hatta *Tora*’ya

bile. Senin de onlara ihtiyacın yok. Yahudiliğini içinde yaşa. Tanrı içinde, vicdanının yanı başında seninle buluşacaktır. Samson geri dönerse, ki hepimiz onun sağ salım dönmesi için dua edeceğiz, bırak gönlünce Hıristiyanlıktan dem vursun. Senin soluduğun hava Yahudiliğin olacak. Oğlun farkı anlayacaktır. Bir gün sır saklayacak yaşa geldiğinde, ona çocukluğu boyunca içinde sabırla bekleyen o gelini, Şabat'ı anlattırısın. Ve oğlunla gelininin evliliğini kutlarsın.”

Bebek yine Rana'nın göğüslerine uzandı. Rana bebeği emzirirken, gelecekteki bu törenin bir izini bulmak istercesine oğlunun gözlerinin derinliklerine bakıyordu.

Kendindeki gıdayı başka bir varlığa sunabilmek nasıl da harika bir şey diye düşündüm kendi kendime içimi kavuran bir kıskançlıkla.

Insanın hayattaki ereği hep böyle habersizce, hep böyle anlık zamanlarda mı karşısına çıkar? O anda biliyordum ki, yapmak istediğim ölmeden önce kendimi Rana gibi büsbütün bir başkasına sunmaktı.

Dediklerimle ikna olmamışçasına omuz silkti. “Bakalım,” dedi.

Kapıda öpüştük. “Rana,” dedim. “Samson, dayıma veya batinı meclisinden başka birine kızgın mıydı? İnancını yitirmesi bu yüzden miydi acaba?”

“Hayır. Bebek yüzündendi. İnsanın kendisinin korku içinde yaşaması başka, sevdiği birini aynı kadere mahkûm etmesi başka. Samson, bebeği gelecekte nelerin beklediğini uzun uzağıya düşündü ve gördüğü olasılıklar hoşuna gitmedi.”

“Benimle gelmek ister misin?” diye sordum. “Biliyorsun bizimle istediğin kadar kalabilirsin. Bir şey söyleyeyim mi, Öteki Taraf'tan korkmana da gerek yok. Batıl inançtan başka bir şey değil bunlar. Evden çıkmaya korkman için bir sebep yok.”

“Hayır. Teşekkür ederim.” Kolumu okşadı. “Annemler bana gelmeye çalışacaktır. Gelebilirlerse...”

“Peki. Unutma, sığınabileceğin bir bahçe yaratmalısın kendine; yeterince büyüdüğünde Miguel'i de davet edebileceğin bir bahçe.” Bebeğin başındaki birkaç tel saçı tekrar okşadım.

“Ve Samson geri dönerse, onu bana gönder. Portekiz Yahudilerinden söz ederken gelecek zaman kipini kullanabiliyoruz her şeye rağmen. Bakarsın inancını yeniden kazanır.”

Öpüştük. Ama tam yola koyulacakken beni geri çağırdı. Dudaklarına götürdüğü eli titriyordu. “Sence Tanrı Samson’u cezalandırmak için mi aldı? ... yani Eski Ahit’e yaptığı şey yüzünden..”

Bir cevap aramak için gözlerimi kapadım, ama ansızın ürpererek artık Tanrı’ya güvenmediğimi fark ettim. Farid’le bilinmez olanı ifade etmek istediğimizde yaptığımız o el hareketini yaptım.

Bölüm VIII

Rana'nın evinden uzaklaşırken Tanrı'nın gözetmediği anlamsız bir dünyaya adım attığım hissi, dayımın Haham Graviel'le ilgili hikâyesine sıkı sıkıya sarılmama neden oldu. Yazdıklarını tekrar okurken, Judah'yla bana verdiği son ders geldi aklıma. Geçen cuma günü *Pesah sederimize* konu olan bu derste, dayım niçin fedakârlık yapmamız gerektiğinden de söz etmişti. Esther tahta kaselerimize şalgam ve safrandan yapılmış sebze çorbasını doldururken, dayım bana başıyla işaret ederek, "RAB Sara'nın sesini duydu..." diye girmişti söze.

Tora'yı, Tekvin'deki bu mısrayla başlayarak okumaya devam etmem için bir işaretti bu. Judah'nın da anlaması için Portekizce olarak ezberden okumaya başladım: "Ve RAB demiş olduğu gibi Sarayı ziyaret etti, ve RAB Saraya söylemiş olduğu gibi etti. Ve Sara gebe kaldı, ve İbrahime ihtiyarlığında, Allahın ona söylemiş olduğu muayyen vakitte, bir oğul doğurdu..."

Dayım sonraki elli iki mısrayı ezberden okuttu bana. Yalnızca dudaklarımı şarapla ıslatmak için ara vererek İbrahim'le Sara'dan olma İshak'ın; "O güldü" anlamına gelen ismiyle, yüz yaşındaki babasına tattırdığı mutluluğu muştulayan o oğlun hikâyesini anlattım.

"Vaki oldu ki Allah İbrahim'i deneyip ona dedi," dizesine

geldiğimde dayım kaşlarını kaldırarak başıyla hikâyeyi doğrudan doğruya Judah'ya anlatmamı işaret etti. Kardeşimin çenesini tutarak başını yüzüme çevirdim, o güzel bakışına nail oldum. Sesime olabildiğince teatral bir hava vermeye çalışarak hikâyeye devam ettim:

"Ey İbrahim!" diye seslendi Rab ve İbrahim yanıtladı: "İşte ben!"

"Şimdi oğlunu, sevdiğin biricik oğlunu, İshakı, al ve Moriya diyarına git ve orada sana söyleyeceğim dağların biri üzerinde onu yakılan kurban olarak takdim et," dedi Rab.

Judah, İshak'ın ölmesi olasılığından duyduğu tedirginlikle iskemlesinde huzursuzca kımıldandı ve dudaklarını ısırdı. O anda annemin ona karşı cephe alışının ağırlığı altında ezildiğini hissedebiliyordum; onun yaşamında bir yeri olamayacağı bilgisinin ruhunda açtığı yara öylesine derindi ki... Ellerini ellerimin içine aldım ve ona İbrahim'in İshak'ı nasıl bağladığını, topladığı odunlardan yaptığı sunağın üzerine nasıl yatırdığını, tam oğlunun canını almak için bıçağını havaya kaldırdığı sırada Tanrı'nın nasıl bir melek kılığında araya girip İbrahim'i durdurduğunu anlattım: "Elini çocuğa uzatma, ve ona bir şey yapma; çünkü şimdi bildim ki, sen Allahtan korkuyorsun, ve kendi biricik oğlunu benden esirgemedin. Madem ki bu şeyi yaptın, ve biricik oğlunu esirgemedin, seni ziyadesiyle mübarek kılacağım, ve senin zürriyetini, göklerin yıldızları gibi, deniz kenarında olan kum gibi ziyadesiyle çoğaltacağım."

Bu mutlu son Judah'yı hiç de rahatlatmışa benzemiyordu; yüzünde korkusunu gidermemizi bekler bir ifade vardı. Dayımla, Judah'nın kırılğan savunma mekanizmasına *Tora*'nın bu denli keskin bir kılıcını saplamakla ne denli zalimlik ettiğimiz birden içim parçalanarak dank etti kafama. Bakışlarını masanın etrafındakilerden kaçırıp yere çevirdiğinde onu biraz cesaretlendirmek için elimi ensesine koydum. "Biraz daha ye," dedim. "Çorban soğuyor."

Dayım kaşlarını çattı, bu tavsiyemi eliyle geçiştirdi ve sözüne devam etti: "Pekâlâ sevgili Judah, Beri'nin sana bu hikâyeyi

anlatmasını özellikle istedim. Söyle bakalım, ne düşündürdü bu hikâye sana?”

Bütün gözler Judah'ya çevrildi. Onunsa dudakları sımsıkı kenetlenmişti. Elimde olmadan sırtına vurarak onu cesaretlendirmeye çalıştım, ama neredeyse ağlamak üzereydi. İçimde biriken öfkeyle, “Şu beş yıllık ömründe çektikleri yetmedi mi! Judah'yı rahat bırakın artık!” diye haykırma isteğiyle yanıp tutuşarak dayıma baktım.

“Ne düşündüğünü öğrenmek istiyorum,” diye ısrar etti dayım. “Söyleyeceğin şeyler için sana kızmayacağım. Asla! Bu konuda sözüm söz.”

“Söyle hadi Judah,” dedi Esther, yüzünde anaç bir gülümsemeyle.

Annem duvar gibi bir ifadeyle Judah'ya bakıyordu, bir yandan da asabi asabi şakaklarındaki saç telleriyle oynamaya başlamıştı. Artık konuşsun diye ensesini çimdiklediğimde Judah sızlanarak geveledi: “Hikâyeyi sevmedim.”

“Ben de,” diyerek girdim araya.

“Peki niye sevmedin?” diye sordu dayım az önceki yardımımı eliyle savuşturarak.

Judah yumruklarını sıktı ve gözlerini övüştürdü. “Çünkü... çünkü bilmiyorum. Sevmedim de ondan.”

“Neden sevmediğini söylemeyecek misin bana?” dedi dayım yumuşak bir sesle.

“Çünkü Ishak kötü bir şey yapmamıştı!” diye ağzından kaçırdı Judah.

“Çok doğru,” dedi dayım. Ayağa kalktı, ellerini masanın üzerinde kavuşturarak oğlanın üzerine eğildi. “Şimdi sana bir sır vereceğim Judah. Sırların çok büyük güçleri vardır. O yüzden söyleyeceklerimi kimseye anlatmamalısın. Yalnızca ikimizin arasında, anlaştık mı?”

Judah başını salladı, bir anda büyülenmiş gibi bir karış açıldı ağzı; dayımın sırlarına bayılırdı.

“Birçok insana göre, Tanrı için bazen bir fedakârlık yapmamız gerektiğini anlatıyor bu hikâye,” diye söze girdi dayım. “Hatta gerekirse korkunç bir fedakârlık. Bunda doğru-

luk payı da yok değil. Çünkü İbrahim oğlunu öldürmeyi kabullenmişti. Bazı insanlarsa Tanrı'nın bir insandan böyle bir şey istemesinin yanlış olduğunu düşünüyor. Tabii bu isteğe boyun eğmekle İbrahim'in de hata yaptığını. Belki haklılar. Ben de bazen öyle düşünüyorum. Ama sözünü ettiğim şu sırra gelelim şimdi..." Dayım öyle bir eğildi ki Judah'nın yüzüyle kendi yüzü arasında yalnızca bir karışlık mesafe kaldı. Gözleri parıldıyordu. Bir parmağını dudagina götürerek fısıldadı: İshak'ın o güldü anlamına geldiğini unutma. Tevrat'ın bizlerle konuşurken eğretilmelere, çok özel bilmecelelere başvurduğundan emin olmamız için gereken kanıt bu işte. İshak İbrahim'in dünyadaki oğlu değil. O İbrahim'in kendi içinde yeşeren bir oğul gibi daha çok. Onun gülüşünden, kederinden, öfkesinden ve şefkatinden, korkularından ve düşlerinden olma bir oğul. Peki Tanrı'nın İbrahim'den istediği neydi? Bunlardan vazgeçmeye razı olması. En derinlerindeki duygularından ve düşüncelerinden, en değerli varlıklarından vazgeçmeye razı olması. Aklındaki düğümleri çözmesi. Kendinden bir parçayı yok etmesi. Peki neden? İçinde Tanrı'nın girebileceği bir kapının açılması için. Sevgili Judah, bu hikâyeye senden kendini Tanrı'ya açmanı istiyor, o kadar." Dayım uzanarak yeğeninin saçlarını karıştırdı ve burnunu sıktı. "Tanrı seni o kadar çok seviyor ki, korkunç bir hikâyeye anlatarak O'nun hakkında kötü şeyler düşünmene bile razı. Bütün bunlar, senin bir gün O'nunla kendi içinde buluşabilmen uğruna. Yalnızca seni kucaklayabilmek istiyor o kadar. Anladın mı?"

Hâlâ büyülenmiş gibi duran Judah, tamamen ikna olmuşçasına başını salladı. Çocukların ruh hallerinin nasıl da kolayca değişebildiğini minnettarlıkla kaydettim.

Bütün bunlardan -o zaman- çıkardığım ders, dayımdan kuşku duymadan önce iki kere düşünmekti. Ama şimdi, evin yolunu tutmuş yürürken, fedakârlıkla ilgili sözlerini düşünüyordum daha çok. Tanrı Tevrat'taki İbrahim'den en değerli varlıklarından vazgeçmesini istemişti. Dayımdan da kendi yaşamından vazgeçmesini mi istemişti acaba? Peki niye? Hırısti-

yan alevlerinin pençesinden daha çok kitap kurtarılabilsin diye mi?

Bu düşüncelerim birkaç dakika sonra bana seslenen bir erkek sesiyle bölündü. Annesiyle babasının geleceği Rana'nın içine doğmuş olmalıydı; babası Benjamin ve annesi Rachel ile-rideki bir bayırdan bana doğru koşuyorlardı. "Beri!" diye bağırdı Benjamin, siyah gözleri korkudan büyümüş halde bana doğru koşarken. "Rana, o iyi mi..?"

"İyi. Miguel de iyi. Şimdilik güvendeler."

"Tanrı'ya şükürler olsun." Ellerini göğsüme koydu. "Dinle konuşmaya vakit yok, bir an önce ona gitmeliyiz. Ailene selamlarımı söyle. Tanrı onları korusun."

"Söylerim." Kolunu tuttum. "Bir dakika. Samson'u gördünüz mü hiç? Lizbon'a birşeyler almaya gidecekmiş..."

Benjamin parmak uçlarını dudaklarıma götürdü. "Pazar gününden beri kızım dul," diye fısıldadı. "İsyan başladığında onu yakaladılar. Gafil avlandı."

Rachel elini havada döndürdü. "Duman. Samson'dan geriye kalan yalnızca bu işte."

"Rossio'daki ateşler hâlâ yanıyor mu?" diye sordum.

Benjamin başını salladı. "Biz biz olarak kaldıkça da söneceğe benzemiyor."

Bu sözleri, içimde keyfi bir gelgitle yayılıp çekilen hissizlik kalkanını delip geçti; tıpkı Samson gibi epeydir ailemden uzakta kalmış olduğumu fark ettim. Telaşla şehre doğru koşturduğumda doğu ve kuzey kapılarının Hristiyanlardan ve Dominiken rahiplerden oluşan kalabalıklar tarafından tutulmuş olduğunu gördüm. Aralarındaki delikanlılar küfürler savurarak birbirlerine vuruyor, yiğitliklerini kanıtlayabilecekleri bir fırsat çıkması için ayı yavruları gibi didişiyorlardı. Neyse ki batıda kalan St. Catherine Kapısı'nda bir grup sarhoş ihtiyardan başka kimse yoktu. Sonradan öğrendiğime göre kralın başkentteki asayişini sağlamak için doğudan birlikler göndereceği söylentisi şehirde kulaktan kulağa yayılmıştı; batı kapılarının böyle boş bırakılması bundandı.

Belliydi ki, dış görünüşümdeki *Marrano*'luk annemin kork-

tuğundan çok daha azdı; önlerinden geçtiğim Eski Hristiyanlar, bana kılıç çekmek bir yana, kadınlar ve Yahudilerle ilgili kaba saba şakalarına beni de ortak etmek için ellerinden geleni yapıyorlardı. Hayatta kalmak uğruna, Tanrı beni affetsin, bu isteklerine boyun eğmek zorunda kaldım. “Peygamber devesiyle bir Yahudinin ortak noktası nedir?” diye sordu zayıf, boş yüzlü bir adam. Başımı iki yana sallayarak bilmediğimi belirttiğimde şöyle dedi: “Yüzlerine tükür, dua etmeye devam ederler. Tut bir yere kilitte, yine dua etmeye devam ederler. Tek çözümlü kılıcını çekip kafalarını kesmektir!”

Böyle bir şeyin insanlar tarafından gülünç bulunabilmesi hayret verici. Yine de Hristiyanlar anlamsız ulumalarıyla havayı kirlettiklerinde, ben de elimden geldiğince onlara katıldım.

Yanlarından uzaklaştığımda, Tanrı’nın Alfama’ya dönerken Yeni Hristiyan silah tüccarı Eurico Damas’a uğramam için bu kapıdan geçmeme göz yumduğundan giderek kuşkulanmaya başladım; Damas’ın evi hemen önümdeki devasa varoşun en tepe noktasında saf tutmuş Bairro Alto adlı zengin mahallesindeydi. Kendi rızasıyla Hristiyanlığa geçtikten kısa bir süre sonra, araları henüz büsbütün bozulmamışken, Damas gıpta edilecek bu muhitiyle ilgili olarak, “Nereden geldiğimi asla unutmak istemiyorum. Hangi inançlı Yeni Hristiyan bunu ister ki?” demişti dayıma.

Yüce duygular. Ne var ki Damas gider gitmez dayım kafamın ortasından bir saç teli çekivermiş, sonra da kopardığım yaygarayı susturarak şöyle demişti: “Berekiah, şu tel senin kafa derine ne kadar bağlıysa, bu adamın soylu sözleri de yüreğine ancak o kadar bağlı. Biraz asılmak yeterli ve işte...” Ellerini şöyle bir cıvrıptı ve saç telinin kayboluşuna şaşırılmış gibi yaptı. “Bir başkasının ölümünden çıkar sağlayan birine asla güvenme. Hele ki sonra da *talledi*yle insan içine çıkıp gösteriş yapan bir adamsa.”

Alçak güneşin altında, Bairro Alto’ya uzanan batı yamaçları boyunca bir alçalıp bir yükselen arapsaçı gibi taşlı sokaklardan geçtim. Yoksulların kölelik içinde geçen düşsüz yaşamlarını tükettikleri tahta barakalar curcunasından geçerken kirli yüz-

ler, çok sıradışı bir manzaraymışım gibi omuzlarının üzerinden bana baktılar. Tavukları ve kedileri kovalayan çocuklar yerden toz kaldırıyorlardı. Yüzlerinde gözlerinde sinekler uçuşuyordu. Ayak bileğinden paslı bir demire zincirlenmiş uzun boylu Afrikalı bir köle, kahramanının geçişini kaydeden bir masalcının dikkat kesilmiş gözleriyle süzdü beni. Ona nedensiz bir yakınlık duyarak başımla selam verdim, ama sanki bir zanlıymışçasına yüzünü çevirdi benden. Hava utanç ve öfke kokusuyla yüklüydü. Yine de tek tük de olsa, kadifeçiçeği ve lavanta, lahana, şalgam ve bakla ekilmiş bahçeleri olan evler göze çarpıyordu.

Heybetli kestane ağaçlarının sundurmasındaki taş döşeli bir meydan kralın hoşgörüsünün son bulduğu noktayı belli ediyordu; bu noktanın ötesinde, bu perişan gecekonducuların çam ağacından barakaları ve yamalı kıyafetleri, yerini Lizbon aristokrasisinin cilalı taştan yapılarına bırakıyordu.

Damas'ın evini hemen tanıdım; evin kireçtaşı kornişinin üzerinden yükselen boynuzlu, mağara ağızlı oluklar küçükken korkudan ödümü koparırdı. Damın az ilerisinden, avlunun olması gereken yerden öbek öbek duman yükseliyordu. Elimi keseme attım, bıçağımı çıkarttım, pantolonumun beline gizledim.

Kapının önündeki demir parmaklığa vurmamla, tatlı, yuvarlak yüzlü narin bir erkek çocuğu göründü. Elleri belinde hafif kambur duruşuyla karşıma dikildi. Yeşil ipek gömleği ve kırmızı yeleği üzerinden dökülüyordu; birinin zamanı gelmeden verdiği eskileri olsa gerekti bunlar. Sabırsız bir el hareketiyle kehribar renkli uzun bir saç buklesini yanağından çekip mavi beresinin kenarına sıkıştırdı. Elllerinde kül lekeleri vardı. Beni yabancı bir seyyar satıcı sanmıştı galiba; nağmeli sesiyle yavaşça, son derece kesin bir şekilde konuştu: "Sattığın her neyse, şu an istemiyoruz." Çenesini ovuşturdu ve geride terle karışık siyah bir iz bıraktı.

"Bir şey satmıyorum. Eurico Damas'ı arıyorum."

Gözlerini kuşkulu bir şekilde önce gökyüzüne, sonra da yere çevirdi ve omuz silkti. "Senin yerinde olsaydım mezar kazmaya başlardım." Dudaklarını küçümser bir edayla büktü ve

başparmağıyla yukarıyı işaret etti. “Ne dediğimi biliyorsam, yukarıya da gidemeyecek.”

“Öldü mü yani?” diye sordum.

Oğlan taştan kapıya vurdu. “Bundan daha ölü olamazdı.”

“Emin misin?”

“Cesedini kendi gözlerimle gördüm. Emin olmak için ağzını açıp içine tükürdüm.”

“Yeni Hıristiyanlara karşı başlatılan isyanda mı öldürüldü?”

Yine omuz silkti. “Bak, Efendi Eurico’nun düşmanı çoktu. Öylece yaşayıp gideceğini mi sanıyordun? Akılsaydı bir tah-takurusu gibi şiltesinin dikiş yerine saklanırdı.” Başını sallayarak sordu: “Peki sen kimsin?”

“Pedro Zarco,” diye yanıtladım, Hıristiyan kılıcı altında kabul ettiğim ilk adı kullanarak. “Ben...”

“Ha, Abraham Efendi’nin yeğeni!”

“Kim olduğumu nereden biliyorsun?!”

Oğlan yanıma yaklaştı, öte yana tırmanacakmış gibi elini kapının parmaklığına geçirdi. Bu mesafeden yanaklarındaki kırmızılığın, çürükler ve çiziklerden ibaret olduğunu görebiliyordum. “Efendi Eurico dayından nefret ederdi,” dedi. “Hep onu yakalayıp *pinga* yapmaktan bahsederdi, sırf dayının o anda yumurtlayacağı küfürleri, deli saçmalarını duymak için. Tuhaf ama, onu kendince seviyordu da bana sorarsan. Yani Damas bir insanı ne kadar sevebilirse o kadar tabii. Ama dayının biraz kaçık olduğunu düşünüyordu... ve biraz da tehlikeli.”

“Damla” anlamına gelen *pinga*, kızgın yağın insanın bedenine damla damla sıçratılmasından ibaret bir işkence şekliydi. İşkencecilerin bu yöntemle kurbanlarının vücuduna kendi adlarını yazmaya kadar vardırırdıkları bile olurdu işi; Portekizce isimler kimileyin çok uzun olabildiğinden çoğu kurbanın, soyadı faslına gelmeden ne var ne yok itiraf edeceği hemen hemen kesindi.

“Sen uşak mısın?” diye sordum.

“Onları gönderdim.” Bir hazineyi gözler önüne sermeye hazırlanan birinin hevesli sırtışıyla beresini başından sıyırdı. Kehribar renkli ipeksi saçları omuzlarının üzerine döküldü kat

kat. Karşımda duran oğlan kesinlikle son derece dişiydi. “Ben onun duluyum,” dedi başını büyük büyük sallayarak. Deminki tebdil-i kıyafeti için özür dilercesine omuz silkti ve kapıyı açtı. Beni dansa davet eder gibi koluma girdi. “Gel!” dedi.

Demek bu oğlan Damas’ın çocuk geliniydi! Beni kan lekeli bir mutfığa soktu ve kilerden geçirerek dallarından meyveler sarkan portakal ağaçlarının gölgelediği bir avluya çekti. Evin arkasında kalan tuğladan terasta, odunlar kadar giysilerin de beslediği bir ateş cayır cayır yanıyordu. Ateşin yanı başında ise gömleklerden, paltolardan ve pantolonlardan oluşan rengârenk bir elbise yığını göze çarpıyordu. Alevlerden fırlayan yongalar havaya yükseliyor, sonra kuştüyü gibi tekrar yere düşüyordu. “Bütün geceyi onun öte berisini yakmakla geçirdim,” dedi kız zaferli bir edayla. “Botları yaktım ilk iş. Tam sekiz çift botu vardı. Haftanın her günü için bir tane. Ve pazar ayını için de köpekbalığı derisinden fazladan bir bot daha. Botlarını cilalayışından memnun kalmadığında, üzerine işer ve bana baştan cilalatırdı. Sana bir şey söyleyeyim mi, herifin sidiği kedi sidiği gibi kokuyordu! Tek sorun yandıklarında da kokmaları! Tıpkı onun gibi!”

Küçük kıvılcımlar iplerinden çekilen kuklalar gibi sırıyordu. “Eurico Damas’ı yaktın mı yoksa?!” diye sordum.

“Biraz uğraşırsan dişlerini bulursun belki!” diyerek sırtı. Beleş bir yemeğin tadına bakmaya hazırlanırcasına dudaklarını yaladı. “Hakettiğini fazlasıyla buldu, eminim dişleri oralarda bir yerdedir.” Bir an yüzümdeki afallamayı taklit ederek ağzı açık bakakaldı bana, neden sonra kahkahayla gülmeye başladı. “Dayını kaçırmaya gitmişti biliyor musun?”

“Onu bulmuş mu?! Yani ne yap...”

“Yok canım, kös kös geri döndü. Efendi Abraham’ın saklandığı yeri bulamamış. Öyle dediğini duydum.”

Demek tahminimde yanılmıştım; cinayette Damas’ın parmağı yoktu. Samson da öldüğüne göre, dayıma ihanet edebilecek batıniler listesinde, kala kala Peder Carlos’la Diego kalıyordu; şantaj yapmaya tenezzül etmiş olabilecek isimlerse Miguel Ribeiro ve Haham Losa olabilirdi ancak.

“Sizin batını meclisinize toptan *pinga* yapmak istiyordu aslında,” diye sürdürdü kız. “Yaptıklarının yalandan başka bir şey olmadığını onlara zorla kabul ettirmeyi. Son zamanlarda kafayı buna takmıştı biraz. Yaşlanıyordu herhalde. O tip şeylere inanmıyordu, anlıyorsun ya.”

“Ne tip şeylere? Anlamadım.”

Benimle eğlenircesine güldü, ipek yeğinin iki ucunu cakalı cakalı çekiştirdi. “Tanrı her yerde falan dersiniz ya, işte ona salak!” O konuşurken, dudağının üstü yeni yeni tüylenmeye başlamış siyah saçlı yeniyetme bir oğlan çıkageldi evden. Kanlı bir kılıç sürüklüyordu ardı sıra. Bakışları üzerime dikilmişti.

“Sakin ol Jose,” dedi kız. “O Efendi Abraham’ın yeğeni.” Bana dönerek fısıldadı: “Onu Jose öldürdü. Kılıcı pek kuvvetli değildir aslında. Ama tabii adam domuz gibi sarhoşsa, azıcık şişlemek yetiyor ve...” Öldürücü darbesini vuran bir silahşör gibi eliyle öne doğru bir hamle yaptıktan sonra, ateşe bir peleirin atmak için yanımdan ayrıldı. Hamilik rolünü iyiden iyiye benimsediği belli olan Jose yetişkin özentisi ciddi baş eğişiyle selamladı beni ve üçümüz ürkütücü, saygılı bir sessizlik içinde giysilerin tutuşmasını, alevlerin buyruğunda bükülüp kararmasını seyrettik. Kızın yüzündeki ifade katılaştı. Bir lekeyi siler gibi yanaklarını ovuşturdu. Bana döndü. “Sırtımda da izler var biliyor musun? Bir yıl boyunca at gibi kırbaçlayıp durdu beni. Bana vururken bir yandan da çavuşu tokatlardı, bilmem anlatabildim mi?” Sırıttı. “Onunla ilgili her şeyi kafamdan atmak istiyorum.” Elimi tuttu. “Anlıyorsun değil mi?” Başımı sallayarak onayladığımda, ciddi bir ifadeyle yüzüme baktı ve eliyle göğsünü işaret etti. “Kabalacılar Tanrı’nın burada olduğuna gerçekten inanıyorlar mı?”

“Orada ve her yerde. Ve hiçbir yerde. Tanrı sana, O’nu algılayabileceğin bir biçimde gelecektir; O’nu görebileceğin şekilde örtünmüş olarak. Bu O’nun inayetine... ve tabii senin algılamana bağlı.”

“O zaman bana kesinlikle erkek kılığında görünmeyecek; erkek Tanrı’ya hiç ihtiyacım yok. Zaten bir tane vardı ve ondan yeterince nefret ediyordum! Artık o ‘mor başı’nı göster-

meye kalkışan erkeği, tanrı manrı dinlemem, öldürürüm yeminle.”

“O zaman dişi bir görüntü olur. Veya cinsiyetsiz. Veya her ikisi de herhalde.”

“Bir kadın. Evet ya, bir kadını tercih ederim.” Elini yumruk yaptı ve dişlerini sıkarak bağırdı: “Bir adamın daha içime girmesine asla izin vermeyeceğim!” Beresini tekrar başına geçirirken bakışları da mağrurlaştı. “Kıyafetlerden istediğini alıp git!” dedi saçlarını beresine tıktırarak.

Dünyanın zalimliğini içimize sindirebilmenin bir yolunu bulmak istercesine birbirimize bakakaldık. Titreyen bir sesle konuştu: “Bir zamanlar Tajo nehrinde yüzen mutlu bir kız vardı; uzaklardan birinin göz koyduğu, annesiyle babasının köle olarak sattığı bir kız.” Gözlerini kapattı ve kendi umutsuzluğunu dindirmek istercesine kollarını göğsünde kavuşturdu.

“Bir zamanlar dayısıyla küçük kardeşini kaybeden bir genç adam vardı,” diye yanıtladım.

Gözleri, anladığını belirten bir bakışla irileşti ve ayrılma zamanları gelmiş kardeşler gibi karşılıklı başlarımızı salladık. Duygudaşlığımızın gücü, beni bir an daha olduğum yere mihladi, sonra arkamı döndüm ve evden çıkıp gittim.

Günbatımı, gökyüzünü gülsuyu ve bakırla yıkamıştı. Rossio’da toplanmış olan muazzam kalabalığı uzaktan incelediğim sırada, ensemde dayımın elini hissettim. “Ellerini kırmızıya boyarsan kimse sana dokunmaz,” diye fısıldadı. Ne demek istediğini anlamıştım, o yeniyetme soylunun mızrağıyla omzumda açtığı yaranın kabuğunu kaldırdım hemen. Süzülen kanın ılıkliğini parmak uçlarımda duydum. Ellerimi ve kollarımı kanla kapladım. “Şimdi nehre in,” diye fısıldadı dayım. “Kıyı boyunca yürü; sana bir şey diyen olursa, onlara *Marrano* avına çıktığını söylersin!”

Tahmin ettiğim üzere olaysız bir şekilde eve vardım. Kiler kapağının üzerindeki dışkı lekeli halı hâlâ yerli yerindeydi. Yine de kilere inerken, bir hapishaneye giriyormuş gibi hissetmekten alamadım kendimi. Gençtim ve gururluydum, böyle

bir yerde saklanma zorunluğu ise benim için utanç duyulacak bir durumdan başka bir şey değildi.

Merdivenin sonuna geldiğimde Cinfa yanına koğu ve yarım saat önce mutfağıma dalan birtakım adamların, ortaya çıkmaları karşılığında Marranolara merhamet göstermeyi önerdiklerini anlattı. “Ne olur yine gitme!” diye yalvardı.

“Judah’dan haber var mı?” diye sordu annem nefes nefese.

“Hiçbir şey bulamadım,” diye cevapladım.

Farid ve başparmağında tırnak olmayan küçük kız yazı masalarımızın yanı başına serilmiş battaniyelerin altında uyuyordu. Esther sessizlik içinde oturuyordu; tıpkı kireçtaşından bir heykel gibi.

Cinfa’yı teskin ettikten sonra, dayımın üzerindeki seccadeyi kaldırdım, bedeninden yayılan çürük kokusu anında burun deliklerimi çarptı. *Güzel Allah’ım, onu toprağı vermek için daha ne kadar beklememiz gerekecek?* diye düşündüm. Onu mürresafiyle boyadım tekrar; fırçamın her bir darbesinde kendi kendime şöyle diyordum: *Yüzüne bakmaya devam et; intikam alabilmek için her bir ayrıntıyı hatırlamalısın.*

Bir başıma ibadet ederken, bedenim, içinde birikmiş sıkıntıyı mucizevi bir şekilde atmaya, titremeye ve bükülmeye başladı. *Tora* öylesine kudretli bir dayanaktı ki -ya da kendimi kandırma becerilerim öylesine gelişkindi ki- İsrail’i Lizbon’lu Filistinlilerden kurtarmak için seçildiğıme, dayımın cinayetinin sırrını çözmekle bir şekilde, kurtuluşumuza açılacak kapının anahtarını da ele geçireceğıme giderek inanmaya başlıyordum. Ustamın ölümüyle Portekiz Yahudilerinin yaşam savaşı arasında ne gibi bir bağlantı olduğı konusunda ise, henüz en ufak bir fikrim yoktu. Kuzey duvarının tepesindeki pencere gözlerini örten deri kepenklere bakarken, katilin nasıl olup da kaçmayı başardığı aklıma takıldı tekrar. *Gizli bir çıkış olmalı, diye düşündüm, belki bir geçit; yalnızca batınilerin bildiğı bir çıkış. Dayımın onun izni olmadan asla kilere girmememi istemesinin nedeni buydu. İbadethanemizin sırları henüz bana açıklanmamıştı.*

“Yiyecek birşeyler getirdin mi?” diye sordu Cinfa birden.

“Kızcağız aç.”

Küçük kız Cinfa'nın yanı başında durmuş, beklenti dolu bir sessizlikle yüzüme bakıyordu. "Özür dilerim, unuttum," diye yanıtladım. "Şimdi çıkar dükkânda birşeyler var mı, bir bakarım. Birkaç bir şey ola..."

"Hayır. Otur oturduğun yerde!" diye çıkıştı annem. Yumruklarını sıkmıştı, gözleri alev alevdi. "Bu lanet son bulana kadar kimse bir yere kıpırdamayacak!"

Cinfa'yla küçük kız kesemde kalmış bir parça matzayı kemirmeye koyuldular. Kanla lekelenmiş olmasına rağmen, iki saniye sonra yerinde yeller esiyordu. Artık bekleyişimize bir de açlık eşlik etmeye başlamıştı.

Asabi ellerimi meşgul edecek birşeyler aranırken, kızın kim olduğunu öğrenme hevesiyle malzeme dolabımızdan bir kâğıt aldım ve resmini yapmaya başladım.

Bir saat kadar sonra, kızın yüzünü bitirip ellerinin ilk çizgilerine geçtiğim sırada Farid de uyanmıştı. Cinfa omzumu dürtükleyerek Farid'in beni istediğini söyledi.

Doldurduğum bir bardak suyu dudaklarına götürdüm. Kıtlıktan çıkmışçasına içti. Feci şekilde terliyordu, ateşi de çıkmıştı. Pantolonunda kan ve dışkı lekeleri vardı. "Ne hissediyorsun?" diye sordum.

"Bir şey içimden çıkmak için beni zorluyormuş gibi. Tutmaya çalıştım, ama olmadı. Pantolon da gitti... O kadar kötü kokuyorum ki Allah bile burnunu tıkasa yeridir."

İtirazlarına kulak asmadan altını ve kalçalarını temizledim, sonra da battaniyeyle tekrar üstünü örttüm. Fazla yastığımız yoktu, o yüzden başının altına genizadan çıkardığım birkaç yazmayı verdim. İbranice eserler o anda bundan daha iyi bir amaca hizmet edebilir miydi?

Farid uykuya dalarken yüzümü doğu duvarına çevirerek tek başıma oturdum; tam kızın, hayatı için merhamet dilendiğini tahmin ettiğim yerde. Dizlerimi göğsüme çekerek ana rahmindeki yalnızlık pozisyonumu aldım; soğuk, hesaplı bir dürtü beni ailemden uzaklaştırıyordu. İntikam arzum muydu bu? Şimdi fısıldayarak konuşuyorlardı aralarında, bense katılamıyordum onlara. Benim koşmaya, dayımın öcünü alacağımı

dünya aleme haykırmaya ihtiyacım vardı. Artık fısıltılara hap-solmuş, şifreli konuşmalarla zincirlenmiş olarak yaşayamaz-dım. Ustam haklıydı; içimdeki kabala aslanı, artık gizli Yahudi olarak yaşamama izin vermeyecekti.

Demek o Pesah'ta payıma düşen manevi yolculuk, gerçek yüzümün ortaya çıkmasına doğruymuş.

Yaptığım resme geri döndüm ve gün ışığının nimetinden yararlandığımız kalan saatler boyunca önce kızın, sonra da dayı-mın çizgilerine gömüldüm. Karanlık çöktüğünde, akşam du-alarımı edemeyecek denli halsiz hissettim kendimi. Küçük kız, uyluklarımı kendine yastık yapmış, bacaklarımın arasında uyuyordu. Cinfa bir battaniyenin altına girmiş bize sokulmuştu.

O gece uykumda kulağıma gelen kendi çığlıklarımı; Rossio Meydanı'ndaki çeşmeye bağlanmış, yanan bir palmiye dalıyla vaftiz ediliyordum.

Burnumu yakan duman kokusuyla karanlığa gözlerimi aç-tım, düşündükçe daha da kesifleşen koku elbiselerimin içine işlemişti. Bunun imkânsız olduğunu biliyordum bilmesine; üzerimdeki pantolonla gömlek Rossio'daki ateşe tanık olma-mıştı bile. Ne var ki bu basit kanıt, pençesine düştüğüm yanıl-samadan sıyrılma çabalarımda zerre kadar işe yaramadı. Çok sonraları, bu kokunun, bir parçamın o pazar gününde çakılıp kaldığının bir göstergesi olduğunu anladım. Çaresiz, soyunup üzerimdekileri malzeme dolabımızda bulduğum rezene suyuy-la ıslattım. Ama bu bile, üstüme kene gibi yapışmış kokuyu bastırmaya yetmedi.

Tekrar uyuyamadım. Karanlıkta, ayışığının yarattığı sarı ve menekşe rengi şekiller, buz gibi temaslarıyla ailemin ve benim etrafımda oynaşmaya başladı. Yine de dokunuşları rahatlatı-cıydı. Kaderlerimizi beraberce mühürleyen bir battaniyenin içine sarınmış gibiydik. (Tanrı'nın bahşettiği bir battaniye, diye-bilmiş olmayı ne kadar da isterdim, ama böyle bir şiirsellik çoktan haram olmuştu bana.)

Nihayet çarşamba gününün, yani Pesah'ın altıncı gecesinin şa-fağı söktü.

Endişelerim beni tekrar Farid'in yanına götürdü. Parmak uçlarımda hissettiğim soluğu düzenli, ama zayıftı. Çocukken zakkum çiçeklerinin üzerine düşen yaz yağmuruyla yayılan kokunun onu nasıl da ağlattığını anımsadım; o tatlı koku onun için fazla güzeldi.

Evet, o her zaman benden hassas olmuştu.

Judah doğduğunda, onunla beraber nehir kenarında dans ederek Tanrı'ya şükranlarımızı sunduğumuzu da anımsıyordum.

Judah... Farid... Abraham Dayı...

İsimler, isimler... Öylesine işaretler miydiler, yoksa düşündüğümüzden daha mı anlamlıydılar gerçekte?

Adımın zorla Pedro olarak değiştirilmesi yüzünden umutsuzluğa kapıldığımda, dayım *talledi*yle başımı örtmüştü. "Tanrı'nın birçok adı var," diye fısıldamıştı. "Öyleyse, O'nun suretinden yaratılmış olan bizlerin de birçok adı olmalı. Adının ötesinde olan ise daima aynı kalacaktır."

Ustam birçok kez hepimizin Tanrı'nın suretleri olduğunu söylemişti bana.

Aynı şey katili için de geçerli olabilir miydi?

Yahudi etiyale beslenen alevleri Dominiken Kilisesi'nin merdivenlerinin ta yukarılarına dek kıvrıla kıvrıla yükselen o ateşi görünce, insan tek bir hayatın -dayımın hayatının örneğin- o kadar da önemli olmadığını düşünüyor. Belki dehşet tek bir ruh olarak düşünülmeli, acıdan yapılmış bir elmas gibi.

Düşüncelerim birden çıkmaza girince, kuzey duvarının tepesindeki pencere gözlerinden süzölmeye başlayan tan sökümüne bakmak için başımı kaldırdım. Malzeme dolabının üzerindeki testiden bir yudum su içtim, yeni uyanmış olan anne-başım ile günaydın dedim. Cinfa annemin bacaklarının üzerinde uyuyor, annem dalgınca onun saçlarını okşuyordu. Baş sağ omzuna düşmüş, kolları ise cansızca yere doğru sarkmış olan Esther sandalyesinde uyuyordu. Farid de henüz uyanmamıştı. Alnı yanıyordu. Biraz suyla alnını sildim ama uyanmadı.

Seccadeyi kızın üzerinden kaldırarak, yüzünün yanına çömeldim ve çizimim üzerinde son birkaç düzeltme yaptım; ağzını çok geniş çizmiştim, fazla melodramatik.

Bir kişinin resmi etkileyici bir şey; ona bakarken, gerçekleşmeyen hayallerini taşıyan bir tılsıma dönüştü görüntüsü.

Birkaç dakika sonra, hâlâ kızın dudaklarını düzeltmekle meşgul olduğum bir sırada, Reza'yla kocası Jose'nin avludan bize seslendiğini işittim. Annem ağzı şaşkınlıktan açılarak doğruldu. Yine de bir türlü ayağa kalkamadı. Kulağının duyduğuna inanmıyor gibiydi. Yanlarına koştum. Cinfa da arkamdan.

Merdivenlerin tepesine ulaştığımda, Reza da kilerin kapağını açıyordu. Elimi uzatarak yukarı tırmanmama yardım etmesi için işaret ettim. "Her yerde aradım sizi!" dedim ona sarılırken. Onun o yoğun, dişi gücünü hissetmek iyi gelmişti. Işığa ve havaya da ihtiyacım vardı.

Ne ki, Reza da olup bitenlerden nasibini almıştı. Normalde fazlasıyla vakur, kimilerine göre de soğuk olan iri gri gözleri, endişeyle için için yanıyordu. José birkaç gündür tıraş yüzü görmemişti besbelli, hasta görünüyordu, dizginlemeye çalıştığı korkulardan patlayacak hale gelmişti. Gözlerinin altında derin, koyu çizgiler oluşmuş, etli kırmızı dudakları fena halde çatlamıştı.

"İyisin ya Beri?" diye sordu Reza tereddütle.

"Ben iyiyim, iyiyim. Peki nerdeydiniz siz? Evinize gittim ama ..."

"Buraya gelmeye çalıştık ama yollar tutulmuştu," dedi Jose, omuzlarını tutarak. "Biz de şehirden çıkarak Sobral'a gittik. Orada kaldık. Sürekli geri dönmeye çalıştık, ama kapılar..." Başını salladı. "Tehlikeyi göze alamadık."

Reza başındaki şapkayı çıkardı ve sabırsız bir sesle sordu: "Evdekilerin hepsi iyi, değil mi?"

"Judah'yı bulamıyorum," diye yanıtladım. Kalbim, söylemeye hazırlandığım şey karşısında bir kaçış yolu ararcasına, göğsümü delmek ister gibi çarpıyordu. "Reza, şey, baban... bendeni terk etti... Tanrı'ya geri döndü."

Şapka parmaklarının arasından kayıp gitti. Gözleri dediğime bir anlam vermeye çalışırcasına kocaman açıldı. Ellerini tutmaya davrandım ama benden kaçındı. "Babanın ruhunun bir zamanlarki evi, kilerde yatıyor."

Yüzü birden bembeyaz kesildi, gözleri donuklaştı. Ayağında bir gülle sürüyormuşçasına merdivenleri indi.

Aşağıda, tereddütlü parmaklarını dayımın bedenine değdirmek için çömeldiğinde, annem, Cinfa, Jose ve ben geri çekildik; ölümü illa kabullenmek gerekiyorsa, bir süre onunla yalnız yüzleşmeli.

Bir çocuk gibi yere kapandığında, elimi saçlarına koydum. Sessiz gözyaşlarının, bir fısıltı gibi ta içime işlediğini hissettim. Gözleri Esther'i arandı. "Nasıl oldu bu, anne?"

Yengem cevap vermiyordu, kendi içinde saklanmayı sürdürüyordu hâlâ.

"Kral Manuel şehrin denetimini tekrar ele geçirebildi mi, biliyor musun?" diye sordum Jose'ye.

"Daha değil. Geri dönmeye korktuğunu söylüyorlar. İnsanlar şimdi onun kellesi için gürültü koparıyor."

Reza dayımın üzerine eğilip dua etti. Başını çevirdiğinde Esther bir hayalet gibi yerinden kalktı, süzülerek cesedin yanına gitti ve seccadeyi tekrar dayımın yüzüne çekti. Gidip yerine oturdu ve bir kez daha taşlaştı.

Reza onu kucağına alır almaz, baş parmak tırnağı olmayan küçük kızın içinde bir duvar yıkıldı sanki. Cığerleri paralanırcasına ağlamaya başladı.

"Tanıyor musun onu?" diye sordum.

"Aviboa. Komşum Graça'nın kızı. Peki o..?"

Omuz silktilim. "Orada kızdan başka kimse yoktu."

Bu bir günahı, biliyorum ama bu cevabı verirken içimden şöyle düşünüyordum: *Neden onun yerine Judah'yı bulamadım ki?*

İKİNCİ KİTAP

Bölüm IX

Neredeyse öğlen oldu; günlerden çarşamba, Pesah'ın altıncı kutsal akşamının çökmesine yedi saat var ve ben ihtiyacım olan bütün çizimleri bitirmiş durumdayım.

Reza şehrin durulduğu konusunda bize güvence veriyor; böylece o, José, Cinfa, Aviboa, annem ve ben, kararsız adımlarla, uzundur kaldığımız yabancı bir yerden yurdumuza geri döner gibi tek sıra halinde yukarıya süzülüyoruz. Farid'i serinletmek için onu annemin odasına götürüyor, yüzünü brendiyle yıkıyorum. Alnına ıslak bez koyuyorum. Gözlerinin kapanmasına engel olamıyor, ama uyanık; parmak uçları tekrar tekrar koluma uzanıyor ve Samir'i soruyor.

Esther, kilerin kasvetiyle yalnız başına söyleşmek için aşağıda kaldı.

Dayımla kızı toprağa vermeye hazırlanıyoruz. Onları yıkarken dualarımızı ediyoruz. Dayımın yüzünü sekiz kere soğuk, üç kere ılık suyla yıkıyorum. Kitapta emredildiği üzere, önce karnını, sonra omuzlarını, kollarını, boynunu, cinsel organını, ayak parmaklarını, gözlerini ve burnunu temizliyoruz.

Dayımın bir zamanlarki zırhının mermersi ellerini tutarken, neşeyle üzüntüden olma ılık bir gelgit kaplıyor içimi; o Tanrı'ya kaçtı. Neden sonra, katledilmiş bir adamla baş başa oldu-

ğumu anlayıveriyorum. Kavrayışın belirişı anlktır, der Zohar. Gerçekten de öyle.

Boynunu ikiye ayıran yarık siyahlaşmış. Kan pıhtılaşp seramik bir kabuğa dönüşmüş.

Parmaklarını dört kez yıkıyorum, ama yine de üzerlerindeki mürekkep lekeleri gitmiyor. Tam da Tanrı'yla buluşan bir sanatkâra yaraşır şekilde.

Esther Yenge saçlarına makası vuruyor ve kınalı lûlelerini dayımın göğsüne bırakıyor.

Bir dulun kesilmiş saçlarının tel tel ayrılmış kanlı gözyaşlarından oluştuğunu söyleyen hangi İbrani şairdi kimbilir?

Ustam beyaz elbisesine büründükten sonra, annem gözlerinin ve mahrem yerlerinin üzerine sembolik Yeruslayim tozunu serpiştiriyor.

Dayıma elveda diyen Cinfa'nın elini tutuyorum. "Onu bir daha asla görmeyeceğiz," diyor bana başını sallayarak. Kan ça-nağına dönmüş yorgun gözleri faltaşı gibi açılmış, merakla bakıyor; üzgün ya da korkmuş değil.

"Bu şekilde değil," diyerek katılıyorum sözlerine. "Dayımı bir sonraki görüşün, ellerini uzatarak seni Tanrı'nın evine buyur ettiği zaman olacak."

Kendinden emin sözlerim gözkapaklarımı kapanmaya zorlayan yoğun bir korkuyu gizliyor; dayımla kucaklaşmanın nasıl bir his olduğunu unutmuşum.

Onu *talledinin* üzerine yatırıyoruz, sonra da üstünü Reza'yla annemin diktği keten kefenle örtüyoruz.

Yüzü son kez gözümün önünden yiterken, gözlerim karanlıklarında onu eski haliyle canlandırmak için kapanıyor. O yalnızca menekşe renkli bir gölge artık; parıltısını gözümün önüne getiremiyorum. Sesini bile hatırlamama fırsat vermeden solup gidecek mi acaba?

Kızı da aynı itinaayla yıkıyoruz. Şimdi Reza da bize yardım ediyor; Aviboa'yı Roseta'yla oynaması için avluya göndermiş.

Çamaşırcımız Brites, mutfak kapısında beliriyor birden. Doğuştan iyimser tabiatlı olduğundan, yüzü genelde parlak ve tatlıdır. Ama bugün, nedense yüzünde bir burukluk var, sesi

de derinden geliyor. Son parti çamaşırımız yıkanmış, ütülenmiş olarak duruyor arabasında. Bize handiyse kol boyunda tuzlanmış morina derisi getirmiş.

Öpüşüyoruz konuşmaya gerek duymadan. Dayanışmamızın sessizliği, ağır bir taş gibi içime oturuyor. “Gece size seslendim,” diye fısıldıyor nihayet.

“Cevap veremedik. Ama sağolasın.” Dudaklarım tekrar yanağını buluyor, sonra karşılıklı gözyaşı dökebilirsiniz diye anemle onu baş başa bırakıp gidiyorum.

Mahallede tabut alınacak bir yer yok; iş görecektir sağ Yeni Hıristiyan marangoz kalmamış. Bunun için bir Eski Hıristiyan para vermeyi ise reddediyorum. Hal böyle olunca, dayımla kızım Doktor Montesinhos’un dulundan ödünç aldığım arabaya kefenleriyle taşıyoruz. Arabaya koştığımız eşek Brites’in; almamız için ısrar etti. İtiraz ettiğimde, “Lütfen Beri, sen benim oğlum sayılırsın,” diye fısıldadı.

Şimdiki zamandan daha mutlu bir geçmiş zamana kaçma arzusu zalimce dürtükleyip duruyor beni. Ama dini görevlerimi yerine getirebilmek uğruna savaşmalıyım bununla. Daha da önemlisi, dayımın katilini bulabilmek için.

Esther altına tahta bir tabure çekerek arabaya oturuyor, ellerini kucagında kavuşturmuş, saçları iflah olmayacak bir biçimsizlikte kesilmiş. Annem, Reza ve ben eşeğin yanı başında yürüyoruz. Lizbon’dan çıkıp doğuya doğru ilerliyoruz. Hıristiyanlar, gidişimizi sorgusuz sualsiz gözlerle izliyorlar; herkes ne için gittiğimizi biliyor. Cinfa, José’yle evde kaldı.

Birçok Yahudi *Quinta das Amendoas*’ın, bizim Badem Çiftliği dediğimiz yerin yolunu tutmuş bile. Şehrin iki mil doğusunda, orta yerinde kireci delik deşik lanetli bir kulenin bulunduğu büyük bir arazi bu. Sahibi Aaron Poejo, Algarvalı karısı o dondurucu kuzeydoğu ikliminde donarak ölme tehlikesiyle karşı karşıya kalınca buraya taşınan Bragança’lı dağlı bir Yahudiydi. Onlara eski evlerini hatırlatsın diye, yanlarında badem ve kestane fidanları getirmişler, onları buraya dikmişlerdi. Şimdi bel hizasını aşmayan sivri taşlardan ibaret kalan ilk kulübelerini,

Poejo'ya rüyasında vaki olan bir yapıdan esinlenerek inşa edilen sekizgen bir ardiye kulesi uğruna terk etmişlerdi. Rüyasında Lizbon'u yağmalayan, ne kadar Yahudi mahallesi varsa hepsini ateşe veren uzun, sarı saçlı, demir maskeli gemiciler de görmüştü tabii. Derme çatma yapıya sonradan, gözetleme kulesi olarak kullanılacak üçüncü bir kat daha eklenmişti; küçükken bir gün Farid'le yaptığımız kaçamak bir keşif sırasında Tajo'nun, kıyısındaki granit gözetleme kulelerine varıncaya kadar cam gibi görüldüğünü, kulenin uzaktan gelen tehlikelere karşı tetikte olabilmek için bire bir olduğunu fark etmiştik. Seneler sonra, din değiştirme buyruğunun çıktığı günlerde, Poejo'nun karısının, ne zamandır haşır neşir oldukları, dip dibe oturdukları esmer ve tıknaz komşular tarafından taşlanarak öldürülmesi de işin ironik yanı. Her neyse, hikâyeye göre, Poejo karısının öldürüldüğü gece iki kızıyla birlikte kulesini yerle bir etmeye uğraşmış, ama başaramamış. Ertesi sabah, bitap ve umutsuz bir halde büyük bir kestane ağacının gövdesini oymuşlar, kadını oraya taşımışlar ve onu ağacın içine gömmüşler. Gövdesindeki oyuk yıllarla birlikte kapanmış olsa da, kulenin tam güneyine düşen bu ağaç bugün dahi, vicdan azabıyla ağılanmışçasına benekli, çırılçıplak dallarıyla büyümesini sürdürür. *Yom Kipur*'da bir çürük kokusu da yayıyormuş ortalığa, dediklerine göre. Çiftliğin Yahudilik uğruna şehit düşmüşleri kendine çeken gizli bir kudrete sahip olduğuna ilişkin şöhreti buradan geliyordu işte.

Poejo'ya gelince, karısını gömdükten sonra, kızlarıyla birlikte fidanlarını bir kez daha toparlayıp güneye, Algarve'nin tam karşı kıyısına doğru ilerlemiş, denizaşırı yolcuğu sağ salım atlatmış ve Fas'ta, Tetuan yakınlarında bir yere yerleşmiş. Sonuçta, *Quinta das Amendoas*'ın badem ağaçları, Portekiz'deki birçokları gibi uzun süre bakımsız kalmış. Yine de bugün, önlerenden geçerken, çağlaların bakımsızlığa meydan okuduklarını, upuzun dallarda müzik notaları gibi keyfe keder filizlendiklerini görebiliyorduk.

Ta Küçük Yerusalayim'den ve Judaria Pequena'dan, hatta şehrin öteki yakasında, Karmel Kilisesi yakınlarında kalan Ya-

hudi sokağından buraya ölülerimizi sürüklüyoruz. Bizim gibi çeşek arabası olanların sayısı bir elin parmağını geçmez. Birçokları sevdiklerini tahta el arabalarına yüklemiş.

Büyüklerimiz bizi önceden mezarlık olarak kullanılmayan tarlalara doğru yönlendiriyor. Yanımızdan geçen herkesi başımla selamlayarak onlarla olduğumu bildiriyor, ama Judah'ı ve hayatta kalan iki batıniyi, Peder Carlos'u ve Diego Gonçalves'i sormak dışında kimseyle konuşmuyorum. Kimse de onları görmemiş.

Fazladan para kazanmak için gelmiş üç Mağribi işçiyle iki çukur kazıyorum. Sessiz kara gözleri var ve hiç soru sormuyorlar.

Reza yardım etmek için ısrar ediyor. "Birşeyler yapmak zorundayım, Beri," diyor. "Bir şey yapmadan oturduğum her an dünya başıma yıkılır gibi oluyor." Dalgın gözlerle yüzüme bakıyor ve sinirli bir şekilde saçlarının ucunu çiğniyor; çocukluktan kalma bu alışkanlığına yeniden kaptırmış kendini.

Annem, dayım için, şamdansı dalları dua edercesine turkuz gökyüzüne çevrilmiş toy bir badem ağacının dibini seçiyor. Kız ise dalları bir dedenin kucaklayan kolları gibi açılmış geniş bir mantar meşesinin dibinde ebedi uykusuna yatacak.

Fıkıhçı Isaac Ibn Farraj da bizimle birlikte dua ediyor. Buraya Moses Almal'ın başını gömmek için gelmiş; dostundan kalan son parçayı çekip alabilmek, Almal'ın hayaletini Fani Dünya'da gezinmekten azad etmek uğruna Rossio'daki ateşin önüne atılan çılgın oydu anlaşılan. "Bu yaşamımda gördüğüm Hıristiyanlar bana yeter de artar," diye içini döküyor bana. "Türkçe öğreniyorum. Arap alfabesiyle yazılıyor, zor değil. Bulduğum ilk gemiye atlayıp Selanik'e gideceğim. Oranın giderek bir Yahudi şehrine dönüştüğünü söylüyorlar. Neyse, sana da aynını yapmanı tavsiye ederim."

"Peki ya buradaki evin?"

"Çok yakında bütün dostlarımız Portekiz'i terk etmiş olacak nasılsa. İn an bana, Lot'un karısının yaptığı hatayı tekrarlamayı hiç mi hiç düşünmüyorum!"

Diego'nun türbanından düşen ve içinde "Isaac," ismi geçen

notu düşünerek soruyorum: “İsyandan önce matbaacı Diego Gonçalves’le özel bir görüşme planlamış mıydınız?”

“Bildğim kadarıyla hayır.”

“Peki bu ayın yirmi dokuzuna gelen cuma? Bu tarihin sizin için özel bir anlamı var mı?”

Isaac çenesindeki beyaz, mantarsı sakalı sıvazlıyor ve alt du-dağını kıvırıyor. “Beri,” diyor. “Başının belada olduğunu ve yardıma ihtiyacın olduğunu görebiliyorum. Ama anlamamı istiyorsan, biraz daha anlaşılır konuşman gerekecek.” Elimi tutuyor ve gözlerini sevecenlikle üzerime dikeyor.

Birden onun notta sözü geçen Isaac olduğundan kuşkulanmakla ne kadar saçmaladığımı farkına varıyorum; batını meclisiyle hiçbir zaman bir bağlantısı olmadı ve dayıma düşmanlık beslemesi için de bir nedeni yok. Herkese karşı güven-sizlik duymaya başladığımı fark ediyorum. “Boş verin,” diyo-rum. Ricam üzerine, onunla Farsça biraz gevezelik ederek Est-her’i kabuğundan çıkartmayı deniyor. Yengem donuk gözlerle onu yanıtlıyor.

Dayımın mezarının etrafında yedi kez dönerek dua ediyorum. Bir *Ba’al Şem’e*, yani İlahi Ad Üstadı’na yapılması gereken şekilde. İbranice duanın tilaveti, aşınmış kumtaşından duvar-ların üzerinden akan sular gibi bir yükselip bir alçalıyor; eskil zamanlardan kopup geliyormuş gibi. Yürümekten başka ça-rem kalmayınca, ailemi Senhora Rosamonte’nin elini bir limon ağacının altına gömmeleri için yalnız bırakıyorum. Akuamarin yüzüğünü, bana verdiği son armağan olarak şükranla kabul ederek Diego’nun notu ve kızın nikâh yüzüğüyle birlikte ke-semde saklıyorum; bir gün, Firavun tarafından ele geçirilen başka bir kırlangıcın hayatını kurtarabilir belki.

Ailemin yanına dönerken, avucumu paha biçilmez kabuğu birileri tarafından yeni yeni soyulmuş heybetli bir mantar me-şesinin gövdesine dümdüz yaslamak için duruyorum bir an. Bilinmez bir nedenle, belki de bu toy devin gücünü daha kuv-vetli hissedebilmek için gözlerimi kapatıyorum. O anda, bü-yük bir ışık turuncu-siyah bir ateşle karanlığı tutuşturuyor ve ıslak bir ılıklik tam içimden geçer gibi oluyor. Çok yüksekte

bir yerden acayip bir yaprak hışırtısı geliyor, sanki ağacın en yüksek dālına bir kartal veya bir balıkçıl konmuş gibi. “Evet, buradayız,” diyen sesi geliyor kulağıma dayımın. “Ama gözlerini açma. Işığımız gözlerine fazla gelir.”

Kendimi korumak için gözkapaklarımı sıkarken, “Bereki-ah,” diyor bana. “Bir ağacın kabuğu yalnızca şiirlerde kullanılmaya yarayan bir simge değildir. O, Fani Dünya’yı seninle paylaşan gerçek bir varlıktır. Büyür, ölür ve oduncular tarafından kanıtlanabilir. Elinin, bu kabuğun altında yatan sertlikle tanışmasına izin ver.”

Ağacın gövdesini ellerimin arasında sıkıtiğımda sıvı bir kudretin topraktan yükselip bacaklarımdan geçerek kafama olduğunu hissediyorum.

“Kendini bu ağacın önünde buldun, çünkü o sana, maske dediğimiz şeyin illa bir eğretilene olmayabileceğini hatırlattı,” diyor. “Pekâlâ takınılabılır bir süs olduğunu.”

İçimden, *Dayı, ne olur olabildiğince basit anlat şunu* diye geçirirken öfkeli bir sesle cevabını yapıştiriyor: “Bizler Ölümsüz Dünya’nın diliyle konuşuyoruz ve başka bir konuşma yolu da bilmiyoruz!” Sesi tekrar eski sevecenliğine bürünerek konuşmasını sürdürüyor: “Unutma, bizim gölgemiz sizin ışığınızdır. Bizce en açık olan şey, sizin en büyük paradoksunuzdur. Resimlerini asla günden güne aynada kendini tanıyamayan bir kuryenin ellerine teslim etme. Ve on dille konuşanın gözlerine güven.”

O anda ellerimde bir titreme oluyor ve yukarıdan bir kanat çırpma sesi geliyor. Gözkapaklarımda ardında alev alev yanan karanlık sönüyor; kuş -dayım- uçup gitmiş. Gözlerimi açtiğımda, başımın üzerindeki dalların oluşturduğu çardağın içinden mavi gökyüzünün enginliğine bakıyorum.

Sözleri içimde sürekli yankılanıyor: *Resimlerini asla günden güne aynada kendini tanıyamayan bir kuryenin ellerine teslim etme*. Kendini bilmeyen bir adamı mı kastediyordu? Ya da belleği olmayan birinden, belki geçmişini geride bırakmayı, kimliğini yadsımayı seçmiş birinden. Onu var eden kişisel tarihçesini hatırlamak istemediği için kendini tanıyamayan bir adam.

Ve on dille konuşanın gözlerine güven. Farid. Dayım bu sözlerle kuşkusuz onun parmaklarını, on dilini kastediyordu. Ustam, kendini dahi tanımaktan aciz olan bu adamın kimliğini öğrenme çabalarımdaya Farid'in sezgilerine güvenmemi söylüyordu bana.

Bir an dayımın beni tekrar ziyaret etmesini ve daha açık bir cevap, Fani Dünya dilinde bir cevap vermesini sağlamak için, bileğimdeki parşömen kurdeleye başvurma düşüncesi geçiyor içimden. Ama yüreğimin derinliklerinde, uygulamalı kabala dünyasına girmekten korkuyorum; benimle bilmecelerle konuşurken dayımın da bir bildiği olsa gerek.

"Berî!" Bu, tarlanın karşısından bana seslenen annem.

Ona doğru yürürken şöyle düşünüyorum: *Dünya, tefekkürden ibaret iç dünyanın kapılarını giderek daha fazla zorluyor. Tam da dayımın tahmin etmiş olduğu gibi.*

Reza'yla yakındaki bir dereye ellerimizi yıkadıktan sonra, Badem Çiftliği'nden hemen ayrılıyor; Farid'in sağlığından endişeleniyorum. Ve Eski Hıristiyanlar her an çekirgeler gibi üstümüze çöreklenebilirler.

Eve yaklaştığımızda arabadan atlayıp Peder Carlos'u soruşturmak üzere St. Peter Kilisesi'ne gidiyorum. Hâlâ bir haber yok ve evinin kapısı son gittiğimden olduğu gibi kilitli. Böylece yokuşları ve Alfama'yı kuşatan merdivenleri tırmanıp Diego'nun evine doğru yollanıyorum. Bir önceki gün beni yakayı ele vermekten kurtaran ayakkabı tamircisi kapı aralığından beni selamlıyor ve başıyla yanına gelmemi işaret ediyor. "İçeri girme," diye fısıldıyor.

"Neden?"

"Arkadaşın Diego'yu arayan bir adam geldi. Biraz önce gitti. Ama daha önce de gelmişti buraya, evi gözetliyordu. Şu an bile burada olabilir. Bir köşede saklanmış bekliyordur. Yalnızca bana gülümse ve başıyla selam ver, sonra da git."

Çok daha iyisini yapıyorum, yalandan bir kahkaha atıp soruyorum: "Kim bu adam?"

"Bilmiyorum. Bir kuzeyli. Sarışın, iri kıyım."

Eğilerek teşekkür edip ayakkabı tamircisinin yanından ayrılırken her adımda aynı soru beynimin içinde yankılanıyor: *Dayımı öldüren adam şimdi de Diego'nun peşine düşmüş olabilir mi?*

Evde, Reza öğle yemeği için katı yumurta pişiriyor. Yasımızın ilk haftasında yemek pişirmek komşularımıza düşerdi aslına bakılırsa, ama etrafta yasta olmayan kimse yok. Mutfaktaki çanak çömlek kırıklarının hepsi avluya süpürülmüş ve yerler silinmiş. Hatta masamızın kırılmış ayağı bile yerine çivilenmiş.

"Biz yokken Brites yapmış," diye açıklıyor Reza. "Şimdi diğerleriyle dükkânı temizliyor."

"Esther de onun yanında mı?" diye soruyorum.

"Hayır, annenin odasında Farid'in başında nöbet tutuyor."

"Ya Aviboa?"

"O da temizliğe yardım ediyor, Cinfa'nın dizinin dibinden ayrılmıyor." Reza saçlarının ucunu kemirip iç çekiyor. "Onu evlat edinmem gerekecek, biliyorsun. Kızcağızı öylece bir başına bırakamam. Annesi Graça duldu ve başka kardeşi de yoktu."

"Yahudi mi?"

Reza'nın gözleri bir anda alev alev oluyor. "Sen kendini ne sanıyorsun Berekiah Zarco? Burada dört yaşında öksüz bir çocuktan bahsediyoruz. Çocukların lbranice bilerek doğduklarını falan mı sanıyorsun acaba? Yani öyle olmasa bile ne fark e..."

"Reza, beni yanlış anlıyorsun. Benim için hiç fark etmez. Yalnızca sorun çıkartabileceğini söylemeye çalışıyorum sana."

"Zaten hayatımda sorundan bol bir şey yok." Tekrar iç çekip, eliyle kolumu sıvazlayarak özür diliyor. "Babası Yeni Hıristiyandı, Graça'nın kendisi Hıristiyandı."

"Bunu anneme söylemesek daha iyi; en azından şimdilik."

Reza başını salladığında, onu yanağından öpüyorum. Annemin odasının kapısını biraz araladığımda Farid'i iki kalın battaniyenin altında kıvrılmış yatar halde buluyorum. Tir tir titriyor. Esther Yenge yatağın ayakucunda, ellerini kucağında kavuşturmuş hâlâ boşluğa bakarak taburesinde oturuyor. Onun soğuk alnını öpüyorum.

Kırışmış, kan lekeli bir çarşaf yataktan çekilmiş ve duvarın kenarına atılmış.

Farid'in gözleri açık, ama bana gülümsemiyor, beni tanıdığını ya da gördüğünü belli eden en ufak bir hareket yapmıyor. Kendi yatağımdan yün bir battaniye alıp üzerini bir kat daha örtüyorum, yanına çömelip elini tutmaya yelteniyorum. Beni kendinden uzaklaştırıyor. "Veba olabilir," diye işaret ediyor.

"Ellerin güçlenmiş," diye yalan söylüyorum. Parmaklarımız birbirine kenetleniyor ve gözleri tekrar kapanıyor. Oturduğum yerde Portekiz'in, Yunanistan'ın ve Türkiye'nin haritadaki yerlerini canlandırıyorum kafamda; bu ülkeler ailemle benim birer piyon gibi oynatıldığımız bir satranç tahtasının üzerindeki kareleri çağrıştırıyor bana.

Titremesi kesilip uykuya daldığında bir süre saçlarını okşuyorum Farid'in. Lekeli çarşafı yerden alıp koltuğumun altına dertop ediyorum, kötüye giden hastalığı yüzünden bizden onu kendi kaderiyle baş başa bırakmamızı ister korkusuyla, Farid'in hacetini tutamayışının bu kanıtını annemden saklamak için parmak uçlarımda odadan çıkıp kendi odama sırtımı veriyorum. Beni öyle görünce Reza söylenmeye başlıyor, neyse ki sonraki bakışı yanımda olduğunu anlatıyor. Çarşafı, müştemilatımızın yanındaki bir zakkum ağacının arkasına saklıyorum. Daha sonra Brites'a onu oraya bıraktığımı ve yıkarken, içine sinmiş olan mikroplar konusunda dikkatli olması gerektiğini söyleyeceğim.

Sirke olmadığından ellerimi kara sabun ve suyla yıkayıp kirlere iniyorum ve kafamdaki şüpheliler listesini hayatta kalan iki batıniden başlayarak bir parça parşömenin üzerine, dayımın adını oluşturan bit kadar harflerle yazıyorum:

Peder Carlos.

Diego Gonçalves.

Haham Losa.

Miguel Ribeiro.

Gömdüğümüz kız, doğru ismi tıpkı bir rüzgâr gülü gibi işaret edecek, diye geçiriyorum içimden son noktayı koyduğumda.

Yaptığım resmi alıyorum, çekicimi kesemin içine atıyorum

ve kızın bu cinayette kilit kişi olduğunu, onun kimliğini bulabilirsem geleceğimi mahvedenin kim olduğunu da bulabileceğimi hissederek Alfama ve Graça mahallerinde ne kadar fırın varsa hepsini bir bir dolaşıyorum.

Sükûnetin şehre tekrar hakim olmasıyla birlikte Lizbon'un, düşman bakışlı Hristiyan gözlerinden, çöplükten ve hayvan tersinden, paramparça olmuş tahtalardan ve kanlı taşlardan ibaret bir şehir olduğunu görmeye başlıyor gözlerim. Ne sorguladığım yarım düzine fırıncı, ne de onların çırakları kızı tanımıyor. Katedralin yanındaki yola girerek Küçük Yerusala-yim'e doğru yöneliyorum. Dükkânlar kapalı, sokaklar süprün-tüden görünmez halde. Kadınlar sahanlıklarındaki kanı soka-ğa süpürüyorlar. Havra Meydanı'nın orta yerindeki kömürleş-miş bir yatak sahibini beklercesine için için yanmaya devam ediyor. Simon Kol'un Nehirkenarı Sarayı'nın arkasında kalan fırınının kapısına ve camlarına tahtalar çakılmış. Sokak kedile-rinin eșelediğı çürük lahana ve soğan yığının yanından geçe-rek fırının arkasına doğru süzülüyorum. İçlerinden birinin testisleri limon kadar şişmiş. Efendi Kol'un şahsî giriş kapısına vurduğumda, camdan aşağı bakıyor. Tıraşsız yüzü ve şaşkın gözleri hepimizin paylaştığı o hastalığın belirtileri. "Pedro Zar-co musun?" diye soruyor. Başımı salladığımda avlusuna git-memi işaret ediyor. Kapıda bekliyorum. Beni içeri aldıktan sonra, sarılıp öpüyor. Hıçkırıklara boğulurken göğsü körük misali şişiyor.

Üzerinde sade yas giysileri var. Ancak Tanrı'nın gizli bir adı-nı söylerken hissedebileceğim suçluluk duygusuyla dolu bir korkuyla, "Kiri mi?" diye fısıldıyorum hayattaki tek çocuğ-u-nun adını söylerken.

"Evet," diyerek yanıtlıyor. El ele tutuşuyoruz. "Ailen nasıl?" diye soruyor.

"Abraham Dayı öldü."

Simon'un soluğu kesiliyor. "Nasıl olabilir, nasıl..."

Söyleyeceklerinin arkasını getiremiyor, çünkü bu dünyada bir gaon'un, bir dahinin, ilahi güçlere sahip bir adamın bile bas-it bir bıçakla öldürülebileceğini biliyoruz ikimiz de.

Judah'ı sormam üzerine başını iki yana sallıyor. "Bir sürü insan kayıp," diyor. "Kimse de bulamayacak onları. *Leviathan*'ın iştahına kurban gittiler bir kere. Bu dediklerimi yaz bir kenara," diyor geleceği görürmüşçesine, "bu canavar anca hepimizi yuttuğunda doycak. Bak göreceksin!"

Ona kızın resmini uzatıyorum. "Bu kıızı hiç gördün mü? Bir fırında çalışıyor olabilir diye düşündüm."

Gözlerini kısıp resme bakıyor. "Meda Forjaj'ın gençliğini hatırlatıyor biraz," diyor. "Onun kaşları da aynı böyleydi. Kelebek kanatları gibi. Ama onu tanımıyorum."

"Meda Forjaj kim?"

"Engizisyon zamanında Küçük Yerusalayim'den kaçıp gitmişti. Şimdi rahat elli yaşında vardır. Dulun biriydi. Bu resim-dekinin o olması imkânsız."

"Nereye taşınmıştı?"

"Şehir dışına, Belem yakınlarında bir yerlere galiba." Belem, Afrika'ya, Hindistan'a ve Yeni Dünya'ya giden Portekiz gemilerinin demir aldığı komşu bir kasabaydı. "Sanırım zengin bir kâşifle tanışmayı hayal ediyordu, bilmem anlatabiliyor muyum?" diye ekliyor Simon. Omuz silkerek, onu bu yüzden yargılamaya niyeti olmadığını belirtiyor. "Hayatta kalmak için hepimiz ne gerekiyorsa onu yapıyoruz."

"Onun yaşında bir kadın, yalnızca bundan geçimini sağlayamaz ki," diyorum.

"Kocasını Flanders'tan yünlüler ithal ediyordu. O da ona yardımcı oluyor, muhasebesine falan bakıyordu. Belki de annen gibi dikişle geçiniyordu."

"Teşekkürler." Sonsuza kadar ayrılıyor olabileceğimizi kabul etmekten korkarcasına, gevşekçe kucaklaşıyoruz. "Fırını tekrar açmayacaksın, değil mi?" diye dile getiriyorum aşikâr olanı.

Simon başını iki yana sallıyor. "Artık bu ülkeyi beslemek istemiyorum," diyor. "Kan emici olmalı burada," diye fısıldıyor. "Portekiz'de prim yapan meslek asıl bu işte."

St. Catherine Kapısı'nda toplanmış Eski Hristiyanların üzerimde toplanan bakışları, ensemdeki tüyleri diken diken etme-

ye yetiyor; ama bedenimin bir an önce kaçmak için bu denli tetikte oluşu boşuna; üzerime çevrilmiş gözler sakın ve soluk alıp verişleri huzurlu. Veba ve kuraklık korkularına ve karmaşık düşüncelerine hükümrانlık eden bütün iblisler en azından şimdilik kafalarından uzaklaşmış görünüyordu.

Belem varoşlarına bir saatten az bir zamanda ulaşıyorum. Yüzlerce Afrikalı, yüzlerce günöbirlik işçi, enselerinde şaklayan kırbacın boyunduruğunda, Kral Manuel için, tamamlanması rahatlıkla bir sonraki yüzyılı bulacak yeni, devasa bir manastır inşa etmek üzere deli gibi çalışıyor.

Kirli pantolonlu bir eskici bana oradaki bir fırını işaret ediyor. İnsanı suçlarcasına bakan, ekşi yüzlü zayıf bir kadın kapıda karşılıyor beni. "Size yardım edebilir miyim Senhor?" diye soruyor Kastilya İspanyolcasına çalan kaba Portekizce'siyle.

Kral Ferdinand'la Kraliçe Isabella'nın bin dört yüz doksan iki yılında Yahudileri sınır dışı etmelerinden sonra buraya göç etmiş binlerce insandan biri, yani Kastilyalı bir Yeni Hristiyan olduğunu anlayabiliyorum aksanından. Acımasız gözlerinde, bir dindaşıyla birlikte görölmekten nasıl da nefret ettiğini görüyorum. Ona, yaptığım resmi gösteriyorum. "Bu kızı arıyorum."

Bana sırtını dönüyor ve tahta tepsiler üzerindeki çörekleri bohçalara doldurmaya girişiyor.

"Çok önemli," diye ekliyorum.

"Bir şey satın almayacaksan buradan çık."

"Kız öldü," diyorum. "Ailesine haber vermek istiyordum."

Bana dönüyor, ama gözlerini kısarak şüpheyle süzüyor beni bu kez. "O Senhora Monteiro'nun kızı. Niçin...?"

"Peki Senhora Monteiro nerede oturuyor?" diye kesiyorum sözünü; artık korkuya sabrım kalmadı, bir Yahudinin duyduğu korkuya bile.

"Sokağın aşağısında, sağda. Sarı bir ev göreceksin. Ama bana sorarsan..."

"Söyler misiniz Senhora Monteiro'nun Meda Forjaj'yla bir akrabalığı var mı?"

"Onun görömcəsi olur," diye yanıtıyor. "Nereden biliyorsun a...?"

“Kelebek kanatlarına benzeyen kaşların ve yaşlı bir Yahudi-
nin hafızası sayesinde.”

Sokağın aşağısında cüce denebilecek kadar kısa boylu, me-
sinsi suratının derileri pul pul dökülen balık gözlü bir kadın,
bir kâğıt oyununu bölmüşüm gibi kapı aralığından bana ters
ters bakıyor. Başında mumlanmış siyah keten ipliğinden yapılmış
bir peruk var.

“Siz Senhora Monteiro musunuz?” diye soruyorum.

“Siz kim oluyorsunuz acaba?”

“İsmim size bir şey ifade etmez.” Ona kızın resmini uzatıyo-
rum. “Bu kızı tanıyor musunuz?”

“Teresa bu. Bununla ne yapıyorsun?”

Tıknaz, tavşan kılıklı bir adam olan kocası evin arkasında
beliriyor. Üstü başı beyaz bir toz içinde, belki sönmemiş kireç;
bize doğru attığı her adımda ayaklarından toz bulutları yükse-
liyor. Uykulu kara gözlerinin üzerinde Efendi Kol’un sözünü
ettiği kelebek kaşların aynıları.

“Bu adamda Teresa’nın bir resmi var. Baksana,” diyor kadın.

Ya ömründe ilk kez bir sanat eseri görüyor oluşundan ya da
kızının akıbetini sezdiğinden ağzı açık kalakalıyor adam. Kızın
ölümüyle ilgili halden anlar birkaç laf etmeye kendimi
zorladığımda, yumruklarını yanaklarına götürüyor. Gözlerine
yaşlar doluyor. Elimi ona doğru uzatmaya yeltenince, Senhora
Monteiro bileğimden yakalayarak beni durduruyor. “Sen ne
dediğini biliyor musun?!” diyerek üzerime yürüyor.

“Lizbon’daki isyanda öldürüldü. Pazar günü.”

Senhora istem dışı bir hareketle ağzını kapatıyor eliyle. Kor-
kulu gözleri içine dönüyor. Sessizlik üçümüzün kaderini bir-
likte mühürlüyor; birden kadın bağırmaya başlıyor: “İşin bu-
raya varacağını ben biliyordum ama! O Yahudilerle öldürüldü
değil mi?!”

Kocası kadını itekliyor ve cevap vermeme fırsat kalmadan
içeriye koşuyor. Duvara toslayan kadın yere kapaklanıyor. “Se-
ni piç!” diye çığlığı basıyor. Adamın arkasından ağız dolusu
söylenip bir de tükürüyor.

Senhora’nın ayağa kalkmasına yardım ediyorum ve yaptığım

resmi yerden kaldırıyorum. Kadının gözyaşı dökmeye niyeti olmadığını görünce, ona olanları anlatmaya koyuluyorum: “Judaria Pequena’da öldürüldü. Orada ne aradığını biliyor musunuz?”

Resmi elimden çekip, sanki ona sanatsal bir eleştiri getirecekmişçesine inceliyor. “Bu kesinlikle o. Sen mi yaptın?”

“Evet,” diye yanıtlıyorum.

“Ressamsın ha? O aptal keçi kaçmakla büyük hata etti. Ama bilirsin karışık evliliklerden olma kızlar işte, o da öyleydi tabii, yani ben Yahudi değilim Allah’a çok şükür.” Elini bir sineği kovarcasına evin arka tarafına doğru sallıyor. “Yahudi olan o, yani öyleydi demek istiyorum. Sorun karışık kan. Kızları adet görür görmez feci birer erkek delisi yapıyor. Aydanmış bu, karışık evliliklerden doğan çocuklarda bir sürtünmeye yol açıyormuş, öyle diyorlar.” Nasırlı, pis ellerini birbirine sürtüyor. “Tabii kanlar o kadar karışırsa olacağı bu, saf olanla kirli olan.” Başını sallıyor. “Sende yetenek var biliyor musun? Yahudi değilsin değil mi?”

“Öyleydim. Şimdi yalnızca hayatta kalmaya çalışıyorum. Yani bu bok yığının içinde çırpınan herkes gibi.”

Bakışları keskin bir küçümsemeyle dikiliyor yüzüme. Onun da Tanrı’dan gelme bir insan, Tanrı’nın dünyamıza asırlar önce attığı sevgi tohumunun bir dalgası olduğunu hatırlatmaya çalışıyorum kendime. Ama ona baktığımda yine de dudaklarındaki tükürükten ve kuzgun karası peruğundan başka bir şey görmeyi başaramıyorum. “Bir sakıncası yoksa Teresa’nın Küçük Yahudi Mahallesi’nde ne aradığını söyler misiniz bana?” diye soruyorum.

“Sen dediklerimi dinlemiyor musun? Kendini düzdürüyordu diyorum! Sünnetli bir kuş istiyordu!” Konuşma tarzının beni rahatsız ettiğini fark edince gülüyor, kollarıyla kanat çırpıp gibi yapıyor. “Kocaman tombul Yahudi bıldırcınların üzerine sıçramasına bayılıyordu, sonra da...”

“Kocası kim?” diye kesiyorum sözünü.

“Çokbilmiş gözü kara bir ithalatçı, diyorlar. Ayı gibi kıllı. Yalnız tadı Fas hurmaları gibi.” Ağgözlülükle dudaklarını yalı-

yor. “Ama züğürt. Paranın kokusunu alma kabiliyetinizden hiç nasip almamış olanlar da var içinizde. Hıh! Bunu hayatımda iki kere keşfettim. Önce kocam denen şu adam sayesinde... Şimdi de Teresa’nınki.” Başını sallayıp kaşlarını çatıyor. “Adı Manuel Monchique. Onun gibi biri yerine hiç olmazsa şöyle paralı...”

Kalbim göğsümden fırlayacak gibi oluyor. *Tabii ya*, diye düşünüyorum, *dayımın eski öğrencisi... Teresa onun Eski Hırıstıyan karısıydı!*

Bundan yalnızca bir ay önce Manuel’in Kral’dan Tam Hırıstıyanlık kâğıdı alarak, Yahudi geçmişinin “lekesi”nden böylece büsbütün arındığını öğrenmiştik. Görünürdeki bu ihaneti yüzünden, dayım geçenlerde ona Kilise Sokağı’nda hakaretler yağdırmıştı. Bu karşılaşma, Senhora Monteiro’nun anlattıklarıyla birleşince, burnuma kötü kokular getirmeye başlıyordu şimdi.

Soğuk parmak uçları koluma sürtünüyor. Tekrar şimdiki zamana odaklandığımda, Senhora Monteiro’nun yüzüme sırtarak eteğini kaldırdığını ve elini bacaklarının arasına sokup çıkardığını görüyorum. Başındaki peruğu çekip yere çalıyorum. Bitli bir kafa derisinden çalı gibi fişkırان iğrenç beyaz saçlar çıkıyor meydana.

Tavuk gıdıklamasına benzer kahkahası kaçışıma eşlik ediyor. Önce Belem sokakları, sonra da Lizbon’un dış sokakları önümde açılıyor; ama bildiğim tek şey tutturduğum bu koşunun beni dayımın cinayetinin gizeminden başka bir yere çıkarmayacağı. Belki Manuel Teresa’yı dayımla birlikte yakalamış, bıçağını almış ve...

Yine de cevaba giden yolun önünü kesen daha yüksek bir engel var: Manuel kiler kapağımızın ve genizamızın yerini nasıl öğrenmiş olabilir ki?

İnayetinin kollarını açan Tanrı’ya şükürler olsun; şehrin kuzeyinde kalan Sao Lourenço Kapısı’nın tembel bir kalabalık tarafından korunduğunu fark ediyorum. Kapıdan geçerek Mağribi Şatosu’nun duvarlarına tepeden bakan köhnemiş yamacın etrafından dolanıp çabucak Alfama’ya iniyorum; Manuel

Monchique'le yüzleşmeden önce Farid'i tekrar yoklamalıyım. Annem beni mutfakta karşılıyor. Arkasında Diego duruyor. Birkaç günlük bir sakal çenesindeki yarayı gizliyor, dikişler neredeyse seçilemiyor. Başında safran renkli türbanı var. Büyük burnunun üzerinden, aklımı okumak istercesine beni süzüyor, yaralı bir köpek gibi aksayarak yanıma geliyor. Kucaklaşıyoruz. Ama dayıma komplo kurmuş olabileceği bilgisi, kötü bir oyuncu gibi fazla temkinli ve sıkılgan davranmama neden oluyor.

"Dayın için ne kadar üzuldüm bilemezsin," diyor. "Hıristiyan caniler tarafından öldürülmesi, inanılacak şey değil."

Diego'nun sözleri etrafıma diktiğim kaskatı duvarın ardına ulaşamıyor; ona güvenmeyişimden başka, ocağın başında yabancı birinin durduğunu görüyorum; paramparça olmuş ruhumu bu koşullarda gözler önüne serecek değilim. Paralı askerlerin kaba üniformasını çekmiş, fıçı gibi şişkin göğüslü, taş yüzlü yabancı, kınında duran kılıcının kabzasını iki eliyle birden tutuyor ve dikkat kesilmiş gözlerle bize bakıyor. Başımla onu işaret ederek kim olduğunu soruyorum.

"Korumam," diye yanıtlıyor Diego.

"Yeni Hıristiyan mı?"

"Evet. Bağışlandığına dair kâğıdı var. Böylesinin daha güvenli olacağını düşündüm. O kalabalık dayını ve daha nicelelerini öldürdükten sonra, düşündüm ki..."

"Ustam bir Yahudi tarafından öldürüldü!" diye patlıyorum.

"Ne?"

"Ustamın boğazındaki kesik bir şöhetin elinden çıkmış."

Annem bu vargımı ilk kez duyuyor. Yer ayaklarının altından çekiliyormuşçasına masaya uzanıyor.

Diego bir an soluksuz kalıyor. Hainliğin böylesinin kendi ruhuna girmesinden korkar gibi iki eliyle birden ağzını kapatıyor.

Bu, masum bir filozofun gerçek karşısında afallaması mı yoksa bir katilin öfkesine hakim olmaya çalışması mı?

"Peki ama, bir Yahudi niçin dayının canını almak istesin ki?!" diye sorguluyor.

Annem birden bağırmaya başlıyor. “Tanrı aşkına sen neler söylüyorsun Beri?! Bizim insanlarımızdan birinin kardeşimi öldürdüğüne nasıl inanabilirsin?!” Beni kötü bir Yahudi olmakla suçlamanın eşiğine gelmiş olduğunu gösteren o isterik ton var sesinde.

Ocağın üzerindeki rafta duran bir sürahidenden bir yudum su içtikten sonra gözlerine bakarak konuşuyorum: “Bir yazma çaldı. Evde yazma sakladığımızı hiçbir Eski Hristiyan bilmiyordu.”

Annem saçlarını çekiştirmeye başlıyor.

“Emin misin?” diye soruyor Diego.

Başımı salladığımda kolumu tutuyor. “Yazma nereden alınmış?”

“Kilerden.”

“Kilerde kitap mı saklıyordu dayın yoksa? Sen ne dediğini...”

“Son yaptığı *Hagada*’yı almışlar,” diye açıklıyorum.

“İbranice kitaplar mı saklıyordu yani?”

“Evet.”

“Aklını mı kaçırmıştı?!”

Ya Diego hiçbir şey bilmiyormuş gibi davranmak konusunda gerçek bir yetenektir ya da sahiden batını meclisinin sırlarına tam olarak vakıf değildi; genizadan da haberi yoktu. Hâlâ hayattaysa bunu Peder Carlos’a doğrulatmam gerekecek. Ama ya peder, filozof biraderini zan altında bırakmak için yalan söylerse?

“Kitapları Portekiz dışına çıkarıyordu,” diye anlatıyorum Diego’ya. “Onları kül olmaktan kurtarıyordu.”

“Aman Tanrım. Kiminle?!” diye soruyor.

“Bilmiyorum. Dinle, dayımı en son ne zaman gördün?”

“Geçen cuma. Hastanede. Sen de gelmiştin ya. Neden...?”

“Ya pazar günü?” diye soruyorum. “Pazar günü onu gördün mü?”

“Hayır. Bu sorular da ne demek oluyor söyler misin bana?”

“Öldürülene kadar neler yapmış olduğunu öğrenmeye çalışıyorum,” diye yalan söylüyorum. “Pazar gününden bu yana neredeydin?”

“Saklanıyordum. Bir arkadaşım ile birlikte.” Diego’nun yüz ifadesi, sıkı bir fırça çekmeye hazırlanırcasına sertleşiyor. “Berekiyah, bence bu tavrının nedenini açıklamanın zamanı geldi. Nereden nereye benim...?”

“Kimseye bir şey açıklamak zorunda değilim!” diye çıkışıyorum kabaca. “Dayımın ölümü bana yeni haklar kazandırıyor ve bunlardan biri de beni hizaya sokmak için başvurduğun şu asabi ifadeye hiç mi hiç aldırmamak. İster kaşlarını çat, ister dua et, ister bana karşı Tora’yı kullan. Hiçbiri umurumda değil.”

“Ama olmalı. Ya...”

“Biraz sus Diego! Söyler misin, evinin orada seni soruşturan adamın kim olduğunu biliyor musun?”

“Ne adamı?! Neden bahsediyorsun sen...?”

“Bu sabah seni aramaya gittiğimde sokağın karşısındaki komşun, şu ayakkabı tamircisi bana bir adamın etraftakilere seni sorduğunu söyledi... sarışın, iri yarı bir adam... belki bir kuzeyli.”

Diego’nun gözlerinde korku belirliyor.

“Neden izlendiğin konusunda bir fikrin var mı?” diye soruyorum.

“Yok,” diye fısıldıyor. Omuzlarımı tutuyor ve beni sıkı sıkı kavıyor. “Tabii, dayını öldüren şu adam... benim de peşimde değilse!”

“Evet bunu ben de düşündüm. Ama niye biri ikinizi de öldürmek istesin?”

Başını iki yana sallıyor.

“Düşün!”

“Aklıma hiçbir şey gelmiyor!” diye inliyor. “Acaba bildiğimiz bir şey filan...”

“Dayım bulduğu özel bir kitaptan bahsetmiş miydi sana? Ya da öyle bir şeyden?”

Başını olumsuz anlamda sallıyor. Dayımla birlikte öldürülen kızın resmini çıkartıyorum. “Ya bu?” diye soruyorum kıvrıldığım resmi açarak. “Onu tanıyor musun?”

“Hiç tanımıyorum. Kim?”

“Önemli değil.” Resmi tekrar keseme saklıyorum. “Ya Dom Miguel Ribeiro? Onun hakkında ne biliyorsun?”

“Bir asilzadeydi değil mi? İhtiyar Rodrigo Ribeiro’nun oğlu yanlış hatırlamıyorsam.”

“Evet. Dayım onunla ilgili herhangi bir şey söylemiş miydi?” diye soruyorum.

“Bana değil. Ama Beri, katilin kimliğiyle ilgili başka ipuçları da olmalı elinde. Kilerde neler buldun? Katilin beni arayan şu Kuzeyli olduğunu gösteren herhangi bir ipucu var mıydı? Bunu öğrenmem gerek. Eğer şimdi de benim peşimdeyse benim de ayağımı denk..”

“Hiçbir şey yok,” diye yalan söylüyorum, bulgularımı henüz ona açıklamak istemeyerek. Başımı kuşkulu gözlerinden anneme çeviriyorum. Ocakta oynayan alevleri seyrediyor. Kolunu okşuyorum. “Farid nasıl?” diye soruyorum yumuşak bir sesle.

“Sence yapmamız gereken şu anda...”

“Anne bana yalnızca Farid’in nasıl olduğunu...”

Çenesini içeri çekiyor ve meydan okurcasına başını çeviriyor.

“Sen delisin!” diye bağıryorum. “Her zaman ne yapılması gerektiğini, neyin en iyi olduğunu sen bilirsin değil mi? Söyler misin böyle davranmakla ne geçti eline?!”

Gözleri doluyor, gücünü toplayarak son bir çıkış yapıyor umutsuzca: “Benimle nasıl böyle konuşursun? Judah da...”

“Sen bunları külahıma anlat!” diye bağıryorum. Ondan ve Diego’dan uzaklaşıp, bu tartışmayı başlatanın ben olduğumu zevkle karışık bir pişmanlıkla fark ediyorum. Dayımın ölümü beni eski kişiliğimden fersah fersah uzaklaştırdı; görünüşe bakılırsa o kişilikten geriye kala kala öfke ve bozguna uğramışlık kaldı.

Annemin odasında yatan Farid’i yokluyorum. Uykusunda, bir kabus görüyormuş gibi silkiniyor ve sıcıyor. İçindeki savaş durulana dek boynunu ve kollarını ıslak bir havluyla ovuşturuyorum. Sağlığı için duyduğum endişe içimi öylesine daraltıyor ki çareyi kendimi evden dışarı atmakta buluyorum.

“Nereye gidiyorsun?!” diye sesleniyor annem arkamdan.

“Dışarı!”

Diego beni durdurabilmek umuduyla avlu kapısına kadar topallayarak yanıma geliyor, yanaklarındaki pis sakalı düşünceli bir şekilde sıvazlıyor. "Dayının öldürülmesi konusunda haklıysan, belki sen de tehlikesin."

"Hiç önemli değil. Hiçbir Eski Hristiyan artık beni incitemeyecek." Gözlerinin içine bakarak ekliyorum: "Aynı şey Yahudiler için de geçerli, düşündüğün buysa!"

Sevecenlikle koluma uzanıyor. "O kadar masumsun ki evlat. Neler yapabileceklerini hiç bilmiyorsun. Berekiyah, bana sorarsan sen ve ailen hemen toparlanıp buradan gitmelisiniz. Ben de aynı şeyi yapıyorum. İşlerimi halledip elden çıkarabileceğim ne varsa satıyorum, sonra da bir yolunu bulup gideceğim buralardan. Bütün bu olanlardan sonra Kral da bizi durdurmayacağına cesaret..."

"Yolun açık olsun," diye kesiyorum sözünü; sonra birden aklıma türbanından düşen not geliyor. Kâğıdı kesemden çıkarıp eline sıkıştırıyorum. "Kaldırımda yatarken türbanından düşmüştü bu. Korkarım Senhora Rosamonte'nin kanıyla lekelendi biraz. Üzgünüm."

Diego kâğıtta yazanları okuyor ve anladığını işaret ediyor başıyla. "Evet Isaac. Endülüs'ten bir tanıdık. Ronda'dan. O tarihte buluşaçağımızı kendime hatırlatmak için yazmıştım bunu. Hafızam eskisi gibi değil. Dayın da tanıyordu onu."

"Peki *Madre*?"

"Meryem Ana Çeşmesi. Buluşaçağımız yerdi. Biz..." Sözlerinin arkasını getiremiyor ve korkudan olduğu yere mihlanmışçasına koluma yapışıyor. "Galiba olanları anlamaya başlıyorum! Isaac dayına bir kitap satmaktan bahsediyordu! Kastilya dilinde olduğunu sanıyordum kitabın, ama demin sen dayının İbranice kitaplar sakladığını söyleyince..."

"Ne zamandı bu?"

"Şeyden birkaç gün önce, yani pazar gününden. Burada buluştuk. Sen dükkândaydın galiba. Isaac elinde Ha Levi'nin 'Hazarlılar Kitabı'nın bir baskısı olduğunu söyledi ve dayın da mersin koklamış gibi derin derin iç geçirdi."

"Onunla tanışmayı çok isterim," diyorum.

“Yerini bulabilirsem, akşam yemeğinden sonra onu buraya getiririm.”

Ona teşekkür ettiğimde Diego ekliyor: “Belki şu zamanda Lizbon’da dolaşmak pek iyi bir fikir değildir. Evde kalsan...”

Lafının gerisini elimle savuşturup avlu kapısından çıkıyorum ve Rua de Sao Pedro’dan aşağı yürümeye başlıyorum. Son bir kez arkama dönüp baktığımda topallayarak tekrar mutfağa yollanan Diego’nun başının avlu duvarının üzerinde bir görünüş bir kayboluşunu görüyorum. Ya onu taşıyan çocukları birileri parayla tutmuşsa, başka bir batını belki?

Hayatta hiçbir şey kazara olmaz, tesadüf diye bir şey yoktur, dediğini duyuyorum dayımın. Her şeyin bir anlamı vardır.

Beyazlara bürünmüş bir adam birden bir kapı aralığından sığıyor ve deri kaplı bir kitabı burnumun ucuna dayıyor. Adımı haykırmaya başladığında bıçağım çoktan gırtlığına dayanmış bile. “Ber! Ne yapıyorsun?!”

Bıçağımı indiriyorum; neyse ki Antonio Escaravelho’dan başkası değil bu, elindeki de kurtlara yem olmuş Incil’i. Eski bir Yahudi Meclisi üyesi ve şaşılacak derecede usta bir gümüşçüken, din değiştirme buyruğundan sonra ateşli bir Hristiyan olup çıkmıştı Antonio; aynı derecede ateşli bir deli olup çıkması ise fazla uzun sürmemişti.

Antonio beklemiş çöp gibi kokuyor. Gri sakalı pislikten yapış yapış; yanık, meşinsî teni kıpkırmızı çibanlardan eleğe dönmüş. Elindeki Incil’den kakule ve gübre karışımı bir koku yayılıyor; hiç de hoş bir karışım değil doğrusu. Burnumu tutuyorum.

“Tanrı seninle olsun,” diye kükrüyor, ben bıçağımı belime saklarken. Yuvalarında fıldır fıldır dönen deli gözlerini kırptırıyor ve duruşumu düzeltmek istercesine kitabını çeneme bastırıyor.

“Böyle üstüme üstüme gelmesen diyorum.” Incil’i yanına doğru itekliyorum ve saçak saçak olmuş saçlarına yuvalanmış sirkeleri görerek iç çekiyorum. Dayımın katilinin izini bulma çabalarımdaya beni bir adım daha ileriye götürmesi umuduyla soruyorum: “İsyân başladığında her zamanki yerinde miydin?”

Sorumu duymazlıktan geliyor, dişsiz ağzını göstererek sırtıyor. “Roma’ya gidip Papa’yı görebilmek için bir dilekçe daha yazdım. Sanırım bu sefer çıkış kâğıtlarımı almayı başarabileceğim.”

“Hâlâ orda mı kaldın sen!” diye bağıyorum, Portekiz’den çıkabilmek için yıllardır dilekçe yazıp durduğunu bildiğimden. Kral’ın yirmi nisan bin dört yüz doksan dokuz tarihli emri, Yeni Hristiyanları bütün çıkışlardan men ediyordu.

“Kaldım noolmuş?” diye haykırıyor, umudunu kesmesi yönündeki imam onu incitmişçesine. “Ve sen de bana katılmalısın evlat. Sen ve Efendi Abraham!”

“Ustam yolculuk faslını kapattı,” diye fısıldıyorum kendi kendime, Antonio’nun onun ölümüne verebileceği tepkiyi göze alamayarak. Özlemle buruklaşan bir gülümsemeyle dayımın ona hep şöyle dediğini anımsıyorum: “Büyüklüğü kıt bir adamın ayağına gitmek için neden onca yolu tepesin ki?!” Ağzımdan çıkanlara kendim de şaşırarak dilenciye dayımın başka bir sözünü tekrarlıyorum, “Papa’yı görme düşüncesi bile beni uyuz etmeye yetiyor.”

Yoksa artık ustamın sözlerini taklit etmeye mi başlayacağım? Onu yanı başımda hissetmemin yolu bu mu?

Antonio kıymetli fikirlerini sayıp döküyor bir bir: “Bence Papa II. Julius’u görmek için yapacağın yolculuk seni özgürleştiren bir deneyim olacaktır. İtalya yarımadasındaki Müslümanlar pek dost canlısıymış diyorlar.”

İtalya’daki Müslümanlar mı? Kuraklığın her şeyle birlikte, adamcağızın coğrafya bilgilerini de kavurduğunu fark ediyorum. “Beni iyi dinle dostum, pazar günü, isyanın ilk günü burada mıydın?” diye sorguluyorum tekrar.

“Yakınlarda bir yerdeydim... saklanmıştım,” diye yanıtlıyor. İşaret parmağını dudaklarına götürüyor. “Dört bacaklı bir arkadaşım.”

“Bizim avlunun kapısını görebiliyor muydun?”

“Evet,” diye cevap veriyor. “Yerden göğe kadar, her şeyi...”

“Peki içeriye birinin girdiğini gördün mü? Belki bir bıçakla... ya da tespihle. Manuel Monchique mesela? Onu hatırlıyorsun değil mi, hani dayımın eski öğrencisiydi.”

“Birkaç yusufçuk girmiş olabilir,” diyor. “Birkaç da kurbağa. Tabii sıçraya sıçraya gittiklerinden her zaman kolay kolay gör...”

“Bir adam falan yok muydu?” Başını iki yana sallaması üzerine soruyorum: “Emin misin? Ya Diego Gonçalves? Onu tanıyorsun değil mi, matbaacı... dayımın arkadaşı.”

“Hayır.”

“Ya Peder Carlos veya Haham Losa?”

Ağzımdan çıkan her isimden sonra başını sallıyor. Görünüşe bakılırsa katil manav tarafından girip çıkmış olmalı; ya da annemin Kilise Sokağı'ndaki girişinden. “O zaman kal sağlıklıca,” diyorum ona ve selamımı vererek yola koyuluyorum.

Birkaç adım atmışken arkamdan bağıyor: “Pesah'tan kuzu muzı kalmadı mı? Midemde ruhumdakinden de büyük bir boşluk var!”

“Git Cinf'a bir uğra,” diye sesleniyorum. “Sana istediğin kadar meyve verir.”

“Sağolasın evlat.”

Az ileride, dilenciler katedral duvarının önünde bir yaygara koparıyorlar; Kraliyet'in ölümcül hastalık tehditlerine rağmen, kralın emriyle sokağa salıverilen ineklerden birini kesmişler. Fasulye sıırığı gibi bir adam paslı kılıcıyla hayvanın derisini yüzerken terden sırılsıklam olmuş hokkabazın teki, hayvanın kanlı toynaklarından üçünü birden havada çevirerek bir alay sokak çocuğunun ve köpeğin soluğunu kesiyor.

Köşeyi döndüğümde Manuel Monchique'in evini buluyorum karşımda; kapıya dakikalarca vurmama rağmen evden çıt çıkmıyor. Birden kepenklerden biri azıcık aralanıyor. “Benim, Pedro Zarco,” diye sesleniyorum temkini elden bırakmayarak. Ama bir karşılık gelmeyince evin yan tarafına süzülüyorum. Çekici mi duvarın üzerinden evin avlusuna attıktan sonra, duvarın üzerine tırmanıp öteki tarafa geçiyorum. Manuel'in siyahlara bürünmüş mini minnacık annesi arka kapı aralığında, tombul elleriyle mavi bir sürahiye sıkı sıkı sarılmış duruyor. İhtiyarlıktan kırışmış esmer yüzünde korkmuş bir hayvanın bekleyen ifadesi var. “Benim, Pedro,” diyorum. “Manuel'le bir süre aynı

okula gitmiştik. Efendi Abraham, dayım olur.” Ben çekicimi yerden kaldırırken elindeki sūrahiyi bana fırlatıyor. Sūrahi ayaklarımın dibinde paramparça oluyor. Kadın eve kaçıyor.

Kapıya siyah saçaklı kırmızı bir pelerine sarınmış Manuel geliyor bu kez. Tam önü sıra iki eliyle birden kavradığı kılıç yüzünden, sağlık fışkıran kırmızı çehresini iki parça halinde görmek zorunda kalıyorum. Hepimizi altında ezen bu ikiyüzlülük çağının harikalarından yalnızca biri daha olduğunu hissediyorum onun; ağaçların arasında, çok sevdiği kelebekleriyle giriştiği nafile kovalamacaya sonsuza dek sırt çevirmiş bu adamın, bir zamanlar rüzgârın şöyle bir esişinde bile gözleri sulanan o fazlasıyla hassas çocuk olduğuna kim inanır ki. Şimdiyse bir sülün gibi göğsünü şişirip, kılıcının ucuyla havada bir yod harfi çizdikten sonra yapay bir buyurganlıkla konuşuyor: “Buraya ne almak için geldin bilmiyorum ama, ne benden ne de ailemden hiçbir şey koparamayacaksın!”

“Aman kendini fazla yorma,” diyorum. “Bu Hıristiyan kabadayılığını Yom Kippur’da baştan çıkardığın bakirelere sakla. Yalnızca bunun için geldim.” Kıvırdığım resmi kesemden çıkararak önüne atıyorum. “Şuna bir bak hele benim cesur ve yakışıklı Haçlım.”

Manuel yere eğiliyor, yaptığım resmi ihtiyatla uzanarak yerden alıyor. Resmi açmasıyla birlikte gözleri şaşkınlıkla büyüyor. Ona çalıntı bir mal vermişim gibi, “Nereden buldun bunu?” diye sorguluyor.

“Ben yaptım.”

“Onu gördün mü?” Kılıcını kınına sokup yanıma koşuyor. Tekrar bir dost gibi ellerime uzanıyor, soruyor: “Nerede? Ne zaman? O iyi mi?”

“Manuel, üzgünüm... öldü. Bizim evde öldürüldü.”

Olanları anlattığımda elleri buz kesiyor. Titrek nefesinde bir inanamazlık yankılanıyor. Ya yalan söyleme konusunda sahiiden yetenekli ya da karısının öldüğünü ilk kez benden öğreniyor. “O olamaz,” diyor. “Senin gözün bile yanılabılır, ne bileyim çizerken gözünü, çenesinin kıvrılışını...”

“Çamaşırcıda veya fırında mı çalışıyordu?” diye soruyorum.

“İkisi de değil,” diye gülümsüyor. “Gördün mü yanılıyor-sun iş...”

Kızın parmağından aldığım altın örgülü yüzüğü kesemden çıkarmamla birlikte elimden kapıyor. Sesindeki kendinden emin hal kaybolur gibi oluyor. “Evet onunkinin aynısı. Ama bu bir şeyi kanıtlamaz öyle değil mi? Bu yüzüğün tıpkısını parmağında taşıyan bir sürü kadın tanıyorum.”

“Elleri zeytinyağı, biberiye ve limon yağı kokuyordu. Kül izleri vardı. Şakaklarında da birer yara izi. Sanki...”

Manuel’in yüzündeki kan çekiliyor. Bayılmadan durabilmek için dizlerinin üzerine çöküyor. Uykusu gelmişçesine gözlerini yumuyor ve ağlamaya başlıyor. Konuşacak hale geldiğinde, “Mum...” diyor. “Efendi Bento’yla çalışıyordu. Birlikte kokulu mumlar yapıyorlardı. Çiçek özleriyle. Mum soğuduğunda taze kalması için üzeri zeytin yağıyla kaplanır.”

“Ya şakaklarındaki izler?”

Manuel başını sallıyor. “Doğum izleri. Ebe onu dışarı çekmek zorunda kalmış. Forsepsle. Gelmek bilmemiş. Hep öyleydi zaten, ilk adımı atmaya hep korkardı. Dünya bir zindana inen dik bir merdiven gibi gelirdi ona, o kadar çekingendi ki. Aşağıda onu bekleyen bir bahçe olduğunu görmesine yardım ediyordum. O bahçeye doğru yürümesine. Biz... ikimiz...”

Gözyaşlarının kesilmesini beklerken böylesine mahcup bir kızın dayımla seviştikten sonra çıırılçıplak bulunmasının olanaksızlığını düşünüyorum.

Birden ürkek bir sesle soruyor Manuel: “Nasıl öldürüldü? Hristiyanlar ona tecavüz etmiş mi?”

“Tecavüze uğradı mı, bilemiyorum, ama sanmam. Manuel, boğazı kesilmişti.”

“Aman Tanrım...” Başını ellerinin arasına gömüyor ve bir süre öylece kalıyor. Başını kaldırdığında, “Herhalde şeyi... cenezesini kaldırdınız.”

“Daha fazla bekleyemedik. Üzgünüm. Badem Çiftliği’ne gömdük. Bir fırsat bulduğumda sana tam yerini gösteririm. Birlikte onun için *kadiş* okuruz. Peki, bizim mahallede ne aradığını kestirebiliyor musun?”

“Pazar günü kardeşi Tomas’ı ziyaret etmek için çıktı evden. Size yakın bir yerde oturuyor. Sonra kalabalıktan kaçarken kazara sizin eve girmiş olmalı.”

“Dayımı tanıyor muydu?” diye soruyorum.

“İsmen tanıyordu tanınmasına. Ama bildiğim kadarıyla hiç karşılaşmadılar.”

“Ya batını meclisindekileri... Diego’yu, Peder Carlos’u falan?”

“Onların adlarını bile bildiğini sanmıyorum.”

“Kendini Yahudi olarak mı hissederdi peki?”

Başını sallıyor. “Tam değil. Bizde, Yahudi sayılman için anenin Yahudi olması gerekir ya, o yüzden. Annesi Eski Hristiyan, Segovia doğumlu, ama küçüklüğünden beri Lizbon’da yaşamış. Bir köylü aslında. Ama gel de bunu ona anlat. Teresa’nın babası Chaves’li bir Yeni Hristiyan. Teresa benimle evlenmeye karar verdiğinde onunla bütün ilişkilerini kopardılar. Bunun üzerine ben de çareyi Tam Hristiyanlık kâğıdı almakta buldum. Böylece arayı yumuşatırım sandım. Mantıklı değil mi? Ama yaşlı fahişeye yaranmak ne mümkün. Bir Yahudi aynı nar gibiymiş ona sorarsan, çünkü içindeki kan değdiği her şeyi kirletirmiş daima. Onda laf tükenmez. Aynı şeytan gibi.” Manuel ayağa kalkıyor, yüzünü acıyla buruşturuyor. “Ve dayın nasıl bir baskı altında olduğumu hiç anlamadı.”

“Manuel, Efendi Abraham da öldü.”

İrkiliyor, bana doğru eğiliyor. Gözlerinde korku var.

Başımı sallayarak söylediğimde ciddi olduğumu belirtiyorum. “Esther Yengem tecavüze uğradı, konuşmayı reddediyor. Judah hâlâ kayıp. Ve dayım artık aramızda değil. Annem, Cinfa ve Reza güvende.”

Manuel gözyaşlarını gizlemek için arkasını dönüyor. Yoksa bunları zaten biliyor mu?

“Efendi Abraham beni hiç bağışlamadı öyleyse,” diye fısıldamayı başarıyor nihayet.

“Seni bağışlaması o kadar önemli miydi?” diye soruyorum.

Manuel rüzgâr gibi dönüp, böyle bir soruyu dile getirebilmiş olmam dahi bir canilikmişçesine bakıyor yüzüme. “Bere-

kiah, kraldan alınan bir kâğıt parçası insanın yüreğini söküp atmıyor!”

“Onunla senin hakkında konuştum ama. Sokakta sana öyle davrandıktan sonra. Bir daha görüştüğümüzde senden özür dileyeceğini söyledi bana. Tam Hıristiyanlık kâğıdına duyduğu o nefret yüzünden kendine hakim olamadı. Hatalı olduğunu biliyordu. Senin hakkını teslim ederek öldü.”

Manuel sessiz gözyaşları döküyor. Annesinin fırlattığı sürahinin kırılan parçalarını yerden topluyor. “Hıristiyanlar nasıl buldu onu? Seninle birlikte dışarı çıkmamış mıydı?”

Onu oyuna getirmeyi düşünüyorum ama sonra gerçeğin yerince büyük bir bilmece olduğuna karar veriyorum. Cesetleri anlatırken yüzünü tekrar ellerinin arkasına saklıyor. “Bu imkânsız!” diyor. Sesi, sessizlik okyanusunda yitip giden bir fısıltıya dönüşünceye kadar üst üste söylüyor bu sözcüğü.

“Bizim kilere nasıl girdiğini tam olarak öğrenmemiz lazım. Belki kardeşi birşeyler biliyordur,” diyorum yanına gidip.

“Tabii hâlâ hayattaysa.”

Tomas'ın evine doğru yürürken Manuel bir büyüünün etkisi altındaymışçasına karısının adını sayıklayıp duruyor. Duygularını sert, kendine son derece hakim bir çehrenin arkasına saklarken kılıcının kabzasını sıkı sıkı tutuyor. Eline hiç de yakışmıyor bu silah. Bu parlak demir yerine, elinde bir kelebek ağı, bir de defterle arşınlamalıydı dünyayı.

Geldiğimiz yer St. Steven Kilisesi'nin başını tuttuğu tepenin altında kalan varoşlardaki pis bir evin üçüncü katı. İçeri girdiğimiz sırada çalan kayıtsız çanlar akşam duasını haber veriyor, Eski Hıristiyanlar ayaklarını sürüye sürüye kiliseye doluşuyorlar. Bir kilise görevlisi akşam duasına katılmaya niyetlenen oyuncu bir köpek sürüsünü kovmaya uğraşıyor. Günbatımı ufku ısıtmış. *Pesah*'ın altıncı gecesinin karanlığı neredeyse çökmek üzere.

Manuel'in bir yastıkçı çırağı olan kayınbiraderini, kılıflara kuştüyleri doldururken buluyoruz. Tavanarası odası bir tavuk kümesi gibi kokuyor. Yok denecek kadar kısa bir boynu, yanaklarında Peder Carlos'taki gibi yol yol kırmızı damarlar var

Tomas'ın; pis kahverengi saçları arkaya yatık. Boğalarinkine benzeyen o cahil yüz ifadesi takıntılı bir öfkeyle tamamlanıyor, anlattıklarımızı başını dahi kaldırmadan dinliyor. Tek tepkisi elinin bir anlığına duraklaması.

“Dışarı çıkacağını söyledi,” diyor. “Kendini temiz hissetmediğinden şikâyet ediyordu, kadınların karınları ağrır ya.”

Manuel'e gitmemiz için işaret ediyorum; öğreneceğimizi öğrendik.

“Bu adamla ilgili ne biliyorsun?” diye sorguluyorum.

“Bir de soruyor musun? Hıristiyan olan tarafı görgü ve zekâ açısından ancak domuzlarla yarışır. Tabii bunun Yahudi tarafını nasıl delirttiğini tahmin edersin. Ben Teresa'nın evlatlık olduğunu düşünüyorum. Aklıma gelen tek açıklama bu.”

Başımı kaldırdığımda, Tomas'ın penceresinin önünden çekildiğini görüyorum. Kız kardeşini takip edip onu ve dayımı, annesinden miras aldığı az gelişmiş bir namus anlayışı yüzünden öldürmüş olabilir miydi? O ve *genizamızın* yerini bilen bir batını, dayımı öldürmek için tam da aynı anda gelmiş olabilir miydi? Böylesi bir rastlantı olası mıydı?

İki kuş tüyü bize doğru süzülüyor havada. Birini yakalıyorum. “Bence Teresa kendini senin sandığından çok daha Yahudi hissediyordu,” diyorum kuştüyünü elimde sıkarak. Manuel'in şaşkın bakışları üzerine soruyorum: “Ayla dansını yeni yeni tamamlamış bir Yahudi kadın nereye gider?”

“Hamama,” diye yanıtlıyor.

“Peki en yakın hamam nerede?”

“Rua de Sao Pedro'da. Sizin evin aşağısın...”

“Tam üstüne bastın.”

Bölüm X

Judaria Pequena'daki sinagogumuz Miladi takvimin bin üç yüz yetmiş dört yılında, Lizbon'un eski surlarının güney ucuna bitişik ufak bir tepenin üzerine inşa edilmiş. Tepenin aşağısında, orta yerinde koca bir armut ağacı olan küçük bir meydan var - Küçük Yerusalayim'de bir zamanlarki baş sinagogumuzun bahçesini gölgeleyen dev armut ağacının akrabası. Parlak kireçtaşından bir merdiven, Samuel Aurico'nun ağacın arapsaçı köklerinden altı metre yukarıda kalan birinci kattaki tabakhanesine, oradan da dört metre kadar yukarıda kalan ikinci kattaki sinagoğa uzanıyor.

Sinagogun diğer tarafında ise Rua de Sao Pedro var. Atalarımızın *mikvam*ın girişi olarak seçtikleri yer de burası. *Mikva*, sinagogun temelini oluşturan kayanın içine oyulmuş; yeraltı sularından beslenen birkaç havuzcuktan ibaret. Bu havuzlardan ikisi arınma ibadetleri için kullanılıyor. Haham Zacuto ve diğer saraylı Yahudilerin uyanık davranıp zamanında büyük başlarla yaptıkları bir çeşit anlaşıma, buranın bin dört yüz doksan yedi yılında yürürlüğe konulan toplu istimlaktan yakayı sıyrmasını, *hazanımız* David Moses'in de yöneticilik görevine devam edebilmesini sağlamış. Tabii ki erkeklerimiz ve delikanlılarımız, olup bitenlerden sonra *Şabat* gününden önce hamama gitme

gelenegini yerine getiremez olmuşlar. Bense bu anlamda sonuna kadar bildiğimi okudum. Ne de olsa hamam hamamdır ve herhalde Papa'nın kendisi bile hamama giren bir insanın niyetinin tam olarak ne olduğunu kanıtlayamaz. Şimdiyse, doğal olarak her şey değişti; Portekiz lanetleri elimizi kolumuzu öyle bir bağladı ki, hamama girerkenki niyetimizin gerçekte ne olduğunu hayal etmemiz bile olanaksız. Cuma günü hamama gitmek, İspanya'nın her yerinde bir adamı küle çevirmek için fazlasıyla geçerli bir gerekçe. Lizbon'un engizisyon ateşinin hararetini evine memnuniyetle buyur etmeye başladığı gerçeği de, geçtiğimiz haftadan sonra yeterince açıklığa kavuştu zaten.

Doğal olarak kadınlarımız da, din değiştirme buyruğundan bu yana, aybaşı kirlerinden arınma farzından mahrum edildi. Ama görünüşe bakılırsa Manuel'in karısı Teresa, kesinlikle kocasının düşündüğünden çok daha inançlı ve cesurdu. Hamamda yıkanırken Eski Hristiyanlara gafil mi avlanmıştı? Belki, giyinmeye fırsat bulamadan dışarı fırlamış ve güvenli bir yer bulmak için sokakta koştururken bizim eve dalmıştı; ne de olsa evimiz *mikvadan* yalnızca dört kapı ileride, Rua de Sao Pedro'nun Kilise Sokağı'yla, yani Rua de Sinagoga'yla kesiştiği üçgen köşede.

Hamamın kapısı kilitli ve kapıya cevap veren de yok. "Efendi David'in pazar gününden sağ çıkabildiğini sanmıyorum," diyorum Manuel'e ve *hazanın* o öğleden sonra St. Anne Kapısı'ndaki buluşmamıza gelmeyi başaramadığını anlatıyorum.

Buna rağmen Manuel kapı aralığındaki çatlaktan ona sesleniyor. Pesah'ın altıncı akşamı, bütün boğuculuğuyla, o kurşunlu ağırlığıyla şimdiden üzerimize çökmüş ve kaldırım taşlarından kalkan toz, döne döne havaya yükseliyor. Manuel eliyle burnunu kapatarak kapıya ayağıyla vuruyor. Bir cevap gelmiyor. "Şimdi nereye?" diye soruyor.

"Evine," diye yanıtlıyorum. "Anahtarlarını nerede sakladığını biliyorum."

"Efendi Abraham'ın hamama ve sinagoğa bu kadar yakın oturmayı neden bu kadar önemseydiğini hiçbir zaman anlamadım," diye söze giriyor Manuel tekrar yola koyulduğumuzda.

“Hele de Haham Losa’yla her fırsatta takıştıkları düşünülürse. İşlerin olduğundan da kötüye gitmesinden başka bir şeye yaramıyordu ki bu. Yani bana öyle geliyor.”

“Dayım, Tanrı’nın içinde kaybolmak için en stratejik konumda olduğumuzu söyler dururdu. Rua de Sao Pedro ve Rua de Sinagoga bizim evimizde birleşiyor ya. Kabalacıların çizgilerin kesiştiği, ikinin bir olduğu yerlerde yaşamaya çalışması gerektiğinde diretirdi.”

“Sanırım yaşamın kesin ve fethedilebilir kalıplardan ibaret olduğundan böylesine emin olabilmek Tanrı’nın bir lütfu olsa gerek,” diyor Manuel özlem dolu bir gülümsemeyle. Sesinin tonundan onun da Tanrı’yı sorgulayanlar arasında olduğunu anlıyorum.

Hazanın evine çıkan kestirme bir yolu tırmanıp kapıya vuruyoruz. Evinin damından sarkan saçaklara kimbilir nereden kaçmış bir avcı şahin tünemiş; ihtiyatlı ve huzursuz; sağ ayağından deri bir kayış sarkıyor. Sivri çeneli sırık gibi bir kadının yukarıdan bize seslenmesiyle birlikte şahin uçup gidiyor. “Burada Allah korkusu olan Hristiyanlardan başka kimse yok,” diyor kadın titrek bir sesle. “Hepimiz yüreklerimizde Yüce İsa’yı taşıyan Eski Hristiyanlarız.” Ellerini, dua etmeye hazırlanır gibi göğsünde kavuşturuyor.

Buradan bile, tırnaklarını dibine kadar yemiş olduğunu görebiliyorum. Bizim de Marrano avına çıkmış canilerden olduğumuzu düşünüyor olmalı. “Biz sadece Efendi David’i arıyoruz,” diyorum güven veren bir sesle. “Herhangi bir sorun yok. Onu görüp görmediğinizi öğrenmek istiyoruz yalnızca.”

“Aman Tanrım biliyordum. Ama burada yok. Pazar gününden beri görmedim onu. Bana kalırsa, o günkü programı da Rossio’daki ateşi canlandırıp Tanrı’nın kalbini ısıtmaktı.”

O günkü programı Tanrı’nın kalbini ısıtmakmış. Lizbonlular ne zaman örtmeceli konuşmaya kalkışsalar, olabilecek en saçma, en korkunç şeyleri dile getirerek her şeyi yüzlerine gözlerine bulaştırıyorlardı. Acaba dünya üzerinde dilleriyle bir akrebi güle dönüştürme işinde onlar kadar başarılı başka bir halk daha var mıydı?

“Acaba sizde evinin anahtarları olabilir mi?” diye soruyorum.

“Evet, var tabii,” diye cevap veriyor.

“İçeriye bir göz atabilir miyiz?”

“Bir dakika beklerseniz ben de size yardım edeceğim.”

Kara önlüğünün önünü asabi hareketlerle düzelterek aşağıya geliyor. Başını kaldırıp benimle göz göze gelmekten kaçınıyor. Tereddütlü bir sesle anlatıyor: “Senhor David’le ilk tanıştığımızda onun tam bir beyefendi olduğunu düşündük. Onu bu yüzden kiracılığa kabul ettik. Sonra tabii, ola ola yalnızca bir *Marrano* olduğu çıktı ortaya. Bize bu ayın sonunda evi boşaltacağına söz verdi.”

Bu dokunaklı halleriyle, kiracısıyla arasındaki mesafeye bizi inandırmaya çalışıyor. Manuel, güven veren bir sesle, “Biliyorsunuz değil mi, bu bölgenin *hazanı*ydı,” diyor kadına. Bu sözleri özellikle seçerek söylemesinin nedeni, kadının belki de kendi Yahudi geçmişi yüzünden bu denli korkmuş olduğu olasılığından benim gibi onun da şüphelenmesi. “*Hazan*” sözcüğüyle, bizim de İbrani olduğumuzu, ona zarar vermeyi akıllarının ucundan geçirmeyen Yeni Hristiyanlar olduğumuzu anlatmak istiyor kendince.

Ama aradaki ses benzerliğinden olsa gerek, kadın *hazan* sözcüğünü, Portekizce’de kötü alamet ya da uğursuzluk anlamına gelen *azango* sözcüğüyle karıştırıyor. Başını büyük bir işbirliği içinde sallayarak heyecanlı bir sesle cevap veriyor: “Evet evet, ekselansları çok haklılar; bütün Yahudiler *azango*’dur.”

Bir hafta önce olsaydı onun bu cehaletine gülerdik. Ama şimdi, kendimizi bütün yaşamımız boyunca sürebilecek bir kavgaya hazırlar gibi derin derin iç çekmekle yetiniyoruz. Aynı saftan olduğumuzu sanmasından aldığı cesaretle, koşarak kapıyı açmaya gidiyor. “İşte!” diyor kilit açıldığında. Kapı gıcırdayarak aralanınca kötü bir koku yayılıyor içeriden. “Fazla kalmazsanız sevinirim,” diyor aciz bir edayla. Bir an benimle göz göze geliyor. “Kabalık etmek istemem sayın baylar, ama yıldızlara ve gezegenlere göre bu günlerde evlerimize yabancıları almamamız gerekiyor. Eminim beni anlıyorsunuzdur.”

Efendi David'in evinin girişinden soğuk ocağına, beş adımlık eski püskü bir yolluk uzanıyor. Ama yerimizden kıpırdamaya cesaret edemiyoruz; David'in koleksiyonunun kıymetli utları ve lavtaları yolluğun dört bir yanına paramparça halde saçılmış. Sapı görüp görebileceğiniz en güzel gül ve kiraz ağaçlarından yapılmış bir kitara -adeta müzik için oyulmuş bir kantaşı- ortasından kırılmış, ölü bir yengeç gibi duvardaki bir kancadan sarkıyor. Onun altında, artık hiçbir bileğin nabzını hissedemeyecek bir *tefilin* yumağının altında, cam ve çömlek kırıklarından ibaret küçük bir yığın duruyor. Evsahibi hoşgörüsüz parmağını bize doğrultuyor. "Bir de ben temizlemeden görecektiniz. Baklalarından gri sakallar fışkırıyordu. O hahamları gibi aynı! Hele o koku... Allah'ım ne biçim kokuyorlar, değil mi?"

"Bana yalnızca ayakkabılarını görüp görmediğinizi söyler misiniz?" diyorum.

Tekrar önlüğünün önünü düzeltiyor. "Korkarım öteberisinin hesabını tutmuyorum. Pek aramız yoktu onunla. Aslına bakarsanız, onunla tek bir..."

Kadın "müzik düşkününü Yahudicik"le (şimdi de bunu çıkardı) arasındaki sözümona soğuklukla ilgili birşeyler zırvalayadursun, David'in giysi dolabının yanına gidiyorum. Ayakkabıları, ta Kral Joao zamanından kalma, yıllanmış kadife *kipaların* altına tıktırılmış duruyor. İbranice ısrarlarıma ve küfürlerime daha fazla dayanamayan topuk dönerek açılıyor ve yere üç anahtar düşüyor. Evsahibinin ağzı şaşkınlıkla açılıyor. "Sen buraya taşınmadan çok önce, dört yıl boyunca tam bu odada David'le Yunan ve Arap makamlarını çalıştım. Kokumdan anlayamadın mı?" diyorum.

"Ha, anlıyorum," diye fısıldıyor aniden derin bir soluk alarak. "Kendinizi gizlemeyi de iyi beceriyorsunuz maşallah," deyişindeki gönülsüz takdir, sesini boğuklaştırıyor.

"Kendimizi gizlemek mi? Alakası yok," diyorum, "Buna sihir denir!" Dayımın öğrettiği eski bir numarayı hatırlayarak, ona boş elimi gösterip, David'in anahtarlarını burnundan çıkarıyorum.

Soluğu kesiliyor, haç çıkartıyor ve dua edecekmiş gibi ken-

dini yere atıyor. “Yalvarırım bana zarar vermeyin,” diye inliyor, gözlerinden yaşlar boşanırken.

“Müzik düşkünü Yahudicik dönecek olursa, ona Pedro Zarco’nun kendisini ziyaret ettiğini söyle yeter,” diyorum kadına.

“Evet Senhor,” diyor başını hafifçe sallayarak. “Ama bunu kendisine bu gece rüyanızda söylemeniz daha iyi olur korkarım. Ekselansları ona artık ancak bu şekilde mesaj ulaştırabilir bana kalırsa.”

Mikvanın içi rutubetli ve kaygan, pencereleri de düşünceli bir Yahudi tarafından üstlerine çiviler çakılarak kapatılmış. Aşağı inerken zifiri karanlıkta ayağımı yanlış bir yere basıyorum. Arkam fena bir şekilde bir basamağın granit kenarına çarpıyor ve omzuma keskin bir acı saplanıyor. Çığlığı basıyorum.

“Sen bir tarafını kırmadan bir kandil bulsam iyi olacak,” diyor Manuel. Yukarıya, oradan da akşam karanlığına çıkıyor, kapıyı arkasından çekiyor.

Kara yalnızlığın rahatlığında otururken menekşe rengi biçimler yoğunlaşıyor, neden sonra benekli gölgelere dönüşerek küçülüyor. “Karanlığın tornası dileklerimize ve korkularımıza şekil verir,” deyişini duyuyorum dayımın. Ve bekliyorum. Yumuşak soluğumun haresinde Mordehay beliriyor önce, gençliğindeki haliyle, sonra ürkek adımlarla dans ederek uzaklaşıyor. Bir gıcırtı beni gündüz düşünden çekip alıyor. Ayağa fırlıyorum. Bir ayak sesi olabilir mi? Kalp atışlarım tetiğe geçiyor. Birden dayım yükseliyor önümde; mavi, orasına burasına altın benekler serpiştirilmiş - belleğimin elinden çıkma bir tezhip işi. Yüzünde kararsız bir ifade var, düşünceli; sanki zorlu bir mısranın anlamını düşünüyor. Bana selam vermek için durmak yerine yukarıya, tavanın sahte gecesine doğru süzölmeyi sürdürüyor, derken tamamen kaybolup gidiyor.

Aldırma, diyorum kendi kendime. Bir hayal değil bu, yalnızca bir yanılsama.

Aşağıdan gelen belli belirsiz bir soluk sesi beni harekete geçiriyor. Yoksa bu, mağaranın görünmeyen bir yarığından sızan rüzgâr mı yalnızca? Dediklerine göre, burada buluşan ve yer-

yüzüne çıkan en az on iki gizli dehliz ve düden varmış; atalarımızın Mesih'e hazırlık olarak inşa ettikleri yeraltı şebekesinden arda kalanlar bunlar. Portekizce sesleniyorum: "*Judeu ou Cristao?*" Artık önemli olan tek soru da buymuş gibi görünüyör.

Soluk sesi kesiliyor. "Ben dostum," diyorum.

Birşeylere gebe olduğu belli olan bir sessizlik korkumu geri getiriyor. Karanlığa bir bilmece sormaya karar veriyorum; eğer Yahudiyse cevabı bilecektir. "Ellerini Abraham'a uzatan melek kimdir?" Cevap Raziel. Harflerin aynı zamanda rakam da olduğu Ibranice'de, onun adıyla Abraham'ın adının toplamı iki yüz kırk sekiz eder. Raziel'in elleri ise onları birbirine bağlayan eşit imidir.

Bir gölge sesimin geldiği tarafa hamle eder korkusuyla iki basamak yukarı geriliyorum. Ama karanlığı yaran bir devinim yok. Bilmeceyi tekrarlıyorum, birkaç basamak daha yukarı çıkıyorum. Bir kapı gıcırdayarak açılıyor, yukarıda beliren bir alev Manuel'in yüzünü aydınlatıyor. Aşağıdaki merdivenin boz rengi önümde aydınlanıyor.

"Bu kadar uzun sürdüğü için özür dilerim," diyor. "Ama kimsede..."

"Şişşt... Sanırım burada biri var. Bir soluk, bir ayak sesi duyduğum sanki."

Parmak uçlarında yanıma iniyor. "Yahudi mi Hıristiyan mı?" diye fısıldıyor.

"Ne bileyim? Ayak sesinin de dini olmaz ki."

"Peki ne..."

"Raziel," diyen boğuk bir fısıltı duyuyoruz. "...Raziel."

"Ne diyor?" diye soruyor Manuel.

Parmağımı dudaklarıma götürerek sessiz olmasını istiyorum. "Çık ortaya," diye sesleniyorum Ibranice.

Gözlerini kırptıştırıp duran, saçları kulaklarının üstünden açılmaya başlamış ufak tefek bir adam yalınayak, merdivenin başına geliyor. Belindeki kalın havlu göğsünü olduğundan da dar gösteriyor. Cerrah Solomon Eli bu. Bir anda merdivenlerden inmiş buluyorum kendimi. "Bu imkânsız!" diyorum. "Seni Loios Meydanı'nda gördüm, karınla birlikte bağlanmıştın ve..."

Sevinçle omuzlarıma vuruyor. “*Shālâat Chalom!*” diye haykırıyor. “Demek Tanrı oğullarımdan birinin canını bağışlamış!”

Solomon sünnet ettiği bütün bebeklere takma isimler verir. Bana düşen de babamın bir erkek evlada daha sahip olabilmek için Tanrı’ya ettiği duaların kabulüne bir gönderme olan *Shālâat Chalom*’du, yani gerçekleşen rüya.

“Ama seni gördüğümde...”

Solomon işaret parmağını dudağına götürerek sözümü kesiyor. “Sevgili karım Reina öldü,” diye fısıldıyor. Dumanı anlatmak için elini havaya doğru kaldırarak sallıyor. “Benden başka kimse kalmadı.”

“Peki ama nasıl?”

“Nasıl mı? Bir kist sayesinde sevgili Shālâat’ım. Bizi tutsak eden canilerden birinin belalı bir kistini almıştım. Bir duvarcı ustası. Bir yıl kadar oluyor. Beni tanıdı tanımasına ama, Reina çoktan... Bana her ayrıntıyı seyrettirdiler. Ona, Reina’nın peşinden Ürdün Nehri’ni geçmek istediğimi söyledim. Sinsice gülümsedi, vurdu bana. Uyandığımda Sao Miguel Kilisesi’nin yukarısındaki bir evin damında yatıyordum. Bacaklarımin arasındaki kiremitlerden sarı kır çiçekleri fışkırıyordu. Öldüğümü düşündüm. Geceydi. Ama ayı gördüğümde... Demek istediğim, cennetin bu dünyanın göğüyle çevrelenmiş olduğuna dair hiçbir şey okumamıştım. Yoksa *sahar so uma outra sohar* sözü doğru mu gerçekten? Ay da bildiğimiz hapishanelerden başka bir şey değil mi yoksa?” Solomon omuz silkiyor, zoraki gülümsüyor. “Belki de duvarcı ustam beni hayatta bırakmanın daha büyük bir ceza olacağını düşünmüştür. Uyandığımda çıplaktım. Nereye gidebildirdim ki? Eve değil tabii ki. Artık orada kimse olmadığına göre. Kendimi buraya attım. Kapı açıldı. Sonra biri gelip kilitledi.”

“Buraya başka kimse geldi mi?” diye soruyor Manuel. “Bir kız gördün mü?”

“Hayır, hiç kimse,” diye yanıtlıyor cerrah.

“Solomon gelmeden ölmüş olmalı zaten, ta pazar günü. Ölmeden de bir şekilde buradan bizim eve gitmeye...”

“Kimden bahsediyorsunuz?!” diye üsteliyor *mohel*. “Yoksa Cinfa mı? O..?”

“Hayır o iyi.” Solomon’un ellerini tutuyorum, ona dayımın başına gelenleri ve araştırmamızın amacını anlatıyorum. “Peki bir şey gördün mü?” diye soruyorum. “Her şey olabilir; bir takı, bir giysi, yiyecek...”

“Benimle gelin,” diyor ciddi bir sesle.

Cerrah bizi erkekler hamamının önünden geçirerek, duvarlarında Kral David’in altı köşeli yıldızları olan, kadınlar soyunma odasına götürüyor. Günlerdir boğazından tek lokma geçmemiş bir adamın ihtiyatlı, çocuksu adımlarıyla yürüyor. Yine de ayak sesleri, içinde bulunduğumuz mağarada davul sesi gibi yankılanıyor. Bizi birkaç gündür uyuduğu küçük soyunma odasına sokuyor. Manuel, Solomon’un battaniye niyetine kullandığı bir havluyu kenara atıyor. Yastık olarak kullanılmak üzere dertop edilmiş keten bir elbiseyi yerden alıyor; elbiseyi açtığında olduğu yerde kalakalıyor.

“Teresa’nın mı?” diye soruyorum.

Elindeki kandili yere indiren Manuel’in gözlerine karanlık bir gölge çöküyor. Dizlerinin üzerine kapaklanıyor. Kara hıçkırıkları, duvarları saran buz gibi fayanslarda yankılanıyor.

“Onu bulduğumuzda çıplaktı,” diye fısıldıyorum Solomon’a. “Elinde olsaydı o şekilde sokağa fırlamazdı bence. Sen ne...”

Manuel birden odadan çıkıyor, koridoru geçerek orta avluya doğru yürüyor. Arkasından çaresizlikle seslenip peşine düşüyorum. Sesim bir sır ifşa edercesine etrafımızda yankılanıyor.

Doğuya yönelerek bir rampadan koşar adım iniyor, tefekkür odasına dalıyor, uzundur kullanılmayan hamamları ve rutubet kokan mağaracıkları geçerek ilerlemeyi sürdürüyor. Nihayet Efendi David’in yazıhane olarak kullandığı odaya ulaşıyoruz peşinden. Efendi David’in üst üste duran iki kitap rafı yerle bir olmuş, hamam kayıtlarıyla ilgili kâğıtları da odanın dört bir köşesine dağılmış. Odanın bir ucunda bir kandil yan yatmış. Manuel kandile bakarken Solomon taş zemine yığılıp kalıyor. Göğsü, ıslak ve ağır havanın baskısında inip kalkıyor. “Bacaklarım beni taşımıyor artık,” diyerek omuz silkiyor.

“Buradan çıkar çıkmaz sana yiyecek birşeyler buluruz,” diye söz veriyorum.

Acelesi olmadığını anlatmak için elini havaya kaldırıyor.

“Ne yapmaya çalışıyorsun?” diye soruyorum Manuel’e.

“Hristiyanlar geldiğinde karımın ne yöne doğru koşmuş olabileceğini kestirmeye.”

Solomon etrafına bakıyor, bir tavşan gibi havayı kokluyor, başını yere çeviriyor, sonra ayağa kalkıp en yüksek daldan otlamaya çalışan bir geyik gibi parmak uçlarında yükseliyor. “Havada kötü bir koku var,” diye birşeyler geveliyor ağzının içinde. Dilini dışarı çıkarıyor. “Gübre kokusu gibi.”

Haklı; havada kötücül birşeyler olduğu kesin.

“Bir sincap ya da sıçan ölüsü olmalı,” diyor Manuel. “Herhalde boğulmuştur.”

Birden beynimde bir şimşek çakıyor ve atılıyorum: “Hayır, hayvan ölüsü değil bu. Şimdi anlamaya başlıyorum. Size kilerimizde ne olduğunu göstereceğim.”

Manuel, Solomon ve ben gizli kiler kapağının altındaki basamakları iniyoruz şimdi. *Mohel* ona verdiğim battaniyeye sarınmış düşmemek için bir eliyle duvardan destek alıyor. Bu, kilerimize ilk gelişi ve meraklı bir sesle soruyor: “Burası ne zamandır var bakalım evlat?”

“Ben kendimi bildim bileli buradaydım,” diye yanıtlıyorum.

Yerdeki seccade ve mersin otları Solomon’un burayı gizli bir ibadethane olarak kullandığımızı anlamasına yetiyor. “İbadethanesini putperestlerden koruyan Tanrı’ya şükürler olsun,” diyor.

Esther Yenge, dayımın odanın öbür ucundaki masasının başına oturmuş gözlerini ayırmaksızın Kanayan Ayna’ya bakıyor. Başında başörtüsü yok. Eğri büğrü kesilmiş kınalı saçları, ona ürkütücü bir görüntü veriyor.

Herkesi takma adlarıyla çağırmaktan hoşlanan Solomon “Etti,” diye sesleniyor ona.

Ne cevap veriyor, ne de yerinden kıpırdıyor. Solomon bir anlam veremediği için soluğunu bırakıyor ve sorgularcasına bana dönüyor. “Şimdilik cevap verecek gibi değil. Ona biraz zaman tanımalıyız,” diyorum.

Mohel başını sallıyor, sonra havayı kokluyor. “Koku bu ki-

lerden geliyor sahiden,” diyor. “Burası sanki şey gibi kokuyor...” Dayımın geride bıraktığı kokuşmuş bedeni düşününce sözünün gerisini getiremeden soluğu kesiliyor.

Bense hiç tereddütsüz, kilerin batı duvarında asılı olan Kordoba işi deri örtülere doğru gidiyorum. Örtülerden birini yukarı doğru katlayarak kancasından çıkartıyorum ve arduvaz zemine koyuyorum, sonra diğer duvar örtüsünü de aynı şekilde çıkartıyorum. Manuel elindeki kandille iki gümüş şamdanımızı yakıyor. Parmak uçlarımı bir fayansın bittiği yerde aniden kesilen tuhaf kan izlerinin olduğu yerin tam altına bastırarak, “Samir ya da dayım burada olsaydı biraz zaman kazanabilirdik,” diyorum. “Batınilerden biri bile işe yaramadı.”

“Ne arıyorsun sen?” diye soruyor Manuel.

“Şimdi görürsün,” diyorum. “Bir adamın, biri bırak birkaç adamın bu odadan nasıl olup da kaybolabileceğini buldum. Ve tabii, bir kokunun nasıl olup da mekândan mekâna taşındığını.”

Odanın gömme küvetlerimizin bulunduğu güney ucundan Esther’in oturduğu kuzey ucuna kadar, başımın hizasına gelen sıradaki bütün fayanslara vuruyorum elimle.

“Zavallı çocuk,” diye fısıldıyor Solomon Manuel’e. “Dayısının ölümü yüzünden soldan sağa düşünmeye başladı.” Bu, buralardaki Yahudiler arasında birinin keçileri kaçırdığını söylemenin bir başka yolu.

“Üzülmeysin kulağıma sinek kaçmış filan değil,” diye yapıştırıyorum cevabı, Nimrod’un nasıl aklını kaçırdığına gönderme yaparak. “Dayımın nasıl olup da boyuna gökten zembille inmiş gibi ortaya çıkabildiğini merak eder dururdum. Hatta Peder Carlos bazen onun bir hayalet olduğunu iddia ederdi. Ama şimdi bunu nasıl yaptığını biliyorum. Ve neden onun izni olmadan kilere girmemi istemediğini.” Fayanslara vurmaya devam ediyorum ve istediğim ses gelmeyince bir alttaki sıraya geçiyorum. Boynumun hizasında kalan dördüncü sıraya geldim, aradığımı buluyorum; arkası neredeyse boş olan bir ki-remitin çınlamalı sesi.

Birden Cinfa basamaklardan iniyor, en alttaki basamakta durarak yorgun gözlerle beni izlemeye koyuluyor.

Yirmi, yirmi iki denemeden sonra arkaları boş olan fayansları belirlemeyi başarıyorum. Eğer yanılmıyorsam, ortaya çıkan şeklin sol ya da sağ ucunda basıldığında yerinden oynayan bir fayans olmalı. Birkaç saniye sonra gerçekten de onu buluyorum. Yerinden çıkartayım derken tırnağımı da kırıp fayansı Cinfa'ya doğru atıyorum. Üzerine kaba bir şekilde *rechizah* sözcüğü oyulmuş olan yuvarlak demir bir kulp çıkıyor alttan. Ibranice'de hamam demek bu. Derin bir soluk alıp, bir terslik olmaması için dua ederek kulbu kavıyorum ve kuvvetle kendime doğru çekiyorum.

Kulbu çekmemle birlikte duvarın yerinden oynayan kısmının, merkezi bir dayanak noktası etrafında dönen bir kapının kenarı olduğu ortaya çıkıyor. Karşımızda zifiri karanlık bir oda var. Solomon yanıma geliyor, imamlar gibi baldırlarının üzerine çöküyor ve merakla içeri bakıyor. Manuel'e dönüyorum: "Kandili versene, içeriye gireceğim."

"Nereye gidiyor dersin?"

"Göreceğiz. Şimdilik şu kandili versen diyorum."

Kandili uzatıyor. Önümüzde taştan bir dehliz uzandığını görüyoruz. "Arkandan geliyorum," diyor.

Solomon omzumu sıvazlıyor. "Ben burada kalıyorum," diyor. "Ve sen Cinfa," diye kız kardeşime bakıyor. "Bana bir matza ve su getirmeye ne dersin? Bir bardak koşer şarap da olsun. Ayrıca bulabileceğin en yumuşak, en tatlı yastık!"

Cinfa yukarı fırlar fırlamaz Manuel'in kandilinin peşinden yürümeye koyuluyoruz. Rutubetli dehliz taştan bir ıslaklık ve yalnızlık kokuyor. Tavan alçaldıkça dehliz de daralıyor ve sonunda ancak emekleyerek ilerleyebilir hale geliyoruz. Köstebekler gibi devam ediyoruz yolumuza. Altı metre kadar sonra, dehliz yeniden yeterince genişleyip yükseldiğinde ayağa kalkıyoruz. Kireçtaşından bir kapının üzerinde paslı demirden bir kapı kulbu var; bu da diğeri gibi yuvarlak ve üzerinde yine *rechizah* yazıyor. Manuel kulbu çekiyor ve kapıyı açıyor. Nemli bir rüzgâr yüzlerimizi yalayarak geçiyor. Kandili kaldırıyor.

rum. Mavi ve yeşil duvar fayansları karşımızda parlıyor. Yerde darmadağın halde yüzlerce kâğıt var. *Hazanın* hamamdaki yazıhanesindeyiz bir kez daha.

Manuel de Solomon da evlerine doğru yola koyulduktan sonra annemin yanına gidiyorum; üstelik bu kez katilin bir büyücü filan değil, yalnızca akıllı bir batını olduğunu bilmenin verdiği güvenle silahlanmış olarak. Onu dükkânda, belli belirsiz bir mum ışığında yere çökmüş temizlik yaparken buluyorum. “Hamama açılan gizli kapıyı biliyor muydun?” diye soruyorum.

Elindeki fırçayı yere bırakıyor ve çömeliyor. “Sen doğmadan önce,” diye başlıyor. “Bu şehirdeki Yeni Hıristiyanlar hâlâ Yahudi olarak anılıyorken ve baban ...”

Gözlerimi kapatıyorum, yine babamla, onun kâr getirecek bir iş kurma çabalarıyla ilgili bitmek bilmez yeni bir masal anlatmaya hazırlanıyor belli ki. Sinirlendiğimi anlayıp nasılsa kısas kesiyor ama: “...kilerimiz *mikvanın* bir parçasıydı! Granit küvetlerimiz de oradan geldi zaten.”

“Peki bunu neden bana hiç söylemedin?”

Sanki varlığım ona fazla geliyormuşçasına başını çeviriyor. Çene kasları öfkeyle atıyor. “Her şeyi bilmeye hakkın olduğunu düşünüyorsun değil mi? Kazın ayağı öyle değil ama, kardeşim sana ne demiş olursa olsun, öyle değil.”

Haklı olduğunu bilmeme rağmen ona küçümseyerek bakıyorum.

“Belki dayın bildiğini düşünmüştür, bunun için seninle ayrıca konuşmaya gerek görmemiştir,” diye ekliyor yerden fırçasını alarak yatıştırıcı bir sesle. Meşhur “artık çekilebilirsin” havaları, konuşmaktan usandığını gösteriyor. Birden yere bakıyor, kaşlarını çatıyor; benekli, kahverengi bir kurbağa gaipten çıkmış gibi önümüze sıçırıyor. “Bunun derdi ne şimdi?” diye söyleniyor.

“Yiyecek... bir sinek. Hayatta kalabilmek için. Onu rahat bırak.”

“Rahat bırakayım öyle mi? Bunun gibi pis bir şeyi hem de. *Pesah*’ın on belasından biri!! Bizi köle olarak çalıştıran Mısırlı-

ları cezalandırmak için Allah tarafından gönderilen bir bela. Benim evimde?!”

Annem uyurgezerlikle bir çeşit cinnet hali arasında gidip geliyor görünüşe bakılırsa. Süpürgesine sarıldığında, ona daha önemli sorunlarımızı hatırlatmaya çalışarak söze giriyorum: “Kitaplarla birlikte *genizaya* saklandığını sanmıştım onun. Onlara dokunmayı, o kokularını nasıl da severdi!”

“Kim?” diye soruyor kaşlarını kaldırıp bana deliymişim gibi bakarak.

Birden ona bir tokat atabilirmişim gibi geliyor. Dükkânın yerle bir edilmiş kapılarından birini kenara çekiyor ve zavallı kurbağayı süpürgesiyle Kilise Sokağı'na uçuruyor.

“Acaba biraz daha...” diye başlıyorum. Ama konuşmanın anlamı yok. Yalnızca etrafımda oluşu bile vücudumdaki bütün enerjiyi alıp götürüyor sanki. Düş görürcesine göğe bakıyor. Sersemleyen kurbağa dengesini düzeltiyor. Birden Roseta gaip-ten çıkmışçasına sahneye giriyor, kurbağaya doğru sinsice sürünüyor, pençeleri tetikte. “Hayır, dokunma ona!” diyerek atıyorum. Yola koşup kurbağayı avuçluyorum, keseme atıyorum. Annemin pislikle ilgili değişmez düsturunun gelmesini bekliyorum arkadan. Ama batıdan gelerek üzerimizde küme-lenen gümüş bulutlar onu olduğu yere mıhlamış görünüyor; gece, diğer her şey gibi ona Judah'ı hatırlatmış olmalı.

Kurbağayı nehrin yukarısındaki tarlalardan birine bırakıyorum, ellerimi yıkadıktan sonra biraz matza atıştırıp Farid'i yoklamak için eve doğru yöneliyorum. Kıymık gibi bir hilal ufuktaki yerini almış; ayın halesini izlerken bir hikâye şekilleniyor kafamda: Manuel'in karısı *mikvada* yıkanırken yukarıdaki sokakta kılıçtan geçirilen Yeni Hristiyanların çığlıklarını duyuyor. Labirent gibi iç içe geçmiş havuzları ve odaları aşmayı başararak hazanın yazıhanesindeki soğuk duvara ulaşıyor. Aradaki kapılar açık olabilir mi? Dayım da hamamda dua öncesi abdestini mi alıyor o sırada? Belki ellerinde mumlarla aşağı doğru inen Hristiyanları duyunca bir çığlık koyveriyor kız. Dayım böylece onu duyuyor, gizli kapıyı açıp hamama doğru sürünüyor ve onu emniyete alıyor.

Ustamla kız Lizbon'u kasıp kavuran çılgınlığın sona ermesini bekliyorlar birlikte. Ama katiller -batınilerden biri ve bir şantajcı- erken davranıyor. Evimize ölüm getirdikten sonra, hamama açılan gizli geçide süzülüyorlar. İçlerinden biri kapıyı arkasından çekiyor, gerisinde parmak uçlarına bulaştırdığı kanın izini bırakıyor, tüneli sürünerek geçerek feraha çıkıyor.

İçeri girdiğimde Farid mutfakta oturuyor. Hastalığa karşı verdiği mücadelenin solgunluğu var yüzünde. Ona koşmam gerektiğini biliyorum, ama kendi takatim de çaresizliğin gazabına uğramış. "Senin yatakta olman gerekmiyor muydu?" diye işaret ediyorum kapı aralığından.

Arkadaşım başını sallıyor, "Bizim evi boş buldum," diye işaret ediyor halsizce. "Babamdan bir haber alamadın değil mi?" Kolları halsizlikten iki yanına düşüyor, sanki melekler onu şimdiden giydirmeye başlamışlar da...

"Sana bir mektup geldi," diye işaret ediyor, elindeki kıvrılmış kâğıdı uzatarak. "Daha doğrusu dayına."

Mührü yırtarak açıyorum. Senhora Tamara'dan geliyor, Küçük Yeruşalayim'de sık sık iş yaptığımız bir sahaftan. Şöyle diyor:

"Efendi Abraham, çocuğun biri bana sizin son keşiflerinizden biri olduğunu düşündüğüm, Mısır menşeli bir hikâye kitabı satmaya çalıştı. Acaba ayaklanma esnasında sizden çalınmış olabilir mi bu? Öyleyse çok üzgünüm. Belki onu satın almam gerekirdi, ama o sırada aklım başımda değildi ve arkasından veryansın ederek çocuğu dükkândan kovaladım. Yalnız onu size tarif edebilirim, gelen çocuğu yani. Belki tanıyan biri çıkar da kitabı geri almayı başarırız."

Şabat için koca bir balık avlamış gibi hissediyorum kendimi: Mısır'dan gelen hikâye kitabı, dayımın ortadan kaybolan Hageda'sına atıfta bulunan bir şifre! Katilin dikkatsiz bir hamle yaptığını öğreniyorum Senhora sayesinde. Artık nasıl kaçtığını da bildiğime göre... İlahi adaletin terazisi benden tarafa çekmeye başlıyor nihayet.

Ne ki, keşiflerim ciğerlerimi umudun temiz havasıyla tam olarak doldurmaya dahi fırsat bulamadan Farid tekrar beni çaresizliğin zincirlerine vuruyor. Senhora Tamara'nın mektubunu ona işaret diliyle okuduktan sonra, "Yeni bir sorunumuz var ne yazık ki," diye işaret ediyor. "Mektup geldiğinde seni bulmak için kilere indim ve duvardaki gizli kapıyı gördüm. Aklından geçenleri biliyorum. Ama katil oradan çıkmadı."

"Ne?!"

"Git bak istersen. Kan izlerini takip et. Dehlizin daralmaya başladığı yere kadar devam ettiklerini göreceksin. Sanki katil el yordamıyla ilerlemiş gibi. Ama bütün izler ancak sürünerek ilerlenebilecek yerde kesiliyor. Katil oradan geçmemiş. Kilere geri dönmüş."

Derin bir soluk alıyorum. "Emin misin?"

"Güneş doğduğunda sen de göreceksin. Şimdi mum ışığında belki gözlerin benim gördüğümü görmeyi başaramayabilir. Ama dediğim doğru. Yanılmadığımdan eminim."

Bir kez daha anlıyorum ki, Tanrı'nın bana Farid'i vermiş olması boşuna değil. Böylesine kusursuz bir suretine ihtiyacım olacağını biliyordu mutlaka. "Peki ama, oradan kaçabileceğini bile bile niye geriye dönmüş olsun ki?" diye soruyorum işaret dilinde.

"Belki hamamdan birinin sesi geldi, Hristiyanlar daha gitmemişlerdi belki. Ya da belki, evet... belki oradan geçebilmek için fazla iri yarıydı, ne bileyim fazla hantaldı. Her halükârda kesin olan, o yolu daha önce hiç kullanmadığı. Belki başta geçebileceğini düşündü. Ama sonradan anladı ki..."

Farid'in kolları iki yanına düşüyor. Dermansızca ishalinin kötüleştiğini anlatıyor. Sağlıklı oluşumdan handiyse utanarak onu dışarıya çıkarıyorum. Gece havası bütün kuruluğu ve soğukluğuyla yüzümüze çarpıyor. Ben arkasını temizlerken acıdan yüzünü buruşturuyor. İçimdeki korkuyla savaşıyor. Düşünüyorum: *Katilin nasıl kaçtığını bilemeyişim bir yana, bir kez daha başka birinin hayatı için savaşmam gerekiyor.* Farid'in akıbetini kafamda evirip çevirirken Ölüm Meleği'nin, üzerinde binlerce göz olan o gölgenin, arkadaşımın ölüm döşegenin ba-

şında dikildiğini görüyorum. İskeletsi elleri sivri ucunda acı bir damlanın hazır beklediği bir kılıcı kavramış. Bu korkunç varlığı önünde görünce sağır bir adamın sessiz çılgınlığını koyveriyor Farid. Ama Ölüm Meleği hiç beklemeden ağısını arkadaşımın ağzına dayıyor.

Ve bu damla öldürüyor onu, rengi soluyor ve çürümeye başlıyor.

Bundan kaçış yok.

Arkadaşımın bez bebeğe dönen vücudu, zorlukla içeri yürürken bana yaslanıyor. “Farid, öyleyse ben içeriye daldığımda katil hangi cehenneme saklandı? Kilerde kimse yoktu. Yemin ederim ki boştu orası!”

O işaret dilinde Allah’ın isteği ile ilgili şairane bir kelimeler ededursun, ortadaki kirişe asılı olan kandillerden birini alıp aşağıya iniyorum. Tıpkı dediği gibi dehlizin zemini ve duvarları kan ve ayak izleriyle dolu ve katilin el yordamıyla ilerlediği yerlerde de elinin izleri olduğu gibi çıkmış duvarlara... Dehlizin darlaştığı yerde, bir çeşit dokuma kumaşın deseniyle örülmüş soluk kan izleri gözüme çarpıyor, dizlerinden yere geçmiş olmalı bu izler. Dehlizin darboğazındaki incecik, çizgi gibi iz ise, bir elin çaresizce ileri uzanmaya çalıştığını gösteriyor. Dehliz genişlemeye başlayınca, tekrar ayağa kalkabildiğimde hiçbir şey yok. Ne kanlı ayak izleri, ne parmak izleri.

Katil geri dönmüş olmalı. Ya da buharlaşmış.

Bölüm XI

Farid dermansız vücudunu merdivenlerden aşağıya taşımak için eliyle duvardan destek alıyor. Yanıma geliyor, bağırsaklarını sıkıştıran sancıyla savaşmak için kalçasının üzerine oturuyor ve işaret ediyor: “Artık katilin gizli geçitten kaçmadığını bildiğine göre, bana dayını bulduktan sonra yaptığın her şeyi, her hareketini bir bir anlat... hiçbir şeyi atlamadan.”

Olan bitenin iç yüzünü anlamam, yine bir dosta işaretlerle söylenen sözlerin büyüğü sayesinde oluyor; her şeyi anlattıktan sonra, işin sırrı kendiliğinden çözülüyor. Sanki hep biliyormuşum, içimin gözden ırak bir köşesinde kedi misali kıvrılıp uyurmuş gibi. “*Geniza!*”

Farid bir irfan dizesi okumuşçasına başını sallıyor. “Kapıdan sizinkilere seslendiğin sırada katil oraya saklanmış olmalı,” diyor. “Sen içeri daldığında, kitapların arasında karanlığı kucaklamış yatıyordu. Sonra yukarıya çivi çekiç almaya gittiğinde, bir hırsız kovmak, sokaktaki kalabalığa bakmak için oyalandın. Başın dönüyordu, bir süre olduğun yerde oturdun. İşte bu dakikaları annenin Kilise Sokağı’na açılan kapısından kaçmak için kullanmış olmalı.”

“Aman Tanrım... Oraya bakmadım... Yani oraya bakmak aklıma gelmedi, çünkü ilk anda onu eski Hristiyanların öldür-

düğünden emindim. Onların genizanın yerini bilemeyeceklerini düşündüm.”

“Kontrol etmeliyiz,” diye işaret ediyor Farid. “Emin olmalıyız bu kez.”

Kanayan Ayna'nın arkasından aldığım anahtarla gizli sığınacağın kapağını açıp, yazmalarımızı ve mektuplarımızı çıkartıyorum, bir de para kesemizi. İçerisi tamamen boşaldığında, kan izlerini hemen görüyoruz. Dağılmış yaprakların kahverengi damarları gibi zeminin her köşesine yayılmışlar, katilin giydiği giysinin kumaşının izleri bile belli.

Farid'e dönerek izlerden çıkardıklarımı anlatıyorum: “Yazma yığınları arasına sıkışmış halde sağ yanına kıvrılmıştı katil. Kanlı giysilerinden yere geçen izler bunu doğruluyor. Bacaklarını göğsüne çekmişti, sandaletlerinin ucuyla doğu tarafındaki izleri bıraktı. Kuzey tarafına dayadığı sol dirseğinden ise geriye, üst kenardaki taçyaprağı büyüklüğünde kumaş izi kaldı. Önünde tuttuğu sağ elinde *şohet* bıçağı vardı. Öylece yatıp benim gitmemi beklerken bıçağının ağzını güney tarafına sürdü birkaç kez ve sıvanın üzerindeki şu belli belirsiz kan izlerini bıraktı.”

Farid dediklerimi başıyla onaylıyor.

Kendi kendime, “Diego,” diye fısıldıyorum.

Arkadaşım dudaklarımı okuyor, “Ona ne olmuş?” diye soruyor.

“O cüssesiyle kilerden hamama uzanan dehlizden mümkünü yok geçemezdi.”

“Doğru. Ama Peder Carlos'un bile oradan geçmesi biraz zor.”

“Belki. Ama baksana, Diego bu akşam dayıma Ibranice bir yazma satmak isteyen bir adamla geleceğini söyledi buraya. Ya bunu yalnızca biraz zaman kazanmak için söylediyse? Onu bulmam lazım. Belki şimdi bile kaçmaya çalışıyordur. Sana söz, babanı da arayacağım bu arada; Diego'nun evinden sonraki durağım onun gizli camii olacak.”

Yazmalarla mektupları yerden kaldırıp tekrar genizaya doldururken, Farid güçlkle yanıma geliyor, kolumu tutuyor. “Rossio civarından geçeyim deme.”

“Graça’dan Mağribi mahallesine ineceğim. Merak etme, her şey yolunda gidecek.”

“Yalnızca Portekizce konuş.” Başımla onayladıktan sonra, “En iyi hançerimi al yanına,” diyor parmaklarıyla. “Bağdat’tan geleni; bir sufinin en ince düşüncesini bile ikiye ayırabilir o namussuz. Yatak odamda duruyor, git al onu.”

“Sen neyle idare edeceksin?” diye soruyorum.

“Babaminkilerden biriyle. Safed’den gelen şu uzun olan. Her zaman benim...”

Farid’in parmakları, duyduğu acıdan daha fazla kıpırdımayacak hale gelince başımı sallıyorum. İkimiz de biliyoruz ki, bir süre sonra ellerim artık ona uzanamayacak. Aynı Mordehay ve babam gibi o da, öte dünyanın ruh avcısı *Dumah*’ın kara alevden ellerine düşecek baş aşağı. Farid elini midesine götürerek sallıyor -korktuğumuz zaman yaptığımız işaret bu- sonra da güçsüz yumruğunu göğsüne vuruyor. Manevi dayanaklarının bir bir çöktüğünü, artık tek başına devam edemeyeceğini söylüyor bana.

Kucaklaştığımızda, teninin sayrı bir yaprak yumuşaklığında olduğunu hissediyorum; tıpkı Mordehay’da olduğu gibi. Sert ve soğuk kaburgaları kendilerini göstermeye çabalarcasına dışarı uğramış. Dayımın beni uyaran sesini duyuyorum: *Ölüler uğruna yaşayanları terk etme Berekiah!* “Bir hekim bulacağım,” diye işaret ediyorum ona. “Diego avım biraz bekleyebilir. Eğer...”

“Hekim mekim istemiyorum!” diye araya giriyor Farid. “Hıristiyanların tek bildiği kan çekmek.”

“O zaman ben de Müslümanını bulurum.”

“Nereden?” diye soruyor kuşkulu bir ifadeyle.

“Bir yerlerden bulacağım işte... Nereye gerekiyorsa oraya gideceğim.”

Bir süre tartışıyoruz. Ama bir gösteriden öte değil bu; ikimiz de Doktor Montesinhos’un, Ibn Sina ve Galen ekolüne bütün yüreğiyle bağlı bir türün son örneği olduğunu biliyoruz. Fakir ve sağır bir halıcıyı tedavi etmek için hastalığı göze alacak kimi bulabilirim ki? Israrlarımı kanat çırpır gibi hareketlerle savuşturuyor. Kollarını ve bacaklarını suyla yıkarken inliyor.

Vücudunda ağrı sızı yok, öyle diyor. Veba değil, hayır, terleme hastalığı değil bu. Bir şey içindeki yaşamı çekip alıyor her nasılsa, onu kurutuyor. Birden beni itekleyerek kendinden uzaklaştırıyor. “Git artık, Diego’yu bul!” diye işaret ediyor sinirli hareketlerle. “Benimle yalnızca zaman kaybediyorsun.”

“Farid, lütfen dediğimi yapar mısın?” diye soruyorum elimle.

Dalga gibi peşpeşe hareketlerle lafımı ağzıma tıkıyor: “Kandilimi dolduracak yaşam yağını yoktan var edecek değilsin ya.”

“Şimdi şiirin sırası değil,” diye cevap veriyorum. Bir kez daha itiraz etmeye yeltendiğinde, tokadı yüzüne indirecekmiş gibi elimi kaldırıyorum. Yaptığımın saçmalığı karşısında gülümüyor.

Bir daha onu böyle mutlu göremeyeceğim diye geçiriyorum içimden, kaçınılmaz sonu birden idrak ederek.

Genizayı kilitleyip anahtarı tekrar yılanbalığı derisinden kesenin içine koyuyorum. “Haydi yukarı,” diyorum Farid’e.

“Yine ne geçiyor aklından?” diye soruyor işaretlerle.

“Biraz sabır.”

Mutfakta bir yumurta haşlıyorum, üzerine tuz ekip şimşir ve mineçiçeği çayıyla birlikte zorla Farid’e yediriyorum. Otomatik çiğneme ve acıyla kusma çileleriyle dolu bir saate birlikte göğüs geriyoruz. Ona kömür külü yutturuyorum ve midesi şişinceye kadar birşeyler içirmeye devam ediyorum. Bacaklarını göğsüne çektirip, önce arpa sırasında kaynatılmış çok kuvvetli bir keten tohumu lavmanı, peşinden de arpa sırası ve bir damla arsenikten oluşan bir lavman daha yapıyorum. Onu yıkadıktan sonra, Cinfa kilerden uyku yapan özel bir haşhaş ve kafuru tutsüsü getiriyor. Soluk alıp verdiğinde göğsü hırıltıyor Farid’in. Küçüklüğümden Esther’den dinlediğim *Kalila ve Dimna* masallarıyla uyutuyorum onu.

Şiltesinin altından Bağdat işi hançerini aldıktan sonra, *Pesah*’ın altıncı gecesinin serin havasında Diego’yu bulmak üzere Alfama’nın üst sokaklarına çıkıyorum. Ancak evine varmama ramak kala, sokağın karşısında sırık gibi bir adam görüyorum. Ayakkabı tamircisinin dükkânının sıvası dökülen duvarına

yaslanmış, başında geniş kenarlı bir şapka var, vücudunu ayağındaki botlara varıncaya dek örten koyu renkli bir pelerin giymiş. Benden en az bir el daha uzun, Portekiz’de ender rastlanan bir boy bu. Düz saçları omuzlarına dökülüyor. Sağ elindeki ham deriden kamçıyı sıkı sıkıya kavramış.

Bu, hakkında uyarıldığım Kuzeyli’den başkası olamaz.

Başını kaldırıyor ansızın, olduğu yerde dikeliyor; beni fark etti. Öyle bir göz göze geliyoruz ki, kim olduğumu bildiğinden hiç şüphem kalmıyor. Ama ikimiz de bir hamle yapmaktan kaçınıyoruz. Aklıma gelen bin çeşit soru ayaklarımı kaldırım taşlarına mıhlıyor: Diego’yu öldürmek için mi burada yoksa bu batınınin dayımın öldürülmesi karşılığında kendisine vaad ettiği ücreti mi bekliyor yalnızca?

Onun aklından neler geçiyor acaba şu anda?

Orada bunları öğrenecek kadar kalmıyorum ama; bu cevapları Diego’nun kendisi vermeli ve onun da evde olmadığı apaçık ortada. Yoksa bu Kuzeyli neden ısrarla burada bekliyor olsun ki? Gerileyerek Mağribi Mahallesi’ne doğru fırlıyorum, koşarken bir yandan da omzumun üstünden ara ara bakarak takip edilip edilmediğimi kontrol ediyorum.

Lizbon’un gecekuşu sokaklarındaki meyhanelerin ve genelevlerin camlarından göz alıcı, kavuniçi ışıklar süzülüyor. Kulağıma gelen her sesle birlikte, kalp atışlarım gizli bir sığınağa atılmak istercesine hızlanıyor; tüm seslerin, tüm şeylerin ölümü muştulayan kehanetlere dönüştüğü bir saati vardır gecenin, işte o saatteyim.

Samir’in müdavimi olduğu gizli cami eski Mağribi pazarının yakınındaki bir demirci dükkânının ikinci katında. Binanın, ortasında at nalından bir tokmak bulunan girift oymalı koca ahşap kapısı kilitli. Bu yetmezmiş gibi yerdeki taşların üzerinde, gagasının aşağısında kanlı bir yara olan ölü bir saka kuşu yatıyor. Tokmağı ikinci kere vurduğumda yukarıdaki camda bir mum ışığı beliriyor. “Kim o?” diye fısıldıyor bir kadın tıslar gibi.

“Pedro Zarco. Efendi Samir’i arıyorum.”

Kepenkler gürültülü bir şekilde kapanıyor. Birkaç saniye

sonra eşiğin karanlık bir yerinde, sufi çilekeşleri gibi heybetli, kısık gözlü bir adam beliriyor. Üzerinde upuzun bir gecelik var. Titrek mum alevinin aydınlatığı yüzünün hilal şekilli çıkık elmacık kemikleri yanaklarını olduğundan çökmüş gösteriyor.

“Efendi Samir’i arıyorum,” diye giriyorum söze. “Buraya sık sık...”

“Kimsin sen?” diye soruyor Portekizce. Sesi mermerden oyulmuşçasına sert ve gür.

“Bir dostuyum. Pedro Zarco. Aynı avlunun iki yanında birlikte oturuyoruz Efendi Samir’le. Eğer sizinleyse ona benim...”

“Burada yok.” Benimle görünmekle başına yeterince büyük bir bela alıyormuşçasına soğuk ve sert konuşuyor.

“Nereye gittiğini biliyor musunuz acaba?”

“İnsanları yakmaya başladıklarında dağıldık. O Farid’e bakmak için evine koştu. Bekle.” Kapıyı kapatıyor ve arkasından sürgülüyor. Ayak sesleri uzaklaşıyor, sonra aceleyle geri geliyor. Kapı gıcırdayarak açıldığında elindeki bir çift sandaleti bana uzatıyor. “Samir öyle bir aceleyle fırladı ki bunları burada unuttu,” diye açıklıyor.

Farid’in babasının da ölmüş olabileceği düşüncesi, Senhora Tamara’nın aynı zamanda ev olarak kullandığı Küçük Yerusalayim’deki sahaf dükkânına koşmaya itiyor beni. Şu Mısır menşeli hikâye kitabı meselesinideşmenin vakti geldi.

Ancak kapısına ne kadar vurursam vurayım bir cevap almıyorum. Ayaklarım beni evin yoluna döndürüyor. Bedenim koca bir mağara gibi boş ve gece havası göğsümün içinde kurşundan bir çan sesi gibi çınlıyor. Birşeyler yemeli, *nezah* için, Tanrı’dan her an bizlere doğru akan o tahammül gücü için dua etmeliyim.

Eve varınca yüzümü yıkayıp azıcık bayat matza ve iki elma yedikten sonra, ocağın başına oturup ibadet ediyorum.

Dualarımın ötesinden önce yalnızlık, sonra da hafif bir uyku çöküyor üzerime; bu sonuncusu, beni ağına düşürüyor.

Birden dayımın elleri beliriyor önümde, ocağın arkasından anlayamadığım bir dilde delice işaretler yapıyor bana. Alnım-

da boncuk boncuk ter birikiyor. Bir yüz bana doğru eğiliyor ansızın. Üstünde dans eden gölgelerle büyümüş bu çehre, kavuniçi bir ışıkla yanıyor. Kalbim atmaya başlıyor. Gerileyip ayaklarımın üzerine sığıyorum.

“Berekiah, sana sözünü ettiğim adamı getirdim.” Yüzü ocağın aleviyle aydınlanmış Diego bu. Eliyle bir tarafa işaret ediyor. “Bu, Rondalı Isaac.”

Kendimi sakinleştirmek için derin soluklar alıyorum; Diego’nun korumasının, sırtı bize dönük olarak mutfak kapısında durduğunu görüyorum. Isaac denen adamın, Yeni Hristiyan tüccarların çoğunluğu gibi sıska, karanlık bir yüzü var. Kırmızı dökümlü bir elbise giymiş, omzuna gelen saçlarının üzerine kondurduğu mor şapkadan uzun, kara bir kuş tüyü uzanıyor havaya. El sıkıştığımızda korkusuzca gözlerimin içine bakıyor, beni gücüne inandırmak ya da yatağını paylaşmaya ikna etmek istercesine. Köylülerin bazen böyle tuhaf davranışları olur; tabii, yeni yeni palazlanmış olduğu ihtimalini de göz ardı etmiyorum.

Uyku sersemliğinden böyle birden sıyrılmaya mecbur alışım vücudumu ağırlaştırmış. Kendime gelmek için zaman kazanmak amacıyla masamızın üzerindeki iki kandili yakıyorum. “Annemi veya Esther’i gördün mü?” diye soruyorum Diego’ya, uyandığım yere ve vakte alışmamış oluşumun verdiği kafa karışıklığıyla.

“Kuşkusuz uyuyorlardır,” diyor. “Birkaç saat içinde şafak sökecek. Bu saatte gelmemin daha güvenli olacağını düşündüm yine de. Ayaktasındır dedim.”

Kandillerden yayılan ışık gölgelerimizi daha huzurlu, gerçeğe daha yakın bir hale getiriyor. Konuklarımı oturmaya davet ediyorum. “Biraz brendi?”

Teklifim kabul görüyor. Isaac dudaklarını kadehine yapıştırıp kafasını geriye atıyor ve içkisini su gibi tek dikişte yuvarlıyor. “Dişim ağrıyor da,” diye açıklıyor. “Ağrıyı hafifletiyor biliyor musun.”

“İsterseniz karanfil yağımız var,” diyorum.

“Teşekkürler. Bende de var biraz.” Kesesine uzanıyor, ufak

bir şişe çıkarıyor ve sıvıyı dişetlerine sürüyor. Elleri narin mi narin, şaşılacak denli zarif, tırnakları kusursuzca kesilmiş. Zenginliğini şimdilik bir tek elleri kanıksamış görünüşe göre. Yakında dudakları şarabı kadehten yudumlayarak içmeyi de öğrenecek, sonra gün gelecek, yumuşak bir rüzgârda süzülen bir tavuskuşu tüyü kadar hükmü olacak el sıkıştığında.

“Diego, nerelerdeydin?” diye soruyorum. “Seni aramaya çıktım.”

“Bir arkadaşımıydım. Eve gitmekten daha güvenli olacağını düşündüm böylesinin.”

“Yalan da değil. Şu Kuzeyli... Onu senin evinin orada gördüm.”

“Kuzeyli mi?” diye soruyor Isaac şaşkın bir edayla.

“Sarışın, uzun boylu; Kastilya işine benzeyen ham deriden bir kamçısı vardı,” diye anlatıyorum.

Diego omuz silkiyor. “Eve gitmeye niyetim yok. Belki beni beklemekten yorulur ve çekip gider.”

“Sence ne istiyor olabilir?” diye soruyor Isaac.

Diego elleriyle yüzünü kapatıyor ve ürperiyor, korku dolu bir bakışla gözlerimin içine bakıyor. “Beni öldürmek istediğinden kuşkuluyoruz. Bizlerin, Efendi Abraham’ın dostları olmak sıfatıyla, farkına varmadan kazandığımız bir düşman işte.”

Isaac kulaklarının üzerine düşen saçlarla sinirli bir şekilde oynuyor. “Abraham dayının ölümüne üzüldüm,” diyor. Endülüs aksanı fazlasıyla belirgin, sesi derinden geliyor, hemşehrilerinin çoğu gibi ağır ağır, kulak tırmalayan bir sesle konuşuyor.

Söze giriyorum: “Judah Ha-Levi tarafından işlenmiş bir safiriniz varmış satılık.”

Şairin en bilinen dizelerini okuyor ezberinden: “Zekeriya Peygamber’in kanının intikamı alınıncaya kadar huzur bulmayacağım.” Benim ne düşündüğümü anlamak, aklımı okumak istercesine bakıyor gözlerime.

“Dayım bununla ilgileniyor muydu?” diye sorguluyorum, bu Rondalı Isaac hakkında ne düşünmem gerektiğine karar veremeyerek.

“Hem de çok,” diyor Diego.

Isaac ekliyor: "Birkaç gün içinde bedelini ödemek için gerekli parayı toparlayacağını söylemişti bana. Ama şimdi..."

"Safiri Portekiz'e nasıl soktunuz?" diye soruyorum.

"Hep buradaydı zaten. Onu Porto'da bir arkadaşımдан satın aldım. Hem de yakmak üzereyken. Buna göz yumamazdım. Eminim beni anlıyorsunuz."

"Eğer onu satın almazsan Berekiah, korkarım önemini senin kadar anlayamayacak başka birinin eline geçebilir," diye konuşuyor Diego.

"Demek siz tamamen vazgeçtiniz?" diye soruyor Isaac Diego'ya.

"Benim niyetim, gereken parayı toparlayıncaya kadar Efendi Abraham'a yardımcı olmaktı. Yoksa Latince yazmaları tercih ederim şahsen. Çok daha güvenli. Bu şerefi Berekiah'a bırakmak zorundayım."

"Kitapla başka ilgilenen oldu mu?" diye soruyorum.

"Birkaç kişiyle görüştüm görüşmesine," diye yanıtıyor Isaac. "Ama kimse bir teklif yapmaya hazır görünmüyor."

"Senhora Tamara bile mi? Hani Küçük Yerusalayim'deki şu sahaf," diye sorguluyorum.

"İlgilenmedi dahi. Şu sıralar İbranice hiçbir şey almıyormuş, hatta İbranice çevirileri dahi. Olanlardan sonra, anlıyorsun ya."

"Simon ve diğerleri başka bir yerde iyi bir fiyata gidebileceğini düşünüyorlardı," diyor Diego. "Cenova'da, Konstantiniye'de ya da Dubrovnik'te. Hatta Fas'ta."

"Kumaşçı Simon Eanes mi?" diye soruyorum.

"Evet," diyor Diego.

Kalp atışlarım beni olduğum yerde bir o yana bir bu yana savuruyor. Kitaplarla ilgili bir rekabete mi girmişlerdi? Her şey bu yüzden miydi?

Sapıkça bir arzu içimden yukarıya doğru kıvrıla kıvrıla yükseliyor ve şeytani bir dua gibi dilimin ucuna gelip dayanıyor: Allah'ım ne olur katil Simon çıkmasın, ne olur intikamımı alma fırsatını esirgeme benden.

Diego omzuma vuruyor ve hasret dolu bir sesle konuşmayı sürdürüyor. "Bir zamanlar kitaplıklarımızdan istediğimiz gibi

alıp okuduğumuz yazmalar için şimdi bu kadar uğraşmak zorunda kalmamız inanılır gibi değil. Mirasımız kişilere bağlı hale geliyor. Bir gün gelecek, bütün yazıp çizdiklerimiz Hristiyan asilzadelerinin olacak, altın dolaplarda, camdan teşhirlerde kilit altında tutulacak.”

“Ucuza bırakmaya razıyım,” deyiveriyor Isaac. Sesini beni kışkırtabilmek umuduyla birden yükseltiyor. “Pazarlığa bile. Gümüş bir şamdan işimi görür şimdilik. Ronda’ya dönüşümü daha fazla ertelemek istemiyorum.”

“Şu anda dayımın sözlü olarak yaptığı bir anlaşmayı yerine getirecek durumda olmadığımı anlarsınız umarım,” diye açıklıyorum. “Elimizde kalan ancak karnımızı doyurmaya yeter. Yalnız şunu merak ettim. Yazmaları satın alıp Portekiz dışına kaçırmasına kimin yardım ettiğini söylemiş miydi size?”

“Bilmiyor musunuz yani?!” diye soruyor Isaac.

“Hayır. Dayım yakayı ele verme korkusuyla bize söylemezdi böyle şeyleri. Ne kadar az biliyorsak o kadar güvende olduğumuzu düşünürdü.”

Birden Farid giriyor odaya, güçlkle yürüyerek. İşaretlerle özür diliyor: “Burada olduğunuzu...”

“Önemli değil,” diye işaret ediyorum. “Halin varsa bizimle otur.”

Diego ve Isaac ayağa kalkıp eğilerek Farid’i selamlıyorlar. Onlara başıyla selam veriyor, yanıma çöküyor ve dermansız kolunu omzuma yaslıyor. “Arkadaşım sağırdır,” diyorum. “Dudaklarımızı okuyacak. Bana söyleyebileceğiniz her şeyi ona da söyleyebilirsiniz.”

“Korkarım dayının iş yapma yöntemlerinden söz etmeye fırsatımız olmadı,” deyip ayağa kalkıyor Isaac. Yüzündeki gülümseme önceden hesaplanmış gibi. “Madem kitabı satın almakla ilgilenmiyorsunuz...”

“Hayır ilgilenmiyorum.”

“O halde korkarım görüşmemiz sona erdi. Brendi için teşekkürler.”

Kapıda koluma giriyor. Bir çocuğu uyutmak için masal anlatır gibi tatlı bir fısıldamayla Moses Ibn Ezra’nın bir şiirinden

birkaç dize okuyor: “Gecem sessiz, kıpırtısız bir karanlığın sularına daldı, kıyısı olmayan, seyyahlar için sahili olmayan bir denize. Bu gece uzun mu çeker kısa mı, bilemiyorum. Acıdan kavrulan bir adam nasıl bilsin ki bunu?” Kulağıma fısıldıyor: “Metin ol!”

Kendisinden şüphelendiğim bu yabancıнын bu tuhaf inceliği, beni yapayalnız bir dul gibi üzüntülerime sarılmaya mecbur bırakıyor. Isaac ile Diego gidince Farid’i yatağa yatırıyorum. Annem, dayımla yengemin yatağında dertop olmuş uyuyor, solukları düzensiz. Elinden ağzı tıpalı küçük bir şişe düşmüş. Şişeyi battaniyenin kıvrımları arasından alırken yapışkan bir damla geliyor parmağıma. Ban otu ve adamotu özlerinin acı tadını duyuyorum ağzımda. Hem kendinden hem de Lizbon kapılarından bir süreliğine kaçabilmek için olsa gerek, annem transa benzer ağır bir alacakaranlık uykusunu yardıma çağırmış. Belki de en iyisi budur.

Esther Yenge’yi kilerde, dayımın masasının başında bir heykel gibi oturur buluyorum yine, ayaklarının dibine de soğuktan tir tir titreyen Cinfa kıvrılmış. Yukarıdan bir battaniye getirip kızın üstünü örtüyorum. Bir ayrılık, yalnızlık okunuyor gözlerinden. Yine de dokunuşumdan kaçınıyor. Odama gidip yatağımın üzerine oturuyorum, Senhora Tamara’yı uyandırmak üzere tekrar Küçük Yeruslayım yoluna koyulmadan Judah’nın sağ salim eve dönmesi için dua ediyorum. Ama bacaklarımdan derman dilenmeye fırsat kalmadan dua uykuya karışıyor ve yünden bir yorgan gibi üzerime seriliyor.

Yatakta uyanıyorum. Etrafıma kör bir vaziyette. Dört bir yanı çevreleyen karanlık, kötülüğün daha rahat pusu kurabilmesi için sanki. Sert ve ılık bir şey kaburgalarıma dayanıyor. Ayağa fırlıyorum. Cinfa’yımı; saçları yüzünü peçelemiş halde yanımda yatıyor.

Soğukkanlılığıma kavuştuğum sırada o da uyanıyor. “Nereye gidiyorsun?” diye inliyor.

“Senhora Tamara’ya bakmaya.”

“Gitme!”

Yanağını okşuyorum. “Bir şey olmaz. Merak etme sen.”

Doğrulup başını gömleğimin altına sokuyor, soluğunun sıcaklığını hissediyorum. Küçüklüğünden beri böyle sığınır bana. “Şafak söker sökmez gelirim,” diyorum. “Sabah siparişlerini dağıtırken ‘Tilki Masalları’nı okumak için Senhora Tamara’nın sahafına götürürdüm seni eskiden, hatırlıyor musun?”

Göğsüme dayalı başını sallıyor.

“Yakında bunu tekrar yapacağız. Şimdi bir şey isteyeceğim senden. Ben yokken Farid’e göz kulak olur musun?”

Başını sallıyor; kendisinden beklediğim gibi bunu yapmaya zaten hazır. “Ne yapmam lazım?” diye soruyor.

“Uyandığında ona biraz daha şımşır çayı içir. Annemin mavi sürahisinde duruyor. Yiyebilirse bir de yumurta yesin. Sonra ellerini sabunla yıka mutlaka.”

Düşünceli bir ifadeyle başını sallıyor ve şiltenin üzerinde ayağa kalkıyor. Bana böyle tepeden bakarken bir yetişkinin bilen gözlerini, annemin ağırbaşlı duruşunu görüyorum onda. Kızcağız çocukluğunu yaşayamamasında payım olduğundan benden için için nefret mi ediyor acaba?

Perşembe gününün tan sökümü şehrin üzerine çöküyor. Güneşin atlı arabası göğe yükselmeye başlamış bile. Ufkun batı yakasına ulaştığında, insanlığa kutsal bir armağan olarak *Pesah*’ın yedinci gecesini buyur edecek yerine.

Senhora Tamara’ya giderken Demirciler Sokağı’ndaki dükkânlara uğrayarak birinin altın varağımızı ya da lacivert taşımızı elden çıkarmaya kalkışıp kalkışmadığını öğrenmeye karar veriyorum. Yeni dul kalmış, çoluğunu çocuğunu kaybetmiş, sanki Tanrı’nın sevdiklerini onlara geri vermesini sağlayabilirmişim gibi ellerime sarılan insanlar açıyor dükkânların kapılarını. Ama kimseye altın varak ya da lacivert taşı teklif edilmemiş. Kollarından ayrılıp dışarı çıkarken ödülüm, bana yardım edeceklerine dair vaatler oluyor. Hissizleşmişçesine, gereğinden fazla duygusallaşmaya karşı tedbiri elden bırakmayarak tan sökümünde ilerliyorum.

Senhora Tamara’nın zilini çaldığımda içeriden, “*A tinta esta quase seca!* Mürekkep kurumak üzere,” diye sesleniyor kadın.

Kapıyı açmak üzere olduğunu belirten antika laflarından biri dahi olsa gerek bu. Yarım düzine kilidin açılma sesleri geliyor. Altı torba torba olmuş, feri sönmüş bir göz, kapı aralığındaki bir çatlaktan üstüme dikiliyor. "Berekiah!"

Senhora Tamara gülümseyerek dişsiz ağzını sergiliyor, sonuncu sürgüyü de çekiyor ve annesini bulduğu hazineye doğru sürükleyen bir çocuk gibi beni içeri çekiyor. Pörsümüş suratı gri saçlarla çevrelenmiş. "Dur da sana bir bakayım!" diye bağıyor. Parmak uçlarında geriye gidiyor, ağır gözkapaklarını kırıştıtarak, gözlerini kısıp inceliyor beni. Bıyık bölgesindeki koyu tüyleri havalandıran bir pullamayla, "Berbere gitmen ve biraz uyuman gerekiyor!" deyiveriyor. Bana doğru uzattığı yanağı öpücüğümü bekliyor.

"Seni uyandırdım mı?" diye soruyorum.

"Sen mi? Dalga mı geçiyorsun?! Kocamış bir kadının doğru dürüst uyuyabildiği nerede görülmüş." Buruk bir ifadeyle parmağını şaklatıyor. "İhtiyarlığın laneti işte; onca anının kuru gürültüsü uykunun ne olduğunu unutturur insana!"

"Neredeydin o zaman? Dün, gecenin bir saatinde geldim buraya. Kapıyı açan olmadı."

"Komşudaydım," diye cevap veriyor. "Orada yatayım dedim. Bugünlerde tek başına uyumayı göze alan bir Yahudinin bir ayağı çukurda demektir!"

Ailemden konuşuyoruz. Dayımın ölümü karşısında afallıyor. "Buraya gel," diyor ocağının önündeki sırayı işaret ederek. "Tabureye otur." Dayımın ölümünü Tanrı'nın varlığıyla nasıl bağdaştıracığını bilemiyormuş gibi kaskatı, uzak bir bakış fırlatıyor bana.

Herhalde ben gelmeden okumakta olduğu çiçeklerle ilgili Latince bir incelemeyi kaldırıyor titreyen elleriyle. Oturmamı işaret ediyor, yedi kollu gümüş bir *menoranın* iki mumunu yakıyor. Küflenmenin çeşitli aşamalarındaki yazmalar, tavana kadar uzanan rafları doldurmakla kalmayıp yerde de eğri büğürü kuleler oluşturmuş. Yanı başıma bir sandalye çekiyor, göz yaşlarını defetmek için gereken gücü toplamak istercesine ellerini kucağına koyarak oturuyor. Ondan da, odadan da parşö-

men kâğıdına ve nadide kitaplara has tozun kokusu yayılıyor buram buram; Senhora Yunanca, Latince, Farsça ve çeşitli Avrupa dillerindeki ciltlerinin küflenmesini önlemek için pence-relerini hep kapalı tutar. Çocukken buranın tılsımlı başkalığını nasıl da severdim; bu dükkân kişisel mirasımı tastamam barındırıyormuş gibi gelirdi bana o zamanlar.

“Çocuğun tekiydi,” diyor kendini zorlayarak.

“Kim?” diyorum.

“Dayının *Hagadası*’nı satmaya kalkanı diyorum.”

“Belli bir şivesi var mıydı, dikkat ettin mi?”

“Hayır, Lizbonlu’ydu.”

“Esmer miydi?”

Bana doğru uzanırken çene kasları gıcırıyor. Buram buram kakule kokuyor; ot çiğnemek gibi bir huyu vardır, ondan. “Açık tenliydi,” diyor. “Ufak tefek, zayıf. Deli deli saçları vardı. Devedikenı gibiydi aynı. Dur bekle.” Bir tavuk gibi odanın içinde dört dönüyor, bir kâğıt buluyor, bir kamyş kalem bir de mürekkep hokkası çıkarıyor ortaya. Bunların hepsini önüme sürüyor. “Maharetini göster bakalım,” diyor ve yaptığım resmi yönlendirirken yanı başımda bir *Tora* öğretmeni gibi dikiliyor. “...Hayır, hayır burnu daha inceydi, burun delikleri kitaralar-daki ses yarıklarına benziyordu, anlayacağın çok zarıftı. Dudakları da daha dolgundu, sanki somurtuyormuş gibi. Daha kıvrımlı... biraz daha biçimli...” Çocuğunun bir tarafını doğru çizmeyi başardığımda boynumla omzum arasındaki gergin bir kasa bastırarak *perfeito* diye fısıldıyor; bu sözcüğü ipek bir ip-liğin üzerine yazıyormuşçasına, uzattıkça uzatıyor. Bir saat sonra, tatmin olmuş bir ifadeyle elini üzerimden çekiyor.

“Ya kıyafetleri?” diye soruyorum.

“Fakirceydi. Üstü başı dökülen bacaksız bir ahmaktı anlaya-cağın. Rıhtımlarda işportacılık yapan çocuklara benziyordu. *Hagadayı* efendisi namına sattığını söyledi bana. Yazmayı ince-lerken bakması için bir masal kitabı tutuşturdum eline. Ama küçük dilenci okumayı dahi bilmiyordu.” Cehalet hoş görüle-meyecek denli korkunç bir Hristiyan günahıymışçasına kaşla-rını çatıyor. Elimi tutarak beni kapıya geçiriyor. “Özür dile-

rim,” diyor. “Satın almam gerekirdi, biliyorum. Ama birden kendimi bir papağan gibi carlar buldum. Sinirlenince nasıl olduğumu bilirsin.” Yüzüm onunla aynı hizaya gelinceye kadar eğilmeye zorluyor beni, sonra büyük bir sır verecekmişçesine fısıldıyor: “Berekiah, olan biten bunca şeyden sonra... Kral Manuel’in aklı ne zaman başına gelecek de lbranice kitaplarımıza izin verecek dersin?”

“Hiçbir zaman,” diyorum.

“O zaman ben de kaçakçılığa başlasam yeridir,” diye kesti-rip atıyor fısıldayarak.

“Dayımın o işi nasıl yaptığını öğrendiğimde sana da anlatırım.”

Yaptığım resmi kıvrıp keseme atıyorum. Öpüşerek vedalaşıyoruz. Sokakta, sarı-kahverengi damların üzerinden uzaklara bakarken kendimi düşünmeye zorluyorum Kim cahil bir çocuğu çalıntı bir *Hagada*’yı satması için Küçük Yeruslayim’in en kurt sahafına gönderecek kadar gözü kara ya da aptal olabilir ki? Dayımın fısıldayan sesi kaldırım taşlarından döne döne kalkan bir toz girdabıyla yükseliyor. Miguel Ribeiro diyor bana; Esther’in geçenlerde bir Mezmurlar Kitabı kopyaladığı asilzade.

“Neden o?” diye sorduğumda şu cevabı alıyorum: “Portekizli bir asilzadenin yaptıkları bir Yahudi tarafından sorgulanamaz da ondan.”

Bölüm XII

Rua Nova d'El Rei bir sırat köprüsü olup çıkmış; şimdiden seyyar satıcıların, hayvanların ve baharatların terli kokusu sarmış dört bir yanını. Kalabalığın arasından güçlükle ilerleyerek Demirciler Sokağı'na yöneliyorum, oradan da Miguel Ribeiro'nun malikânesine giden yola sapıyorum. Eldivenli ellerindeki mızraklı baltalarla put gibi duran iki zırhlı muhafız bekliyor evin kapısını. İçlerinden kısa olanı, yarık dudaklı, hasta görünümlü bir adam, şüpheli gözlerle beni izliyor. Hemen önünde biterek, "Efendine Pedro Zarco'nun onunla konuşmak istediğini söyle," diyorum.

Kafası tıraşlı siyahî bir kapı uşağı çağırarak mesajımı içeri iletiyorlar. Uşak koşar adım dönüyor. Muhafız kapıyı açıyor. Bakır renkli saçları yağlı, alnı terli ve sivilceli tıknaz bir uşak malikânenin ön basamaklarından bana doğru koşuyor. Tombul kalçalarını güç bela saran mavi dar bir pantolon var arkasında; yeşil brokar yeleği de yakasından yırtılmış. Beni güvenli bir yere götürecekmış gibi koluma yapışıyor. Kafamı biraz kaldırdığımda boğum boğum boynunda derisi kalkmış, kıpkırmızı bir yara görüyorum. Yoksa uyuz mu herif? Eski sikkeler gibi metal kokuyor. Belki yarım akıllı Hıristiyan hekimlerin her derde deva diye göklere çıkardığı antimon haplarından alıyordur.

“İçeri, içeri geç!” diye fısıldıyor, ellerini deli gibi sallayarak.

Duvarları Floransa tarzı gül renkli tanrı ve tanrıça freskleriyle boyanmış kemerli bir bekleme odasına sürüklüyor beni, sonra da dalgın, önyargılı bakışlarla baştan ayağa bir süzüyor. Kötü niyetli bir fısıltıyla soruyor: “Tanrı diye bir boğaya taptığınız doğru mu?”

“Ne?”

“Yahudilerin tanrısı boğa mı diyorum?” Ellerini başının iki yanına götürüp boynuz yaparak Portekizce bilmiyormuşum gibi açıklıyor: “Yani erkek inek... ineğin kocası... boğa be...”

Tabii ki Coimbra Üniversitesi’nde kuyruğumuz olduğuna inan üstatlar olduğunu, Braga’daki piskoposların *Pesah* ibadetlerimizde Hristiyan çocukların ılık kanlarını içtiğimizi iddia ettiklerini, Porto’da kokuşmuş balina etine benzer bir koku saldıgımızı (meşhur leş Yahudi kokusu efsanesi) söyleyen hekimler olduğunu duymuşluğum vardı. Ama bu boğa yakıştırması kesinlikle yeni bir buluştu. Bu yanlış anlamının sırrını ancak iki hafta sonra, uşağın Portekizce’de boğa anlamına gelen *touro* sözcüğünü, *Tora* ile karıştırdığını fark ettiğimde çözebildim. Ben de cevaben bir iç çekip, “Bırak da efendinle konuşayım olmaz mı? O benim kim olduğumu biliyor,” demekle yetiniyorum.

Kolunun yeniyle alnını siliyor ve patlar gibi, “Nerede olduğunu sen bilmiyor musun? Abraham Zarco’yu bulması gerektiğinden bahsediyordu. O senin dayın, öyle değil mi?” deyiveriyor bir solukta.

“Evet.”

“O zaman senin daha iyi bilmen lazım!”

“İster inan ister inanma bilmiyorum,” diyorum. “Ayrıca dayımın onunla birlikte olması imkânsız; çünkü öldü.”

“Aman tanrım.” Başını ellerinin arasına alıyor.

“Ne oldu?” diye soruyorum.

Dokunaklı bir ifadeyle yüzüme bakıyor, fısıldıyor: “Dom Miguel Pazar gününden beri kayıp. Dayından bahsetmişti. Ben de düşündüm ki...”

“Onu aradınız mı?”

“Bu evden çıkmak mı?! Allah muhafaza!” Uşak odada dört

dönüyor, ellerini doluyor birbirine, kollarını bir kavuşturuyor bir açıyor.

“Onu en son ne zaman gördün?”

“Allah’ım... Pazar günü öğleden sonra. İsyan yeni başlamıştı daha. Bazı adamlar *Marrano* aramaya geldiler buraya. Onlarla konuştu, sonra atına atlayıp Benfica’ya doğru gitti. Orada ahırları var. Ama o zamandan beri haber alamadık ondan. Sağ olduğunu sanmıyorum.”

“Yanında kim vardı?”

“Kimse. Oraya da haber saldım. Ama onu gören olmamış.” Boynunu deli gibi kaşımaya başlıyor, sonra yabani bir kedi gibi kulağının altındaki azmış yaraya saldırıyor. Sanki bağırsaklarını pantolonun orta yerine boşaltıverecekmiş gibi yere çömeliyor ansızın, kaşınmaya devam ediyor. “Yahudi olsa, hadi neyse,” diye inliyor. “Ama o masum. Tamamen masum!”

Dayımın, Dom Miguel’in Tanrı’yla olan akdiyle ilgili yorumunu hatırlıyorum. Belli ki evindeki hizmetliler bile onun gizli Yahudi olduğundan habersiz. “Bunları git de külahıma anlat seni cahil köylü!” diyorum gitmek üzere arkamı dönerek.

Uşak ayağa fırlıyor, koluma yapışıyor. Ondan kurtuluyorum. Gözleri balık gözleri gibi yuvalarından uğruyor, bana tıslıyor: “Evet, sen de onlardan birisin! Hem de boynuzlarının ucuna kadar!”

Zalimce sırtarak, “Korkma, seni *touro* tanrımıza şikâyet etmem,” diyorum.

Emir vermeye hazırlanır gibi sırtını dikleştiriyor, basık burunun üzerinden bana bakıyor. “Defol *Marrano*!” diye bağırlıyor küstah bir sesle.

Neyse ki ölümlülerin aşağılamalarını çoktan aştım. Arkamı dönerken korkmuş bir sesle sesleniyor peşimden: “Gitmeyeceğin değil mi?!”

Yalvaran gözlerini görmek için başımı çeviriyorum. Yine yere çömelmiş boynunu kaşıyor, ama bu kez kan çıkartıyor yarıdan. Hristiyan acıları karşısında merhamete açık kapı bırakmayan bir mesafeden seyrediyorum onu. Tuhaf ama böyle.

Benfica'ya giden yol, yüzlerce sarı gözlü Afrikalının oyulmuş tepelerden kireçtaşı çıkardıkları Campolide taşocağı yataklarının yanından geçiyor. Bu köleler iki gruba ayrılıyor: Sırtlarında asmadan örülmüş sepetlerle, taştan yüklerinin altında homurdanarak yürümeye çabalayan *portadore*'lar veya taşıyıcılar ve pembe elleriyle demir kazmaların tahta saplarını kavrayıp her bir darbeyle tepeleri biraz daha oyan geniş omuzlu, yapılı kazıcılar.

Bir üçüncü grup ise daha aşağıda bir yerlerde iş görüyor: *Lebres* olarak anılan, Portekizli, çevik köle çocuklar bunlar. Kayşat yığını eşeleyip kamış sepetlerine doldurarak çalışma alanından götüren tavşancıklar.

Benfica'nın ana meydanında siyah bir şala sarınmış, gözlerinin altları sarkmış bir nine, Sao Domingos Kilisesi'nin merdivenlerinde ayva reçeli satıyor.

"Miguel Ribeiro'nun ahırları nerede biliyor musun?" diye soruyorum ona.

"Öyle birini ilk kez senden duyuyorum," diye cevaplıyor.

"Buranın nalbantı kesin tanıyordur onu," diyorum. "Madem öyle, bir iyilik yap da bana nalbantın yerini söyle."

Yolun aşağısındaki tozlu, tahta bir barakayı işaret ediyor ve hırıltılı bir kahkahayla arkamdan laf atıyor: "Demek sen de o Basklının peşindesin ha!" Omuzlarını kamburlaştırıyor ve bir sırrı açığa çıkarmışçasına kendi kendine kıkırdıyor.

Tarif edilen barakanın kapısına gözleri hüznü bir eşek bağlanmış. Sinekler zavallı hayvancağızın burnundaki cılk yaranın etrafında vızıltılı bir kara bulut oluşturmuşlar. İçerideyse, gür siyah saçlı, açık tenli bir dev, meşe dalı ebatlarındaki kollarıyla araba büyüklüğündeki bir körüğü pompalıyor. Üstünde yalnızca deri bir önlük, ayaklarında da sandalet var. Önlüğünün kenarından kalın, kaslı bacakları, hatta neredeyse kıcı görünüyor. Körüğün silindir ağzı ocağa girdiğinde kırmızı bir ışıkla aydınlanıyor. Havada duman, maden ve ağır iş kokusu var. Dikkatini çekebilmek için öksürüp özür diliyor ve Dom Miguel Ribeiro'yu tanıyıp tanımadığını soruyorum. "Buralarda bir yerlerde ahırları olduğunu söylüyorlar da," diye ekliyorum.

Bana dönüyor ve anlaşılmaz bir Bask ağzıyla beni sorguya çekmeye koyuluyor: “Kim soruyormuş?” Sol kulak memesinden yanağına dek uzanan koca bir yara izi var yüzünde. Alnından süzülen ter damlaları çenesinde bir süre sallandıktan sonra, sabırla birbiri ardına yere düşüyor.

“Adım Pedro Zarco,” diyorum. “Ona Lizbon’dan bir haber getirdim. Kız kardeşinden.”

Bana sırtını dönüp pompalamaya devam ediyor. Bezgin bir edayla, “Kız kardeşi için çalışsan nerede oturduğunu bilirdin,” diyor.

“Hanımım çocukluğundan beri gözlerindeki kataraktlardan mustarip, o yüzden yolu tarif edemedi.”

Yalan söyleme konusundaki beceriksizliğim, adamın elini indirip parmaklarındaki teri önlüğüne silerkenki sabırlı ve alıdırışsız halinden belli. “Kardeşinin ahırını sana tarif edebilmesi için gözünün görmesi şart değil ki,” diyor.

“Bak dostum, kadın isyandan sonra ta Coimbra’dan geldi. Onun için çok endişeleniyor. Tek bildiği onun burada, Benefica’da bir yerlerde olduğu. Bana bir cevap vermen için ille de seçeremi mi bilmen lazım? Yoksa dişlerimi kontrol etsen anlar mısın?”

Gürültülü bir kahkaha patlatıyor, beni şöyle yukarıdan aşağıya bir süzüyor. “Oldukça yakışıklı bir delikanlısın aslında.” Bacaklarını uzatıyor, arkasına yaslanıyor ve devasa elini önlüğünün alundan erkeklik organına götürüyor. Kendisiyle oynarken, bana attığı yan bakışlar ne istediğini açıkça gösteriyor. “Küçük bir ücret karşılığında sana söyleyebilirim belki de.”

“Küçük bir ücret verdikten sonra, bu bilgiyi başkasından da satın alabilirim.”

“Kuşum hiç fena değildir,” diyerek diş demeye bin şahit isteyen kahverengi sıyrıntıları göstererek sırtıyor. “Kuzgun kadar büyüktür. Kıçının yanaklarını öyle de güzel öper ki! Genç adam, bundan hoşlanacağından adım gibi eminim.”

“Bundan hoşlanan bir arkadaşım var aslında. Ama ben şahsen ilgilenmiyorum.”

Önlüğünü çözüyor ve bir kenara atıyor. Altında hiçbir şey

yok, ter içindeki vücudu, keçeleşmiş kıllarıyla cırılçıplak bir kas torbası herif. Aleti, karnından dimdik önüne uzanıyor, bir oklava gibi büyük ve yuvarlak. "Sana iznin olmadan da sahip olabilirim," diyor bu tehdidiyle bana bir lütufta bulunuyormuşçasına. Gözleri şehvet beklentisiyle parlıyor.

Farid'in hançerini çıkarıyorum. "Ben de aletini keserim."

Bir kakhaha daha patlatıyor, avına yaklaşan bir hayvan gibi yavaşça yanıma geliyor, başparmağını baştan çıkarıcı bir edayla yüzündeki yara izinde gezdiriyor. "Hiç denemediysen, hoşuna gitmeyeceğini nereden biliyorsun?" diye soruyor.

Geriye sıçrarken kalbim dehşet içinde çarpmaya başlıyor. "Denedim. Bir kere, o bahsettiğim arkadaşım. Ama diğer türlü birleşmeleri tercih ediyorum. Ayrıca senin için bir sakıncası yoksa, kıcımlı da tek parça halinde çok daha fazla seviyorum."

Gülümsemek yerine elini tükürük çıkarmak için dudaklarına götürüyor. Açık duran kapıya doğru geriliyorum. Şehvetiyle beni baştan çıkarabileceğini sanarak aletine asılmaya başlıyor.

"Beni satirlerin elinden kurtaran Yüce Tanrı'ya şükürler olsun," diye dua ederek sokağa atıyorum kendimi. Omzumun üzerinden arkama baktığımda, eşeğinin yanı başında, hem zavallı hayvana, hem de Benfica ahalisinin önemli bir çoğunluğuna erkekliğini sergilerken görüyorum herifi.

Gerisin geri döndüğüm meydanda ne bir sabuncu, ne de bir sepetçi Miguel Ribeiro'nun ahırını bilmiyor. "Nalbantınızın kendisini teşhir etmesine aldırıyor musunuz?" diye soruyorum tozlu yolu işaret ederek.

"İşlerimiz açılıyor sayesinde," diye fikrini beyan ediyor sabuncu. "İnsanlar dört bir yandan onu görmeye geliyorlar. 'İriliğe atlarını solda sıfır bırakan nalbant!'"

Konuşmamıza bir kara çalı satıcısı da katılıyor ve bana Sinta'ya giden yolda birkaç ahır olduğunu söylüyor; böylece kasanın batı kapısına yollanıyorum. Uzun bir sıra sumak çalısının ardından, kuzeye uzanan ve öbür ucunda Meryem Ana şerefine dikilmiş bir şapel bulunan bir toprak yol çıkıyor karşıma. Karalara bürünmüş ürkek bir kadın, iyilik ve cömertlik

timsali Meryem Ana heykeli önünde diz çökmüş dua ediyor. Meryem'in ellerindeki bebek İsa, kırılgan ve yalnız görünüyor. Kadın, iyilik okunan güzel yüzünü bana çeviriyor. "Bir zamanlar Aziz Anthony de burada dua etmiş," diyor.

Eski Hristiyanların Aziz Anthony ile ilgili iddialarını yan yana koysanız, adamın dizleri üzerinde Dias'ın, da Gama'nın ve Kolomb'un gemilerinin toplamından daha fazla yol kat ettiği sonucuna varmanız işten bile olmazdı. "O halde burası çok kutsal bir mabet olmalı," diye yanıtlıyorum yumuşak bir sesle ve haç çıkarıyorum. "Söyler misiniz Senhora, Dom Miguel Ribeiro'nun ahırının yerini biliyor musunuz acaba?"

"Galiba bu yolun aşağısındaydı," diye yanıtlıyor parmağıyla kuzeyi işaret ederek. "Bir yüz elli, iki yüz metre kadar ileride, solda. Önce Melo oğlanın birkaç yıl evvel selde boğulduğu nehri geçeceksin, sonra da Peder Vasco'nun İsa'dan evvel cadıların mabedi olduğunu söylediği granit kayaları göreceksin. Onların az ilerisinde olacak."

Tekrar haç çıkarıp ona teşekkür ediyorum. Deddiği şeyler sahidin de bir bir çıkıyor karşıma. Yalnız terli, fena bir koku gelmeye başlıyor burnuma havadan. Genelde cüzzamlı evlerinin kapılarında görülen oyuk gözlü kafatası resmi kazılmış olan dev bir meşe ağacının boğumlu gölgesini geçtiğim sırada, koku da giderek mide bulandırıcı bir hal alıyor. Korku kadar hızlı bir tavşan birden ayaklarımın dibinden fırlayıp bir yerlere kaçıyor. Bütün duyularım tetikte, yolun orta yerine atılmış bir araba tekerinin üzerine çıkıyorum. Yolun batı tarafında bir portakal bahçesinin ilerisinde, çimenlik bir alan başlıyor ve işte ahırlar da gözüme geliyor. Mavi beyaz bir çiftlik evini kuşatan altı kulübe. Mülkün etrafı taştan, alçak bir duvarla çevrilmiş. Ahşap giriş kapısı kilitli değil, biraz itince gıcırdayarak açılıyor. Toprak yolun yarısına geldiğimde, "Dom Miguel! Ben Efendi Abraham'ın yeğeniyim. Yalnızca konuşmaya geldim buraya!" diye sesleniyorum.

Sesim leş kokan havayı tekinsiz bir şekilde yarıyor. İzleyen sessizliği yalnızca bir ağaçkakanın tekdüze, kesik kesik tıklaması bölüyor. Ahırların karşısındaki çorak tarladan geçerken

kusmamak için kendimi zor tutuyor, ağzımdan nefes almaya gayret ediyorum. Kulübelerden biri dışında hepsi boş. Berbat kokunun kaynağı da burada; gözleri oyulmuş bir at leşi kıvıl kıvıl bir kurtçuk sürüsüne yem olmuş yatıyor.

Evin ön kapısı kilitli. Elim tam tokmağa giderken belli belirsiz bir ses geliyor kulağıma. Hemen keseme sarılıp Farid'in hançerinin sapını kavıyorum. Kapı açılıyor ve kaba ketenden bir pelerine sarınmış sıska, gaga burunlu bir adam çıkıyor dışarı. Çıkmasıyla elindeki tatar yayını tam kalbime nişan alması bir oluyor. "Eski Hristiyan mısın yeni mi?!" diye bağıyor bana.

"Eski," diyorum.

Evden iki adam daha çıkıyor. Birkaç kol birden beni arkadan kısıkvırak yakalıyor, bu arada omzumdaki yarayı da tekrar açıyorlar. "*Filho da puta!* Orospu çocuğu!" deyip kulağımın içine tükürüyor biri.

Ibranice'de orospu anlamına gelen sözcüğü kullanarak, "Annem *zona* olsaydı, herhalde bundan çok daha iyi giyinmiş olurum!" diye bağıyorum.

"Ne diyor bu?" Sıska olan, tatar yayını indirip yanıma geliyor.

Pelerininin altından *talledinin* mavi beyaz saçakları sarkıyor. "Tsitsitlerin görünüyor," diyorum. "Benden başkası da zor yutar bu numarayı."

"Kimseye bir şey yutturmaya meraklı değilim," diyor. "Jacob, bırak onu."

Serbest kalır kalmaz birbirimizi kutsuyor, isimlerimizi öğreniyoruz. "Dom Miguel Ribeiro'yu arıyorum," diye açıklıyorum. "Burası onun mu?"

"Evet," diyor elini kapıya doğru uzatarak.

İçeride kirpi saçlı, birkaç günlük sakalı yanaklarını gölgeleyen, benden ancak birkaç yaş büyük bir adam salonun arka tarafında yere oturmuş. Yakası açık mavi brokar bir yelek, üst tarafı yırtılmış deri binici pantolonu ve görüp görebileceğiniz en kaba Alentejo botları giymiş. Botlardan birinin topuğunun yerinde yeller esiyor. Başını beni tanıdığını belirten bir şekilde

sallayarak ayağa kalkıyor ve topuksuz ayağı az buçuk aksayarak yanına geliyor.

“Dom Miguel Ribeiro mu?” diye soruyorum.

Başını sallıyor. Kendimi tanıtmaya koyuluyorum, ama tatar yayıyla yanımda duran gaga burunlu muhafız benden önce davranıyor: “Abraham Zarco’nun yeğeniymiş!”

Dom Miguel’in gözleri faltaşı gibi açılıyor, elimi tutuyor. Eli buz gibi. “Gel!” diyor sesi sabırsızlıkla titreyerek. Izgara et kokan sıcacık bir mutfağa götürüyor beni ve içinde odunların çatırdadığı ocağın başındaki granit masaya başbaşa oturuyoruz. “Dayın nerelerde?” diye sorguluyor.

Onu gereken cevabı verdiğimde yüzünü duvara çevirip haç çıkarıyor.

“Sizi en son niçin görmeye gelmişti?” diye soruyorum.

Dom Miguel yüzünü bir türlü bana dönemiyor nedense. Ben de lafı ele alıyorum: “Belki uykusuzluğumdandır, ama kafam karıştı. Yahudi olduğunuzu biliyor muydunuz? En azından dayımın sizi öyle saydığını diyelim. Son ziyareti bununla mı ilgiliydi?”

Asilzade birden ayağa fırlıyor ve ocağın üzerindeki raftan bir tulum şarap indiriyor. Burgundy şarabını iki seramik kadehe boşaltıp sulandırıyor. Birini bana uzatıp, “Sağlığına,” diyor, sonra da kadehinin neredeyse tamamını bir dikişte boşaltıyor. Bütün ağırlığıyla sandalyesine çöküyor. “İç!” diye ısrar ediyor elini de işin içine katarak. Sonra ünlü bir lbranice şiirden alıntı yaparak ekliyor: “İç iç, bütün gün iç, gün solana, güneş gümüşünü altınla değiş tokuş edene dek iç.” İçkiden bir yudum aldığımda bana açılmaya başlıyor: “Beni ayakta tutan tek şey şu şarap. O da şimdiye kanımın yerini almıştır zaten.” Sorgulayan bakışlarım karşısında ekliyor: “Hayır, Yahudi olduğumu düşünmüyorum... en azından şimdilik. Ama öğrenme yolundayım. Ve evet, dayının ziyaretinin bir nedeni de buydu.”

“Tam olarak anlamıyorum.”

“Al benden de o kadar.” Kısa, iğneli bir gülüş. “Emin olmak için dayına sormamız lazımdı ama, artık bu da imkânsız. Neyse, bana anlattıklarına bakılırsa, Ciudad Real’de Yahudi bir ai-

lenin çocuğu olarak dünyaya gelmişim. Bin dört yüz seksen iki yılında.” Parmaklarını şaklatıyor. “Göz açıp kapayıncaya kadar iki yaşımı bulmuşum. Bir çeşit mucize. Dayın, annemle babamın bin dört yüz seksen dört yılında Ciudad Real’deki ikinci ve son *auto-da-fe*’de yakıldığını söyledi.” Kadehindeki son yudumu yuvarlıyor, sonra da çenesindeki pis sakalı kaşıyor. “Diğer gizli Yahudilerin isimlerini itiraf etmeyi reddettikleri için *negativo* damgası yemişler. Dediğine göre, benim Portekiz’e kaçırılmamla ilgili bütün işleri dayın bizzat halletmiş. Bir süre babamla birlikte çalıştığı kesin; annemle babamı yakından tanıyormuş. Annem, gerçek bir Hıristiyan olarak yetiştirilmemi temin etmesi için dayından söz almış zorla. Bunu kaçınılmaz kılan bir durum olmadığı sürece, gerçek kimliğimin bana açıklanmayacağına dair söz vermiş o da anneme. ‘Madem onlardan biri olacak, bari durumdan en iyi şekilde faydalansın,’ diye düşünmüş dayın hal böyleyken. Böylece küçük çocuğa hatırı sayılır bir miras vaat eden ve sünnetli oluşunu fazla kurcalamayacak çocuksuz soylular bulana dek sabretmiş. Dayın yengenin bana kopya ettiği Mezmurlar Kitabı’nın bitmek üzere olduğunu söylemek için evime geldiğinde öğrendim bütün bunları. Yani bir hafta önce şunun şurasında.” Miguel şaraplarımızı tazeliyor. “Üvey babamın imzalı bir mektubunu kanıt olarak verdi bana.”

“Dayım bunca yıldan sonra bunları size neden anlatmış olabilir sizce? Bu zamanlamanın bir anlamı olmalı.”

“Bilmiyorum.” Bana doğru eğilip tatmin edici bir cevap almak istercesine gözlerimin içine bakıyor. Omzumu silkerek aradığı cevabın bende olmadığını belirtiyorum. Gürültülü bir şekilde geçiriyor, başını çeviriyor. “Bu konuyu enine boyuna düşündüm, Berekihah,” diyor yüzünü dönmeden. “Acaba Eski Hıristiyanların Lizbon’daki Yahudileri öldürmeye başlayacağı malum olmuş olabilir mi ona? ... Güvenliğim için endişelenmiştir belki, kimbilir...”

“Evet bazı güçleri vardı, ama ben...” Omurgamda gezinmeye başlayan bir ürperti, sözlerimi sessizliğe gömüyor.

Miguel’in kendisi de kehanet gibi tehlikeli bir alana girmek

istemezcesine ellerini havaya kaldırıyor. “Her neyse o anlattıklarından sonra kendimi kaybettim. Bunca zaman sonra... böyle bir şeyi öğrenmek... Şimdi keşke ona daha fazla soru sorabilseydim diyorum. Anlayacağın bıçak kemiğe dayanmışken, anlattıklarının doğruluğundan kuşkulanan aklımın ucundan geçmiyor. Sanırım artık gerçek ailemle ilgili daha fazla şey öğrenmem de imkânsız. İnsan olayları nasıl da geç kavıyor bazen, ne komik değil mi?” İki yudum daha ve yeni doldurduğu kadehin de dibini buluyor. “Gel,” diyor ayağa kalkarak. “Tanışmanı istediğim bazı insanlar var.”

Sarhoş gözlerine bakarken, ustamın bu genç asilzadeyi onun açısından korkunç bir gerçekle baş başa bırakmış olduğunu anlıyorum. Acaba ölümü, böylesi bir yanılsamayı ortadan kaldırmanın bedeli miydi?

“Önce size birkaç sorum olacak,” diyorum.

“Nasıl istersen.” Efendisiymişim gibi önümde eğiliyor.

“Gerçeği açıkladığında ona kızdığınızı söylüyorsunuz,” diye giriyorum söze.

“Evet, sen olsan kızmaz mıydın?” diye yanıtlıyor.

“Şimdilik Dom Miguel, benim vereceğim varsayımsal yanıtların bir önemi yok. Pazar günü, isyan başladığında neredeydiniz?”

“Ha, nereye varmak istediğini anladım şimdi.” Göğsüne saplanmış bir oku çıkartır gibi yapıyor, fazlasıyla içten bir kahkaha atıyor. “Öyle olsun. Evdeydim. Sonra Dominikenler Rossio’daki ateşi yaktıklarında buraya geldim. Berekah, Yahudi olduğum bana şunun şurasında iki gün önce söylenmişti. Sen benim yerimde olsaydın...”

“Yanınızda kim vardı?” diye soruyorum.

“Kimse.”

“Öyleyse hikâyenizi doğrulayacak bir tanığınız yok.”

Dom Miguel sırtıyor, hafifçe doğrulup deri uçkurunun kalın bağlarını, kanında dolaşan şarabın eseri olan görülmemiş bir sakarlıkla çözüyor. Erkeklik organını çıkarıyor, bir gül verircesine organının sünnetli ucunu bana uzatıyor ve şöyle diyor: “Hikâyemi bu doğrulayacak işte!”

“Bu yetmez. Ama konuşabiliyorsa o başka.”

Dom Miguel gürültülü bir kahkaha koparıyor.

Adamın sarhoş zırvalarından gözlerimi kaçırıyorum. Orali olmadan, parmaklarının beceriksizliğine odaklanarak uçkuru- nu bağlamaya koyuluyor. İşini bitirince derin bir iç çekişle sandalyesine atıyor kendini; arzu dolu bakışları gereğinden fazla asılı kalıyor üzerimde, sanki düşüncelerimi istila etmek istiyor. Bu bayağı aristokratla ilgili her şey sinirime dokunuyor. En sinir bozucu tarafı da gerçekten kim olduğuna dair bir fikri olmayışı.

Aklıma gelen bir şeyle beynimden vurulmuşa dönüyorum: *Dayımın 'Günden güne aynada kendi tanıyamayan kuryeden kendini sakın' derken kastettiği adam bu. Ayağa fırlayarak bağ- rıyorum: "Dayımı tereyağından kıl çeker gibi öldürmenize ne engel olabilirdi ki! Soylu değil misiniz nasılsa, kimse size elini süremez öyle değil mi!"*

"Bak dostum," diye başlıyor. "Sence ailemle ilgili gerçekleri anlatabilecek yegâne adamı öldürür müydüm? Böyle düşün- biliyorsan, aptalın tekisin demektir!"

"Dayım Yahudi olduğunuzu bilen, bunu kanıtlayabilecek tek kişiydi! Onu öldürdüğünüzde sırrınız mezara gidecekti!"

"Berekiah, Tanrı'yla akdimi sana yeniden göstermem mi la- zım? İstedğin bu mu? Bunu bilen yığınla insan vardı. Düşün- sene hizmetkârların eline büyüyen bir çocuk... İnsanlar böyle şeyleri görür. Belki dedikodusunu yapmazlar, ama bu fark et- medikleri anlamına gelmez. Aslında benim akdim, Kral'ın ar- şivindeki bütün belgelerden çok daha geçerli bir kanıt." Ayağa kalkıp yumruğunu masaya vuruyor. "Dayını ben öldürmedim! Öldürseydim, şu anda seni öldürmemek için bir neden bulabi- lir miydim sence?"

Bu dediklerine, dile getirilmeye değer bir cevap bulamıyorum.

"Benimle gel!" diyor. "Sana bir şey göstermem lazım."

Dom Miguel beni kalabalık bir oturma odasına götürüyor. Yorgun gözlü adamlar, kadınlar ve çocuklar ciddi bir ifadeyle, başlarıyla selam veriyorlar bir bir. Yüzlerinde bir anlık bir gü- lümseme belirir gibi oluyor, sonra o da solup kayboluyor. Ev sahibim kulağıma fısıldıyor: "Korkmana gerek yok, burada he-

pimiz Yeni Hıristiyanız.” Onlara dönerek beni tanıtıyor: “Bu arkadaşın adı Berekiah, Judaria Pequena’dan geliyor.”

Arapşaçına benzeyen sakalında yulaf taneleri kalmış esmer, badem gözlü bir adam ayağa kalkıp soruyor: “Mira ve Luna Alvalade’yi tanıyor musun? Sizin oralarda oturuyorlardı galiba.”

“Evet, ama son günlerde görmedim onları,” diye yanıtlıyorum.

“Benim kuzenim olurlar. Onlar... Ben...” Sözlerinin gerisini getiremiyor.

“Lizbon’a döndüğümde nasıl olduklarını öğrenir, Dom Miguel’e haber gönderirim.”

“Ya Doktor Montesinhos?” diye soruyor başına bordomsu renkte bir şal dolamış güzelce bir kadın.

“Korkarım öldü. Üzgünüm.”

Ötekiler de cesaretlerini toplayıp titreyen seslerle dostlarının, yakınlarının akıbetlerini soruyor. Bilebildiğimce yanıtlıyorum hepsini, duyduğum diğer isimleri de intikam sularından demir aldıktan sonra akıbetlerini araştırabilmek için *Tora* hafızama kaydediyorum.

Miguel omzumu tutuyor, fısıldıyor: “Hepsi Carnide’den, Pontinha’dan ve diğer komşu köylerden. İsyan koptuğunda sığınmak için geldiler buraya. Her tarafa haber saldım, kimsenin geri çevrilmeyeceğini söyledim, adamlardan bazılarını gelir gelmez silahlandırıdım.”

“Ahırdaki o at neyin nesi peki?”

Sırıttıyor. “Hem meraklı ziyaretçileri, hem de öfkeden gözü dönmüşleri buradan uzak tutmaya yarıyor. O kafatasını ağaca neden oyduk sanıyorsun.” Miguel bir kez daha geçiriyor, göğsüne bir yumruk atıyor. Elini uzatarak misafirlerini işaret ediyor ve başını sallıyor. “Şimdi de gitmek istemiyorlar. Sanırım bu yakınlarda kapıya koymam gerekecek onları.”

“Lizbon’daki katliam devam ediyor mu?” diye atılıyor birden zeki bakışlı bir genç kız. Bir an, bana bu soruyu sorması için Tanrı’nın özellikle onu seçtiği hissine kapılıyorum; odayı tekinsiz bir sessizlik kaplıyor. Sanki bizzat Tanrı’dan bazı cevaplar almak üzere biraraya gelmiş deruni bir cemaatiz. “Eh

biraz daha güvenli eskisine göre,” diyorum. Duymak istedikleri cevap bu değil, biliyorum, ama başka ne diyebilirim ki?

“‘Biraz daha’ bir ölçü sanki!” diye öfkeyle patlıyor karmakarışık sakallı adam.

“Bir süre böyle gidecek sanırım,” diyorum. “Mesih gelinceye kadar dünya Yahudiler için ne denli güvenli sayılırsa, orası da o kadar güvenli işte.”

Bu kez doğru cevabı bulmuşum gibi onaylayan bir mırıltı yayılıyor odaya. Ya onun geleceğine olan inancımız karaya oturmaya yazgılı bir geminin son çırpınışlarından başka bir şey değilse?

Konuklar tekrar aralarında konuşmaya daldıklarında, Miguel’le ocağın başındaki bir halının üzerine çöküyoruz. “Dayını öldürmüş olsaydım sence bütün bu insanları kurtarır mıydım?” diye fısıldıyor.

“Cinayet günahınızı telafi edebilmek için bütün İsrail’i kurtarırdınız bence,” diye yanıtlıyorum.

Dünyanın dışına kaçmak istercesine gözlerini yumuyor.

Onu incittiğimin farkındayım. Ama içinde bulunduğum durumda, yabancıların acısı o kadar az şey ifade ediyor ki bana... Zaten kalbimde yerini alan iyi duygular da dilimin ucunu bulamıyor bir türlü. “Dayım size bir mektup yazmıştı,” diyorum donuk bir sesle. “Geçen pazar malikânenize getirmiştım, ama hizmetkârlarınız evde olmadığınızı söyledi. Dayım bir tek size teslim edebileceğimi söylemişti mektubu.”

Ev sahibim gözlerini açıyor. Bu gözler yorgun ve kıpkırmızı. “Ne yazdığını sana söyledi mi?” diye soruyor ümitsiz bir edayla.

“Mektubu aklımda saklıyorum,” diye cevap vererek dayımın yazdıklarını kelimesi kelimesine ona tekrarlıyorum.

Anlaşılmaz bir nedenle, bir gülme krizine tutuluyor okumayı bitirdiğimde. “Dayın onunla iş yapmayı düşünüp düşünmeyeceğimi sormuştu,” diyor. Birden orada oluşum onu şaşırtmış gibi yüzüme bakakalıyor. “Doğruya doğru, yakışıklısın. Seni geri çevirmek zor olurdu sahiden. Akıllı adamdı vesselam. Benden istediği şey paketlerle ilgiliydi. Ve mektupta geçen şu *Metatron* denen melek. Cenova seyahatleri filan. İtalyan yarı-

madasında bir yerlerdeydi değil mi orası? Onu geri çevirdiğimden eminim de, tam olarak ne teklif ettiğini şimdi pek hatırlayamıyorum. Aklım geçmişle gelecek arasında gidip geliyordu. Bir yığın şey yerli yerine oturmaya başlamıştı.” Omzumu kavıyor. “Berekiah, hani yabancı bir dili yıllar yılı kafanda anadiline çevirerek çözersin de sonra bir gün gelir sözcükleri hiç düşünmeden anlarsın ya; işte aynen öyle oldu. Üvey annemle babamın o mesafeli tutumları, benimle yolculuğa çıkmak istemeyişlerinin anlamsızlığı, beni yatırdıktan sonra kapalı kapılar ardında dönen o gizemli fısıltılar; her şey yerli yerine oturdu birden.”

“Öyleyse isyan başladığında, siz...?”

“Paniğe kapıldım. Yani, Yahudi olduğunu yeni öğreniyorsun ve birden Rossio’da neredeyse Lizbon’un damlarını yalayan bir ateş yakıveriyorlar düşünsene. Sanki bir tek benim için yakılmış gibiydi o ateş. Geçmişin artık sana ait olmadığını anladığın zaman öyle tuhaf duygulara kapılıyorsun ki... her şey tamamen değiştirildiğinde, kendi tarihin sil baştan yazıldığında... Ben de atıma atladığım gibi buraya geldim.”

“Dayım sizinle konuşurken başka birinden bahsetti mi? Herhangi bir isim filan?”

Dom Miguel abartılı bir şekilde başını sallıyor.

“Emin misiniz? Bir papaz olabilir... başka Yahudiler olabilir. İyi düşünün.”

“Pek dikkatli dinlemiyordum dediklerini zaten. Onun için seyahat etmemi istiyordu. Her yerde bağlantılarım var, denizasırları yolculuklar hiç sorun değil benim için. Onun için bazı paketler mi taşıyacaktım ne. Evet buydu! *Correio* olmamı istemişti benden, bildiğimiz kurye.”

“Tam olarak bu sözcüğü mü kullandı, emin misiniz?” diye soruyorum.

“Evet.”

“Peki ne taşıyacaktınız?”

“Melek,” diyerek gülümsüyor Dom Miguel. “Şimdi hatırladım, melekleri selamete çıkaracaktım. Ne demek istediğini o zaman da anlamamıştım.”

"İbranice yazmaları kastetmiş," diye açıklıyorum. "Yahudiliğinize nasıl baktığınızı, hangi safta yer alacağınızı öğrenmeden size gerçeği tam olarak anlatmak istememiştir büyük ihtimalle."

"Anlayamadım yine... Melekler... kitaplar... iyice karıştı her şey."

"Kitaplar kutsal harflerden meydana gelir. Kimileri, meleklerin de bu yolla yaratıldığına inanır. Şöyle anlatayım, kabala gözüyle, melek dediğiniz şey göksel bir biçim verilmiş ya da daha kolay anlayabileceğiniz bir şekilde ifade etmek gerekirse, kanat takılmış bir kitaptan başka bir şey değildir. Bu kanatlı yazmaları alevlerden kurtarmanızı istemeyi düşünüyordu sizden besbelli. Kaçakçı dememek için kulağa daha hoş gelen kurye sözcüğünü kullandı. Ki bu da..." Konuşmanın tam orta yerinde olduğum yerde çakılıp kalıyorum; dayımın ölümüne yol açan ihaneti kendi ağzımla söylüyorum işte.

"Yine ne var?!" diye soruyor sabırsızlıkla Dom Miguel.

"Tabii ya... Onun için dışarıya kitap kaçırان biri ona ihanet etmişti. Yani şimdiki *correio*. Bu yüzden de bu işi yapacak yeni birini bulması gerekiyordu. Bu noktada çaresiz kalınca, size Yahudiliğinizi açıklama riskini göze almaya karar verdi. O kurye her kimse, belki kilerimizin ve *genizamızın* yerini de biliyordu. Belki de batınilerden biriyle işbirliği yapmıştı. Diego Gonçalves'in evinin önünde bekleyen o Kuzeyli'yi de onlar kiralamıştır belki, kimbilir." Dom Miguel'in yüzündeki şaşkın ifade, bunca isim ve varsayımla kafasını allak bullak ettiğimin en güzel kanıtı. "Aslında her şey çok basit," diyorum. "Dayımın size ihtiyacı vardı, çünkü bir zamanlar güvendiği eski kuryesi ona ihanet etmeye başlamıştı. Nasıl bir ihanet derse-niz, şimdilik bilemiyorum. Nedenini de... Ama kilit kişi bu kurye, bu kaçakçı olabilir pekâlâ."

"Peki şimdiye kadar kim yapıyordu kuryelik işini?" diye soruyor.

"Bilmiyorum. Ama ne yapıp edip öğreneceğim bunu!" Ayağa kalkıyorum. "Şimdi Lizbon'a dönmem lazım. Sizinle konuşmak istersem burada mı olursunuz, yoksa o saray yavrusunda mı?"

“Burada insanların bana ihtiyaçları var.” Bir solukta gülüyor. “Sonra arabın kökü de burada. Koer değil ama, içimi görüyor ya.”

Sorup sormamakta tereddüt ettiğim bir soru tam kapı ağzında aklıma takılıyor.

“Kendimle ilgili gerçeği bilmiyor olsaydım bunca Yahudiyi kurtarır mıydım? Bunu merak ediyorsun değil mi?” diye aklımlı okuyor Dom Miguel.

“Hiç de adil bir soru değil bu biliyorum. Çok şerefli davranmış, hatta beklediğimden...”

“Ben cevabımı vereyim yine de, hayır kurtarmazdım. Bu katliama alkış tutmazdım o ayrı. Zalim bir insan değilim ve Yahudileri hiçbir zaman bizden çok da farklı görmedim. Allah söyletiyor bak, hâlâ ‘bizden’ diyorum. Her şeyi biraz geç anlıyorum değil mi? Gerçeği bilmeseydim, Lizbon’daki sarayımda gümüş amdanlarımın ışığında oturmuş kitap okuyor olurdum imdi. Dıarıdaki çığlıklar kulağımı tırmalamaya başladığında, tek yapacağım adamlarıma kepenkleri kapattırmak olurdu.”

Alfama’ya döndüğümde bitkinlikten, terden ve Lizbon ğleden sonrasının acımasız güneşinden haşat olmuş bir halde Peder Carlos’un kapısına dayanıyorum. Kapıya vuruyorum, ama boşuna. Sonra bir de St. Peter Kilisesi’nde izini sürüyorum pederin. Bekçinin dediğine bakılırsa hâlâ bir haber yok ondan.

Diego’ya gelince, onu aramaya nereden başlamak gerektiğini dahi bilmiyorum; o iri kıyım Kuzeyli hâlâ evinin önünde nöbet bekliyorsa, evde olmayacağı kesin. Bildiğim yegâne dostları da batını meclisindekiler.

Kaçakçılık işinde dayımla birlikte hareket edenlerin isimlerine ya da hiç değilse bir tanıdıkla ilgili kuşkulu bir göndermeye rastlamak umuduyla, dayımın genizamızın dibindeki mektuplarını gözden geçirmeye karar veriyorum. Ama eve gitmeye fırsat bulamadan, Haham Losa’nın pazar günü neredede olabileceğine ilişkin sorular beni onun kapısının önüne sürüklüyor nasılsa. Kapıya sertçe birkaç kere vurduğumda gulyaba-

ni misali sıska yüzü ikinci kat penceresinde beliriyor. “Ne istiyorsun?” diye sorguluyor, beni gördüğüne pek sevinmediğini açıkça belli ederek.

Tuhaf ama, onun yüzünü görmek, o aksi sesini duymak nedense iyi geliyor bana. “Yalnızca zat-ı alinizle konuşmak sevgili haham,” diye yanıtlıyorum.

Belki de onunla alay ettiğimi düşünüyor. “Lanet olası kabanın başına dönsene sen!” diye kestirip atıyor.

Kepenleri gürültülü bir şekilde kapanıyor. Kapıya tekrar vururken deminki olumlu düşüncelerimin yersizliğini anlayarak bir yandan da bağıyorum: “Benimle konuşana kadar şuradan şuraya kıpırdamayacağım!” Beklerken içimde nedensiz bir öfke kabarıyor. Kapıyı tekmelemeye başlıyorum. “Aç yoksa kırarım! Yemin billah kırarım bu lanet kapını!” Duyduğum öfke beynime sıçıyor, yanaklarımı, şakaklarımı yakıyor. Kaynayan alkol, simyacı imbiğinin en üst bölmesine nasıl önüne geçilmez şekilde yükselirse, ben de öyle tekmeliyorum kapısını. Tabii ki ayaklarımı yere bu derece sağlam basmamı sağlayan geçici özgüven çok geçmeden un ufak oluyor. Üstleri başları perişan bir alay çocuk etrafımda toplanıp beni izlemeye başlıyor. Saçı sakalına karışmış bir oduncu bana aşağılayan bir bakış fırlatıyor. Bununla kalmayıp, “Hey *Marrano* orada ne yaptığını sanıyorsun?!” diye bağıyor bana. Çömelerek sırtındaki küfeyi yere bırakıyor. Kirpikleri yolunmuş gibi görünen gözleri öylesine donuk ki, herifin insanı olmasına özgü zekâdan büsbütün mahrum bırakıldığı izlenimine kapılıyorum. Ayağa kalktığı anda sıska kollarını göğsünde kavuşturuyor ve bana iyice tepeden bakabilmek için sırtını doğrultuyor.

Aklım başımdan gitmiş olmalı; hançerimin sapına sarılarak dosdoğru karşısına atılmamın başka açıklaması olamaz. “Şimdi kulaklarını keser eline veririm!” diye bağıyorum zehir zemberek sesimle. “O zaman ne yaptığımı anlarsın burada!”

Aklımın biraz olsun başıma geldiği bir anda, Farid’in düşüncelerimdeki varlığını taklit ettiğimi fark ediyorum bu hal-lerimle. Dünyevi cesaret denen şey böyle mi kazanılıyor? Bir cesaret imgesine sahip çıkıp onu kendimize malederek mi?

Önceden dışımızda olan bir şeyi içimize taşıyarak mı öğreniyoruz?

Oduncu bana meydan okurcasına bakmayı sürdürüyor, ama konuşmuyor. Korku ve nefret, kötü bir koku salgılamasına, yanaklarının kızarmasına neden oluyor. Haham Losa'nın evine yollanıyorum tekrar. Siyah perçemi alnını örten esmer bir çocuk beni izliyor, el sallıyor bana. Birden onu tanıyorum, mahallemizin çocuklarından biri, Didi Molcho bu. Küçük çocukları esirgeyen Tanrı'ya şükürler olsun. Ben de ona el sallıyorum. Birden ağzı korkuyla açılıyor, arkamı işaret ediyor eliyle. Arkamı dönmemele birlikte kafama doğru uçan bir kütükten güç bela sıyrılıyorum. Ama kendimi toplamama fırsat kalmandan ikinci bir kütük gözlerime doğru geliyor bu kez. Kafamı sıyrarak kulağıma isabet ediyor. Kendimi yerde buluyorum. Elimi kulağıma götürdüğümde parmaklarım kana bulanıyor. Hasmım sırtını iyice dikleştiriyor, tatmin olmuşçasına sırtıyor. Ağzı, sapsarı dişlerden ibaret leş gibi bir delik. Yere tükürüp öksürüyor. Sersemlemiş gibi yaparak bir an öylece duruyorum. Tam gülmeye başladığı sırada var gücümle koşarak üstüne çullanıyorum. Beklediğimden çok daha zayıfmış; sarı benizli bir kemik ve kıl torbası çıktı çıka çıka. Sırt üstü yere yuvarlanınca soluğu kesiliyor, sonra bağıırıyor: "*Marrano köpeği seni!*"

Meydan okuyan bir edayla tepesine dikiliyorum ve parmağımı dudaklarıma götürüyorum. "Kulaklarının hâlâ yerinde durduğuna dua et sen. Onları seviyorsan, o Tanrı'nın cezası çeneni kapat."

Yerden kalkıyor, pantolonunu temizliyor, etrafımızda toplanan kalabalığa dönüyor. "Sadece bir Yahudi işte," diyor durumu kurtarmak için. "Uğraşmaya değmez."

Tam gidecekken Didi'yle göz göze geliyorum. Oduncu yine yaklaşacak olursa beni uyarabilmek için tetikte bekliyor çocuk. Sonra her şeyin yolunda olduğunu işaret ediyor başıyla ve yanıma koşuyor. "Gitti mi?" diye soruyorum.

"Çoktan yolun aşağısına varmıştır. Ama Beri, siz kavga ederken Haham Losa kaçtı. Evden çıkarken gördüm onu."

Eve vardığımda annemi avlunun taşlarını süpürürken buluyorum. Nerede olduğumu sormuyor. "Her taraf toz toprak içinde!" diyor, sorgulayan bakışlarımla karşılaşınca.

Reza ocağın başında morina balığıyla yumurta pişiriyor.

"Farid'e bakabildin mi?" diye soruyorum.

"Hâlâ annenin yatağında yatıyor. Unutmadan, masanın üzerine bak," diye ekliyor. "Efendi Solomon sana bir şey bıraktı."

Mikvada mahsur kalmış halde bulduğum Solomon, biricik mohelimiz, Ibn Sina'nın, Aristoteles'in *De Anima*'sı üzerine yazdığı eleştirinin dev boyutlarda bir Latince çevirisini bırakmış bana. Onu hamamdan kurtarışımıza karşılık minnettarlığının bir ifadesi olmalı. "Ne zaman uğradı?" diye soruyorum.

"Bir saat kadar oldu."

"Neden bıraktığını söyledi mi sana bunu?"

Reza'nın yüzünde bir gülümseme belirip kayboluyor. "Küçük *Shalâat Chalom*'uma bir armağan," dedi.

Kitabı yüklenip odama götürüyor, yatağa bırakıyorum. Camdan Cinfa'nın dükkânın yerlerini sildiğini görüyorum. Yanına tırmanırken solgun gözleri yüzüme çevriliyor. "Gece, konuştuğumuz gibi su verdim Farid'e," diyor kuru bir sesle. "İki tane de yumurta yedi."

"Sağolasın. Harika bir iş yaptın. Sen iyi misin peki?"

"Evet. Neden biraz evde kalmıyorsun? Birşeyler yersin."

"Dinle, ben kilere ineceğim. İstersen benimle gelebilirsin. Ama sonra tekrar çıkmam lazım."

"Dayımı kimin öldürdüğünü bulmaya mı?" diye sorguluyor.

"Kim söyledi bunu sana?"

"Beri, aptal değilim ben. Konuşmaları ben de duyuyorum, neler olup bit..."

Kapıya vurulmasıyla sözleri yarıda kalıyor. Senhora Faiam, Kilise Sokağı'ndaki karşı komşumuz, kapıyı açmamızı beklemeden içeri dalıyor. Siyah elbisesi yakasından yırtılmış, yanağından dudağına doğru kırmızı çizikler iniyor.

"Eski Hıristiyanlar mı?!" diye bağırıyorum, saldırıya uğradığını düşünerek yanına koşarken.

"Hayır, hayır," diyor. "Öyle bir şey değil." Elime sarılıyor.

Solgun gözleri uykusuzluktan kan çanağına dönmüş. Çenesi sarkmış. “Seni bizim evden gördüm,” diye sürdürüyor. “Efendi Abraham’a çok üzuldüm.” Elimi alıp dudaklarına götürüyor, öpüyor; sıkıntısını hissedebiliyorum. “Berî, sana ihtiyacımız var,” diyor. “Bizim eve gelebilir misin?” Cinfa’nın duymaması için beni yanına çekiyor, kulağıma fısıldıyor: “Yanına muska al. Gemila’nın içine *ibbur* girdi, bir türlü bırakmıyor kızını.” Elime sıkı sıkı sarılıyor. “... *Ibbur* dayını kimin öldürdüğünü bildiğini söylüyor Berî.”

Bölüm XIII

Kilerdeki malzeme dolabımızdan *ibburu* defetmek için gereken öteberiyi toparlıyorum ve Senhora Faiam'ın evine koşuyorum. Gelini Gemila mutfaktaki tahta bir sırada, iple kısıvrak bağlanmış halde oturuyor. Ellerini de bağlamışlar. Havaya susamış gibi yutkuna yutkuna, zor bela soluk alıyor. Böyle bir kurbanın hali nasıl anlatılabilir bilmem. Aynı belirtileri daha önce iki kez görmüştüm: Islak parşömen gibi bembeyaz kesilmiş bir ten, acıdan kıvranan gözler, dudaklarda ve burun deliklerinde pıhtılaşmış gibi görünen kan. Gemila'nın durumu da farklı değil, hatta daha bile kötü belki. İnsani kabuğundan fazlasıyla sıyrılmış, şimdiden iblisin biçimini almaya başlamış. Keçeleşmiş kestane rengi buklelerine, yanaklarına ve boynuna dışkı bulaşmış. Sol elinin küçük parmağı kırılmış, o kadar garip bir açıda duruyor ki anlamamak için kör olmak lazım. Üstüne bol gelen beyaz elbisesi lekeden geçilmiyor; sanki kan ve çamur banyosu yapmış bir yerlerde. *Öteki Taraftan bir varlık sinsice ruhunu istila etmiş*, diye geçiriyorum içimden ve ilk tepkim koşarak oradan kaçma isteği oluyor. Halbuki dayım bana *ibburların* yalnızca bir eğretilmeden ibaret olduklarını öğretmişti; güçlü olmasına güçlüydüler, yine de en çaylak kabalacının dahi karşısında durabilmeleri müm-

kün değildi. Ve bu iblis dayımı kimin öldürdüğünü gerçekten biliyorsa...

Gemila birden, kendi iradesinden çıkmış gibi geriye atıyor kafasını. Bana baktığında gözlerindeki dehşet ifadesi kayboluyor, yalnızca dalgın, içe dönük bir bakış kalıyor geride. Bu bakışlar şimdi, buhurdanımdan süzülen ince dumana odaklanıyor.

Gemila'nın kocası Bento omzuma dokunuyor ve yardım istercesine, yitik bir ifadeyle gülümsüyor bana. Siyah saçları ma-vi bir kurdeleyle ensesinde sıkıca toplanmış ve bir haftalık sakalı yanaklarını iyiden iyiye kaplamış. Alnı, elleri, pantolonu, gömleği; üzerindeki her şey, terden ve yağdan simsiyah olmuş. Gezici koyun kırpma işinden geçimini sağlıyor; Lizbon'a dönmeyi başardığında karısını bu halde bulmuş olmalı.

Gemila'ya delice bir sadakatle bağlı olan üç bacaklı köpekleri Belo yatak odasının kapısına gerilemiş, kadıncağıza korkulu gözlerle bakıyor.

"Sente-se bem? iyi misin?" diye soruyorum Gemila'ya Portekizce.

Aptalca bir soru, biliyorum. Bana sessizlikle cevap veriyor. Kaya gibi soğuk gözleri ona ulaşma çabalarımın müthiş bir direnç gösteriyor. Bağlı ellerini tutup kaldırıyorum. Kimyasal dengeleri büsbütün altüst olmuşçasına düzensiz, dolu dizgin atıyor nabzı. Kaşlarını çatıyor ve elime küçümseyen bir bakış fırlatıyor. Yine nefes alabilmek için ağzını açıyor iştahla. Birden korkuyla gerileyerek lbranice haykırmaya başlıyor: "Göğsüme bir çan düşüyor!" Gözleri devriliyor, buz gibi bakışı yüzüme odaklanıyor sonra.

"Bizimkiyle iblislerin dünyası arasında gidip geliyor," diye fısıldıyor Senhora Faiam. Başımı salladığımda, "İbburun yalnızca lbranice konuştuğunu keşfettik, Portekizce bilmiyor," diye ekliyor.

"Bu acı ne zaman başladı?" diye soruyorum Gemila'ya kut-sal dilde.

Göğsü şişiyor, sonra iniyor. "Acı filan yok. Bu beden zayıf, ama işimi görür," diyen bir ses çıkıyor Gemila'dan. Onun sesi

değil bu. Sıcaklıktan büsbütün yoksun, tekdüze bir ses. İbranesi'nde bir Kastilya aksanı var.

"Kimsin sen?" diye soruyorum.

"İki ağızlı Beyaz Maimon."

Bir an düşüncelerimi toplamak için başımı çeviriyorum; bu sıradan bir *ibbur* değil, bir ifrit. "Niye iki ağızlı?" diye soruyorum.

"Biri dönme çocuklarının kanlarını emmek için. Kandan bir ağız. Diş yerine iğneler var içinde."

Havayı yutmak istercesine ağzını açarken birden kan tükürüyor bana. Senhora Faiam donakalıyor. Ben boynumu silmeye çalışırken Gemila ağzını açıyor. İğrenç dişleri taptaze kanla kaplı. Gülüyor.

"Tanrı onu affetsin," diye inliyor Senhora Faiam. "Sana koşmama fırsat kalmadan cam yedi. Onu durdurmaya çalıştım, ama *ibbur* yalnızca madenle besleniyor. O..."

Senhora'nın laf kalabalığını elimin bir hareketiyle savuşturuyorum, Gemila'nın karşısına geçiyorum. "Neden geldin?" diye soruyorum.

"Zedek Rahamim'den boşandı."

Bir bu eksikti! İblis kabala da biliyor. Kötülüğün çağımızda saltanat sürebilmesine yol açan kopukluktan söz ediyor; dışı adalet duygusuyla eril merhamet duygusunun birbirinden kopmasından.

"Ben Rahamim'le beraber geldim," diyorum. "Rahamim'le birlikte bu kadınla evleneceğiz."

"Bana binebilir, içime girebilirsin, ama geri dönemezsin!" diye tehdit ediyor iblis.

Bununla, hem Gemila'nın kadınlığını, hem de rüyelerin atlı arabasını kastediyor; o arabaya binenlerin pek azının sağ salim dönmeyi başarabildiğini anımsatıyor aklınca. "Ben selamete çıkmasını bilirim, tıpkı Rabi Akiva gibi," diyorum, o arabayla bir süre gezdikten sonra sağ salim dünyamıza dönen ikinci yüzyılda yaşamış bir Yahudi bilgesine gönderme yaparak. Orta parmağımı kadının üzerine tutarak Musa'nın gücünü yardıma çağırıyorum.

Hemen geriliyor. Meydan okuyan bir sesle tükürürcesine

konusuyor şeytan: “Ben ne Esav oğullarıdanım, ne de yılanım! Musa da öldü!”

“Her gün *Pesah*’tır,” diye yanıtlıyorum onu. “Şu anda biz konuşurken bile Musa Kızıldeniz’i ikiye ayırıyor.”

“Demek o da yakında Öteki Taraf’a geçecek, sana yardım edemeyecek hale gelecek desene.”

“Demek bu kadının kendi teknesini yüzdürmesine izin veremeyi reddediyorsun öyle mi?” diye soruyorum.

“İçeri girmeme kendi izin verdi; onunla kalıp Tanrı’nın ondan esirgediği teselliye ben vereceğim ona. Yoksa nankör bir konuk olurum, öyle değil mi?”

“Nasıl istersen.” Bento’ya dönüyorum. “Üç şey isteyeceğim senden. Tajo’nun soğuk suyu lazım. Suyu bulabileceğin en büyük kazana veya küvete doldur. Gemila’yı içine alacak kadar büyük olmalı. Sizde yoksa bizde...”

“Var var! Başka?!”

“Bir dilbalığı. Mümkün olduğu kadar küçük olsun. Ve Allah aşkına canlı getir. Son olarak Cinfa’ya git, sana tılsımlı boyamızın yerini gösterebilirsin. Boyayı getir ve birazını bir tabağın içine boşalt.”

“Ne yapacağız?” diye soruyor Senhora Faiam.

“Öteki Taraf gücünü pislikten, tozdan topraktan alır. *Zohar* böyle der. Bu iblis de bunun farkında. Gemila’yı temizlememiz gerek.”

“İstersen tırnaklarımı çek, nafile!” diye tıslıyor *ibbur*. “*Şabat* benim için yeni bir günbatımından öte değil ve sen de ateşi eliyle tutmaya çalışan bir gölgesin.”

“Ya dilbalığı ne olacak?” diye fısıldayarak soruyor Senhora Faiam, iblisin duymaması için.

“*Maimon* gibi iblislerin gücü balıklara işlemez,” diye cevap veriyorum. “Kavgamızda bize yardım edecek.”

Bento dışarıya çıktığında Senhora Faiam’a, Gemila’yı hazırlamak için doksan bir numaralı mezmuru okumamız gerektiğini anlatıyorum. Talimatlarımı dinlerken bir yandan da buhurdanın zincirlerini iki eliyle birden kavırıyor.

“Şu berbat kokuyu benden uzak tut, seni boklu teke!” diye

bağırıyor birden iblis. “Şunu bilmiş ol Berekiah Zarco, eğer beni evimden atmaya kalkışırsan, dayının katilini asla bulamazsın!”

Şeytani yaratığın bu sözleri elimi kolumu bağlıyor. Ona ulaşabilmek için Gemila'nın koyu gözlerine bakıyorum. Dayanılmaz bir uykuyla savaşırcasına başını çeviriyor tembelce. Başını yeniden doğrultmayı başardığında bir kahkaha koparıyor.

“Katili gördüğünü mü söylüyorsun?!” diye gidiyorum üstüne.

“Gördüm! Ama bana karşı bir kez daha Musa'nın parmağını kaldıracak olursan, bu sırrı aynı bu kadın gibi kendime saklarım bilmiş ol.”

“Sana ilişmezsem bana katilin kim olduğunu söyleyecek misin peki?” diye soruyorum.

“Evet.”

“Niye senin sözüne güveneyim ki?”

“Maimon yalan söylemez,” diyor. “Tanrınıza bile doğruyu söyleme cüretini gösterdim ben. Ondan korkmuyorum. Kaybedecek bir şeyim yok. Şu günahkâr karı gibi Yahudiler tanrıları karşısında yalan söyleme ihtiyacı duyar ancak!”

Senhora Faiam kolumdan tutuyor. “Bir *ibburun* sözüne mi güveneceksin Berekiah?”

“Ama gerçeği biliyor!” diye patlıyorum. “Kimin yaptığını biliyor!”

“Çöz beni!” diye emrediyor iblis.

Kendimi Senhora Faiam'ın kısaçak gibi kollarından kurtarıyorum. Yumruklarını yanaklarına kaldırıp bağırıyor bana: “Dayının öcünü almak için Şeytan *Samael*'e mi hizmet edeceksin?!”

Aklımdan geçen yanıt gırtlığıma takılıyor: Evet! O adamı bulmak için her şeyi yaparım! Her şeyi!

Peki beni tutan ne? Gemila'nın kendisi mi? Bir homurtuyla doğruluyor, bağlı olduğu sırayı peşi sıra kaldırırken boynunu da öne doğru uzatıyor. Sırayı bir gümbürtüyle yere koyverdiğinde, alevden bir kazığa oturtulmuşçasına bağlarının esaretinde kıvranıyor. Nefes alabilmek için havaya saldırıyor. İçindeki fırtına dinince, geçit vermeyen, karanlık gözlerini yüzüme dikeyyor. “Çöz beni!” diye emrediyor.

Acı bir havlama duyarak arkamı dönüyorum. Belo öndeki tek patisiyle avlu kapısını tırmalıyor.

Dayımın sesini duyuyorum içimde: “Ölüler uğruna yaşayanları terk etme!” Yüzümü tekrar iblise döndüğümde dayımın ellerini omuzlarımda hissediyorum. Doksan bir numaralı mezmuru söylemeye koyuluyorum: “RAB için derim: Sığınacak yerim ve hisarımdır. Allahımdır, ona güvenirim. Çünkü o seni avcının tuzağından, helak eden vebadan azat eder. Seni kanatlıları ile örter, ve cenahları altına sığınırsın; hakikati kalkan ve siperdir. Ne gecenin dehşetinden, ne gündüz uçan oktan; ne karanlıkta gezen vebadan, ne de öğleyin biten kırgından...”

“Katili asla bulamayacaksın!” diye haykırıyor Maimon. “Asla!”

Senhora Faiam da bana katılıyor ve seslerimizin ayrılığı, mezmurun çıkırığında birleşiyor. Birlikte söylüyoruz: “Ve kötülerin cezasını görürsün. Çünkü sen, ya RAB, sığınacak yerimsin. Yüce Olanı kendine mesken kıldın. Şer sana dokunmayacaktır, çadırına veba da yaklaşmayacaktır. Çünkü bütün yollarında seni esirgesinler diye, meleklerine senin için...”

Sözlerimin ötesinde, içimden iblise yüz çevirip sessiz duanın basamaklarından iniyorum bir bir. Ciğerlerimi şişirerek içsel titreşimin parıldayan siperinin arkasına geçmeyi başardıktan sonra, orta parmağımı bir kez daha kaldırıp Gemila'nın üzerine tutuyorum. Fıldır fıldır dönen gözlerle etrafına bakıyor, iplerinden kurtulmaya çaballıyor, Ibranice açık saçık birşeyler geveliyor, çılgınlık atıyor. Ağzından kahkahalar fışkırıyor. Ayartıcı, efsunlu bir sırıtışla dilini çıkarıyor bana. Ama eli kolu bağlı artık; şimdi Senhora Faiam'a havale ettiğim mezmurun ezgisiyle kuşatılmış halde. Tanrı'nın gizli isimleri gırtlığımdan yükseliyor, soluk alıp verişimi sözcüklerin ritmine uydururken burun deliklerimden içeri süzülüp dışarı akıyor. Işık ve gölge birbirine karışıyor, sonra ayrılıp kusursuz bir ferahlık getiriyor. Dünya kara bir alevle aydınlanmış gibi. Zaman uzaklaşıp geri çekiliyor ve bu yükselmiş halimle, Gemila'nın kahkahalarının, çaresizliğine eşlik eden korkudan kaynaklandığını fark ediyorum. Mezmurun kanatlı ezgisiyle daha

da yükselerek elimi yanağına götürüyorum. Bir acı. Şeytanın gücü. Soğuk bir rüzgâr. Elimden aşağı süzülen kan. Çıglıklar. Elimi yıkayan Senhora Faiam.

“İblis seni ısırdı!” diye feryat ediyor.

Onu susturup oda gölgelenene dek mezmuru söylemeye devam ediyorum; yavaşça soluk alıp veren gerilim yüklü uzamın iki yakasından Maimon’la birbirimize bakar hale gelinceye dek. Bento bedenime yaklaşıyor, omzumu tutuyor. “Banyo hazır,” diyor.

Onu soyarken Gemila bir hayvan gibi çırpınıyor. Yatak odasına doğru dönüyorum; Gemila’nın küçük oğlu Menachim, Belo’ya sarılmış ağlıyor odada. “Burada kalamazsın!” diyorum.

Ayağa kalkıyor, dibinden ayrılmayan köpekle birlikte önümüzden koşarak geçiyor. Beraberce evden dışarı fırlıyorlar.

Nehrin suyu buz gibi ve tertemiz. Gemila’nın çıglıkları havayı bölüyor. Yumruklarını sıkıyor, boynundaki kaslar geriliyor. Kolları iplerden kurtuluyor. Yumruklarından biri Senhora Faiam’a isabet ederek kadını yere yuvarlıyor. Gemila’nın yüzü, ölüm muştucusu perilerin neşesiyle kasılıyor. Ağzından damlayan kan, pembe kabarcıklar oluşturarak çalkalanan suya karışıyor. Onu tutarken çırpınıyor, kaçmak için canını dişine takıyor, bütün kaslarını bu uğurda seferber ediyor.

Üstüm başım sıırılsıklam olduğu halde, içsel ibadetimin halesiyle sıcaklık hissederek dua etmeyi sürdürüyorum, bu arada Bento da karısını zaptetmeye uğraşıyor. Havasız soğuk onu uyuşturuncaya, direnme gücünden yoksun bırakıncaya dek durmuyorum. Dişleri birbirine vuruyor. Buhurdanın dumanını yüzünün altına tutuyorum. Dudaklarındaki kan çekiliyor ve gözleri donuklaşıyor.

Onu sudan çıkartıyoruz. Senhora Faiam Gemila’nın saçlarını bir havluyla kurularken, kulağına yatıştırıcı sözler fısıldıyor. Bento ise karısının ellerini öpüyor.

“Yalvarırım geri gel,” diyorum.

Bahir’den bir dua okuyarak balığı kavanozundan çıkarıyorum, tılsımlı boyaya daldırıp gezdiriyorum. Gemila sandalyesinde titreyerek oturuyor. Kızıla boyanmış halde çırpınan dil-

balığını alın yazısı çizgisine bastırıyorum. Alnı yanmışçasına ürperiyor. Omuzlarına, göğüslerine, karnına, cinsellik organına ve ayaklarına değdirerek asal yerlerinin, yani on sefirotunun tümünde gezdiriyorum balığı çabucak. Böylece görevini tamamlayan hayvanı yere atıyorum. Balık yer karolarının üzerinde çırpınırken gözlerimi kapatıp Yeşu'dan büyüü sözler mırıldanıyorum: "Dur, ey Güneş, Gibeon üzerinde; ve Ay, sen Ayyalon deresinde."

Gözlerimi açmadan, saklı renkleri görmeye başlayınca kadar devşiriyorum gözbebeklerimi; *Metatron*'un rüzgârı beni olduğum yerde döndürene dek kontrollü bir şekilde nefes alıp vermeyi sürdürüyorum. Gözlerimi açtığımda dilbalığı solungaçlarını körük gibi şişiriyor. Onu tekrar Bento'nun kavanozuna koyuyorum; hayatı karşılığında yere bir mesaj yazdı benim için.

Olabildiğince çabuk okuyorum. Yanardöner Arapça bir el yazısından, *tair*, yani kuş sözcüğünü çıkarıyorum. Bu, şeytanı nasıl çıkarabileceğimize ilişkin üstü kapalı bir gönderme.

Arkamdan ayak sesleri geliyor. Peder Carlos'u yüzüme bakar buluyorum. Beni dağın zirvesinden duanın ve ibadetin içsel yamaçlarına dek sürükleyen o bitimsiz yoldan sonra, onun burada olması da doğal geliyor bana. Parmağımı dudaklarıma götürüyorum. Gözleri benim onayımı bekliyor. Başımı sallayarak işaretimi veriyorum. Gemila'ya dönüyor, orta parmağını kızın başının üzerine tutuyor ve o buyurgan sesiyle mezmurumuzu söylemeye koyuluyor.

Parmağımdan çıkardığım kanla genç kadının alın yazısı çizgisine, dayımdan öğrendiğim bir çeşit melek yazısıyla *Elohim* yazıyorum. Baş, boynu kırılmışçasına geriye düşüyor. Gözleri devriliyor. Uykuya dalmasına fırsat vermeden burnunu başparmağımla işaret parmağımın arasına sıkıştırıp, "Sana emrediyorum," diye bağıriyorum. "İsrail'in Tanrısı adına emrediyorum sana, bu Yahudi bedenden çık git ve bir daha da geri gelme!" Bu kez Aramice olarak, bir dizi kutsal isim sayıyorum yüksek sesle. Ve şeytanı içinden çekip çıkarıyorum. Kadın bir çığlık koparıyor. Burnundan kanlar fışkırıyor. Üstüme kapak-

lanarak nefes almak için çırpınıyor. Kolumun yeniyle yüzünü siliyorum. “Güvendesin artık,” diye fısıldıyorum. “İblis gitti.”

Konuşmaya çalışırken kendinden geçiyor.

Peder Carlos’la birlikte, Senhora Faiam ve Bento’nun yanında kalıyoruz. Gemila’nın burnunun kanaması durdu. Sabun ve sıcak suyla baştan ayağa yıkadık onu. Kocası, yeni doğmuş bir bebek gibi yatırdı onu yatağına. Nabızı yavaş, ama düzenli atıyor, yanaklarına da yeniden renk geldi. Oğlu Menachim yanıbaşına çömelmiş saçlarını okşuyor. Ayaklarının dibinde yavaşça nefes alan tümsek de, yorganın altına kıvrılmış olan Belo’dan başkası değil. Peder Carlos sandalyenin tekine oturmuş kendi kendine dua ediyor. Yeni bir ölüm haberiyle yüzleşebilecek halde olduğuma kanaat getirince, “Ya Judah?” diye fısıldıyorum ona.

Başını sallıyor ve yüzünü buruşturuyor. “Nerede olduğunu bilmiyorum. Gemila uyandığında konuşuruz bunu.” Kapanan gözlerinden akan yaşlar, kirpiklerinde asılı kalıyor.

Küçük kardeşimin kayboluşu ve o ifritin ayartıcı sözleri şimdi bütün ağırlığıyla üzerime çöküyor, olduğum yerde buz kesiyorum. Odanın doğu köşesinde yere oturup Gemila’yı da beni de tekrar Tanrı yoluna döndürecek bir pusula teşkil etmesi umuduyla *Tora* okuyorum. Bir süre sonra Carlos, batıya bakan bir pencerenin kepenklerini açıyor. Gökyüzünün ışıltısı gideerek sönmekte. Ufuk çizgisinin altında kaybolmaya yüz tutmuş güneş sanki sonsuza dek saklanabileceği bir yer arıyor.

Gemila nihayet uyandığında neredeyse gece yarısı olmuş. Doğrulup anaç bir sevecenlikle yanında uyuyan Menachim’e bakıyor. Beni görünce şaşıyor. “Berî, burada ne arıyorsun?” diye soruyor.

“Hatırlamıyor musun?” diye soruyorum.

“Hayır. Neyi hatırlamıyor muyum?”

Kalbim sıkışıyor; ifritin katilin kimliğiyle ilgili bildikleri de silinip gitmiş olmalı belleğinden.

Senhora Faiam yatağın başına koşuyor. “Öteki Taraf’tan bir

rüya, bir tanem,” diyor Gemila’nın yanağını okşayarak. “Bir kâbus görüyordun, ben de sana bakması için Beri’yi çağırayım dedim.”

“Evet,” diyor, uzaklara dalmış gözlerinde olup bitenlerin belli belirsiz anısı canlanırken. “Bir rüyaydı.”

Bento karısının ellerini öpüyor. “Artık geçti, önemli değil.”

Kafası karışmış bir halde bana dönüyor Gemila. “Ama sen... sen de rüyadaydın,” diyor. “Bir kan gölüne kapılmış sürükleniyordum. Sanki Nil’deydim, Musa asasını... Soğuktı... buz gibiydi.” Dikkatle, aynı kâbusa yeniden dalıyormuşçasına konuşuyor. “Ve sen, sen ve dayın kıyıda bana sesleniyordunuz. Ama ikiniz de kuş şeklindeydiniz... Mısır turnaları. Sonra sen deli gibi birşeyler anlatmaya çalışıyordun bana. Kanatlarını çırpıyordun durmadan. Akıntıya kapılmıştım, kayalara çarp-tım. Sonra ben de bir Mısır turnası oluverdim. Kıyıya, kollarınıza uçuyordum.” Hafızasını yokluyor. Omuz silkip, özür dilercesine gülümsüyor bana. “Gerisi uçmuş. Bütün hatırladığım bu.”

“Boş ver. Önemli olan geçmiş olması,” diyorum.

Senhora Faiam ellerimi öpüyor. “Bu yaptıklarını nasıl öde-rim bilmem,” diyor.

“Ben teşekkürümü çoktan aldım,” diyorum. Ama sözlerim gerçek olmaktan uzak ve bütün anlamsızlıklarıyla bana geri dönüyorlar. Dayımın ölümünün karanlık mağarası önümde tekrar açılıyor. Bundan sonra atacağım her adım bir inişe gö-türecek beni. Peder Carlos koluma giriyor. “Gel benimle, şimdi Judah’ı konuşmamız lazım,” diyor.

Gemila’nın katil diye onu işaret etmemesi içini rahatlatmış olabilir mi? “Evet konuşalım,” diye karşılık veriyorum kuru bir sesle.

Kapının eşiğine indiğimizde Gemila arkamdan sesleniyor. “Beri, rüyamda bir şey daha gördüm,” diyor. “İnsan yüzlü beyaz bir yaratık. Yarı akbaba yarı insan belki de. Ama iki ağzı vardı; altta olanı sımsıkı kapalıydı ve kanlıydı. Şeytan Maimon’unki gibiydi sanırım. Bana kıyıda seslendiğin sırada pençeleriyle sana ve dayına saldırıyordu. Ve Berekiah, Maimon

sizin evden çıkmıştı, dükkânınızın kapısından. Sözünü ettiğim o nehirde değildim bunu gördüğümde. Kilise Sokağı'ndaki duvarımın üzerinden bakıyordum. Sokak kanla kaplıydı ve ben de buna göz yumduğu için Tanrı'ya lanet okuyordum.”

Bölüm XIV

Carlos'la birlikte Senhora Faiam'ın evinin dışarısında duruyoruz. Lizbon'un taze günahları şimdilik uykuda, Pesah'ın yedinci gecesinin karanlık zarafetiyle perdelenmiş. İnsani bir sıcaklık için yanıp tutuşmama rağmen kırılğanlığımı dayımın öldürülmesine yataklık etmiş olabilecek bir adama sezdirmek istemeyerek papazın uzun cüppesinin kollarından birine asılıyorum. "Judah'ı anlat. Her şeyi bilmek istiyorum," diyorum.

"Onu... onu götürdüler. Bir grup Eski Hristiyan. Pazar günü."

"Sağ olabilir mi hâlâ... güvenli bir yerde olabilir mi?"

"Ben de böyle düşünmek istiyorum. Ama..." Papaz dua eden Hristiyanlara özgü bir şekilde avuçlarını birleştiriyor. "Katliam başladığında onu St. Peter'e götürdüm. Aşağıda, mahzende birlikte saklandık. Sen de bilirsin orayı. Hani şu aziz yadigârlarının saklandığı yer. Birçok Yeni Hristiyan da vardı. Ama sonra adamlar geldi. Bir anda ortalığı..." Carlos yüzünü buruşturuyor; az önce rüzgârda titreşen bir alev gibi yükselip alçalan sesi dehşetin soluğuyla sönüveriyor. Ellerimi tutuyor, parmaklarımı gözlerine götürüyor, ruhunu mersinin cana can katan kokusunda arındırmak istercesine nefesini çekiyor. Ellerimi bırakıyor. "Çocukla beraber avluya koştuk ve Tajo'nun ağışına doğru gitmeye başladık," diye sürdürüyor. "Moses Jagos

ve ailesi de bize katıldı. Moses nehrin öteki yakasına, Barreiro'ya geçmek için bir kayık kiralamayı koymuştu kafasına. Şapkasının altından altınlar çıkardı. Bir kayıkçıyla anlaştık. Ama tam kayığa binecekken, kilisedekinden de kalabalık bir Eski Hristiyan sürüsü sardı etrafımızı.

“Adamlar... Judah'ı ve diğerlerini yakalayıp götürdüler. Karşı koymaya çalıştım, inan. Ama beni nehre attılar. Ben çıkana kadar...” Olduğu yere siniyor, buz kesilmiş gibi kollarını göğsüne sarıyor birden.

Cüppesine sarılıp onu sarsıyorum. “Bana kardeşimi nereye götürdüklerini söyle çabuk! Rossio'daki ateşe mi?!”

“Bilmiyorum. Tanrım... inan ki bilmiyorum. Önce Ribeira Sarayı'na doğru gittiler. Peşlerinden koştum. Ne olursa olsun Judah'ı geri almaya kararlıyım. O çocukcağız... o güzelim oğlan... Misericordia Kilisesi'nin ilerisindeki Kayıkçılar Meyhanesi'ni biliyor musun? Onları tam kapıda yakaladım. Judah beni gördü. Gülümsüyordu, bir hediye bekliyormuşçasına açıldı ağzı. İnanabiliyor musun? Acaba neler geçiyordu aklından? Başlarındaki rahibin yanına koştum. ‘Yanlışlıkla bir Eski Hristiyan'ı yakalamışsınız,’ dedim ona, Judah'ı işaret ederek. ‘Bu çocuk benim velayetimdedir. Yahudi değil o.’”

“‘Tanrı hata yapmaz,’ diye kestirip attı rahip bozuntusu. Herod mezarından kalkmış karşıma dikilmişti sanki. Kendi iktidarından başka hiçbir şeyi görmüyordu gözü. Judah'ı soymalarını emretti adamlarına. Adamlar Judah'ın sünnetli penisıyla alay ettiler. Ama ağlamıyordu o. Aynı dayın gibiydi. Ortada hiçbir şey yokmuşçasına, halinden şikâyet etmemeye yeminli bir suskunluğun ardından bakıyordu yüzüme. Efendi Abraham, üstüne bir de Judah... Aklım almıyor.” Carlos nefes alamaz hale geliyor, soluduğu havayı kurutan bir anıya dalıp gidiyor.

“Demek dayımı biliyorsun. Nasıl?!”

“Cinfa söyledi. Senhora Faiam'ın evine gelmeden önce. Efendi Abraham'ın akıbetini anlattı, senin neler yapmaya çalıştığını da.” Yanıma yaklaşp kulağıma fısıldıyor: “Bana tecavüz ettiler Berekiah. Sarhoştular. Nehrin kenarındaki kayalara

yatırdılar beni... sonra da... En kötüsü o gülüşleriydi. Ayağa kalkmayı başardığımda Rossio'ya koştum dosdoğru. Ama Judah sırta kadem basmıştı çoktan.”

“Niye buraya daha önce gelip bize anlatmadın bunları?”

“Korkmuştum. Canım yanmıştı. O şarap kokuları, o duman, kemiklerimi sızlatıyordu. Bir koşu Karmel Manastırı'na sığındım. Ben cesur bir adam değilim Berekiah. Şu üstümdekilere bir bak, şu putlara...” Göğsündeki İsa heykelciğine sarılıyor, heykeli tutan zincir kopana dek çekiyor onu. “Beni sırtımdan vuran şu hain tahtaya bak!” Bütün öfkesi ellerinde birikmişçesine, İsa'yı haçından kopartıyor. Bu zorlamayla yamulan İsa'cık, sakat bir Yahudi gibi kaskatı yere düşüyor. Çıplak kalan haçı, acı çeken bir hayvan gibi inleyerek bizim evin beyaz duvarına fırlatıyor peder. Biraz sakinleşebildiğinde, üzerimizde yükselen damlara dikey gözlerini nefes nefese, sonra da aşağımızdaki nehrin kara aynasına. “Pazartesi günü,” diye fısıldıyor, “sabahtan akşama kadar aradım onu. Sao Domingos denen o cadı kazanına bile girdim. Dokuz yıldır ilk kez Hristiyanlardan korkmuyordum, Berekiah. Belki Judah da aynı benim gibi hissetmişti. Ama nasıl? Aklım almıyor. Küçük bir çocuk böyle şeyler hissedemez ki. Bir ara kendi kendine buraya döneceğini bile düşündüm. Bir şekilde...”

Umut tuhaf şey; gerçeklerin en katısına bile meydan okumasını bilir. Carlos konuşmayı sürdürürken şöyle geçiriyordum içimden: *Demek Judah'ın ölüp ölmediği kesin değil. Belki de emin bir yerde saklanıyordur.* “Bu anlattıklarına inanmam için bir neden söyle bana!” diye çıkışıyorum.

“Ne demek istiyorsun?” diye afalliyor.

“Bu son günlerde nerede olduğuna dair kanıtın var mı?”

“Benden kuşkulaniyor musun yani?!”

“Mesih gelinceye kadar herkesten kuşkulaniyorum,” diyorum.

Nicedir yüzleşmeye yanaşmadığı bir gerçeğe boyun eğerce-sine iç çekiyor. “Karmel rahibelerine sorabilirsin.”

Simon'dan şüpheleniyormuş gibi yaparak onu sınamaya karar veriyorum. “Dayımın tırnağında ipek bir iplik parçası var-

dı. Siyah ipek... sanki Simon'un eldivenlerinden oraya takılmış gibi."

"Simon mu? Yani şimdi de..."

"Evet. Neden olmasın?"

"Sevgili Berekiah, arka arkaya gelen bu ölümler senin aklını başından almış bence. Simon dayını severdi. Dayının kılına dokunmuş olamaz o."

"Belki batını toplantılarından birinde tatsız bir tartışma geçmiştir aralarında," diye üsteliyorum.

Papaz bu ihtimali eliyle savuşturuyor. "*Tora* ve *Talmud* hakkındaki bir tartışma, insanı ateşten sözler etmeye sürükleyebilir belki, ama kana asla. Şimdiye dek bunu öğrenmiş olman lazımdı."

Carlos küçük sınavımı geçmeyi başarıyor. Ama ya o ipliğin oraya özellikle konduğunu bildiğimden kuşkulaniyorsa? O zaman da aynı tepkiyi vermez miydi? "Anneme Judah'tan söz ettin mi peki?" diye soruyorum.

"Evet. Ağzını bıçak açmıyor şimdilik. Cinfa da yanında. Kızcağız senin Senhora Faiam'ın evinde bir *ibburla* savaştığını söylediğinde, yardıma ihtiyacın olabileceğini düşündüm." Carlos başını eğiyor. "Berekiah, kim öldü biliyor musun?"

Anlamsız bir gülme krizine tutuluyorum. "Beni şaşırtmaktan hiç bıkmayacaksın değil mi Carlos? Kimin ölmediğini sorsan daha kolay olmaz mı? Bak o zaman nasıl cevap veriyorum!"

"Dom Joao Mascarenhas," diyor dediklerime aldırmadan. "Kim olduğunu biliyor musun?"

Başımı sallıyorum. "Elbette." Dom Joao, liman ve gümrük idareciliği yapıyordu kral namına. Geçtiğimiz pazar, Reza'yı rüşvetle Limoeiro Hapishanesi'nden kurtaran saraylı Yahudi de ondan başkası değildi. Kendi mallarından kesilen vergilerle palazlanan bir Yeni Hıristiyan düşüncesi, oldum olası çileden çıkarırdı Eski Hıristiyanları; bu yüzden de Dom Joao'dan ölesiye nefret ederlerdi. "Nasıl olmuş?" diye soruyorum.

"Nasıl mı? Herkese nasıl olduysa öyle. Bir alay canı evini basmış. Kapıları kırıp geçmişler. Damdan dama atlayarak ellerinden kurtulmuş nasılsa. Düşünsene, öyle bir adam sıradan

bir Yahudi gibi tabanları yağlamak zorunda kalsın... Ama bu kaçışı fazla sürmemiş tabii...”

“Sıradan bir Yahudi gibi ha! Bu kadar kalın kafalı olabileceğini aklım almıyor bir türlü Carlos!” diye patlıyorum. “Onların gözünde hepimiz boynuzlu, kuyruklu birer yaratıktan başka bir şey değiliz. İster kral olalım ister köle, bu böyle. Çorbamıza altın varak mı yoksa yumurta sarısı mı kattığımız onları zerre kadar ilgilendirmiyor!”

Dom Joao’nun ruhuna okuduğumuz *kadiş* seslerimizi birleştiriyor. “Bu kadar dindarlık yeter,” diyorum. “Sorulara geçelim... Öncelikle, dayımın Portekiz’den kitap kaçırmasına yardım edenlerin kim olduklarını biliyor musun?”

Carlos başını iki yana sallıyor.

“Şüphelendiğin kimse yok mu?” diye soruyorum.

“Yok. Tabii bu kişi batınilerden biri değilse. Efendi Abraham hiçbirimizin bilmemesinin daha iyi olacağını söylerdi. Yakaladıysak falan diye.”

“O zaman bir tek Diego kalıyor geriye... Simon da Samson da öldüğüne göre. Dayım sana...”

“Öldüler mi?!” diye atılıyor Carlos. “Ama daha demin Simon’dan kuşkulandığını söylüyordun bana!”

“Hayır, öldüler. Ben... seni sınıyordum yalnızca.”

“Berekiah gerçeği bilmek istiyorum. Biraderlerim sağ mı ölmü? Çabuk söyle!”

“Simon’un ev sahibi, Hristiyan grup tarafından yakalanıp küle döndürüldüğünü söyledi onun. Samson’un kayınpederi de damadının Dominikenler tarafından yakalandığını gözleriyle görmüş.”

Peder Carlos’un omuzları çöküyor. Elleriyle gözlerini siliyor. “Dayım sana *Haman* hakkında bir şey demiş miydi? Ya da Diego’yla ilgili tuhaf bir şey?” diye soruyorum.

“Diego’dan da kuşkulananacak değilsin herhalde?!” diye karşılık veriyor. “Onun bu işte parmağı olabileceğine inanıyor ola...”

“Dayım *şohet* bıçağıyla öldürüldü. Kilerimizin, genizamızın varlığını bilen biri tarafından. Olsa olsa bir batını olabilir bu.

Ya da ustamın sırlarına vakıf olduklarını varsayacak olursak, gizli kaçakçılardan biri.”

“Haman nereden çıktı peki şimdi?” diye sorguluyor papaz.

“Dayımın resimlediği son *Hagada* çalınmış. Kendisine ihanet eden... belki de ihanet ettiğinden şüphelendiği kaçakçının yüzünü vermişti Haman’a, bana kalırsa.”

“Bana hiç bahsetmedi bundan,” diyor Carlos.

“Son zamanlarda, herhangi biriyle ilgili olumsuz birşeyler söyledi mi sana?”

“Hayır.”

“Diego biraderliğe tam anlamıyla kabul edilmiş miydi peki?” diye soruyorum.

“Yani *genizanın* varlığını biliyor muydu, onu mu soruyorsun?”

“Onu ve kilerimizden *mikvaya* giden gizli geçidi.”

“Demek öğrendin! Nasıl? Zaten biliyor muydun yoksa?”

“Şimdi anlatması uzun sürer Carlos. Başka bir ölümün izini sürerken buldum işte. Diego biliyor muydu bilmiyor muydu, söyle Allah aşkına?” diye yalvarıyorum.

“Bildiğim kadarıyla hayır,” diyor.

“Ya *genizayı*?”

“Hayır. Efendi Abraham, onunla bu gibi şeyleri konuşmamızı istemişti bizden şimdilik.”

O halde o *şohet* bıçağını tutan elin Diego’nunki olması neredeyse imkânsızdı. Öte yandan Peder Carlos da doğruyu söylüyorsa batınilerin tümü masumdu. O halde olsa olsa dayımın gizli kaçakçılarından biri olabilirdi katil. “Gizli geçidi sık sık kullanır mıydın?”

“Kırk yılda bir,” diye karşılık veriyor papaz.

“İyi.”

“Ne bakımdan ‘iyi’, sorsam?”

“Bu, katilin oradan geçemeyeceğini nasıl olup da kestiremediğini açıklar da ondan. O dehliz bir noktada daralıyor. Ben bile zor geçtim oradan. Benden daha yapılı biri ... Demek istediğim, gerisin geri kilere dönmüş olmalı; benim yukarıdan seslendiğimi duyunca da *genizaya* saklanmış. Sonra kiler ka-

pağını yerine çakmak için avluya çivi almaya gittiğimde gizlice yukarı sürünmüş ve dükkândan dışarı çıkmış. Gemila Kilise Sokağı'nda görmüş onu, Tanrı'ya lanet okumuş o sırada, böylelikle de ruhunu *ibbura* karşı savunmasız bırakmış. Katilin şeytani bir görünüşü olmalı. Gemila'nın tarifine bakılırsa, 'iki ağızlı beyaz *Maimon*' gibi. Herhalde yüzü fazla solgundu. Belki de başına bir başlık geçirmişti. Ya da çene altında kalan kısmı kadına ikinci bir ağız gibi görünen bir şapka takıyordu tanınmamak için." Papazın omzunu kavıyorum. "Carlos, dayımın mektuplarına bakmam lazım. Belki bu kaçakçılardan birinin adı filan geçiyordur bir yerde. Bir de sana göstermek istediğim bir resim var. Çalınan *Hagada*'yı satmaya kalkışan çocuğun resmi. Ama daha fazla ışık lazım bize."

Tam karşıya geçip bizim evin kapısına doğru gidecek olurken Peder Carlos koluma sarılıyor. "Sence kim gözünü karartıp dayınla böyle bir işe girmiş olabilir? Şüphelendiğin birileri var mı?"

"Bilmiyorum. Ama büyük olasılıkla tanıdığımız biri.. Bugüne dek dayımla birbirlerinden hoşlanmaz görünmeye dahi gayret etmiş olabilirler."

Bunları der demez çılgınca bir fikir düşünüyor aklıma. Kral Manuel'i ve malum Hristiyan papazları saymazsak dayımın bu dünyada en hor gördüğü kişi kimdi? Sevgili Haham Losa'nın ta kendisi tabii ki! Ya aralarındaki o ezeli husumet yalnızca bir gösteriden ibarettiyse? Hızla büyüttüğü işi sayesinde, istediği her yere seyahat edemiyor muydu Haham. Elinde öyle bir koz olduktan sonra lbranice yazmaları selamete çıkarması işten bile değildi. Bizzat papazları giydirip kuşatan bir adamdan kim şüphelenirdi ki? "Batını toplantılarında dayım Haham Losa'dan bahseder miydi hiç?" diye soruyorum Carlos'a.

"Pek değil. Sözü geçtiği zaman da, doğrusu pek hoş şeyler söylemezdi onun için."

"Carlos, benimle Losa'nın evine kadar gelir misin iki dakika? Mektuplar biraz daha bekleyebilir. Neden bilmem ama, haham seni oldum olası sever. Ve onunla acilen konuşmam gerekiyor."

"Beni sever tabii, çünkü iş ödleklige geldiğinde onu aratmayacak tek kişi benim de ondan," diye açıklıyor Carlos. "Arada bir biraraya gelip karşılıklı titremek kadar hoşumuza giden bir şey yoktur."

Hahamın evinin yolunu tuttuğumuz sırada başını kaldırmaya cesaret edemeden soruyor Carlos: "Beni bağışlıyor musun peki?"

"Bağışlamak mı?" diye soruyorum.

"Judah'ı kurtaramadığım için. Bunu bilmek istiyorum."

"Tabii ki bağışlıyorum seni. Sen de herkes gibi bir ... bir kurbansın önünde sonunda... Bak Carlos, Yahudiliğe olan inancımı yitirmiş olabilirim; yine de engizisyoncu olmadığımı rahatlıkla söyleyebilirim sana. Onların anlayışıyla yargılayacak değilim seni."

"Inancımı yitirmiş olabilirim de ne demek?! Ne olursa olsun *bir şeye* inanmak zorundasın Berekiah!"

"Deme ya! Sahi mi söylüyorsun?"

"Hiç kuşkusuz."

Birden duruyorum. Lizbon denen bu acınası yeri kuşatan geçit vermez ıssızlığın gece kokularını göğsüme, ta içime çekiyorum. "Şu karanlığı içine çek Carlos. Bu bok, bu duman, bu orman kokularının içinde bir yerlerde, yepyeni bir şey büyüyor. Yeni bir manzara yeşeriyor, dinin alevli kıyılarından sonra bize huzur getirecek, dinden arınmış bir kır kasabası. Şimdilik yalnızca kokusunu alabiliyoruz onun. Ama gitgide yaklaşıyor. Ve bu manzaranın huzuruna kavuşmamızı engelleyecek hiçbir şey yapamayacak Eski Hristiyanlar."

Carlos vaaz verir gibi, kuşkulu bir sesle yanıtlıyor: "Lütfen söyler misin sevgili Berekiah, bu manzara dediğin şeyin temeli din olmayacaksa ne olacak peki?"

"Hiç fikrim yok Carlos. Henüz yeterince belirginleşmiş değil. Mistikler ve septikler yine olacak, bundan kuşku yok. Ama ne papazlara ne rahiplere, ne diyakozlara, ne piskoposlara ne de papalara yer olmayacak bu manzarada. Tabii masum beyinleri bin türlü gereksiz bilgiyle dolduran hahamlara da. Emirlerle dolu tomarınızı açtığınız anda boğazınızı keseceğiz!"

“Bu dediklerin için Tanrı’nın affına sığınmalısın,” diye uyarıyor Carlos.

“Sen onu külahıma anlat! Kimsenin affına sığınacak değilim bundan sonra! Suç da ceza da umrunda değil benim Tanrım’ın.”

“Varmak istediğin *Ein Sof* mu yoksa?” diye soruyor papaz. Kendisine atfedilebilecek hiçbir belgisi olmayan meçhul Tanrı kavramını bu sözünü ettiği. Başım la onayladığımda itirazını getiriyor: “Her şeyin ötesinde olan bir Tanrı ne teselli verir ki?”

“Derdin teselli demek... Bunun için gece birlikte yatacağım bir kadına, sarılacağım çocuklara ihtiyacım var benim, Tanrı’ya değil. Eski ve Yeni Ahit’in sayfalarına yazılmış Tanrı’yla sen idare et, şahsen yazılmamış olanı tercih ediyorum ben.”

Beni asla anlamayacağı bir dünyaya havale edermiş gibi başını sallıyor Carlos. Haham Losa’nın evine varıyoruz. Köşede bekliyorum. Papazın kapıyı tıklatması üzerine, Losa’nın kızı Esther-Maria üst kattaki bir kepengi açıyor, karmakarışık saçlarını yorgun gözlerinin üzerinden çekiyor.

“Uyandırdığım için özür dilerim. Baban evde mi?” diye soruyor Carlos.

“Dışarıda,” diyor kız.

“Nerede?”

“Bilmiyorum.”

“Ona kendisiyle konuşmak istediğimi söyler misin? Pedro Zarco’nun evinde ya da St. Peter’de olacağım. Olabildiğince çabuk gelmesini söyle. Gerekirse uyandırısın bizi, sorun değil. Kötü bir niyetimizin olmadığını da söyle.”

Başını sallıyor. Papazla eve yürüyoruz ağır ağır, avluda oturuyoruz. Hayatta kalışımızın verdiği suçluluk duygusu ikimizi de sayrılı bir ezgi gibi avucuna alıyor. Bir kandil almak için içeri giriyorum. Geri geldiğimde, dayımın son *Hagada*’sını Senhora Tamara’ya satmaya çalışan çocuğun resmini açıyorum. Resme biraz ışık tutarak soruyorum: “Daha önce görmüş müydün bu çocuğu?”

Carlos resmi burnuna kadar sokuyor. “Hayır,” diyor. Resmi elinden alırken, “Sabah oluncaya kadar burada kalabilir mi-

yim?" diye soruyor cevabıma bel bağlamışçasına. "Yalnız duramıyorum."

"Başka seçeneğimiz yok zaten. Evine de St. Peter'e de gidemezsin. Diego'yu öldürmesi için sarışın bir kuzeyli, bir cellat tutmuş katil. Senin de peşinde olabilir o adam."

"Benim mi?!" Papazın mahmur gözleri bir zehir yutmuşçasına faltaşı gibi açılıyor birden. "Öyleyse belki..." Dört köşesine uçları düğümlemiş, yelken bezinden kumaş parçaları dikilmiş kare şeklinde bir parşömen çıkarıyor pelerinininden. San ki bir oyuncak. "Oku şunu," diyor kâğıdı bana uzatarak.

Karınca duası gibi ufacık Ibranice harflerden oluşmuş bir çöp adam var kâğıtta. Kullanılan dil Ibranice ve Portekizce'nin tuhaf bir karışımı ve yazılanlar Eyüp Kitabı'ndan: *Çünkü yurmurtalarını yerde bırakır, ve onları toz içinde ısıtır, ve unutuyor ki, onları ayak ezebilir, ve kırın hayvanı onları çiğneyebilir.*

"Bunu ne zaman aldın?" diye soruyorum.

"Geçen cuma. Evimin kapısının altından atmış biri. Önce dayımdan geliyor sandım. O istediği kitabı almak için beni korkutmaya çalıştığını düşündüm bununla." Carlos gülümseyerek ekliyor: "Sonra belki de sendendir dedim."

Gözlerimi deviriyorum. "Aklın başına geri dönene kadar epeyi yol katetmiş desene. Şimdi ne düşünüyorsun peki?"

"Bilmiyorum. Ama biri dayını öldürdüyse ve şimdi de beni öldürmek istiyorsa... Belki bu muska ondan geliyordur. Belki elimdeki kitap dayının ölümüyle bir şekilde bağlantılıdır! Belki düşündüğümüzden daha değerlidir."

"Bana getirebilir misin onu?"

"Hayır. Evimde. Şu Kuzeyli etrafta dolaşırken... O elimdeki son Ibranice metindi Beri, anlıyor musun, son. Onu vermedim çünkü böyle yapmam gerekiyordu. Dayın beni ele verecek hiçbir şey kalmasın istiyordu elimde."

"Sakin ol Carlos. Peki ama neden bu kadar değerli olabileceğiyle ilgili bir fikrin var mı?"

Başını iki yana sallıyor. "Başka nüshaları da var. Hiçbir özelliği yok."

"Sayfalarında notlar filan var mı?"

“Hayır. Belki de dayın için kitap kaçıran her kimse bu kitabı kendisine saklamak istemiştir, ülkeden çıkması işine gelmemiştir.”

“Bu pek akla yakın gelmedi bana. Paha biçilmez yüzlerce kitabı sınır dışına çıkardıktan sonra, neden senin elindeki bir yazma yüzünden birden dayımdan yüz çevirsin ki? Hem sonra genizada da bir yığın kıymetli kitap vardı, ama katil hepsini görmezden gelip ala ala dayımın *Hagadası*’nı aldı.” Muskayı yakından incelemek için yüzüme yaklaşıyorum, *areia*, yani kum sözcüğünün yanlış yazılmış olduğunu fark ediyorum. “Alelacele yazılmış, büyük ihtimalle de gizlice,” diye dile getiriyorum gözlemimi. “*Tora* eğitimi tam olmayan biri tarafından. Yazıcılığı da üst düzeyde olmasa gerek. Ama mürekkep birinci sınıf. Yazıcılığa heves eden, malzemesi için paradan da kaçınmayan biri bence. Harflerin eğimine bakılırsa kesinlikle sağ elini kullanıyor. Kumaşa gelince...” Tomarı burnuma götürüp kokluyorum, katlarını parmaklarımın arasından geçiriyorum. “Yeni sayılmaz. Sedir kokuyor. Belki bir sandıkta saklanıyordu. Bundan ötesini ancak Farid çözebilir. Belki mürekkebin bile kendine has bir kokusu vardır.” Carlos’a bakıyorum. “Bu kimin başının altından çıktıysa, seni korkutmak istemiş, orası kesin. Ama seni öldürmek isteseydi, böyle bir uyarı göndermeye zahmet etmezdi bence. Bende kalabilir mi?”

Başını sallıyor. “Yeter ki benden uzak olsun.” Başını birden geriye atıyor, esniyor. “Bazen asırlarca uyuyabilirmişim gibi geliyor,” diyor.

“İstersen benim yatağında yat Carlos,” diyorum. “Dolapta fazla bir battaniye de olacak.”

“Avlu bana yeter de artar.”

“Acı çekmek kimseyi geri getirmez.”

“Beri, gökyüzünü görmeye ihtiyacım var yalnızca, yıldızları. Bırak burada oturayım böylece. Tanrı öyle isterse, uyurum nasılsa.”

Pes edercesine omuz silkerek ona iyi uykular diliyorum. Kilere giderken annemi görüyorum yatak odasında, Farid’in başında nöbet bekleyen bir gölge. Yanına gittiğimde, göğsündeki

magrefiah şeklindeki parşömen bir muskaya sıkı sıkıya sarılmış buluyorum onu. Sözlerin ötesinde yeşeren bir manzaranın iki ucundan bakıyoruz birbirimize. Ortak bir amaçla Farid'e çevriliyor gözlerimiz sonra da. Şimdi rahat nefes alıyor, sanki dünyamıza geri döner gibi. Yoksa bir takas mı bu? Judah karşılığında Farid mi? Annem bu yüzden mi gözlerini ondan ayırmıyor?

"Ona yatağını verdiğin ve baktığın için teşekkür ederim," diye fısıldıyorum anneme.

Elimi tutup sıkıyor. Banotu kokusu hâlâ üzerinde. Uykulu bir sesle, "Keşke o da bizden olsaydı," diyor.

"Bunun bir önemi yok artık," diyorum.

"Yanılıyorsun Berekiyah. Her zamankinden çok daha önemli tersine."

Farklı ırkların karşı karşıya gelmiş temsilcileriyiz sanki anemle. Boynunu öpüp, ağır ağır kilere iniyorum. Ama dayımın mektuplarından da işe yarar bir şey çıkmıyor. Kayda değer iki mektup var yalnızca, ikisi de aynı kişiden geliyor. İlki bu yıl, Şevat'ın üçünde, Arapça olarak yazılmış. Dayım tam ölmeden önce almış olmalı. Tumturaklı bir el yazısıyla *menora* şeklinde bir imza atılmış altına. Çıkarabildiğim kadarıyla -eski kuşak kabalacılar sıradan okuru şaşırtmaya bayılırlar ya- mektubu yazan kişinin adı *Tu Bişvat*. Tabii ki, yalnızca bir rumuz bu. Ustalarımızın hayat ağacının yanı sıra, hem fani dünyamızda hem de öbür dünyada meydana geldiği varsayılan ıslahatla ilişkilendirdiği bir Yahudi bayramı *Tu Bişvat*.

Ne yazık ki Arapçam yazarın ağdalı dili karşısında acınacak derecede yetersiz. Ancak en az bir yerde, dayımın kendisine gönderdiği bir *safira*'ya gönderme yaptığından kuşku yok. Bir çevirisini yapmam gerekseydi, dayımın *günbatımının ortasını süsleyecek bir karo* satın almak için birtakım muameleler başlattığını söylerdim.

Arapça'nın o yıllankavi kıvrımlarını sökebilmek için Farid'in yardımına ihtiyacım olacak.

Genizayı kapamadan önce bütün mektupları, el yazılarını Carlos'a gönderilen muskadaki yazıyla karşılaştırarak bir kez

daha gözden geçiriyorum. Ama hiçbirisi muskadaki yazıyı tutmuyor.

Yukarı çıktığımda Farid'i horlarken buluyorum. Alnındaki ateş iyice dinmiş. İçimden geçmesine rağmen uyandırmaya elim varmıyor onu; günlerdir uyuduğu ilk deliksiz uyku bu. *Tu Bişvat*'tan gelen mektupları keseme saklayarak mutfakta oturup uyanmasını bekliyorum. Ocağımızda için için yanan ateşe birkaç tutam tarçın atıyorum. Kırmızı, parlak bir kıvılcım sağanağı, kayan yıldızlar gibi delip geçiyor havayı. Üstümdekilerin pislikten görünmez hale geldiğini fark ediyorum; yine de bedenimden yayılan berbat kokuda tuhaf bir teselli buluyorum. Sanki çok da Yahudi bir koku bu, sanki ısırap semtinde ebedi bir yuva kurmayı kabullenmişim gibi; sanki intikam -tabii katili bulmayı başarabilirsem- bu misk-ü amber kokusunu giderek yoğunlaştırıp kutsal bir şey yapıverecek...

Cuma sabahının kör karanlığında mutfak masasının başında, tuzlu su kokusuna uyanıyorum. Başımın dibindeki bir kazana tuzlanmış koca morina derileri yatırılmış. Horozlar tan sökümünü haber veriyor. Cinfa ve Peder Carlos mine çayını hazırlıyorlar.

Pesah'ın yedinci günü. Bayramın son gecesi olacak bu gece. Katili yakalamak için zamanımın fazlasıyla daraldığı endişesiyle silkinerek aılmaya çalışıyorum.

Cinfa gülümseyen bir yüzle selamlıyor beni. "Bir insan sadece morina ve yumurta yiyerek krallar gibi yaşarmış, anneme kalsa," diyor. Yalvaran gözleri bu gerçek dışı mutluluğuna bir onay bekliyor benden.

Ama kapana kısırılmışlık hissinin tuhaf ağırlığı var üstümde. Ev bir hapisane sanki; Cinfa ile Peder Carlos da hayatta kalma dininin zoraki peygamberleri. Ayağa fırlayarak soruyorum: "Haham Losa gelmedi değil mi?"

"Henüz değil," diye yanıtlıyor papaz.

"Ya Farid?"

"Hâlâ horluyor."

"Yeterince uyudu! Onu uyandırmam lazım." Tam gidecek

olurken Cinfa yanıma koşup kollarıma atılıyor. "Lütfen gitme yine! Bugün korkunç bir şey gelecek başına, hissediyorum!"

Yumuşamam gerekiyor belki ama, o an tek istediğim kızın benden uzak durması. Onu tekrar ocağın başına götürüyorum. "Hiçbir şey olmayacak," diye fısıldıyorum. "Artık hiçbir Eski Hristiyanın beni incitmesine izin vermeyeceğim, söz sana."

Bakışlarındaki boşluk, onu şimdiye dek acıdan uzak tutan inanmazlık duvarının yerle bir olduğunu anlatmaya yetiyor bana. Sabah dualarını etmesi için Peder Carlos'un yanına götürürken elini tutuyorum kız kardeşimin. Dua biter bitmez, "Ben Sao Domingos'a gidiyorum, Judah'yı soruşturacağım," diyor papaz.

"Vazgeç bu sevdadan Carlos," diye nasihat ediyorum. "Hâlâ hayattaysa onu buluruz. Ama Dominikenler'in sana bir şey söyleyeceklerini sanıyorsan yanılıyorsun. Onların gözünde ateşi biraz daha körükleyecek bir Yahudicikten başka bir şey değil Judah."

"Ne dersen de, gideceğim."

"Ama sana söylüyorum, iyi bir fikir değil bu. Kuzeyli, dışarıda bir yerlerde seni arıyor olabilir."

"O, eve gideceğimi düşünecektir. Dükkândan Kilise Sokağı'na süzülür nehir boyunca yürürüm. Bir şey olmaz." Carlos benim onayıma ihtiyaç duymış gibi başını sallıyor.

Görünüşe bakılırsa papaz da cesarettten nasibini almaya başlıyor yavaş yavaş. "Öyle olsun," diyerek başımı sallıyorum.

Başıyla bir selam verip gidiyor.

Cinfa'yla yalnız kalınca, "Farid'le bir dakika konuşayım, sonra yanına geleceğim," diyorum.

Yüzü kızarıp şişiyor. Dokunsam ağlayacakmış gibi bakıyor yüzüme. Ona uzanıyorum ama beni itekleyip bir koşu çıkıyor mutfaktan.

Farid hâlâ uyuyor, ama yüzüne renk gelmiş. Kolları, bacakları yumuşak ve ılık. Annemin muskaları sağlığının çılgınca kanıtları gibi sarkıyor tepesinden. Meleklerin yollarına gitmeye karar vermiş olduklarını anlayınca, duyduğum minnettarlık günlerdir içimde biriktirdiğim bin çeşit duyguya karışarak

gözlerimden boşanıveriyor. Pencerenin önünde Tanrı'ya şükür ederken buluyorum kendimi. Kulaklarını dikmiş Belo, biricik ön patisinin üzerinde kendini dengeleyerek Senhora Faiam'ın evinin duvarının üzerinden dışarıyı gözetliyor. *Adamlar ve kadınlar, çocuklar, köpekler nasıl da güzeller*, diye geçiriyorum içimden. *Bunca güzelliğin yanında Tanrı'nın varlığı o kadar da önemli mi gerçekten? Elimizde olanla yetinsek olmuyor mu sanki?* Aşağıya bakarken Carlos'un dün çarmıhından ettiği İsa iliştiriyor gözüme; hâlâ öylece yatıyor sokakta. Heykelcikle, karanlık bir geleceğe ilişkin soru işaretlerini paylaşıyoruz karşılıklı. Farid uyanıyor, dikkatimi çekebilmek için somyaya iki kez vuruyor. "Samir'den bir haber var mı?" diye soruyor.

"Yok. Üzgünüm. Bir saniye..." Odamdan babasının sandaletlerini getirip başucunda diz çökerek onları veriyorum. "Sana daha önce göstermek istemedim bunları, o haldeyken bir de... Ayaklanma başladığında baban öyle bir telaşla çıkmış ki bunları almayı unutmuş, camideki adam öyle dedi."

Sandalları eline aldığı anda gözlerini yumuyor. Başparmaklarıyla kayışları yokluyor, derinin kokusunu burnuna çekiyor. Samir'in kokusunu alarak dudaklarını büzüyor, yüzündeki kan çekiliyor sanki. Boynundaki kaslar Tanrı'nın gazabının karşısında durmak istercesine yukarı uzanıyor. İnlemeye başlıyor. Ellerimi onunkilere kenetleyip sevgimin gücüyle onu bu bataktan çekip çıkarmaya çalışıyorum.

Farid'in kederi yavaşça dinerek sessiz gözyaşlarına dönüşüyor. Bir dirseğinin üzerinde doğrulup gömleğinin yeniyle gözlerini sildiğinde, "Üzgünüm," diye işaret edebiliyorum yalnızca.

Başını sallıyor ve koluna burnunu siliyor.

Yanına oturup işaret dilinde anlatıyorum olanları: "Dizanteri kapmışsın. Kafam o kadar doluydu ki az daha bunu da teşhis edemeyecektim. Pazartesi günü Lizbon'a dönerken aldığın o pirinçten olacak."

Bana teşekkür etmek için elini dudağına sürüyor, sonra ellerini açıp havaya kaldırarak Allah'ın cömertliğini övüyor. Kendinden emin hareketlerinde, yeniden kazanılmış imanın gücü

var. Tanrı'nın eli açıklığına olan inancı karşısında duyduğum kıskançlıkla ayağa kalkıyorum.

"Günlerden ne?" diye soruyor.

"Cuma."

"Şabat'a bir şey kalmadı desene." Başını sallayıp vücudunun uzundur uykuda olan güçlerini iş başına çağırıcısına derin bir nefes alıyor. "Dayının katiliyle ilgili başka ne buldun?"

Ona öğrendiklerimi anlatıp dayımın *Hagada'sını* satmaya çalışan kılıksız çocuğun resmini gösteriyorum, sonra da *Tu Bişvat*'tan gelen mektupları veriyorum eline.

"Sonunda işe yarar birşeyler bulduk," diye işaret ediyor ilk mektuba göz gezdirirken ve mektubun önemli noktalarını te-reyağından kıl çeker gibi çeviriyor dilimize: "Efendi Abraham, safıraların arkası gelir umuduyla size yazmayı erteledim. Ama uzundur hiçbir şey gelmediğinden meraklanmaya başladım. Zerubbabelimizin başına bir şey mi geldi yoksa? Belki de siz hastalandınız. Lütfen bana bir haber gönderin. Endişelenmeye başlıyorum."

Bir an gelir, bir yazmanın minyatür dünyası gerçek oluverir, bir peygamberin ellerinin biçimi veya bir kahramanın gözündeki parıltı sonsuz bir şimdiki zamanda tekrar ışıldayır. İşte bu sonsuz şimdiki zaman *Tora*'dır. Şimdi ben de aynı hisse kapılıyorum, zaman büsbütün durmuş, bakışlarım içime çevrilmiş. Birden, Lizbon'dan İspanya'ya ve İtalya'dan Doğu'ya uzanan bir yol açılıyor içimde. Dayım yürüyerek kat ediyor bu yolu, sırtında sevgili yazmaları, armağan veren kişinin neşesiyle gülümseyerek.

Birden aklıma giren bu imgeler, elimdeki mektubun ustamın kaçırdığı kitapların Konstantiniye'ye giden yolu izlediğini açıklığa kavuşturmasından olsa gerek. Ve dayımın bu Türk başşehirindeki suç ortağı *Tu Bişvat*, beklediği sevkıyatı alamamıştı besbelli, dayımın başına bir şey gelmiş olmasından endişeleniyordu. Bu da ona dayımın, kuryesinin ya da kuryelerinin ihanetine uğradığı olasılığını düşündürmüş olmalı. Büyük bir ihtimalle ustam suçlunun kimliğinden emin olana kadar ona bir şey söylemek istememişti. Ve bu arada da yazmaları Porte-

kiz sınırından eskisi gibi sorunsuz olarak çıkarabilecek yeni bir işbirlikçi bulmak umuduyla Dom Miguel Ribeiro'yla görüşmeye gitmişti. Asilzade bu işe girmeyi reddedince dayım, şarap işi sayesinde bir ihtimal dışarıya seyahat etme izni alabilecek Samson Tijolo'ya yazmıştı.

Zerubbabel'e gelince, Ezra Kitabı'ndan alınma bir isimdi tabii ki. Solomon'un Tapınağı Fars Kralı Darius zamanında onun önderliğinde yeniden inşa edilmişti.

Peki ama bu bağlamda kimdi? Dayımın kaçak yazmalarını Konstantiniye'ye ulaştıran kişinin takma ismi miydi?

Tu Bişvat'tan gelen ikinci mektupta yazar bir zulecha'ya, dayım adına Konstantiniye'den satın almak istediği bir 'karo'ya gönderme yapıyor. "Bir şey anlamadım," diyorum Farid'e.

"Bağlama bakılırsa, bu, bir evin temel taşıyla ilgili örtülü bir gönderme bence. Dayın Boğaz'ın Avrupa yakasında bir ev satın almak için birtakım görüşmeler yapıyor olabilir. Konstantiniye'nin gurup yakasında bir ev."

Bölüm XV

“Demek dayım bunca zamandır taşınmayı düşünüyordu, bize Konstantiniye hakkında bir şey söylemeden önce muamelelerin tamamlanmasını bekliyordu. Bizans, düşünsene... Bir Müslüman toprağı. Keşke bundan bana bahsetmiş olsaydı. Canımızı dişimize takar, gereken parayı toparlardık bir şekilde. Ama belki de yakalanmaktan, yaptıklarının ortaya çıkmasından korkuyordu,” diyorum Farid’e.

Şaşkınlıktan peşpeşe sıraladığım varsayımlar Esther Yenge’nin mutfaktan bana seslenmesiyle yarıda kesiliyor. “Aman Tanrım, ruhu nihayet bedenine geri dönmüş!” diye fısıldıyorum.

Farid dudaklarımı okuyor, “Hemen git yanına! Saplanıp kaldığı yerlerden dünyamıza dönmek için yardımına ihtiyacı olabilir!” diyor telaşlı hareketlerle.

Koşarak mutfağı daldığımda yengemin yalnız olmadığını görüyorum. Cinfa’yı canlı bir kalkan gibi önünde tutuyor. Yanında yaşlı bir adam var. Sıska, uzun boylu, solgun mu solgun yüzlü, bembeyaz kirpi saçlı, tırtılsı kalın kaşları olan bir adam. İnsanın kardan adam diyesi geliyor handiyse. Esther’in gözleri ciddiyetle beni süzüyor. “Afonso Verdinho’yu hatırlar mısın bilmem,” diyor. “Dayının batını grubundaydı.”

Hatırlıyordum. Bizde uyandırdığı karışık duygular yüzün-

den *O Sinistro*, yani sol tarafın adamı derdik ona. İtalyan dilinden alınma iki anlamlı bir takma isimdi bu. Hem Dom Afonso'nun solaklığını, hem de tekinsiz yabancılığını anırtıyordu. Dayım nevi şahsına münhasır oluşunu severdi onun, *Tora'yı* kitaba adeta zamkla yapıştırılmışçasına okuduğunu söylerdi. İran'da, sufilerin yanında kalırken alıştığı çetin çilekeş hayatı yüzündenmiş bu halleri. Peki bu efsane nereye uçmuş? Şimdi, hele de kim olduğunu öğrendikten sonra, gözüme olduğundan da yaşlı ve çökmüş görünüyor; ışıksız bir odada günlerce açlığa mahkum edilmiş sanki. Buruşuk beyaz gömleğinin kol-tukaltlarında sararmaya yüz tutmuş ter lekeleri var. Mavi şeritlerinin ipeği eprilmiş, siyah, eski püskü bir pelerin sarkıyor koldan. Göz göze geldiğimizde dudakları huzursuzca kıvrılıyor. İkimiz de selamlaşmaya yanaşmıyoruz.

"Onu hatırlıyorsun değil mi?" diye üsteliyor Esther. "O zaman daha çocuktun..."

"Onu hatırlıyorum," diye kısa ve ters bir cevap dökülüyor dudaklarımdan. Bıçağa dayanmış felaketin ağırlığıyla, buz kesilmişçesine olduğum yere çakılıyorum.

"Berekiah, bir süre Afonso'nun yanında kalacağım," diyor yengem yumuşak bir sesle. "İsyân haberleri Tomar'a ulaştığında atına atlayıp buraya gelmiş. Senhor Duarte'nin hanında bir oda tutmuş, hani şu Reza'nın evinin oradaki handa. Biz orada olacağız. Lütfen annene de söyle. Onu uyandırmak istemiyorum. Ama bana ihtiyacı olursa beni almaya gelebilir."

"Anlamıyorum," diyorum.

Yengem şakaklarına uzanıyor, dağınık düşüncelerini toparlamaya çalışırcasına şakaklarını ovuşturuyor. Cinfa şimşek gibi yengeme dönüyor, sonra evden dışarı fırlıyor. Esther boşuna sesleniyor arkasından.

Esther'e Farsça birşeyler fısıldayan Afonso'nun yüzünde merhametli bir ifade beliriyor. Koruyucu kollarını yengemin omuzlarına sarıyor. Onu kendisine çekerek kucaklıyor. "Ona biraz zaman tanı, olur mu?" diyor bana. "Yengenin payına düşen yolculuğun senin sandığından çok daha karmaşık olduğunu anlamaya çalış."

Esther'i avluya çıkarıyor. Birbirlerine sokularak kapıdan çıkıp kayboluyorlar. Zift gibi yapış yapış, sıcak bir kıskançlık göğsümü dolduruyor; benim elimden hiçbir şey gelmezken nereden çıktığı belli olmayan bir yabancıнын yengemi hayata döndürmeyi başarabilmesindeki adaletsizlik yenir yutulur lokma değil.

Hele böyle bir zamanda ailesini terk edebilmesi... gerçek bu olamazmış gibi geliyor!

Dom Afonso... Onun varlığı her şeyi değiştiriyor mu acaba? Dayımın öldürülmesiyle, kitap kaçırma işiyle bir ilgisi olabilir mi? Ama din değiştirme fermanından çok önce taşınmıştı Lizbon'dan, babamla ustamın genizayı yapmalarından çok önce.

Anlamsız bir düş kırıklığı içime gömölüp gidiyor; yaşamın bir kitap gibi olmamasından, altından kalkamadığımız kısımları açıklayan dipnotlardan yoksun oluşu yüzünden herhalde. Her şey bu kadar basit olsaydı, Dom Afonso Tomar'daki şöminesinin başında oturuyor olurdu şimdi. Buraya gelişi, zaten kontrolümden çıkmış olan bir durumu daha da karmaşıktırmaktan başka bir şeye yaramıyor.

Dayımın sözlerini duyar gibi oluyorum: *Sevgili Berekiah, yaşam karşımıza hiçbir yere varmayan bir yığın yol, uçurumlara açılan kapılar, kilitli kapılara çıkan basamaklar çıkarır durur. Bana, yaşamın Şabat'a doğru bitmek tükenmek bilmez bir hac yolculuğundan ibaret olduğunu söylediğini de hatırlıyorum. Öyle bile olsa, diye düşünüyorum, hemen hepimiz oraya varacağız diye olabilecek en dolambaçlı yolları tutuyoruz.*

Farid'in yanına dönüyorum. "İnsanlar çok tuhaf oluyor bazen," diye patlıyorum.

"Niye? Ne oldu?"

Olanları anlattığımda, "Bilmiyorsun değil mi?" diyor.

"Neyi bilmiyorum?" diye soruyorum.

"Uzun zaman önce sevgiliydiler. Samir anlatmıştı bana."

"Deli misin sen, Afonso'yla ..."

"Yıllar önce bitti. Bir anlamı yok."

Sözleri anlaşılamayacak kadar basit. Ayağımı bastığım yer ıslanıyor, boşanan sel suları gibi altımdan çekiliyor. Farid'in

dile gelmiş elleri fıldır fıldır dönen dünyaya çapa atmamı sağlıyor neden sonra.

Esther'in dayımın cinayetinde bir parmağı olabilir mi peki? Belki bir ara Dom Afonso'ya *genizamızdan* bahsetmiştir. Afonso onu hâlâ seviyor olmanın etkisiyle, kendi başına birşeyler çevirmiştir belki.

Farid aklımdan geçenleri okuyor, "Bir kum fırtınasında, eğik bir masanın üzerine kâğıttan kule yapmak gibi, değil mi?" diyor.

"Yengemin Dom Afonso'nun planlarından haberi yoksa pek öyle denemez. Belki kafasına koyduğu şeyi yengemden sakladı. Şimdi bile, kendisine teselli veren adamın dayımın katili olabileceğinden bir an bile kuşkulanmıyor, baksana!"

"Ama *Tu Bişvat*'ın mektubuna bakılırsa bu işte dayımın kaçakçılarından birinin parmağı olması daha büyük olasılık, öyle değil mi? Tabii Afonso'yu da muhtemel kaçakçılar arasına sokmuyorsan... yani *Zerubbabel* o değilse."

Farid'le uzunca bir süre, giderek büyüyen bir sessizlikle oturuyoruz; ben Esther'in gidişinin sebep olduğu dehşet duygusuyla savaşıyorum hâlâ. Arkadaşım elleriyle birşeyler söylemeye çalışıyor bana, ama kolumu kavrayıncaya dek kulak asmıyorum ona. "Eve garip bir şekilde yürüyen biri girdi," diyor. "Titreşimleri hissedebiliyorum."

Birden biri mutfaktan bana sesleniyor. Yukarı fırlıyorum. Kumaş tüccarı Simon Eanes, ölü bildiğimiz batını, fazla giymekten eprimiş kömür karası kadife mantosu sırtında, koltuk değneklerine iyiden iyiye abanarak kapının ağzında duruyor. Tıraşsız ve pis; alnının tam ortasında kabuk bağlamış bir yara var, morarmış bir üçüncü göz gibi. Yanı başındaki Cinfa, terk edilmiş bir çocuk gibi sarılıyor ona. Simon eldivenli eliyle kızın başını okşarken bana doğru halden anlarcasına başını eğiyor. "Berekiah, Efendi Abraham'ı duydu," diyor.

Elimde olmadan insan olduğundan emin olmak için ayağına bakıyorum. "Ölü değilsin," diyebiliyorum nihayet.

Başını sallıyor ve gülümsüyor; çılgınca bir gülümseme bu, fazla abartılı, sanki görünmez misinalarının başına geçmiş bir

kuklacı dudaklarını çekip birbirinden ayırmış gibi.

Sağ kalabilmiş olmamızın gizemi aramızda bir bağ yaratıyor, bundan aldığım güçle bir adım atıyorum ona doğru. Ama eldivenleri! Sağ elindeki, üst yüzünden yırtılmış. Dayımın tırnağında bulduğum ipek iplik parçası gerçekten onun... İhtiyatla geri çekiliyorum. Yüzüne bir gülümseme karikatürü daha yerleştiriyor.

“İyi misin?” diye soruyorum. “Neler oldu? Ev sahibin bana...”

“Her şey yolunda,” diyerek başını sallıyor. “Beni soran herkese öldüğümü söylemesini istedim. Böylesi daha güvenli olur gibi geldi. Sonra da Lizbon’dan kaçtım. Daha yeni dönüyorum.”

Güzel Allah’ım, diyorum kendi kendime, acaba Judah da ölümden dönecek mi böyle? Yoksa bunu umut etmekle fazla mı ileriye gidiyorum?

Simon kendisine uzattığım bayat matzayı başıyla teşekkür ederek kabul ediyor. “Batını meclisinden ölen tek kişi dayım değil,” diyorum. “Samson da aramızdan ayrıldı.”

“Biliyorum. İsyan kopmadan önce benim dükkânımdaydı. Ona kalmasını, benimle saklanmasını söyledim. Ama Rana’nın, bebeğinin yanına dönmek istiyordu. Kapının daha elli adım ilerisinde kısıkvrak yakalandı... dört bir yanı zaptetmiş Hristiyan isyancılar varken başka ne olabilirdi ki?”

Bedenim sanki başka bir yerdeymiş gibi. Bir yolunu bulup onu yanıltmak istiyorum, ama ağızımdan çıka çıka gerçeğin ta kendisi çıkıyor. “Diego ve Peder Carlos hayatta. Şimdi de Afonso Verdinho Lizbon’a geri döndü.”

Simon başını sallıyor, dediklerimi duymamış gibi bir anlığına sırtıyor ve o tuhaf kibarlığını elden bırakmıyor. Karşılıklı oturuyoruz. Cinfa, konuştuklarımızı dinlemediğini düşünmem için kendi kendine yapması gereken işleri mırıldanıyor. Ama ters bakışlarım yüzünden avluya çıkmak zorunda kalıyor.

Simon’ın yüzünde, yeteneksiz bir ressam tarafından çizilmiş benzeyen gergin bir gülümseme beliriyor. “Komik bir şey mi var?” diye soruyorum.

“Yok.”

Alnına işaret ediyorum. “Yaralanmışsın. Biri mi vurdu?”

Simon elini yaraya götürüyor, kuştüyü satan bir dükkânda gizlenirken nasıl bir arabaya takılarak düştüğünü anlatıyor, dizindeki bereleri de göstererek gülüyor. Sonra bir keresinde dediği bir takma bacağa işeyen bir köpekle ilgili aptalca bir hikâye anlatıyor, sırtıyor, gözlerini kırpmıyor, bir süre daha sırtıyor. Gözleri asabi bir şekilde odanın içinde dört dönüyor ve nihayet sessizlik konuşmaya baskın çıkıyor.

İstirabıyla başa çıkamayınca çareyi zalim Tanrı’ya soytarılık yapmakta bulmuş olacak.

“Şarabımız bitti,” diyorum ona. “Ama biraz brendi var istersen. Goa tütsüsü de var, seni biraz kendine getirir...”

“Hayır, gerek yok. İyiyim ben.”

Farid ağır adımlarla içeriye girip yanıma çöküyor. Simon’un gülümsemesine başını beceriksizce eğerek karşılık veriyor. Selamına karşılık bulamayınca da, “Ölmeden önce deli gibi açan susuz kalmış bir yasemine benziyor,” diyor bana.

Biraz da bu sahte neşesini dağıtabilmek için Simon’a anemden, Esther Yenge’den ve Judah’la Samir’in ortadan kayboluşundan bahsediyorum. Sanki bu anlattıklarımı çoktan biliyormuş gibi başını sallıyor. “Dayımın cesedinin yanında bir tespih boncuğu buldum,” diyorum, vereceği tepkiyi gözlemek için “Onu öldürenin Peder Carlos olduğunu düşünüyorum.”

“Carlos mu? Peki ama Efendi Abraham’ı niçin öldürmek istesin ki?” diye soruyor.

“Papazın vazgeçemediği bir yazma yüzünden tartışmışlardı,” diye cevap veriyorum.

Simon benimle dalga geçiyormuşçasına gülümsüyor, parmaklarını örümcek gibi tıklatıyor masada.

“O zaman senin fikrini duyalım,” diyorum kızgın bir sesle.

“Ne dememi bekliyorsun ki? Bence bu deli saçması. Ama inanmak istediğin buysa, ben kimim ki yanılısamani başına yıkayım? Gerçeği bulmaya çalışmaktan bıktım usandım ben. Yanılısamalar çok daha iyi. Keşke hepimizin yerden bittikçe biten yalanlarla dolu bir bahçesi olsaydı... bu şekilde yaşamak çok daha kolay, inan bana.”

Cinfa gerisin geri geliyor. Farid'in kolunun altına sokuluyor.

"Sen benim dediklerime bakma yine de," diye birden iç çekiyor Simon. "Ben cesaretini büsbütün kaybetmiş ihtiyar ahmağın tekiyim. Ama Efendi Abraham'ın hatırına gerçekle yüzleşmeyi deneyebilirim belki, madem öyle istiyorsun. Şimdi söyle bakalım onu tanıyan biri tarafından mı öldürüldüğünü düşünüyorsun? Bir Yeni Hristiyan tarafından yani, öyle mi?" Sorgulayan gözleri sanki bunu doğrulamamı bekliyor benden; Yahudi elinden gelen ölüm, dayımın bir Isevi tarafından öldürülmüş olmasına yeğmiş gibi.

"Büyük bir ihtimalle," diye karşılık veriyorum. Ona *şohet* bıçağını ve çalınan madenlerimizi anlatırken Simon dudaklarını ısırtıyor. İsteddiği sonucu alıncaya kadar Cinfa'nın yüzüne imalı gözlerle bakıyor. Kızdan misafirimize dükkânda sağlam kalan meyvelerden getirmesini rica ediyorum.

"Anladım," diyor Cinfa, dişlerinin arasından. "Ama o benim de dayımdı!" Bana ters bir bakış fırlatıyor. "Meyveyi getireceğim, ama Farid'in iyileşmesi için, sen istedin diye değil!"

Onu tutmaya çalışıyorum, benden kurtulup koşarak gidiyor.

"Onunla nasıl başa çıkacağım bilmiyorum," diye itiraf ediyorum. "Bir gün benden korkuyor, ertesi gün..."

"Zamana bırak," diyerek gülümsüyor Simon.

"Dom Afonso Verdinho gibi konuşuyorsun."

"Ha evet, ne zaman döndü demiştin?"

"Daha yeni gelmiş," diyorum. "Tuhaf, değil mi?"

"Ne demek istiyorsun? Sence o da mı..."

"Bu mümkün."

"Dayının dünyamızdan ayrılışını biraz daha anlatsana."

Sesimi duygularımın bir adım önünde tutmaya çalışarak Simon'a, dayımla kızı nasıl bulduğumu, cesetlerin duruşlarını, boyunlarındaki kesikleri anlatıyorum. Cevaben yine gülümsüyor, ama bu kez dudakları titriyor. Birden sözümü keserek ısrarlı bir edayla soruyor: "Dayının cesedinde olağandışı bir şey yok muydu, iyi düşün."

Kalbim deli gibi atarken içimden *um fio de seda*, ipekten bir iplik, sözcükleri geçiyor, ama kendimi tutup, "Ne gibi?" de-

mekle yetiniyorum.

Söylemek üzere olduğu şeye kendi de inanmazcasına omuz silkiyor, “*Semente branca*,” diye fısıldıyor. ‘Meni’ anlamına gelen kabala terimi bu.

“Bunu nereden bi..?” Sorumu havaya kaldırdığı eliyle kesiyor.

“Sevil’deyken, Yahudi cemaatinden biri beni gammazlamıştı. Adamın kim olduğunu hiçbir zaman öğrenemedim. Engizisyoncular böyle şeyleri mahkûmlarla pek konuşmuyor doğal olarak. Hakkımdaki suçlamaları inkâr ettim, ama yine de hapse attılar beni. Dayının boynundaki o siyah izler, bir çeşit çürük tabii. Daha önce de gördüm öylelerini. Birini astıklarında, demir çubukla boğduklarında veya...” Gülümsemesi yüzünden silinince başını yere çeviriyor. Gömleğinin koluyla gözlemini siliyor. “Meni, boyundaki ve nefes borusundaki baskıya bedensel bir tepki olarak boşalıyor,” diye sürdürüyor sözünü. “Herkeste değil. Ama bazen oluyor işte. Bu konuda kendimce bir kuramım var. Tanrı hak yolundaki bir kurbanı kurtarmaya geldiğinde, beden erince boğuluyor bana kalırsa. Bir nevi orgazm yaşıyor. Belki Tanrı bile o anda orgazma ulaşıyordur. Bir ihtimal dayın bunu biliyordu. Her halükârda, zevk acıyla buluşmak üzere doruğa çıkarken, kurban da yaratıcımızla yüz yüze geliyor. Bir *Ba’al Shem* olarak dayının, o anda çok güçlü bir orgazm yaşamış olması normaldir tabii.”

“Bunun için önce asılmış olması lazım diyorsun. Ama ip filan yoktu, başka...”

“Bir şekilde boğazlanmış olması yeterli. İple veya elle. Ve...”

“Bir tespihle boğazlanmış,” diye sözünü kesiyorum. “Yerde bir boncuk bulduğum doğrudu.”

“Sonra da o meçhul *şohet* gırtlığını kesti,” diye sürdürüyor Simon. “Belki sırf alışkanlıktan. Belki de öldüğünden emin olmak için. Böylesine kudretli bir kabalacı karşısında işini şansa bırakamazsın. Bazı yöntemler vardır ki...”

“Yanına yaklaşmasından çekinmediği biri olmalı. Belki de şu *Zerubbabel* gelmiştir, artık her kimse,” diye işaret ediyor Farid.

Dayımın kaçakçılarından birinin bu işte parmağı olabileceği

bilgisini şimdilik bir sır olarak tutmak istediğinden Farid'in son cümlesini çevirmekten kaçınıyorum. Bir solukta gülüyor. "Mesela ben mi?" diyor Simon "Bunu mu demek istiyor Farid?"

Simon'un ceylanlara taş çıkaran ürkekliği bu yeni kişiliğine yol açmak için büsbütün kaybolup gitmişe benziyor.

"Evet," diyorum. "Mesela sen."

"Berekiah, kendimi savunacak değilim. Dayın beni Hıristiyanların elinden fidye ile kurtarmıştı zamanında. Ona el sürmektense kendimi öldürme..."

"Ama sana ait olabileceğini düşündüğümüz bir şey bulduk üzerinde," diyorum.

"Ne?"

"Eldivenlerinden birini ver de ne olduğunu anlatayım sana."

Bir saçmalığa boyun eğercesine omuz silkiyor, sökülmüş olan eldivenini elinden sıyrıyor, bana veriyor. Kesemi açıp iplik parçasını çıkartıyorum. Kumaşlar birbirine uyuyor; aynı siyah iplik, hiçbir fark yok. "Dayımın tırnaklarından birine takılmıştı. Senin bu."

Simon ipliği inceledikten sonra masayı iteleyerek ayağa kalkmaya davranıyor, bana acıyan bir bakış fırlatıyor. "Aynı olabilir. Sana bilgiçlik taslamayacağım. Yine de bil ki, benim dükkânım da dahil Küçük Yeruslayim'deki herhangi bir ipekçiden de alınmış olabilir bu. Tabii, eldivenimin nasıl söküldüğünü merak ediyorsun sen."

Başımı salladığımda, şairane bir sesle karşılık veriyor: "İnsan tek bacakla koşarken ne yazık ki kolaylıkla düşebiliyor. Hele de taşın üstüne düşerse, ipeğin sökülmesi kaçınılmaz oluyor. Tırtılların bu armağanı belki harika bir malzeme olabilir, ama onları kozalar için eğirenler nedense insanların sakarlığını göz önüne almıyorlar işte."

Koltuk değneklerine uzanıyor, değneklerin deri dolgulu başlarını kollarının altına sokuyor. Dayımın sevdiği bir adama böylesine eziyet etmenin verdiği utanç, aynı adamın ruhundaki mutluluğu son damlasına kadar emip yok edene dek saldırımı sürdürmek gibi sapkınca bir arzuya karışıyor. "Simon," diyorum. "Zamanımız maskelerin zamanı. Gerçeği söylemek

gerekirse, seninkinin altından ne çıkacağını hiç bilmiyorum. Tıpkı senin de benimkinin altından ne çıkacağını bilmediğin gibi. Tek bildiğim gerçek yüzünün beni kandırmayı başardığı için, şu anda kendi sırtını sıvazlamakla meşgul olduğu.”

Değneklerini ayarlayabilmek için tek bacağının üzerinde sekiyor. “Eski maskem yıllar önce karının sonunu getiren ateşte kül oldu gitti. Yenisi ise... Onun nasıl bir şey olduğu konusunda en ufak bir fikrim yok.” Bir tevekkülle eldivenini takıyor. “Belki kimselerin görmediği bir sırada dayınla korkunç bir kavga ettim sahiden de. Bir engizisyoncu da aynen böyle düşündü. Kendine örnek aldığı meslek bu mu peki hayatta? Giderek bir engizisyoncuya dönüşen Yahudi bir gizemci olmak istiyorsun demek?!” Acı bir kahkaha atıyor. “Öyle ya, bu anlamda ilk değilsin nasılsa. İspanya ve Portekiz’de her şey olabilir. Tanrı daha nice mucizeye gebe bu toprakları kutsasın.”

Simon’un bu iğneleyiciliği feleğin sillesini yemiş bir adamın kendini savunması mı yoksa bir katilin başvurduğu basit bir hile mi? “Kitap kaçakçılığı işinde dayımdan başka kim vardı biliyor musun?” diye soruyorum. Başını olumsuz anlamda salladığında, “Şüphelendiğin birileri de yok mu?” diye üsteliyorum.

“Yok. Bazı şeylere fazla kafa yormamak gibi bir maharet kazandım zaman içinde. Aslında olup bitenlere kafa yormamak insanın Kastilya’da ve Endülüs’te geliştirdiği özel bir yetenek. Bir gün oralara yolun düşerse o nefretlik illerin saygıdeğer vatandaşlarının bu yeteneği nasıl el üstünde tuttuklarını kendi gözlerinle görebilirsin.”

Ona ustamın son *Hagada*’sını Senhora Tamara’ya satmaya kalkışan çocuğun resmini gösteriyorum. “Daha önce hiç gördün mü onu?”

“Bildiğim kadarıyla hayır,” diye yanıtıyor.

“Ya *Tu Bişvat*?”

“Ne olmuş *Tu Bişvat*’a?”

“Bayramı demiyorum. Konstantiniye’de bu rumuzla dayıma mektuplar yazan bir adam var; dayımın kaçırdığı yazmaları teslim alan kişi.”

Simon başını sallıyor ve şöyle diyor: “Konstantiniye’de hiç

yoksa yüzlerce kabalacı vardır. Bu *Tu Bişvat* içlerinden herhangi biri olabilir. Efendi Abraham kendisinin bu tip işlerine kafayı takmamamızı söylerdi bize. Biz de onun bu arzusuna saygı duyardık. Tıpkı senin gibi, sevgili Berekiah.”

O acınası sırtışını bir kez daha sergilerken yüzünün ortasına bir tokat patlatma arzusuyla yanıp tutuşuyorum. “Ya *Haman*?” diye soruyorum dişlerimin arasından.

“*Haman* mı?”

“Dayım sana son Hagada’sında *Haman*’a kimin yüzünü verdiğini söylemiş miydi?”

Simon başını iki yana sallıyor ve koltuk değnekleriyle kapıya yürüyor. Son kez bana döndüğünde gözlerini eli gölgeliyor. Soytarının yerinde yeller esiyor bu kez; bütün umutları silinip gitmiş bir adamın boş bakışları var karşımda. Telaşlı bir sesle fısıldıyor: “Berekiah, buraya sana bir şey söylemek için gelmiştim. Estaus Sarayı’nda kalan bir İspanyol asilzadesi kapı kapı dolaşıp İbranice kitaplar arıyor, özellikle de resimli yazmalar. Dayının ölümünden önceki *Şabat* gecesi bana gelip kendisine kitap satmayı düşünüp düşünmeyeceğimi sordu. Adımı kimden aldı, bilmiyorum. Sordum, ama söylemedi. Hepimizden şüphelenmek istiyorsan şüphelen. Ama o adama dikkat et. Belki Portekiz’den kaçmak için gereken rüşvet parasını dayının kitaplarını satarak çıkarmak sana cazip gelebilir. Ama bu adam hiç güven vermedi bana.”

“Adı neymiş peki?”

“Kendini Kont diye tanıtıyor. Almira Kontu. Ama bunun palavra olduğundan kuşkulaniyorum.”

Simon’la Farid’e, bu adamın Diego’yu hastaneye yetiştiren kişiden başkası olmadığını anlattıktan sonra, ikisi de onunla konuşmak için benimle birlikte gelmekte ısrar ediyor. Simon’un değnekleri üstünde bize ayak uydurabilmesi için ağırdan alarak sessizlik içinde yürüyoruz. Katliamdan geriye Hıristiyanların ukala bakışları kalmış bir tek; kuşkuyla bakıyorlar bize, onların bölgelerini ihlal ettiğimizi yüzümüze vururcasına. Onlar gibi olmadığımızı kafamıza kakıp duruyorlar bizi süzerken.

Sanki bilmiyorduk. Sonra da kendilerini o bildik fısıldaşmalarına kaptırarak gözlerini bizden çeviriyorlar; yaşayan birer ölüymüşüz gibi. Sanki aksini düşünüyoruz.

Katedralin ikiz çan kulelerinin yana yatmış sabah gölgesinde, peşimizde bir adam olduğundan emin olduğunu işaret ediyor Farid. “Evden çıktığımızdan beri peşimizde,” diyor. “Bir kuzeyli. Ama şimdilik bakmayın.”

Magdalena Kilisesi’nin önünden Küçük Yeruşalayim’e inerken biraz hızlanıyoruz. Küçük Yeruşalayim’e geldiğimizde ise, Hristiyanlar tarafından sokaklara fırlatılmış, kurumaya yüz tutmuş bok yığınları arasından sıyrılmaya çalışmaktan neredeyse yürüyemez hale geliyoruz. Kaldırım taşları üzerinde, kahverengi izler zikzaklar çizerek gözden kayboluyor; ateşe sürüklenen Yahudi cesetlerinin geride bıraktığı kan izleri. Tepemizde sinekler uçuşuyor, burunlarımıza girip gözlerimizi ısıyor. Ama nasılsa, aklım yalnızca peşimizdeki Kuzeyli’de. Sanki bizi birbirimize bağlayan görünmez bir zincir sürekli omuzlarımdan geriye çekiyor beni. Eski okul binasının orada arkamızı bir kolaçan ediyorum. Avcımız kurutulmuş balıkla dolu el arabalarının önünden adımlarını aç aça yürüyor. Bu, Diego’nun evinin önünde beklerken gördüğüm sarışın dev, bundan eminim.

Acaba İki Ağızlı Beyaz Maimon o olabilir mi? Çehresi öylesine solgun ki.

Simon’un koluna yapışıp ona peşimizdeki Kuzeyli gölgeyi haber veriyorum. “Benim peşimde olmalı,” diyorum. “Bildğim bir şey yüzünden... belki dayımın cinayetiyle ilgili bir şey. Benden ayrılmalısınız.”

Simon boyun eğercesine gülümsüyor; kaderle savaşıyor hali kalmamış artık. Ama Farid itiraz ediyor: “Onunla yüzleşsek daha iyi olmaz mı? Üç karşı bir.”

Başımla Simon’un koltuk değneklerini işaret ediyorum. “Kötü fikir. Yalnız olursam, Küçük Yeruşalayim’in ara sokaklarında bir şekilde ekebilirim onu. Buralı değil. Yolları benim kadar bilmiyor. Sizinle Estaus Sarayının önünde buluşurum. Beni orada bekleyin.”

İkisi de başlarını sallayarak onaylıyor ve Rossio'ya doğru yürümeyi sürdürüyorlar. Beni görebildiğinden emin olmak için hafiyemize doğru dönüyorum, sonra dantelcilerin önünden saparak eskiden Yahudi hastanesi olan binaya doğru gidiyorum. Bir adım sonra, İki Biraderler Hanı'nın kireçtaşı kapısından girip gözden kayboluyorum. Buradan da yan yola geçip Rua da Ferrara'ya, Demirciler Sokağı'na çıkacağım.

Tekrar kapıya doğru süründüğüm sırada birkaç bembeyaz kelebek havadan yağarcasına yerdeki taze at pisliklerine hücum ediyor.

Kuzeyli birden ilerideki kavşakta duruyor. Arkamdan bakarken şapkasını çıkarıyor. Elmacık kemikleri uzun ve çıkık, gözleriye tekinsiz. Elini yağlı perçeminden geçiriyor, şapkasını başına takıyor. Ama adımını yanlış yöne atıyor; bana doğru geleceğine, Farid'le Simon'a doğru yürümeye koyuluyor.

Düştüğüm yanlış buz kesilmeme neden oluyor. Kedi gibi parmak uçlarımda peşine düşüyorum. Ama Kuzeyli, büyücü gibi omzunun üzerinden dosdoğru bana bakıyor. Beni kararlı gözlerle süzüyor, sonra koşmaya başlıyor. Ben de peşinden fırlıyorum. Şapkası başından uçuyor. Pelerinininden bir şey çıkarıyor, bir parıltı beliriyor elinde. Farid de tehlikeyi sezinlemiş. Yolun yüz adım ilerisinde delice hareketlerle Simon'u uyarmaya çalışıyor. Küçük Yeruslayim'in Kuzey Kapısı'ndan, Sao Nicolau Kilisesi'nin kubbesine ait gölgeden süzülüyorlar aceleyle. Simon'un aksak yürüyüşü bütün umutlarımı boşa çıkarıyor. "Simon, koş!" diye bağırlıyorum. Ama nafile. Arkasını dönüyor, değneklerinden birini düşürüyor. Olup bitenler, bal peteklerinin ardışıklığıyla görünüyor gözüme: Diğer koltuk değneğinin bir tarafa savrulması, bedeninin bir duvara çarpması. Farid'in Simon'un üzerine eğilişi, göz açıp kapayıncaya kadar sıvışan sarışın katilin arkasından havalanan pelerini.

Bölüm XVI

Simon konuşamıyor. Belki de buna gerek yok artık. Farid'in kollarında yatarken gözleriyle dünyaya elveda diyor.

Kaburgalarına saplanmış karaağaç saplı bir hançer ruhunu bedeninden ayırıyor. "Önümüzdeki Şabat'ı görecektedir kadar yaşayamayacak biri daha," diyorum Farid'e.

Simon'un eldivenli elleri hançerin sapını kavırıyor. "Çıkartın şunu," diye inliyor. Farid hançeri çıkartıyor. Kan, bir musluk-tan boşanan şarap gibi fışkırıyor üzerimize. İhtiyar batını iç çekiyor. "Teşekkür ederim," diye fısıldıyor.

Farid kolunu Simon'un başının altına destek yaparken hançeri havaya kaldırıyor. "Sivri uçlu," diye işaret ediyor bana.

Anladığımı belirtiyorum başımı sallayarak; *şohet* bıçağı genelde küt uçludur; bu silahın ucu ise giderek sivrililiyor.

"Senden şüphelendiğim için özür dilerim," diye fısıldıyorum Simon'a İbranice. "Aklım başımda..."

Pişmanlık dile getirmenin sırası olmadığını anlatmak istercesine başını sallıyor, narin elini koluma yaslıyor. Gökyüzüne bakıp dualar mırıldanıyor. Tanrı'nın isimlerini seçiyorum dediklerinin arasında, sonra da yakınlarının. "Graça," diye bir isim dökülüyor dudaklarından son olarak.

Parmakları teselli vermek istercesine okşuyor kolumu. Ru-

hu bedenini terk ettiği an, göğsünden bir çağılı kopuyor ve elleri kanat çırpır gibi titriyor. Göz kapaklarını kapatıyorum.

Benim gibi bir adamın, bir an için bile olsa kendisine peygamber gözüyle bakması bir günah kuşkusuz. Yine de dudaklarımı onun dudakları üzerine, gözlerimi onun gözlerinin üzerine, avuçlarımı onun avuçlarının üzerine koyuyorum. Elişa'nın Şunemli kadının ölü çocuğunun üstüne yatması gibi kapıyorum üstüne. Sonra başparmağımla işaret parmağımla ağzına sokarak ağzını açıyorum. Ağzına soluğumu üfleyerek ona yedi kez kendi canımdan can veriyorum. Cigerlerimdeki bütün hava içine boşaldığında dalga dalga artan bir sancı iniyor omzuma. Farid beni çekerek uzaklaştırmaya çalışıyor. Yaptığımı onaylamadığını anlıyorum gözlerinden. Yine de alnımdan öpüyor beni. "Yeter artık," diye işaret ediyor.

Simon'a baktığımda bir kıpırtı görüyorum, sanki bir melek okşamış gibi saçları havalanıyor. "Gördün mü!" diye bağıryorum.

"O öldü," diye yanıtlıyor Farid emin hareketlerle. "Artık uyanmayacak." Beni göğsüne bastırıyor. Kalp atışlarının hareketleri bedenimi sarıyor. Sıcaklığı göz kapaklarımla arkasındaki karanlığın sundurmasına sokuyor beni.

Birlikte bekliyoruz. Biraz ağlıyorum. Ardından Simon'un ölümü düşüncelerimde eriyip kayboluyor, Lizbon'un şimdiki zamanını gözlerimin önüne seriyor nasılsa. Meraktan çatladı çatlayacak bir kalabalık etrafımızı sarmış, her ağızdan bir ses çıkıyor. Öyle ya, hiçbir şey Hristiyanları bir Yahudinin başının derde girmesi kadar eğlendiremez. Yolun aşağısına bakıyorum, Farid'e bir saniyelğine gideceğimi söylüyorum. Kuzeyli'nin şapkasını arıyorum. Judah'ın kiler gibi masum gözlü gömleksiz bir oğlan uzatıyor bana şapkeyi.

"Ne tarafa kaçtığına bir bakacağım," diye işaret ediyorum Farid'in yanına gelerek. "Bu ahmaklarla yalnız baş edebilir misin?"

Başıyla evet diyor. Dizginlerimden boşalmış gibi fırlıyorum. Rossio Meydanı'nın girişinde, dört bir yana akın eden kadın, adam, araba ve at kalabalığı karşısında olduğum yerde kalakalıyorum. Meydanın harala gürelesi onu gözden kaybetmiş. Yırtık

pırtık yelekli kocamış bir berber, tembel bir Algericas şivesiyle sesleniyor bana: “Senhor, pek harap görünüyorsunuz. Bir tıraşa ne dersiniz? Elim çok hızlıdır, şipşak görüveririm işinizi.”

“Sarışın bir kuzeyli gördün mü?!” diye soruyorum.

“Belki önümüzdeki ay bu kuraklık da biter,” diye cevap veriyor. Sağirlara mahsus neşeli aldırmaçlığıyla elime yapışıyor ve beni sandalyesine sürüklemeye çalışıyor. Elinden kurtuluyorum. Karısı, genç bir kıza, birbirine dolaşmış saçlarındaki bitleri ayıklatmakla meşgul. Kanca gibi parmağıyla meydanın kuzeyini işaret ediyor. “O tarafa gitti,” diye gösteriyor.

Etraftaki dükkâncıları tek tek dolaşıp onu soruyorum, ama bir şey çıkmıyor. Nihayet, heyecandan yerinde duramayan bir halı satıcısı Sao Domingos Kilisesi’nin solunu işaret ediyor.

Bir zamanlar para karşılığında kadınların bekâretini tamir eden kedi gözlü bir kocakarıya atfen Cadı Sokağı adıyla nam salmış toprak yola fırlıyorum. Bir tentenin altında bir başına kâğıt oynamaya dalmış kızıl saçlı bir sucu da görmüş Kuzeyli’yi. “Şu tarafa gitti!” diye bağırıyor doğuyu işaret ederek. Mağribi Meydanı’na atılıyorum, mavi ve beyaz evler yerlerini ahşap barakalara bırakıncaya dek koşmayı sürdürüyorum. Yolun sona erdiği yerde pilili bir kurdele gibi yükselen granit merdivenler Graça Manastırı’nın alt sınırını belirleyen devasa kireçtaşı haça uzanıyor. Güneşten kavrulup aşınmış yamacın altmış metre yukarısında ise manastıra ait kulelerden ve burçlardan oluşan taştan bir tepeden başka bir şey yok. Bir çıkmazda buluyorum kendimi.

Çocuktan çok cüceye benzeyen, sinsî yüzlü, çapaçul sokak çocukları ilerideki merdivenlerde, içi doldurulmuş deriden bir topun peşinde koşturuyor. Onların da yukarısında, yamacın tepesinde, dinsel çarpıklıkların bir mahsulü gibi duran yerden bitme bir rahibe Galicia ağzıyla cıgılık cıgılığa bağırıyor çocuklara. “Hişt! Defolun buradan, sizi küçük sıçanlar! Tanrı’dan af dilemeye fırsat bulamadan cehennemde cayır cayır yanacaksınız!”

Görünüşe göre çocukların oyunu, topu rahibenin pek sevgili hacına çarptırarak sayı yapmaktan ibaret.

Açık yeşil gözlü, sıska bir çocuk beni fark edince kadına kurumlu bir edayla döşeniyor: *Vai-te foder, vaca!* Siktir git inek!”

Çocukları bir gülmedir alıyor. Rahibe ise hâlâ yerinde sayıyor: “Günahlarınız yüzünden Şeytan’ın orospularıyla evleneceksiniz sonunda! Çocuklarınızın hepsi de gözsüz ve sağır doğacak, dikenli kuyrukları olacak hepsinin de. Sonra da...”

Kadının lafları sıralayışına bakılırsa, aynı nakarat her gün tekrar ediliyor olmalı. Belki de günahlarının kefaretidir bu.

Tepeden aşağı yuvarlanarak bana doğru seken topu yakalıyorum.

“Hey ver şunu bize!” diye bağırınıyor çocuklar yüzlerini öfkeyle şişirerek.

“Önce burada bir yabancı görüp görmediğinizi söyleyin,” diye karşılık veriyorum.

“Burada yabancından bol ne var. Şu siktirici topu verecek misin bize!”

“Sarı saçları omuzlarına gelen bir adam. Pelerini...”

İçlerinden biri dolma gibi pis parmağıyla işaret ediyor: “Şu yamaca tırmandı örümcek gibi,” diyor.

Topa, haçı nişan alarak vuruyorum. Az farkla ıska. Çocuklar bana tezahürat edip bağıriş çağırış yokuş aşağı yuvarlanan topun peşine takılıyorlar.

Yamacın tepesinde, Sırlar Kapısı’nın eşiginde durur gibi Graça Manastırı’nın açıktaki payandalarına bakakalıyorum soluk soluğa. Yolun öteki tarafında bir pazar yeri uzanıyor. İşkembecilere, kalburculara, tarakçılara, hasırdan kuş kafesi örenlere, hatta Santiago’ya bir hac yolcululuğu yapan Kastilyalı bir kamburlar ailesine bile soruyorum, ama onu gören olmamış.

Son çare olarak az önce tiz sesiyle çocuklara verip veristiren rahibeye yanaşıyorum bir cesaret. Yegâne sarı dişi, alt dudağına paslı bir hançer gibi saplanmış, gözkapakları erik kurusunu andırıyor, burnu da yaralı kadının. Nakaratını kesmeyi başardığında müthiş bir akıl veriyor bana: “Arayacaksan Tanrı’yı ara, kuzeylileri değil.”

Yeşil gözlü sokak çocuğunun az evvelki iltifatını kendisine

aynen tekrar ettiğimde Brezilya papağanları gibi carlamaya başlıyor.

Küçük Yerusalayim'e geri döndüğümde Simon'un cesedini nereye götürmemiz gerektiğini tartışıyoruz Farid'le. Ne yazık ki, oturduğu yeri tam olarak bilmiyoruz. Arada bir anlattığı Tajo manzaralarından, şehrin batı kapılarının dışında, Santa Catarina Kilisesi'nin taçlandırdığı dik yamacın oralarda bir yerlerde oturduğunu düşünürdük. Nihayet yengemin bir arkadaşı olan Senhora Martins'den bir el arabası ödünç alıp, ikinci güneşi altında cesedi taşımaya koyuluyoruz.

İnsanlar bize bakıyor mudur? Bilmiyorum; sorularla, pişmanlıklarla örülü iç dünyama öylesine kapanmış durumdayım ki. Farid'in peşinden gidiyorum yalnızca. Tek hissettiğim tımandığımız yokuşun angaryası, sıcaklığın, terin, güneşin ve tozun neden olduğu belli belirsiz tatsızlık. Lizbon'un çapraşık beyazlığının ayırdına, birinin arkamızdan 'Simon' diye seslenmesiyle varabiliyorum ancak. Doğuda, Santa Catarina Kilisesi'nin çan kulesi masmavi gökyüzüne nişan alıyor. Beyaz başörtülü, donuk yüzlü, tıknaz bir kadın feryat figân bize doğru koşuyor. Simon'un kıyafetlerindeki kana dehşet içinde bakıyor. Çömelip kusuyor. Yaşlı bir adam Simon'un hayat arkadaşının ablası olduğunu söylüyor onun, eğri büğrü bir evi işaret ediyor. "İkinci katta oturuyorlar."

İnanmazlıkla örülü ruh halim giderek derinlere sürüklüyor beni, sanki yaşamakta olduğumuz o sahneden büsbütün siliniyorum. Simon'un sevgilisi zayıf, esmer tenli; bizi içeri buyur ederkenki halinde doğal, duyarlı bir zarafet var. Genç yaşına kıyasla, çarpıcı derecede güçlü bir kadın görüntüsü çiziyor. Bana Reza'yı anımsatan bir asalet yayıyor etrafına alttan alta. Ama neredeyse küçük bir kız. "Bu Graça, Simon'ın karısı," diyor ablası.

Ona Simon'un kaderini anlattığımda onu görmek için pencereye koşuyor. Elleri denizliğe yapışıyor. Kaybettiği yavrusuna bilinmez bir dilde seslenen bir havyan misali, giderek ulumaya dönüşüyor feryatları. Karnına doluyor kollarını; içime

oturan bir acıyla gebe olduğunu anlıyorum ansızın. Duyduğu dehşet biraz olsun diner gibi olunca, “Dudaklarından dökülen son söz sizin adınızdı,” diyorum.

Sokağa çıkıyoruz. İnsanlar bizden kaçınıyor. Dizlerinin üstüne düşerek Simon’un yüzünü ellerinin arasına alıyor Graça, İsa’dan, doğacak çocuklarından söz ederek teselli ediyor sevdiğini. Apaçık ortada olan gerçeği ancak o an anlıyorum; bir Eski Hristiyan o.

Ablası, çaresizlik dolu bir koruma içgüdüsüyle Graça’yı çekerek bizim önümüze itekliyor. “Simon’un nasıl öldüğünü anlatın bize!” diyor. “Bütün ayrıntıları!”

Başkasına ait bir sesle anlatıyorum; Berekiyah bedenimin zırhının en uzak köşesine kaçıp saklanmış.

Graça’nın dili tutuluyor. Ağzı açılıyor, gözlerinde bomboş bir acının izi var. Abla yumruklarını sıkıp soruyor: “İntikamımızı nasıl alacağız? Kimden?”

Başımı sallayarak bilmediğimi söylüyorum. “O Kuzeyli’yi bulduğumda size haber veririm.”

Farid de ben de Simon’un kanına bulanmışız. Halden anlar komşular yıkanmamıza yardım ediyorlar, bize yeni gömlekler ve keseler verip peynir ve şarap ikram ediyorlar. İtiraz edemeyecek denli bitkin olduğumuzdan, ikramlarını kabul ediyoruz. İçkiden sersemlemiş bir halde, yürürken yalpalayarak, arkamızda Kutsal Kitap’tan çıkma bir manzara bırakmışçasına şehir merkezine dönüyoruz gerisin geri.

El arabasını sahibine iade ettikten sonra, iki hayalet gibi Küçük Yeruşalayim’i arşınlamaya koyuluyoruz. Bir zamanlar adliye binamız olan boyacı atölyesinin önünde, adımlarımla İbrance olarak “Abraham” sözcüğünü yazmaya başlıyorum yere. Ardından “Judah ” yazıyorum. Farid huzursuzlanıyor çok geçmeden. Olduğu yerde durup bir rüzgâr gülü gibi doğuya dönüyor. “Eve gidelim,” diyor işaret dilinde.

Güneşin bu lanetli şehirden el etek çekişini seyretmek için batıya dönüyorum. Bu gece, Pesah’ın haftası da dolduğuna göre, dualarımızla Zohar’ın tan sökülümüne yaptığı yolculuğa eşlik ediyor olmamız gerekirdi. Ama elimizde kutsal metnin bir

nüshası yok artık. Olsaydı bile... “Hayır, eve gitmeyelim ne olur!” diye bağıyorum şarap kokan nefesimle. Simon’un Küçük Yeruslayim’in kaldırım taşlarında bıraktığı kan lekesinin tam üstüne gelinceye kadar yürüyorum ayaklarımı sürüyerek. “Kısa bir süre önce, bu kahverengi leke onun bedeniydi,” diyorum Farid’e. Bunun yeterince açık olduğunu anlatmak istercesine başını sallıyor. Ama ben buna inanamıyorum bir türlü, günü aklımda geriye sarıyorum; sanki bir yazıyı yanlış taraftan okur gibi. Simon’ın Kont Almira’yla ilgili uyarısı, Mağribi tamlarının eşlik ettiğı bir ezgi gibi kafama kazınıyor.

“Alfama’ya dönelim hadi,” diyor Farid elleriyle. “Ne yapıp yapıp Diego’yu bulmamız lazım... eline düşecek olursa Kuzeyli’nin onu mutlaka öldüreceğini söylememiz lazım ona.”

“Olmaz, Diego evinin semtine bile uğramayacaktır, zaten biz de gizlendiğı yeri bulamayız. Estaus Sarayı’na gidelim.” Başını iki yana sallayınca, koluna giriyorum. “Sana ihtiyacım var Farid. Ne olur hayır deme.”

Farid’le birlikte Rossio’ya girdiğimizde, Yahudilerin yakıldığı ateşlerden geriye kalan küller ve döküntüler uçuşuyor etrafımızda. Önce Hristiyanların dağ kadar günahlarından tek bunlar kalmış gibi görünüyor geriye. *Katledilen dindaslarımız ancak hatıralarda yaşayacak bundan sonra*, diye geçiriyorum içimden.

Ancak Farid bunun gerçeğı tam olarak yansıtmadığını fark ediyor. “Yere bak,” diyor ve ayağıyla iki taşın bittiğı bir çukurluğı işaret ediyor. İnsan dişleri. Meydanın her yanına dağılmış halde, binlerce olmalı bunlardan; çatlaklara ve kuytulara gizlenmiş. Başımı kaldırdığımda, yere çömelmiş kadınların ve çocukların ekin hasat eder gibi bu yadigârları yerden toplamaya daldığını görüyorum. Kuşkusuz vebaya karşı muska diye saklayacaklar bunları.

İllerimizde, meydanın kuzey kenarında bir alay kraliyet piyadesi, girişinin önünde bir yarım daire oluşturarak Sao Domingos Kilisesi’ni kordon altına almış. Arkalarında ise en fazla yirmi kişilik bir süvari birliğı.

“Lizbon’a girebildiklerine göre vali, Dominiken büyük baş-

larıyla bir uzlaşma sağlamış olmalı,” diyor Farid.

“Aman ne güzel! Katliam bittikten sonra Kral birliklerini gönderiyor,” diye karşılık veriyorum. “Bizi böylesine cesurca desteklediğini görmek içimi nasıl rahatlatmıştı bilemezsin.”

Yolumuza devam ederken bir iki gün önce Kral Manuel’in kellesini isteyen Lizbonlular’ın birliklerin önünde yalandan saygı duruşuna geçtiklerini görüyorum. *Portekizli Hıristiyanların içine işlemiş bu vurdumduymazlık*, diye düşünüyorum. *Burada hiçbir isyan amacına ulaşmaz.*

Kraliyetin iktidarı karşısında herkes gibi içini dökmek için fırsat arayan kurnaz bakışlı yaşlı bir kadın bizi durdurup, “Dominiken rahiplerin ikisini tutuklamışlar. Ne feci değil mi?” diyor.

Orta parmağımı başının üzerinde kaldırıp, “Kötü ruhun huzur nedir bilmeden Cehennem’de ebediyen dolaşıp durur inşaallah!” diye beddua ediyorum.

Hıristiyan gözleriyle bana küçümseme dolu bir bakış fırlatınca ayaklarının dibine tükürüyorum. Oradan koşarak uzaklaşıyoruz. Estaus Sarayı’nın ön kapısını, züppece giydirilip kuşatılmış, şapkası tüylü bir kapıcının iki yanına dikilmiş birer okçu bekliyor. Kapının demir işlemelerinin ardında, bir portakal bahçesinin gölgesinde üç araba duruyor. Altın varaklarla süslü, beyaza boyalı olanı, Diego’nun yaralandığı gün gördüğüm araba.

“Almira Kont’u benimle görüşecek,” diyorum kapıcıya. “Ona Pedro Zarco’nun geldiğini söyleyin lütfen.”

“Bir davet mektubunuz var mı acaba?” diye soruyor sanki çürük kokusu almış gibi karşımda yüzünü ekşiterek.

Bütün gün tarlada çalıştıktan sonra gelip sarayın kapısına dayanmış köylüler gibi görüldüğümüzü fark ediyorum birden. “Yanımda mektup yok, ama benimle görüşecektir.” Adam beni baştan ayağa süzedursun, Kuzeyli’nin mor renkli şapkasını göğsümde tutup yol yordam bilmez hizmetkârlardan bezmiş bir toprak ağasının tepeden bakan havalarını takınıyorum. Farid’e dönerek en iyi Kastilya şivemle Diaz adında, tabii ki uyduruk bir arkadaş için verilecek ziyafetten bahsediyorum.

Portekizliler Kastilyalılar'a ne kadar gıcık olsalar da, bir o kadar da etkilenirler onlardan; hele de uşak tutmaya gücü yetenlerinden. Bu çabam biraz zorlama gibi görünse de, gözümün ucuyla, kapıcının maruzatımı arkada bekleyen bir kapı uşağına ilettiğini görüyorum.

Lizbon'un öldürücü güneşi altında, kertenkelelerin kaldırım taşlarındaki çatlaklarda gözden kayboluşlarını seyrederek bekliyoruz. Farid, Mağribi Mahallesi'nin damları üzerinden doğuya bakıyor hasretli gözlerle.

"Burada işimiz bittikten sonra demirci dükkânına tekrar gidip Samir'i sorarız," diye işaret ediyorum. "Belki birşeyler bilen birilerine rastlarız."

Çolak bir kapı uşağı ayaklarını sürüye sürüye yanıma geliyor. "Senhor Zarco, Kont'un odasına kadar size eşlik edeceğim," diyor.

"Gel," diyorum Farid'e ve birlikte kapıdan giriyoruz.

Sarayın içi küf ve kehribar kokuyor. Zeminine, Fars halılarındaki motiflerle bezenmiş mozaikler döşenmiş bir koridordan geçiyoruz. Beyaza boyalı duvarları, üç adımlık aralarla içbükey nişler süslüyor. Her bir nişin ortasında, birer kaide üzerinde, pembe ve beyaz gül goncalarıyla ağzına kadar dolu kocaman mavi ibrikler var. Başımızın üzerindeki tonozlu tavanları boydan boya kaplayan altın ve mavi renkli arabeskerler, özene bezene resmedilmiş saksaganlara, ibibiklere, bülbüllere ve diğer bilindik kuş figürlerine fon oluşturuyor. Farid'le birlikte tanıdığımız türlerin yerel isimlerini çıkartmaya çalıştığımız sırada yaptığımız fazlasıyla abartılı işaretleşmeler kapı uşağına neler düşündürüyor kimbilir; gözlerinde ancak bir anlık bir ilgi belirliyor.

Koridorun sonundaki devasa bir tel kafesin içinde yamru yumru bir ağaç dallanıp budaklanmış. Biraz daha yakına geldikimizde, ağacın dallarına tünemiş Portekiz, Hint ve Afrika ispinozlarının; sarı, turuncu ve siyah renkli birer ok gibi kafesin içinde bir o yana bir bu yana uçtuuklarını görüyoruz. Bu görüntünün güzelliğini mahvetmek istercesine bıraktıkları beyaz pislik yığınına işaret ediyorum. Lafı nereye getirmek istediği-

mi kestirmekle birlikte biraz abarttığımı düşünen Farid, “Bir kral bile güzelden az çok anlayabilir,” demekle yetiniyor.

“Öyle olsaydı onları kafeste tutmazdı,” diyorum.

“Bir kralın gözünde özgürlükle güzellik asla yan yana var olamaz!” diye yapıştiriyor cevabı arkadaşım.

Kont’un dairesi ikinci katta. Bekleme odasının yer karoları, satranç tahtası düzeninde döşenmiş. Odanın ortasındaki gül renkli mermer masanın etrafında, üzerlerine kraliyetin zırhlı küre şeklindeki armaları işlenmiş dört sandalye var. Oturmamız söylense de girişin sağındaki duvarda asılı, üç kanatlı, sevimsiz bir tabloya takılıyor gözümüz. İnsan niyetine, sıçan başlı papazlarla ve her çeşit sfenksle dolmuş bir şehirde dilenen sakallı, halsiz takatsiz bir aziz resmedilmiş tabloda. “Yapan kimse, Lizbon’u iyi tanıdığı kesin,” diyor Farid çarpık bir gülümsemeyle.

İçerdeki odanın kapısı birden açılıyor. “Demek küçük tablomuzu beğendiniz,” diyor Kont bana Kastilya İspanyolcasıyla. Önemli bir cevap beklercesine dudaklarını büzüyor. Gaga burnu ve gür siyah saçları, onu olduğundan genç göstermesinden başka, açıkgoz, işgüzar bir hava da veriyor konta.

“Beğenip beğenmediğimden emin değilim henüz,” diye karşılık veriyorum. “Ama ressamın yetenekli olduğu su götürmez.”

“Çabuk karar vermekten kaçınan adamları severim. Kolay kolay tongaya basmazlar, değil mi?”

“Merak etmeyin, değişmeye niyetim yok zaten.”

Keyifle gülüyor. Beni önceki karşılaşmamızdan hatırladığına dair hiçbir bir belirti yok. Kapı uşağını belli belirsiz bir baş hareketiyle gönderdikten sonra tablonun orta kanadına doğru eğiliyor. “Azizlerin nelere katlanmak zorunda kaldıklarına baksanıza. Korkutucu öyle değil mi?” diyor. “Bana sorarsanız buna değmez. Bosch adında bir Felemenklinin işi bu. Kral Manuel armağan olarak kabul etti. Ama bu tablodan nefret ediyor ve ne zaman Lizbon’a gelsem özellikle benim için buraya astırıyor.” Dudaklarını şapırdatıyor. “Kralın artıkları her zaman iş-tahımızı açar.”

Gençleri akıl yoluna sevk eden bir ihtiyar edasıyla Farid’le

beni oturma odasına buyur ediyor. Sağ elinin işaret parmağıyla orta parmağını süsleyen iki zümrüt yüzük, kutsal ışıkla boyanmış gibi görünüyör gözüme birden.

Arabasında gördüğümüz kız, sağ kolunu arkasına saklamış olduğu halde, odanın diğer ucunda kepenkleri örtülü bir pencerenin önünde duruyor. Göğüs kısmı dantel işlemeli, yakası büzgülü, krem renkli ipekten, uzun bir elbise var üzerinde. Menekşe renkli bir şalla arkasında topladığı saçlarını gümüş bir tokayla tutturmuş. Meraklı gözlerinin belirginleştirdiği yüzü solgun ve sevecen; tuhaf bir yeniyetmelik yansıtıyor. Belki de yüzüne dikilen hayran bakışlarımdan aldığı cesaretle, arkasına gizlediği kolunu gösteriyor. Kısa ve tombul olan bu kol ancak beline geliyor. Boynundaki incilere giden minnacık parmaklarının bir anlık titreyişi, huzursuz kararsızlığını açığa vuruyor; ama ona bakmayı sürdürdükçe, yüzündeki kırılgan sevecenlik de güçleniyor. Parmak uçlarını dudaklarımda gezdirmek istediğini hissedebiliyorum o an.

“Kızım Joanna,” diye tanıştırıyor Kont.

Cinsel arzu ve minnettarlık karışımı bir rahatlamayla, *Tanrı'ya şükürler olsun ki karısı değil*, diye geçiriyorum içimden. Eğilip adımı söylüyorum. Elimi Farid'e doğru uzatıp onu da tanıtıyorum. “Sağırdır, konuşamaz. Dudaklarınızı okuyacak.” Samir'den miras aldığı benzersiz Müslüman zarafetiyle eğiliyor Farid. Her birimizin Allah'tan olduğunu, özümüze yakışır bir ağırbaşlılıkla biraraya gelmemiz gerektiğini ifade ediyor bu selam.

“Buraya gelmenize ne denli sevindim bilemezsiniz,” diyor Kont. “Beni o belalı Alfama'ya gitme derdinden kurtardınız doğrusu. Şimdi biraz rahat etmeye bakalım, olur mu?” Kızının sol dirseğini dans etmeye hazırlanır gibi tutarak onu bizim yanımıza getiriyor. Farid'le mermer kakmalı bir masanın etrafındaki altınlı kırmızılı brokar sandalyelere çöküyoruz huzursuzca. Gri bir tepsinin üzerinde gül renkli bir karafa ve dört gümüş kadeh bizi bekliyor. Joanna bize şarap dolduruyor. Kont içimizi okumaya çalışırcasına süzüyor bizi. Farid de ben de karaya düşmüş martılar gibi elimizi kolumuzu nereye koyaca-

ğımızı bilemeden kalakalıyoruz adamın karşısında. “Buradan ne kadar çabuk çıkarsak o kadar iyi,” diye işaret ediyor Farid.

“Bu el işaretleri, aranızda konuştuğunuzu gösteriyor yanılmıyorsam,” diyor Kont. Kuşkucu insanlara özgü bir hareketle yana kaykılıyor, hem merakla, hem de üstünlük taslarcasına burnunun üzerinden bakıyor bana.

“Çocukluğumuz birlikte geçti, kendi aramızda bir dil geliştirdik,” diye açıklıyorum.

“Bir işaret dili. Nedenini sormaya hacet yok,” diyor başını Joanna’ya doğru sallayarak. “Eller beni daima büyülemiştir. Söylesenize, her sözcüğü harf harf mı kodluyorsunuz?”

“Hayır. Yalnızca birkaçını. Çoğu sözcüğün kendi işareti var.”

“Sözcükleri harflerle kodladığınızda, Portekizce’yi mi kullanıyorsunuz lbranice’yi mi peki?”

Sessizliğime soğuk bir gülümsemeyle yanıt veriyor Kont. Harekete geçmeden önce durup düşünmekten hoşlanan bir adamın sırtışı bu; önce kurbanlarının aklını karıştırmanın tadını çıkaran, ardından da... Birden bir kahkaha atıp ellerini çırpıyor. “Beni izleyin,” diyor. Öne eğiliyor ve masanın üzerine görünmez bir nesne koyuyor, paha biçilmez bir mücevherin örtüsünü iki ucundan açar gibi birtakım hareketler yapıyor. Başını eğip birşeyler mırıldanarak, görünmez bir *talledle* başını ve omuzlarını örtüyor. Yüzünü doğuya dönerek belli belirsiz bir fısıltıyla dinimizin akşam duasının girizgâhını yapıyor. Sözlerini bitirdiğinde, sabırlı olmamızı isteyen yumuşak bir ifadeyle bize dönüyor. Kastilya İspanyolcasıyla fısıldıyor: “Yaşadığımız asırdan itibaren, oyunculuk Yahudiler için en makbul meslek haline gelecek. Bütün ülkelerde, bütün dillerde bu alanın en iyileri olduğumuzu şimdiden görür gibi oluyorum; ta ki Mesih gelinceye kadar; işte o zaman rol yapmayı bırakacağız.” Dudaklarını büzerek gülümsüyor ve kendi savını desteklercesine başını sallıyor, doğrulup görünmez *talledini* bir büyücü edasıyla omzundan sıyrıyor. “O zaman bitecek. Bu roller ne kadar yararlı olursa olsun. Bu küçük oyunumu hoş görün bu yüzden. Seyircisi olmayan bir oyuncu bir hiçtir, bu yüzden elime geçen bütün fırsatları kullanmak zorunda hisse-

diyorum kendimi.” Başını bana doğru, sonra da Farid’e doğru sallıyor. “Tabii ki sokaktan hatırlıyorum ikinizi de. En çok da dayının güzel hatırasını; neredeyse *tefilin*leriyle yakalanıyordu kralın muhafızlarına.” Elimi tutmak için masanın üzerine eğiliyor. “Kendi kanından insanların arasındayken gizlenmenin gereği yok,” diyor.

Soğuk ve terli elinden kurtuluyorum. “Yani siz de mi Yeni Hristiyanınız?” diye soruyorum.

“Evet,” diye karşılık veriyor Joanna.

“Biraz evet, biraz hayır,” diye ekliyor Kont özür dilercesine omuz silkerek.

Babasına güvenmediğimi sezdiği için mi konuştu kız? Ona karşı zaafımı hisseden Farid, “*İkisine de güvenme,*” diye işaret ediyor.

Biraz sabırlı davranması için kolumu Farid’in koluna yaslıyorum. “Benimle daha açık konuşmanız gerekiyor,” diyorum Kont’a dönerek.

“Aslında çok basit,” diyor Kont. “Hem Yahudiyiz hem değiliz. Kral Ferdinand’ın hediyesi olan şık mı şık iki af kâğıdımız var. Önce karalayıp sonra aklayan kralımıza bin şükürler olsun. Bana tatlı, ufak bir unvan da bağışladı tabii, sağ olsun. Bu nefis hiçlik iktidarına nasıl mı kavuştum. Evlilikle, genç dostum, evlilikle. Tohumunu ekme zamanı gelince bu dediklerimi hatırlarsın. Joanna’nın annesi, ruhu şad olsun, pek muteber bir ailenin soyağacından filizlenmişti.” Başını kızına çeviriyor ve gerçeği söylemekten başka çaresi kalmamışçasına elini kaldırıyor. “Pek muteber, ama maalesef züğürt mü züğürt bir ailenin. Yani kont oluşumun sırrı da dönüp dolaşıp paraya geliyor. Küçümsenecek bir şeymiş gibi bakma öyle bana. Kazın ayağı öyle değil, Senhor. Hem de hiç öyle değil! Kastilya Kralı’ndan hiçbir farkım yok benim. O neyse ben de oyum. Bütün asilzadeler palavradır. O süslü giysilerinin altına bir baksanız, hizmetçi kızın bacak arasına yuvalanmaktan başka şey düşünmeyen kıskanç bir köylüdür görüp göreceğiniz. Ve her zaman gereğinden fazla müsriftirler. Bunu hiç aklınızdan çıkarmayın! Asla hiçbir şeye kafa yormazlar. Yahudi olup olmadıklarını anlamamanın bir yolu

da budur. Diyelim bir şeye kafa yoracak oldular, kuş beyinli Dominiken rahiplerimiz o an, 'Hah! İşte bir Yahudi!' diye ellerini ovuşturup onları kül eder. Bol para kazanın, istediğiniz her şeyi alın ve asla hiçbir şeye kafa yormayın; işte bu kadar basit. O zaman siz de kont olabilirsiniz!" Şarabından bir yudum alarak dudaklarını ıslatıyor. "Sahi, siz ne iş yapıyorsunuz?"

"Baba..." diyor Joanna. "Şimdi bunun sırası olduğunu sanmıyorum."

"Tabii ki bir tanem, sen öyle düşüneceksin. Genç kadınlara kalsa, aşktan başka hiçbir şeyin sırası gelmez bir türlü."

"Kastilya'da buna espri diyorlar," diye işaret ediyor Farid. "Sanırım ayıla bayıla gülmemiz gerekiyor burada."

Kont kaşlarını kaldırıp sorgulayan bir ifadeyle bana dönüyor. "Size ne iş yaptığınızı sordum Senhor Zarco."

"Ailemin bir manavı var. Ama ben aslında..."

"Lütfen lütfen!" diye atılıyor eliyle itiraz ederek. "Bana aile deme! İspanya ve Portekiz'in laneti aile bağlarıdır. Onlardan uzaklaşman, hayır kaçman lazım sevgili oğlum!"

Ne cevap vereyim diye Farid'e bakıyorum. İç çekerek, "Neden bilmem, ama bizim kafamızı karıştırmaya çalışıyor," diyor.

"Haklısınız," diyorum ona, ayağa kalkarak.

"Ne demek 'haklısınız'?" diye soruyor Kont şaşkın bir ifadeyle.

"Neden Simon Eanes'ten yazma almak istediniz onu söyle-senize bize," diyorum.

"Daha demin söyledim ya evlat! *İspanyol altınları, Mağribi altınları, Brezilya altınları, Portekiz altınları...* Söylesene, paranın bu muhteşem isimlerini duyduğunda nabzın biraz olsun hızlanmıyor mu? Tanrı'nın isimleri gibiler adeta. Tek farkları, gizemli bir yanları olmaması. Aşikâr olanı Yaratan'a şükürler olsun." Bana doğru eğilip fısıldıyor: "Belki bu konuya hiç girmemem lazım ama... Dayın da bunu biliyordu. Bak sevgili oğlum, burada bedava denecek fiyatlara alıyorum yazmaları. Sizin gibi meteliksiz insanlar onlardan kurtulmak için adeta can atıyor. Iskenderiye'de, Selanik'te, Konstantiniye'de, Venedik'te bir servet karşılığı satıyorum onları sonra. Kilisenin sağlam te-

mellerine bin kere şükürler olsun, Papa Julius bile ilgileniyor onlarla. Kârın haddi hesabı yok. Bir yerlere sıkıştırdığın birkaç nefis şiir olduğunu biliyorum elinde. Neden satmayacakmışsın ki onları? O zaman bu cehennemden de kurtulabilirsin. Sana yardım bile ederim. Gemiciler arasında önemli bağlantılarım var. Faro'da..."

Bu süslü çakal dayımda İbranice yazmalar olduğunu nereden biliyor olabilir? Joanna'ya dönüyorum: "Dedikleri doğru mu? Her şey altın için mi?"

Ciddi bir ifadeyle yüzüme dikeyiyor gözlerini ve başını sallayarak onaylıyor.

Demek bu paralı sonradan görme, dayımın Abulafia'nın, Moses de Leon'un eserlerini sırf altın için kaçırdığını söylemeye çalışıyor! Sanki böyle kabala eserlerinin değeri bu dünyada ölçülebilirmiş gibi!

"Açık konuşma vakti geldi," diyorum Kont'a, emir verircesine. "Dayımı sen mi öldürttün?!"

Gücenmiş gibi arkasına yaslanıyor, sonra hemen toparlanıp uzlaşma ortamı yaratmaya çalışıyor. "Tabii ki hayır. Benim o taraklarda..."

"Ama dediklerin doğruysa, kuşkusuz onu kendine rakip olarak görüyordun. Aradan çıksın diye..." Lafımın gerisini getirmeden müthiş bir öfke kabarıyor içimde.

"Yani bana hiçbir şey satmayacak mısınız?" diye soruyor. "Bir *Hagada* bile mi? Bir *Esther Kitabı* bile mi? Ben her şeye..."

"Baba lütfen," diye yalvarıyor Joanna.

"Sana zırnık koklatmam!" diyorum. "Ve olur da dayımı öldürttüğünü öğrenecek olursam, yemin ederim boğazını keserim senin!"

Kont gülümsüyor. "Tehdit edilmenin tadı da başkaymış doğrusu! Belki biraz renk gelir yüzüme bu sayede, ha, ne dersin?"

"Midemi bulandırırıyorsun," diyorum. Sırtımı dönüp kapıya giderken ensem yanıyor. Peşimden koşan ayak sesleri duyuyorum. Joanna'nın minik eli bileğime yapışıyor. "Babamın 'Kraliçe Esther' dediği soylu kadını bulmalısın!" diye fısıldıyor. "Ama ondan sakın kendini!"

Bölüm XVII

Joanna'nın saçlarının yanı başımda duyduğum kokusu, kendi arzularımın görünmez bir uzantısı gibiydi sanki. Elimi bir ke-re sıktı, sonra içeri kaçtı. Odanın arkasından bir yerlerden gelen bir tokat sesi duydum. "Ona ne söyledin diyorum sana!" diye gürledi babası. "Bu oyun değil!"

Ona döndüm, ama gözlerinde sadece gitmem için yalvaran bir parıltı görebildim. Kendimizi sarayın kapılarının dışına attığımızda, günbatımının altın ışıkları altında soluk alırken dediğini Farid'e anlatıyorum işaret dilinde. "Her yeni isim, gizem divanımızda yeni bir sayfa açıyor," diye yorumluyor olanları.

"Orası öyle. Bu sayfanın ne demeye geldiğini anlamak için de dayımın şahsi *Hagadası*'na bakmamız gerekiyor. Şimdi anlamaya başlıyorum her şeyi. *Zerubbabel*'i orada bulacağımıza eminim. Kraliçe Esther'i de. Ve onları bulduğumda, kaçakçıların yüzleriyle karşılaşsam hiç şaşırmayacağım."

"Bilmen gereken bir şey daha var," diye işaret ediyor Farid. "Şu Kont, sana Ibranice bir yazma satmaya çalışan Isaac'la aynı kişi."

"Ne?!"

"Rondalı Isaac ve Kont Almira aynı adam diyorum sana."

"Nereden çıkardın bunu?"

“Bundan eminim. Her şeyini değiştirebilirsin, ama gözlerini değiştiremezsin. Ve bazı mimikleri. Rondalı Isaac’ın zarif elle-rini fark etmişsindir. Kendisinin de dediği gibi, o iyi bir oyuncu. Sesini değiştirebiliyor olmalı, yoksa sen de tanırdın onu. Ayrıca kılık değiştirme konusundaki maharetine de diyecek yok. Ama yine de kusursuz değil. Ve bütün o kokularının altında, bir koku var ki her şeyi açıklığa kavuşturuyor. Kurtul-mayı başaramadığı karanfil yağı kokusu.”

“Doğru ya! Şu müzmin diş ağrısı,” diye işaret ediyorum. Farid başını salladığında, soruyorum: “Peki ama bir gün yazma satmak isterken ertesi gün fikrini değiştirip dayımın yazmalarını satın almaya çalışmasının anlamı ne?”

“Elimizde kafiye düzenini anlayabilmemize yetecek kadar dize olmadığı kesin.”

“Farid, yürü hadi... eve gidip dayımın eski *Hagadası*’na bak-malıyız!”

“Ben gelemem,” diye yanıtlıyor elleri, başını eğerek af diler-ken. “Artık ayağa kalktığıma göre babamı aramalıyım. Seninle en kısa zamanda buluşurum.”

Parmak uçları, yaprak narinliğiyle alnıma değiyor. Melek-le-rin onu nasıl beyazlara bürüdüğünü hatırlıyorum; dayımın, “Ölüler uğruna yaşayanları terk etme!” deyişini... Yine de, “Yardıma ihtiyacım var. Artık sonuna geldik neredeyse,” de-mekten kendimi alamıyorum.

“Beri, lütfen bu kadar bencil olma,” diye işaret ediyor.

“Bencil ha! Dayım öldü! Ne yapmamı bekliyorsun? Bir tek sen değil, hepiniz üstüme üstüme geliyorsunuz! Ne yapmamı bekliyorsunuz ki?!”

“Senden tek istediğim Samir’i aramama izin vermen! Yalnız bırak beni!”

Farid’in işaretleri ortaklaşa soluduğumuz havayı ikiye bölü-yor. Yine de korkudan ve hissettiğim suçluluk duygusundan arkasına takılıp, ahabplarının evine gidiyorum onunla. “Elim-den geldiği kadar çabuk olmaya çalışacağım,” diyor.

Ama beni yatıştırmak için söylediği bu sözler öfkemi ikiye katlamaktan başka bir şeye yaramıyor.

Aramıza girmiş koca bir sessizlikle aramaya koyuluyoruz. Samir'in nerede olabileceğine ilişkin tek ipucu, kraliyetin el koyduğu eski caminin karşısında yaşayan dişsiz bir oltacı kaddından çıkıyor. Bütün sessiz harfleri birbirine kaynaştıran Arapçasıyla, Samir'i, kalenin altındaki yamaçta, mavi seccadesinin üzerinde namaz kılariken gördüğünü söylüyor. Evine koşarken, oğlunun canını bağışlasın diye Allah'a yakarmak için mi durmuş acaba? Kemiklerine kadar çürümüş kıpkırmızı işaret parmağıyla, onu son gördüğü yeri gösteriyor bize. Oraya gittiğimizde, birtakım yabancı otlardan ve solmuş bir kadife çiçeğinden başka bir şey bulamıyoruz. Farid otların üzerine tüneyip Küçük Yeruşalayım'ın damlarına, Lizbon'un merkezinden Tajo'ya bakıyor.

"Çok büyük," diyor.

"Ne büyük?" diye soruyorum.

"Nehir. İnsanın karşı kıyıyı görmesi lazım halbuki. Tavi-ra'daki ya da Coimbra'daki gibi. Hatta Porto'da bile öyle. Burada karşı kıyıyla bütün ilişkilerimiz kopuk. Bu şehri kucaklamamız mümkün değil. Nehrin böyle alabildiğine uzanışı hepimizi birer gezgin konumuna sokuyor. Bu şehir için bir anlam taşıymıyormuşuz gibi. Kolayca gözden çıkarılabilirmişiz gibi. Şehrin laneti bu."

"Başka ipuçları buluncaya kadar aramaya devam ederiz," diyorum. Bu yatıştırıcı sözlerim, içimi yakan sabırsızlığı gizlemek için aslında; benim dayım ölmüş, o ise karşıma geçmiş nehirleri, şehirleri kucaklamaktan dem vuruyor.

Farid'in kara gözleri öfkesini saklayan durgun bir parıltıyla dikiliyor üstüme. İkimizin de bir kez daha maskelere büründüğünü fark ediyorum. Birbirimiz için ve birbirimize karşı. Bunca yıldan sonra ilk kez. Yine de, yanan yanaklarımın altında gizlediğim hüsrana rağmen, aramızdaki ilişkinin asla kopamayacağına dair huzur verici bir güven geliyor üstüme. O anda ve o günden sonra, onun kollarında fiziksel bir tatmin bulabilmiş olsaydım hayatımın çok daha kolay olacağını düşündüm defalarca.

Kendi düşüncelerimize dalmış bir halde eve koşturuyoruz.

Almira Kontu'nun ikimizi de birer kukla gibi parmağında oynatmış olduğu ihtimali, şehri boz bir manzaranın ardındaki zavallı bir dekor gibi gösteriyor gözüme. Joanna'nın kulağını fısıldadıkları da kuklacının sahnelediği oyunun bir parçası mıydı yalnızca?

Dükkânımızın girişine vardığımızda Farid tek söz etmeden dosdoğru kendi evine yollanıyor.

Annemle Cinfa dükkânın arkasında tezgâhları düzenliyor. Kilise Sokağı'na bakan kapımız yerli yerine takılmış ve koyu maviye boyanmış nasılsa. Bunu kime borçlu olduğumuzu soracak olduğumda annem, "Seni bekliyorduk. Şabat duasını okumaya hazır mısın?" diye lafı ağzıma tıkıyor bıkkın bir sesle.

Saçı başı darmadağın ve gözleri mahmur. Ban otundan olmalı. "Beş dakika bekleyin," diyorum.

"Şabat yeterince bekledi!" diye bağıyor.

"İki dakika o zaman!"

Aviboa mutfakta, bir yastığın üzerinde uyuyor. Reza, bakır kazanımızda morina kaynatıyor. "Brites geldi," diye fısıldıyor bana. "Avluya sakladığın kirli çarşafı verdim ona."

"Allah senden razı olsun," diyorum yanağını öperek. "Haham Losa uğradı mı bugün?"

"Hayır."

"Dükkânın kapılarını kim boyayıp yerine taktı peki?"

"Bento. Gemila'nın içindeki *ibburu* çıkardığın için duyduğun minnettarlığın küçük bir göstergesiymiş, sana böyle söylememi istedi."

"Güzel. Dinle, annemi birkaç dakika oyalamaya çalış, olur mu?"

Reza başını sallıyor. Kilere fırlayarak yılan derisi keseden genizanın anahtarını alıp dayımın şahsi *Hagada*'sını çıkarıyorum meydana. Kalbim yerinden fırlayacakmış gibi atarken onu kucağıma koyup resimli sayfalarında *Zerubbabel*'i arıyorum. İçinde bulunduğu kare, metne önsöz teşkil eden resimlerin altıncı sayfasından çıkıyor. Uzun siyah saçlı, çakmak gözlü bir delikanlı olarak resmetmiş dayım onu. Yüzü Gemici Prens Henrique'in iyimser, keskin hatlı çehresini andıran bir Kral Dari-

us'un önünde haklı bir gururla dikilmiş. Her iki adam da Badem Çiftliği'nin kireçtaşı kulesi önünde duruyor. Sağ elinde Tora tomarını tutuyor Zerubbabel; gerçeğin özünü. Sol elinde ise İbrani alfabesinde kutsal kadın Binah'ı temsil eden Hé harfi var. Sağ elinin işaret ve orta parmaklarında iki zümrüt yüzük parlıyor.

Bu taşlar Zerubbabel'in gerçek kimliğini gözlerimin önüne sermeye yetiyor; insanların yüzleri eskiyebilir, ama zümrütler eskimez. Zerubbabel, Almira Kontu'ndan başkası değil.

"Güneşin arabası ufkun öbür yanına geçmek üzere," diye sesleniyor Reza yukarıdan. "Şabat gelinini bekletmek ayıptır. Ayrıca Pesah'ın da son gecesi. Hemen yukarı gel!"

"Şabat gelini bu seferlik bensiz evlensin!" diye bağıyorum.

"Şu inadını bıraksan diyorum!"

"Reza duaları sen de biliyorsun. Allah sana da bir ses vermiş. Kendi işini kendin gör!"

"Hangi yılan aklını yedi bitirdi Berekiah Zarco? Duaları benim okuyamayacağımı sen de biliyorsun."

"O zaman annem okusun," diyorum. "Beni rahat bırakır mısın? Lütfen!"

"Bir erkeğe ihtiyacımız var, seni sersem!"

Bunun küfür olduğunu biliyorum yine de "Şabat gelininin bir sese ihtiyacı var yalnızca, penise değil!" diye bağırmaktan kendimi alamıyorum. "Çok korkuyorsan bırak Cinfa halletsin."

Reza kiler kapağını çarpıp gidiyor. Nihayet huzura kavuşuyorum.

Hagada'nın resimli sayfalarını çevirerek Kraliçe Esther'i aramaya koyuluyorum bu kez. Soylu yüzü bir sonraki sayfanın altından bana bakıyor. Kim olduğunu anladığımda kalbim yerinden fırlayacak gibi oluyor; dinini gizli tutan ve daha sonra halkını hain Haman'ın gazabından kurtaran kadın Dona Meneses'ten başkası değil! Bu karede, üvey babası Mordehay'a Tora'yı taşıırken resmedilmiş. Kolunun altında yarı yarıya görünen bir yazma gizli, dayım etrafına ısıltı ısıltı bir hale yaptığına göre büyük ihtimalle Bahir bu, yani Işık Kitabı. Mordehay'ın yüzü daha önce hiç görmediğim birine ait. Bir Bizans haçı tak-

mış, omzunda bildiğimiz Yahudi *talledi* var, üzerine ise etekleri yeşil arabesklerle bezeli mavi bir aba giymiş. Doğu Kilisesi'ne bağlı bir adama mı gönderme yapılıyor? Yoksa Mağribi Krallıkları'ndan birinde yaşayan Yahudi bir dostu mı? Osmanlı İmparatorluğu'ndaki bir dervişe belki de. "Kutsal Topraklar'ın tüm dinlerini uzlaştıran biri," dediğini duyar gibi oluyorum dayımın. Kendi kendime fısıldıyorum: "Ya da üç maskeyi birden takınan bir adam."

Belki de, diye düşünüyorum, Tu Bişvat'tır bu.

Bu bulduklarım düşüncelerimin akışına ket vuruyor bir süre. Bu bulguların ne derece önemli olduğunu anlayabilmek için Farid'in şahin gözlerinin onayına ihtiyacım olduğunu fark ediyorum birden. Kiler kapağından başımı mutfığa uzattığım anda, "Demek sonunda aklın başına geldi Berekiah Zarco!" diyen Reza'yla burun buruna geliyorum.

Şabat merasiminden gözlerimi kaçırarak önünden sıvışıyorum. Farid'i evinde, yatak odasında buluyorum. Yüzünü Mekte'ye dönmüş, gözleri kapalı olduğu halde, rüzgârda eğilen bir palmye yaprağı gibi eğilip kalkıyor dizlerinin üzerinde. Yerden doğrulduğunda, kaşlarını kırıştırmasından yanında olduğunu bildiğini anlıyorum. Yine de gözlerini açmıyor. Yeniden yere kapanıyor. Eliyle basit bir işaret yaparak beni fark ettiğini belli edebilecekken, bunu yapmaması öfkeden kaskatı kesilmeme neden oluyor. *Ihanet* sözcüğü aklıma kazılıyor anında. Topuğumla, önce üç kere, sonra bir kere, sonra dört kere daha vuruyorum yere. Doğruluyor. Kayıtsız gözleri açılıyor. "Lütfen," diyorum. "Görüşünün berraklığına ihtiyacım var."

Dediğimle hiç ilgilenmiyormuş izlenimi veren donuk bir ifadeyle ayağa kalkıyor. Bir hayalet gibi süzülerek peşimden bizim eve geliyor. "Şimdi bize katılacak mısınız?" diyor Reza yumuşak bir sesle.

Ne yüzüne bakıyorum, ne de cevap veriyorum. Kilere dalıyoruz.

Farid *Zerubbabel*'e bakar bakmaz, "Evet, Almira Kontu bu," diye işaret ediyor. Kraliçe Esther'den ise, Dona Meneses'in boynundan eksik etmediği zümrütlü safirli gerdanlığı ona

gösterinceye kadar pek emin olamıyor. “Evet, bu o,” diyor nihayet.

Dayımın hiç beklemediği bir simya, bu dostların sevgisini korkuya dönüştürmüş olmalı, diye geçiriyorum içimden güçlkle yutkunarak. Sonra nefrete ve nihayet cinayete. Öyle ya, korkuyu iliklerinde böylesine hisseden Yeni Hristiyanlar’dan başka kim olabilirdi? Kim Portekiz ve İspanyol soylularından daha nefret dolu olabilirdi? Ona İbranice kitapları kaçırma işinde yardım eden asilzade kisvesine bürünmüş eski Yahudilerden başka kim dayıma ihanet etmiş olabilirdi ki? Zerubbabel ve Kraliçe Esther’den başka kim?!

Son zamanlarda bir anlaşmazlığa mı düşmüşlerdi? *Tu Bişvat*, ustamın gönderdiği bir *safir*anın eline ulaşmadığını yazmamış mıydı. Belki de Dona Meneses, yeni yazmaların alımı için bir kenarda tutulan birikimi, başka amaçlar için kullanmaya başlamıştı. Belki de dayımın tavizsiz yaklaşımları *Zerubbabel*’in iş anlaşmalarını zora sokmaya başlamıştı. Kitapları başka bir yerde pazarlamaya mı girişmişti acaba?

Öyleyse hain *Haman*, dayımın, *geniz*amızdan çalınan son *Hagada*’sında daha yaşlı bir Almira Kontu olarak resmedilmiş olmalı. Dayımın arayıp durduğu ve *Pesah* akşamından hemen önce bulduğunu bana söylediği yüz onunkiydi demek.

Öte yandan, Kont suçluysa, Simon’u ve kimliğini açığa çıkarabilecek diğer batınileri susturmak istediye acaba niye *Di-ego*’yu hastaneye götürmeye gönüllü oldu? “Kont Almira’nın dayımı öldürttüğünü veya öldürdüğünü kanıtlamak için çalışan *Hagada*’yı bulmamız lazım,” diye işaret ediyorum Farid’e.

“Nasıl becereceğiz bunu?” diye soruyor.

“Dona Meneses’i ve Kont’u bir şekilde tuzığa düşürmeliyiz. Onlarda olduğuna eminim.”

“Berekiah!” diye bağırıyor Reza birden. “Misafirin var... Peder Carlos geldi.”

Annemin beni yukarıya çıkarmak için çevirdiği bir numara mı bu? “Aşağıya gönder onu!” diye sesleniyorum.

“Kimmiş?” diye soruyor Farid.

“Papaz,” diye yanıtlıyorum.

Hagada'yı yerine yerleştiriyorum, kapağı kilitleyip, genizanın anahtarını yılan derisi keseye saklıyorum yine.

Peder Carlos el yordamıyla merdivenlerden iniyor. Alnında boncuk boncuk ter birikmiş; buraya kadar koşarak gelmişçesine, güçlükle nefes alıyor.

“Judah’tan bir haber var mı?” diye soruyorum.

“Yok.” Yanıma gelip elimi tutuyor. Titreyen bir sesle, “Bana yardım etmelisin!” diyor.

“Yoksa şu Kuzeyli mi? Seni de mi takip etmeye başladı?!”

“Hayır, hayır... öyle bir şey değil. Aman Tanrım. Dominikenlerle konuşuyordum... Beni öldürmek için şeytanla işbirliği yaptılar herhalde. Bir şeyi fark ettim; şeytan kıskanç Bereki-ah. En iyi olanı yok etmek istiyor o. Hem bu dünyayı hem de öbür dünyayı sağaltan hayırlı güçleri vardı dayının, orası kesin. Şeytan isteseydi... Bana kalırsa o ve Dominikenler hepimizin peşine iblisler saldılar dayının yokluğundan istifade. Beyaz Maimon. Tabii ya! Gemila onu görmemiş miydi? Yanılmıyordu gördüğünde!”

Deli deli bakan gözlerinden, Lizbon’u kasıp kavuran çılgınlığın en sonunda papazı da pençesine düşürdüğünü anlıyorum. “Carlos, lütfen kes şunu! Kinayelerle dolu nutuklara ihtiyacım yok şu anda.”

“O zaman şuna bir bak!” diye bağıyor.

Bir muska daha çıkarıyor ortaya. Parlak bir parşömen kâğıdının üzerine ufacık Ibranice harflerle, eşmerkezli iki eğri büğrü daire çizilmiş. Atasözlerinden yapılmış alıntılara benziyor bunlar. Dıştaki daire, *Şiddet hainlerin ekmegi, suyudur*, diyor; içteki ise, *Gün gelecek, kötülerin de korları sönecek*.

“Pelerininim astarında buldum bunu!” diye bağıyor Peder Carlos. “Pelerininimde, düşünsene! Nasıl açıklayabilirsin bunu?! Nasıl?!”

“Şişşt!” diyorum. Bana geçen gün verdiği muskayı çıkartıyorum kesemden. Yeni muskadaki yazılar yine önceki özenli el yazısıyla yazılmış, ama bu kez yazı yer yer bozuluyor, sanki hastalıktan güçsüz düşmüş veya fazla şarap içmiş birinin elinden çıkmış.

Muskayı Farid'e uzattığımda parşömeni kokluyor, sonra da yalıyor. "Bana senin mürekkebin gibi geldi bu," diyor.

"Benim mürekkebim mi?!" Olayın sırrı birden kafama dank ediyor, ister istemez bir inilti koyveriyorum. Dilimin ucuna gelen cevabı söyleyesim gelmiyor. "Carlos, bu karalamaların dayımın ölümüyle bir ilgisi yok," diyorum. Parşömeni elime aldığımda, kâğıdın cinsi, bu işin hangi sanatkârın başının altından çıktığı konusundaki tüm kuşkularımı siliyor. "Gel," diyorum papaza.

Farid'le birlikte peşimden yukarıya çıkıyorlar. Annem kırıl-gan bir sesle *Şabat* duasını okuyor. Beni gördüğünde, çaresiz, mahmur gözleriyle bir an bakakalıyor yüzüme. Reza, kınayan bakışlarındaki haklılıkla, o sessizlik anının gerginliğini ikiye katlıyor, Cinfa da ondan geri kalmıyor. Yanlarından kaçarcasına annemin yatak odasına gidiyoruz. Kapı çerçevesinin üzerindeki gizli bölmede, üzerinde çalıştığı muskaları buluyorum. Aynı bit gibi el yazısı karşımızda duruyor.

"Bir şey anlıyorsam Arap olayım," diyor Peder Carlos.

"Dayımla tartışmanı duymuş olmalı bir şekilde. Kardeşine yardım edebileceğini düşünmüş besbelli. Endişe ve acıyla körleşmiş akıl, bazen böyle canavarlıklar üretir işte. Bu sonuncuyu, dün sen uyurken pelerinine koymuş olmalı. Ban otu kullanıyor, normaldeki gibi düzgün yazamıyor; doğru düzgün düşünemediği ise zaten ortada. Üzgünüm. Eminim içinden bir kötülük geçmiyordu. Yalnızca dayımın çok istediği o Solomon Ibn Gabirol'u almak istiyordu, hepsi bu. O kafayla, bu muskaların kardeşini geri getireceğini bile düşünmüş olabilir. Ortada iç içe geçmiş iki gizem vardı demek. Bizse, ikisinin bir ve aynı olduğunu düşündük."

O anda ağzımdan çıkanları kulağım duymuş olsaydı, yapmak üzere olduğum hata yapılmış olmayacaktı.

Farid, Peder Carlos ve ben, bundan sonra nasıl bir yol izleyeceğimizi tartışmak üzere bizimkilerin konuştuklarımızı duyamayacağı tek yer olan manav dükkânımıza gidiyoruz. Papaza dayımın şahsi *Hagada*'sında *Zerubbabel* ve Kraliçe Esther'in kimlerin yüzleriyle resmedildiklerini anlattıktan sonra, Farid

kendinden emin işaretlerle, “Estaus Sarayı’na yeniden gidip Almira Kontu’yla yüzleşelim, suçunu itiraf ettirelim ona,” diyor.

Farid’in dediklerini papaza tercüme ettiğimde, “Ya sevgili kontumuz bu şekilde imana gelmezse?” diyor.

Farid kesesinden koleksiyonundaki en korkunç hançeri çıkartıyor; ucu bir orak gibi kıvrılan, on beş santim uzunluğunda, ölümcül derecede keskin bir silah bu. Hançeri gözdağı verircesine papazın burnunun altında şöyle bir döndürüyor. “Kont imana gelecektir!” diye işaret ediyor. “Neden biliyor musunuz? Çünkü bir oyuncunun ne olursa olsun sesine ihtiyacı vardır. Bu güzelliğin ucunu Adem elmasına dayayacağım herifin. İstedğimiz cevapları vermeyecek olursa, gırtlığında hatırı sayılır bir delik açarım ben de.”

Carlos geriye kaçıp Farid’in elini itiyor. “Ne dedi bilmiyorum ama hoşuma gitmediği kesin,” diyor bana dönerek. “Donna Meneses’e gelince... Bence bizi fazla zorlamadan konuşacaktır o.”

“Neden? Kadın olduğu için mi?” diye yanıtlıyorum onu küçümseyerek. “Eğer gerçekten kimliğini gizlemeye çalışan bir Yahudiyse, hiç tereddüt etmeden fedailerine kafamızı uçurmalarını emredecektir!”

“Şu Joanna, Kont’un kızı,” diye işaret ediyor Farid. “Bize yardım edebilir.”

“Tabii ona ulaşabilirsek.”

Konuştuklarımızı Carlos’a tercüme ederken evin Kilise Sokakı’ndaki kapısına vuruluyor. Annemin odasına koşup kapıyı açtığımızda, yusuvarlak yüzü pörtlek gözlerle tamamlanmış küçük bir oğlan çocuğu buluyoruz karşımızda. Kesesinden çıkardığı bir kâğıdı bana uzatıyor. “Mektubunuz var,” diyor. Kâğıdı elinden alır almaz koşa koşa uzaklaşıyor. Mektupta şöyle yazıyor:

“Berekiah, Sintra’ya giden Kral Yolu’nda bul beni, Benfica’ya gelmeden hemen. Seni, eski Vizigot Kilisesi’nin harabelerinin ilerisindeki iki su değirmeninin orada bekleyeceğim. Yalnız gel. Kimseye nereye gittiğini söyleme. Hemen yola çıkmalısın. Efendi Abraham’ın ölümüyle ilgili, bilmen gereken bir şey öğrendim.”

Mektup Diego'nun kesik el yazısıyla imzalanmış.

Peder Carlos kâğıdı elimden alıyor. Okur okumaz, "Gitme evlat," diyor. "Lizbon'da yapayalnız dolaşmak hâlâ çok tehlikeli."

Diego'yu kaçakçıların kimliği konusunda uyarmam gerektiği düşüncesinin yükü omuzlarıma biniyor. Belki onun öğrendikleri de Kraliçe Esther'le *Zerubbabel*'i tuzağa düşürmeme yardım edebilir. "Hayır gideceğim," diyorum. "Akşam oldu, zaten şimdilik yapabileceğim başka bir şey de yok." Farid'e dönerek omzunu tutuyorum ve önceki bencilligim için özür kabilinde birşeyler geveliyorum ağzımın içinde. "Benimle gelme onurunu bahsetmezsen yalnız gitmeye niyetim yok," diye ekliyorum.

Gözlerini kapatıyor ve başını eğerek teklifimi kabul ediyor.

Ailemin yalvarışlarının feryatlara, küfürlere dönüşmesine meydan vermeden çıkıyoruz evden; Cinfa'nın beni o terk edilmiş gözlerinde odaklamasına fırsat bırakmadan.

Farid evine uğrayıp babasının sandaletlerini ayağına geçiriyor.

Cuma gecesi doğudan, lanetlenmiş İspanya'dan gelen deli bir rüzgârın boyunduruğunda derinleşiyor. Sintra yolunda, Vizigot Kilisesi'nin açıkta duran kemerlerinin ilerisinde, başka ayakların daha önce çiğnediği bir patikaya sapıp terk edilmiş su değirmenlerine doğru yürüyoruz. Ay ışığında vahşi örümcekler gibi uzuyor değirmenlerin gölgeleri. Beş mil ileride, Sintra Dağı, yukarılarda bir yerde gizlenen ulaşılması imkânsız bir cevaba işaret eden düşmüş bir bulut gibi yükseliyor ufuktan. Farid tavşan gibi havayı kokluyor, önümüzde uzanan manzarayı inceliyor. Beyaz bir atmaca bir hayalet gibi, hava akımlarına binerek başımızın üzerinde dönüyor; tarihin ötesinde, topraktan azade bir yaratık. "Kuşlara düşkünlüğümüz bu dünyadan kurtuluşumuzun habercisi olmalarından mı dersin?" diye işaret ediyorum arkadaşşıma.

"Yaşam yolculuğumuzu paylaşmalarına rağmen yine de tasasız kalmayı becerebilmelerindendir belki de," diyor. Yine havayı kokluyor. "Geyik geçmiş buradan," diye işaret ediyor. "Ve bir şey daha," diyor, düşünceli, ihtiyatlı hareketlerle. Birkaç

adım daha atar atmaz yere çömeliyor, sağırlığın keskinleştirdiği gözlerinin yerde seçtiği bir izin üzerinde gezdiriyor parmaklarını. “Adamlar,” diye işaret ediyor. Gözlerimin algılayamadığı bir izi işaret ediyor. “Bot giymiş biri. Adımları güçlü, ağır bir adam.”

“Belki Diego’dur,” diyorum.

“İki iz daha var. Biri, ürkek yürüyüşlü, ufak tefek bir adam olmalı. Diğeri de, durup durup arkasını kolaçan etmiş kuşkuyla.”

“Hah, Diego odur işte,” diyerek gülümsüyorum. “Ötekiler de herhalde korumalarıdır.”

Aceleyle yürüyoruz. Önümüzde uzanan yolda, fıçıya benzer belli belirsiz bir şekil görünüyor bir anlığına, sonra her neyse kayboluyor. Az sonra, ayın gümüş ışığında, yere düşmüş bir adam şekilleniyor. Uzun saçlı ve geniş omuzlu; bedenini bir tırtıl gibi sürüyor toprakta, acımasızca peşinden sürüklenen sağ bacağı besbelli ki yaralı. Homurtuları, gecenin hisşırtılarına duyduğu acının damgasını vuruyor.

“Aman Tanrım! Simon’un ruhunu bedeninden çalan Kuzeyli bu!” diye işaret ediyor Farid telaşlı hareketlerle.

Biraz daha yaklaştığımızda, yüzünün donuk, keskin hatları şaşmaz bir gerçeklik olarak biçimleniyor gözlerimizin önünde. “Evet o.”

Birer kule gibi dikiliyoruz adamın tepesinde. Dev irisi bir adam; kazara insana dönüştürülmüş bir boğa gibi hantal. Dizlerinin üstünde doğruluyor. Geriliyoruz. Hançerlerimizi çekiyoruz hemen. Uyluk bölgesinde hacetini altına kaçırmış gibi kara bir leke oluşuyor.

“Arkadaşımı öldürdün,” diyorum. “Niye?”

Tek kelimesini anlamadığım yabancı bir dilde cevap veriyor.

“İngilizce, Fransızca, Flamanca... Nedir bu?” diye soruyorum.

“Flamenco,” diyor kaba saba Kastilya İspanyolcasıyla. “Brugeliyim.”

Kuzeyde yaşayan Aşkenaz Yahudilerinden kasaplık mı öğrenmiş acaba? Parmağımı yüzüne çevirerek soruyorum: “Nu-evo Cristiano?”

Bir solukta gülüyor. “Viejo,” diye yanıtlıyor. “Muy Viejo Cristiano, çok eski Hristiyanım.”

“Simon’u neden öldürdün?” Sorumu anlamamış gibi omuz silkince, bir ayağımı ayak bileğimden tutup, kesik bir bacağa benzetmek için arkaya çekiyorum. “Porqué él?”

Attığı kakhaha öksürüğe dönüşüyor. Gözleri kapanıyor ve başını eğerek bu kaçınılmazdı demeye getiriyor.

“Ya Dona Meneses?” diye soruyorum. “Onu tanıyor musun?”

Gülümseyerek başını sallıyor. Tam Farid’in bana ne söylemeye çalıştığına bakacak olurken Flaman üstüme atılıyor. O öküz ağırlığıyla kendimi bir anda yerde buluyorum. Karşı koymaya çalışıyorum ama nasırlı elleri boğazıma sarılıyor. Hançerimi, önümde duran omzuna bir güzel saplıyorum. Farid’den yardım istiyorum çılgık çılgıca. Onunla savaşıyorum. Ama çok güçlü. Mengene gibi eli boğazımı sıktıkça sıkıyor. Göğsüm şişiyor. Boğazımda sıkışıp kalmış bir öksürük, gözlemin yaşlarla dolmasına neden oluyor. Yine de onu gayet iyi görebiliyorum. Kehribara saplanmış bir bokböceği gibi tıpkı: Pörtlek gözler, parlak yanaklar, nefretle çarpılmış bir ağız.

Ölümün kaçınılmaz olarak kabullenildiği bir an olduğunu öğreniyorum. Bileklerini sıkıan ellerim gevşiyor. Ne bir öfke ne de korku duyuyorum. Yalnızca bir uzaklık. Kendimin arkasına geçmiş, birazdan çekip gidecekmiş gibi dikiliyorum. Sanki da-yım Rua de Sao Pedro’nun karşısından bana sesleniyor: “Berekiah, bana bak! Buradayım, bekliyorum...”

Birden duyduğum acı hafifler gibi oluyor. Boğazımda bir sıkışma hissi. Sanki bir ip dolanmış etrafına. Flaman’ın ağzından tuzlu bir sıvı fışkırıyor. Ruhum bedenime geri dönmüş. Yanan gözlerim, dudaklarım kan içinde. Elleri, aralanan kapılar gibi iki yanına düşüyor. Üzerimdeki ağırlığı çekiliyor. Farid’in üzerime eğilen yüzünü görüyorum. Bir eliyle beni tutuyor, öbür eliyle adımı söylüyor.

Nefes almaya çabalarken, Flaman’ın ensesine saplanmış duran hançerini görüyorum Farid’in. “Ben iyiyim,” diye işaret ediyorum.

“Onu öldürdüm,” diyor. Farid’in ellerinde tereddütten eser

yok bu kez: Sımsıkı yumruğunu açıyor, sonra avucunu yere çeviriyor, bir dalı gövdesinden kırıverecekmiş gibi.

Hançerlerimizi katilin etinden çıkarıyor, pantolonuna silecek temizliyor. Bir teşekkür ediyorum, hepsi bu. İkimizden de çıt çıkmıyor; söylenecek ne var ki? Konuşmak yerine değirmenlere doğru yürüyoruz. Bir adam yolun üzerinde sırtüstü yatıyor; en yakındaki değirmenin dibinde, ölü balık gözleri gökyüzünün tepesindeki ilkaya dikilmiş. Boynunda, yeni sönmüş yaşamın ılıklığı var. Daha yakından bakabilmek için çömeldiğimde tanıdığım bir yüz beliriyor önümde: Diego'nun evime getirdiği koruması bu.

Diego'nun da Tanrı'nın yanına çağrılmış olmaması için bir dua fısıldıyorum.

"Bir şey duyuyor musun?" diye soruyor Farid. "Yakınlarda bir yerde bir hareket hissediyorum."

"Hayır."

Birden değirmenin ardından Diego çıkıyor. Bileklerine kadar uzanan kalın, kürk astarlı bir pelerin var üzerinde. O solgun ışıktaki dahi, alnında biriken teri görebiliyorum.

"Güvendesin," diyorum. "Neden kendini..."

"Berekiah, birisi... birisi batını meclisindeki herkesi öldürmeye çalışıyor!" diye inliyor. "Hepimizi. Hiçbir yer güvenli olamaz artık. Buradan... biz..."

"Tamam, sakın ol. Yolun aşağısında Kuzeyli'yi öldürdük."

Diego omuzlarıma sarılıyor. "Bu bir işe yaramaz! Dayını, Samson'u ve Simon'u aldılar bizden; şimdi de beni öldürmeye çalıştılar! Görmüyor musun, bütün batınileri sıradan... Hepimizi!"

Ellerimi göğsüne koyuyorum. "Merak etme. Artık kim olduklarını biliyoruz. Dona Meneses'in işi bu. O ve Almira Kontu var bu işin altında. Gerçek kimliklerini bildiğimizi ve bu bilgiyi Kraliyet'e sızdırabileceğimizi düşünüyor olmalılar."

"Dona Meneses mi?! Bu imkânsız! O asla böyle bir..."

"Dayımla birlikte kitap kaçırma işindeydi," diyorum.

"Ama o bir soydu!"

"Daha iyi ya, İbranice yazmaları başka kim sağ salım çıkara-

bilirdi Portekiz'den, düşünsene.”

Aradığı yanıt karanlık ufkun oralarda bir yerde gizleniyor-muşçasına, gecenin karanlığına dikey gözlerini Diego. Bana dönerek, “Bilmiyorum,” diyor. “Hiç aklıma gelmedi...” Ölmüş korumasına bakıyor. “Fernando Kuzeyli'yi bacağından yaraladı, ama sarışın piç çok iyi kullanıyordu bıçağını. Aman Tanrım! Lizbon'a geri dönmem mümkün değil artık!”

“Ne yani, hayatının sonuna kadar burada mı kalacaksın?”

“Beni yakalamalarına izin vermeyeceğim. Kaynar yağ üzerine damlattıklarında nasıl olur bilir misin? Derin sanki paslı bir bıçakla yarılıyor gibi olur. Ölümün bir an önce gelmesi için dua edersin. Her şeye razı olursun. Bunu bir kez daha yaşamayacağım! Asla. Duyuyor musun beni! Asla!”

Birden sokakta düştüğü zaman göğsünde gördüğüm devasa yara izi geliyor aklıma. “Sana pinga mı yaptılar yoksa?” diye soruyorum.

“Sevil'de kızgın yağla ve yaranın üzerine sıvazladığı külle insanların vücuduna resim yapan bir işkenceci vardı. Suçu cuma günü çarşaf değiştirmekten ibaret olan on dokuz yaşındaki bir kızın göğsüne, sırf kızgın yağ marifetiyle tastamam bir Paskalya resmi yaptı. Kızcağz bir türlü ölmek bilmiyordu. Göğüsleri Yeruslayim tepeleri oldu, göbeği ise İsa'nın kalbi. O kadar korkunçtu ki...”

“Diego dinle. Peşine başka birini salmaları işten değil. Nereye gidersen git seni bulurlar. Şehirde daha güvende olursun. Tanıdığın insanlarla birlikte.”

“Kendi evime gidemem,” diye sızlanıyor korkuyla. Rüzgâr gri saçlarını dağıtırken türban takmaktan vazgeçmiş olduğunu fark ediyorum birden; Yahudiliğimizi göstermekten her gün biraz daha cayar olduk. “Aptal degiller, oraya bakarlar. Ve peşime saldıkları katilin öldüğünü öğrendiklerinde, başka birisini gönderecekleri kesin.”

“Ben bizimle kal demek istemiştin,” diyorum.

Diego yere bakarak düşünüyor. Halinden teklifimi çoktan kabul ettiği belli. “Peki beni niye buraya çağır mıştın?” diye soruyorum rahatlayarak.

“Berekiah, önemli bir şey geldi aklıma... Hani Esther’in Mezmurlar Kitabı kopya ettiği şu asilzade vardı ya... Dom Miguel Ribeiro’ydu adı, dayınla bir hafta önce tartışmışlardı.” Elimi tutuyor, fısıldayarak sürdürüyor konuşmasını: “Ustan son toplantımızda bir ara söz etmişti ondan. Biraz araştırdım ve Dom Miguel’in buralarda bir yerlerde bir at çiftliğinde kaldığını öğrendim. Benfica’nın dışında bir yerlerde. Korumamı da senin yanına verecektim. Ona bir gece baskını yaparsınız diye düşünüyordum. Ama şimdi, ben de o kadar...”

Etrafına bakınırken sözlerinin gerisini getiremiyor.

“Diego, o tartışmanın iç yüzünü biliyorum. Dayım geçmişini kabul etmeyi reddettiği için çıkmış Miguel’e; Yahudiliğini inkâr ettiği için. Bana kendisi...”

“Hayır bu değildi konu! Esther’in... şey... onun için kopya ettiği Mezmurlar Kitabı’yla ilgili bir şeydi. Baştan anlaştıkları fiyatı ödemek istememiş. Sonra da kitabı kendisine vermeyi kabul etmezlerse yengenle dayının Ibranice yazmalar sakladıklarını ilgili makamlara bildireceğini söylemiş. Şimdi düşünüyorum da, belki de adamın Dona Meneses’le bir ilgisi vardır. Öyle ya da böyle, bir bağlantı olmalı aralarında...”

“Hayır, yok böyle bir şey. Dayım ona bir mektup yazarak kaçakçılık işine katılmasını teklif etti,” diyorum.

Farid karanlıkta Diego’nun dudaklarını okumakta güçlük çekiyor. Konuştuklarımızı işaret diline çevirdiğimde, “Ama Miguel Ribeiro varlıklı bir adam,” diye karşılık veriyor. “Esther’in hakkını haydi haydi verebilecek biri. Ayrıca onu görme-ye gittiğinde sana elini dahi sürmedi, öyle değil mi? Seni kılını kıpırdatmadan öldürebilirdi, üstelik kimse de ondan bunun hesabını soramazdı.”

“Ne anlatıyor?!” diye soruyor Diego merakla.

“Bunun ona pek de mantıklı gelmediğini.”

Batını alaylı bir kakhaha atıyor tek solukta ve elimi sıkı sıkı tutuyor. “Bu son haftalarda sana mantıklı gelen tek bir şey oldu mu söylesene? Sana bir şey söyleyeyim mi evlat, kabalayı açtığına gördüğün o mantık yaşadığımız dünyada geçmiyor.”

Diego Kuzeyli'nin cesedine yaklaşıyor. Başına tükürüp onu tekmeliyor. Sonra da bir yük hayvanı gibi terledikçe terleyerek yürümeyi sürdürüyor. O davudi sesiyle Faro'dan bir hafta içinde kalkacak bir gemiyle Rodos'a geçip oradan da Konstantiniye'ye gitmek konusunda birşeyler geveliyor kendi kendine. Yarın akşam Lizbon'un güneyine incekmiş bu yolculuk için. "Öyle hoş bir şehirdir ki Konstantiniye," diyor. "Lizbon'a hiç benzemez. Yağmur bile yağıyor. Kocaman güzelim damlalar, düşünsene. Inci gibi. Kabalacılar için de biçilmiş kaftan. Asya'nın Avrupa'yla buluştuğu yer; dayının hep dediği gibi ikinin bir olduğu, hatırlasana..."

Toz, duman, gece ve Diego'nun gelişi güzel sürdürdüğü monolog, bir ip gibi dolanıyor düşüncelerimin yumağına. Tepemizde dönüp duran akbabalar bizi Lizbon'a kadar takip ediyorlar. Şehrin kapılarından girip *Chafariz da Esperança*'nın, yani Umut Çeşmesi'nin başında mola verdiğimizde kafamı olduğu gibi suyun altına sokuyorum. Miguel Ribeiro ile kaçakçılar arasındaki gizli bağlantının ne olabileceğini soruyorum kendime. Yüzüme gözüme damlayan suların arasından Diego'ya bakıyorum. Yanaklarını ve çenesini şimdiden iyiden iyiye sarmış sakalını tarıyor. "Tertipli olmak kutsal bir görevdir," diye hatırlatıyor bana.

Belki de öyledir. Peki ama Diego'nun içsel varlığında belirleyici olan itki ne? Acaba Gezgin Yahudi efsanesinin vücut bulmuş hali mi? Bir sonraki düşman toprağa göç etmek için hazır bekleyen, insanlıktan çıkmış, korkunun pençesinde kıvranan bir canlı mı? Yoksa hepimiz Hristiyan mitolojisindeki lanetli kahramanlara mı dönüşüyoruz giderek? Bizi bekleyen yeni son bu mu?

Eve vardığımızda küçük Didi Molcho kapıdan koşarak yanımıza geliyor. "Onu buldum Beri! Buldum onu!" diye bağırıyor.

"Kimi?"

"Haham Losa'yı!"

"Nerede o?!" diye soruyorum.

"Mikvada. Murça Benjamin evleniyor."

“Ne? Şimdi mi? Yarın evlenecekti hani. Gece yarısından sonra yapılacaktır herhalde tören. Zaten hâlâ *Şabat!*”

“Hıristiyanları şaşırtmak için tören bu akşama alındı,” diye fısıldıyor.

Birlikte avluya giriyoruz. Peder Carlos bizi karşılamaya çıkıyor. O, Didi, Diego, Farid ve ben devrilmiş limon ağacımızın toprağa tutunmayı başarmış öksüz gövdesinin dibinde duruyoruz. “Haham Losa’yla yüzleşmem lazım, bu olanlarla bir ilgisi olmadığından emin olmalıyım,” diyorum. “Fazla gecikmem.”

Hepsi birden seslerini yükseltiyor. “Yahudilerin dini bir törende biraraya gelmeleri çok tehlikeli,” diye konuşuyor Diego herkes adına. “Ya Hıristiyanlar sizi bulursa?!”

Losa’ya duyduğum güvensizlik öylesine büyük ki, onunla yüzleşme dürtüme karşı koyamıyorum. “Ne olursa olsun,” diyorum. “Gitmek zorundayım. Nasıl olsa gece vakti Kraliçe Esther ve *Zerubbabel* konusunda bir şey yapamayız. Şafak söker sökmeyen onları inlerinden çıkartmanın bir yolunu düşünürüz.”

Mikvaya, Murça Benjamin’in evlilik törenine gitmek üzere dostlarımdan ayrılıyorum. Çocuksuz bir dul olduğundan, Levi kanunlarının emrettiği şekilde, ölen kocasının ağabeyiyle evlenecek.

Yüzünü bir başlığın arkasına gizlemiş sıska bir adam bekliyor hamam kapısını. “Girebilir miyim?” diye soruyorum. “Murça’nın bir arkadaşıyım.”

“Acele et.”

Basamaklar duvarlardaki fenerlerle aydınlatılmış. Pelerinlere bürünmüş küçük bir şahit korteji orta yerde toplanmış; giysileri, kıpırtıları odanın loşluğunda titreşen ışık ve gölge oyunları yapıyor. Erkekler önde, kadınlar arkada. Aşağıya inerken bir tuhafılık olduğunu sezinliyorum havada. Haham Losa beş hakimden oluşan bir kurulun ortasında oturuyor. Beni fark ettiğinde korkudan ne yapacağını şaşıyor. O habis gözlerine buz gibi bir dehşet ifadesi yerleşiyor. Duyduğum öfke bütün yakıcılığı ve ısrarıyla kasıklarına baskı yapıyor.

Peki ama neler olup bitiyor? Murça, kayınbiraderi Efraim’in karşısında duruyor. Saçlarını çuval bezinden bir başörtünün al-

tında toplamış. Yüzünden bitkinlik, umutsuzluk akıyor, elleri de titriyor. Yerde, tam ikisinin arasında siyah seramik bir tabak duruyor. *Halıza* bu! Aman Tanrım! Merhamet'in ne zaman dünyamızın yolunu bulacak? Yahudilere karşı başlatılan ayaklanmadan sonra Efraim evlilik sözünden caymış olmalı. Şu anda katıldığımız, onu bu yükümlülüğünden azat etmek için düzenlenen törenden başka bir şey değil. Murça'ya gelince, tabii o da azat olmuş olacak bir bakıma. Ama nasıl bir geleceğe doğru? Azıcık bir drahomayla, hele ki Lizbon'lu Yahudi gençlerinin yarısı çoktan kül olmuşken, hak ettiği mutluluğa kavuşma şansı çok az.

Efraim Murça'yla evlenmeyi reddedişini kararlı bir sesle duyuruyor. Titrek, kararsız bir İbraniceyle cevabını veriyor Murça: "*Me'en yebami lehakim Leahiv shem beyisrael lo aba yabmi.*" Sonra herkesin anlaması için dediklerini Portekizce olarak tekrarlıyor: "Kocamın kardeşi, İsrail'de kardeşi adına bir nam yürütmeyi, benimle *Levi* evliliği yapmayı reddetmiştir." Sözlerini derin bir iç çekişle bitiriyor.

"Ne dediğini duydun mu?" diye soruyor Haham Losa, Efraim'e.

"Evet."

Hakimler ayağa kalkıyor. Murça istemeye istemeye Efraim'e doğru yürüyor, önünde çömeliyor ve yalnız sağ elini kullanarak Efraim'in sağ baldırına üç kez dolanmış deri sandalet bağlarını çözmeye başlıyor. Acı dolu solukları havayı yarıyor. Bağlar nihayet çözülünce Efraim'in ayağını kaldırıyor ve sandaleti ayağından çıkartıyor. Doğrularak güç bela ayağa kalkıyor ve sandaleti Efraim'le hakimlerin arasına atıyor.

Haham Sabah, Losa'yı dürterek kulağına birşeyler fısıldıyor; hain herif korkusundan konuşma sırasını kaçırdı. Efraim'e dönerek telaşlı bir sesle, "Bu ağızdan çıkan tükürüğe yere düşünceye kadar bakacaksın," demeyi başarıyor nihayet.

Murça baştan ayağa titriyor, büyük bir çaba sarf ederek öne eğiliyor ve kendisine çocuk vermeyi reddeden eniştesini sembolik olarak küçük düşürmek için siyah tabağa tükürmeyi başarıyor.

Efraim meydan okurcasına sandaletini yerden alıyor ve işi-

tilmez bir çağrıya uyar gibi onu Haham Losa'ya uzatıyor. Beş hakim birden aynı anda duaya giriyor: "Ey Rab, Israil'in kızları bir daha halizaya da Levi evliliğine de ihtiyaç duymasın..."

Tören bitince Murça yere kapaklanıyor. Kadınlar kızcağızın yanına koşarken, Losa da merdivenlere doğru fırlıyor. *Bütün hahamlar şohet gibi öldürmeyi bilir!* diye geçiriyorum içimden. Dayımın kaçakçılarına şantaj yapan oydu. *Tanrı bu yüzden bu halizaya şahit olmamı istedi!*

Kortejdeki adamların arasından koşarak sıyrılıp hahamın peşine düşüyorum. Dışarı çıktığımda onu o hantal yürüyüşüyle evine doğru sıvışmaya çalışırken yakalıyorum. Saniyesinde yanında bitiyorum. Ellerim giysisinin ipek yakasına sarılıyor. "Sizin gibi üstatlar üstadı, hahamlar hahamı bir bilgeye bu kadar çabuk kaçmak yakışmıyor," diyorum onu Samirler'in evinin duvarına yapıştırarak.

Beni itekliyor. "Bırak geçeyim seni ibne."

"Beni Farid'le karıştırıyorsun galiba, evet erkek sevdalısıdır o, ama şunu bilmiş ol ki senin gibi bir aşağılığın onun adını ağzına almaya bile hakkı yok."

"Burada sokağın ortasında, herkesin içinde dövmeye mi kalkışacaksın beni yoksa?" Çevremizde toplanan küçük kalabalığı fark ederim de cayarım diye bir umut onlara bakıyor.

"Neden olmasın," diyorum. "İnsanların hakkımda ne düşündüğü umurumda değil artık. Ama adil olacağım. Seni dindeşlerine karşı işlediğin suçlardan öldürmeyeceğim, ama dayımı öldürenin sen olduğunu öğrenecek olursam işte o zaman sonun gelmiş demektir."

"Dayını öldürenin mi? Ben mi?!"

"Demek o kadar şaşırdın. Ona ihanet etmiştin! İnkâr mı edeceksin yoksa? *Şohet* bıçağını çıkartıp boğazını kestin onun!"

"Evet inkâr edeceğim. Birbirimizden pek hoşlanmazdık, orası doğru. Ama nefretle cinayet arasında koskoca bir Kızıl Deniz var ve ben de o denizi geçmediğime eminim."

"Ayaklanmanın koptuğu pazar neredeydin?" diye gidiyorum üstüne.

“Evimdeydim, dua ediyordum. Kızlarımdan biri hasta.”

“Tanrı’ya mı yoksa Şeytan’a mı dua ediyordun?”

“Hay o dilin kopsun senin...”

Başını beyaz duvarlara vuruyorum. Çığlık atıp inlemeye başlıyor. “Şahidin var mı peki?!” diye soruyorum.

“İki kızım da evde, yanımdaydı!”

“Bütün gün mü?”

“Evet.”

“O zaman Dominikenler nasıl oldu da kılınıza dokunmadı ha?”

“Ben kiliseye çalışıyorum seni gerzek!”

“Kızların evde mi?”

“Sakın bunu aklından ge...”

Doğru dürüst yemek yemeden, birkaç saatlik uykularla geçirdiğim şu son hafta akli dengem üzerinde etkisini göstermeye başlıyor. Korkudan tir tir titreyen hahamı Rua de Sao Pedro’dan evine kadar sürüklüyorum. Dizginleri ele almayı reddeden bir parçam umutsuzluğumun mantığıma baskın çıktığının pekâlâ farkında. Gerçeği görmekten, bütün ipuçlarını birleştirip kolayca okunan bir dize oluşturmaktan mı korkuyorum acaba? Bildiğim her şey *Tora* hafızamda emniyette halbuki: İki Ağızlı Beyaz *Maimon*, Diego’nun taşlanması, *şohet* bıçağının dayımın boynunda açtığı yara, *Tu Bişvat*’tan gelen mektuplar. Bunlar *Tora*’dan veya kabaladan çıkma birer alıntı olsaydı, hepsini biraraya toplayıp olanlara mantıklı bir yorum getirebilir, bir cevap bulabilirdim. Yoksa asıl korktuğum bu intikam yolculuğunun sona ermesi mi? Dayımın ölümünün ötesindeki o son kapıdan, Boşluk Kapısı’ndan geçmek zorunda kalacağım çünkü o zaman.

Bölüm XVIII

Kabalaya göre bal, manın altmışta biri kadar tatlıdır; bir düş, kehanet gücünün altmışta birine denktir; *Şabat* ise dünyanın gelecekteki ihtişamının altmışta birini yansıtır.

Ya bir hastanın uyuduğu uyku? Ölümün kaçta kaçına denk geldiğini bilebilir miyiz onun?

Haham Losa'nın küçük kızı Rachel yünlü bir battaniyenin altında kıvrılmış yatıyor; eli alnının üzerinde bir yüzgeç gibi büzülmüş; sanki kendisini bir canavardan korumaya çalışıyor. Gözleri kapalı, ama hemen her saniye, içindeki soğuğu dindirmek istercesine tir tir titriyor. Ablası Esther-Maria kan çanağına dönmüş kaygılı gözlerini terk etmeye yüz tutmuş bir kararlılıkla kardeşinin baş ucunda nöbet bekliyor. Parmaklarının arasına bir dua tespihi dolanmış. Söyleyecek sözlerini tüketmiş insanlara özgü bir durgunlukla selamlıyor beni başıyla; bir duygudaşlıkla, ama yine de uzaktan.

Çocuğun vücudunun böylesine güçten düşmesini nasılsa, Efraim'in Murça'ya sırt çevirmesiyle aynı kefeye koyuyorum düşüncelerimde. Tutulmayan sözlerin ihaneti bugünlerde hayatlarımızı birbirine bağlayan zamkın ta kendisiymiş gibi geliyor bana.

“Ne zamandır bu halde?” diye soruyorum.

“Geçen cumadan beri,” diye cevap veriyor Esther-Maria. “Ama başlangıçta bu kadar kötü değildi.”

“Ya baban? Pazar günü bütün gün onun başında mıydı?”

“Artık bu kadarı da fazla!” diye kükrüyor Losa. “Kendi kızım benim...”

Esther-Maria elini kaldırarak babasını susturuyor. “Evet,” diye fısıldıyor. “Sabahtan akşama kadar.”

Kız ayağa kalkıyor, yumruğunu sırtının aşağısındaki bir sızıya bastırıyor. “Soruyorum çünkü dayım... o...”

Başını sallıyor. “Haberimiz var. Açıklama yapmana gerek yok. Bak, Eski Hristiyanlar geldiğinde burada kalıp saklandık. Babam bize dokunmayacaklarını söyledi, ama bir alay katile nasıl güvenebilirsin ki? Emin değilim, salı gününe kadar saklandık sanırım. Bu aralar günleri birbirine karıştırıyorum da.”

Haham Losa’ya dönüyor. “O zaman neden buraya geldiğinde içeri girmeme izin vermedin? Neden evime uğramadın? Daha demin, *mikvada* beni gördüğünde...”

“Sen çıldırdın mı?! Kapımı tekmeliyordun. Burada çocuğum hastayken sen kapımı tekmeliyordun. Herkes dayının intikamını almak istediğini biliyor. Ve şimdi şu halini... Bekle...” Losa yerinden fırlıyor, kararmış bir aynayı yerinden söküyor ve bana getiriyor. “Bak!” diye bağırıyor. “Sen olsan bundan kaçmaz mıydın?”

Mum alevinin loş ışığında, mantar basmış yanaklarından pis sakallar fışkırmış, yağlı saçları arapsaçı gibi birbirine dolanmış, insan demeye bin şahit isteyen bir yüz görüyorum.

“Haklısın,” diye kabul ediyorum. “Pek hoş görüldüğüm söylenemez.” Kesemden dayımın *Hagada*’sını satmaya çalışan sokak çocuğunun resmini çıkartıyorum. “İçinizde bu çocuğu tanıyan var mı?”

Esther-Maria mum alevinin halesinden resme uzanarak onu inceliyor. “Hayır,” diyor. Resmi babasına uzatıyor. O da başını iki yana sallıyor.

“Yani dayıma İbranice kitapları kaçıрма işinde hiç yardım etmedin mi?” Başını bir kez daha iki yana salladığında, “*Tora* üzerine yemin et,” diye üsteliyorum.

Losa yemin ederken Rachel uykusunda yırtık bir körük gibi

hırlıyor. “Ona dokunabilir miyim?” diye soruyorum.

Losa başını sallıyor. Nabızı deli gibi atıyor kızın. Alını ateş gibi yanmasına rağmen nasılsa terlemiyor. “Başka ne şikâyeti var?”

“Yemek yiyemiyor,” diyor Esther-Maria. “Ve şey... tuvalete çıktığında kan geliyor.” Bana yaklaşıyor, bu ilginin ister istemez uyandırdığı umut okunuyor beklenti dolu gözlerinden.

“Ya dizanteri ya da İspanyol kurdeşeni,” diyorum. “Havadan veya gübreden bulaşmıştır.” *Tora* hafızamın sayfalarına kaydettiğim İbn Sina reçetelerini tarıyorum. “İçine mine çiçeği katılmış şimşir çayı içireceksiniz bol bol,” diyorum. “Mikrobu ter yoluyla dışarı atabilmesi için sıvı alması lazım. Nar suyu ve içme suyuyla sulandırılmış arsenik lavmanı yapın bir de. Fazla arsenik koymayın. En fazla bir iki damla.” Losa yassı, baykuş burnunun ucundan, bir peygamberi bile gıcık edebilecek bir bakışla süzüyor beni. Yine de, bütün olanlardan sonra, bu hali küstah olmaktan çok komik geliyor bana. “Bu aptal bakışlarını *Şabat* dualarına sakla,” diyorum ona.

“*Şabat* duası faslını kapattım,” diyor hüzünlü bir edayla. “O işin geri dönüşü yok artık.”

“Aman ne kadar üzüldüm,” diyerek dudak büküyorum.

“Sen ne anlarsın ki?!” diye bağıyor. “Yahudi adından başka neyi feda ettin ki?! Tanrı’nın insanlarımızın canını bağışlaması karşılığında bir daha sinagoğa ayak basmamak için yemin ettin mi sen? En değerli varlığını feda ettin mi sanki? Sen fedakârlıktan ne anlarsın?! On bir yaşında bir çocuktun daha. Evet, babanın eteklerine nasıl yapıştığını çok iyi hatırlıyorum. Sense vaftiz kurnasına koşa koşa gittiğimi hatırlıyorsun yalnızca. Acaba hiç, neden diye sormak aklına geldi mi? Ya dayının aklına geldi mi? Daha fazla dindaşımız, çocuklarımız ölmesin diye yaptım bunu; ama sen anlayamazsın. Tanrı’yla bir anlaşma yaptım; Sen Lizbon’lu Yahudilerin canını bağışla ben de dinimi değiştireyim dedim ona. Yanlış bir iş mi yaptım? Kim böyle düşünmeye cüret edebilir? Sen mi?! Yoksa dayın mı?!”

Losa koluyla dudagındaki tükürükleri siliyor, yanakları yılların öfkesiyle kıpkırmızı kesilmiş bir halde ateş püskürerek bakıyor yüzüme.

Esther-Maria yanına gidiyor. Omzuna sarılarak fısıldıyor: "Sakin ol baba."

"Dayım öldü, sana cevap veremez," diye karşılık veriyorum öfkemi dizginleyen sakın, kuru bir sesle. "Bana gelince, şimdi olduğumdan daha inançlı bir kabalacı olsaydım, belki de seni yargılamazdım. Belki gerçekten de daha yüce bir değer uğruna ihanet ettin bize. Ya da yaşamaya devam edebilmek için böyle kandırdın kendini. O anda aklında ne olduğu artık umurumda değil. Onca yıl önce asıl önemli olan aklında ne olduğu değil, ne yaptığını ve şimdi de yalnızca bu önemli. Senin benim gibi adamların eylemlerinin sözlerinden çok daha önemli olduğunu şimdi şimdi öğreniyorum; gizli anlaşmalarımızdan ve fısıldadığımız dualardan çok daha önemli yaptıklarımız. Dayıma gelince, onun için durum farklıydı. Onun duaları melekleri çekiyordu bu dünyaya. Onun gibi mucizeler yaratan bir adam bir daha...." Sözlerimin gerisini getiremiyorum. Haham Losa öfkeden patlayacak halde arkasını dönmüş. Konuşmanın bir anlamı olmadığı besbelli. Dikkatini çekebilmek için Maria-Esther'in omzuna dokunuyorum. "Rachel'i mine çiçeğiyle kaynatılmış gül suyuyla ve yumurta sarısıyla yıka. Bu kirli çarşafı da değiştir Allah aşkına. Hatta iyisi mi yak onları!" Eli mi başının üzerine koyarak kutsuyorum onu.

"Kardeşim ölecek mi?" diye soruyor.

"Onu ancak Tanrı bilir," diyor babası. Hristiyan cennetine doğru diktığı dindar gözleri yaptığını iddia ettiği fedakârlığı bir kez daha gözden geçirmeme neden oluyor.

"Herhalde ölür," diye meydan okuyorum buz gibi bir sesle. Bu noktada bir bulutun üstünden bizi izleyen, gözeten bir Tanrı'nın varlığını doğrulamak zalimce ve saçma geliyor bana. Yine de Esther-Maria'nın hatırı için, kendi hatırım için, "Dediklerimi yaparsanız, bir umut yaşayabilir," diye ekliyorum.

Kız başıyla teşekkür ediyor. Haham Losa ise benim karşımda yapmayı adet edindiği üzere çenesini içine çekerek o küçümseyen bakışlarıyla, veda selamımın altında eziliyor. Gökyüzünü bir yorgan gibi örten keskin ağızlı takım yıldızlara bakarak eve doğru yürürken Losa'nın da, faziletleri kendilerinden menkul

dünyanın bütün hahamlarının da, nihayet üzerimdeki güçlerini büsbütün yitirdiklerini biliyorum. Hem de sonsuza kadar. Bu *Pesah* yolculuğumun ganimetlerinden biri daha.

Ne zaman *Tora*'daki bir dizenin gerçek biçimini anladığınızı düşünseniz, bu dize ne yapar eder ilk gördüğünüz kıyafetlerinden sıyrılır, daha derinlerde gizli anlamlarıyla karşınıza dikiliverir. Gündelik yaşamın olayları da bundan farklı değil.

Diego, Peder Carlos ve Farid, mutfakta karşılıyorlar beni; bizim evden hamama açılan gizli kapıyı birlikte keşfettiğimiz *mohel* Solomon Eli'den gelen bir mektup var ellerinde. Üstü ağır bir şeyle düzlenmeye çalışılmış adi bir keten kâğıdın üzerine "Berekiah Zarco" sözcükleri karalanmış.

"Sen yokken bazı kötü haberler aldık," diyor Diego. "*Mohel* Solomon evinin kirişlerine *tefilini*yle kendini asmış olarak bulunmuş. İntihar. Farid ve Carlos'la birlikte oraya gittik. Bu mektubu sana bırakmış."

"Ama o sağ kalmayı başarmıştı!" diye bağıryorum. Bu boş isyanım daha ağzımdan çıkar çıkmaz kendini yalanlıyor sanki. Acı çeken bir ruhun çürümesi karşısında, bedeninin dayanma gücü nereye kadar idare edebilir ki? "Bu mektup mühürlü değil," diyorum. "Adımı yazmış kâğıda. Bana hiçbir zaman Berekiah demezdi. Ben onun gözünde '*Shaalat Chalom*'dum."

"Bize bu şekilde verildi," diyerek omuz silkiyor Carlos.

"Kim verdi?"

"Kız kardeşi Lena," diye cevap veriyor Diego. "Cesedi o bulmuş, sonra *mohelin* eşyalarına göz atarken bu mektuba rastlamış olmalı."

Efendi Solomon'un kâğıdın üzerine damgalanmış yuvarlak bir izin çevrelediği son sözleri aceleyle, çocuksu bir el yazısıyla yazılmış. Şöyle diyor:

"*Mohellik* zanaatında ustalaşmış olmak insanı etin acısına duyarsız hale getirebilir mi? Beni getirdi işte. Bu bazı şeylerin kanıtıdır. Bedenimde derman kalmadı. Yeni Dünya ayak seslerimi asla duyamayacak. Bu yüzyıl keşiflere fazlasıyla doydum. Bazı şeylerin gizli kalması daha iyi. Yeni Hristiyanları ihbar eden bendim. Reza'yı da. Bunu yapmak zorundaydım, inan. *Pinga* korku-

su alevden bir gölge gibi; bu gölgenin karanlığında geçirilen tek bir an bile bedenini korkunç bir ödleğe dönüşmesine yetiyor. O yağın tek bir damlası bile, bağırsaklarından ağzına kıvrılan yılan misali çığlıklara boğmaya yetiyor insanı... Efendi Abraham'ın beni bir Yahudi Mahkemesi'nde yargılatmaya yeminli olması da bundan yeğ sayılmaz. Ne yapıp edip cezalandırılmamı sağlamaya ant içmişti. O pazar sabahı onunla tartıştık. Yine korkum ele verdi beni. Kokusunu almış olmalı korkumun. 'Bıçağı olan sensin, bir de korkuyorsun,' dedi bana. Beni evine buyur edercesine gülümsedi. 'Bıçağının demiri, olsa olsa daha da yakınlaştıracak Tanrı'ya beni, belki bundan da yüce bir amaca hizmet edecek; ama bu kızın zamanı gelmedi henüz. Onun canını bağışla Solomon, bunu yaparsan bir gelin gibi teslim olacağım sana.' İşte böyle dedi dayın. Ama engizisyon alevlerini kadınlar da solumuyor mu erkekler kadar? Adem gibi adil olmak isterdim... keşke becerebilseydim. Onun canını almak istemiyordum. Kızın da. Ne senden ne de Esther ve Mira'dan af dileyecek yüzüm yok. Ama bu dünyadan göçtüğümde yalvarırım, bir *kadiş* okuyun arkamdan, Fani Dünya'dan kurtulmama yardım edin. Benim gibi bir adamın herhangi bir yerde huzur bulmasına imkân var da sanki... Dualarım seninle olsun. Solomon."

"Ne diyor?!" diye sabırsızca soruyor Diego ben okurken.

Bu itirafın keskinliği ve kusurları dudaklarımı mühürlüyor bir an. İntiharını, o kitabı bana neden armağan ettiğini açıklıyor. Ama öylesine düşkün olduğu mesleğinden böyle birdenbire şüphe etmesi neden? Neden karısından hiç bahsetmiyor? Son nefesini verirken aklından neler geçiyordu? Neden bunu aydınlatmak tek kelime yok?

Zerubbabel ile Kraliçe Esther'in başının altından çıkan bir hile mi yoksa bu? Maskelerini düşürmenin eşiğine geldiğimden kuşkulandırmaya mı başladılar acaba?

"Kız kardeşi cesedi ne zaman bulmuş?" diye işaret ediyorum Farid'e.

"Onu bu sabah bulduğunu söyledi. Ama mektubu yeni fark etmiş. Eşyalarına dokunacak gücü ancak bulmuş kendinde."

"Ne konuşuyorsunuz böyle aranızda?" diye patlıyor Carlos.

“Ne diyor mektupta, söylesenize lanet olsun!”

Solomon'un son sözlerini yüksek sesle okuduktan sonra Farid kâğıdı elimden alıyor, kokluyor ve kenarını yalıyor. “Çok adi bir kâğıt,” diyor.

“Bir *mohel* olarak Solomon bıçak kullanmakta ustaydı ne de olsa,” diyor Carlos.

“Bu bazı şeylere açıklık getirebilir,” diye ekliyor Diego. “Onun Efendi Abraham'la çalıştığından hiç şüphelenmedik ki bu, ikisinin de işine geliyordu kuşkusuz.”

Evet haklı olmasına haklı. Ama Gemila'nın, keli çıkmış, esmer tenli, ispinoz kadar bir adamı İki Ağızlı Beyaz Maimon sanmış olması mümkün mü? Öte yandan Solomon neden Simon'la Diego'yu öldürmek için bir Kuzeyli tutmuş olsun ki?

“Bir kapıyı daha araladın,” deyişini duyuyorum dayımın. “Şimdi Berekiah, ciğerlerini Fani Dünya'nın havasıyla bir güzel doldur ve o kapının kapanmasına fırsat vermeden öteki tarafa geçmeye bak.”

Mektubu Farid'den geri alıyorum. *Mohelin* yazdıkları üzerinde yoğunlaşmak için yanıp tutuşan ayaklarım dosdoğru kilerlere götürüyor beni. “Yalnız olmalıyım,” diye fısıldıyorum ve Farid elimin avucundan kaymasına göz yumuyor.

Aşağıya indiğimde dayımın topaz yüzüğünü malzeme dolabından çıkartıp sağ elimin işaret parmağına geçiriyorum. Secadeye, onun kan izlerinin üzerine oturuyorum. Özel soluk alma temrinleriyle aklımın kapılarını açtıktan sonra tilavetlerin gücüne başvurarak Solomon'un mektubundaki harfleri devşiriyorum. Sözleri kâğıttan yükselip hokkabaz çemberleri gibi havada dönmeye başladığında, gereksiz bir ağırlıkmışçasına anlamlarından sıyrılıyorlar bir anda. Kollarım ve bacaklarım şükranla gevşiyor.

Çivi yazısıyla dolu bir tablete baktığınızı düşünün. Aklın düğümleri bir kez çözüldüğünde, İbranice de en az o yazılar kadar yabancılaşıyor gözünüze. Harfler parçalanmış şekillere dönüşüyor; ezgiden yoksun bir müzik gibi, Adem tarafından isimlendirilmemiş hayvanlar gibi. Dünyanın katılığı giderek saydamlaşıyor ve nihayet tamamen geçit veriyor.

Tanrı'nın bağışladığı en geniş mekânda, düşüncenin ötesindeki boşluktan olma o yerde sözcükler bir dua şaşmazlığıyla dilimin ucuna geliyor: *Bunu yazan dayımın katili olmalı; bu, onun itirafı, Solomon'un değil. Mohel intihar ettikten sonra bunu onun evine bıraktı katil. Kız kardeşi veya başka biri bulup bana getirsin diye... kendi izini kaybettirmek için.*

Belki de sinsi yolunda ilerleyebilmek uğruna zavallı Solomon'u da o öldürdü!

Tükenmiş bir halde, yapayalnız oturuyorum; mektubun sırrını açıklığa kavuşturmak için harcadığım çaba yorgun bedene fazlaıyla pahalıya patladı. Ellerim kurşundanmış gibi ağırlaştı. *Şafak sökene dek dinlen, diyorum kendime. Cevaben göz kapaklarım kapanıyor. Dayım benimle konuşuyor. "Uyu," diyor hüzünlü, baştan çıkarıcı bir sesle. "Bu yolculuğu tamamlamak istiyorsan sessizlik içinde uyumalısın."*

"Hayır, şimdi değil," diye karşılık veriyorum yüksek sesle. Gözlerimi açarak düşünüyorum: *Solomon'un evini kontrol etmeliyim, kız kardeşiyle konuşmalıyım. Sonra da Estaus Sarayı'na gitmem lazım. Joanna'yla, Kont'un kızıyla konuşmanın bir yolunu bulmalıyım.*

"Katır inadın hâlâ yerli yerinde duruyor bakıyorum," diyor dayım. Gülümseyişini görmek için gözlerimi kapatıyorum. "Rüyalarına geçit vermelisin," diye sürdürüyor. "Lizbon çölünü yarılada sayılır. Gerçekten de yaklaştın. Başını kucağıma koy. Merak ettiğini sormak için rüyalarını kullan."

"Bu günah sayılmaz mı?" diye soruyorum. "'Ölüler sorgulanmamalıdır,' diyor peygamberler."

"İnsan her zaman Tanrı'yla konuşabilir. Ölü dediğin damlanın düşüp düşeceği yer O'nun okyanusu değil mi? İsimlerimizin altın harflerle yazılı olduğu kurdeleyi bileğinden çıkarıp gözlerinin üstüne koy yalnızca. Sonra da uyu."

Ustama itaat ediyorum. Gerçekten de bir rüya gelip kapımı çalıyor.

Eve dönüş gibi bir sıcaklıkla sarmalanmışım. Kiler duvarımızın karolarıyla çevrelenmiş ustam, başucumda duruyor; *talledi* başını ve omuzlarını örtmüştü.

“Dom Miguel Ribeiro’nun veya senin şu kaçakçılarının kiraladığı Kuzeyli’nin, başparmağına ipek bir iplik parçası yerleştirmiş olabileceğini ya da *şohet* gibi öldürmeyi bileceklerini aklım kesmiyor,” diyorum. “Peki geriye kim kalıyor? Kraliçe Esther seni öldürmesi için kimi yolladı?”

“Ruhumu bedenimden kimin ayırdığını zaten biliyorsun,” diye yanıtlıyor beni uyanık bir gülümsemeyle. “Sorun bunu ‘nerede’ ve ‘ne zaman’ anlayacağın.”

“Her zamanki gibi, ne yapıp edip cevabı kendi kendime bulmamı istiyorsun dayı. Öyle olsun. Peki o zaman, ‘nerede’ ve ‘ne zaman’ öğreneceğim onun adını?”

Cüppesinin beyaz kolunu açmasıyla birlikte mersin kokulu bir rüzgâr esmeye başlıyor üzerimizde. Tavan inceliyor, bütünü kayboluyor. Duvarlar açılıp geçit veriyor. Gökyüzü çıkıyor meydana, batı ufku pembeyle ve menekşe rengiyle bezenmiş. Badem Çiftliği’nin kulesi altında birlikte oturuyoruz.

“Neden burada?” diye soruyorum. “Neden güneybatımında?”

İnsanın içine işleyen delici bakışları onu dikkatle dinleme zamanının geldiğini anlatıyor. Kutsayan elini başımın üzerine getirip şöyle diyor: “Bir şehrin haritası, kör bir dilencinin ayağındadır.”

Kilerin kuzey ucundaki pencerelerin küçük kepenklerinden altın ışıklar süzülüyor içeriye. Cumartesi sabahı olmuş. *Pesah*’ın sekizinci ve son günü. Yattığım yerde doğrularak, dönüş yoluna koyulmuş bir konuğun ardından bakar gibi rüyamı gözden geçiriyorum. *Genizayı* açarak Solomon’un düzmece mektubundakine uyacak bir el yazısı bulmak umuduyla boşuna arıyorum. Sonra vardığım sonuçtan emin olmak için dayımın şahsi *Hagadasının* sayfalarını karıştırıyorum. Tevrat kahramanları arasında *mohel* Solomon’un yüzü çıkmıyor. Zaten *Zerubbabel* ve Kraliçe Esther’le birlikte kitap kaçırma işinde olması her halükârda akla yatkın gelmiyor.

Reza’yı, kucağında Aviboa olduğu halde ocağı yakmaya çalışırken buluyorum yukarı çıktığımda. Bacaklarını Reza’nın beline dolamış ufaklığın saçına turuncu, tombul bir kadife çiçeği

takmışlar. Diego ve Carlos mutfak masasının başına karşılıklı oturmuş, seramik bardaklarından, buharı tüten arpa suyunu yudumluyorlar.

Beni ilk fark eden Reza oluyor. Gözlerindeki bakış, önceki gece Şabat duasını okumayışıma duyduğu kızgınlığa ihanet ediyor.

“Uyumuşsun,” diyor Carlos. “Bu iyi işte.”

Karşılıklı hayır dualarımızı alıyoruz. “Farid nerede?” diye soruyorum.

“Evinde, namaz kılıyor,” diye karşılık veriyor Diego.

Avluya açılan kapıya gitmeye davranıyorum.

“Sen nereye gittiğini sanıyorsun?” diye atılıyor Peder Carlos.

“Dışarı,” diyorum.

“Mohel Solomon’un evine gideceksin, değil mi?” diye soruyor Reza buruk bir sesle. Asıl gideceğim yeri söylememe fırsat kalmadan ağzını açıp gözünü yumuyor: “Bir kez olsun bir şeyi de oluruna bırakamaz mısın sanki? Adam öldü. İntikamımız alındı. Artık yolumuza devam etmeye bakmalıyız, ailemizin kalanına sahip çıkmaya. Ustan da böyle olmasını isterdi. Ve şunu bilmiş ol ki Berekiah Zarco, tenezzül edip yaşayanlar arasına dönmeye karar verirken seni bekleyen dağ kadar iş var!”

“Benim yolum sizinkinden ayrı,” diyorum ona. “Eğer şimdi kendi yoluma gitmezsem, daha sonra size katılmam büsbütün imkânsızlaşabilir.” Gittiğim yeri bilmemesini, müsait bir yalan olarak ona karşı kullanabileceğimi fark ederek ekliyorum: “Ayrıca oraya yalnızca saygılarımı sunmaya gidiyorum. Bir katil bile olsa duamızı almaya hakkı var.”

Diego ayağa kalkıp, “Bu akşam Faro’ya gidiyorum,” diyor. “Oradan da Konstantiniye gemisine bineceğim. Şimdiden vedalaşmaya ne dersin?”

“Fazla gecikmeyeceğim. Şimdi vedalaşmaya vakit yok.”

Evine girdiğimde Farid’i girişteki odasında dua ederken buluyorum. Beni fark edince Allah iplerinden çekmiş gibi ayağa fırlıyor.

Bölüm XIX

Farid'le birlikte alacalı fundalıklarla kaplı yamaçtan Graça Manastırı'nın kulelerine ve Lizbon'un sabah güneşine doğru tırmanırken, manastırın kireçtaşı haçına bekçilik eden kılıç dişli cüce rahibe bize ters ters bakma fırsatını kaçırmamak için olduğu yerde şöyle bir dönüyor.

Dona Meneses'in malikânesi tepenin kuzey yamacını çevreleyen toprak yolun üzerine kondurulmuş. Terk edilmiş bir Roma hisarının elden geçirilmesiyle meydana getirilmiş bu taşın kalenin tek süsü, aşağıdaki yamacın kireçtaşı yüzeyine oturtulmuş dört adet kemerli payandanın üzerinde yükselen mermer bir balkon. Dona Meneses'in anneme diktirdiği ipek elbiseleri teslim etmek için iki kez gelmişim buraya daha önce. Evin yan tarafında kalan giriş kapısına doğru yürüdüğümüz sırada, upuzun Fas sedirleriyle dolu bir bahçe bize gölgesini sunuyor. Olduğumuz yerden, arka tarafta kalan balkonun bir kenarını görebiliyoruz. Balkonun öbür ucunda; mavi, tüylü bereli sıska bir adam dikiliyor. Elinde kırmızı, cam bir kadeh olduğu halde, bu açıdan göremediğim biriyle telaşsız bir sohbetе dalmış. Uzaklardaki bir şeyi göstermek için soluna döndüğünde onu tanıyorum: Almira Kontu bu.

Zerubbabel ve Kraliçe Esther biraraya gelmiş.

Kapının önüne geldiğimizde, başına Dona Meneses'in fedailerinin alameti farikası olan mor renkli şapkadan geçirmiş sarışın bir muhafız, mesajımı eve taşıyor. Oradan uzaklaştığımız sırada, "Belki bu kuzeyli canavarları toptan sipariş ettiğinde indirim alıyordur kadın," diyor Farid.

Gülmek istiyorum; hiç değilse hâlâ o eski genç adam olduğumu kanıtlamak için, ama bu yeteneğim büsbütün kaybolmuş sanki. Manastırın kapısındaki nöbetinde ısrarlı, ekşi suratlı rahibenin oradan geçerken kalbim göğsümden fırlayacak gibi oluyor. *Hayatım burada sona erecek olsa ne anlamı olur acaba?* diye soruyorum kendime.

Buna bir yanıt düşünecek vakit yok. Tepeden aşağı kayarcasına iniyoruz. Lizbon'un birbirine dolaşmış yılankavi sokakları, isimsiz bir ev sahibi gibi buyur ediyor bizi çılgınlıklarına.

Eve döner dönmez Abraham Abulafia'nın paha biçilmez iki felsefe eserini çıkarıyorum genizadan. *Gelecek Dünyada Yaşam* ve *Gizli Aden'in Hazinesi*. Her ikisinde de üstadın kendi elyazısıyla dipnotlar var.

"Ne yapıyorsun sen?" diye soruyor Diego merdivenlerden. O ve Peder Carlos merdivenlerde durmuş endişeli gözlerle süzüyorlar beni.

"Dayımın bana söylemeye çalıştığı şeyi şimdi anlıyorum. Dona Meneses'in istediği Almira Kont'u aracılığıyla İbranice yazmalar satın almaksa, istediğini alacak. Ama büyük bir bedel ödeyerek. Ustamın son *Hagadası*nı istiyorum. İhtiyacım olan kanıt o."

"Ama Solomon'un suçluluğuna inandığını söylemiştin bize, öyle..." diyor papaz.

"Size ne dediğim kimin umrunda!" diye kesiyorum sözünü. "Duyduğun her şeye inanır mısın sen?!"

Kötü bir koku almış gibi yüzünü buruşturuyor.

"Değiş tokuş mu teklif edeceksin yani? *Hagada* karşılığında Efendi Abraham'ın kitapları, öyle mi?" diye soruyor Diego.

"Aynen öyle."

"Kurnazlıkta dayını aratmıyorsun bakıyorum," diyor Peder Carlos ihtiyatlı bir sesle bana. "Buna diyeceğim yok. Ama ken-

dini fazla akıllı görmeye başladın bana kalırsa.”

“Yangına körükle gidiyorsun Beri, farkındasın değil mi?” diye uyarıyor Diego.

“İki kişisiniz, ama giderek aynı ağızdan konuşuyorsunuz,” diye çıkışıyorum. “Bana kalırsa, bütün Yahudiler korkudan aynı ağızdan konuşmaya başladılar, temcit pilavı gibi aynı şeyleri söyleyip duruyorlar. Artık can sıkmaya başladı bu. Her neyse, yangına körükle gittiğim filan yok. Dona Meneses de hepimiz gibi korkmuş bir Yahudi, o kadar.”

“Yahudi mi?!” diye bağılıyor Diego. “Yahudi değil ki o!”

“Dayımın *Hagadasında* Kraliçe Esther olarak resmedilmiş... *Tora'yı* Mordehay'a götürürken.”

“Bu neyi kanıtlar ki?!” diye soruyor küçümser bir edayla.

“Benim için çok şeyi kanıtlar!”

“Haklı olsan bile, Yahudi değil o,” diyor Diego, görmüş geçirmiş bir edayla. “Olsa olsa bir Yeni Hristiyan. Bu ikisi arasındaki uçurum da gün geçtikte büyüyor.” Söyledikleri karşısında gözlerimi devirdiğimde ekliyor: “Bir olay çıkarsa, bıçaklar din iman tanımaz olur. Ve sarışın fedailerinin de çok keskin bıçakları olduğu malum. Son günlerde onları yeterince yakından görme fırsatı bulduğumuzu sanıyordum.”

“Size ne dememi bekliyorsunuz? Bunların hepsini ben de biliyorum.”

Papaz merdivenden inip yanıma geliyor. Gözlerinde yalvaran bakışlarla, “Berekiah,” diyor. “Artık ne baban var, ne dayın... senden biz sorumluyuz bir bakı...”

“Bunları kendine sakla Carlos! Senin hamiliğine ihtiyacım yok.”

Kendimi bildim bileli katır inadım karşısında eli kolu bağlanan tüm yakınlarım gibi, bıkkın bir iç çekişle yetiniyor Peder. Dayımın Sintra dağına, tefekküre dalmaya giderken yanına almayı adet edindiği deri bohçaya atıyorum yazmaları.

Diego yanıma geliyor. “Peki nerede buluşacaksın onunla?” diye sorguluyor.

“Badem Çiftliği'nde,” diye karşılık veriyorum.

“Neden orada?”

“Çünkü dayımın gitmemi söylediği yer orası.”

Peder Carlos’un bir anda soluğu kesiliyor. Yanından geçerken kolumu yakalıyor. “Efendi Abraham sana göründü mü?” Başım-la evet deyince fısıldayarak soruyor: “Onunla konuştun mu?”

“İstiareye yattım ve dayımı gördüm rüyamda.”

“Peki o... ne söyledi sana?”

“Son kapının Badem Çiftliği’ndeki kulenin orada kapanacağını.”

“Berekiah, eğer bu dediklerinde haklıysan Efendi Abraham’la Simon’u Dona Meneses öldürtmüş demektir,” diyor Diego. “Oraya gitmemelisin. Annene haber vereceğim. Bizi dinlemeyeceğin belli.”

“Dur! Annemi karıştıрма! Simon Dona Meneses’e gafil avlanmıştı. Olanlara bakılırsa dayım da öyle. Onun gerçekte ne kadar tehlikeli olduğunu bilmiyorlardı. Ama ben biliyorum.”

Giderek kontrolden çıkıp isterikleşmeye başlayan bir sesle karşı çıkmaya devam ediyor. Elimi kaldırarak sessizlik talep ediyorum. “Anneme söylersen yine o iğrenç muskalarından yapmaya başlayacak. Bırak dükkânda kalsın. Şimdi vedalaşmalıyız asıl. Döndüğüm zaman gitmiş olabilirsiniz.”

Diego’yla kucaklaşıyoruz kucaklaşmasına, ama içtenlikten yoksun gösterim onun döktüğü gözyaşlarıyla boy ölçüşemiyor; intikam ruhumu büsbütün öldürmüş sanki. “Dilerim Konstantiniye gökleri, hasret olduğun inciden yağmurlarını bol bol yağdırır,” diyorum. Becerebildiğimce gülümsüyorum. “Bu arada Senhora Tamara’dan almak istediğin o kitapları da unutma. Onları öyle her yerden bulamazsın. Eğer paraya ihtiyacın olursa...” Kesemi açıp Senhora Rosamonte’nin akuamalarının yüzüğünü uzatıyorum ona.

Yüzüğü elimden alıyor. “Berekiah ne söyleyeceğimi bilemiyo...”

“Bir şey söyleme. Osmanlı’da her şey yolunda gidecek, merak etme.”

“Portekiz’in güzelliklerini özleyeceğim yine de. En çok da Lizbon’un iyi Yahudilerini.” Eliyle beni kutsuyor. “Umarım sen de ailen de hak ettiğiniz huzura kavuşursunuz.”

Farid'le birlikte Badem iftliği'nin yolunu tutuyoruz. Portekiz'in çiçeğe durmuş ağaçları, etrafımızı saran kehribar renkli otlar, her şey ama her şey bir ayrılığı muştuluyor sanki. Biz Yahudiler, bir kez daha yol ayrımındayız; bu dutluklar, bu lavanta çiçekleri, gelincikler, saksaağanlar Ibranice isimlerini işitmekten mahrum kalacak nice yıl; belki de sonsuza kadar. Kimbilir, böylesi onlar için daha iyi bile olabilir.

iftliği sarmış mezarların üstlerinde tek bir yabani ot bile yok kuraklıktan. Portekizce yazılmış tahta kitabeler yaşama doğrulan eller gibi uzanıyor topraktan. Kuleye girip sarmal merdiveni tırmanıyoruz. Kuşların marifeti yamalı desenlerden başka ss olmayan an kulesine varıyoruz nihayet. Yeri bir halı gibi boydan boya kaplamış altın sarısı arpalara, sınır çizgileri, eğilmiş soylu gövdeleri, mrsz bir kızılığa durmuş mantar meşeleriyle belirlenmiş tarlalara bakıyoruz.

Ve bekliyoruz.

Pesah'ın bitişine işaret eden günbatımı, Aden Bahçesi'ne kol kanat geren, topaz renkli dev palmiye yapraklarının renkleriyle yaklaşıyor.

Dona Meneses'in arabası birkaç dakika sonra uzaktan beliriyor, çiftliğin sınırlarını belirleyen çizgide duruyor; tam gönderdiğim pusulada rica ettiğim şekilde. Başını koruyan bir güneş şemsiyesiyle, korunun içindeki yaşlı badem ağaçlarının arasından yapayalnız bize doğru süzülüyor Dona Meneses. Ama elinde yazma filan yok. "Vakit geldi," diye işaret ediyor Farid. Hançerini pantolonunun beline sokuyor. Soğukkanlılığımı korumaya çalışarak Abulafia yazmalarının ağırlaştırdığı bohamı yerden alıyorum. an kulesinden iniyoruz; tasasızca yönlendiriyor beni dayımın eli, huzursuz soluğumun ritmine büsbütün aykırı düşen bir hızda.

Farid'le birlikte kulenin zemin katındaki taş molozlarının arasında durup soylu kadını bekliyoruz.

Dona Meneses bizi hayal kırıklığına uğratmıyor. Kendinden emin bir şekilde kulenin eşiğinden geçiyor ve başıyla buz gibi bir selam veriyor bana; hareket etmelerini istediği zaman arabacılarına yaptığı kayıtsız baş hareketi gibi. Yüzü, irkin ol-

maktan uzak olsa bile fazlasıyla yuvarlak ve küçük görünüyor; belki de kahverengi lülelerini topuz yapmış olmasından. Siyah bir kumaşa sarılmış uzunlamasına topuzunu sarı püsküllü bir kurdele süslüyor. Üzerinden adeta dökülen, mor ve cart yeşil çizgili ipek elbisesi, modağa uygun olarak, gebeliği anıştıran bir şekilde bel kısmından kabartılmış.

Ona daha önce hiç bakmadığım gibi bakarken yaşlanmaktan korktuğu izlenimine kapılıyorum; kalın kaşları ve uzun kirpikleri, gece kadar siyah bir renge boyanmış. Esmer teni, iç bulandırıcı pembemsi bir pudrayla aklanmış. Sabırsızlığını açığa vuran büzülmüş dudakları yakut kırmızısı. Şemsiyesini birden kapatıyor, vakur bir suskunlukla zümrüt ve safir boncuklarla dolu gerdanlığına gidiyor eli. Bakışlarını Farid'in üzerine diyor. Neden sonra bana dönerek yapmacık bir hoşgörü takınıyor. "İstedğin üzere geldim," diyor. "Söyler misin bütün bunlar ne demeye..."

"Neden dayımın *Hagada'sını* getirmedi?" diye soruyorum.

"Çok da kabasın bakıyorum," diyor, sanki sorduğum sorunun karşılığı buymuş gibi.

"Kitap nerede?" diye tekrarlıyorum.

"Bilmiyorum." Bu merakım onu şaşırtmışçasına kaşlarını kaldırıyor. "Ama bende olmadığından emin olabilirsin."

"Bu imkânsız," diyorum.

"Ama doğru," diyor. "Söylesene başkalarına da benden bahsettin mi, gerçek kim..."

"Merak etme, peşine casus salacak değiliz. Kastilya Engizisyonu ne kadar Hıristiyanı sen de o kadar Hıristiyanın insanların gözünde."

"Peki benimle ilgili gerçeği nasıl öğrendiniz?" diye soruyor. "Yoksa annen mi söyledi?"

"O biliyor mu ki?!"

"Demek sevgili Mira sözünde durdu." Gözden kaçırılması olanaksız bir ferahlamayla, çenesinde gezdirdiği parmaklarını boynuna indiriyor.

"Evet, o bir şey söylemedi." Bunları derken, olduğum yerde sarsılırcasına her şeyi anlamaya başlıyorum. "Evimizden her

çıkışında yanından eksik etmediğin şu meyve sepeti,” diyorum. “Kitapları meyvelerin altına saklıyordunuz değil mi? Ve o da bunu biliyordu.”

“Bir keresinde sepetteki üzümler Attar’ın *Kuşlar Meclisi*’ni lekelemişti. Dayın deliye döndü tabii.” Yapmacık, önceden hesaplanmış bir gülümseme beliriyor Dona Meneses’in ağzında. Ona karşılık vermeye niyetim olmadığını görünce kibirli bir edayla soruyor: “Peki nasıl öğrendiniz beni o zaman?”

“Dayımın *Hagada*’sında Kraliçe Esther olarak resmedilmişsin. Dini geçmişinle ilgili bütün şüpheleri siliyordu bu. Dayım yalnız Mordehay’a bir *Tora* götürürken tasvir etmekle kalmamış seni, kolunun altına bir de *Bahir* gizlemiş.”

Gayri ihtiyari gerdanlığına gidiyor parmakları bir an, sonra saygıyla eğilerek hakkımızı teslim ediyor. “Akıllıca doğrusu. Tebrik ederim. Ancak dayımın tezhip ustalığında fazla ileriye gittiğini söylemeden edemeyeceğim.”

“Onu bu yüzden mi öldürdün?” diye soruyorum.

Afallıyor. “Öldürdüm mü? Ben mi?!”

“Bu şaşkınlığın, boynuna geçirdiğin o taşlar kadar sahte.”

“İkinizin hayatını toplasanız, yine bu taşlar kadar etmez, aslına bakılırsa,” diye belirtiyor.

“Öyleyse bu günlerde metelik etmedikleri kesin sevgili bayan.”

“Bakıyorum da dayının kopyasısın.”

“Ama onun kadar saf değilim,” diye yapıştırıyorum. “Kim olduğunu ve neler yaptığını biliyorum ben.”

“Ya öyle mi?” Başını eğiyor ve önünde numaralarıyla kendisini eğlendiren bir köpek varmış gibi sırtıyor. “Söyle bakalım, bildiğini sandığın şeyler neymiş?”

“Sana tek kelime söyleyecek değilim.” Bohçamdan yazmaları çıkartıyorum. “Dayımın son resimli *Hagadası* karşılığında sana bunları önermeye geldim. Onun sende olduğunu biliyorum. Ondandır kat kat kıymetlidir bunlar. İkisinde de ruhu şad olsun, Üstad Abraham Abulafia’nın kendi elinden çıkma notlar var.”

“Dayını öldürdüğümden bu kadar eminsen neden şimdiye kadar canımı almaya kalkmadın?”

“Senin ölümün onu geri getirmeyecek de ondan,” diyorum.

“İntikam mantığa kulak asmaz. Bu kararsızlığın suçluluğundan yüzde yüz emin olmadığını göstermez mi?” Onayımı beklermiş gibi başını sallıyor bana.

“O *Hagada*’yı istiyorum!” diye bağıriyorum. “Ve onu almadığım sürece buradan hiçbir yere kıpırdayamazsın!”

Tehdidime aldırmadan sakın bir sesle soruyor: “Peki neden burası? Neden Badem Çiftliği?”

“Çünkü dayımın *Hagadası*nda gördüm burayı, *Zerubbabel*’in olduğu karede. Gizemin son kapısından burada geçeceğimi söyledi dayım rüyamda. Şimdi gelelim şu...”

“O mu söyledi? Efendi Abraham mı yani?” Parmaklarını boynundaki gergin damarlarda gezdiriyor. O da en az benim kadar tedirgin.

“Evet, dayımla konuştum,” diye yanıtlıyorum.

“Ne zaman?” diye soruyor telaşla.

“Orası seni hiç ilgilendirmez. Buraya gelme nedenin...”

“Kaderlerimizi birleştirdiğimiz yerin burası olduğunu biliyor muydun peki?” diye kesiyor sözümü, içinin ta derinlerinden, korkusundan kopup gelen bir sesle.

“Bundan dört kış önceydi; bir *Purim* arifesinde, Adar ayının on üçünde. *İsrailoğulları*’nın Suriye ordusuna karşı kazandığı o eski zaferi kutlamak üzereydik.” Belleğinin derinliklerine gizlenmiş olayların yerini bulmak istercesine içine dönüyor. “Dayın kaçakçılık şebekemizi kurmak için onunla burada buluşmamda ısrar etmişti.”

“Neden burada?” diye soruyorum.

“Aaron Poejo hikâyesini bilirsin, hani şu...”

“Evet,” diye kesiyorum sözünü.

“Ya rüyasını, onu da biliyor musun?” diye soruyor.

“Lizbon’u talan etmeye gelecek ağızları demirden maskeli sarışın vahşiler.”

“Demir maskeler iletişimi koparmak için,” diyor, pek bilgece bir şey söylemişçesine. “Sarışınlar çünkü Hristiyanlar. Senin anlamaman gerekir. Sen Efendi Abraham’ın seçilmiş vârisiydin. Bunu bir metinmiş gibi düşün, öyle anlamaya çalış.”

“Evet. Hıristiyanların bir gün sözlerimizi, kitaplarımızı elimizden alacağına dair bir kehanetti bu.”

“İşte dayın onların çöküşünü hazırlayacağımızı ilk burada söylemişti bize.”

Dayımın son *Şabat*’ından önce bana sorduğu bir bilmecenin cevabı içimde filizleniyor. *Asırlarca yaşar, yine de doğmadan ölebilir, bil bakalım nedir?* diye sormuştu bana.

Bir kitap, tabii ya kitap; okuduğumuzda her birimizin içinde yeniden doğar. Ve engizisyon ateşine atıldığında ise, hepimiz gibi ölüp gitmesi kaçınılmazdır.

Dona Meneses burnunun üzerinden bana bakıyor. “Buluşmak için burayı seçmemiş olsaydın seni de öldürtebilirdim biliyor musun? Ama burası sıradan bir yer değil...”

“*Hagada* nerede?!” diye patlıyorum öfkemi dizginlemeyi başaramadan.

“Bende değil. Berekiah, izin ver de sana...”

“Gerçek adımı kullanmaktan men ederim seni! Hıristiyan adımı kullan!”

“Nasıl istersen. Pedro, ben dayının tarafındaydım. Üç yıldan fazla oldu. Senhora Belmira’yı hatırlıyor musun söylesene?” diye soruyor.

“Birkaç ay önce Madre de Deus Çeşmesi’nin orada dövülerek öldürülen Yahudi kadın değil mi?”

“Evet. Neden öldürüldüğünü hiç düşündün mü?”

“Lizbon savunmasız Yahudi kadınlarına bin türlü işkence yapabilecek eski Hıristiyan adamlarla...”

“Hayır işte! Bunu yapan benim arabacımdı. Hatırlıyor musun onu? Hani şu esmer olan. Şimdiki Flamanlar’dan değil.”

“Arabacın mı öldürdü onu yani?” diye soruyorum.

“Evet. Birisi bir pusula gönderdi bana. Bir şantaj pusulası. Dayının ellerime emanet ettiği Ibranice yazmaları, bana söyleyeceği yerlere bırakmaya başlamamı, aksi takdirde Yahudi kimliğimi açıklayacağını yazıyordu. Benim için pek de hoş bir durum sayılmaz, takdir edersin ki. Ben bir yana, yakınlarım için de. İlk yazmayı, Madre de Deus Çeşmesi’ndeki gizli bir yere bırakmam isteniyordu. Ben de bıraktım. Daha doğrusu

arabacım bıraktı. Sonra da bir yere saklanıp bekledi. Akşam çöktüğünde bir kadın çıkageldi onu almaya. Senhora Belmira'ydı bu. Arabacım onu kısıtıp, kim tarafından gönderildiğini itiraf etmeye zorladı. Ama kadın konuşmadı. Adamın yaptığını onaylıyor olduğumu sanma... Korkarım bana olan sadakati aklını başından aldı. Kaba saba bir adamdır. Toledo'ya, akra-balarının yanına geri gönderdim onu. Kastilyalılar doğuştan katildir. Boğa güreşi yaptırmayacaksan, asla Kastilyalı çalıştırma yanında."

"Dayıma anlattın mı bunu?" diye soruyorum.

"Kimseye anlatmadım," diye cevap veriyor.

"Ona güvenmiyor muydun?"

"İçinde bulunduğum konumda, kimseye güvenmeyi göze alamazdım. Tek bildiğim, bana ihanet eden kişinin o olduğu."

"Dayım asla kimseye ihanet etmedi!"

"Evet, belki haklısın. Ama kendimi böyle bir durumda bulunca... Pedro, güven bu günlerde pek azımızın göze alabileceği bir şey. Bize çok... çok pahalıya patlayabilir."

Yüzündeki katı ifade yerini pişmanlığa bırakıyor ansızın. Bana doğru bir adım atacak oluyor, ama elimi kaldırarak daha fazla yaklaşmasını önliyorum. Tehlikeli bir iyilikle lekelenmiş gibi geliyor bana.

"Onu takip ettirmeye başladım, tabii aileni de." Dona Mene-ses sözlerinin gerisini getiremeden derin bir soluk alıyor. "Her neyse, Senhora Belmira öldürüldükten sonra bir şantaj pusulası daha aldım. Bu sefer şantajcı, kim olduğunu öğrenmeye çalışmam halinde sırlarımı kiliseye, dahası Kral Manuel'in kendisine açıklamakla tehdit ediyordu beni. Yahudi geçmişimle ilgili kanıtları olduğunu yazıyordu elinde. Böylece dayının bana emanet ettiği yazmaları ona göndermeye başladım."

"Pusulalar duruyor mu?" diye soruyorum.

Ukalaca başını sallıyor. "El yazısından adamın izini bulabileceğini düşündün değil mi? O kadarını ben de düşündüm. Ama pusulalarındaki yazı normal bir yazı değildi, sanki mahsus sol elle yazılmış, belki de bir çocuğa yazdırılmış birtakım karalamalardan ibaretti. Ama kendimce bir plan yaptım. Ço-

cukluğumdan beri tanıdığım eski bir arkadaşım var. Kitapları İspanya sınırından geçirmemize yardım eden, ne olursa olsun güvenilebileceğim biri. Sen onu...”

“Almira Kontu,” diye kesiyorum sözünü.

“Evet. Lizbon’a gelerek...”

“Aynı zamanda da Rondalı Isaac,” diye ekliyorum.

Dudaklarını büzüyor ve şaşkınlıkla afallıyor. “Demek bunu da öğrendiniz.”

“Farid sayesinde,” diye karşılık veriyorum.

“Ama nasıl?”

Farid gözlerini ve burnunu işaret ediyor.

Dona Meneses ona doğru eğiliyor. “İltifatlarımı kabul edin. Uzun lafın kıyası, şöyle bir plan yaptım. Kont Lizbon’a gelecek, elinde satılık kitapları olan bir adam ve kitap toplayan başka bir adam rollerini oynayarak ortalığı biraz olsun karıştıracaktı. Böylelikle bir şekilde, şantajcının maskesini düşürecekimizi umut ediyorduk. Bu işi kafamızdan atmayı. Şantajcının, dayının *Hagada’sını* Senhora Tamara’ya satmaya çalıştığını biliyorum. Yanlış ata oynadı tabii. İsyandan sonra paniğe kapılmış olmalı. Ama Senhora, ayağına gelen ulağı konuşturmaya çalışmak yerine kapısından kovdu ne yazık ki. İşte o zaman şantajcı hatasını anladı ve daha ihtiyatlı davranmaya başladı. Emin olduğum tek şey, onun Efendi Abraham’ın batını meclisinden kilerden biri olduğu. Belki de eski bir batını. Ustanın kitap kaçırdığı sırrına bir tek onlar vakıftı çünkü. Anlaşmamızı yaptığımızda bana öyle söylemişti dayın. Bütün batınileri takip ettirmeye başladım doğal olarak. İçlerinden birini bizzat Kont takip ediyordu; şu ihtiyar çıkıntı Diego’yu. Nitekim, Lizbon büsbütün çığrından çıkmadan önceki cuma günü, Eski Hristiyan çocuklar ona saldırdığında Kont’un arabacılarından biri onu kurtardı. Sonra pazar günü gelip çattı... ateşler. Yahudi kanına susamış binlerce deli ortalık yerde cirit atarken daha fazla beklemeyi göze alamazdım. İçgüdülerim şantajcının Simon Eanes olduğunu söylüyordu bana, şu kumaşçı. Ben de onu ...‘huzura kavuşturdum.’”

Sanki öldürme emrini doğrudan Tanrı’nın kendisinden al-

miş gibi, engizisyonun lanetli jargonunu kullanarak konuşuyor; ruhban sınıfının kan dökmesi uygunsuz olduğundan İspanya'da kilise tarafından mahkum edilen kurbanlar yakılmak ya da "huzura kavuşturulmak" üzere sivil yetkililere havale edilir ya. "Tam bu dertten kurtulduğumu düşünmüştüm ki, bir şantaj pusulası daha aldım," diye sürdürüyor. Bana doğru bir adım daha atıyor, gözlerindeki kırılğan ifadeyle, kendisi hakkında aceleci bir yargıya varmadan önce anlatacaklarını dinlemem için yalvarıyor. "Daha dün Madre de Deus Çeşmesi'ne birkaç kitap daha bırakmamı istedi. Ama bırakmadım."

"Bu sefer de Diego'yu avlamaya çalıştın," diyorum.

"Evet, Tanrı beni bağışlasın, bunu yaptım!" Ellerini yumruk yapıyor. "Sen de aynısını yapmaz mıydın?!"

"Ben mi? Ben kimseyi öldürmezdim, çünkü bende kim olduğumu kabullenecek cesaret yok!"

"Pek şairane doğrusu. Engizisyon Portekiz'in üzerine çulandığında, o nefesi ensende hissettiğinde hâlâ böyle düşünüp düşünmediğini görürüz."

"Diego'yu öldürtmeyi yine deneyecek misin?"

"Evet. Peder Carlos'u da. Hiçbir şeyi şansa bırakamam... Er ya da geç saklandıkları yer bulunacak. Adamlarıma kesin emirler verdim. Daha fazla beklemeyemem. Başka seçeneğim kalmadı."

Farid bütün öfkesiyle kadının boynundaki gerdanlığı göstererek, "Öyle ya, bu zümrütlerden kim vazgeçmek ister!" diyor delişmen hareketlerle.

Farid'in suçlamasını ona tercüme ettiğimde, "Siz kalpsizsiniz!" diye bağırıyor. Boynundaki gerdanlığa sarılarak onu kopartıyor. Taşlar dört bir yana dağılıyor. "Alın sizin olsun!" diyor gerdanlıktan arda kalanları önce bana, sonra da Farid'e uzatarak. "Bunun parayla ilgisi yok. Burada hayatım söz konusu! Hepimizin hayatı!" Yüzü bir an acıyla buruşuyor. Yanağını yakan acı, suratına fırlattığı gerdanlığın sillesi.

Üçümüz suçun ve utancın dilini kullanmaya cüret edemeyen mahkumlar gibi sessizce kalakalıyoruz odada. Gözlerimi kapayıp soluklarımın ritmini takip ediyorum. Farid elimi tu-

tup parmaklarıyla bir şüphelinin adını yazıyor avcuma. “Evet,” diye karşılık veriyorum. “Yine de o olabilir.” Tam arkamı dönecekken büyülü bir aydınlanma yaşıyorum nasılsa; Dona Meneses’in gerdanlığının altında bunca zaman saklı kalmış olan mermer beyazlığındaki ten, akla sığmayan başka bir ihtimali doğruluyor adeta.

“Dayımı öldürmüş olabilecek iki insan kaldı geriye,” diyorum. “Daha fazla can almadan bana sabaha kadar zaman ver.”

“Çok uzun!”

“Gece yarısına kadar öyleyse. Masum insanları öldürüyorsunuz!”

Dona Meneses öyle olsun dercesine başını sallıyor; huzuruna çıkarılan zanlıların içinden ırzına geçmiş olanları çekip çıkarmasına ramak kalmış bir prenses gibi meydan okuyor bize bakışlarıyla. Elbisesinin eteklerini toplayıp arkasına atarak sırtını dönüyor ve kapıdan çıkıp gidiyor.

Bölüm XX

Farid'le birlikte gerisin geri Lizbon'a yollanırken tarlalar yavaş yavaş yerlerini şehrin varoşlarına ait tahta barakalara ve gübre yığınlarına bırakıyor.

Senhor Duarte'nin Kutsal Vücut Hanı'na vardığımızda, dos-doğru hancının yanına gidiyoruz. Bir zamanki saçlarından arda kalanları alnına doğru taramış ufak tefek bir adam Duarte; bir kenarda oturmuş, kaşıkladığı çorbasını dişsiz ağzına doldurmakla meşgul. Avurtları, esneyen birer körük gibi açılıp içine çöküyor her lokmasında.

Tepesinde dikiliyoruz. "Dom Afonso Verdinho ne zaman geldi?" diye soruyorum adama.

Gözlerini kısıp yüzüme bakıyor ve koca bir somun ıslak darı ekmeğini ağzına tikiştiriyor. "Sen kim oluyorsun?"

"Pedro Zarco. Dom Afonso yengemle birlikte. Ne zaman geldi buraya?"

Çiğnediği her lokmayla birlikte yüzü basılıyor ve gözleri kapanıyor. "Defterime bir bakmam lazım," diyor. Çatlak dudaklarından çorba damlıyor. "Ve gördüğünüz gibi baylar, şu anda yemek yiyorum."

Elimi keseme atıp Senhora Rosamonte'nin yüzüğünü arıyorum, sonra bir küfür savurarak onu Diego'ya verdiğimi ha-

tırlıyorum. Farid çaresiz bakışlarımı bir gülümsemeyle karşılıyor. Dona Meneses'in zümrütlerinden birini çıkartıp adama uzatıyor, sonra birkaç zümrüt daha tikiştiriyor keseme çaktırmadan.

Farid'in koluna "Sağol," yazarak hancıya dönüyorum. "Dom Afonso Verdinho'nun ne zaman geldiğini söylersen taş senindir."

Dilini yılan gibi dudaklarının arasından sarkıtıyor. Bayağı bir baş hareketiyle dediğimi onayladıktan sonra taşı seramik kasesine sürtüyor. Zümrütün kenarındaki nokta büyüklüğündeki bir çıkıntıdan bir parça sır dökülüyor. Adamın gözleri parlıyor. "Nefis bir şey bu," diyor açgözlü bir sırıtışla.

"Şimdi cevap ver o zaman, ne zaman geldi?"

"Çarşamba." Taşı mum ışığına tutuyor.

"Geçtiğimiz çarşamba mı, yoksa isyandan önceki mi?"

"Geçtiğimiz çarşamba."

"İyice emin misin?!" diye üsteliyorum.

Taşı, kakule tohumu gibi alt dudağının ardına tikiyor. "Şuradaki adamları görüyor musun?" diye soruyor, bir masanın etrafında yemek yiyen bazı tüccarları işaret ederek.

"Evet."

Bir yandan çorbasını höpürdeterek anlatmaya koyuluyor: "Sakallı olan şeker işinde, ama çürük lahana gibi kokuyor. Dün geldi, arkası tutuşmuş bir papaz gibi ter içindeydi. Dişsiz koca memeli kadınlardan hoşlanıyor. Traşlı olan Evora'lı, bakır öteberiler almak için burada. Bugün geldi. *Carne preta* seviyor; yani siyah et. Bilmem anlatabiliyor muyum?" Gözlerini kısıp yine yüzüme diyor. "Burada benim haberim olmadan kuş uçmaz. Sizin adam çarşamba günü geldi, atından bin beter kokuyordu; hoş, görünüşü de pek farklı sayılmazdı ya."

"Hangi odada kalıyor?"

"Yukarıda." Yemek odasının arkasındaki açık bir kapıyı gösteriyor. Soldan gidin. Sağdaki son kapı."

Kapıyı açan Esther Yenge'nin şaşkınlıktan soluğu kesiliyor. "Berekiah! Her şey yolunda..."

Onu itip içeri dalıyorum. Afonso uzun iç donuyla yapılmamış bir yatağın üzerinde oturuyor. Ayakları topraktan sököl-

müş adamotu kökleri gibi buruşuk ve kaba saba. “Kumaşçı Simon’un adını hiç duymuş muydun?” diye soruyorum ona.

“Dayının bir arkadaşı değil mi? Esther mektuplarında ondan...”

“Demek mektuplaşıyordunuz.” Yengeme doğru dönerek eğiliyorum. “Yeteneklerini ne güzel kullanıyormuşsun meğer sevgili yengeciğim.”

Yüzü bir anda sertleşip buz kesiyor. “Diyeceğini dedin,” diyor. “Şimdi defol!”

“Onunla hiç karşılaştın mı?” diye soruyorum Afonso’ya.

“Bu ne demek oluyor?” diye sorguluyor afallayarak.

“Soruma cevap ver!”

Afonso tam “Gerçekten hatırlamıyorum. Belki de karşılaşmışımdır,” diye kekelerken Esther yanımda bitiyor.

Tek kelime etmeden yüzüme bir tokat patlatıyor. Esther’in bileğini kavradığım anda, Afonso ayağa fırlıyor. “Bırak onu!” diye bağırıyor.

Farid Esther’le benim arama dalıyor ve elimi yengemin bileğinden ayırıyor. “Bir daha sakın ona dokunayım deme,” diye işaret ediyor bana ve onu yatağa götürüyor.

Oturup bileğini ovuşturuyor Esther. Gözleri donuk; sırtı, duyduğu ısıraptan ağırlaşmış bir madalyonun yükünü taşıyamaz hale gelmiş gibi öne doğru eğilmiş. Ama öyle bir öfkenin pençesindeyim ki, bu hali bile bir zamanlar ona karşı beslediğim ateşli sevginin küllerini canlandırmayı başaramıyorum. Afonso’ya dönerek soruyorum: “Öyleyse herhangi bir özürü olup olmadığını da bilmiyorsun herhalde? Koltuk değnekleriyle yürüyebildiğini, siyah ipek eldivenler taktığını...”

Farid fazla konuştuğumu söylüyor işaretleriyle ve birden Dona Meneses’in zümrütlerinden ve safirlerinden birkaçını aynı anda Afonso’ya doğru atıyor. Eski batını bir elini uzatıp taşlardan birini yakalamayı başarıyor. “Bu ne demek şimdi?!“ diye soruyor şaşkınlıkla, elindeki taşı bana göstererek.

Farid omzuma yapışıyor. “Onu unut!” diye işaret ediyor kesin hareketlerle. “O gün şehirde olmayışı bir yana, hangi elini kullandığına baksana!”

“Sol elini!” diyorum.

“Ve dayının boynundaki yarığın yönü, kesinlikle...”

Uçarcasına eve giderken attığımız her adım, uzundur hasıraltı edilmiş bir şiirin eksik dizelerini yerli yerine koyuyor sanki. İki Ağızlı Beyaz Maimon! Tabii ya, Gemila haklıydı! O isteri krizi sırasında, kafasına başlık geçirmiş, yüzü yara bere içinde, üstelik elleri kanlı bir katili başka neye benzetebilirdi ki? Her şey birbirini tutuyordu: Dayımın Haman’a uygun yüzü bulma zamanlaması; şantajcının aracı olarak Senhora Belmira’yı seçmesi; hatta bir daha asla işkenceye uğramamak yolunda kendi ağzından çıkan sözler.

Ve şantajcının Dona Meneses’ten Portekiz’den çıkartılacak son yazmaları teslim etmesini istediği tarih; bu da tek bir şüpheli bırakıyordu geriye.

Gizem üzerindeki gıysileri bir bir sıyırdıkça tek bir yüzle baş başa kalıyorum, bana bakan çırlıçıplak bir yüz.

Sırtı cılk eyer yaralarından eleğe dönmüş eşeğin teki, kuyruğuyla sinekleri kovmakla meşgul avlumuzda. Yatak odamın penceresinden Cinfa, Reza ve annemin dükkânda Tavira’lı kuzenim Meir ile birlikte olduğu görüyorum. “Beri!” diye atılıyor Meir, kollarını açarak bana koşuyor.

“Şimdi olmaz!” diyorum, ellerimi kaldırıp bu sevgi gösterisini savuşturarak. “Anne, Diego’yla Peder Carlos nerede?”

“Neden, ne oldu?”

“İlle sormak zorunda mısın! Neredeler diyorum sana?!”

“Papaz yine Sao Domingos Kilisesi’ne gitti. Diego da kilerde. Akşam dualarını etmeye inmişti. Neler çeviriyorsun...”

Cinfa araya giriyor: “Hayır, biz burdayken Diego yukarı çıktı. Birkaç dakika oluyor. Sen farkında değilsin anne.”

“Gidelim!” diye işaret ediyor Farid.

“Bir dakika, kilere niye indiğini biliyorum sanırım. Aşağıda bizi bekleyen manzara, son eşikten geçmemizi kolaylaştırabilir.”

Masanın üzerindeki kirişe asılı kandillerden birini yerinden çıkarıyorum. Farid İran halımızı kenara çektikten sonra kiler kapağını kırarcasına açıyor. Bıçağını belimden çıkarıp aşağı ini-

yorum. Ama karanlık boşluktan başka bir şeye açılmıyor. *Geniza* kapalı. *Tertipli olmak kutsal bir görevdir*, diye geçiriyorum aklımdan. Bana bunu hatırlatan katilin ta kendisi değil miydi? Farid yılanderisi keseden anahtarı alıp kapağı açıyor. Lambanın ışığını *genizaya* tutuyorum. Dayımın yazmalarının yerinde yerler esiyor! Para kesemize varıncaya kadar her şey gitmiş.

Merdivenleri uçarcasına çıkıp avludan kendimizi Rua de Sao Pedro'ya atıyoruz. Farid'in parmakları kürek kemiğimde geziniyor. "Nereden gidecekti Faro'ya, biliyor musun?" diye soruyor.

Başımı sallıyorum iki yana. "Ama sanırım nereye gitmiş olabileceğini biliyorum. Portekiz sınırından Ibranice kitaplarla geçmeyi göze alamaz. Yakalanırsa - *pinga*. Bir şekilde onlardan..."

"Berekiah!"

Yeni Hristiyan dilenci Antonio Escaravelho, her zamanki yerinde zulaya yatmış, bana sesleniyor.

"Bizim evden birinin çıktığını gördün mü? Avlu kapısından?" diye bağıriyorum.

Başını sallıyor ve Katedral'e giden yolu işaret ediyor. "Biraz önce şu tarafa doğru gitti."

Farid koluma yapıyor. "Nereye gitmiş olabilir?" diye soruyor.

"Elindekileri *satmaya* tabii. Çalıp çırtıkları ve ona verdiğim o yüzük olduktan sonra istediği her yere gidebilir. Hatta o çok istediği Eflatun ciltlerini bile alabilir."

Senhora Tamara'nın sahaf dükkânının kepenklerinden solgun bir mum ışığı sızıyor. "İntikam Kapısını Açan Tanrı'ya Şükürler Olsun," diye fısıldıyorum kapının tokmağı avcumda dönerken. Farid soluk soluğa yanıma geliyor. Kapıyı açıyorum. İçeri dalıyoruz.

Diego.

Yüzü bir an şaşkınlıkla gölgeleniyor. Odanın arkasındaki masanın başında ihtiyatlı bir şekilde duruyor; bir baykuşun geçit vermez suskunluğu gizliyor düşüncelerini. *Genizamızdan* çalınan kitaplar ayağının dibinde yığılmış duruyor. Sen-

hora Tamara bir taburede oturuyor, ellerini kucağında kavuşturmuş. Birşeyler söylüyor, ama dediklerini duymuyorum. Hemen arkasında koca suratlı, donuk çehreli sırık gibi bir Afrikalı köle dikiliyor; günlerce aç kalmışçasına çökük avurtları. Terli alnı şaşkınlık ve korkuyla kırışmış.

Bu sahneyi *Tora* hafızama kaydediyorum.

Alev gibi bir sıcaklığın, bir berraklığın törensel mesafesinden bakışmayı sürdürüyoruz Diego'yla. Senhora Tamara ayağa kalkıyor. Dudakları kıpırdıyor. Diego olduğu yerde hafifçe doğrulurken beyaz elbisesinin üzerindeki gölgeler oynuyor. Bacaklarım beni kaçışa hazırlamak istercesine geriliyor. Nabzım, cinsel anlamda uyarılmışım gibi hızlanıyor. Sakalının altındaki, o süt beyazı çenesindeki yara izini hayal ediyorum bir an; kırmızı, düşey dikişlerle çentiklenmiş bir ağız; ihanete ve cinayete adanmış ikinci bir ağız. "İki Ağızlı Beyaz Maimon," diye fısıldıyorum kendi kendime.

Pelerininden bir bıçağın ağzı beliriyor, uzun, küt ağızlı bir bıçak; bir *şohet* bıçağı. Köle de kesesinden bir hançer çıkartmakta gecikmiyor. Öteki eli ise yılan başlı bir asayı kavıyor.

Senhora Tamara'nın sözleri ilk kez, o anki öfke nöbetimi aşıp kulaklarımı bulmayı başarıyor: "Berekiah, neler oluyor?" Bana doğru bir adım atıyor.

"Dışarı çık!" diye emrediyorum. Çakmak çakmak yanan gözlerim bir an olsun Diego'dan ayrılmıyor.

Senhora, Farid'in yanına geliyor, ellerini çaresizlikle oğlanın göğsüne bastırıyor. "Ne oldu oğlum? Söyle bana!"

"O dayımı öldürdü," diyorum.

"Diego mu?!" Ona doğru dönüyor bir anda. "Doğru mu bu?!"

Ellerini iki yana açarak ortalığı yatıştırıcı bir hareket yapıyor Diego. "Tabii ki doğru değil," diye karşılık veriyor.

Senhora'yı tutup kapıya doğru sürüklüyorum. "Dışarı çık!" diye bağıriyorum.

Ama yerinden kıpırdamamakta ayak diretiyor. Gözlerimi Diego'dan bir an bile ayırmaksızın kapıyı açıyorum. Çekiştirmelerime direniyor, çenemi tutuyor. "Ama sevgili evladım, Di-

ego kitapları satması için ona izin verdiğini söyledi... annenin evinde lbranice kitap saklamaktan çok korktuğunu...”

“Tanrı aşkına çık şurdan!” diye patlıyorum.

“Ne yapacaksın?!” diye sorguluyor.

“Burada kal,” diye işaret ediyorum Farid’e. Senhora Tamarayı, itirazlarına kulak tıkayarak ite kaka dışarı çıkartıyorum. Dışarı çıkar çıkmaz olup bitenleri açıklamam için bağırış çağırış yalvarıyor bana. Ama ona cevap yetiştirmeye fırsat bulamadan sokağın karşısında, ayışığının aydınlatığı çuval bezinden bir tentenin gölgesinde bekleyen pelerinli bir dev dikkatimi çekiyor; başında geniş kenarlı mor bir şapka var. “Allah Kraliçe Esther’den razı olsun,” diye fısıldıyorum kendi kendime.

Adamla alelacele konuşuyoruz. Önerdiğim ücreti hiç düşünmeden kabul ediyor, tutuk Kastilya İspanyolcası’yla teşekkür ediyor sonra da.

Gerisin geri sahaf dükkânına dalıyorum, kapıyı arkamdan kilitliyorum. Diego beni fark edince hafifçe eğiliyor, “İşte geldin Berekiah!” diyor. “Ben de tam Farid’e, Dona Meneses’in yaşamanıza izin vermesine ne kadar şaşırdığımı, ne kadar sevindiğimi anlatıyordum. Dediklerimin tek kelimesini anladığını sanmıyorum ya neyse.”

“Farid daha doğduğunda senin anladıklarının iki katını anlıyordu,” diye belirtiyorum.

Gözlerinde bir mizah parıltısı çakıyor. “Ne kadar da alçakgönüllüsün böyle. Ama şaka bir yana, Dona Meneses’in böyle bir merhamet gösterisinde bulunacağı kimin aklına gelirdi ki? Yahudi kanı ağır basmış olacak bu sefer.”

“Dayımı neden öldürdün?” diye soruyorum.

“Neden mi? Yani bunu tahmin edemedin mi? Bunun dışındaki her şeyi öğrenmişe benziyorsun. Çok akıllısın gerçekten, sevgili Carlos’un dilinden düşürmediği kadar varsın. Sevil... Sevil’i düşün.”

“Ne alakası var?”

Kapı kolu titriyor. Senhora Tamara kapıya vurarak bana seslenmeye başlıyor.

“Pes etmeyecek galiba,” diyor Diego gülümseyerek.

“Hiçbirimiz pes etmeyi düşünmüyoruz,” diye karşılık veriyorum.

“Seni seviyor herhalde, baksana. Aslına bakılırsa hepimiz seviyoruz seni. Şu lanet olası inadından vazgeç diye onca dil dökmemin sebebi neydi sanıyorsun?” Çatık kaşlarını görünce bıraktığı yerden devam ediyor: “Evet nerede kalmıştım... ha Sevil diyordum. Her şey orada başlamıştı tabii ya. Bir kaza işte. Dayın beni görmüştü. Fazla meraklıydı, öyle hırslı, öyle enerji doluydu ki. İnsan böyle olunca, kazalar da kaçınılmaz hale geliyor. Simon’u Engizisyon’dan kurtarmak için gelmişti oraya. Evime gelip, hizmetkârlarımı bir şekilde atlatarak elinde Simon’un lacivert taşından ibaret kurtulmalığıyla olabilecek en yanlış zamanda daldı odaya. Piskopos yardımcısıyla şeyi... yani ücretimi konuşuyorduk. Simon’u ve diğerlerini ihbar etmemin karşılığını. Tabii ki hemen dayına sırtımı dönerek tek kelime etmeden odadan çıktım. Ama iyi bir Tora hafızası vardı. Seninki kadar olmasa da, oldukça sıradışı.”

“O günlerde sakalın yoktu,” diye tamamlıyorum.

“Doğru. Hiçbir şey gözünden kaçmıyor bakıyorum. Sakal Lizbon içindi. Bu günlerde her şehir için ayrı bir maske bulmak gerekiyor, değil mi?”

“Levi filan değilsin yani?”

“Hayır Levi’yim. Yalan her şeyi içine almıyor. Ama hepimizin sakalı olmadığını söylediğinde haklıydın. Hatta ortodoks Endülüs’te bile. Biliyorum, hiç gitmedin oraya. Ve şimdi atacağın adımlara dikkat etmezsen, hiçbir zaman da gidemeyebilirsin. Görülecek ne kadar çok şey var oysa, bir bilsen. Elhamra, büyük Kordoba Camii. Duvarlara kakılmış o mücevherler, o...”

Farid parmaklarını belkemiğimde gezdiriyor. “Köleyi sen al, Diego’yu bana bırak. Onun canını almak benim için bir zevk olacak.”

“Bekle,” diye işaret ediyorum ona. Diego’ya dönerek soruyorum: “Simon’u ve diğerlerini neden engizisyona ihbar ettin?”

“Gerçekten de safsın sen.” Dişlerini kenetliyor ve yumruğunu sıkıyor. “Kilise ensene bindiğinde, seni köşeye sıkıştırdığında, sana denileni yaparsın, anladın mı? Ne derlerse desinler, her şe-

yi!" Gülümsüyor. Yumruğu gevşiyor. "Siz Portekiz Yahudileri bir eliniz yağda bir eliniz balda yaşadınız; ne bilirsiniz ki siz!"

"Son günlerde yağdan baldan çok ateşin tadına varıyoruz."

"Sen ona ateş mi diyorsun? Küçük bir şenlik ateşiydi o yalnızca," diyor. "Birkaç yıl bekle de gör ortalığın nasıl şenleneceğini. İşte o zaman, ya sana söyleneni yaparsın ya da..." Pelelinin önünü açıyor, gömleğinin düğmelerini çözüyor. Göğsündeki yara izi mum ışığının parıltısını yansıtıyor. "... ya da canınla ödersin. Sana insan vücutlarına kızgın yağ damlatarak yaptıkları resimlerden bahsetmiştim. Benim manzaram yeni yeni biçimlenmeye başlamıştı. Ufuk çizgisini görebiliyor musun? Biraz daha yakına gelersen Kudüs'ün kapılarını da çıkar-tacaksın." Gömleğinin önünü kapatıyor. "Bu ölümlü bedenimiz senin sandığından çok daha dirençsizdir. Acının pek hoş bir şey olmadığını öğreneceksin zamanla."

"Geçen hafta sakalın tıraş edildikten sonra dayım senin Sevil'de gördüğü muhbir olduğunu anladı," diyorum. "Hastane-deki şu tartışmanız.... dayımın o öfkesi... o delirmişçesine hareketleri... Demek sakalını kestirmemekteki ısrarının sırrı buymuş, seni ziyarete gelişimizden öylesine tedirgin oluşunun."

"Bir kaza daha. Zaten hayatta kazadan bol bir şey yok ya. İnsan bir süre sonra alışıyor buna. Yine de bıçağın kemiğe dayanışı öyle ya da böyle tedirgin ediyor insanı. Dayın da bunu anlamakta güçlük çekmişti. Aslında birçok şey onun boyunu aşıyordu. Merhamet denen şeyden haberi yoktu bir defa. Merhametli olmak için, diğer insanlar gibi olmak lazım, oysa o..."

"Ne cesaretle bunları söylersin!" diye bağıryorum.

"Ailesini kaybetmiş bir insan her şeye cesaret edebilir!" diye karşılık veriyor. "Kendine baksana sen! Intikam peşinde bir kabalacı! Hah. Dayın görse ne derdi acaba?"

"Ruhunun özünü çoktan yitirdiğini söylerdi bence; senin gibi bir adamı Öbür Dünya'ya göndermenin bir *mitzvah* olduğunu. *Metatron* elimi senin kanına bulamamı bir sevap olarak kaydedecektir."

"Kendini kandırmak için hiç fena bir mazeret değil doğrusu," diyor.

“Birilerini kandırmak için mazeretler yaratmak senin uzmanlık alanın, benim değil,” diye belirtiyorum.

Bıçağını kaldırıyor ve eğiliyor. “Benim uzmanlık alanım et ve tavuktur.”

“Keşke hiç bırakmasaydın o işi.”

“Başka seçeneğim yoktu,” diyerek iç çekiyor. “Hayat seni istediği tarafa savuruyor işte. Gelgit gibi. Okyanusa ancak bu kadar direnebilirsin. Ama tabii sen bunları anlayamayacak kadar genç...”

“Şu kızı, Teresa’yı kilerde buldun değil mi? Dayımı görmeye gittiğinde...”

“Onu yeni kurtarmıştı. Dayın banyo yapıyordu. Yardıma ihtiyacı olan biri daha çıkarsa sesini duyabilmek için hamama açılan kapıyı bir parmak aralık bırakmıştı. Ona yapacağım ziyaret uğruna yola düştüğümde isyan Alfama’ya kadar yayılmıştı. Kendimi korumak için kocaman tahta bir haç taşıyordum, hatta yol üstünde birkaç katili kutsamayı da ihmal etmedim. İnsanlar ne akıl almaz işler için kutsuyorlar birbirlerini değil mi?” Haç çıkartıyor ve gözlerini deviriyor. “Dini bütün bir Hristiyan kılığında evinize süzuldüm.”

“Ve onu öldürdün.”

“O kadar çabuk değil. Her şeyi nasıl da basitleştiriyorsun. Hayat Tora değil. Mısraları bir solukta okuyup, manalarını tam olarak kavrayamayınca baştan okumak gibi bir şansın yok. Makul davranmayı reddetti. Onca yıl önce Simon’u ihbar ettiğim için beni bir Yahudi mahkemesinde yargılayacağını söyledi, cezalandırılmam için elinden geleni ardına koymayacağını. Dayını iyi tanıyordum. Hayatımı cehenneme çevirmenin bir yolunu bulacaktı mutlaka. Reza’yı ve akrabalarını ihbar eden kişinin ben olduğumu ve bu inadından vazgeçmediği sürece bunu yine yapmaktan çekinmeyeceğimi söylediğimde bile beni dinlemeyi reddetti. Bunun onu ikna edeceğini düşünmüştüm. Oysa dayının sıradan bir baba gibi davranmasını beklemek aptalcaydı. Hele bir yolunu bulup Dona Meneses’e, ona şantaj yapan kişinin ben olduğumu, onun Yahudi olduğunu bildiğimi söyleseydi hayatımın üç kuruşluk kıymeti kalmazdı.

Tek bir şartım vardı. Bu sırrımızı saklayacağına dair *Tora* üzerine yemin etmesi hayatını kurtarabilirdi. Ama bunu da reddetti.”

“Demek Reza’nın tutuklanması da senin işin.”

“Ben şartlar ne gerektiriyorsa onu yapıyorum. İnsan esnek olmalı... duruma göre şekil değiştirebilmeli. Lizbon için bir sakal ve şatafatlı giysiler... Konstantiniye’de Müslüman bile olabilirim bakarsın. Önünde sonunda hepsi aynı Tanrı, haksız mıyım Farid?”

Farid Diego’ya tumturaklı bir hareket çekmekle meşgulken düşünüyorum: *Kendi yüzünü tanıyamayan bir kurye. Dayım Diego’yu kastediyordu, tabii ya gezgin Yahudi’yi, kitap ya da mal kuryeliği yapan biri değil, kendi ruhunun kuryeliğini yapanı.* “Öyleyse, Solomon’un uydurma itirafnamesinde yazdıkların doğrudu... tabii dayımın açısından.”

“Evet. Mohel’in intiharı iyi denk geldi. Olayı duyar duymaz oraya gittim, küçük bir sokak serserisinin eline birkaç kuruş sıkıştırarak keten parçalayan bir cadıdan biraz kâğıt aldardım, sonra da notu Solomon’un kız kardeşinin bulabileceği bir yere bıraktım. Bazı insanları aldatmak tereyağından kıl çekmekten kolay.”

“Ve kendi canından vazgeçerse kızın canını bağışlayacağını söyledin dayıma, değil mi?”

“Evet. Fedakârlıktan dem vurup duruyordu. Onun için çok anlamlıydı bu. Bu şekilde ölmek işine bile geliyordu bana kalırsa. ‘Daha yüce bir iyilik ve daha yüce bir amaç uğruna’, di-yordu. Akli ne tuhaf bir şekilde işliyordu ama, değil mi? Ona, ‘Seni gözümü kırpmadan öldürebilirim,’ dedim. Ne dese beğenirsin. ‘Ben de gözümü kırpmadan ölebilirim!’ Nasıl ama! Bu zamanda bir Yahudi Mahkemesi toplamayı akıldan geçirmek! İbrani takviminin 5266 yılında değil Miladi takvimin 1506 yılında olduğumuzu bir türlü anlayamadı. Sana gelince sevgili Berekiah, çok geç olmadan sen de saatini ayarlasan iyi olur. Vaktin tükenmeden Miladi takvime boyun eğ.”

“Oraya yalnızca dayımı ikna etmeye gittiğine inanmamı bekleme benden. O siyah iplik parçasını bilerek almıştın yanı-

na. Onu öldüreceğini bal gibi biliyordun, önceden kafana koymuştun bunu.”

“İnsanın her zaman yedek bir planı olmalı. Bu kadarlık tedbiri de bana çok görmeyeceksin herhalde.”

“Tebdir mi? Farid’le beni bile öldürmeye çalıştın! Su değirmenlerinin oraya gelmemiz için gönderdiğin mektubun amacı başka ne olabilirdi?”

“Dona Meneses’in ve fedailerinin berbat ettiği bir başka iyi deneme.”

“Ve dayımın *Hagadası*’nı çaldın. Lacivert taşımızı ve altın tozumuzu. Adi bir hırsız gibi!”

“Ne olmuş yani? Senin böyle zaafaların yok mu sanki? Hiç sanmam. Ve yazmalar. Tabii, ne de olsa her şeyi onlar başlattı. Ve düşündüm ki...”

“Peki yerlerini nasıl öğrendin? Simon ve Carlos genizadan sana henüz söz edilmediğini söylemişlerdi.”

“Bir kabalacı dahi hata yapabilir, evlat. Dostlarımız yanıliyordu, hepsi bu. Dayın bir gün beni kenara çekip kaçakçılık işinin bütün ayrıntılarını anlattı, yakınlarda çok kıymetli bazı yazmalar alacağını, kaçakçıların işlerini gereğince yapması için benim uyanık gözlerime ihtiyacı olduğunu söyledi. Özellikle Dona Meneses’le ilgili şüpheleri vardı. Göze aldığı onca tehlikeden yorulmaya başladığını hissediyordu onun. Dayının korkusu ihanetti. Böylece kadını takip etmeye başladım, nasıl çalıştığını öğrendim. *Zerubbabel* ’in kimliğini, yazmaları sınırdan çıkartıp nasıl Kadiz’e götürdüğünü. Efendi Abraham genizanın yerinden ve kaçakçılık işinden haberdar olduğumu kimse-
nin bilmemesini istiyordu, böylece kimsenin kuşkusunu çekmeyecektim.”

“Sana güveniyordu,” diyorum.

“Korkarım evet. Bir hataydı tabii. Bu zamanda kimse güvene layık değildir. Hiç değilse bunu hatırla olur mu?”

“Keşke benimle konuşsaydı bunları. Bana söylemiş olsaydı...”

“Hâlâ anlamıyorsun değil mi?” diye soruyor Diego.

“Neyi anlamıyor muşum seni piç?”

“Senin hayatını tehlikeye atması söz konusu dahi olamazdı. Sen onun varisi olacaktın, Öbür Dünya’yı ve Fani Dünya’yı sağaltacak planlarını bıraktığı yerden götürecek kişi... Lizbon’un gördüğü en büyük kabalacı! Böyle bir adamı kaçakçılarla haşır neşir ederek tehlikeye atamazsın. Şimdiki duruma bakılırsa Lizbon’un son kabalacısı olacaksın büyük bir ihtimalle.” Diego omuz silkiyor, kaçınılmaz gerçeğe boyun eğercesine, belli belirsiz bir gülümseme beliriyor dudağında. “Bundan sonra ne kitaplar, ne kabalacılar, ne de Yahudiler olacak. Çok yazık, ama hayat böyle işte.”

Benim kör gözlerimin göremediği şeyi bu katilin böylesine açıklıkla anlayabilmiş olması hayret verici, diye geçiriyorum aklımdan. Acaba sorumluluk mu gözümü korkutmuştu? Yoksa türümün son örneği olmak mı? “Peki neden onu öldürdüğünde genizadaki bütün kitapları almadın?” diye soruyorum.

“Yazmalara bakıyordum, acele etmeden hepsine değer biçiyordum kendimce. Endişelenmemi gerektirecek bir durum yoktu, hamama giden gizli geçit elimin altındaydı ve dışarıdaki isyan sürdüğü sürece güvende olduğumu biliyordum. Sonra Efendi Abraham’ın son *Hagadası*’na rasladım. Güzel işti doğrusu. Sayfalarını karıştırdım ve kendi yüzümü *Haman* olarak gördüm, hemen o sayfayı yırttım ve kitabı saklamak için kese-me attım. Resimlerinde kendi yüzümü görmek benim için tam bir şok olmuştu... Birden paniğe kapıldım. Şimdi düşünüyorum da, tamamen saçmalıktı. Tam gizli geçidin ağzına geldimde yukarıdan sizinkilere seslenmeye başladın. Geçide girdim, ama bu cüsseyle fazla uzağa gidemedim tabii. Gerisin geri çıktım, tekrar kilere döndüm ve kapıyı arkamdan kapattım. Tam...”

“Neden geçidi gizleyen kapının arkasına saklanmadın? Böylesi daha kolay olmaz mıydı?”

“Daha evvel hiç geçmemiştim oradan. O kapıyı çekmemle birlikte gizli bir kilidin üzerime kapanıvereceğinden, orada sonsuza kadar kısıp kalmaktan korktum. Sen de takdir edersin ki, pek güzel bir son değil. Böylece sen aşağı gelmeden hemen önce *genizanın* içine kıvrılmayı başardım ve kapağı üzeri-

me kapattım. Kopardığın o yaygara için sana şükran borçluyum bir bakıma. Sen aşağı geldiğinde ben küçük yuvamda emniyeteydim çoktan. Yalnız kalp atışlarımı duymandan korkuyordum, seni de öldürmek zorunda kalmaktan. Ama ilk bakışta görünüşe aldanacağından, bu işi Eski Hristiyanların yapmış olduğunu düşüneneğinden neredeyse emindim. Sen yukarı çıktığında, genizadan çıktım, kapağı kilitledim ve anahatarı tekrar yılan derisi keseye koydum. Dükkânınızdan Kilise Sokağı'na süzüldüm. Kimsenin beni gördüğünü sanmıyordum. Ama şu Gemila... Allah'tan uyduruk şeytanlarla kafayı bozmuş isterik karının teki, yoksa onu da..."

"Peki ya Senhora Belmira? Neden o?"

"Miriam mı? Bana aşıkı. Hiç şaşırma. Oldukça hoş bir adam sayılırım, özellikle de beni öyle görmek... Birlikte kuş resmi yaparak geçirdiğimiz saatleri düşünsene. Her neyse, böylesi daha güvenliydi. Yakalansaydı, adımı vermektense ölmeyi tercih ederdi. Nitekim öyle de yaptı. Kadınlar bu anlamda erkeklerden daha güçlü. Bu gerçeği Sevil zindanlarında öğrendim. Ayaklarının eridiğini görürler de kalplerindeki Musa'yı Hristiyanlara satmaya yanaşmazlar."

"Peki dayımın *Hagadası*'nı Senhora Tamara'ya satmaya çalışan şu çocuk. Kimdi o?"

"Korkarım bu benim hatamdı. Bir an kendimi kaybettim. Daha önce de söylediğim gibi kendime göre zaallarım var benim de. Onun kim olduğuna gelince, bırak bazı şeyler de sır olarak kalsın. Adı Isaac. İyi, tatlı bir çocuktur. Sana yalnızca bu kadarını söyleyebilirim."

"Ya türbanından düşen kâğıt? Kont Almira'yla mı yoksa bu Isaac'la mı ilgiliydi?"

"Senin için şimdi çözemeyeceğim bir gizem daha. Üzgünüm."

"Artık Eflatununa da kavuştuğuna göre şimdi ne yapacaksın?"

"Dediğim gibi bu akşam gideceğim. Arabayla Faro'ya. Beni aklından çıkarabilirsin."

"Gitmene izin vermeyeceğim," diyorum.

"Başka seçeneğin yok." Diego bıçağının ucunu kölesinin

omzuna vuruyor. “Yeni korumam sıska olabilir, ama eli bana mahkûm,” diyor. “Eski efendisine dönmeyi aklının ucundan geçirmediğinden emin olabilirsin. Adam ağzına gem takip onu kendinden geçinceye kadar dövmüş ve ırzına geçmiş. Söylenenlere bakılırsa herif büyü filan da yapıyormuş. Bana sorarsan kesin kabala büyücüsü adam. Belki kayıp kabilemizdendir, kimbilir. Şimdi buradan çıkıp gitmemize izin versen iyi olur. Yoksa senin sonun da ustanınkine benzeyecek, ruhunu bedeninden ayırmak zorunda kalacağız.”

“Gırtlığımı kandan bir perdeyle örterek değil mi? Ona yaptıklarını asla unutmayacağım!”

“Şairane sözler. Senin mi yoksa Farid’in mi?”

Diego masanın üzerinden deri ciltli iki kitap alıyor. Kölesini önüne katıyor. Afrikalı, efendisinin önünde eğilip, bıçağıyla asasını göğsüne siper ederek ilerliyor.

“Köleyi sen al...” diye yazıyor Farid sırtıma.

“Hayır.” Bıçağına yere atıp arkamı dönüyorum ve Farid’in kolunu kavıyorum.

Beni itekliyor, “Sen ne yaptığını sanıyorsun?!” diye işaret ediyor.

“Şimdi git buradan!” diye bağıyorum Diego’ya. “Onu fazla tutamam!”

Kollarımı Farid’e dolayıp onu kitaplarla dolu bir duvara yaşıtıyorum. Hançeri hâlâ elinde olsa da onu asla bana karşı kullanmayacağını biliyorum. Benden kurtulmak için çırpınırken tekrar bağıyorum. “Fikrimi değiştirmeden defol burdan şeytan herif!”

Farid’in üzerine intikamın korkunç gücüyle abanıyorum. Köleyle Diego yanımdan geçip gidiyor. “Akıllıca bir seçim yaptın,” diye tıslıyor katil çıkmadan.

Kapının sürgüsü açıldığında bir günahıtan arınmak istercesine, sımsıkı kapatıyorum gözlerimi. İçeri dolan akşam havası, bütün keskinliği ve donduruculuğuyla yüzümüzü yalıyor. “Cehenneme kadar yolun var Diego!” diye fısıldıyorum kendi kendime.

“Berekiah!” Kulak tırmalayıcı, hırıltılı bir ses belki, ama Fa-

rid'in ağzından çıkan sözcük bir dua kadar açık. Aynı anda yumruğu omzuma saplanıyor, oradaki eski yarayı bir kez daha açıyor. Bir tekmeyle ayaklarını yerden kesmeyi beceriyorum.

Kapı çarparak kapanıyor. Yalnızız. Ilık ve acı bir keyif hissi yükseliyor göğsüme.

Farid ayağa fırlıyor, öfke dolu gözlerini yüzüme dikeyyor. Ellerimi iki yana açarak onu yatıştırıyorum ve omuzlarını tutuyorum. "Konuştun!" diye işaret ediyorum gülümseyerek; bu dehşet manzarasını taçlandırıvermiş bir mucize gibi geliyor bu bana, Diego'nun kaderini doğru olarak tayin etmiş olduğuma dair Tanrı'dan bir işaret belki.

"Konuştum, çünkü gitmesine izin verdin," diyor Farid delirmişçesine hareketlerle. "Bütün emeklerimiz boşa gitti. Hiçbir şey yapamayız artık. Eğer..."

"Merak etme," diye işaret ediyorum. "Diego yanılıyordu. Hâlâ güvenilecek insanlar var dünyada. Göreceksin."

Senhora Tamara çıplak ayakları, geceliğiyle titreyerek bekliyor dışarıda. Farid kolunu kadıncağızın boynuna dolarken Diego'yu kölesinin peşinden Demirciler Sokağı'ndan Rua Nova d'El Rei'ye doğru koşarken görüyorum. Ayışığının altında avcılardan kaçan sinsi bir hayvan, bir gece yaratığı gibi görünüyor. Kendi kendime Yeremya'dan mısralar fısıldıyorum: "Çünkü çöldeki ilgın ağacı gibi olacak, ve iyilik geldiği zaman görmeyecek, ancak çöldeki kurak yerlerde, kimsenin oturmadığı tuz diyarında oturacak."

"Ama kaçıyor!" diye bağırıyor Senhora Tamara. Bana yalvaran gözlerle bakıyor.

Sözleri nasılsa içime bir kurt düşürüyor. Yürümeye başlıyorum, sonra dayımı ararmışçasına bir koşu tutturuyorum.

Sağ yanımdan karanlık bir gölge geçiyor birden. Birkaç saniye Diego'yu takip ediyor, sonra iyice yaklaşıyor ona. Bir metal parıltısı. Kalkan bir kol. Kol aşağı indiğinde Diego taşların üzerine yığılıyor. Kuru rüzgâr, Simon'un eldivenli elinin kapımıza vururken çıkardığına benzer, tok bir ses taşıyor kulağıma. Ama bu ses merhamet kapımın eşğine bile yanaşmayı başaramıyor.

Yavaşlayıp yürümeye geçtiğimde, Farid arkamdan yetişip bir elini uzatıyor bana. “Kimdi?” diye işaret ediyor.

“Dona Meneses’in katillerinden biri,” diye karşılık veriyorum. “Diego’yu bekliyordu. Anlaştığımız gibi gece yarısı olmadan harekete geçmeme emri almıştı.” Dona Meneses’in gerdanlığından arda kalan birkaç taş gösteriyorum Farid’e. “Ama zamanlamayı değiştirmeye karar verdim.”

“Diego’yu öldürmesi için ona rüşvet mi verdin yani?!”

“Zaten öldürecekti. Beklemeyi göze alamazdım. Tanrı beni bağışlasın.”

Soylu kadının mücevherlerini avcumda sıkıyorum. “Diego’yu hemen öldürmeye ikna olması için bunların teki yetti de arttı,” diyorum. “Bir Yahudinin, bir insanın hayatı, sahiden de metelik etmiyor.”

İhtiyatlı adımlarla Diego’ya yaklaştığımızda, onu Eflatun ciltlerine sarılmış halde buluyoruz. Ağzının kenarından, kaldırım taşlarındaki bir çatlakta uyuyakalmış benekli bir kertenkeleye doğru ince bir kan şeridi süzülüyor. *Haman*’ın yer aldığı parşömen, kesesinden çıkıyor.

Sonu gelmez bir sessizlik içinde, bir daha asla içi doldurulamayacak boş bir *aron kodeşe* bakar gibi bakıyoruz cesede. Kendime geldiğimde, yakınlardaki bir pencerenin kenarına bırakılmış bir şamdanın ışığının altına sokulup dayımın resmini inceliyorum. Evet, *Haman*, Diego. Yanlışlık yok.

Dayımın son sanatsal mesaisinin kendi katilinin yüzünü resmetmek olduğunu fark edince sırtımdan aşağı bir ürperti yürüyor.

Diego-*Haman*, çenesinde yanılığa yer bırakmayan bir yara izi olan kambur, akbabamsı bir yaratık. Kral Ahaşveroş’un kulağına Yahudileri yok etme niyetini fısıldarken resmedilmiş. Pençeyi andıran sol elinde canice planını uygulamasına izin verilmesi karşılığında kralın hazinesine bağışlamayı vaad ettiği on bin gümüş talantın bir bölümü parlıyor. Aynı anda sağ eliyle de iznin onaylandığının göstergesi olan tuğrayı alıyor kraldan.

Anlaşma yapılmış bitmiş.

Kraliçe Esther bu karede yok. Ama üvey babası Mordehay

orada. Halkını bekleyen akıbeti duyduktan sonra giydiği yas elbiseleri hâlâ üzerinde olduğu halde, bütün alçakgönüllülüğüyle bir köşede duruyor. Alçakgönüllü olmasına alçakgönüllü, ama başı dik ve dahası yüzünde kurnaz, handiyse alaylı bir ifade var. Kuşkusuz bunun nedeni göğsünün önünde tuttuğu, daha sonra *Haman*'ın asılmasında kullanılacak ilmek. Gözlerindeki zümrüt rengi tutku Mordehay'ın modelinin dayımın ta kendisi olduğunu kanıtlıyor.

Farid kolumu sıkıyor, resmi göstererek, "Bu sensin," diye işaret ediyor.

"Ne..?"

"Köşedeki adam. Elinde ilmek olan. Mordehay."

Nabzım yabanî, terk edilmiş bir ritim tutturuyor. Farid haklı olabilir mi? Dayımın beni Yahudilerin kurtarıcısı olarak resmetmiş olması akla yatkın gelmiyor. Üstelik resimdeki Mordehay benden çok fazla yaşlı.

Ellerim parşömene yapışıyor. Beni bir Yahudi kahramanıyla özdeşleştirmiş olması ihtimali dahi, gözlerimi yaşlarla doldurmaya yetiyor.

Ona sormadığım onca soru ebediyen cevapsız kalacak.

Gözlerim ayışığında geceyi kateden bir martının peşinden göğe takılıyor. Kulaklarımın dibinde, düşüncelerime sızmanın bir yolunu ararcasına sivrisinekler vızıldıyor. Diego'nun ruhunun huzura kavuşması için, dünyanın huzur bulması için İbranice ettiğim dua, dayımın enseme sıkı sıkıya kavrayan, neden sonra çekilen elinin tenimde bıraktığı izle bölünüyor. Dönmemek üzere gitmeye duruşu öylesine ani oluyor ki, bir an nefesim kesiliyor, arkamı dönüyorum. Gözlerim görünürdeki en yüksek pencereden yolumu aydınlatan iki mumun ıslak, zümrüt ışığına dek arşınıyor sokağı.

ÜÇÜNCÜ KİTAP

Bölüm XXI

Diego'nun ölümünün ötesindeki boş dünyada günlerce, dur durak bilmezcesine uyuyorum. Yatak odamın kilitli kapılarının, sıkı sıkıya kapalı pencerelerinin arkasında; kendi çürüyüşümün kokusuyla ağırlaşmış boğucu bir havanın pençesinde. Yatağımdan tekrar kalkabilmem yüzümün üzerine ipekten bir peçe gibi konan Joanna'nın hayali sayesinde oluyor. Gözlerinin, incilerin aynamsı büyüyle parlayışını görüyorum, bana sözlerin ötesindeki bir dilde fısıldayışını duyuyorum. Gecenin çağrısına uyan ayaklarım beni Lizbon'un durmadan yer değiştiren surları boyunca sürüklüyor, nereye gittiğimi neden sonra anlıyorum. Estaus Sarayı'ndaki penceresi olmasını dilediğim bir pencerenin altında ulurken buluyorum kendimi.

Saçı başı dağılmış bir cüce kepenklerini açıyor. "Ötmeyi kesmezsen seni hadım ettiririm!" diye bağırıyor.

"Dona Joanna'yı arıyorum, Kont Almira'nın kızını," diye kekeliyorum.

"Burada değil!" diyerek kaşlarını çatıyor. Kepenklerini çarparak kapatıyor.

Gübre yığınlarından yükselen leş kokusu, eve kadar peşimi bırakmıyor. *Ein Sof*'un boşluğunun özlemiyle tekrar yatağıma sığınıyorum. Yosunlu ışıkların, gölgelerin hakim olduğu gün-

lerce süren, sendeleyen bir yavaşlık izliyor bunu ve nihayet Joanna'nın sesi kanatlı bir rüyanın sırtında süzülüyormuşçasına duvarlarımı aşıyor. Odama siyahlara bürünmüş olarak giriyor. Ben battaniyelerimin altında yatıyorum.

"Fazla kalamam," diyor. Gözleri ışığı sönmüş, her an göz yaşlarına boğulabilirmiş gibi duruyor. "Hasta mıydın?" diye soruyor tereddütlü bir sesle.

"Evet," diyorum doğrularak. "Öyle olmalı. Nerelerdeydin? Seni aradım."

"Buradaydım, Lizbon'da, ama şimdiye kadar gelmeye cesaret edemedim."

"Hiçbir kadını seni şimdi arzuladığım kadar arzulamadım," diye itiraf ediyorum. "Sanki yalnız sen beni iyileştirebilirmişsin gibi... yalnız sen beni kurtarabilirmişsin gibi."

Yatağımın kenarına oturuyor ve özürlü elinin kırılğan yumuşaklığını dudaklarıma bastırıyor. Sonsuza kadar benimle kalması için ona yalvarmak istiyorum ama, aramızdaki sessizliği kirletmemem gerektiğini söylemek istercesine başını sallıyor. Elbisesinin düğmelerini çözmeye başlıyor. Bense zaten çıplağım. Yanıma yatıp kollarını açtığı anda kendimi ona gömüyorum.

Onun sıcaklığıyla sarmalanmışken, bedeninin yumuşaklığına sığınmışken esaret zincirine benzer bir gerginlik kırılıyor içimde; derinlerimden, bağırsaklarımı yırtarcasına yükselen bir sesle ağlarken buluyorum kendimi. "Burada kalamam," diye fısıldıyor Joanna. "Bir başkasıyla sözlüyüm. Yarın Lizbon'dan ayrılıyorum. Beni affet, unut beni."

Parmak uçlarının büyülu merhemi yanağımı terk edince, tekrar konuşuyor: "Beni bekleme. Benden sonrakinden aşkını esirgeme..."

Avucumun içine inci kolyesini bırakıyor.

İnsanın sevdikleri geri dönmemecesine gidince, kala kala gözlerindeki ışık kalıyor geriye, mücevherlerinin içine hapso lan, gözlerindeki ışık... Belleğin gücünün ötesinde saklayabildiğimiz tek hatıra bu.

Delilik işte: Seni büsbütün yiyip bitirmediyse, bir ihtimal

günün birinde pençelerini üstünden çeker. Ama kendiliğinden salıvermez seni; ya biri elinden tutacak ya da birşeyler olacak.

Joanna'nın yokluğuyla sabahı çıkarttığımda, Farid olanları gözlerimden okudu sanki. Beni kolumdan tuttuğu gibi Kızlar Hanı'na sürükledi. Birkaç ay orada kaldım; Lizbon'un fahişelerinin sıcaklığında, kendimi dizginlemeden, kendiminkini geri getirmek için onların hayatına pençelerimle, tırnaklarımla saldırarak... Masrafları Farid ödedi, ama parayı nereden buldu bilmiyorum. Belki Dona Meneses'ten yadigâr safirlerle zümrütleri satmıştır; Judaria Pequena'ya nihayet elveda diyebildiğimizde geriye üç tane kalmıştı o taşlardan.

Asıl mucize o bilindik genelev hastalıklarından hiçbirine yakalanmayışımı tabii. Bu hastalıklara yakalanmak için, aşk acısını çekmeye gönüllü bir kalbi olmalı belki insanın.

Bir kadının kollarında teselli aramadığım, şarap tulumunun başını sıkıp içkiyi ağzıma boca etmediğim zamanlar, yürüyordum. Mafra'nın tepesindeki kehribar tepelerine kadar gitmeyi başardım bir keresinde. Güneşten kavrulmuş toprak yollarda Tora'nın beş kitabını ezberden okumak için duruyordum yalnız: Belas yakınlarındaki İbrahim Tepesi Mabedi'nde Tekvin'i, Montelavar'ın ilerisinde, devrilmiş bir çam ağacından ibaret bir köprünün altında Çıkış'ı, Odrinhas'taki bir Roma mozağının başında Levililer'i, Igreja Nova'daki Vizigot Kilisesi'nin önündeki keçiboynuzu ağacının bir dalında dengemi tutturmaya çalışırken Sayılar'ı ve Linho kapılarının hemen girişinde Eski Hristiyan bir kızın armağanı olan bir bal peteğinin başında da Tesniye'yi. Yürüyüş ritminin ibadet için biçilmiş kaftan olduğunu keşfediyordum. Aynı şekilde, uykunun da. Geceleyin, itirazsız, yargılamadan buyur ediyorlardı beni yıldızlar. Sabahları, ağaçtan ağaca tüneyen ağaçkakanların sesleri uyardırıyordu beni. Bir on beş gün boyunca, Lizbon sınırlarının ötesinde, güvendeydim.

Zamanla, ibadetle gelen aceleci umut duygusuna benzer bir enerji birikmeye başladı içimde. Kendimde gün içinde dükânda çalışabilecek gücü bulmaya başladım. Cinfa delice bir bağlılıkla göz kulak oluyordu bana. Geceleri bile yanımda ya-

tıyor, sabahın kör karanlığında handaki kadınlara gitmeye davrandığımda, beni zerrece eleştirmeden yüzüme dikiyordu gözlerini.

Reza ve annem bana karşı başlattıkları manevi savaşı sessizce sürdürüyorlardı, suçlayıcı gözleri hapishane hücreleri kadar caydırıcıydı. Benim dışındaki dünyaya gelince...

Yirmi yedi nisan pazartesi günü, bir savaş gemisi filosu Lizbon limanına girdi ve şehri Kraliyet adına korumaya aldı. Adaletin yerini bulduğu filan yoktu tabii. Kral Manuel, sevgili *melekh hasidimiz*, iyi ve yüce kralımız, katliamdan “sözü edilme-ye değmez ihmaller” şeklinde bahsetmeyi uygun gördü. Daha çok kasabalıları ve köylüleri eğlendirmek için olsa gerek, sevgili rahmetli Manuel, ismi ve gölgesi tarihten silinesi o Manuel, kraliyet yargıcı Joao de Paiva’ya, Eski Hristiyan isyancıların içinden rasgele kırk kişinin tutuklanmasını emretti. Kırk mahkûm, Rossio’nun basamaklarına serilmiş güneşin keyfini çıkaran bin kişilik bir kalabalığın önünde demir boyunduruklarla boğulduktan sonra yakıldı.

Yanmış Eski Hristiyan etinin kokusu aynı gazaba uğrayan Yahudi etinin kokusundan farklı mı? Doğrusu ben farkı anlayamadım. Bir sürü Yeni Hristiyan yüzlerinde buruk bir gülümsemeyle “Rossio’da olacaktın, o zaman anlardın...” dediler bana.

Sao Domingos Kilisesi ve Manastırı’nın din adamlarına gelince, Kral Manuel mayıs sonunda, sevgili rahiplerin, krallığının dört bir yanına sürgün edilmelerini emretti. Kırılan kalplerini, eski günlerin özlemiyle bekleyen takipçilerini dert etmeyin sakın; ismi ve gölgesi tarihten silinesi Papa II. Julius sağolsun, ekim sonunda metreslerinin kollarında Lizbon’a dönmüşlerdi bile. Atladığım iki kişi kalıyor bu durumda. Frei Joao Moucho ve Frei Bernaldez: O lanetli ikindi vaktinde Sao Domingos Kilisesi’nin önünde, güruhu toplu kıyım için galeyana getiren iki adam. Tutuklanıp Evora’ya götürüldükten sonra, Evora zindanlarında çile doldurdular bir zaman. Ekim ayında, çoğu insan işledikleri suçun ne olduğunu dahi çoktan unutmuşken onlar da öldürüldü ve yakıldı.

Mayısın dokuzunda nihayet, yağmur yağdı yeniden.

Ama bununla ilgili fazla bir şey kalmamış aklımda. Bir mart bin beş yüz yedi: İşte benim açımdan dönüm noktası olan tek tarih bu. (Evet, bir süre miladi takvimle düşünmeye alıştırdım kendimi. Bunu deliliğimin bir belirtisi sayıyorum. Dilerim içimdeki Hristiyan geri dönmemesine başını alır gider!)

O sabah, küçük Didi Molcho bulduğu bir hazineyi göstermek istermiş gibi, dükkândan sürükledi beni. “Koş!” diye bağırdı. Sao Miguel Kilisesi’nin basamaklarından yükselen bir sese doğru koşmaya başladık. Bir tellal, Kral Manuel’in yeni bir buyruğunu okuyordu elindeki parşömen tomarından: “Bu günden itibaren, Yeni Hristiyanlar krallığının sınırlarından çıkmaya müsaadelidir, onlara karşı...”

Başka toprakların, başka manzaraların bende uyandırdığı o umutla başımı güneşe çevirdim. Diego’nun ölümünden beri ilk kez ciğerlerimi şişirerek derin bir nefes aldım.

Bir berbere sakalımı tıraş ettirdim, bu arada kızı da saçımdaki bitleri ayıklamakla meşguldü. Tarağıyla kafa derimi kazıyan kızın küçücük ellerine kendimi bırakarak ilk kez, Diego’yu öldürtmek için o Kuzeyli’ye nasıl rüşvet verdiğimi düşünmeye başladım. Günahın pençelerini göğsümde hissetmem mi gerekiyordu? Hissetmiyordum ama. Şimdi de hissetmiyorum. Belki bu, beni daha yüce bir ruhtan yoksun bırakıyordur. Varsın bıraksın. Umurumda değil. Ben aynalara bakmıyorum ve yüzümdeki bir şey, *auramda* korkunç bir eksiklik olduğunu sezinleyebilecek kabalacıların dikkatini çekiyor.

Öte yandan, uzun zaman önce işlediğim başka bir günah arada bir vicdanımı sızlatıyor, bazen dualarıma bile sızıyor. Mağribi Mahallesi’nde damın tekinden ittiğim şu genç asilzade. Acaba yaşıyor muydu? Hiç sanmam. Arada sırada, rüyalarımda pis kokan bir kuyunun dibinden bana bakarken görüyorum onu.

Dayımın bütün kitaplarını annemle birlikte toparlayıp Dona Meneses’e verdik. Ona gelince, Simon’u öldürmesi yanına kâr kaldı tabii. Kendi yaptıklarından sonra bunun için ona çamur atamayacak konumda oluşum bir yana, ona yönlendireceğim

her türlü suçlamanın benim ve yakınlarım için son derece kötü sonuçlar doğuracağını da farkındaydım. Sarışın Flamlar'dan oluşan maiyetiyle Graça'daki mermer balkonlu malikânesinde, o şaşaalı Eski Hristiyan hayatını yaşamaya devam etti. Duyduğuma göre, dört yıl önce, bin beş yüz yirmi altı ilkbaharında, kabiliyetsiz bir hekimin neden olduğu bir enfeksiyon yüzünden ölmüş.

Dayımı rüyamda gördükten sonra Peder Carlos, Ibn Gabirol'un yarı İbranice yarı Arapça *Mekor Hayimini* ülkeden çıkarmasını istedi Dona Meneses'ten. Bildiğim kadarıyla *Hayat Çeşmesi* artık Selanik'te.

Kitaplarımızdan hiç değilse bir kısmı gelecek asırları görebilecek mi acaba? Yoksa dayımın kavgası beyhude bir çaba olarak mı kalacak?

Portekiz'den göçen o kadar fazla Yeni Hristiyan aile vardı ki, evler gerçek değerlerinin neredeyse çeyrek fiyatına satılabiliyordu ancak. Evimizin bedavaya gitmesine seyirci kalmaktansa onu çamaşırcımız Brites'a bırakmaya karar verdik; St. Catherine Kapısı'nın ilerisinde bir harabede yaşıyordu kadıncağız, onun gibi ince ruhlu bir insana hiç de uygun olmayan bir yerde.

Ona bu kararımızı söylediğimizde, "Kabul edemem!" diye bağırdı ayağını yere vurarak.

"Lütfen kabul et Brites," diye ısrar etti Esther Yenge.

"Hayır!"

"O zaman yalnızca ödünç aldığını düşün," diye önerdim. "Reza evi geri isterse, nasıl olsa gelecektir."

Gözleri doldu. Kader bu ya, kucaklaşmalarla mühürlenene bu anlaşma sonrasında, kadıncağız ömrünün sonuna kadar o evde yaşadı.

Birkaç hafta sonra, Portekiz'den ayrılmamızdan hemen önce, Bairro Alto'daki bir dükkâna meyve götürürken, Senhora Tamara'ya dayımın *Hagada*'sını satmaya çalışan, resmini yaptığım çocuğa rastladım yolda. Yüzü içten gelen bir iyiliği yansıtıyordu, saçları kısacık kesilmişti. "Adın ne senin?" diye sordum.

"Diego," diye karşılık verdi.

“Benim Yahudi adım Berekiah Zarco, ” diye fısıldadım ona. “Kutsal dildeki adını söylemeyecek misin bana?”

“Isaac Belmira Gonçalves, ” dedi.

“Diego Gonçalves diye bir adam seni evlat edinmişti, değil mi?”

Gözleri şaşkınlıkla açıldı. “Evet. Nereden biliyorsun?”

“Onu iyi tanırdım.”

Yakınlardaki bir handa, buharı tüten tarçınlı ekmeğin ve su-landırılmış şaraplarımızın başında üvey babasının kuşlara ve eski yazmalara olan sevgisinden söz ettik. Oğlan Senhora Belmira’nın kız kardeşiyle yaşıyordu. Utangaç olmasına utangatı, ama savaştan söz ederken bir anlık bir tutkunun dudaklarını titrettiğini fark ettim. Haçlılara katılacaktım. Gençlerin nasıl olup da ölmeye bu kadar hevesli olduğunu asla anlayamayacağım. Ayrılmadan önce alnından öptüm onu ve sessizce kutsadım.

Dayımın düşmanı, gönüllü dönme Haham Losa, Sao Miguel Kilisesi’nin hemen aşağısındaki evinde yaşıyor hâlâ. Önlerinde ezilip büzölerek, bin türlü yaltaklanarak Lizbon Merkez Piskoposluğu’nda yerini sağlamlaştırmış, hatta piskoposun din hukuku danışmanlarından biri olmuş. İki kızı da büyüyüp evlenmiş, birlikte Santarem’de oturuyorlarmış duyduğuma göre.

Peder Carlos da Portekiz’de kalmaya karar verdi. “Tanrı beni ya iyi bir Hristiyan ya da iyi bir oyuncu yapar inşallah, ” diyordu onu son gördüğümde. Bu sözleri, tabii ki bana *Zerubbabel*’i veya Rondalı Isaac’i veya Almira Kontu’nu hatırlattı. Ona ne olduğuyla ilgili hiçbir fikrim yok. Belki bunların hiçbirisi gerçek adı değildi. Belki Kastilyalı ya da Yeni Hristiyan bile değildi. Belki Joanna da kızı değildi.

Joanna. Tabii ki ondan haber almadım. Yine de, arada sırada, hatta bugün bile, hâlâ rüyalarım girer. Ama sözleri eskisi gibi acı değil artık ve onu karımla karılaştırmaktan yıllar önce vazgeçtim. *Tora* hafızası bile gözyaşlarının yakıcılığına dayanamıyor demek.

Helena’dan da bir haber alamadım, onca yıl önce nişanlı olduğum, bana ilk deneyimimi yaşatan kıزدan. Böylesi daha iyi.

Bin beş yüz yedi mayısında gidiş planlarımızı yaptığımız sı-

rada kırmızı beyaz giysilere bürünmüş bir tüccar, elinde Yeni Hristiyan dilenci Antonio Escarvalho'dan gelen bir mektup olduğu halde evimize geldi. Bize karşı başlatılan isyandan hemen sonra, Kral Manuel'in Yeni Hristiyanlara Portekiz'den çıkış kapısını aralamasından ise çok önce, sevgili Papa Julius'unu ziyaret edebilmek için onca istediği o çıkış kâğıdını almayı başarmıştı Antonio.

"Roma'da keyfi yerinde miymiş, biliyor musunuz? " diye sordum ulağa.

"Roma mı? Neden bahsediyorsunuz siz?! Kendisi Kudüs'te. Eski Yahudi Mahallesi'nde bir gümüşçü dükkânı bile açtı."

Mektubun balmumu mührünü yırtarcasına açtım: "Sevgili Berekiah, sana da Efendi Abraham'a da benimle gelmenin bir yolunu bulun demiştim hatırlarsan. Bu yaşlı katır sandığın kadar deli değilmiş gördüğün gibi. O Papa Julius'un Allah bin kere belasını versin. Hay bütün İtalyan yarımadasının ortasına tüküreyim. İnşallah Tanrı Roma'nın üzerine ağılı yılanlar salar, inşallah o yılanlar Hristiyanları o tombul kıçlarından bir bir sokar. Buraya gelmeyi düşünürsen, başımın üzerinde daima yerin var. Seneye Kudüs'te."

Seneye olmasa da, belki yakında. Ne de olsa biraz daha yaklaşmış sayılmaz mıyız? Artık gençleşmediğim ortada. Günün birinde bir yere daha göçmeye karar verirsem...

Bin beş yüz yedi yılının temmuz ayında Farid yanına *Tu Bişvat*'ın adresini ve elimizde avucumuzda kalan son parayı alarak Konstantiniye'ye giden bir gemiye bindi. Av'ın on dokuzunda, annem, Cinfa, Esther, Afonso Verdinho ve ben Bellem'den yelken açan bir gemiyle onun peşinden Konstantiniye yolunu tuttuk. Asıl sürpriz, oraya vardığımızda küçük Yahudi mahallesinde bizi bekleyen iki katlı yıkık dökük bir evdi. Dayım, gerçek adını burada size açıklayamayacağım *Tu Bişvat*'ın da yardımıyla önceden bu mülk için ufak bir kaparo vermiş meğer.

Roseta'yı Reza'yla birlikte geride bıraktık; ilk çocuğuna gebeydi -Reza tabii, Roseta değil-, kocasıyla ve Aviboa'yla birlikte kuzeydoğu Portekiz'in dağlarında, Belmonte yakınlarında

bir çiftliğe taşındı. Onları en son Belem rıhtımında gördüm. Hâlâ hayatta olan üç oğulları var: Mordehay, Judah ve Bereki-ah; bir de Mira adında bir kızları. Aviboa kestane ve üzüm yetiştiren bir çiftçiyle evlendi. Reza'ya yakın oturuyor, iki çocuğu var. Ne bir daha baş parmak tırnağı çıktı, ne de ailesinden bir haber alabildi.

Portekiz'den Kastilya'ya doğru yayılan engizisyon ateşinin onların vadisini atlaması için dua etmek geliyor elimizden yalnızca. Korkarım ki buna birkaç aydan fazla kalmadı. Bu dünyada yakaladığımız huzura ve barışa tanınan zaman ne kadar az.

Judah. Pantolonlarını ve gömleklerini annemin elinden kurtarabildiğimde, onları Badem Çiftliği'ne, dayımın mezarının yanına gömdüm. Ruhunun bu dünyadan kurtulması için ona bir *kadiş* okuduk.

Ortadan kayboluşundan bu yana yirmi dört yıl geçti, ama yine de sanki dün gibi her şey. Bundan yalnızca üç yıl önce, Ayasofya Camii'nin güneydoğu minaresinin altında güneşin tadını çıkaran, Portekiz tüccarlarına benzeyen bir adamın gözlerinde onun aytaşı gözlerini gördüğümü sandım. Kalbim yerinden fırlayacakmış gibi atmaya başladı. Öylesine sersemlemiştim ki, doğru dürüst ayakta bile duramıyordum. Biz yanılıyorduk, diye düşündüm. *O hayatta, Eski Hristiyanlar tarafından büyütülmüş. Şimdi bana bunca yıldır nerelerde olduğunu anlatacak.* Yanına süzüldüm, "Judah, sen misin?" dedim. Yüzündeki şaşkın ifadeyi görünce koluna girdim. "Beni tanımadın mı? Benim, Berekiyah. Ağabeyin!"

İhtiyar ve sarhoş bir ahmağın tekiymişim gibi sırtımı sıvazladı. "Karın seni aramaya çıkmadan önce eve dönsen iyi olacak ihtiyar," diye nasihat etti. Halime güldü.

Yeni nesil acıdan bu kadar anlıyor işte.

Farid'in babası Samir'den bir haber çıkmadı.

Haham Verga'nın, ölülerimizi, hayatlarını nasıl kaybettiklerini hatırlamamız gerektiğinden söz edişi aklıma geliyor avlumuzda. Sözleri karşısında gülümsemekle yetinmiştim; gerçek anlamda unutabilen insanlar var mı sanki dünyada?

Eski Ahit'inde Tanrı'nın bütün isimlerinin üzerini karalayan

Samson Tijolo böylece haklı çıkmış oluyor. Yahudilerin Portekiz'de gelecek zaman kipiyle konuşamayacaklarını söylememiş miydi? Dayım hayatta olsaydı bunu değiştirebilir miydi acaba? Büyük kabalacıların bazı güçleri vardır, belki yeterince yoğunlaşsaydı...

Yoksa bunların hepsi yalan mı? İnancımın öyle büyük bir kısmı ustamın kanına karışıp gitti ki.

Samson'un karısı, benim de çocukluk arkadaşım Rana, hâlâ Lizbon'un dışındaki çiftliğinde yaşıyor. Oğlu Miguel bir gümmüşçünün yanına çırak girmiş. Geceleyin, kapalı kepenkler ardında Tora değnekleri ve başka kutsal eşyalar yapıyormuş duyduğuma göre.

Komşumuz Senhora Faiam bin beş yüz on iki yılında öldü. Gemila ve ailesi eski evlerinde, Yahudiliklerini gizleyerek yaşamaya devam ediyorlar. Köpekleri Belo, o eksik bacağının kemiğini bulamadan göçtü bu dünyadan. Yaşamın götürdükleri asla geri getirilemiyor. Tuhaf olan, bunun bizi aramaktan alıkoymaması.

Senhora Rosamonte'nin elinin üzerinde yeşeren limon ağacını düşünüyorum sık sık. O ağacın meyvesini almak kimbilir ne hoş olurdu.

Dayımın badem ağacı nasıl büyüyor acaba? Alnımın çiy tuttuğu, tahammül gücümün bana ihanet ettiği şafak saatlerinde, ölümü hâlâ derin yaralar açar durur içimde. Son günlerde ana dalları *şohet* bıçağıyla kesilmiş bir ağaca benzediğimi fark ediyorum. Yaralı yerlerimden yeniden dallandım becerebildiğimce. Hatta çiçeklendim bile. Birçok kere hem de. Yine de bu ağaç o yaraları almasa böyle büyümezdi gibime geliyor. Kimbilir nasıl dik, nasıl mağrur olurdu, o bıçak ona....

Kırk dört yıl geldi geçti. Artık kendi çocukları olan yaşlı bir adamım. Ama mümkün olsa, dayımın o zümrüt yeşili gözlerinin önünde olmayı, beyaz elbisesinin koruyucu kanatlarının etrafımı sarmasını nasıl da isterdim. Onun dudaklarını öpebilmeyi. Artık imkânsız bunlar. Bir yıl boyunca her akşam Zohar'ı okusam da boşuna.

Murça Benjamin eniştesi tarafından geri çevrildikten sonra

azimle devam etti yoluna. Porto'lu, zengin bir Yeni Hristiyan fıçıciyla evlendi. İyi bir adammış, mektubunda dediğine göre, Sao Joao da Foz'daki tüccarlara tercümanlık da yapıyormuş.

Karısı Teresa dayımın yanı başında can veren Manuel Monchique, Amsterdam'a yerleşti, oradaki bir bankaya müdür oldu. Duyduğuma göre deniz yolculuklarına merak sarmış son zamanlarda, hatta Brezilya'ya bile gitmiş ve oradaki kelebek cinslerinin nefis resimlerini yapmış. Artık kılıç kuşanmıyormuş.

Demek insan başka bir ülkede de evine giden yolu bulabiliyormuş.

Lizbon'dan ayrılmadan önce annem hünerini gösterip, Yahudi kıyımıyla tarihe geçen o korkunç pazar günü Mağribi Mahallesi'nden kaçarken bana elbiselerini ödünç veren Attar'a yeni bir aba dikti. Armağanını vermek için evinin kapısını çaldığımda beni kucaklayarak içeri buyur etti. Erik ve limona yatırılmış nefis bir tavuk ziyafeti çekti bana. Sessizce dua etmek için ellerimizi birbirine kenetledik sonra, Kuran'dan sureler okuduk birlikte.

Rossio'daki ateşten kurtara kurtara arkadaşının kellesini kurtarabilen riyazetçi Isaac Ibn Farraj Valona'ya taşındı, halen başarılı bir yazar. Türklerin fethetmesinden sonra, Rodos'ta karşılaştım onunla, Lizbon'u terk ettiğinden beri ağzına bir lokma koymamış gibi görünüyordu. Teke kılıklı bir adam olup çıkmıştı. Hele o beyaz, mantarsı sakalı yok muydu. Görünüşe bakılırsa, Yeni Dünya'dan gelen yeni meyve sebze çeşitlerine kafayı takmıştı, habire "Domatesten kendini sakın! " diyordu bana.

Dom Miguel Ribeiro, Yahudi kökenlerini dayım sayesinde keşfeden şu asilzade, halen Lizbon'da gizli bir Yahudi olarak yaşıyor. Bizim oradan ayrılmamızdan kısa bir süre sonra, avlarken bir gözünü kaybetti. Sanırım vazgeçemediği son Eski Hristiyan zaafiydi bu.

Ha bu arada, hepsinden tuhafı da Didi Molcho'nun başına gelenler. Didi, Portekiz saray hiyerarşisinde yükseldikçe yükseldi, Kraliyet Sekreteri olmak istiyordu. Neyse, kendi anlattığına göre bir gün, Kral Manuel'in halefi Kral Joao'nun huzuru-

na bir adam gelmiş; esmer, ufak tefek bir Yahudiymiş bu, dayıminkiler gibi parlayan gözleri varmış, Arabistan'ın vahşi çöllerinde kaybolan Reuben kabilesinden olduğunu iddia ediyormuş. Portekiz'e gelme nedeni de Kudüs'ü Türklerden geri alma planlarını hayata geçirebilmek için birlikler toparlamamış. Didi'nin anlattığına bakılırsa Kral Joao ondan pek hazzetmemiş, ama Didi adamdan tam anlamıyla büyülenmiş. Onun sayesinde tekrar Yahudiliğine sarılmış, sonra da sünnet olmuş. Kabala çalışmaları sonrasında ucu kehanetlere varan hayaller görmeye başlamış.

Didi, Yahudi adı olan Solomon'u kullanarak vaaz vermek için İtalya'ya gitti, tahminlerinin doğruluğu ona hem Hristiyanlar hem de Yahudiler arasında büyük bir şöhret kazandı. Bin beş yüz yirmi dokuz mayısında bir süre karşılıklı mektuplaştıktan sonra, onu Konstantiniye'deki evimde ağırladım. Birlikte geçirdiğimiz altı ayda, Abulafia'nın aklın düğümlerini çözme tekniklerini öğrenmesine yardımcı oldum. Kısmen birlikte yaptığımız çalışmalara dayanan vaaz kitabı, aynı yıl Selnik'te yayımlandı. Şimdi hayallerinin öngördüğü şekilde yine Roma'da; hatta Papa Clement'in takdirini bile kazanmış. Kendi adıma onun hayatı için endişeleniyorum yine de. Papalar gerçek anlamda inanç sahibi olan adamları kıskanırlar, açlıktan gözü dönmüş dağ gelincikleri kadar da sinsidirler. Ve sağılsun Didi'nin de dünyevi görüşü çok daha yüce manzaralarla bulutlanmış durumda.

Farid bizim sokağın aşağısında oturuyor, Konstantiniye'de yayımlattığı şiirleri büyük beğeni topladı. On yedilik sevgilisi Semsî, ud çalıp kaval sesini andıran davudi sesiyle şarkı söyleyen bir demirci. Kirpikleri siyah gül yapraklarını andıran, yapılı, cana yakın, esprili bir adam. Şu benim Bask'ın "vücut" ölçülerine sahip olmasa da Farid'i tatmin ediyor sanırım. Seneler evvel, iki öksüz oğlanı evlat edindiler. Belki biraz kaba saba olmakla birlikte kızım Zuleikha ve oğlum Ari için iyi birer oyun arkadaşı oldu Samir ve Rumi.

Her akşam birlikte yemek yiyoruz. Farid'le işaret dilinde konuşabilmek içimi öylesine ferahlatıyor ki. Bazen hatıralar bana

karşı kılıç kuşandığında, kendi sözlerimi duymaya katlanamadığım zaman...

Bunca sene evvel, Lizbon'da birlikte geçirdiğimiz son gün, "Sence Tanrı Konstantiniye'de bizi bekliyor olacak mı? Baksana Lizbon'da nasıl sırta kadem bastı," demiştim Farid'e.

Delişmen daireler çizen elleri dayımın bir sözünü tekrar ediyordu cevaben: "Kendi evinin kapısına vur, bakalım içeride kimse var mı? Senin için hâlâ bir Tanrı varsa, O'nu ancak orada bulabilirsin."

Bunca yıl o kapıyı tıklatıp bir cevap bekleyip durdum. Anlaşılan o ki, insan işitme güçlüğü çeken bu Tanrı karşısında bıkmak usanmak bilmez bir ağaçkakan rolüne soyunmalı ve ne yalan söyleyeyim bende de o gaga yok.

Kimbilir belki de, yıllar önce öngördüğüm o dinden arınmış manzaraya kavuşmuşumdur. Dünyanın giderek o yöne kaydığını hissediyorum; hahamların, rahiplerin varolmadığı, yalnızca mistiklere ve inanmayanlara kapısı açık bir manzaraya. Bunlardan hangisi gönlüme tahtını kuracak sonunda dersiniz? Mistikler mi, inanmayanlar mı? İşte onu bilemiyorum.

Kızım Zuli şimdi on sekiz yaşında, Esther Yenge gibi yazıcı olmak istiyor. Ama onu daha çok Reza'ya benzetiyorum ben. Doğal asaleti, konuşurken dans eden o tutkulu gözleri. Bir kızmayagörsün, ayna karşısında çalıştığı o haşlayan bakışlarıyla bana gözdağı veriş.

On altı yaşındaki Ari ise güçlü kuvvetli bir oğlan, annesinin kıvırcık siyah saçlarını, dayımın zeki, delici bakışlarını almış. Tezhip ustalığını öğrendi, bana sorarsanız günün birinde iyi bir ressam olabilir. İşe bakın ki çocukluğundan beri tek hayali Yeni Dünya'ya yelken açıp macera peşinde koşmak.

"Brezilya'nın balta girmemiş ormanlarında dolaşan Yahudi bir tezhipçi, kulağa aydaki *matza* kadar imkânsız geliyor," deyip durdum ona.

Ama ertesi gün buna da bir cevap düşünmüştü: "Oradaki Kızilderililerden bazıları sünnetli ama. *Tu Bişvat* onların Yahudi olduğunu söylüyor."

Benim gençliğimi andırıyor değil mi? Dayım olsa, ne derdi

acaba onun bu hallerine? Sanırım gerçekten Brezilya'ya gitmek istiyorsa, belki de *mohel* olmalı.

Judah'la dayımı kaybedişimiz, annemi deliliğin sınırında bir yaşama mahkûm etti. Konstantiniye'deki Türk aristokratlarına kıyafet dikmeye başladı; burada açtığımız manavı da her zamanki titizliğiyle idare ediyor etmesine. Ne var ki, her türlü insani yakınlıktan elini eteğini çekti. Esther Yenge'yle bile zoraki konuşuyordu. Sabah karanlığında birkaç defa onu, bir geminin pruvasına dikilmiş buzdan bir tanrıça heykeli metanetiyle yatağımın başında nöbet beklerken yakaladım. Ne zaman uzak bir yere yolculuk etmem gerekse elimi okşayıp birden arkasını dönerdi; dönmemi umut etmek için artık çok geç olmuşçasına. Dualar ve dinsel merasimler, endişelerini azdırmaktan başka bir işe yaramıyordu. Ancak ban otunun biraz faydası oluyordu. Sekiz yıl önce, bir *Pesah* vakti onu da kaybettik.

Esther Yenge'ye gelince, onunla yıllar önce barıştık, Di-ego'nun ölümünden hemen sonra aslında. Ona ve Afonso Ver-dinho'ya karşı neden kin besleyecektim ki? Dünyanın ona her şeye rağmen bağışladığı bir yoldaşlığı kendisinden esirgemeye hakkım var mıydı? Konstantiniye gemisine binmemizden hemen önce, Afonso altın bir nişan yüzüğüyle atını Küçük Yahudi Mahallesi'ne sürdü. Tıpkı Arap masallarındaki şövalyeler gibi. Türk kıyılarına vardığımızda çoktan evlenmişlerdi.

Fazla uzağa gitmeme gerek yok, kendi yaşamım da kanıtlıyor ki aşk her zaman tek yönelişle sınırlı kalmak zorunda değil. Esther Yenge'nin dayımı sevdiğinden, onun için yaşamını feda edebileceğinden hiç kuşku yok. Bir keresinde, o banyodayken gümüş madalyonunun kilidini açtım ve içinde dayımın uzun gri saçlarından birkaç tel buldum. Birini aşırıp yedim.

Esther artık çok yaşlı bir hanım, yetmişine yaklaşıyor neredeyse. Ama İbranice, Arapça, Farsça, Kastilya İspanyolcası ve Portekizce yazıcılığında hâlâ rakipsiz. Onunla birlikte, Tanrı onu başımızdan eksik etmesin, Muhteşem Sultan Süleyman için "Kuşlar Toplantısı"nın bir kopyasını tamamladık yeni yeni. Lizbon'un dışındaki tepelerin şahit olduğu kuş rasatlarını-

dan geriye ne bir not, ne bir çizim kaldı tabii. Ama *Tora* hafızam sağ olsun halen bir turnanın gagasının kıvrımının, bir baykuşun boğazındaki rengin nasıl olması gerektiğini bütün ayrıntılarıyla getirebiliyorum gözlerimin önüne.

Kitaba eklediğim tavuskuşları dayımın tasarımıydı. Çıkardığımız işten gurur duyacağını düşünmek ne yalan söyleyeyim hoşuma gidiyor.

Cinfa. Hayat onun için hiç de kolay olmadı. Altı yıl önce Mira adını verdiği kızını doğurmasıyla dul kalması bir oldu. Kocasını İskenderiyeli bir göz hekimiydi. İnce yapılı, narin bir adamdı, hoşgörölü insanların şefkatli hali vardı yüzünde.

Ama çok geçmeden rakı düşkünü olduğu meydana çıktı. Adam Yunanlı denizciler gibi içiyordu. Ayrıca karısına *Tora* ve Talmud öğretmemden de hoşlanmıyordu. Halbuki evlenmelerinden önce hiç böyle değildi. Lizbon'dan ayrıldıktan sonra maske meselesini iyiden iyiye unutmuşum görünen o ki.

Cinfa yedi aylık hamileyken bir değnekle yüzüne vurdu kızın. Gözlerindeki ve yanaklarındaki cılk mavi sarı bereleri gördüğümde, "Kız kardeşin Şabat dualarımı düzeltmeye kalktı," dedi bana. Öyle bir söyleyişi vardı ki bunu. Resmen *Mecbur kaldım* demeye getiriyordu lafı.

"Düzeltecek tabii sersem herif!" diye köpürdüm. "Şabat senin cılız gururundan çok daha önemlidir!"

Özür diledi dilemesine, ama cemaat içinde belli bir saygınlığı olan belki cins ama bilgili bir kabalacı olduğum için. Ne var ki hiç de pişman olmadığı meydan okuyan gözlerinden belliydi. Dövüşmekten pek anlamam, bu yüzden hileye başvurdum. Onu bağışlamış gibi yaparak elimi başının üzerine götürdüm ve onu kutsamamı beklerken taşaklarına öyle bir tekme yapıştırdım ki en az beş dakika yerde kıvrandı. "Bunu bir daha yaparsan... karışmam!" diye bağırdım.

Bu marifetimi Esther Yenge'ye anlattığımda, "Kabalanın günlük hayattaki gücü de ancak böyle olabilirdi zaten! Eline sağlık!" dedi.

Ama belki de bu tehdidimle onu kışkırtmamam gerekirdi. Hayvan herif, aynı pisliği ertesi gün de tekrarladı.

Bu kez Cinfa'nın evine Farid de geldi benimle. Hançerini hekimin çenesine dayadı ve işaretlerini adama tercüme etmemi istedi benden: "Eğer bu kıza aşktan başka bir niyetle dokunacak olursan, o gözlerini oyarım senin!"

"Bir adamı tehdit edeceksen, daima kıymetini bildiği bir şeyi kullan," diye açıkladı sonradan bana.

İyi bir nasihat gibi gelmişti halbuki. Ama hayvanlar Tanrı istemediği sürece değişmiyor işte. Mısırlı hekim, gebeliğinin sekizinci ayında Cinfa'yı evlerindeki merdivenden aşağı yuvarladı tekmeleyerek. Sağ bacağını ve köprücük kemiğini kırdı kızın. Zavalıcılık öylece yere kapaklanmışken doğurdu bebeğini. Allah'tan Zuli'yle komşular çığlıklarını duymuş. Onlar zamanında yetişmeseydi Mira'yı kaybedecektik.

Farid'le birlikte aşağılık hekimin peşine düştük. Ama herifin izini bulamadık. Bir ay sonra yakınlardaki bir genelevin kapısında ölü olarak bulundu. Anlatılanlara göre, Yemenli bir gözdeye bir münasebetsizlik yapmış. "Yahudi karını dövmekte bir sakınca yok. Ama elini fiyatı yüksek bir Müslüman orospuya kaldırmaya kalk bir de, işte o zaman fazla uzun yaşamazsın."

Karım Leci de aynen böyle alaycıdır hayata bakışında. Ama başlangıçta böyle değildi. Konstantiniye'de edindiğimiz ilk dostumuz olan bir kunduracının kızı kendisi. Onunla tanıştığımda uzun, kınalı siyah saçları, bastırılmış bir arzuyu gizleyen yeşil gözleri vardı; dilinin ucunda sormak istediği gizli bir soru varmış da bir türlü cesaretini toplayıp soramazmış gibiydi. Dudakları sessizlikle mühürlenmişti. Beş yaşında, annesini kaybetmiş olmasındandı belki bu hali. Korkuyordu, ruhu üşüyordu sanki. Yine de vahşi bir kedi gibi şehvet uyandırıyordu insanda. En küçük hareketiyle, toprağı da havayı da peşinden sürüklüyordu.

Babasının şehir dışında olduğu bir gece evine gittim. Kapının ağzında, bir gölge gibi öylece durdum. Kitap okuyordu. Kenetlenen gözlerimiz gizli bir maceranın eşiğinde bekleşti bir an, sonra kitabını göğsüne koydu ve mumu üfledi. Hiç konuşmadan gömleğimi çıkarttım ve pantolonumu sıyırdım.

Arzumuz dudaklarımız ve ellerimizle keşfedebileceklerimi-

zin ötesine sıçradığında üzerime çıktı. Bir sunağın önünde diz çökercesine üzerime kapandı.

Bir çiftin cinsel organlarının kusursuzca iç içe geçmesi tinsel bir bağı, bir koşutluğu simgeliyor olamaz mı?

Islak sıcaklığının ağırlığını büsbütün üzerime verdiğinde eski dostum Rana Tijolo'nun bebeği Miguel'i emzirişi geldi gözlerimin önüne. Başımı Leci'nin göğüslerine gömdüm ve şöyle düşündüm: *İşte kendimi adayacağım kadın.*

Ve düşündüğüm gibi de oldu. Hayatımın başarısı nedir diye soracak olsalar, yazmalarımдан, kabala çalışmalarımдан önce ona ve çocuklarıma verebildiklerim gelir. Her zaman iyi şeyler verdiğimi iddia edecek değilim, yeteri kadar verdiğimi de hatta, ama sahip olduğum ne varsa dürüstçe sundum onlara.

İşte kamış kalemimi yeniden elime almamın, size bu hikâyeyi anlatmamın nedeni de bu.

Hikâyemizin başında da dediğim gibi, dün öğle sularında bir ziyaretçim oldu: Lourenço Paiva, eski çamaşırcımız ve dostumuz Brites'in oğlu. Annesi, ölmeden önce buraya gelip, Rua de Sao Pedro ile Rua da Sinagoga'nın kesiştiği yerdeki eski evimizi geri alabileceğimizi bana bildirmesini, eve dönmek isteyip istemediğimi öğrenmesini vasiyet etmiş ona.

Eski evimizin anahtarları sımsıkı kapalı avucuma batarken Portekiz anılarıma dalıp gittim: Mantar meşeleri ve gelincikler. Roseta ve o vişneli tasma. Mordehay ve babam. Lizbon'un mavi beyaz evleri. Rossio Meydanı. Eski sinagoğumuzun ileri-sindeki nehrin aynası. Avlumuzdaki zakkum ağaçlarının tatlı kokusu. Judah ve dayım. Badem Çiftliği'ndeki mezarlar.

Sonra içimde bir hayal aralandı, hani dayımın bana *as nos-sas andorinhas ainda estao nas maos do farao* sözlerini oluşturan o zinciri attığı hayal. Kırlangıçların kaderi *hâlâ* Firavun'un elinde. Bakışlarımı, Yeni Hristiyan şifresi olan bu sözcüklerin üzerinde bir kez daha gezdirdiğimde, birbirine kenetli sözcükler havada yükseldi ve bir çingirtıyla kırılıp gitti.

Kendime geldiğimde göğsümde tek mısradan ibaret bir yürek atıyordu: *Istersem eve dönebilirim.*

Tora hafızamda biriktirdiğim birbirinden kopuk anılar işte o

anda birbirlerine bağlanarak geçmişe anlamlı bir açıklama getirmemi sağladı ilk kez; hiç kuşkusuz dayım da yıllar evvel bu bağı kuracağıma güvenmişti.

Şarap karafama uzandım ve Esther Yenge'nin dayımla benim isimlerimizi yazdığı parşömen kurdeleye -ölümünden hemen önce ne olursa olsun yardımına geleceğine dair yemin ederek bana verdiği o armağana- sarıldım. Odama çekildiğimde İshak'ın kurban edilmesiyle ilgili Tekvin'deki o korkunç mısralar geldi aklıma; o uğursuz Pesah gecesi, dayımın zoruyla Judah'ya anlatmak zorunda kaldığım... En yüce amaca erişmek için, 'ben' denen şeyin ortadan kaldırılması gerektiğini anlatmıştı bize dayım. Kendi ben'ini kastediyordu.

Ölümünden önce dayım kilerde bana Portekiz'den gitmeyi isteyip istemediğimi sormuştu. Annemle Reza'nın asla gitmeye yanaşmayacağına dair korkularını dile getirmişti. Bu korkular onun da hevesini kırıyordu; annemle Reza'yı Portekiz'den kopmaya razı edebilecek yegâne şeyin korkunç bir facia olduğunu biliyordu ve bana anlatmak istediği de buydu aslında.

Diego'nun Solomon'un düzmece intihar mektubunda yazdıkları dahi dayımın ölümünün karanlık kalan bir noktasına ışık tutuyordu. Şöyle demişti dayım Diego'ya: "Bıçağının demiri, olsa olsa daha da yakınlaştıracak Tanrı'ya beni, belki bundan da yüce bir amaca hizmet edecek."

Hangi yüce amaca hizmet edecek olabilirdi ki ölümü? Ustamın aklından geçen neydi?

Son yirmi dört saat içinde bu konudaki tahminlerimin aklımdaki sorulara karışıp giderek beni azad etmeyi reddeden bir kördüğümüne dönüşmesine izin verdim. Böylece hokkamı rafından indirdim ve Miladi takvimin bin beş yüz yedi yılında yazmaya başladığım kitabı bazı ufak tefek değişikliklerle, şimdi Birinci Kitap olarak andığım haline getirdim. İşte hikâyemin eksik kalan kısmını sizler için tamamlamaya o zaman başladım.

Mesirat nefes; hem bu dünya hem de öbür dünya üzerinde sağaltıcı etkileri olacak bir amaç uğruna her şeyi ama her şeyi gözden çıkarmaya hazır olmak... Dayımın zümrüt yeşili gözle-

rini ışıtan, dünyayı kutsayan eline gücünü veren o sözlere dökülmemiş cesaretin ne derece büyük olduğunu ancak şimdi anlayabildiğimi sanıyorum.

“Yemin ederim ki, seni yolumuzda bekleyen tehlikelerden koruyacağım,” diye söz vermişti dayım bana henüz sekiz yaşımdayken. Verdiği sözü pekâlâ tutmuştu işte. Bundan emin-dim,       g v ndeydim,       Konstantiniye’deydim!

Eski gücümün güderek bana ihanet edişinden ve Anadolu şarabını belki biraz fazla kaçırmış olmamdan kaynaklanan bu kopuk, ikircikli cümlelerle size anlatmaya çalıştığım gerçek, dayımın kendini feda ettiği. Bir ölçüde, yanı başında öldürülen o kızcağızı, Teresa’yı kurtarmak için yaptı bunu. Ama daha da önemlisi, *kendisinden sonra gelen kuşaklar* için göz yumdu öldürülmeye. Annemi ve Reza’yı, bütün ailemizi Portekiz’den ayrılmak zorunda bırakmak için. Soyağacımızın başka bir toprakta güven içinde kök salması uğruna. Yahudileri maskeler takmak zorunda bırakmadan bağrina basmaya gönüllü, mayası iyi bir toprakta.

Bunları söylerken, Diego’nun o kilere gelmesini özellikle istediğini ya da bir büyüyle onu oraya çektiğini filan düşünüyor değilim dayımın. Hiç ilgisi yok. Ama belki dayım onun kendisini ziyaret edeceğinden şüphelenmişti. Her halükârda, öyle bir an geldi ki -belki de Diego tam kiler merdivenlerinden indiğinde-, dayım bize karşı başlatılan ayaklanmanın gerçek anlamını kavramaya başladı, bir katilin elinde can vermesiyle doğabilecek olanakları gözlerinin önüne getirdi. Ailemizin, insanlarımızın korkunç bir çıkmazın eşiğinde olduğuna, ne kadar tuhaf görünürse görünsün ancak feci şekilde can vermesinin bizi bu çıkmazdan kurtarabileceğine kanaat getirdi.

Bu tezimi çılgınca mı buldunuz? Belki de öyledir gerçekten. Belki dayımın o Pesah günü kurban edileceğini bir tek Tanrı biliyordu.

Yine de bu tezimi destekleyecek fazlasıyla kanıt var, söylediğimin doğruluğuna sizi biraz olsun inandırabilecek bazı gerçekler var.

Yıllar  nce Farid, dayımın son *Hagada*’sındaki Mordehay

tiptemesinin ben olduğumu, Esther Kitabı'nda Yahudilerin kurtarıcısı olan kişi olarak resmedildiğimi iddia etmişti. Bunun gerçekten öyle olabileceğine ihtimal vermedim, çünkü resimdeki Mordehay fazlasıyla yaşlıydı.

Şunu da düşündüm ki, dayım kahramanının yüzünü benimkini örnek alarak resimlemiş olsaydı bile, bunun tek nedeni onun *Haman*'ından, yani Diego'dan er ya da geç intikam alacağımı gizemli bir şekilde sezmiş olmasıydı.

Ne var ki, dün o sayfaya bakarken hayret verici bir şey keşfettim. Mordehay, dayımın onu çizmesinden yirmi dört yıl sonraki şu halime korkunç derecede benziyor. Kısacık kesilmiş beyazlayan saçlarımız, hayatta kalabilmiş olmamıza karşın bin türlü faciaya tanıklık etmenin yorgunluğunu taşıyan gözlerimiz tıpatıp aynı.

Görüyorsunuz ya, dayımın gözlerinin keskinliği öylesine sıradışıydı ki, neredeyse bir çeyrek asır sonra nasıl görüneceğimi bilebiliyordu.

Şimdi şimdi anlıyorum ki, dayım omuzlarıma benim düşündüğümünden çok daha büyük bir görev yüklemişti, tıpkı bu eski Yahudi kahramanı gibi benim de bir gün insanlarımızı kurtarmak uğruna savaşacağımı sezinlemişti.

Dünkü hayalimde, bana "Mordehay," diye seslenmesi de bundandı kuşkusuz. Başlangıçta düşündüğüm gibi ağabeyimin adıyla değil, Tevrat'taki kurtarıcımızın adıyla sesleniyordu bana.

Peki ama ben Berekiah Zarco, insanın içinde yaşattığı Tanrı'ya olan inancını çoktan yitirmiş biriyken, nasıl olup da insanlarımızı kurtarabileceğimi düşünüyordu acaba benim?

Bu sorunun yanıtını ellerinizde tutuyorsunuz; dayım, şu anda okumakta olduğunuz bu kitabı bana, ancak ölümünün yaşatacağı kâbusun yazdıracağını hissetmişti. Bu dünyadan öylesine feci bir şekilde ayrılmadıkça, Avrupa'da bizler için bir gelecek olmadığını görmeyi başaramayacağımı da. Biliyordu ki, olabileceklerin en korkuncu başıma gelmedikçe, bütün Yahudilerin -ister yeni Hristiyan olsun ister başka bir şey, her birinin- ayağına gidip engizisyonun ya da Hristiyan krallarının

bizler için hayal ettikleri başka melanetlerin pençesine düşemeyeceğimiz bir yere göçmeleri için onlara yalvarmayı akıl edemeyecektim.

Çünkü Avrupa kralları hakkında kesin olarak bildiğimiz bir şey varsa, o da Yahudilerle ilgili hayaller kurmakta hiç sıkıntı çekmedikleridir. Ruhlarına çökmüş o karanlıkta, bir türlü yakalarını bırakmıyoruz onların.

Bu tahminlerimin, dayımın yaptıklarına geçerli sayılabilecek bir açıklama getirdiğine küçük bir ihtimal dahi vermiyorsanız size yalnızlığınızda mutluluklar dilerim; belli ki asla dayımın manevi güçlerine sahip, sizi nedensiz, koşulsuz seven, sizin yaşamınız için gözünü kırpmadan kendisinininkini feda edebilecek birini tanımamışsınız ömrünüzde.

Ya da belki bir yazar olarak kendi yeteneklerimi sorgulamalıyım bu noktada; hikâyem sizi Efendi Abraham Zarco'nun gerçekliğine inandırmaya yetmemiş demek. Özür dilerim o halde. Ama size şunu söyleyeyim: Asla göremeyecekleri kuşaklar, torunlar için kendi hayatlarından seve seve vazgeçen, bunun için gereken o tutkulu kararlılığa sahip olan adamlar ve kadınlar vardır, inanın bana.

Yıllar önce eski dostum Rana Tijolo'ya, dayımın Yahudilerin Portekiz'de hâlâ gelecek zaman kipinde konuşabileceğine inandığını söylerken de yanıliyordum tabii. Iberya'da ve Avrupa'nın bütün Hristiyan topraklarında bizler için yalnızca geçmiş zamanın olduğunu o zamandan biliyordu o. Düşünsenize, bir Müslüman ülkesine, ta Osmanlı'ya taşınmamız için planlar yapması öylesine bir heves miydi yalnızca?

Yanlışı anlamanın, tesadüfün bu kadarı mümkün mü sizce?

Şimdilik bu tezimi sadece Farid'e söylemeye cesaret edebildim; o yine bir soruyla cevap verdi bana: "Peki ama, dayın hayatta kalsaydı Yahudilere daha fazla iyiliği dokunmaz mıydı sence?"

İyi bir soru. Olaylar dayımın kontrol edemediği bir hızla gelişmiş olabilir. Ve dediğim gibi, hayatının ereğini hiç de enine boyuna ölçüp biçmeden bir anlık bir sezgiyle, mesela tam Diego o tespihi boynuna geçirdiği anda anlamış da olabilir.

Tanrı'nın ölüsünden daha çok faydalanacağına inandığını düşünüyorum ben onun.

Her halükârda, bu soruya verebileceğim tek yanıt içimi tuşturan inancım olabilir ancak. Ama öne sürdüğüm tezin baştan aşağı yanlış olduğunu bilsem, kalemimi bırakmaya, bu sayfaları yırtmaya cesaret edemem yine de. Yahudilerin geleceğini, adalet duyguları olmadığını tekrar tekrar kanıtlayan Avrupa krallarının sözümona adaletinin ellerine bırakamam. Diyelim yanılıyorum, diyelim gerçekten de soldan sağa doğru okuyorum, diyelim dayım Reza'nın derdine düştüğü o gece o kadar tükenmişti ki ertesi gün Diego'yla savaşmak için elini dahi kaldıracak mecali bulamadı kendinde; peki ama sizler Hristiyanların bir gün kapınıza, hepimizin kapısına dayanmaya-
cağından emin olabiliyor musunuz? Diego gibi hainlerin onlara yardım etmeyeceğinden?

Ve işte nihayet Diego'ya geliyoruz, Diego'ya ve tabii o ihanetinin gerçek anlamının ne olabileceğine. Bunu kendime hiç değilse yüzlerce kere sordum.

Yaptıklarıyla ilgili kişisel yorumum, kötünün kabaladaki tanımına dayanıyor: *Doğru yerinden ayrılmış olan iyi.*

Diego'nun kendi insanları arasında sağlam bir yer edinecek, saygınlık görececek biri olduğuna inanıyorum kendi payıma. Ne var ki Eski Hristiyanlarla birlikte yaşamaktan, Kilise'nin ve Engizisyon'un içine saldırdığı korkuyla mücadele etmek zorunda kalmaktan, böyle olacağına kötü bir insan olup çıktı.

Avrupa'dan firar etmediğimiz sürece, Diego gibi kuyumuzu kazacak başka insanlar çıkacağına da kuşku yok içimizden. Dayımın ölümünün, kendisini feda edişindeki anlamın bir yüzü de bu.

Bütün bunlardan söz ederkenki kararsızlığıma gelince... Bir yanımda bu yazdıklarımı bir dolu zirvadanda başka bir şey olarak görmediğini, mümkün olsa memnuniyetle kaldırıp atabileceğini söylemem sanırım sizi şaşırtmayacaktır. Çünkü inancım gerçekten de hakikate işaret ediyorsa, dayımı fena halde hayal kırıklığına uğratmışım demektir. Yirmi üç yıl önce kuzenim Reza'nın Portekiz'de kalmasına göz yumdum. Dayım beni affet-

sin. Çünkü o haklıysa, geçmişten doğrulan dizeleri doğru anladıysam, Reza'nın ailesini korkunç bir son bekliyor demektir.

İşte bu yüzden sevgili Lourenço'nun bana verdiği bu kutsal anahtarları almalı, Portekiz'in kapılarından bir kez daha girmeliyim. Bu yazma, göğsüme siper edeceğim silah olacak. Dilerim sözleri birleşip *Haman*'ın boynuna geçecek ilmeği oluşturur.

Farid bana eşlik edeceğini söylüyor, onun kollayan yoldaşlığına ihtiyacım olacağını. Belki de haklıdır. Birlikte, Reza'yla ailesini alır onları Konstantiniye'ye getiririz sağ salım.

Bütün Yeni Hristiyanlar ve Yahudiler de bize eşlik eder dilerim ki.

Ve karımla çocuklarım da gidişimin nedenlerini anlar.

Tan sökümlünün ilk cılız ışıkları pencerelerimdeki kepenkleri delip geçti bile ve bileğim ağrımaya başladı. Kalemimle son birkaç darbeyi vurabilmek için hokkama uzanma zamanım geldi. Sözlerimin ardındaki meleklerin ruhuma anlayış bahşetmesini dilerim, tabii sizlerin ruhuna da.

En başında da söylediğim gibi, bu bir uyarı hikâyesi. Bu sözleri okuyan sizler, ister Yahudi, ister Yeni Hristiyan, ister Sefarad ister Aşkenaz olun, Avrupa'nın sınırları halen sizi içine hapsetmişse, bilin ki büyük tehlikedesiniz. Engizisyon çok yakında her yana sıçrayacak ve Kanayan Ayna'mız çok geçmeden hiç görülmedik şekilde kana bulanacak. Dayım bu yüzden bana görünmek için bu anı seçti. Katliam daha yeni başlıyor. Avrupa krallarının ve o nefret dolu piskoposlarının rüyalarında bizi görmekten asla vazgeçmeyeceğinden de emin olabilirsiniz. Sizlerin, çocuklarınızın yaşamasına asla göz yummayacaklar. Asla! Er ya da geç, bu asırda, ya da beş asır sonra sizin, ya da torunlarınızın, torunlarınızın torunlarının kapısına dayanacaklar. Ne kadar uzakta, ne kadar kuytuda olursa olsun, hiçbir köy emniyette olmayacak. Kimse sizin yardımınıza koşmayacak, ne aristokratlar, ne de yabancı bir ordu. İşte dayımın ölümünden çıkardığım anlam bu benim. Bu yüzden maskelerinizi sıyırın. Yüzünüzü Konstantiniye'ye, Kudüs'e dönün. Ve yürümeye başlayın.

Hıristiyan Avrupa'yı kalbinizden sökün ve asla geriye bakmayın!

Tanrının bütün suretleri kutsaldır.

Berekiah Zarco, Konstantiniye
Yedi Av 5290

Adar İbrani ay takvimin altıncı ayı, genellikle şubat ve mart aylarının bir kısmına denk gelir.

Anus Hristiyanlığa kabul etmek mecburiyetinde bırakılan Yahudilere verilen İbranice isim

Asmodeus Yahudi iblislerinin kralı

Auto-da-fé Engizisyon tarafından sapkın ilan edilen mahkumların halk önünde itirafta bulunduktan sonra yakılarak öldürüldüğü cezalandırma usulü

Av İbrani ay takviminin on birinci ayı, genellikle temmuz ve ağustos aylarının bir kısmına denk gelir.

Ba'al Şem Kabala metinlerinde Tanrı'nın kutsal adlarının sırrına vakıf olan ve bu bilgiyi büyü yapma amacıyla kullanmaya muktedir mistiklere verilen ünvan

Bahir Işık Kitabı. 12. yüzyılda Provence'te ortaya çıkarılan çarpıcı bir kabala metni.

Ein Sof Algılanamaz, tanımlanamaz ve hiçbir şekilde ulaşılamaz olan saklı Tanrı. Böyle bir Tanrı'nın varlığı ve doğası, ancak dünyamızdaki kanıtlarından ve izlerinden çıkarılabilir.

Eliya Peygamber Bkz. Eski Ahit, Krallar I 17-19, Krallar II 2:1-11

Elohim Tanrı'nın isimlerinden biri

Gaon İbranice "dahi"

Geniza Kutsal kitapların saklandığı yer

Golem Tanrı'nın kutsal isimlerinin, özellikle de YHVH'nın seferber edilmesiyle yapılan bir büyüyle meydana getirilen genelde insan şeklindeki yaratık

Goliath Davut Peygamber tarafından sapanla taşlanarak öldürülen Filistin devi (Bkz. Samuel 17:4, 49)

Hagada Yahudiler'in Mısır'dan çıkışının öyküsünü ve bunu anmak üzere Pesah kutlamalarında yenilen kendine has yemeğin ritüelini anlatan metin. İbery ve Avrupa kökenli tezhip sanatkarları içlerinde Tevrat sahnelerinin bulunduğu birçok Hagada resimlemiştir

Haliza Tevrat'ta, bir erkeğin, erkek kardeşinin çocuksuz duluyla evlenmeyi reddetmesi halinde yapılması emredilen dini merasim

Hallah Yumurtadan yapılan bir Yahudi ekmeği

Haman Yahudilerin katliama uğraması için entrikalar çeviren İranlı bir saray mensubu (Bkz. Esther Kitabı)

Hametz Yahudilere Pesah sırasında yasak olan yiyecekler, özellikle de mayalı ekmek.

Hanuka MÖ 165 yılında bir Yahudi kabilesi olan Makabilerin Suriyelilere karşı kazandığı zaferi anmak üzere kış mevsiminde kutlanan bir Yahudi bayramı

Haroset Hurma, üzüm, elma gibi meyvelerin, ceviz benzeri kabuklu yemişlerle birlikte ezilmesiyle yapılan ve İbrani kölelerin Firavun için inşa ettiği anıtlarda kullanılan harcı simgeleyen sembolik Pesah yiyeceği

Hazan Duaları cemaatten önce okumak ve dinsel şarkıları seslendirmek suretiyle sinagogdaki dinsel merasimlere kılavuzluk eden din görevlisi

Heşvan İbrani ay takviminin ikinci ayı, genellikle ekim ve kasım aylarının bir kısmına denk gelir

Ibur Yaşayan bir insanın bedenine giren ve davranışlarını kontrol eden kötü ruh

Josephus Yahudi tarihçi

Kadiş Ölülerin arkasından yasını tutanlarca okunan dua

Kipa Yahudilerin ibadet sırasında başlarını örtmek için kullandıkları takke

Kislev İbrani ay takviminin üçüncü ayı, genellikle kasım ve aralık aylarının bir kısmına denk gelir

Koşer Yahudi yeme-içme kurallarına göre tüketilmesi helâl sayılan yiyecekler

Levi Levi (Yakup'un oğlu) hahamlar kastının soyundan gelen

Leviathan Sürünge veya balina cinsi olarak tasavvur edilen deniz canavarı (Bkz. Tevrat)

Lez Haylaz bir iblis veya hayalet

Lilith Yahudi efsanelerine göre, çocukları boğarak öldüren ve erkekleri baştan çıkaran dişi bir iblis. Bütün kötülüklerin anası olduğuna inanılır.

Lot Hz İbrahim'in yeğeni. İki meleğin kendisini uyarması sayesinde lanetli Sodom şehrinden kaçmayı başarmıştır (Bkz. Tekvin 19:1-26)

Magen David Yahudiliği simgeleyen altı köşeli yıldız

Magrefiah Yahudi mitolojisinde on delikli flüt

Maimon Kudretli bir iblis

Matza Mısır'dan çıkış sırasında İsrailoğulları tarafından pişirilen ve Pesah bayramı boyunca yenen mayasız ekmek. Yalnızca undan ve sudan yapılır

Menora Hanuka bayramı sırasında yakılan genelde yedi veya dokuz kollu şamdan

Metatron İyilikleri kaydeden melek

Mezuza "İşit Ey İsrail" diye başlayan Yahudi duasının parşömen üzerine yazılmış halde saklandığı kutucuk. Yahudi evlerinin giriş kapısına raptedilir ve evi kötü ruhlardan koruduğuna inanılır

Mikva Adet döneminden sonra kadınların ifa ettiği yıkanma ritüeli. Dinsel arınma amaçlı olarak erkekler tarafından da yapılır

Mitzva İlahi emir. Tora'da yapılması farz kabul edilen 248, haram kabul edilen 365 olmak üzere toplam 613 emir vardır

Mohel Sünnet merasimini gerçekleştiren din görevlisi. Yahudi erkek çocuklar genelde doğumu izleyen sekizinci günde sünnet edilir

Mordehay Haman'ın Yahudi katliamına ilişkin planlarını engelleyen saraylı Yahudi (Bkz. Esther Kitabı)

Neşamah İnsanın Tanrı'dan aldığı kutsal kıvılcım, başka deyişle ruh

Nezah İlahi tahammül gücü

Nisan İbrani ay takviminin yedinci ayı, genellikle mart ve nisan aylarının bir kısmına denk gelir

Pesah İbraniler'in Mısır'daki esaretten kurtuluşlarının anısına baharda kutlanan ve sekiz gün süren Yahudi bayramı

Purim Haman'ın İranlı Yahudileri hedef alan toplu kıyım planlarının bozguna uğraması anısına kutlanan Yahudi bayramı

Rahamim İlahi merhamet

Roş Haşana Yahudi Yeni Yılı

Samael Yahudi dininde Şeytan

Samson Gücüyle ünlü İsraili hakim (Bkz. Hakimler 13-16)

Saul İsrail'in ilk kralı (Bkz. Samuel 1-9)

Seder Pesah'ın birinci ve ikinci gecesinde yenen ve kendine has bir merasimi olan geleneksel yemek (İsa'nın Son Akşam Yemeği de bir sederdi)

Sefer İbranice "kitap"

Sitra Ahra Kötü ruhların ve şeytani güçlerin mekân tuttuğu yer anlamına gelen kabala terimi (Öteki Taraf)

Şabat Yahudilerce kutsal sayılan, her türlü çalışmanın yasak olduğu, dinlenme ve ibadete vakfedilmesi gereken haftanın yedinci günü

Şaharit Sabah duası

Şefa İlahi bir akış veya ilahi varoluş anı

Şevat İbrani ay takviminin beşinci ayı, genellikle ocak ve şubat aylarının bir kısmına denk gelir

Şofar Roş Haşana ve Kipur ibadetleri sırasında çalınan, koç boynuzundan yapılmış boru

Şohet Hayvanların öldürülmesi ve kesimiyle ilgili dini usulleri uygulayan Yahudi kasap

Talled İbadet esnasında omuzlara, bazen de başa örtülen dikdörtgen şeklindeki dua örtüsü

Talmud Dini hukuk ve içtihatlar ile bunların gerekçelerini içeren, sözlü geleceğe dayalı eski bir Yahudi Din Hukuku derlemesi

Tefilin Şabat ve bayram günleri dışındaki sabah ibadetlerinde ergin erkeklerin deri kayışlarla alınlarına ve sol kollarına sardıkları, içlerinde dini metinler bulunan kutu şeklindeki dini gereç

Tişri İbrani ay takvimin ilk ayı, genellikle eylül ve ekim aylarının bir kısmına denk gelir

Tora Kutsal beşleme veya Eski Ahit'in ilk beş kitabı. Daha geniş anlamıyla, Eski Ahit'in, hatta Yahudi öğretisinin tamamını kapsar

Trefa Yahudi yeme-içme kurallarına göre tüketilmesi haram sayılan yiyecekler

Tsitsit Talled'in dört ucunda yer alan yün püsküller

Tu Bişvat Hayat Ağacı'yla bağlantılı Yahudi bayramı. Bayram süresince İsrail topraklarında yetişen meyveler yenir

Yod İbrani alfabesinin onuncu harfi

Yom Kipur Yahudilerin günahlarının kefareti için oruç tuttukları en kutsal dini bayram

Zedek İlahi adalet

Zohar İhtişam Kitabı. Kabala mistisizminin en etkili kitabı. MS 1280 ve 1286 yılları arasında İspanya'da Moses de Leon adlı Yahudi mistik tarafından yazılmıştır

